

การศึกษาวิเคราะห์ลวดลายชั้นดินแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการศิลปศึกษา

พฤษภาคม 2555

การศึกษาวิเคราะห์ลวดลายขึ้นดินแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการศิลปศึกษา

พฤษภาคม 2555

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การศึกษาวิเคราะห์ลวดลายชั้นดินแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการศิลปศึกษา

พฤษภาคม 2555

ไกรศักดิ์ ไกรธนภฤต. (2555) การศึกษาวิเคราะห์ลวดลายขึ้นดินแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ คณะกรรมการควบคุม: อาจารย์ ดร.วิเทพ มุสิกะปาน, อาจารย์ ดร.กรกมล คำสุข.

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์ผ้าขึ้นดินแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ในประเด็นกระบวนการทอ ลักษณะลวดลาย ลักษณะการใช้สีของลวดลาย การเปรียบเทียบลวดลายและการใช้สีในอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ การอนุรักษ์ผ้าขึ้นดินแดง กลุ่มตัวอย่างในการการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นผ้าขึ้นดินแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ อำเภอละ 100 ผืน รวมทั้งสิ้น 200 ผืน ซึ่งได้มาโดยการสุ่มแบบกลุ่ม ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม นำเสนอผลวิจัยเชิงบรรยาย ประกอบกับการแสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยตารางสถิติร้อยละ

ผลการวิจัยปรากฏว่า

อำเภอพุทไธสง

จากผลการศึกษาแสดงว่าประเภทผ้าขึ้นดินแดงของอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ พบมากที่สุดคือประเภทผ้าขึ้นดินแดงแบบธรรมดา ร้อยละ 88 ส่วนผ้าขึ้นดินแดงแบบเก็บตีนดาวพบมากเป็นอันดับที่ 2 คือ ร้อยละ 12 รูปแบบของลวดลายผ้าขึ้นดินแดงพบมากที่สุดคือประเภทผ้าขึ้นดินแดงลวดลายแบบโบราณ จำนวน 78 ผืน ได้แก่ หมี่นาคกระดิ่ง, หมี่ขอชาวห้าเก็บตีนดาว, หมี่ขอชาวห้า, หมี่ขอดอกแก้ว, หมี่ขอทบ, หมี่ขอพังกาด, หมี่ขอหลง, หมี่สบเปิด, หมี่โคมเจ็ด, หมี่กีบปักกบ หมี่นาคกระดิ่ง, หมี่นาคกระดิ่งเก็บตีนดาว, นาคเชิงเทียน (มังกรเชิงเทียน หรือลายม้าน้ำ), หมี่นาคซ้อน, หมี่บันไดลิง, หมี่แขวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์, หมี่แขวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์เก็บตีนดาว, หมี่แขวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์, หมี่ปลาลูกคอก, หมี่งูเหลือม, หมี่ม้าน้ำ, หมี่ขอโคมห้า, หมี่ดาวล้อมเดือน, หมี่สบเปิด, หมี่ขอหลง, หมี่ขอหลง, หมี่ขอธาตุเก็บตีนดาว, หมี่แขวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์, หมี่ไม้คัดตาหนู, หมี่โคมเจ็ด, หมี่วงช้าง, หมี่ไซ้, หมี่ไซ้, หมี่นาคสะดุ้งเก็บตีนดาว, หมี่ปักนัดน้อย, หมี่ปักนัดน้อย, ม้าน้ำน้อย, หมี่แมงมุม, หมี่สบเปิด, หมี่ขอ, หมี่แขวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์, หมี่แขวเลื่อยหรือหมี่บันไดสวรรค์เก็บตีนดาว, หมี่ขอโคมห้า, หมี่ขอธาตุหรือหมี่ขอฉัตรเก็บตีนดาว, หมี่ขอของพลู, หมี่ขอนาค, หมี่ขอหุพระเก็บตีนดาว, หมี่แขวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์หมี่ตาข่าย, หมี่ขอธาตุหรือหมี่ขอฉัตร, หมี่ขอธาตุหรือหมี่ขอฉัตร, หมี่นาคหัวซ้อน, หมี่ปักจับเก็บตีนดาว, หมี่ล่าย, หมี่ล่าย, หมี่ล่าย, หมี่ล่ายเก็บตีนดาว, หมี่ล่ายเก็บตีนดาว, หมี่ล่าย, หมี่ล่าย, หมี่ล่าย, หมี่สบเปิด, หมี่สี่ป่อง, หมี่สี่ป่อง, หมี่สี่ป่อง, หมี่สี่ป่อง, หมี่หูกกล้วย, หมี่หูกกล้วย, หมี่กอตระไคร้, หมี่ขอพับ, หมี่ปักจับน้อย, หมี่ปักหวาย, หมี่หัวเสือ, หมี่งูเหลือม, ดาวล้อม

เดือน, หมี่ขัดหัวเสื่อหมี่ขอหลง ลวดลายแบบประยุกต์ 22 ผืน ได้แก่ กงเพชร, กงลาย, ขอการบินไทย
เรขาคณิต, ขอปลาหมึก, ขอพอฟาน, ขอสายการบินไทย, ขออกนก, กงลาย, ลายน้ำไหล, ลายนกยูง,
นาคพระอาทิตย์, ดอกไม้, น้ำไหล, ผีเสื้อ, ผีเสื้อดอกไม้, ผีเสื้อเก็บตีนดาว, ขอสายการบินไทย, ขอนาค,
ขอสระแอ, นาคพระอาทิตย์, ผีเสื้อดอกไม้, สานตะขอปลาหมึกเกี่ยว, หัวใจไบโพธิ์ ลักษณะลวดลาย
ลายจากศาสนา จำนวน 16 ผืน ได้แก่ หมี่นาคกระดิ่ง, หมี่นาคกระดิ่ง, หมี่นาคกระดิ่งเก็บตีนดาว, นาค
เชิงเทียน (มังกรเชิงเทียน หรือลายม้าน้ำ), หมี่นาคซ้อน, นาคพระอาทิตย์, หมี่ขอธาตุเก็บตีนดาว, หมี่
นาคสะดุ้งเก็บตีนดาว, หมี่ขอธาตุหรือหมี่ขอฉัตรเก็บตีนดาว, หมี่ขอนาค, ขอนาค, หมี่ขอหูพระเก็บตีน
ดาว, หมี่ขอธาตุหรือหมี่ขอฉัตร, หมี่ขอธาตุหรือหมี่ขอฉัตร, นาคพระอาทิตย์, หมี่นาคหัวซ้อน ลายจาก
สัตว์ จำนวน 21 ผืน ได้แก่ ขอปลาหมึก, ขออกนก, หมี่สบเปิด, ลายนกยูง, หมี่ปลาถูกคอก, หมี่งูเหลือม
, ม้าน้ำ, หมี่สบเปิด, หมี่วงช้าง, ผีเสื้อ, ผีเสื้อดอกไม้, ผีเสื้อเก็บตีนดาว, ม้าน้ำน้อย, แมงมุม, หมี่สบ
เปิด, ผีเสื้อดอกไม้, หมี่สบเปิด, สานตะขอปลาหมึกเกี่ยว, หมี่หัวเสื่อ, หมี่งูเหลือม, หมี่ขัดหัวเสื่อ ลาย
จากพืช จำนวน 12 ผืน ได้แก่ หมี่ขอดอกแก้ว, หมี่กีบักบก, ดอกไม้, หมี่ก้นดน้อย, หมี่ก้นดน้อย,
หมี่ก้นดน้อยเก็บตีนดาว, หมี่หวิกล้วย, หมี่หวิกล้วย, หัวใจไบโพธิ์, หมี่กอดระไคว้, หมี่ก้นดน้อย, หมี่ก้น
หวาย ลายจากธรรมชาติแวดล้อม จำนวน 4 ผืน ได้แก่ ลายน้ำไหล, หมี่ดาวล้อมเดือน, น้ำไหล, ดาว
ล้อมเดือน ลายจากสิ่งของเครื่องใช้ จำนวน 25 ผืน ได้แก่ หมี่ขอชาวห้าเก็บตีนดาว, หมี่ขอชาวห้า, หมี่
ขอทบ, หมี่ขอพังพาด, หมี่ขอหลง, หมี่โคมเจ็ด, หมี่บันไดลิง, หมี่แขวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์, หมี่แขว
เลื่อยหรือบันไดสวรรค์เก็บตีนดาว, หมี่แขวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์, หมี่ขอโคมห้า, หมี่ขอหลง, หมี่ขอ
หลง, หมี่แขวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์, หมี่ไม้คัดตาหนู, หมี่โคมเจ็ด, หมี่โซ่, หมี่โซ่, หมี่ขอ, หมี่แขวเลื่อย
หรือบันไดสวรรค์, หมี่แขวเลื่อยหรือหมี่บันไดสวรรค์เก็บตีนดาว, หมี่ขอโคมห้า, หมี่ขอของพลู, หมี่แขว
เลื่อยหรือบันไดสวรรค์, หมี่ตาข่าย, หมี่ขอพับ, หมี่ขอหลง ลายเบ็ดเตล็ด จำนวน 14 ผืน ได้แก่ กงเพชร,
กงลาย, ขอการบินไทย, ขอพอฟาน, ขอสายการบินไทย, กงลาย, ขอสายการบินไทย, ขอสระแอ, หมี่สี่
ปอง, หมี่สี่ปอง, หมี่สี่ปอง, หมี่สี่ปอง ลายเรขาคณิต จำนวน 8 ผืน ได้แก่ หมี่ลาย, หมี่ลาย, หมี่ลาย, หมี่
ลายเก็บตีนดาว, หมี่ลายเก็บตีนดาว, หมี่ลาย, หมี่ลาย, หมี่ลาย การใช้สีในลวดลาย พบมากที่สุด คือ
การใช้สีวรรณะร้อน ร้อยละ 57 รองลงไปตามลำดับได้แก่ การใช้สีกลมกลืนของสีตรงข้ามและการใช้สี
ตัดกัน ร้อยละ 17 การใช้สีกลมกลืนของสีใกล้เคียง ร้อยละ 6 การใช้สีวรรณะเย็น ร้อยละ 2 ที่พบน้อย
ที่สุดการใช้สีกลาง ส่วนการใช้สีที่ไม่พบเลย คือ การใช้สีในวงจรสีธรรมชาติ การใช้สีกลมกลืนจาก
สภาพคล้ายกัน การใช้สีกลมกลืนของสีแยกตรงข้าม

อำเภอนาโพธิ์

ประเภทผ้าขึ้นตีนแดงของ จังหวัดบุรีรัมย์ พบมากที่สุดคือประเภทผ้าขึ้นตีนแดงแบบธรรมดา
ร้อยละ 90 ส่วนผ้าขึ้นตีนแดงแบบเก็บตีนดาวพบมากเป็นอันดับที่ 2 คือ ร้อยละ 10 รูปแบบของ

ลวดลายผ้าขึ้นดินแดงพบมากที่สุดคือประเภทผ้าขึ้นดินแดงลวดลายแบบโบราณ จำนวน 63 ผืน ได้แก่
หมี่โคมเจ็ด, หมี่กอตะไคร้, หมี่ขอโคมห้า, หมี่ขอนาค, ขอพญานาค, หมี่ขอพับ, หมี่ขอพับดอกแก้ว,
หมี่ขอพับ, หมี่ขोन้อย, หมี่ขอเม่น, หมี่ขอพอพาน, หมี่ขอ, หมี่ขอหลง, หมี่โคมเจ็ด, หมี่โคมห้าเก็บตีน
ดาว, หมี่งูเหลือม, หมี่งูเหลือม, หมี่แห้วเลื่อยหรือบันไดสวรรค์เก็บตีนดาว, ดาวล้อมเดือน, หมี่ขอพับ, หมี่
ขอพับโคมเจ็ด, หมี่เต้าน้อย, หมี่นาคกระดิ่ง, หมี่นาคกระดิ่งเก็บตีนดาว, หมี่นาคน้อย, หมี่บักจับน้อย,
หมี่บักหวาย, หมี่ปลาชิวน้อย, หมี่ปลาชุกคอก, หมี่ปลาชุกคอก, หมี่ปลาชุกคอก, หมี่งูเหลือม, หมี่ใช้กับ
กอตะไคร้, ก่องข้าว, หมี่ขัดหัวเสือ, หมี่เต้าน้อย, หมี่นาคน้อย, หมี่กีบักบก, หมี่ชอกอไผ่, หมี่ขอธาตุ,
หมี่ขอหลง, หมี่แห้วเลื่อยหรือบันไดสวรรค์, หมี่นาค, หมี่ชองพลู, หมี่นาคแปดสิบเอ็ด, หมี่บักแปดเก็บ
ตีนดาว, หมี่หวีกกล้วย, หมี่ล่าย, หมี่ล่ายเก็บตีนดาว, หมี่ล่าย, หมี่ล่าย, หมี่ล่ายพาน, หมี่ล่าย, หมี่ล่าย,
หมี่สี่ป่องเก็บตีนดาว, หมี่หัวเสือ, หมี่ขอสี่ป่อง, หมี่บักจับเก็บตีนดาว, ตาข่าย, หมี่บักจับน้อย, หมี่ขอ
ธาตุ ลวดลายแบบประยุกต์ 37 ผืน ภูญแจจิ้น, ภูญแจจิ้น, แก้วโยงสายสุริยา, ขอสมอเรือเก็บตีนดาว,
ใช้ลินลณี, ดาวล้อมเดือนประยุกต์, ตัวไหมเก็บตีนดาว, ตาข่าย, เต้าน้อยประยุกต์, ไทศัพท, นาคข้าม
คลอง, ไบโพธิ์, พานพุ่ม, ฟองน้ำ, ม้าน้ำใหญ่, แมงมุม, เข็มขัดเก็บตีนดาว, ดอกไม้, ตาข่าย, ตุ่มหู,
มังกร, ยันต์, หน้าต่าง, สร้อยดอกหมาก, สร้อยดอกหมาก, สร้อยดอกหมาก, ขอสระแอน้อย, ขอสระแ
ใหญ่, คุณนาย, คุณนาย, พานพุ่ม, หมี่พระเทพ, หมี่สาม, พานพุ่ม, กงเพชร, ดอกไม้, โคมเจ็ดประยุกต์,
ม้าน้ำน้อย, ฝี่เสื่อ ลักษณะลวดลาย ลายจากศาสนา จำนวน 11 ผืน ได้แก่ หมี่ขอนาค, ขอพญานาค,
หมี่นาคกระดิ่ง, หมี่นาคกระดิ่งเก็บตีนดาว, หมี่นาคน้อย, หมี่นาคน้อย, มังกร, หมี่ขอธาตุ, หมี่นาค, หมี่
นาคแปดสิบเอ็ด, หมี่ขอธาตุ ลายจากสัตว์ จำนวน 17 ผืน ได้แก่ หมี่ขอเม่น, หมี่งูเหลือม, หมี่งูเหลือม,
ตัวไหมเก็บตีนดาว, เต้าน้อยประยุกต์, หมี่เต้าน้อย, หมี่ปลาชิวน้อย, หมี่ปลาชุกคอก, หมี่ปลาชุกคอก,
หมี่ปลาชุกคอก, ม้าน้ำใหญ่, แมงมุม, หมี่งูเหลือม, หมี่ขัดหัวเสือ, หมี่เต้าน้อย, หมี่หัวเสือ, ม้าน้ำน้อย,
ฝี่เสื่อ ลายจากพืช จำนวน 12 ผืน ได้แก่ หมี่กอตะไคร้, หมี่บักจับน้อย, หมี่บักหวาย, ไบโพธิ์, ดอกไม้,
หมี่กีบักบก, หมี่ชอกอไผ่, หมี่บักแปดเก็บตีนดาว, หมี่หวีกกล้วย, ดอกไม้, หมี่บักจับเก็บตีนดาว, หมี่บัก
จับน้อย ลายจากธรรมชาติแวดล้อม จำนวน 3 ผืน ได้แก่ ดาวล้อมเดือน, ดาวล้อมเดือนประยุกต์,
ฟองน้ำ

ลายจากสิ่งของเครื่องใช้ จำนวน 20 ผืน ได้แก่ ภูญแจจิ้น, ภูญแจจิ้น, หมี่ขอโคมห้า, หมี่ขอ
พับ, หมี่ขอพับ, หมี่ขोन้อย, หมี่ขอหลง, หมี่แห้วเลื่อยหรือบันไดสวรรค์เก็บตีนดาว, หมี่ขอพับ, หมี่ขอพับ
โคมเจ็ด, ตาข่าย, ไทศัพท, ก่องข้าว, เข็มขัดเก็บตีนดาว, ตาข่าย, หมี่ขอหลง, หมี่แห้วเลื่อยหรือบันได
สวรรค์, หมี่ชองพลู, หมี่ล่ายพาน, ตาข่าย ลายเบ็ดเตล็ด จำนวน 28 ผืน ได้แก่ หมี่โคมเจ็ด, แก้วโยงสาย
สุริยา, หมี่ขอพับดอกแก้ว, หมี่ขอพอพาน, หมี่ขอ, ขอสมอเรือเก็บตีนดาว, หมี่โคมเจ็ด, หมี่โคมห้าเก็บ
ตีนดาว, ใช้ลินลณี, นาคข้ามคลอง, พานพุ่ม, หมี่ใช้กับกอตะไคร้, ตุ่มหู, ยันต์, หน้าต่าง, สร้อย

ดอกหมาก, ขอสระแฉน้อย, สร้อยดอกหมาก, หมี่สาม, หมี่สี่ป่องเก็บตีนดาว, พานพุ่ม, กงเพชร, โคม
เจ็ดประยุคต์, หมี่ขอสี่ป่อง, ขอสระแฉใหญ่, คุณนาย, คุณนาย, พานพุ่ม, หมี่พระเทพ ลายเรขาคณิต
จำนวน 9 ผืน ได้แก่ หมี่ลาย, หมี่ลายเก็บตีนดาว, หมี่ลาย, หมี่ลาย, หมี่ลาย, หมี่ลาย, หมี่
ลาย, หมี่ลาย การใช้สีในลวดลายพบมากที่สุด คือ การใช้สีวรรณะร้อน ร้อยละ 75 รองลงไปตามลำดับ
ได้แก่ การใช้สีกลมกลืนของสีตรงข้ามและการใช้สีตัดกัน ร้อยละ 9 การใช้สีแม่สีในวงจรสีธรรมชาติ
ร้อยละ 4 ที่พบน้อยที่สุดการใช้สีวรรณะเย็น ร้อยละ 3 ส่วนการใช้สีที่ไม่พบเลย คือ การใช้สีกลาง การ
ใช้สีกลมกลืนของสีใกล้เคียง การใช้สีกลมกลืนจากสภาพคล้ายกัน และการใช้สีกลมกลืนของสีแยก
ตรงข้าม

การเปรียบเทียบ

ลักษณะลวดลายที่เรียกชื่อเหมือนกันแต่ลวดลายไม่เหมือนกันในผ้าชิ้นตีนแดงของอำเภอพุท
ไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ กล่าวโดยสรุป ลวดลายทางศาสนา 3 ผืน ร้อยละ 1.50
ลวดลายจากสัตว์ 2 ผืน ร้อยละ 1 ลวดลายจากพืช 6 ผืน ร้อยละ 3 ลวดลายจากสิ่งของเครื่องใช้ 4 ผืน
ร้อยละ 2 ลวดลายเบ็ดเตล็ด 4 ผืน ร้อยละ 2 ลักษณะลวดลายที่เรียกชื่อไม่เหมือนกันแต่ลายเหมือนกัน
ผ้าชิ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 200 ผืน พบจำนวน 8 ผืน
ร้อยละ 4

THE ANALYTICAL STUDY OF THE PATTERNS OF TEEM DANG SARONGS
OF PHUTTHAISONG DISTRICT AND NA-PHO DISTRICT,
BURIRUM PROVINCE

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Master of Education Degree In Art Education
at Srinakharinwirot University

May 2012

Kraisak Kraithanakit. (2012). *The Analytical Study of the Patterns of Teen Dang Sarongs of Phutthaisong District and Na-Pho District, Burirum Province*. Master Thesis, M.Ed. (Art Education). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Dr. Ravitep Musikapan, Dr. Koraklod Kumsook

This research aimed to analytically study Teen Dang sarongs of Phutthaisong District and Na-Pho District in Burirum Province by comparing the two districts' Teen Dang sarongs in the dimensions of the weaving process, the pattern, the colour pattern, and the conservation. The total sample in this research was 200 Teen Dang sarongs: 100 sarongs from Phutthaisong District and 100 from Na-Pho District selected by cluster sampling. The data in this research was collected by a survey. The presentation of the result was done by description and the statistics table showing the analytical data in the form of percentage.

The result shows that.

Phutthaisong District.

According to the result of the study, the type of Teen-Dang sarongs of Phutthaisong District, Burirum Province which was mostly found was the normal Teen-Dang sarong equaled 88 percent. The next in rank was Keb-Teen-Dao which equaled 12 percent. The pattern of Teen-Dang sarongs which was mostly found was the ancient pattern totaled 78 pieces including Mee-Nak-Kra-Ding, Mee-Khor-Saw-Ha-Keb-Teen-Dao, Mee-Khor-Saw-Ha, Mee-Khor-Dork-Kheaw, Mee-Khor-Tob, Mee-Khor-Pang-Pard, Mee-Khor-Long, Mee-Sob-Ped, Mee-Khom-Jet, Mee-Keeb-Bak-Pok, Mee-Nak-Kra-Ding, Mee-Nak-Kra-Ding-Keb-Teen-Dao, Mee-Nak-Cherng-Tian (Mangkorn-Cherng-Tian or Ma-Line-Nam), Mee-Nak-Sorn, Mee-Bun-Dai-Ling, Mee-Khew-Laei or Bun-Dai-Sa-Wan, Mee-Khew-Laei or Bun-Dai-Sa-Wan-Keb-Teen-Dao, Mee-Khew-Laei or Bun-Dai-Sa-Wan, Mee-Pa-Luk-Korg, Mee-Hngu-Laium, Mee-Ma-Nam, Mee-Khor-Khom-Ha, Mee-Dao-Lorm-Dearn, Mee-Sob-Ped, Mee-Khor-Long, Mee-Khor-Long, Mee-Khor-Tad-Keb-Teen-Dao, Mee-Khew-Laei or Bun-Dai-Sa-Wan, Mee-Mai-Kat-Ta-Noo, Mee-Khom-Jet, Mee-Nguang-Chang, Mee-So, Mee-So, Mee-Nak-Sa-Dung-Keb-Teen-Dao, Mee-Bak-Nut-Noy, Mee-Bak-Nut-Noy, Mee-Ma-Nam-Noy, Mee-Mang-Moom, Mee-Sob-Ped, Mee-Khor, Mee-Khew-Laei or Bun-Dai-Sa-Wan, Mee-Khew-Laei or Mee-Bun-Dai-Sa-Wan-Keb-Teen-Dao, Mee-Khom-Ha, Mee-Khor-Tad or Mee-Khor-Chat-

Keb-Teen-Dao, Mee-Khor-Song-Plu, Mee-Khor-Nak, Mee-Khor-Hoo-Pra-Keb-Teen-Dao, Mee-Khew-Laei or Bun-Dai-Sa-Wan, Mee-Ta-Kaey, Mee-Khor-Tad or Mee-Khor-Chat, Mee-Khor-Tad or Mee-Khor-Chat, Mee-Nak-Huar-Sorn, Mee-Bak-Jab-Keb-Teen-Dao, Mee-Laey, Mee-Laey, Mee-Laey, Mee-Laey-Keb-Teen-Dao, Mee-Laey-Keb-Teen-Dao, Mee-Laey, Mee-Laey, Mee-Laey, Mee-Sob-Ped, Mee-See-Pong, Mee-See-Pong, Mee-See-Pong, Mee-See-Pong, Mee-Whee-Kruey, Mee-Kor-Tra-Krai, Mee-Khor-Pab, Mee-Bak-Jub-Noy, Mee-Bak-Wai, Mee-Hua-Saer, Mee-Hngu-Laium, Dao-Lorm-Dearn, Mee-Kut-Hua-Saer, and Mee-Khor-Long. The next in rank was the applied pattern totaled 22 pieces including Kong-Pet, Kong-Line, Geometric Khor-Karn-Bin-Thai, Khor-Pla-Muk, Khor-Por-Parn, Khor-Saey-Karn-Bin-Thai, Khor-Aok-Nok, Kong-Line, Line-Nam-Lai, Line-Nok-Yoong, Nak-Pra-Ar-Tit, Dork-Mai, Num-Lai, Phee-Suaer, Phee-Suaer-Dok-Mai, Phee-Suaer-Keb-Teen-Dao, Khor-Saey-Karn-Bin-Thai, Khor-Nak, Khor-Sa-Ra-Air, Nak-Pra-Ar-Tit, Phee-Suaer-Dok-Mai, San-Ta-Khor-Pla-Muk-Keaw, and Hua-Jai-Bai-Pho. The religious pattern totaled 16 pieces including Mee-Nak-Kra-Ding, Mee-Nak-Kra-Ding, Mee-Nak-Kra-Ding-Keb-Teen-Dao, Nak-Cherng-Tian (Mangkorn-Cherng-Tian or Ma-Lai-Nam), Mee-Nak-Sorn, Nak-Pra-Ar-Tit, Mee-Khor-Tad-Keb-Dao, Mee-Nak-Sa-Dung-Keb-Teen-Dao, Mee-Khor-Nak, Mee-Nak, Khor-Nak, Mee-Khor-Hoo-Pra-Keb-Teen-Dao, Mee-Khor-Tad or Mee-Khor-Chat, Mee-Khor-Tad or Mee-Khor-Chat, Nak-Pra-Ar-Tit, and Mee-Nak-Hua-Sorn. The animal pattern totaled 21 pieces including Khor-Pla-Muk, Khor-Aok-Nok, Mee-Sob-Ped, Line-Nok-Yoong, Mee-Pla-Luk-Korg, Mee-Hngu-Laium, Ma-Num, Mee-Sob-Ped, Mee-Nguang-Chang, Phee-Suaer, Phee-Suaer-Dork-Mai, Phee-Suaer-Keb-Teen-Dao, Ma-Nam-Noy, Mang-Moom, Mee-Sob-Ped, Phee-Suaer-Dork-Mai, Mee-Sob-Ped, San-Ta-Khor-Pla-Muk-Keaw, Mee-Hua-Saer, Mee-Hngu-Laium, and Mee-Kat-Hua-Saer. The plant pattern totaled 12 pieces including Mee-Khor-Dork-Kheaw, Mee-Keep-Bak-Bok, Dork-Mai, Mee-Bak-Nut-Noy, Mee-Bak-Jab-Keb-Teen-Dao, Mee-Whee-Kruey, Mee-Whee-Kruey, Hua-Jai-Bai-Pho, Mee-Kor-Tra-Krai, Mee-Bak-Jab-Noy, and Mee-Bak-Wai. The natural environment pattern totaled 4 pieces including Line-Nam-Lai, Mee-Dao-Lorm-Dearn, Nam-Lai, and Dao-Lorm-Dearn. The tools pattern totaled 25 pieces including Mee-Khor-Saw-Ha-Keb-Teen-Dao, Mee-Khor-Saw-Ha, Mee-Khor-Tob, Mee-Khor-Pang-Pard, Mee-Khor-Long, Mee-Khom-Jet, Mee-Bun-Dai-Ling, Mee-Khew-Laei or Bun-Dai-Sa-Wan, Mee-Khew-Laei or Bun-Dai-Sa-Wan-Keb-Teen-Dao, Mee-

Khew-Laei or Bun-Dai-Sa-Wan, Mee-Khom-Ha, Mee-Khor-Long, Mee-Khor-Long, Mee-Khew-Laei or Bun-Dai-Sa-Wan, Mee-Mai-Kat-Ta-Noo, Mee-Khom-Jet, Mee-So, Mee-So, Mee-Khor, Mee-Khew-Laei or Bun-Dai-Sa-Wan, Mee-Khew-Laei or Bun-Dai-Sa-Wan-Keb-Teen-Dao, Mee-Khom-Ha, Mee-Khor-Song-Plu, Mee-Khew-Laei or Bun-Dai-Sa-Wan, Mee-Ta-Kaey, Mee-Khor-Pub, and Mee-Khor-Long. The miscellaneous pattern totaled 14 pieces including Kong-Pet, Kong-Line, Khor-Karn-Bin-Thai, Khor-Por-Parn, Khor-Saey-Karn-Bin-Thai, Kong-Line, Khor-Sai-Karn-Bin-Thai, Khor-Sa-Ra-Air, Mee-See-Pong, Mee-See-Pong, Mee-See-Pong, and Mee-See-Pong. The geometric pattern totaled 8 pieces including Mee-Laey, Mee-Laey, Mee-Laey, Mee-Laey-Keb-Teen-Dao, Mee-Laey-Keb-Teen-Dao, Mee-Laey, Mee-Laey, and Mee-Laey. The color pattern which was mostly found was the warm tone colors equaled 57 percent. The next in rank was the colour harmony of the contrast colours and the true contrast colours equaled 17 percent. After that was the colour harmony of the near colours equaled 6 percent and the cool tone colours equaled 2 percent. The least found colour pattern was the neutral colours. The colour patterns which were not found were the pigment primaries, the colour harmony of the near condition, and the colour harmony of the contrast colours.

Na-Pho District.

The type of Teen-Dang sarongs of Na-Pho District, Buriram Province which was mostly found was the normal Teen-Dang sarong equaled 90 percent and the next in rank was the Keb-Teen-Dao type which was 10 percent. The pattern of Teen-Dang sarongs which was mostly found was the ancient pattern totaled 63 pieces including Mee-Khom-Jet, Mee-Kor-Ta-Krai, Mee-Khom-Ha, Mee-Khor-Nak, Khor-Pra-Ya-Nak, Mee-Khor-Pub, Mee-Khor-Pub-Dork-Kheaw, Mee-Khor-Pub, Mee-Khor-Noy, Mee-Khor-Men, Mee-Khor-Por-Parn, Mee-Khor, Mee-Khor-Long, Mee-Khom-Jet, Mee-Khom-Ha-Keb-Teen-Dao, Mee-Hngu-Laium, Mee-Hngu-Laium, Mee-Khew-Laei or Bun-Dai-Sa-Wan-Keb-Teen-Dao, Dao-Lorm-Dearn, Mee-Khor-Pub, Mee-Khor-Pub-Khom-Jet, Mee-Tao-Noy, Mee-Nak-Kra-Ding, Mee-Nak-Kra-Ding-Keb-Teen-Dao, Mee-Nak-Noy, Mee-Bak-Jub-Noy, Mee-Bak-Wai, Mee-Pla-Sew-Noy, Mee-Pla-Luk-Korg, Mee-Pla-Luk-Korg, Mee-Hngu-Laium, Mee-So-Kub-Kor-Ta-Krai, Kong-Khaw, Mee-Kud-Hua-Saer, Mee-Tao-Noy, Mee-Nak-Noy, Mee-Keep-Bak-Bok, Mee-Khor-Kor-Phai, Mee-Khor-Tad, Mee-Khor-Long, Mee-Khew-Laei or Bun-Dai-Sa-Wan,

Mee-Nak, Mee-Khor-Song-Plu, Mee-Nak 81, Mee-Bak-Pap-Keb-Teen-Dao, Mee-Whee-Kruey, Mee-Laey, Mee-Laey-Keb-Teen-Dao, Mee-Laey, Mee-Laey, Mee-Line-Parn, Mee-Laey, Mee-Laey, Mee-See-Pong-Keb-Teen-Dao, Mee-Hua-Saer, Mee-Khor-See-Pong, Mee-Bak-Jab-Keb-Teen-Dao, Ta-Kaey, Mee-Bak-Nut-Noy, and Mee-Khor-Tad. The applied pattern totaled 37 pieces including Kun-Jea-Jeen, Kun-Jea-Jeen, Kheaw-Yong-Sai-Su-Ri-Ya, Khor-Sa-Mor-Raer-Keb-Teen-Dao, So-Lin-La-Nee, Applied Dao-Lorm-Dearn, Tuar-Mai-Keb-Teen-Dao, Ta Kaey, Applied Tao-Noy, Tor-La-Sub, Nak-Kharm-Klong, Bai-Pho, Parn-Poom, Fong-Nam, Ma-Nam-Yai, Mang-Moom, Khem-Khud-Keb-Teen-Dao, Dork-Mai, Ta-Kaey, Tum-Hoo, Mang-Korn, Yan, Na-Tang, Soy-Dork-Mark, Soy-Dork-Mark, Soy-Dork-Mark, Khor-Sa-Ra-Air-Noy, Khor-Sa-Ra-Air-Yai, Khun-Nine, Khun-Nine, Parn-Poom, Mee-Pra-Thep, Mee-Sam, Parn-Poom, Kong-Pet, Dork-Mai, Applied Khom-Jet, Ma-Nam-Noy, and Phee-Suaer. The religious pattern totaled 11 pieces including Mee-Khor-Nak, Khor-Pra-Ya-Nak, Mee-Nak-Kra-Ding, Mee-Nak-Kra-Ding-Keb-Teen-Dao, Mee-Nak-Noy, Mee-Nak-Noy, Mang-Korn, Mee-Khor-Tad, Mee-Nak, Mee-Nak 81, and Mee-Khor-Tad. The animal pattern totaled 17 pieces including Mee-Khor-Men, Mee-Hngu-Laium, Mee-Hngu-Laium, Tuar-Mai-Keb-Teen-Dao, Applied Tao-Noy, Mee-Tao-Noy, Mee-Pla-Siw-Noy, Mee-Pla-Luk-Korg, Mee-Pla-Luk-Korg, Ma-Nam-Yai, Mang-Moom, Mee-Hngu-Laium, Mee-Kat-Hua-Saer, Mee-Tao-Noy, Mee-Hua-Saer, Ma-Nam-Noy, and Phee-Suaer. The plant pattern totaled 12 pieces including Mee-Kor-Ta-Krai, Mee-Bak-Jub-Noy, Mee-Bak-Wai, Bai-Pho, Dork-Mai, Mee-Keep-Bak-Bok, Mee-Khor-Kor-Phai, Mee-Bak-Pab-Keb-Teen-Dao, Mee-Whee-Kruey, Dork-Mai, Mee-Bak-Jub-Keb-Teen-Dao, and Mee-Bak-Nut-Noy. The natural environment pattern totaled 3 pieces including Dao-Lorm-Dearn, Applied Dao-Lorm-Dearn, and Fong-Nam. The tools pattern totaled 20 pieces including Kun-Jea-Jeen, Kun-Jea-Jeen, Mee-Khor-Khom-Ha, Mee-Khor-Pab, Mee-Khor-Pab, Mee-Khor-Noy, Mee-Khor-Long, Mee-Khor-Khaw-Laei or Ban-Dai-Sa-Wan-Keb-Teen-Dao, Mee-Khor-Pab, Mee-Khor-Pab-Khom-Jet, Ta-Kaey, Mee-Khor-Long, Mee-Khaw-Laei or Bun-Dai-Sa-Wan, Mee-Song-Plu, Mee-Line-Parn, and Ta-Kaey. The miscellaneous pattern totaled 28 pieces including Mee-Khom-Jet, Kheaw-Yoong-Sai-Su-Ri-Ya, Mee-Khor-Pub-Dork-Kheaw, Mee-Khor-Por-Parn, Mee-Khor, Khor-Sa-Mor-Rear-Keb-Teen-Dao, Mee-Khom-Jet, Mee-Khom-Ha-Keb-Teen-Dao, So-Lin-La-Nee, Nak-Kam-Klong, Parn-Poom, Mee-So-Kab-Kor-Ta-Krai, Tum-Hoo, Yan, Na-Tang, Soi-Dork-Mark, Khor-Sa-Ra-

Air-Noy, Soi-Dork-Mark, Mee-Sam, Mee-See-Pong-Keb-Teen-Dao, Parn-Poom, Kong-Pet, Applied Khom-Jet, Mee-Khor-See-Pong, Khor-Sa-Ra-Air-Yai, Khun-Nine, Khun-Nine, Parn-Poom, and Mee-Pra-Thep. The geometric pattern totaled 9 pieces including Mee-Laey, Mee-Laey-Keb-Teen-Dao, Mee-Laey, Mee-Laey, Mee-Laey, Mee-Laey, Mee-Laey, Mee-Laey, and Mee-Laey. The color pattern which was mostly found the warm tone colours equaled 75 percent. The next in rank was the harmony colour of the contrast colours and the true contrast colours equaled 9 percent. After that was the pigment primaries equaled 4 percent. The least found colour pattern was the cool tone colours equaled 3 percent. The colour patterns which were not found were the neutral colours, the colour harmony of the near colours, the colour harmony of the near condition, and the colour harmony of the contrast colours.

The Comparison

The different patterns with the same name found in Teen-Dang sarongs of both districts were the religious pattern totaled 3 pieces or 1.50 percent, the animal pattern called totaled 2 pieces or 1 percent, the plant pattern totaled 6 pieces or 3 percent, the tool pattern totaled 4 pieces or 2 percent, and the miscellaneous pattern called totaled 4 pieces or 2 percent. From 200 Teen-Dang sarongs of both districts, the same patterns with the different names in the Teen-Dang sarongs totaled 8 pieces or 4 percent.

ประกาศคุณประการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีด้วยปัจจัยหลายๆด้านประกอบกัน โดยเฉพาะด้านบุคคล อันไม่สามารถเอามากล่าวอ้างได้หมด ณ ที่นี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ทั้งในอดีตและปัจจุบันที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ อันก่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพทางความคิด สถิติปัญญาแก่ผู้วิจัย และที่สำคัญได้รับความกรุณาเป็นอย่างยิ่งในการให้ความช่วยเหลือแนะนำและแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ จากผู้ช่วยศาสตรา ดร.วิเทพ มุสิกะปาน ประธาน กรรมการ อาจารย์ ดร.กรกมล คำสุข กรรมการ อาจารย์ ดร.สาธิต ทิมวัฒนา บันเทิง ที่กรุณาเป็นกรรมสอบ ผู้วิจัยซาบซึ้งและขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงในความกรุณาของท่านไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณชาวอำเภอพุทไธสงและอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ คุณครูนางคราญ แป้วไธสง ตำแหน่งครู วิทยฐานะชำนาญการพิเศษ โรงเรียนชุมชนนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ คุณครูพรแก้ว อุันทานนท์ ตำแหน่ง ครู วิทยฐานะชำนาญการพิเศษ โรงเรียนวัดหงษ์ อำเภพุทไธสง และผู้เกี่ยวข้องทุกท่านที่ให้ความสะดวก ให้ข้อมูลเป็นอย่างดีและอนุญาตให้ถ่ายภาพผลงานผ้าขึ้นต้นแดง ขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง มา ณ ที่นี้

ขอขอบคุณผู้อำนวยการสถานศึกษาโรงเรียนวัดบางขุนเทียนนอก (ศิลปเดชศึกษาคาร) เพื่อนครูทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือในทุกๆด้าน ทำให้ผู้วิจัยทำปริญญานิพนธ์ได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ผู้วิจัยขอน้อมรำลึกถึงพระคุณคุณพ่อพิบูลย์ อาจจำนงค์ คุณแม่หนูภาพอาจจำนงค์ ที่ให้การสนับสนุนการศึกษา พร้อมให้ความช่วยเหลือผู้วิจัยตลอดมาและเป็นกำลังใจหลักสำคัญอย่างยิ่ง

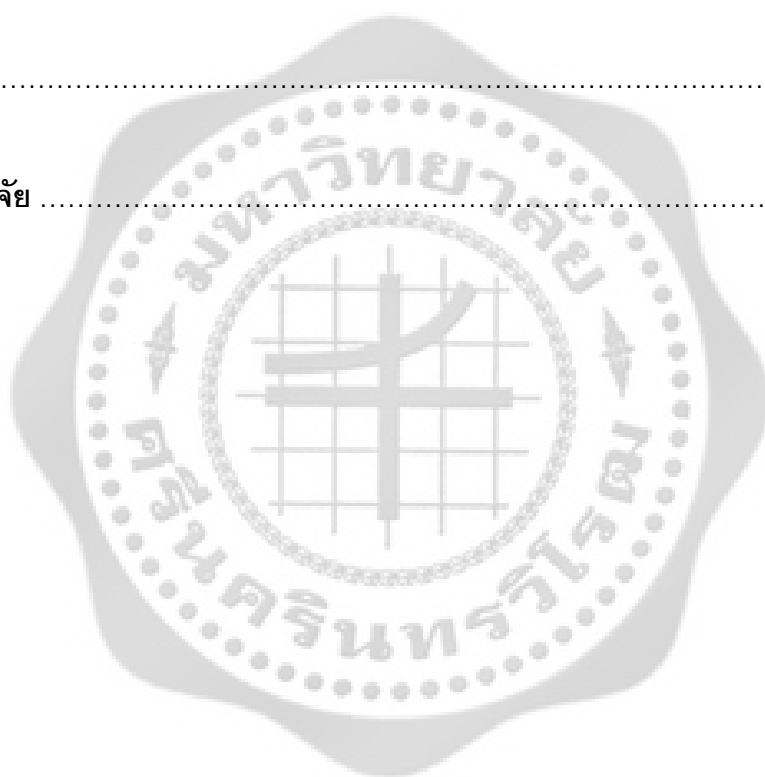
ไกรศักดิ์ ไกรธนฤต

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
ความมุ่งหมายของการศึกษา	6
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	6
ขอบเขตของการวิจัย	6
นิยามศัพท์เฉพาะ	6
2 เอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
ข้อมูลเกี่ยวกับผ้า	9
ข้อมูลเกี่ยวกับผ้าขึ้นตีนแดง	41
ข้อมูลเกี่ยวกับผ้ามัดหมี่	45
ข้อมูลเกี่ยวกับลวดลาย	56
ข้อมูลเกี่ยวกับสีของลวดลาย	79
ข้อมูลชุมชน	91
3 วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	150
กลุ่มตัวอย่าง	150
การเก็บรวบรวมข้อมูล	150
การวิเคราะห์ข้อมูล	152
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	154
ผ้าขึ้นตีนแดงอำเภอฟุทไธสง	156
ผ้าขึ้นตีนแดงอำเภอนาโพธิ์	259
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	493
สังเขปของการศึกษาค้นคว้า	493
สรุปผลการศึกษาค้นคว้า	497

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 (ต่อ)	
อภิปรายผล	512
ข้อเสนอแนะ.....	516
บรรณานุกรม	517
ภาคผนวก	519
ประวัติย่อผู้วิจัย	537

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 แสดงร้อยละของประเภทผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์	255
2 แสดงร้อยละของรูปแบบของลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์	255
3 แสดงร้อยละของลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ จำแนกตามลักษณะพื้นผ้าของลวดลาย	256
4 แสดงร้อยละการใช้สีในลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์	258
5 แสดงร้อยละของประเภทผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์	461
6 แสดงร้อยละของรูปแบบของลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์	461
7 แสดงร้อยละของลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำแนกตามลักษณะพื้นผ้าของลวดลาย	462
8 แสดงร้อยละการใช้สีในลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์	464
9 แสดงการเปรียบเทียบลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงที่เรียกชื่อเหมือนกัน แต่ลายไม่เหมือนกันในอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์	466
10 แสดงการเปรียบเทียบลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงที่เรียกชื่อไม่เหมือนกัน แต่ลวดลายเหมือนกันในอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์	476
11 แสดงการเปรียบเทียบประเภทของผ้าขึ้นตีนแดงในอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์	481
12 แสดงร้อยละของลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำแนกตามลักษณะพื้นผ้าของลวดลาย	482
13 แสดงร้อยละการใช้สีในลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์	484

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 ประเภทของผ้าขึ้นตีนแดงแบบธรรมดา	45
2 ประเภทของผ้าขึ้นตีนแดงแบบเก็บตีนดาว	45
3 กราฟแสดงลายมัดหมี่สี่เหลี่ยม.....	47
4 การเรียงลำดับ (Translation in steps)	58
5 การสลับภาพซ้ายขวา (Reflection about a line)	58
6 การหมุนรอบจุด (Rotation about a point)	59
7 การสลับซ้ายขวาและหมุนรอบจุด (Reflection and rotation)	59
8 การสลับซ้ายขวาและเรียงลำดับ (Reflection and translation)	60
9 การหมุนรอบจุดและเรียงลำดับ (Rotation and translation)	60
10 การเรียงลำดับสลับจังหวะ (Reflection and alternate translation)	60
11 การผสมระหว่างการเรียงลำดับ (Reflection, Rotation and translation)	61
12 การซ้ำจังหวะเท่ากัน	62
13 การซ้ำจังหวะไม่เท่ากัน	62
14 การซ้ำจังหวะสลับกัน	62
15 การซ้ำจังหวะโดยการเน้นหรือพัก	62
16 การซ้ำจังหวะโดยการสร้างความแตกต่าง	63
17 การจัดจังหวะแบบต่อเนื่อง	63
18 การจัดจังหวะแบบทับซ้อน	63
19 การจัดจังหวะแบบถี่นไหล	64
20 การจัดจังหวะแบบเปลี่ยนทิศทาง	64
21 ลวดลายในลักษณะแนวนอน	65
22 ลวดลายในลักษณะแนวตั้ง	65
23 ลวดลายในลักษณะเส้นหยักหรือซิกแซก	66
24 ลวดลายในลักษณะเฉียง	66
25 ลวดลายในลักษณะตาหมากรุก	66
26 ลวดลายในลักษณะขั้นบันได	67

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
27 การต่อลวดลายในลักษณะสี่เหลี่ยม (The Square Network)	67
28 การต่อลวดลายในลักษณะการเรียงอิฐแนวอนและแนวตั้ง	67
29 การต่อลวดลายในลักษณะเหลี่ยมเพชรหรือสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน (The Diamond Network)	68
30 การต่อลวดลายในลักษณะสามเหลี่ยม (The Triangle Network)	68
31 การต่อลวดลายในลักษณะตาข่าย (The Ogee Network)	68
32 การต่อลวดลายในลักษณะหกเหลี่ยม (The Hexagon Network)	69
33 การต่อลวดลายในลักษณะรูปพัด (The Scale Network)	69
34 การต่อลวดลายในลักษณะวงกลม (The Circle Network)	69
35 ลายบักจับ (กระจับ)	73
36 ลายโคมห้า	73
37 ลายดอกแก้วหรือลายหน้าเสือ	73
38 ลายแมงสีเสียด	74
39 ลายแมงมุม	74
40 ลายกอดตะไคร้	74
41 ลายกอไผ่	75
42 ลายขาเป็ย	75
43 ลายงูเหลือม	75
44 ลายแทงตาหนู	76
45 ลายซองพลุ	76
46 ลายหมี่ไขใหญ่	77
47 ลายเขี้ยวเยี่ยวควาย	78
48 ลายขอแค่ม้า	78
49 ลายเข่วหมาตตาย	78
50 ลายแสงตะวัน	79
51 ลายนาคเกี้ยว	79
52 ดอกฝ้ายคำ (Cochlospermum regium)	93

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
53 ภาพพฤกษ (Cassia grandis)	93
54 ตราประจำจังหวัดบุรีรัมย์	94
55 แผนที่จังหวัดบุรีรัมย์	95
56 คู่มือเก่า	141
57 พระยาเสนาสงคราม	142
58 พระเจ้าใหญ่	145
59 แผนที่อำเภอพุทไธสง	146
60 แผนที่อำเภอนาโพธิ์	148
61 ศูนย์หัตถกรรมทอผ้าไหมบ้านนาโพธิ์	149
62 ลายกนกเพชร	155
63 ลายกนกลาย	156
64 ลายขอการบินไทย	157
65 ลายหมี่นาคกระดิ่ง	158
66 ลายหมี่ขอชาวห้าเก็บตีนดาว	159
67 ลายหมี่ขอชาวห้า	160
68 ลายหมี่ขอดอกแก้ว	161
69 ลายหมี่ขอทบ	162
70 ลายขอปลาหมึก	163
71 ลายขอพอพาน	164
72 ลายขอพังพาด	165
73 ลายขอสายการบินไทย	166
74 ลายหมี่ขอหลง	167
75 ลายขออกนก	168
76 ลายกนกลาย	169
77 ลายหมี่สบเปิด	170
78 ลายหมี่โคมเจ็ด	171
79 ลายน้าไหล	172

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
80 ลายหมึกีบักบก.....	173
81 ลายนกยูง.....	174
82 ลายหมี่นาคกระดิ่ง.....	175
83 ลายหมี่นาคกระดิ่งเก็บตีนดาว.....	176
84 ลายนาคเชิงเทียน (มังกรเชิงเทียน หรือลายม่านน้ำ)	177
85 ลายหมี่นาคซ้อน.....	178
86 ลายนาคพระอาทิตย์.....	179
87 ลายหมี่บันไดลิง.....	180
88 ลายหมี่แห้วเลื่อยหรือบันไดสวรรค์.....	181
89 ลายหมี่แห้วเลื่อยหรือบันไดสวรรค์เก็บตีนดาว.....	182
90 ลายหมี่แห้วเลื่อยหรือบันไดสวรรค์.....	183
91 ลายหมี่ปลาลูกคอก.....	184
92 ลายหมี่งูเหลือม.....	185
93 ลายม่านน้ำ.....	186
94 ลายหมี่ขอโคมห้า.....	187
95 ลายหมี่ดาวล้อมเดือน.....	188
96 ลายหมี่สบเปิด.....	189
97 ลายหมี่ขอหลง.....	190
98 ลายหมี่ขอหลง.....	191
99 ลายหมี่ขอธาตุเก็บตีนดาว.....	192
100 ลายหมี่แห้วเลื่อยหรือบันไดสวรรค์.....	193
101 ลายหมี่ไม้ค้ำตาหนู.....	194
102 ลายหมี่โคมเจ็ด.....	195
103 ลายหมี่วงช้าง.....	196
104 ลายหมี่โซ่.....	197
105 ลายหมี่โซ่.....	198
106 ลายดอกไม้.....	199

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
107 ลายหมี่นาคสะดุ้งเก็บตีนดาว.....	200
108 ลายน้าไหล.....	201
109 ลายหมี่บั๊กน็ดน้อย.....	202
110 ลายหมี่บั๊กน็ดน้อย.....	203
111 ลายผีเสื้อ.....	204
112 ลายผีเสื้อดอกไม้.....	205
113 ลายผีเสื้อเก็บตีนดาว.....	206
114 ลายม้าน้ำน้อย.....	207
115 ลายแมงมุม.....	208
116 ลายหมี่สบเปิด.....	209
117 ลายขอสายการบินไทย.....	210
118 ลายหมี่ขอ.....	211
119 ลายหมี่แห้วเลื่อยหรือบันไดสวรรค์.....	212
120 ลายหมี่แห้วเลื่อยหรือหมี่บันไดสวรรค์เก็บตีนดาว.....	213
121 ลายหมี่ขอโคมห้า.....	214
122 ลายหมี่ขอธาตุหรือหมี่ขอฉัตรเก็บตีนดาว.....	215
123 ลายหมี่ขอของพลู.....	216
124 ลายหมี่ขอนาค.....	217
125 ลายขอนาค.....	218
126 ลายขอสระแอ.....	219
127 ลายหมี่ขอหูกพระเก็บตีนดาว.....	220
128 ลายหมี่แห้วเลื่อยหรือบันไดสวรรค์.....	221
129 ลายหมี่ตาข่าย.....	222
130 ลายหมี่ขอธาตุหรือหมี่ขอฉัตร.....	223
131 ลายหมี่ขอธาตุหรือหมี่ขอฉัตร.....	224
132 ลายนาคพระอาทิตย์.....	225
133 ลายหมี่นาคหัวซ้อน.....	226

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
134 ลายผีเสื้อดอกไม้.....	227
135 ลายหมีลาย.....	228
136 ลายหมีลาย.....	229
137 ลายหมีลาย.....	230
138 ลายหมีลาย.....	231
139 ลายหมีลายเก็บตีนดาว.....	232
140 ลายหมีลายเก็บตีนดาว.....	233
141 ลายหมีลาย.....	234
142 ลายหมีลาย.....	235
143 หมีลาย.....	236
144 ลายหมีสบเปิด.....	237
145 ลายสานตะขอปลาหมึกเกี่ยว.....	238
146 ลายหมีสี่ป่อง.....	239
147 ลายหมีสี่ป่อง.....	240
148 ลายหมีสี่ป่อง.....	241
149 ลายหมีสี่ป่อง.....	242
150 ลายหมีหวิกล้วย.....	243
151 ลายหมีหวิกล้วย.....	244
152 ลายหัวใจใบโพธิ์.....	245
153 ลายหมีกอตระไคร้.....	246
154 ลายหมีขอพับ.....	247
155 ลายหมีบั๊กจับน้อย.....	248
156 ลายหมีบั๊กหวาย.....	249
157 ลายหมีหัวเสือ.....	250
158 ลายหมีงูเห่า.....	251
159 ลายดาวล้อมเดือน.....	252
160 ลายหมีซัดหัวเสือ.....	253

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
161 ลายหมี่ขอหลง.....	254
162 ลายหมี่โคมเจ็ด.....	259
163 ลายหมี่กอตะไคร้.....	260
164 ลายกุกญแจเงิน.....	261
165 ลายกุกญแจเงิน.....	262
166 ลายแก้วโยงสายสุรียา.....	263
167 ลายหมี่ขอโคมห้า.....	264
168 ลายหมี่ขอนาค.....	265
169 ลายขอพญานาค.....	266
170 ลายหมี่ขอพับ.....	267
171 ลายหมี่ขอพับดอกแก้ว.....	268
172 ลายหมี่ขอพับ.....	269
173 ลายหมี่ขอน้อย.....	270
174 ลายหมี่ขอเม่น.....	271
175 ลายหมี่ขอพอพาน.....	272
176 ลายหมี่ขอ.....	273
177 ลายขอสมอเรือเก็บตีนดาว.....	274
178 ลายหมี่ขอหลง.....	275
179 ลายหมี่โคมเจ็ด.....	276
180 ลายหมี่โคมห้าเก็บตีนดาว.....	277
181 ลายหมี่งูเหลือม.....	278
182 ลายหมี่งูเหลือม.....	279
183 ลายหมี่แห้วเลื่อยหรือบันไดสวรรค์เก็บตีนดาว.....	280
184 ลายโซ่ลินลนี่.....	281
185 ลายดาวล้อมเดือน.....	282
186 ลายดาวล้อมเดือนประยุกต์.....	283
187 ลายหมี่ขอพับ.....	284

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
188 ลายหมี่ขอพับโคมเจ็ด.....	285
189 ลายตัวไหมเก็บตีนดาว.....	286
190 ลายตาข่าย.....	287
191 ลายเต้าน้อยประยุกต์.....	288
192 ลายหมี่เต้าน้อย.....	289
193 ลายโทรทัศน์.....	280
194 ลายหมี่นาคกระดิ่ง.....	281
195 ลายหมี่นาคกระดิ่งเก็บตีนดาว.....	282
196 ลายนาคข้ามคลอง.....	283
197 ลายหมี่นาคน้อย.....	284
198 ลายหมี่ปักจับน้อย.....	285
199 ลายหมี่ปักหวาย.....	286
200 ลายใบโพธิ์.....	287
201 ลายหมี่ปลาชิวน้อย.....	288
202 ลายหมี่ปลาลูกคอก.....	289
203 ลายหมี่ปลาลูกคอก.....	290
204 ลายหมี่ปลาลูกคอก.....	291
205 ลายพานฟุ่ม.....	292
206 ลายฟองน้ำ.....	293
207 ลายม้าน้ำใหญ่.....	294
208 ลายแมงมุม.....	295
209 ลายหมี่งูเหลือม.....	296
210 ลายหมี่ไต่กับกอตะไคร้.....	297
211 ลายก่องข้าว.....	298
212 ลายหมี่ขัดหัวเสือ.....	299
213 ลายเข็มขัดเก็บตีนดาว.....	300
214 ลายดอกไม้.....	301

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
215 ลายตาข่าย.....	302
216 ลายตุ้มหู.....	303
217 ลายหมี่เต้าน้อย.....	304
218 ลายหมี่นาคน้อย.....	305
219 ลายมังกร.....	306
220 ลายยันต์.....	307
221 ลายหน้าต่าง.....	308
222 ลายสร้อยดอกหมาก.....	309
223 ลายสร้อยดอกหมาก.....	300
224 ลายสร้อยดอกหมาก.....	311
225 ลายขอสระแอน้อย.....	312
226 ลายขอสระแอนใหญ่.....	313
227 ลายหมี่กึ่งปักกบ.....	314
228 ลายหมี่ชอกอไผ่.....	315
229 ลายหมี่ชอธาตุ.....	316
230 ลายหมี่ชอหลง.....	317
231 ลายหมี่แห้วเล็ยหรือบันไดสวรรค์.....	318
232 ลายคุณนาย.....	319
233 ลายคุณนาย.....	310
324 ลายหมี่นาค.....	321
235 ลายหมี่ของพลู.....	322
236 ลายพานพุ่ม.....	324
237 ลายหมี่นาคแปดสิบเอ็ด.....	335
238 ลายบั๊กแปบเก็บตีนดาว.....	337
239 ลายหมี่หวิกล้วย.....	338
240 ลายหมี่พระเทพ.....	339
241 ลายหมี่ล่ายอ.....	330

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
242 ลายหมี่ลายเก็บตีนดาว.....	331
243 ลายหมี่ลาย.....	332
244 ลายหมี่ลาย.....	333
245 ลายหมี่ลายพาน.....	334
246 ลายหมี่ลาย.....	335
247 ลายหมี่ลาย.....	336
248 ลายหมี่สาม.....	337
249 ลายหมี่สี่ป้องเก็บตีนดาว.....	338
250 ลายหมี่หัวเสือ.....	339
251 ลายพานพุ่ม.....	340
252 ลายกงเพชร.....	341
253 ลายดอกไม้.....	342
254 ลายโคมเจ็ดประยุกต์.....	343
255 ลายหมี่ขอสี่ป้อง.....	344
256 ลายหมี่ปักจับเก็บตีนดาว.....	345
257 ลายม้าน้ำน้อย.....	346
258 ลายตาข่าย.....	347
259 ลายหมี่ปักน็ดน้อย.....	348
260 ลายผ้าเสือ.....	349
261 ลายหมี่โคมเจ็ด.....	350
262 ลายหมี่กอตะไคร้.....	351
263 ลายกุญแจจีน.....	352
264 ลายกุญแจจีน.....	353
265 ลายแก้วโยงสายสุรียา.....	354
266 ลายหมี่ขอโคมห้า.....	355
267 ลายหมี่ขอนาค.....	356
268 ลายขอพญานาค.....	357

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
269 ลายหมี่ขอพับ.....	358
270 ลายหมี่ขอพับดอกแก้ว.....	359
271 ลายหมี่ขอพับ.....	360
272 ลายหมี่ขอน้อย.....	361
273 ลายหมี่ขอเม่น.....	362
274 ลายหมี่ขอพอพาน.....	363
275 ลายหมี่ขอ.....	364
276 ลายขอสมอเรือเก็บตีนดาว.....	365
277 ลายหมี่ขอหลง.....	366
278 ลายหมี่โคมเจ็ด.....	367
279 ลายหมี่โคมห้าเก็บตีนดาว.....	368
280 ลายหมี่งูเหลือม.....	369
281 ลายหมี่งูเหลือม.....	370
282 ลายหมี่เขี้ยวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์เก็บตีนดาว.....	371
283 ลายโซ่ลินลณี.....	372
284 ลายดาวล้อมเดือน.....	373
285 ลายดาวล้อมเดือนประยุกต์.....	374
286 ลายหมี่ขอพับ.....	375
287 ลายหมี่ขอพับโคมเจ็ด.....	376
288 ลายตัวไหมเก็บตีนดาว.....	377
289 ลายตาข่าย.....	378
290 ลายเต้าน้อยประยุกต์.....	379
291 ลายหมี่เต้าน้อย.....	380
292 ลายโทรทัศน์.....	381
293 ลายหมี่นาคกระดิ่ง.....	382
294 ลายหมี่นาคกระดิ่งเก็บตีนดาว.....	383
295 ลายนาคข้ามคลอง.....	384

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
296 ลายหมี่ขนาดเล็กน้อย.....	385
297 ลายหมี่บั๊กจับน้อย.....	386
298 ลายหมี่บั๊กหวาย.....	387
299 ลายใบโพธิ์.....	388
300 ลายหมี่ปลาชิวน้อย.....	389
301 ลายหมี่ปลาชุกคอก.....	390
302 ลายหมี่ปลาชุกคอก.....	391
303 ลายหมี่ปลาชุกคอก.....	392
304 ลายพานพุ่ม.....	393
305 ลายฟองน้ำ.....	404
306 ลายม้าน้ำใหญ่.....	405
307 ลายแมงมุม.....	406
308 ลายหมี่งูเห่าลือม.....	407
309 ลายหมี่ไส้กั๊กกอดตะไคร้.....	408
310 ลายก่องข้าว.....	409
311 ลายหมี่ขัดหัวเสือ.....	410
312 ลายเข็มขัดเก็บตีนดาว.....	411
313 ลายดอกไม้.....	412
314 ลายตาข่าย.....	413
315 ลายตุ้มหู.....	414
316 ลายหมี่เต้าน้อย.....	415
317 ลายหมี่ขนาดเล็กน้อย.....	416
318 ลายมังกร.....	417
319 ยันต์.....	418
320 ลายหน้าต่าง.....	419
321 ลายสร้อยดอกหมาก.....	420
322 ลายสร้อยดอกหมาก.....	421

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
323 ลายสร้อยดอกหมาก.....	422
324 ลายขอสระแอน้อย.....	423
325 ลายขอสระแอนใหญ่.....	424
326 ลายหมี่กึ่งบักบก.....	425
327 ลายหมี่ชอกอไผ่.....	426
328 ลายหมี่ชอธาตุ.....	427
329 ลายหมี่ชอหลง.....	428
330 ลายหมี่แขว่เลื่อยหรือบันไดสวรรค์.....	429
331 ลายคุณนาย.....	430
332 ลายคุณนาย.....	431
333 ลายหมี่นาค.....	432
334 ลายหมี่ของพลู.....	433
335 ลายพานพุ่ม.....	434
336 ลายหมี่นาคแปดสิบเอ็ด.....	435
337 ลายหมี่บักแปบเก็บตีนดาว.....	437
338 ลายหมี่หูกกล้วย.....	438
339 ลายหมี่พระเทพ.....	439
340 ลายหมี่ล่าย.....	440
341 ลายหมี่ล่ายเก็บตีนดาว.....	441
342 ลายหมี่ล่าย.....	442
343 ลายหมี่ล่าย.....	443
344 ลายหมี่ล่ายพาน.....	444
345 ลายหมี่ล่าย.....	445
346 ลายหมี่ล่าย.....	446
347 ลายหมี่สาม.....	447
348 ลายหมี่สี่ป้องเก็บตีนดาว.....	448
349 ลายหมี่หัวเสือ.....	449

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
350 ลายพานพุ่ม.....	450
351 ลายกงเพชร.....	451
352 ลายดอกไม้.....	452
353 ลายโคมเจ็ดประยุกต์.....	453
354 ลายหมี่ขอสี่ป่อง.....	454
355 ลายหมี่บังจับเก็บตีนดาว.....	455
356 ลายม้าน้ำน้อย.....	456
357 ลายตาข่าย.....	457
358 ลายหมี่บังก้นน้อย.....	458
359 ลายผีเสื้อ.....	459
360 ลายหมี่ขอจาดู.....	460

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ผ้า เป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ที่มีสำคัญอย่างหนึ่งในการดำรงชีวิตของคนเรา ผ้าเป็นเครื่องปกป้องความหนาว อับตราย และการรบกวนของแมลง เกิดขึ้นจากการนำเส้นใยของพืชและสัตว์บางชนิดมาปั่นเป็นเส้นด้าย แล้วนำมาถักทอสานกันเป็นตารางง่ายๆ และกลายเป็นผืนผ้า ผ้าทอมีวิวัฒนาการมานานพร้อมกับความเจริญของมนุษยชาติ วิวัฒนาการของผ้าที่มีความหลากหลายของชนิด ลวดลาย สี ย้อม ผ้าไม่ใช่เพียงแค่เครื่องแต่งกายหรือเครื่องนุ่งห่มเพื่อป้องกันร่างกายเท่านั้น แต่ผ้ายังแสดงถึงวัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนา วิธีการดำรงชีวิตของกลุ่มชนต่างๆ ด้วย นอกจากนี้ผ้ายังแสดงถึงฐานะในสังคมของผู้สวมใส่อีกด้วย (นวรรตน์ เลขะกุล. 2547: 135)

การปั่นด้าย ทอผ้า จากหลักฐานที่พบเศษภาชนะดินเผาที่พบลายเชือกทาบและตาข่ายที่ถักฝในชั้นดินที่มีอายุ 7,000 – 8,000 ปี ซึ่งหากพิจารณาให้ดีแล้วจะเห็นได้ว่าเทคนิคเหล่านั้นก้าวหน้าไปมากแล้ว ฉะนั้นต้องมีการเริ่มต้นคิดทำขึ้นมาก่อนนี้นานพอสมควรทีเดียวจึงได้พัฒนาขั้นตอนจนมาถึงรูปแบบลักษณะเช่นนี้ได้ (พิสิฐุ เจริญวงศ์. 2539: 113)

ในประเทศไทยปัจจุบันได้ค้นพบหลักฐานที่แสดงถึงอารยธรรมอันเก่าแก่กว่า คนในยุคก่อนประวัติศาสตร์รู้จักทอผ้าใช้แล้วเป็นเวลากว่า 5,000 ปี ลงมาจนถึงยุคโลหะและมาสิ้นสุดเมื่อราว พ.ศ. 1100 สมัยก่อนยุคประวัติศาสตร์ หลักฐานที่แสดงว่ามีการทอผ้าใช้คือหลักฐานที่ขุดค้นที่บ้านเก่า ตำบลจระเข้ม่อก อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี พบเวดินเผาที่ใช้ในการปั่นด้ายเพื่อนำไปทอผ้าเป็นจำนวนมาก รวมทั้งพบเข็มเย็บผ้าที่ทำด้วยกระดูกสัตว์อีกด้วย วัสดุที่นำมาใช้ในการทอผ้า น่าจะเป็นปอ และฝ้าย และได้พบหินทูปผ้าเปลือกไม้ที่จังหวัดชุมพรและจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (การแต่งกายไทย: วิวัฒนาการและเอกลักษณ์ประจำชาติ. 2542: 44)

ในยุคโลหะจากการขุดค้นที่ศูนย์การทหารปืนใหญ่ จังหวัดลพบุรี ที่อำเภอทพทัน จังหวัดอุทัยธานี ที่บ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานีและที่อื่นๆ ได้พบเวดินเผาเป็นจำนวนมากด้วย และที่สำคัญได้พบร่องรอยเศษผ้าฝ้ายติดอยู่ที่กำไลสำริดและขวาน แสดงว่ามีการใช้ผ้าเป็นเครื่องนุ่งห่มหรือเป็นเครื่องประดับแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปี พ.ศ. 2515 – 2516 กรมศิลปากรได้ขุดค้นพบวัฒนธรรมก่อนประวัติศาสตร์ที่บ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ปรากฏว่าเป็นแหล่งอารยธรรมยุคโลหะที่เจริญมากที่สุดและเก่าแก่ที่สุดที่เคยพบในประเทศไทย ทั้งนี้เพราะการนำเศษภาชนะดินเผาสีดำและมีลายเขียนสี ไปทำการทดสอบอายุตามหลักวิทยาศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนีย สหรัฐอเมริกา และมหาวิทยาลัยการศึกษาแห่งเมืองนารา ประเทศญี่ปุ่น ปรากฏว่ามีอายุ

ประมาณระหว่าง 6, 300 – 1, 204 ปีมาแล้ว ในแหล่งนี้พบหลักฐานว่ามีความเจริญถึงขั้นใช้ผ้ากันอย่างมากมายโดยทอได้ทั้งผ้าฝ้าย ผ้าปอกล้วยาเรียบๆ ทั้งยังมีผู้สันนิษฐานว่า คนในยุคนี้รู้จักตกแต่งผ้าให้เกิดลวดลายงดงามด้วยการใช้ลูกกลิ้งจุ่มสีแล้วกลิ้งลงบนผ้าอีกด้วย หลักฐานที่พบคือแวนดินเผา ลูกกลิ้งและร่องรอยของเศษผ้าที่ติดอยู่ตามกำไลสำริดหลายวง (การแต่งกายไทย: วิวัฒนาการและเอกลักษณ์ประจำชาติ. 2542: 44 – 46)

ในสมัยเดียวกันวิวัฒนาการของลายต่างๆ ที่ผู้คนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ได้นำไปเขียนไว้บนผนังถ้ำหรือเพิงผาหลายแห่ง ปรากฏว่ามีกระจัดกระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทยเช่นกัน ลายที่พบเหล่านี้ทำให้ทราบว่ายุคหินใหม่เมื่อประมาณ 4,000 ปี มาแล้ว ผู้คนที่อาศัยอยู่ในดินแดนแถบนี้รู้จักลายเรขาคณิต รูปสี่เหลี่ยม วงกลม เส้นโค้ง สามเหลี่ยม กากบาท เส้นหยักเหมือนก้างปลา รูปเปลวไฟ รูปก้นหอย ลายลูกคลื่น ลายตารางเหลี่ยม ลายสลับฟันปลา เป็นต้น ภาพเขียนสีบนผนังถ้ำผีหัวโต จังหวัดกระบี่ เป็นรูปคนนั้น มีอยู่หลายภาพที่เป็นลวดลายประดับตกแต่งอยู่โดดๆ ไม่เหมือนกัน บ้างก็เป็นลายจุด ลายขวาง ลายซิกแซ็ก และลายที่ได้จากธรรมชาติ ได้แก่ ลายเปลือกหอย ลายก้นหอย นอกจากนี้แล้วยังปรากฏว่ามีหลายภาพที่มีการเขียนสีไว้ตามร่างกาย ซึ่งน่าจะเป็นลายบนเครื่องนุ่งห่ม ได้แก่ ลายขวาง (นวรรตน์ เลขะกุล. 2547: 136)

ลวดลายที่พบจากการขุดค้นพบในยุคหินใหม่ ได้มีการพัฒนาเป็นลายในผ้าทอที่เกิดจากการย้อมสีในยุคเหล็กก่อนเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ อีกทั้งมีการพัฒนาเครื่องมือทอผ้าให้ดีขึ้น ควบคู่ไปกับวิวัฒนาการการทำเส้นด้าย การถักทอ ลวดลายและการสร้างลวดลายบนผ้าเป็นลำดับ ความสามารถเหล่านี้มีอยู่ในชุมชนต่างๆ ในดินแดนที่เรียกว่า "สุวรรณภูมิ" เป็นพื้นฐานแล้ว ก่อนหน้าชาวอินเดียจะเดินทางมาติดต่อค้าขายด้วย ในพุทธศตวรรษที่ 10 – 15

การรับเอาวัฒนธรรมด้านต่างๆ จากอินเดียที่เข้ามาค้าขาย ชาวพื้นเมืองได้เรียนรู้วิธีการผลิตเส้นด้ายหลากหลายวิธี การเตรียมสีย้อมจากสมุนไพรนานาชนิด รวมทั้งวิธีการทอแบบต่าง ๆ ความรู้ใหม่ที่ได้รับเข้ามานี้ชนพื้นเมืองได้นำมาพัฒนาการทอผ้าของตนให้ดีขึ้น วิธีการทอผ้าก็ก้าวหน้ามากขึ้นพร้อมทั้งการสร้างลายให้เกิดขึ้นบนผืนผ้า อาจเป็นการย้อมเส้นใยก่อนนำไปทอและเริ่มเริ่มผูกลายง่ายๆ และค่อยๆ ซับซ้อนขึ้นไปตามลำดับตามความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ที่ได้สั่งสมไว้ (นวรรตน์ เลขะกุล. 2547: 140)

ด้วยประสบการณ์และความชำนาญในการย้อมและวิธีการทอ ได้ถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการถ่ายทอดที่เกิดขึ้นในครอบครัวเดียวกันทางสตรี จากยายสู่แม่และจากแม่สู่ลูก หลาน ฯลฯ และค่อยๆ พัฒนาทั้งการทำเส้นใย การย้อม การสร้างลวดลาย และการทอที่ทำต่อกันมาด้วยความชำนาญ จากนั้นก็พัฒนาปรับปรุงวิธีการต่างๆ จากความบังนดาลใจจากธรรมชาติที่แวดล้อมของแต่ละกลุ่มชนที่แตกต่างกันออกไป จนในที่สุดได้กลายเป็นวิธีการทอ การย้อม และลายที่

เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชนไป ผ้าของแต่ละชาติพันธุ์จึงมีทั้งเหมือนกันในพื้นฐาน และแตกต่างกัน ในรายละเอียด ผ้าทอมือพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปตามความนิยมและสิ่งแวดล้อม ผสมผสานไปตาม ศรัทธาและวิถีชีวิตของแต่ละชาติพันธุ์ แล้วสืบทอดติดต่อกันเป็นเวลายาวนานจนเกิดเป็นประเพณี การใช้ลวดลายและผ้าในวัฒนธรรมของตนเองขึ้น (นวรรตน์ เลขะกุล. 2547: 140)

ด้วยระยะเวลาที่ยาวนานหลายศตวรรษ กลุ่มชนต่างๆ ได้มีการย้ายถิ่นที่อยู่จากถิ่นเดิมไปยัง ถิ่นอื่น ในประวัติของกลุ่มชนไทลาว การอพยพย้ายถิ่นที่อยู่ในหลายศตวรรษนี้ทำให้เกิดการเคลื่อนไหว ทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี จะเห็นได้ชัดจากวิธีการทอผ้า ทั้งชนิดของเส้นด้าย ลวดลาย สี ที่ใช้ย้อมที่เคยเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชาติพันธุ์ที่น่าติดตัวไปด้วย และได้นำไปทอขึ้นในถิ่นที่อยู่ใหม่ ตามประเพณีและความนิยมของกลุ่มชนขึ้นนั้น ได้แพร่กระจายออกไปปรากฏอยู่ในถิ่นอื่นด้วย ที่สำคัญ คือ การเข้ามาอาศัยอยู่ถิ่นที่อยู่ใหม่ กลุ่มชนที่เข้ามาใหม่จำเป็นต้องปรับตัวให้ใช้พืชสมุนไพรในการ ย้อมสีที่ต่างออกไปจากที่เคยใช้หรือที่เคยมี การปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชนอื่นๆ โดยรอบถิ่นที่อยู่ใหม่ มีการ แต่งงานระหว่างกลุ่ม ทำให้มีการถ่ายทอดวิธีการทอผ้าตลอดจนลวดลายที่นิยมระหว่างกันขึ้น ผ้าทอที่ เกิดขึ้นใหม่จึงได้ผสมผสานวิธีการทอและลวดลายของกลุ่มชนอื่นลงไปในงานทอผ้าของตนเองด้วย ผ้า ทอที่ใช้กรรมวิธีหลายชนิดผสมกัน พบมากที่สุดบริเวณภาคกลางของประเทศไทยที่มีพลเมืองเกิดจาก การผสมผสานขึ้นจากกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ โดยมีบางกลุ่มอพยพมาจากทางเหนือของประเทศและที่มาจาก ประเทศลาว ตลอดจนประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่อพยพเข้ามาตั้งรกรากใหม่ในหลาย ศตวรรษมาแล้ว เช่น ไทครั้งที่จังหวัดอุทัยธานี ผ้าทอมือเป็นผ้าที่ใช้สอยในชีวิตประจำวันและทอผ้า ตามประเพณีอันเป็นสัญลักษณ์ของชาติพันธุ์ ทั้งวิธีทอลาย และสี ไว้ในงานพิธีทางศาสนาและ ประเพณีเป็นพิเศษอยู่ ดังนั้น วิธีการทอผ้าตามแบบเดิมของบรรพบุรุษจึงยังคงเหลืออยู่เช่นกัน โดยเห็น ได้จาก การที่ ไทยวน ไทพวน ไทครั้ง ก็ยังคงทอผ้าจาก ชาวไทลื้อก็ยังคงรักษาวิธีการทอแบบเกาะหรือ ล้วงไว้ได้ในลายน้ำไหล ในขณะที่ชาวไททรงดำหรือชาวไทโซ่งก็ยังคงทอผ้านุ่งลายแดงโมด้วยไหม เส้นยืนสีแดง และใช้ฝ้ายย้อมครามเป็นเส้นพุ่ง หรือชาวอีสานยังคงนิยมทอผ้าแบบมัดหมี่ (นวรรตน์ เลขะกุล. 2547: 143 - 144)

จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นจังหวัดหนึ่งของอีสานใต้ มีการอพยพของประชากรเข้ามาตั้งถิ่นฐาน เช่น ไทโคราช ลาว ดังนั้นจังหวัดบุรีรัมย์จึงมีวัฒนธรรมที่ผสมผสานมาจากหลายชาติพันธุ์ จึงมีการ ผสมผสานลักษณะความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม และประเพณี ตลอดจนการทอผ้า การย้อมสี และ ลวดลายจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นตน (โครงการพัฒนาผ้าพื้นเมืองในทุกจังหวัดของประเทศ. 2543: 63)

ชื่อเสียงในการทอผ้าไหมในจังหวัดบุรีรัมย์ ตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังที่ได้ปรากฏในเอกสารการตรวจราชการของพระพรหมภิบาล ซึ่งไปตรวจราชการที่มณฑลนครราชสีมา ได้กล่าวถึงการทำมาหากินของชาวบุรีรัมย์ไว้ว่า ดังนี้

“บ้านตะเมนชัย แขวงเมืองบุรีรัมย์ เรือนราษฎรมีอยู่ประมาณ ๑๒๐ หลังคาราษฎร ๗๐๐ คนเศษ ราษฎรเป็นลาว ประกอบการเพาะปลูก ทอหูกปั่นฝ้ายทำไหม ต้นผลไม่มี ต้นไม่มีต้นมะพร้าว ต้นหม่อนเป็นพื้น...”

“บ้านนาโพธิ์ แขวงเมืองบุรีรัมย์ มีหลังคาเรือนอยู่ประมาณ ๘๐ หลังเศษ ราษฎรประมาณ ๕๐๐ คนเศษ เป็นเขมร ประกอบการเพาะปลูก ทอหูกปั่นด้าย ทำไหม ผลไม่มีหมาก มะพร้าว เป็นพื้น...”

จากข้อความข้างต้นที่นำมาเสนอทำให้เห็นว่าจังหวัดบุรีรัมย์มีการปลูกหม่อน ทอผ้าไหมมาเป็นเวลานาน ยังมีการทอผ้ากันสืบต่อจนถึงปัจจุบันนี้ อย่างเช่น อำเภอพุทไธสง อำเภอนาโพธิ์ (โครงการพัฒนาผ้าพื้นเมืองในทุกจังหวัดของประเทศ. 2543: 63 - 64)

การทอผ้าของจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดจากบรรพบุรุษเป็นส่วนใหญ่ ลึ้นหน้านาจะทอหูกปั่นด้าย ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ดังนั้นการทอผ้าไหมในลุ่มแม่น้ำมูล มีการซื้อขายอย่างกว้างขวางโดยกลุ่มพ่อค้าวัวต่างๆ ในอดีตยังคงใช้วิธีการแลกเปลี่ยนสินค้าต่างประเภทเป็นส่วนใหญ่ กลุ่มพ่อค้าจะนำผ้าไหมไปขายในท้องถิ่นอื่น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพ่อค้าชาวจีน(โครงการพัฒนาผ้าพื้นเมืองในทุกจังหวัดของประเทศ. 2543: 64)

การทอผ้าในจังหวัดบุรีรัมย์ ได้รับการส่งเสริมจากรัฐบาลในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ส่งผู้เชี่ยวชาญจากญี่ปุ่นมาให้คำแนะนำการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ทอผ้าไหม โครงการในบุรีรัมย์ได้เริ่มเมื่อ พ.ศ. 2450 โดยกระทรวงเกษตรธิการ (อ่านเพิ่มเติมจากหนังสือเรื่อง”การพัฒนาอุตสาหกรรมไหมไทยในภาคอีสานรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2444 – 2455)”) ปัจจุบันการทอผ้ามีอยู่ทั่วไปทั่วทุกอำเภอในจังหวัดบุรีรัมย์แต่แหล่งที่มีชื่อเสียงที่สุดในปัจจุบันโดยเฉพาะไหมมัดหมี่ คือ อำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ (โครงการพัฒนาผ้าพื้นเมืองในทุกจังหวัดของประเทศ. 2543: 64)

เอกลักษณ์การทอไหมมัดหมี่ในจังหวัดบุรีรัมย์ ลักษณะผ้าไหมของจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นผ้ามัดหมี่ลายพื้นเมือง ผ้ามัดหมี่ลายประยุกต์ นิยมผูกลายแฉ่วเล็กอย ลายขอนาค ลายขอแบบต่างๆ การทอผ้าไหมแบบนี้ นับว่าเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ไม่พบเห็นในท้องถิ่นอื่นๆ จึงเป็นการสืบทอดลวดลายดั้งเดิมเอาไว้อีกวิธีหนึ่ง(โครงการพัฒนาผ้าพื้นเมืองในทุกจังหวัดของประเทศ. 2543: 65)

อำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์เป็นแหล่งทอผ้าที่มีชื่อเสียงของจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นอำเภอที่มีการเลี้ยงไหมและทอผ้าไหมมาช้านานโดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการจัดตั้งโรงเรียนการทอผ้าไหม โดยใช้เครื่องมือแบบใหม่จากประเทศญี่ปุ่น โดยผู้เชี่ยวชาญจากประเทศญี่ปุ่นมาอบรมการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมให้มีคุณภาพที่ดี ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผ้าไหมของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์จึงมีชื่อเสียงมาก (การสำรวจผู้ผลิตทั่วประเทศ โครงการพัฒนาผ้าภาคพื้นเมืองในทุกจังหวัด. 2544: 64)

ผ้าทอที่มีชื่อเสียงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ และยังเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดบุรีรัมย์ คือ "ผ้าซิ่นตีนแดง" หรือ "ผ้าซิ่นหัวแดงตีนแดง" หรือที่เรียกกันว่า "หมี่รวด" ซึ่งเป็นผ้ามัดหมี่ จะเป็นผ้าพื้นที่ย้อมสีแดงในส่วนของหัวซิ่นและตีนซิ่น ตัวซิ่นจะเป็นสีดำลวดลายมัดหมี่ที่มีสีแดง สีเหลือง สีน้ำตาล มีสีเขียวปนบ้างเล็กน้อย ลวดลายที่ใช้ในการทอตัวซิ่นจะเป็น ลายแฉกเลื่อย ลายนาค ลายขอ แบบต่างๆ นิยมทอเป็นไหมดิบ (เส้นไหมจากเปลือกนอกของรังไหม) เพราะมีเส้นขนาดใหญ่ทอเสร็จเร็ว เห็นลวดลายชัดเจน ลักษณะพิเศษของผ้าซิ่นหัวแดงตีนแดงจะมีการจกสีไหมเหมือนผ้าแพรวาเพิ่มเติมของส่วนตีนซิ่นสีแดงเรียกว่า "เก็บตีนดาว" ผ้าซิ่นตีนแดง เป็นการค้นคิดของบรรพบุรุษของชาวอำเภอพุทไธสง เป็นมรดกตกทอดของชาวอำเภอพุทไธสงโดยแท้ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 218)

ผ้าซิ่นตีนแดง เป็นผ้าที่มีความงามแสดงถึงฝีมือของช่างทอได้เป็นอย่างดี แต่ที่ไม่ได้รับความนิยมในการทอออกมา เพราะเป็นผ้าที่ใช้เทคนิคที่ยุ้งยากในการทอ จึงไม่นิยมทอกันจนในที่สุดเกือบสูญหายไปจากชุมชน

ลายมัดหมี่พื้นเมืองของจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งมีต้นแบบเป็นลวดลายดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณนั้นมีที่มาแตกต่างกัน ลวดลายต่างๆ มีต้นแบบมาจากพืช ส่วนของต้นพืช สัตว์ และเครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือนซึ่งบางอย่างสูญหายไปแล้วเพราะไม่มีการสืบทอด แต่ยังปรากฏต้นเค้าอยู่บนลวดลายมัดหมี่ ด้วยไม่มีการเก็บรวบรวมไว้แต่ใช้การถ่ายทอดต่อๆ กันไปบางลวดลายจึงสูญหายไป (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 194)

จากการค้นคว้าข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้า อันเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ทัศนียภาพตลอดจนความเป็นมาของวัฒนธรรมล้ำค่าๆ ที่แสดงถึงเอกลักษณ์ภูมิปัญญาของกลุ่มชนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน อันมีผลต่อความคิด ความเชื่อและทัศนคติ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์ลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ "ผ้าซิ่นตีนแดง" ในอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งกลุ่มชนยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมในการทอผ้าซิ่นตีนแดงและมีการสืบทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จุดมุ่งหมายของการศึกษา

เพื่อศึกษาวิเคราะห์ผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ในประเด็น

1. ลักษณะลวดลาย
2. ลักษณะการใช้สีของลวดลาย
3. เปรียบเทียบลวดลายและการใช้สีในอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
4. การอนุรักษ์ผ้าขึ้นตีนแดง

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่อำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ศึกษาลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตของเนื้อหาในการศึกษาในครั้งนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์ลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ในประเด็น
 - 1.1 วิเคราะห์ลักษณะลวดลายผ้าขึ้นตีนแดง
 - 1.2 ลักษณะการใช้สีที่ประกอบลวดลาย
 - 1.3 เปรียบเทียบลวดลายและการใช้สีของผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์และแยกวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่างในแต่ละอำเภอ
2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา
 - 2.1 ผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง จำนวน 100 ผืน บ้านศิระระเรต บ้านมะเฟือง บ้านพุทไธสง บ้านแวง บ้านสระแวง บ้านโนนสะอาด บ้านหนองจิก
 - 2.2 ผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอนาโพธิ์ จำนวน 100 ผืน บ้านนาโพธิ์ บ้านโนนตระคร้อ บ้านโคกกรุง บ้านเก่าโก บ้านหนองหว่า

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. **ผ้าขึ้นตีนแดง** หมายถึง "ขึ้นหัวแดงตีนแดง" หรือ "ขึ้นหมี่รวด" ขึ้นตีนแดงเป็นผ้าที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทอด้วยไหมทั้งผืนหัวขึ้นและตีนขึ้นของผ้าจะเป็นสีแดงสด ตอนกลางของผ้าจะ

เป็นลายมัดหมี่ เรียกว่าหมี่ขอ จะเป็นสีดำ สีน้ำตาลเหลืองทองจะทอเป็นผืนเดียวกัน ไม่ใช้การตัดต่อระหว่างตัวขึ้น หัวขึ้นและตีนขึ้น สมัยโบราณจะทอให้เด็กและวัยรุ่นนุ่งเพราะเป็นผ้าที่มีสีสดใสมาก โดยใช้ฟืมขาว (ฟืม 20) จะเป็นผืนเล็กๆ เหมาะสำหรับเด็ก ต่อมาได้ปรับปรุงการทอให้เป็นผ้าผืนใหญ่ กว้างและยาวขึ้น จึงใช้ฟืม 40 ในการทอเป็นผ้าเอกลักษณ์ท้องถิ่นของชาวอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ ไม่มีในท้องถิ่นอื่น

1.1 ลายหลักในซิ่นตีนแดง หมายถึง ลวดลายที่ปรากฏเด่นชัดบนผืนผ้า เรียกว่าแม่ลายหรือแม่แบบ

1.2 การเก็บตีนดาวในผ้าซิ่นตีนแดง หมายถึง ซิ่นตีนแดงที่นอกจากจะตกแต่งลายที่ตีนขึ้นเป็นลายมัดหมี่แบบต่าง ๆ แล้ว ยังมีการใช้ไหมสีขาวย สีสเหลือง และสีเขียวตกแต่งเป็นลายประดับที่ตีนขึ้น (คล้ายการจกลาย) เช่น ลายพัวดอกอั้ง (พวงดอกอั้ง) หรือลายเอี้ยต่าง ๆ

2. **ลวดลาย** หมายถึง ลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าซิ่นตีนแดงเฉพาะบริเวณส่วนตัวขึ้นของอำเภพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

บทที่ 2

เอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิเคราะห์ลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ในครั้งนี้แยกไว้เป็นหมวดหมู่ดังนี้

1. ข้อมูลเกี่ยวกับผ้า
 - 1.1 ความเป็นมาของผ้าไทย
 - 1.2 ผ้าไหม
2. ข้อมูลเกี่ยวกับผ้าขึ้นตีนแดง
 - 2.1 ผ้าขึ้น
 - 2.2 ประวัติผ้าขึ้นตีนแดง
 - 2.3 เอกลักษณะของผ้าขึ้นตีนแดง
 - 2.4 ประเภทของผ้าขึ้นตีนแดง
3. ข้อมูลเกี่ยวกับผ้ามัดหมี่
 - 3.1 ความหมายของผ้ามัดหมี่
 - 3.2 ประเภทของผ้ามัดหมี่
 - 3.3 กระบวนการทอผ้ามัดหมี่
4. ข้อมูลเกี่ยวกับลวดลาย
 - 4.1 ความหมายของลวดลาย
 - 4.2 ประเภทของลวดลาย
 - 4.3 หลักการออกแบบลวดลาย
 - 4.4 การต่อลวดลายในลักษณะต่าง ๆ
 - 4.5 ลวดลายและสัญลักษณ์
 - 4.6 ลวดลายผ้าในสมัยต่าง ๆ
 - 4.7 ลวดลายผ้าของจังหวัดบุรีรัมย์
5. ข้อมูลเกี่ยวกับสีของลวดลาย
 - 5.1 การใช้สีประกอบในลวดลาย
 - 5.2 การใช้สีธรรมชาติ
 - 5.3 การใช้สีสังเคราะห์

6. ข้อมูลชุมชน
 - 6.1 ประวัติจังหวัดบุรีรัมย์
 - 6.2 ประวัติอำเภอพุทไธสง
 - 6.3 ประวัติอำเภอนาโพธิ์

1. ข้อมูลเกี่ยวกับผ้า

ผ้าไทย หมายถึง ผ้าทุกชนิดที่ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นโดยฝีมือคนไทย ได้แก่ ผ้าลายขิด ผ้ายก ผ้าจก น้ำไหล มัดหมี่ ผ้าพื้นเมือง เป็นต้น เป็นวัตถุศิลปะที่สำคัญในการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ได้มากมาย เช่น เสื้อผ้า หมอน ผ้าห่ม กระเป๋า ฯลฯ สร้างชื่อเสียงขจรขยายไปทั่วโลก ส่งผลให้ชาวต่างประเทศที่เข้ามาท่องเที่ยวในเมืองไทยหลงใหล ถึงกับเดินทางไปแสวงหาตามแหล่งต่างๆ เพื่อซื้อติดไม้ติดมือไปใช้สำหรับตนเอง หรือเป็นของฝากญาติสนิทมิตรสหาย สร้างรายได้ให้กับประเทศชาติเป็นเงินมากกว่าพันล้านบาทต่อปี โดยส่วนใหญ่ผ้าไทยแบบดั้งเดิมที่ได้รับความนิยมจากชาวต่างชาติและบุคคลทั่วไป เป็นผลิตภัณฑ์ที่ทอมาจากเครื่องกี่มือและกี่กระตุกมีโครงสร้างของเส้นด้ายทำจากเส้นใยธรรมชาติจำพวกไหม (Silk) และฝ้าย (Cotton) มีเพียงส่วนน้อยที่ทำจากลินิน แต่ในปัจจุบันกลุ่มผู้ผลิตบางคนดัดแปลงโครงสร้างโดยการนำเส้นใยเรยอน (Rayon) หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “ไหมเทียม” มาใช้เป็นส่วนหนึ่งของผลิตภัณฑ์ บางชนิดอาจทำจากเส้นด้ายผสมของเส้นใยชนิดต่างๆ (<http://phathai.tripod.com>)

วิวัฒนาการของผ้าไทย

ประเทศไทย เป็นดินแดนที่มีมนุษย์อยู่อาศัยมานานนับเป็นหมื่นๆ ปีมีหลักฐานทางโบราณคดีเชื่อกันว่า ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ ตั้งแต่ยุคโลหะเป็นต้นมา มนุษย์รู้จักการทอผ้าใช้เอง ดังจะเห็นได้จากหลักฐานที่ค้นพบตามแหล่งโบราณคดีต่างๆ เช่น แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี พบเศษผ้าจากป่านใบกล้วยา ติดอยู่กับกำไลสำริด โดยมีสนิมของทองแดงเป็นตัวยึดและป้องกันการเนาเปื่อย พบเครื่องมือในการทอผ้าหลายชนิด ได้แก่

แวนดินเผา ซึ่งเป็นดินเผารูปกรวยขนาดเล็กประมาณเท่าหัวแม่มือ มีรูสำหรับสอดแกนไม้เล็กๆ ตอนปลายจะทำเป็นเงี่ยงหรือขอสำหรับสะกิดหรือ เกี่ยวปุยฝ้าย เพื่อสานลงมายังแวขณะที่ยมุนแรงถ่ายของแวจะปั่นปุยฝ้าย เป็นเส้นด้ายพันอยู่โดยรอบ แวนจึงเป็นเครื่องปั่นด้ายยุคแรกของมนุษย์

หินทุบเปลือกไม้ เป็นเครื่องมือสำหรับทำเส้นใยเพื่อใช้ทอผ้าหรือ ทำเส้น เชือก เส้นด้าย มีลักษณะเป็นหินเนื้อละเอียดด้านหน้าตัดของหินคือ ส่วนที่ใช้ทุบ มักบากเป็นร่องตาราง ใช้สำหรับทุบเปลือกไม้ประเภทปอหรือป่านเพื่อให้ได้เส้นใยขึ้นมาใช้ทอผ้า

ลูกกลิ้งดินเผา เป็นลูกกลิ้งเล็กขนาดเท่าหัวแม่มือ ยาวประมาณ 2 นิ้ว ตัว ลูกกลิ้งมักขูดเป็นร่องเพื่อให้เกิดลวดลายขณะกลิ้ง พิมพ์ลวดลายบนผืนผ้า เพราะเชื่อว่ามนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์รู้จักย้อมสีธรรมชาติใช้แล้ว โดยใช้สีที่คั้นได้จากส่วนต่างๆ ของพืช เช่น ดอก ผล ราก ใบ ฯลฯ (<http://phathai.tripod.com>)

ผ้าไทยในยุคต่าง ๆ

ผ้าที่คนไทยเราใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มนั้นจะค้นคิดประดิษฐ์ได้สำเร็จตั้งแต่เมื่อไรนั้น ไม่มีหลักฐานแน่นอนเด่นชัด ทราบแต่ว่าคนไทยเรารู้จักนำเอาฝ้าย ปอ และไหม มาทอเป็นผ้าได้นานแล้ว ปัจจุบันเจริญขึ้นถึงขั้นค้นคิดประดิษฐ์ใยสังเคราะห์ทาง วิทยาศาสตร์ขึ้นมาทอเป็นผ้างดที่พบอยู่มากมาย หลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ศิลปะที่พบแสดงให้เห็นว่า บนแผ่นดินไทยมีร่องรอยการใช้ ผ้าและทอผ้าได้ ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ คือ เมื่อราว 5, 000 ปีมาแล้ว และสืบทอดต่อมาตลอดทั้งสมัยทวารวดีศรีวิชัย และลพบุรีในจดหมายเหตุจีนที่บันทึกเกี่ยวกับดินแดนของไทยไว้ตั้งแต่สมัยราชวงศ์สุยเมื่อพุทธศตวรรษที่ 10 - 11 และได้มีการลอกต่อๆ มา ปราภฏข้อความเกี่ยวกับผ้าบันทึกอยู่ในภาพเขียน “คนไทย” จากส่วนหนึ่งของแผ่นภาพบันทึกเรื่องราวที่ถวายเป็นเครื่องราชบรรณาการจีน ภาพนี้เขียนโดย เฮียะสุย (Hsich -Sui) จิตรกรแห่งราชสำนักจีน ใน ค.ศ.1762 (พ.ศ.2305) รัชกาลพระเจ้าเจียนหลงแห่งราชวงศ์ชิงซึ่งตรงกับรัชกาลสมเด็จพระเจ้าเอกทัศหรือสมเด็จพระที่นั่งสุริยามรินทร์ บันทึกเป็นข้อความภาษาจีนและภาษาแมนจู แปลได้ความว่า “สยาม” ตั้งอยู่บนบริเวณทิศตะวันตกเฉียงใต้ของแฉ่งเงิน ในสมัยราชวงศ์สุยและราชวงศ์ถังเรียกประเทศนี้ว่า “ชื่อถุกัว้ว” แปลว่าประเทศที่มีดินสีแดงต่อมา ชื่อถุกัว้ว ได้รับการแบ่งออกเป็นสองรัฐ รัฐหนึ่งเรียกว่า หลัวฮู่ อีกรัฐหนึ่งเรียกว่า ฉ้วน (เสียน หรือ เสียมในภาษาแต้จิ๋ว) ต่อมารัฐฉ้วนถูกรัฐหลัวฮู่เข้าตีและรวมกันได้พระเจ้าหงู่แห่งราชวงศ์หิมิง จึงทรงเรียกประเทศใหม่ ว่า “ฉ้วนหลัว” ซึ่งได้ส่งเครื่องบรรณาการมาถวายพระเจ้ากรุงจีน และรัฐทั้งสองอ่อนน้อม เชื่อฟังจีนมาก ประเทศฉ้วนหลัวมีเนื้อที่ 1,000 ลี้ ประกอบด้วยรัฐต่างๆ 9 รัฐเมืองใหญ่ๆ 14 เมือง กับอีก 72 จังหวัด ตำแหน่งขุนนางมี 9 ชั้น 4 ชั้นแรกปกติจะสวมหมวกทองที่มียอดสูงและประดับด้วยอัญมณีต่างๆ ชั้นต่ำลงมาใช้ผ้าโพกศีรษะ ซึ่งจีน เรียกว่าหลงต้วน ทำด้วยผ้าไหม กำมะหยี่ ผ้าเหล่านี้ปักอย่างสวยงามและทอด้วยเส้นทอง หรือมีผ้าลันที่มีลายพิเศษด้านนอก ผู้ชาย มีผ้าคาดเอวทำด้วยผ้าปักไหม ผู้หญิงมีปิ่นทองหรือปิ่นเงินปักผม ผู้คลุมชั้นนอกมี 5 สี ส่วนผ้าชั้นในมีสีล้วนสวยงาม และทอผสมกับเส้นทอง ฝ้านุ่งยาวมากกว่าตัวผู้ 2-3 ชั้น และผู้หญิงจะสวมรองเท้าหนังสีแดง บันทึกนี้เป็นหลักฐานที่สำคัญที่สนับสนุนถึงความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมของคนไทยที่มีมานานนับพันปีได้อย่างดียิ่งหลักฐานหนึ่ง โดยเฉพาะในเรื่องผ้าซึ่ง

ปรากฏว่า เราสามารถผลิตได้เองและได้มีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ นำผ้าจากต่างประเทศเข้ามาใช้ประโยชน์ต่างๆ ตลอดมา (<http://phathai.tripod.com>)

สมัยเชียงแสนหรือล้านนาไทย (พุทธศตวรรษที่ 18 - 24)

“เชียงแสน”ปัจจุบันเป็นชื่ออำเภอหนึ่งในจังหวัดเชียงราย นักโบราณคดีได้กำหนดแบบศิลปกรรมภาคเหนือขึ้น เรียกว่า ศิลปะเชียงแสน อาณาจักรเชียงแสนหรือปัจจุบันนิยมเรียกว่า อาณาจักรล้านนาไทย เพื่อให้มีความหมายกว้างขึ้นหมายถึงเมืองต่างๆ ทางภาคเหนือหรือ เขตจังหวัดต่างๆ ในปัจจุบัน เช่น เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน แพร่และน่าน เป็นต้น อาณาจักรนี้มีความเจริญ มีอารยธรรมและวัฒนธรรมเป็นแบบหนึ่งโดยเฉพาะ พงศาวดารเมืองหริภุญไชย กล่าวถึงความเจริญของบริเวณภาคเหนือ โดยเฉพาะที่เมืองหริภุญไชย ซึ่งคือลำพูนในปัจจุบันว่า เจริญมาแต่ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 14 พระนางจามเทวีพระราชธิดาจากษัตริย์ละโว้เสด็จไปครองเมืองหริภุญไชยเมืองนี้เจริญสืบต่อมาสร้างเมืองเชียงใหม่ ศูนย์กลางของภาคเหนือจึงย้ายจากลำพูนมาอยู่ที่เชียงใหม่ตั้งแต่ พ.ศ.1839 เป็นต้นมา อาณาจักรล้านนามีผ้าใช้กันแล้วเช่นเดียวกับอาณาจักรอื่นๆ ในยุคเดียวกัน หรือที่เจริญในระยะเวลาร่วมสมัยกัน ในการทำ บุญทางศาสนา มีการถวายจตุปัจจัยไทยธรรม ซึ่งมีผ้ารวมอยู่ด้วย เช่น ถวายจีวรห่มแก่พระและผ้าอื่นๆ ให้เป็นทานแก่คนยากจน มีผ้าแพร ผ้าสักหลาด ผ้าสีจันทน์ขาว ผ้าสีจันทน์แดง ผ้าสีดอกจำปา และผ้าธรรมดาพวกขนชั้นสูงมีผ้ากำพลใช้พันเอว ในทางศาสนาผ้าที่เป็นเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ มี รัตประคต ผ้าผัดอาบน้ำ อาสนะปูนั่ง ผ้าปูลาดและผ้ากรองน้ำ นอกเหนือไปจากไตรจีวร เราได้ความรู้จากพงศาวดารนั้นอีกว่า ทหารแต่งกายด้วยผ้าสีเขียว ชาวเมืองที่เดือนร้อนได้รับแจกผ้าอุ่นห่ม ผ้าเหล่านี้คงจะทอขึ้นใช้เองภายในเมือง จิตรกรรมฝาผนังที่วัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน แสดงให้เห็นการแต่งกายของชาวเหนือ โดยเฉพาะผ้าอุ่นของผู้หญิง แสดงลวดลายของผ้าชิ้น ซึ่งเรียกว่า ลายน้ำไหล ยังมีใช้กันอยู่ทางภาคเหนือในปัจจุบัน นอกจากนี้จิตรกรรมที่วิหารลายคำวัดพระสิงห์ และที่อุโบสถวัดบวกรภกหลวง จังหวัดเชียงใหม่ ที่วิหารพระเจ้าล้านทอง รอบศาลาการเปรียญ วัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง ล้วนแสดงให้เห็นถึงลักษณะลวดลายผ้าไหมและผ้าชิ้นที่ใช้สืบต่อกันเรื่อยมา ตำนานเมืองเงินยางเชียงแสน ได้กล่าวไว้ ตอนหนึ่งว่า เมื่อขุนเจ็อง (เจียง) รับคำทำรบของพระยาแมนตาตอกครอบฟ้าตาหยัดแล้ว เห็นว่าตนจะแพ้แน่แล้ว ก็เปลื้องเสื้อและผ้าพันพระเศียรใส่ผอบทองคำ ใช้อำมาตย์คนหนึ่งเอากลับมาให้นางอัครมเหสี ในตำนาน พระธาตุแช่แห้ง จังหวัดแพร่ก็มีข้อความว่า”เมื่อปี (พ.ศ.) 236 พระโสมณะและพระอุตตระ ได้นำเอาพระเกษามาบรรจุที่เขานี้ เจ้าผู้ครองนครแพร่ใน เวลานั้นมีพระนามว่า เจ้าก้อมหรือสระอ้ายก้อม มีความเลื่อมใสมากจึงเปลื้องเอาผ้าแพร (คนพื้นเมืองเรียกผ้าแสบ) ซึ่งโพกศีรษะออกกรองรับพระ เกศา” ตำนานทั้งสองนี้แสดง

ว่า ในสมัยเชียงแสน หรือ ล้านนาไทย คนไทยรู้จักนำผ้ามาตัดเย็บเป็นเสื้อสวมใส่ และนำผ้าแพรมาพัน โปกศีระชะ ซึ่งคงไว้ผืนยาวและมุ่นมวยไว้ (<http://phathai.tripod.com>)

สมัยสุโขทัย

สมัยสุโขทัย (ประมาณ พ.ศ.1800 - 1963) ในจดหมายเหตุของราชทูตจีน หรือบันทึกพวก พ่อค้า มีข้อความกล่าวถึงผ้าที่ใช้ในสมัยนั้นอยู่บ้าง ดังเช่น ผ้าที่นำมาทำเป็นฉลองพระองค์ของพระเจ้าแผ่นดิน เลียงอี (ภาษาเฉียง) ยาวสามเชียว ใช้แพรตั้งห้าสี เขียว (ภาษาทง) ทำด้วยด้ายห้าสี เอ๋ย, บัวย (ฉลอง พระบาท, ถุงพระบาท) ทำด้วยแพรตั้งสีแดงใช้ผ้าขาวพันศีระชะ ใช้หมวกทำด้วยแพรตั้ง และทำด้วยกำมะหยี่ นุ่งห่มใช้ผ้าสองผืน ผ้าห่มทำด้วยด้ายห้าสียกดอก ผ้านุ่งทำด้วยด้ายห้าสี แต่เอาไหมทองยกดอก บันทึกนี้บอกให้ทราบได้ว่า ในสมัยสุโขทัยนั้นผ้าที่มีค่า คือ ผ้าไหม ผ้าแพร ผ้ากำมะหยี่ และ รองลงมาคือ ผ้าที่ทำด้วยด้ายหรือฝ้ายและย้อมเป็นสีต่างๆ ที่เรียกว่า ห้าสี คงได้แก่ สีดำ สีขาว สีแดง สีเขียวและสีเหลือง ครั้งนั้น เรียกว่า ผ้าเบญจรงค์ คนจีนในสมัยนั้นเรียกคนไทยว่า "เสียน" และว่าคนไทย ทอผ้าได้ดี รู้จักเย็บผ้าซึ่งในสมัยนั้น นับเป็นเทคนิคใหม่และยาก ดังบันทึกของโจวต้ากวาน พ.ศ.1893 ว่า "ชาวเสียนใช้ไหมทอเป็นผ้าแพรบางๆ สีดำใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม ผู้หญิงเสียนนั้นเย็บซุนเป็น คราวที่กรุง สุโขทัยรับรองพระมหาเถรจากนครพิน มาจำพรรษา เมื่อ พ.ศ.1904 กษัตริย์ได้รับสั่งให้ใช้ผ้าเบญจรงค์ ปลูกัดพื้น"แล้วเสด็จให้ปลูกัดซึ่งผ้าเบญจรงค์ไม่ให้พระบาทลงยังพื้นธรณีทุกแห่ง"การใช้ผ้าหรือพรมปลูกัดพื้นต้อนรับพระเจ้าแผ่นดิน หรือพระสังฆราชในการเสด็จพระราชดำเนินนั้นเป็นประเพณีของไทย มาช้านาน ถือว่าเป็นการแสดงคารวะอย่างสูง หนังสือไตรภูมิพระร่วงทำให้เราทราบถึงผ้าที่นำมาใช้ใน รูปแบบต่างๆ อีกหลายชนิด เช่น ผ้าขาวเนื้อดี ซึ่งเรียกว่า ผ้าสุกุลพัทธ์ ผ้าเล็กหลก ผ้าสำลี ผ้าชมพู ผ้าหนง ผ้ากรอบ หลักฐานต่างๆ ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า คนไทยแม้มีความเชี่ยวชาญในการทอผ้า แต่ก็ นิยมสั่งซื้อผ้าจากต่างประเทศ เช่น จีนและอินเดียด้วย ส่วนการทอนั้นน่าจะเกิดจากประสบการณ์ที่ สืบทอดกัน มาเป็นเวลานานดังคำที่ กล่าวไว้ว่า "หน้าแล้งผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายตีเหล็ก" (<http://phathai.tripod.com>)

นอกจากจะสั่งซื้อผ้าไหมจากจีนแล้วเวลาที่ไทยส่งราชทูตไปเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิ จีน หรือพระเจ้าจักรพรรดิจีนส่งราชทูตมาตอบแทนก็มักจะส่งเครื่องราชบรรณาการตอบแทนด้วยในบรรดาเครื่องราชบรรณาการเหล่านี้จะมีผ้ารวมอยู่ด้วยอย่างหนึ่ง ซึ่งมักจะเป็นผ้าแพรโดยส่งมาเป็นร้อยๆ ม้วน แพร่นี้มีหลายชนิดแต่ที่เป็นเครื่องราชบรรณาการมักเป็นแพรหมั่งตั้ง นอกจากผ้าจากเมืองจีนแล้ว ยังมีผ้าจากอินเดียมาจำหน่ายด้วย ได้แก่ ผ้าเบงกาลีหรือเจตครี นอกจากจะใช้ผ้าทำเครื่องนุ่งห่มแล้วยังนำผ้ามาตกแต่งบ้านเรือน ทำหมอนนั่ง หมอนนอน พูก ธงทิว สัปทน ม่าน ฯลฯ ในการทำบุญจะมีผ้าเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งโดยถวายเป็นจิวรบ้าง ผ้าเช็ดหน้าบ้าง ถวายเป็นกองก็มี เป็นผืนๆ ก็มี บางครั้งนำผ้า

แพมาสอดกาะเกะเยี่ย ซึ่งเป็นที่ตั้งรองคัมภีร์โอบลานในเวลาอ่อนหนังสือต่างโต๊ะเล็กในปัจจุบัน บางครั้งนำมาทำผ้าสมุดลายปัก สำหรับห่อพระคัมภีร์ที่จารบนโอบลาน เป็นต้น (<http://phathai.tripod.com>)

สมัยอยุธยา

สมัยอยุธยา (พ.ศ.1893 - 2310) ตำนานวังเก่า ในประชุมพงศาวดารภาคที่ 63 ทำให้ทราบว่าการทอหรือย้อมผ้ามีแหล่งขายผ้าต่าง ๆ หลายแห่ง กล่าวได้ว่าเป็นตลาดจำหน่ายผ้าที่ใหญ่มาก ดังความว่า “บ้านป่าขมภูขายผ้าขมภูคาดรดตดตหนึ่งไก่อ ผ้าขมภูเลว ผ้าดิบเลว ย่านป่าไหม ป่าเหล็กปากถนน ซีกหนึ่ง ขายไหมครุยไหมพินไหม เบญจพรรณ ย่านป่าฟูกขายแต่ฟูกแลหมอนเมาะ ย่านทูนหมากก็ว่า เลื่อเขี้ยว เลื่อขาว เลื่อจิบเวย เลื่อฉีกอก เลื่อกรอมหัว กางเกงเขี้ยว กางเกงขาว ล่วมสักหลาด ล่วมเลว ถูหมากสักหลาดปักทองประดับกระจก ถูหมากเลว ถูยาสูบปักทองประดับกระจก ถูยาสูบ ผ้าลายต่างกันสำหรับทึงทาน ซองพลูสักหลาดปักทองประดับกระจก ซองพลูเลวสักหลาดเขี้ยวแดงแล้วรับผ้า แยกจากวัดแก้วฟ้า วัดลอดช่องมาใส่ร้านขาย ป่าหน้าพระกาล มีร้านชำขายหัวโนโครงโนปั่นฝ้าย นอกจากนี้มี ย่านป่าผ้าเหลือง ย่านจวนคลังทำหีบฝ้ายขาย ย่านป่าต้องขายฝ้าย” ย่านทั้งหมดดังกล่าวเป็นแหล่งที่ขายผ้า และของที่เกี่ยวเนื่องกับผ้า จะเห็นว่ามีทั้งผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าแพร ผ้าสองปักหรือสมปัก เข็มปุม ผ้าปู และผ้าจวน ขายเส้นด้ายและอุปกรณ์การปั่นด้าย แสดงให้เห็นว่ามีการทอผ้ากันมาก นอกจากนี้ยังรู้จักเย็บเสื้อผ้าหลายแบบ ทั้งเสื้อจิบเวย เสื้อสวมหัวเสื้อผาด้านหน้าที่เรียกกันครั้งนั้นว่าเสื้อฉีกอก รู้จักเย็บกางเกงและนิยมนุ่งกางเกงด้วย ส่วนของ ใช้อื่น เช่น ถูหมาก ถูยาสูบ ซองพลู ก็ทราบว่าเป็นประติษฐ์จากผ้าสักหลาดเป็นส่วนมาก และตกแต่งให้สวยงามด้วยการปักไหมทองหรือ ดิ้นทองแล้วประดับกระจก ซึ่งน่าจะคล้ายกับถุงต่าง ๆ ที่ส่งมาจากอินเดียในปัจจุบัน (<http://phathai.tripod.com>)

สมัยกรุงศรีอยุธยา ใช้ผ้าเป็นเครื่องหมาย ในสมัยกรุงศรีอยุธยามีความนิยมให้ลักษณะของผ้าเป็นเครื่องแสดงฐานะและตำแหน่งของผู้สวมใส่ ข้าราชการที่ทำความดีความชอบ พระเจ้าแผ่นดินก็จะทรงมีบำเหน็จรางวัลให้และของอย่างหนึ่งที่ใช้ปูนบำเหน็จรางวัลก็คือ ผ้า ขุนนางจะรับพระราชทานผ้าสมปักไว้นุ่งเข้าเฝ้า ผ้าพระราชทานนี้เปรียบเสมือนเงินเดือน แต่พระราชทานรายปี เรียกว่า ผ้าหวัดรายปี ผ้าสมปักมีหลายชนิด สำหรับฐานและตำแหน่งแตกต่างกัน เช่น สมปักลายหัวหมื่นนายเวรใช้สมปักไหมเจ้ากรมปลัดกรมใช้ ส่วนมหาดเล็กใช้ผ้าลายบางที่การนุ่งผ้าสมปักก็ขึ้นอยู่กับโอกาสหรือพิธีบางอย่างอีกด้วย ในการนำผ้ามาใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มนั้น คนไทยมีความเชื่อในเรื่องสีด้วย ซึ่งมาจากการเชื่อถือเรื่องเทวดาสีปดเคราะห์ หรือ แม่ชื่อ 7 องค์ แต่ละองค์มีสีกายแตกต่างกันไป ซึ่งก็คือสีประจำวัน ทั้งเจ็ดนั่นเอง นั่นคือ วันอาทิตย์สวมเสื้อฟ้าสีแดง วันจันทร์สวมเสื้อขาวนวล วันอังคารสวมเสื้อชมพู วันพุธสวมเสื้อเขียว วันพฤหัสบดีสวมเสื้อเหลืองอ่อน วันศุกร์สวมเสื้อฟ้าอ่อน และวันเสาร์สวมเสื้อดำ คนโบราณ

กำหนดวันนุ่งผ้าใหม่เป็นแบบข้างขึ้นข้างแรม เช่น ขึ้น 4, 6, 9 ค่ำ ตัดผ้า เย็บผ้า นุ่งผ้าใหม่ดี จะได้ลาภ แรม 4, 11 ค่ำ ตัดผ้า เย็บผ้า นุ่งผ้าใหม่ดี มีลาภ เป็นต้น (<http://phathai.tripod.com>)

สมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์

สมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ การทอผ้าและซื้อขายผ้า เนื่องจากยุคนั้นยังมีศึกสงคราม และอยู่ในช่วงการฟื้นฟูประเทศ แต่มีหลักฐานปรากฏว่า ทางหัวเมืองทางใต้มีการเกณฑ์ช่างทอผ้าจาก ไทรบุรี เข้ามาสอนคนพื้นเมืองที่สงขลา และนครศรีธรรมราช ทอผ้ายก จนมีชื่อ เสียงจนถึงปัจจุบัน

ในสมัยราชกาลที่ 3 ปรากฏผ้าใช้ในราชการหลายชนิด เช่น ผ้าเข้มขาบ ผ้าเตล็ด ผ้าเยียร มั่น ผ้าสมนั๊ก (ผ้าสองนักษหรือถมปัก) ในช่วงกรุงรัตนโกสินทร์นั้นปรากฏชื่อผ้าชนิดต่างๆ ที่ประชาชนใช้ทั่วไปหลายชนิด เชื่อว่ามีคุณภาพ สีสั่นลวดลาย อยู่ในเกณฑ์ดียกกว่าตามฐานะ เช่น ผ้าตาบัวปกอก ผ้าดอกสน ดอกเทียน ผ้าตาเล็ดงา ผ้าตามะกล่ำ ผ้าตาสมุก สมัยรัชการที่ 4 ขุนนาง และข้าราชการสำนักสูงส่ง เสื้อแพร และเสื้อกระบอกผ้าขาว แต่ธรรมเนียมการใช้ผ้าก็ยังมีได้เปลี่ยนแปลงมากนัก

สมัยรัชการที่ 5 มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ผ้า และธรรมเนียมการแต่งกายของชนบางราชการ ให้เลิกนุ่งผ้าปวม แต่ให้ใช้ผ้าม่วงสีน้ำเงินแก่แทน มีการพระราชทานเสื้อให้ตามยศ ตำแหน่ง ซึ่งมักเป็นผ้าแพรสีต่างๆ แบ่งตามกระทรวงกรมที่สังกัด การแต่งกายพัฒนาไปตามแบบยุโรปมากขึ้น สำหรับสตรีนิยมแต่งกายแบบฝรั่งเสื้อขาวแขนยาวชายเสื้อแค้เอว ห่มแพร สไบเฉียงผ่านอกเสื้อ หรือบางที่ห่มคาด สวมถุงน่อง รองเท้าบูท เป็นต้น ในช่วงรัชการที่ 4 - 5 นี้ ผ้าพิมพ์ลายจากอินเดียกลับมานิยมอีกครั้ง มีการส่งผ้าที่ออกแบบลวดลายแล้วไปให้อินเดียพิมพ์ลายเรียกว่าผ้าลายอย่าง ต่อมาอินเดียพิมพ์ลาย ไม่เหมือนแบบที่ส่งไปเรียกว่า ผ้าลายนอกอย่าง จากความนิยมนี้จึงมีการผลิตผ้าพิมพ์ลายขึ้นมาใช้เองในปี 2475 และเป็นต้นแบบการพิมพ์แบบสกรีน (Screen Printing) มีการเปิดโรงงานผลิตผ้าพิมพ์ ประชาชนจึงพัฒนาการนุ่งผ้าโจงกระเบนแบบโบราณมาเป็นโจงกระเบนผ้าลาย และนุ่งขึ้นหรือนุ่งผ้าลายไทย ในสมัยรัชกาลที่ 6 การแต่งกายในยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง หรือยุควัดถุนิยม มีการแต่งกายโดยใช้ผ้าจากต่างประเทศมากขึ้น แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงเพียงช่วงระยะเวลาอันสั้นเท่านั้น

รัชการที่ 8 การแต่งกายในราชสำนัก เปลี่ยนแปลงจากการใช้ผ้าราคาสูง ที่ต้องใส่ด้วยเส้นเงินทอง มาใช้ผ้าที่มีลักษณะเรียบง่าย และยังมีใช้ผ้าไหม

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 แห่งราชวงศ์จักรี ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงให้ความสนพระทัย ในกิจการทอผ้าพื้นเมือง และทรงให้การสนับสนุนส่งเสริมให้มีการทอผ้าพื้นเมืองเป็นที่สวยงาม โดยทรงเป็นผู้นำในการใช้ผ้าพื้นเมืองฉลองพระองค์ทั้งในขณะประทับ ในประเทศ และในโอกาส เสด็จเยือนต่างประเทศทำให้ผ้าพื้นเมืองของ

ไทยได้มี โอกาสขอจดหมายต่อสายตาของชาวโลก และสำหรับในประเทศก็ทำให้ความนิยมในผ้าไทย ทั้งใหม่และฝ้ายกลับฟื้นคืนชีพขึ้นมาอีก และกำลังเจริญเติบโตอย่างงดงาม

วิธีการสร้างลวดลายของผ้าไทย

ลวดลายของผ้าไทยเป็นการสื่อความหมายให้ทราบถึงขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ศาสนาของแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน แต่จุดประสงค์หลักของหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทนี้เพื่อต้องการถ่ายทอดจินตนาการให้ผู้สวมใส่ได้รับรู้แหล่งที่มาของผ้าที่มีรูปแบบการ ถักทอแตกต่างกันดังรายละเอียดต่อไปนี้

ลายขีด คำว่า "ขีด" เป็นภาษาพื้นบ้านของชาวอีสานแผลงมาจากคำว่าสะกิด หมายถึง การ ขัดทำให้เกิดการซ้อนกันของเส้นด้าย 2 กลุ่ม คือ เส้นด้ายพุ่งและเส้นด้ายยืน เกิดเป็นลวดลายที่มีความ วิจิตรงดงามบนผืนผ้า ดังนั้นผ้าขีดจึงมีต้นกำเนิดมาจากจังหวัดในภาคอีสาน ได้แก่ อุตรดิตถ์ หนองคาย อุบลราชธานี ยโสธร มหาสารคาม สุรินทร์ บุรีรัมย์ เป็นต้น แต่ในปัจจุบันบางจังหวัดทางภาคเหนือ เช่น อุตรดิตถ์ สุโขทัย กำแพงเพชร พิษณุโลก และอุทัยธานี ภาคกลาง เช่น ลพบุรี เพชรบูรณ์ หรือภาคใต้ เช่น สุราษฎร์ธานี ตรัง สงขลาบางหมู่บ้านหันมาผลิตผ้าชนิดนี้เป็นอาชีพหลัก ถือว่าเป็นหัตถกรรมใน ครอบครัวที่สร้างรายได้ให้กับชุมชน ลวดลายของผ้าขีดที่นิยมทอแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มของลายสัตว์ เช่น ช้าง พญานาค รั้งผึ้ง ตะขาบ
2. กลุ่มของลายพันธุ์ไม้ เช่น ดอกแก้ว ดอกมะลิ ดอกพิกุล
3. กลุ่มของลายสิ่งของเครื่องใช้ เช่น ธรรมมาสน์ ชั้นหมาก ดาวเทียม
4. กลุ่มของลายรูปทรงเรขาคณิต เช่น เส้นตรง วงกลม สามเหลี่ยม
5. กลุ่มของลายผสม หรือลายขัดแพรวา เช่น ซอชั้นหมาก นาคสี่เหลี่ยม เป็นต้น

ฝ้ายก ใช้วิธีการที่คล้ายคลึงกับผ้าทอลายขีด กล่าวคือ ใช้ไม้ปลายแหลมยกเส้นด้ายยืนให้ ลอยขึ้น สอดใส่เส้นด้ายพุ่งที่ทำจากไหมเข้าไปขัดกับเส้นยืน กลายเป็นผ้าพื้นสลับกับการพุ่งด้ายที่ทำ จากดินเงินหรือดินทองให้เกิดเป็นลวดลายตามความต้องการ เส้นด้ายยืนที่ใช้ทอฝ้ายกส่วนใหญ่ทำ จากไหม ไหมเทียม ฝ้าย และด้ายใยผสม เพื่อเพิ่มความแข็งแรงให้กับผืนผ้า หัตถกรรมประเภทนี้มีมาก ในจังหวัดภาคเหนือ เช่น เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง ภาคอีสานที่จังหวัดร้อยเอ็ด มุกดาหาร ส่วนภาคใต้ ได้แก่ สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช เป็นต้น

ผ้าจกหรือผ้าขิ้นตินจก คำว่า "จก" แผลงมาจาก "จก" หมายถึง การทำให้เกิดลวดลายบนผืน ผ้าด้วยเส้นด้ายพุ่งที่ทำจากไหมหรือฝ้าย ชนิดพิเศษมีสีสดใส ขัดกับเส้นด้ายยืนที่ถูกยกขึ้นด้วยไม้ปลาย แหลม ขนแน่น หรือนิวมือ ลวดเร็วประดุจงูจก มรดกทางวัฒนธรรมนี้สื่อถึงอุปนิสัย อารมณ์ที่เยือกเย็น ของผู้ทอ มีขั้นตอนซับซ้อนมาก เป็นการผสมระหว่างการปักกับการทอผ้าขีดและฝ้ายก กล่าวคือ การ

ทอขีดหรือยกจะใช้เส้นด้ายพุ่งเป็นสีเดียวกันตลอดแนวตามความกว้างของผืนผ้า ส่วนผ้าจกตลอดลายเกิดขึ้นจากการยกเส้นด้ายยืนขึ้นสอดใส่ด้ายพุ่งสีเดียวหรือหลายสีจกเข้าไปขัดกับเส้นยืนดังนั้นตลอดลายที่เกิดจากเส้นด้ายพุ่งในแนวเดียวกันจึงมีสีต่างกัน เช่น ลายสีดอกตัด แปรดอกตัด น้ำค้าง สองห้อง เป็นต้น คุณลักษณะพิเศษของผ้าชนิดนี้ด้านหน้ามีผิวเรียบด้านหลังเกิดรอยต่อของเส้นพุ่งเป็นปุ่มปมใช้ตัดเย็บเสื้อผ้า ผ้านุ่ง ผ่าห่ม ยาม หมอน หัตถกรรมนี้นิยมทอกันในภาคเหนือที่จังหวัดสุโขทัย น่าน เชียงใหม่ อุดรดิตถ์ ภาคกลางที่จังหวัดชัยนาท สุพรรณบุรี และผ้าขึ้นตีนราชบุรี เป็นต้น

ผ้าลวงหรือผ้าลายน้ำไหล เป็นผ้าทอพื้นเมือง กลุ่มล้านนาในจังหวัดน่าน เชียงราย เชียงใหม่ โดยการสอดใส่เส้นด้ายพุ่งสีเดียวหรือหลายสีที่ทำจากฝ้ายและไหมขัดกับเส้นยืนประเภทฝ้ายหรือด้ายผสม P/C ตลอดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าเป็นผลพวงมาจากสีของเส้นด้ายพุ่งที่ต่อเชื่อมกันอย่างลงตัว ประดุจดังการเคลื่อนตัวของสายน้ำในลำธาร สื่อให้ทราบถึงวัฒนธรรม ชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณี และอุปนิสัยของผู้ทอผ้า ตลอดลายที่สำคัญได้แก่ ลายทางยาวคล้ายคลื่น บันได จรวดชั้นของเจดีย์ เป็นต้น

ผ้ามัดหมี่ เป็นผ้าทอพื้นเมืองของภาคอีสานในจังหวัดสุรินทร์ ชัยภูมิ บุรีรัมย์ กาฬสินธุ์ ฯลฯ ภาคอื่นเช่นจังหวัด อุทัยธานี ชัยนาท สุพรรณบุรี ตลอดลายของผ้ามัดหมี่ส่วนใหญ่เกิดขึ้นตามแนวของเส้นด้ายพุ่ง เนื่องจากกระบวนการย้อมสีจะใช้เชือกกล้วย พลาสติก มัดเส้นพุ่งที่ทำจากฝ้ายหรือไหมให้ได้ขนาดความยาวตามที่ต้องการ จุ่มลงไปนในสีย้อม สีจะวิ่งไปตามช่องว่างของเส้นด้ายที่ไม่ได้ถูกมัดเกิดเป็นตลอดลายตามที่ต้องการโดยมีคุณลักษณะพิเศษคือ ความเข้มข้นของสีไม่กลมกลืนกันเป็นผลมาจากวิธีการมัด บางท้องถิ่นอาจนำเส้นยืนมามัดและย้อมด้วยวิธีดังกล่าว แล้วจึงนำไปทอให้เส้นพุ่งขัดกับเส้นยืนได้ตลอดลายที่แปลกออกไปแตกต่างกับผ้าชนิดอื่น เช่น ลายสัตว์ ลายพระตะบอง ลายปุ่มเขมร เป็นต้น ในอดีตผ้ามัดหมี่นิยมนำมาตัดให้กับขุนนางชั้นผู้ใหญ่ของไทย แต่ในปัจจุบันใช้ตัดเย็บเสื้อผ้า ผ่าพันคอ ผ่าห่ม ปลอกหมอน เป็นต้น ผ้ามัดหมี่มีอยู่หลายชนิด ได้แก่ 1) มัดหมี่เส้นพุ่ง 2) มัดหมี่เส้นยืน 3) มัดหมี่เส้นพุ่งและเส้นยืน

ผ้าแพรวา เป็นผ้าพื้นเมืองที่สำคัญของจังหวัดกาฬสินธุ์ คำว่าแพรวาเป็นคำผสมระหว่าง "แพรว"ซึ่งหมายถึง การทอผ้าให้เป็นผืนด้วยฝ้ายหรือไหมและ"วา"หมายถึง ความยาวของผืนผ้าที่ทอได้ด้วยวิธีขีดหรือขีดผสมจนได้ตลอดลายตามแนวของเส้นด้ายพุ่งที่ใช้สีต่างกัน ดังนั้นลายที่เกิดขึ้นในแต่ละแถวจึงมีสีต่างกันด้วยในอดีตผ้าชนิดนี้ถูกจัดให้เป็นผ้าชั้นสูงสำหรับโภกศิระชะและเสื้อเท่านั้น ไม่นิยมตัดเป็นกระโปรงหรือผ้าถุงผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่จึงอยู่ในรูปของผ้าห่มเฉียงไหล่ ผ้าคลุมศิระชะ ผ้าสไบ เป็นต้น แต่ในปัจจุบันนิยมนำมาตัดเย็บเป็นกระโปรงชุดสำหรับการสวมใส่

ผ้าหม้อฮ่อม เป็นผ้าพื้นเมืองที่สำคัญของจังหวัดแพร่ โดยใช้เส้นด้ายพุ่งและยืนที่ได้จากฝ้าย ทอให้เกิดลวดลายขัดกรรมด้าย้อมด้วยสีครามที่ได้จากต้นฮ่อมหรือต้นคราม จะได้ผ้ามีสีเดียวกันตลอด ทั้งผืน ปัจจุบันนำมาตัดเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น กางเกง กระโปรง เสื้อ ผ้าเช็ดหน้า เป็นต้น

ผ้าบาติก หรือผ้าปาเต๊ะ เป็นผ้าพื้นเมืองที่สำคัญของภาคใต้ในจังหวัดสงขลา ยะลา ปัตตานีและนราธิวาส มีความแตกต่างกับผ้าไทยชนิดอื่นอย่างชัดเจน เนื่องจากลวดลายเกิดขึ้นจากการใช้สีเขียนหรือย้อมให้ซึมผ่านทะลุด้านหลังของผืนผ้าที่ทำจากฝ้าย ไหม และไหมเทียมแทนการ ถักทอ ผลิตภัณฑ์ที่ได้ เช่น ผ้าตัดเสื้อ กระโปรง ผ้าพันคอ ผ้าเช็ดหน้า ปลอกหมอน เป็นต้น

ผ้าเกาะยอ เป็นผ้าทอยกดอกที่มีชื่อเสียงของภาคใต้ในเขตเกาะยอ จังหวัดสงขลา วัสดุที่ใช้ ในการทอผ้าเป็นฝ้ายและเส้นใยสังเคราะห์ นิยมทอผ้าชิ้น ผ้าตัดเสื้อ ผ้าโสร่ง ผ้าขาวม้า ลวดลายที่นิยม ทอ เช่น ลายคดกริช ลายตาหมากรุก ลายดอกจิก ลายดอกพิกุล ลายดอกราชวัตร ลายลูกแก้ว ลาย ดอกซุบ เป็นต้น

ประเภทของผ้า

จากเหตุผลที่ว่า ผ้ามีได้มีความหมายเฉพาะเป็นเครื่องนุ่งห่มเท่านั้น หากความสำคัญของผ้า ยังบ่งบอกฐานะสังคม ยศ ตำแหน่ง ชาติพันธุ์ วัฒนธรรมประเพณี ที่เกี่ยวข้องได้อีกด้วย ผ้าจึงสามารถ จำแนกออกได้เป็น 3 ประเภทดังต่อไปนี้

1. ผ้าที่ชาวบ้านทอขึ้นใช้เอง
2. ผ้าที่ใช้ในราชสำนัก
3. ผ้าที่ใช้ในศาสนา

ผ้าที่ชาวบ้านทอใช้เอง โดยทั่วไปอาศัยความจำเป็นและความชำนาญเป็นหลัก แบ่งตาม ลักษณะการใช้งานได้เป็น 2 ประเภท

1. ผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งเรียกกันว่าผ้าพื้นนั้นไม่มีความประณีตและสวยงามเท่าใดนัก แต่มีความทนทาน ทอขึ้นอย่างง่าย มีสีและลวดลายบ้าง เช่น ผ้าพื้น ผ้าตาโถง ผ้าโสร่ง ผ้าแถบ ผ้าชิ้น และผ้าขาวม้า ซึ่งชาวบ้านนิยมใช้ติดตัวตั้งแต่สมัยโบราณ ปราภฏอยู่ในหลักศิลาจารึก หลักที่ 44 แห่ง แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (พ.ศ. 1916)

2. ผ้าที่ใช้ในงานพิธีต่างๆ เช่น ทำบุญ พิธีรับ แต่งงานหรือเทศกาลต่างๆ ในสังคมไทย สมัยก่อนถือว่าการทอ ผ้าเป็นงานของผู้หญิง เพราะต้องใช้ความประณีต และความ ละเอียดอ่อน ใช้ เวลานานกว่าจะทอผ้าชนิดนี้เสร็จแต่ละผืน ผู้หญิงซึ่งในสมัยนั้นต้อง อยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือนอยู่แล้ว จึง มีโอกาสทอผ้ามากกว่าผู้ชาย อีกประการหนึ่ง ค่านิยมของสมัยนั้นยกย่องผู้หญิงที่ทอผ้าเก่ง เพราะเมื่อ ไต่ ผู้หญิงคนใดทอผ้าไม่เป็น หรือไม่เก่งก็จะถูกตำหนิ ชายหนุ่มไม่สนใจเพราะถือว่าไม่มีคุณสมบัติที่ไป

อวดประชันกัน ผ้าชนิดนี้จะทอขึ้นด้วยฝีมือประณีตเช่นเดียวกัน มีสีล้วน และลวดลาย ดอกดวง งดงาม เป็นพิเศษผ้าบางผืนจะทอกันเป็นเวลาแรมปีด้วยใจรักและศรัทธา เช่น ผ้าลายจาก ผ้าตีนจก ผ้าตาด ผ้ายก และผ้าปุม เป็นต้น

ผ้าที่ใช้ในราชสำนัก สำหรับพระมหากษัตริย์ ชั้นชั้นสูง และขุนนาง เป็นผ้าที่มีความประณีต สวยงาม ทอด้วยฝีมือช่างหลวง หรือสั่งซื้อจากต่างประเทศ เช่น จีน อินเดีย เขมร เปอร์เซีย ฯลฯ ผ้าทอเหล่านี้เป็นเครื่องกำหนดยศ กำหนดตำแหน่งของผู้สวมใส่ ผ้าบางชนิด ใช้ได้เฉพาะพระมหากษัตริย์และเจ้านายชั้นสูง ผ้าในราชสำนักบางส่วน มีการเปลี่ยนแปลง ตามความนิยมและยุคสมัย บางส่วนยังคงยึดถือแบบแผนดั้งเดิมตามโบราณราชประเพณีจนถึงปัจจุบัน

ผ้าที่ใช้ในศาสนา คนชาวไทยมีความ ศรัทธาในพุทธศาสนา ตั้งแต่โบราณกาล ผ้าที่ใช้ในศาสนาจึงมีมากมายหลายชนิด ดังนี้

1. ผ้าที่ใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มของพระสงฆ์ เช่น สบง จีวร อังสะ รัตปะคต
2. ผ้าที่ใช้ในพิธีต่างๆ เช่น ผ้าในพิธีบวชให้นาคสวมใส่ ต้องเป็น ผ้าใหม่สีขาว หากเป็นทางภาคอีสานอาจใช้เป็นผ้านุ่งหรือผ้าโสร่งก็ได้ ผ้าปกหัวนาค ผ้าอาสนะสงฆ์
3. ผ้าอื่นๆ เช่น ตุงหรือธง ผ้าห่อคัมภีร์ ผ้าพระบฏ ผ้าพระเวส

ความเชื่อเกี่ยวกับลายผ้าไทย

ลายที่จะนำมาเป็นผ้ามัดหมี่และผ้าขิดนั้นเกิดจากอิทธิพลความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1. **ลายจากทางศาสนา** ได้แก่ ลายหอบปราสาท ลายใบสิม ลายพญานาค ลายธรรมมาสน์ ลายใบเสมา
2. **ลายจากสัตว์** ได้แก่ ลายนกยูง ลายผีเสื้อ ลายจอนฟอน (พังพอน) ลายสิงโต ลายช้าง ลายม้า ลายแมงป่อง ลายเสือ ลาย งูเหลือม ลายเขี้ยวปลา และลายปีกไก่
3. **ลายจากพืช** ได้แก่ ลายหมากบก ลายดอกพุดซ้อน ลายงา ลายดอกแก้ว ลายดอกพิกุล ลายดอกจัน ลายหนามแท่ง ลายดอกบานเย็น ลายต้นสน ลายดอกสร้อย ลายดอกผักแว่น

ส่วนผ้าขิดลายที่นิยมใช้ทอได้แก่ ลายขิดแค่ม้า ลายขิดแมลงป่องยักษ์ ลายขิดกาบ ขอปะแจ ลายขิดกาบชั้นหมากเบ็ง ลายขิดนาค แปลง ลายขิดดอกกรัก ลายขิดขอเครือ ลายขิดหอบปราสาท ลายขิดกาบใหญ่ เป็นต้น (<http://phathai.tripod.com>)

จากการให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับลาย พบว่าชาวบ้านมีการประดิษฐ์ลายแบบดั้งเดิม อยู่อาจเป็นเพราะได้รับการถ่ายทอดใน การประดิษฐ์ ลาย ส่วนการเปลี่ยนแปลงลายหมี่จะมีบ้าง การนำลายเก่า มาผสมลายใหม่ เช่น ลายดอกแก้วผสมลายโคมเจ็ด เป็นต้น ความเชื่อต่างๆ ชาวบ้านถือเป็นของศักดิ์สิทธิ์โดยเฉพาะลายที่นำมาเป็นลายแล้วจะต้องพิถีพิถันในการเลือกลายเป็น อย่างมาก คือต้องทำ

ตามจุดประสงค์ของกิจกรรม เช่น ลายที่นำไปถวายพระควรจะเป็นลายแบบใด สำหรับคนมีอำนาจวาสนาควรจะใช้ลายแบบใด (<http://phathai.tripod.com>)

นอกจากนี้ก็จะเกี่ยวข้องกับศาสนาแล้ว ยังมีความเชื่อที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ด้วย เช่น ลายเกี่ยวกับ สัตว์ เกี่ยวกับพืชและความคิดสร้างสรรค์ของช่าง ซึ่งลายต่างๆ ในสมัยก่อนจะไม่ทอปะปนกันจะแยกออกจากกันโดยเด็ดขาด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมีความเชื่อเอาลายที่ไม่เหมาะสมกับงานนั้นๆ จะไม่ได้รับความนิยมและที่สำคัญจะไม่ได้บุญได้กุศลไม่รู้จักกาลเทศะประกอบกิจอันใดก็จะไม่เจริญรุ่งเรือง (<http://phathai.tripod.com>)

คุณลักษณะพิเศษของผ้าไทย

คุณลักษณะพิเศษของผ้าไทย เอกลักษณะของชาติไทย จะถูกถ่ายทอดให้ปรากฏเป็นลวดลายต่างๆ เช่น ลายไทย ดอกไม้รูปทรงเรขาคณิต รูปสัตว์ สัญลักษณ์ประจำท้องถิ่น เป็นต้น ลงบนผืนผ้า โดยฝีมือและภูมิปัญญาของชาวบ้าน ลวดลายดังกล่าวละเอียดอ่อน สวยงาม อ่อนช้อย ผู้สวมใส่รู้สึกสบาย สง่างาม มีเสน่ห์ ปัจจัยสำคัญอีกข้อหนึ่งที่ทำให้ผ้าไทยได้รับความนิยมคือ คุณสมบัติพิเศษเฉพาะของเส้นใยแต่ละชนิดที่ใช้ทอผ้า (<http://phathai.tripod.com>)

ประวัติผ้าไหมไทย

าไหมไทยเป็นมรดกทางวัฒนธรรมการแต่งกายที่สืบสานกันมากกว่า 3, 000 ปีมาแล้วโดยมีแหล่งสำคัญอยู่ที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และได้ขยายไปยังภาคเหนือตอนบน จนปัจจุบันได้แพร่กระจายไปทุกภูมิภาคของประเทศซึ่งมีความแตกต่างกันในลวดลายตามเชิงความคิด และวัฒนธรรมแต่ละท้องถิ่น

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระผู้ทรงฟื้นฟูไหมไทย วัตถุประสงค์ชาติที่ทรงคุณค่าทางเศรษฐกิจ คงไม่มีสิ่งใดเทียบเท่าเส้นใยไหมที่ทำให้ได้สิ่งทอที่สวยงาม ดังเช่นผ้าไหมไทยที่มีความงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวจนมีชื่อเสียงลือไปทั่วโลก การผลิตไหมในประเทศไทยได้เริ่มพัฒนาขึ้นเมื่อรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นยุคแห่งการฟื้นฟูส่งเสริมและพัฒนากการปลูกหม่อน เลี้ยงไหม สาวไหม และทอผ้าไหม จนปัจจุบันการผลิตไหมในประเทศไทยเป็นการสร้างอาชีพ และรายได้ให้กับประชากร (<http://phathai.tripod.com>)

การเลี้ยงไหมและทอผ้าในภาคอีสาน จากสารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน กล่าวว่า สมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2360 ปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 ขุนนางชาวเวียงจันทน์ชื่อนายแลเป็นหัวหน้านำชาวลาวข้ามโขงมาตั้งหลักแหล่งที่บ้านเนินอ้อม (เมืองชัยภูมิ) นายแลและพวกมีความชำนาญในการเลี้ยงไหม สาวไหม และทอผ้าไหม ต่อมาได้เอาใจออกห่างจากนครเวียงจันทน์และหันมาสวมักดิ์ต่อไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3)

นายแลได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองชัยภูมิแต่ได้ถึงแก่กรรมก่อนจะสร้างเมืองเสร็จ ชาวเมืองจึงปลูกศาลขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่นายแลผู้บุกเบิกสิ่งทอไทย ศาลนี้มีชื่อว่า "ศาลเจ้าพ่อพระยาแล" จึงเป็นที่เข้าใจว่าการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและทอผ้าไหมได้แพร่หลายไปทั่วภาคอีสานของไทยตั้งแต่นั้นมา (<http://phathai.tripod.com>)

ความเป็นมาเกี่ยวกับการทอผ้าไหมไทย

ประเทศไทยเป็นดินแดนที่อยู่อาศัยของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์มานานนับหมื่นปี ก่อนที่คนเฝ้าไทยจะรวมตัวกันเป็นอาณาจักรและเป็นดินแดนของประเทศไทยในปัจจุบัน มนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ดังกล่าวใช้ชีวิตแบบสังคมเกษตรกรรม รู้จักประดิษฐ์เครื่องปั้นดินเผาและการหล่อหลอมโลหะ อันเป็นจุดกำเนิดความรู้ทางเทคโนโลยีและวิทยาการในการแปรสภาพวัตถุดิบธรรมชาติมาทำเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิต ตลอดจนหัตถกรรมการทอผ้าและสิ่งทอ โดยใช้วัตถุดิบธรรมชาติมาทำเป็นเส้นใยในการถักทอ

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ สามารถยืนยันได้ว่ามนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์มีการทอผ้าขึ้นใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีแน่ชัดที่บ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ซึ่งได้พบเศษผ้าเส้นใยของฝ้ายและไหมติดอยู่กับกำไลสำริด สร้อย เศษโลหะ และเหล็ก

กระบวนการทอผ้าได้มีการพัฒนาสืบต่อมาในสมัยประวัติศาสตร์ ที่มนุษย์มีตัวอักษรบันทึกเรื่องราวสิ่งที่พบเห็น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในยุคสมัยนั้น จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์เหล่านี้แม้ไม่มีหลักฐานที่เป็นผ้ายืนยันได้เช่นเดียวกับสมัยก่อนประวัติศาสตร์ก็ตาม แต่จากจดหมายเหตุและบันทึกต่างๆ ทำให้รู้ว่าผ้าได้เข้ามามีบทบาททางด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และในการดำรงชีวิตของมนุษย์มาโดยตลอด รวมทั้งความเจริญก้าวหน้าทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม เทคโนโลยีจากประเทศใกล้เคียงได้แพร่เข้าสู่ประเทศไทยก่อให้เกิดการพัฒนา และปรับปรุงกระบวนการทอผ้าให้ผสมผสานกับกรรมวิธีการทอผ้าพื้นบ้านพื้นเมืองของไทย

สมัยอาณาจักรสุโขทัย ที่มีความเจริญทางด้านศิลปกรรม ศาสนา และเทคโนโลยีทางอุตสาหกรรม ก็พบหลักฐานว่ามีการทอผ้าฝ้าย ผ้าไหม ชนิดและสีต่างๆ ขึ้นใช้ทั่วไป โดยเฉพาะผ้าฝ้ายห่าสี เรียกว่า เบญจรงค์ คือ ผ้าสีแดง เหลือง ดำ เขียว และขาว ซึ่งเป็นผ้าฝ้ายสีที่มีชื่อเสียงของสุโขทัย นอกจากนี้ยังมีผ้าสกุลพัสเตอร์เป็นผ้าขาวเนื้อละเอียด ผ้าเหล็กหลก ผ้าหนง เป็นผ้าเนื้อแน่น ผ้ากรอบ เป็นผ้าลวดลายสำหรับพันรอบหน้าผาก เป็นต้น สันนิษฐานว่าเป็นการผลิตเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันมากกว่าที่จะนำไปซื้อขายแลกเปลี่ยนกับปัจจัยในการดำรงชีพอย่างอื่น

สมัยกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีการติดต่อค้าขายผ้ากับต่างประเทศ โดยทรงเป็นผู้ควบคุมและเป็นผู้ค้าผ้าด้วยพระองค์เอง สมัยกรุงศรีอยุธยาถือว่าเป็นยุคทองของการค้า

ผ้าในสมัยนั้นเข้ามามีบทบาททางสังคม การต่างประเทศและการปกครอง การใช้ผ้าเป็นเครื่องนุ่งห่มที่กำหนดยศและตำแหน่งของผู้สวมใส่ ผ้าใช้เป็นเครื่องราชบรรณาการ บำเหน็จรางวัลหรือพระราชทานต่างเงินเดือนแก่ขุนนาง ข้าราชการบริพาร เรียกว่า “ผ้าหวัดรายปี”

ในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งสืบต่อการทอดผ้าจากสมัยกรุงศรีอยุธยา ผ้ายังคงมีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของไทย

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้มีการสนับสนุนการใช้ผ้าใหม่และการทอผ้าใหม่ขึ้นในประเทศ มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของข้าราชการหลายครั้งให้เข้าสู่แนวทางแบบตะวันตกแต่ยังคงเอกลักษณ์ความเป็นไทย โดยเฉพาะเครื่องแต่งกายประจำชาติตามประเพณีและวัฒนธรรมของไทยที่สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน มีการทอผ้าฝ้ายและผ้าไหมตั้งแต่อดีตสืบมาจนถึงปัจจุบันอย่างไม่ขาดสาย ภาคอีสานยังคงเป็นแหล่งผลิตผ้าทอที่มีเอกลักษณ์ของผ้าไทยที่สำคัญ ทั้งในระบบอุตสาหกรรมในครอบครัวและหัตถกรรมที่สืบทอดกันเรื่อยมา การทอผ้าของชาวอีสานนั้น เป็นความรู้และวิชาชีพที่สืบทอดกันมา ไม่ได้มีการจดบันทึกอย่างเป็นทางการ แต่ใช้กระบวนการผลิตที่มีลักษณะพิเศษ คือ การใช้ฝีมือ ความรู้ ความชำนาญ จากการบอกเล่าฝึกสอนกันในระบบเครือญาติและในชุมชน รูปแบบของการทอผ้าจึงเป็นไปตามขนบธรรมเนียมประเพณีและคตินิยมในกลุ่มเป็นหลัก เมื่อทอผ้าได้แล้วก็ต้องใช้เวลาในการพัฒนาฝีมือการทอให้สวยงามและมีคุณภาพ

สำหรับการพัฒนาเปลี่ยนแปลงด้านกรรมวิธีและรูปแบบ ได้รับอิทธิพลมาจากสังคมภายนอกที่ทำให้เกิดผ้ารูปแบบใหม่ๆ ซึ่งมีทั้งข้อดีและข้อด้อยต่อผ้าอีสานไปพร้อมกันด้วย แต่อิทธิพลที่ชาวอีสานรับเอามากที่สุด คือ อิทธิพลของธรรมชาติรอบข้างมาใช้เป็นศิลปะในการทอผ้าลาย โดยมีการเลียนแบบและจินตนาการลวดลายในการทอจากธรรมชาติรอบตัวนับตั้งแต่ใบไม้ สัตว์ แมลง ได้อย่างงดงาม

ผ้าที่ทอส่วนใหญ่จะนำไปตัดแปลงทำผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ในครัวเรือน ได้แก่ หมอน มุ้ง ผ้าห่ม ผ้าเช็ด ผ้าขาวม้า ผ้าโสร่ง การทอผ้าจึงมีความสำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิต สังคม และวัฒนธรรม จึงก่อให้เกิดเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของภาคอีสาน โดยเฉพาะผ้ามัดหมี่ซึ่งเป็นที่นิยมในปัจจุบัน แต่เดิมได้มีการทำด้วยตนเองทุกขั้นตอนนับตั้งแต่การปลูกหม่อน การเลี้ยงไหม การสาวไหม และการนำไหมที่สาวได้ไปทอเป็นผืนผ้า แต่ในปัจจุบันการทอผ้าใหม่นั้นผู้ทอไม่จำเป็นต้องปลูกหม่อนเลี้ยงไหมสาวไหมเองก็สามารถทำได้ โดยการซื้อเส้นไหมจากตลาดมาทอเป็นลวดลายได้ตามต้องการ

การทอผ้าพื้นบ้านพื้นเมืองอีสาน

การทอผ้าพื้นบ้านพื้นเมืองของทางอีสานนั้น นอกจากจะเป็นเครื่องนุ่งห่มตามขนบธรรมเนียมประเพณีในครอบครัวโดยตรงแล้ว ยังมีการทอขึ้นเพราะความเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนา เช่น การทอผ้าสำหรับทำหมอนถวายพระ ทอผ้าห่มคัมภีร์ใบลาน ทำธงถวายพระในงานบุญตามประเพณี สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการทอผ้ากับขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และศาสนาของชาวอีสานที่สืบทอดกันมา

ผ้าทอพื้นบ้านพื้นเมืองอีสานที่เป็นที่รู้จักกันดีและทำกันมาแต่โบราณ คือ ผ้าที่ทอจากเส้นใยฝ้ายและไหม ผ้าประเภทต่างๆ ที่รู้จัก มีดังนี้

1. ผ้ามัดหมี่ มีกรรมวิธีในการย้อมสีอย่างหนึ่งเรียกว่า มัดย้อม เพื่อให้ผ้าที่ทอเป็นลวดลายสีเส้นต่างๆ ซึ่งจะคล้ายคลึงกับการทำผ้าปาเต๊ะ จะต่างกันที่ผ้าปาเต๊ะใช้วิธีการกันสีย้อมด้วยขี้ผึ้ง แต่การมัดย้อมหรือมัดหมี่ใช้วิธีการกันสีด้วยการใช้เชือกกล้วย ภายหลังใช้เชือกฟางในลอนหรือพลาสติกอ่อน ผูกมัดรัดบางส่วนของเส้นฝ้ายหรือเส้นไหม เพื่อไม่ให้สีย้อมซึมติดส่วนที่มัดไว้ จะยากง่ายขึ้นอยู่กับความซับซ้อนและสีเส้นต่างๆ ที่ต้องการ

การทอผ้ามัดหมี่เป็นการทอผ้าที่ต้องอาศัยทักษะ ความสามารถ และความอดทนสูงกว่าจะทอให้ได้ในแต่ละลายจนกลายเป็นผ้าแต่ละผืน การทอผ้ามัดหมี่จึงนิยมใช้เส้นไหมซึ่งเป็นวัสดุที่ดีมีคุณภาพและคุณค่าสูงเป็นส่วนใหญ่ ถ้าเป็นผ้ามัดหมี่ที่ทอจากใยฝ้าย เช่น ที่บ้านหนองเชียงช้าง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ก็มักเป็นลวดลายและสีแบบง่ายๆ เช่น สีขาวกับสีครามเท่านั้น

2. ผ้าจก เป็นผ้าทอผืนแคบหน้ากว้างประมาณ 1 ศอก หรือประมาณ 12 หลบ (1 หลบ = 40 เส้น) จึงทอด้วยกี่ขนาดเล็ก ผ้าจกทอด้วยฝ้ายหรือไหม หรือทอผสมผสานกันทั้งสองอย่าง

คำว่า “จก” ความหมายโดยตรงคือ ล้วง ควก หรือดิ่ง ซึ่งเป็นกรรมวิธีในการทำให้เกิดลวดลายบนผ้าทอชนิดนี้ ว่าจะต้องมีลักษณะของการทอและปักไปพร้อมๆ กัน

ผ้าจกนิยมใช้เป็นส่วนประกอบในการตกแต่งกับผืนผ้าใหญ่ เช่น นิยมใช้ต่อเป็นเชิงผ้าชิ้นเรียกกันว่า “ผ้าชิ้นตีนจก”

ผ้าจกเป็นผ้าพื้นบ้านที่มีความประณีตงดงามและใช้เวลาในการทอมาก มีกรรมวิธีที่สลับซับซ้อน การทำให้เกิดลวดลายบนผืนผ้าก็ใช้วิธีที่แตกต่างไปจากผ้าทออื่นๆ ผ้าที่ทอและปักจะถูกสอย หรือ ควก เส้นฝ้าย เส้นไหมขึ้นมาให้เกิดเป็นลวดลาย ลายผ้าจกมักเป็นลายหน้ากระดานหรือลายแถบคั่นเป็นชั้นๆ ผ้าจกแต่โบราณมามีลายอยู่สองสามลาย เป็นผ้าทอพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวเด่นชัด การทอผ้าจกแต่ละชิ้นใช้เวลาในการทอประมาณ 4 - 8 เดือน ขึ้นอยู่กับความยากง่ายของลาย เมื่อทอผ้าจกได้ก็เชื่อกันว่าสามารถทอผ้าชนิดอื่นๆ ได้

3. ผ้าขีด เป็นชื่อลวดลายการทอชนิดหนึ่ง โดยใช้ไม้แผ่นแบนบางปาดโค้งให้ปลายแหลมด้านหนึ่งเป็นเครื่องมือสำหรับสะกิดเส้นเครือหรือเส้นยืน เพื่อเก็บยกขึ้นตามรูปลักษณะลวดลายที่ต้องการในแต่ละแถวแต่ละลาย เมื่อเก็บยกได้ตลอดเส้นเครือแล้วก็จะยกไม้เก็บตั้งขึ้นเพื่อพุ่งกระสวยเส้นพุ่งเส้นหนึ่ง ทำเช่นนี้ไปเรื่อยๆ จนกว่าจะได้ลายแต่ละแถว จนหมดเส้นเครือซึ่งต้องใช้เวลาและความอดทนมากเช่นเดียวกันกับการทอผ้ามัดหมี่ เพียงแต่ไม่ยุ่งยากซับซ้อนเท่าผ้ามัดหมี่ เพราะการทอผ้าขีดจะใช้ เขา (ตะกอ) เพียงสองเขาเท่านั้น

กรรมวิธีที่ต้องใช้ไม้เก็บยกเส้นเครือ โดยการนับเส้นเครือแล้วเก็บยกตามลักษณะลวดลายนิยมเรียกว่า เก็บขีด มากกว่าทอขีด การเก็บขีดคือการเก็บลวดลายส่วนการทอนั้นเป็นขั้นตอนที่เมื่อพุ่งเส้นพุ่งแล้วกระแทกจะทำให้เนื้อผ้าแน่นขึ้น

ผ้าขีด ที่นิยมเก็บและทอนั้นมีอยู่ ๓ ชนิด ตามลักษณะและประโยชน์ในการใช้สอยเป็นหลัก คือ

- ผ้าตีนชิ้น เป็นผ้าขีดที่ชาวอีสานทอขึ้นเพื่อใช้ต่อชายล่างของผ้าชิ้น (ผ้าถุง) เป็นผ้าหน้าแคบตามขนาดของพืมที่ใช้ ตัวผ้าชิ้นจะสั้นมากจึงต้องใช้วิธีต่อตีนและต่อหัวจนกลายเป็นค่านิยมทางวัฒนธรรม ขิดตีนชิ้นนิยมใช้ฝ้ายทอเช่นเดียวกับผ้าชิ้นแต่จะมีสีสันทอหลายมากกว่า ส่วนความกว้างของขิดตีนชิ้นนั้นไม่แน่นอน จะกว้างประมาณสองสามนิ้วขึ้นไป ขึ้นอยู่กับขนาดความกว้างหรือความสูงของตัวชิ้น และความต้องการของผู้ใช้เป็นสำคัญ

- ขิดหัวชิ้น เป็นผ้าขีดที่ใช้ต่อชายบนของตัวชิ้นด้วยเหตุผลเดียวกันกับการต่อตีนชิ้น ส่วนใหญ่จะนิยมทอด้วยผ้าไหมเพราะมีลักษณะบางเบาเวลานุ่งที่ต้องบ้ายพับและขมวดที่เอวทำให้นุ่มไม่เจ็บเอวและแน่นกระชับกว่าการใช้ผ้าฝ้ายที่มีเนื้อหยาบ การทอด้วยไหมนิยมใช้สีแดงและสีขาเป็นสีพื้น ถ้าจะทอเป็นลวดลายก็มักใช้สีแดง ขาว และเหลือง

- ขิดหมอน เป็นการทอผ้าฝ้ายเพื่อใช้ทำหมอนโดยเฉพาะ นิยมทำกันหลายแบบหลายขนาด เช่น หมอนสี่เหลี่ยม หมอนเก้า (หมอนสี่เหลี่ยมแต่มีขนาดใหญ่) หมอนสามเหลี่ยม (หมอนขวาน) และหมอนช่อง (หมอนสามเหลี่ยมที่ยัดนุ่นช่องเว้นช่อง) เป็นต้น ขิดหมอนจะมีขนาดของลายกว้างและใหญ่กว่าขิดตีนชิ้นและขิดหัวชิ้น แต่ก่อนนิยมใช้พื้นสีขาและสีเหลือง เก็บลายสีดำหรือสีครามกับมากที่สุด จะวางลายขิดพาดกลางตัวหมอนแล้วต่อข้างทั้งสองออกไปด้วยสีขา สีแดง สีคราม หรือสีดำเหมือนกันทั้งสองข้าง

การทอผ้าขีดเพื่อทำหมอนชนิดต่างๆ มีจุดประสงค์ต่างจากขิดตีนชิ้นและขิดหัวชิ้น คือ นอกเหนือจากใช้สอยแล้วก็เพื่อสนองความเชื่อทางศาสนาในเทศกาลงานบุญประเพณีต่างๆ และใช้ประกอบพิธีกรรม เช่น งานศพ ตลอดจนการต้อนรับแขก เป็นต้น

4. ผ้าแพรวา หรือ แพว เป็นศิลปหัตถกรรมของชาวภูไท หรือ ผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ แพววาในภาษาถิ่นของชาวภูไทหมายถึงผ้าสไบที่ทอด้วยเส้นไหมของชาวภูไท โดยการทอเป็นลวดลายและสีเส้นต่างๆ ผสมผสานกันอยู่บนพื้นสีแดงคร่ำ ยาวประมาณ 2 เมตร หรือประมาณ 1 วา ศิลปะการทอผ้าแพววาเป็นมรดกตกทอดสืบต่อกันมาแต่บรรพบุรุษ ตลอดชีวิตของสตรีชาวภูไทจะทอผ้าแพววาด้วยฝีมือของตนไว้ใช้เพียงผืนเดียวเท่านั้น

การทอผ้าแพววา เป็นการทอที่ผสมกับการปักไปพร้อม ๆ กัน ผ้าแพววาใช้เส้นไหมเส้นละเอียดล้วนในการทอ ในส่วนที่เป็นลวดลายใช้วิธีทำเช่นเดียวกันกับการทอผ้าจกหรือผ้าขิด คือ ใช้วิธีสะกิดเอาเส้นไหมสีต่างๆ ขึ้นมาให้เกิดเป็นลวดลายหรือที่เรียกว่า ยกขิดก็ได้ ซึ่งแตกต่างจากการทอผ้าจกตรงที่ใช้นิ้วก้อยสะกิดเส้นไหมแทนการใช้ขนเม่นสะกิด

5. ผ้าพื้นและผ้าอื่นๆ เป็นผ้าที่ทอไว้ใช้ในชีวิตประจำวัน มีทั้งชนิดที่ทอด้วยไหมและฝ้ายตามความต้องการ ถ้าต้องการใช้ในโอกาสพิเศษก็จะทอด้วยไหมและมีการเก็บขิดหรือเก็บจกที่ชายทั้งสองข้าง แต่ถ้าทอด้วยฝ้ายจะเป็นผ้าพื้นสีเดียวหรือสองสีลายตาหมากรุก เช่น ผ้าโสร่ง ผ้าขาวม้า ลายเส้นขั้วตารางและลายเส้นธรรมดา เช่น ผ้าแย่ง (ผ้าหม่ม) ผ้าตัดเสื่อ ผ้าตัดกางเกง เป็นต้น

การทอผ้าพื้นจัดว่าเป็นการทอที่ใช้กรรมวิธีการทอง่ายที่สุดในการทอผ้าทุกชนิด โดยจะทอเป็นลายขั้วธรรมดาที่ใช้เขา (ตะกอก) เหยียบเพียงสองเขาเท่านั้น

ผ้าไหม

ผ้าไหม ทำจากเส้นใยธรรมชาติที่ได้จากสัตว์จำพวกหนอนไหมโดยคายเส้นใยออกมาทางปากมีความยาวต่อเนื่อง เมื่อนำมาทอเป็นผืนผ้าทำให้อ่อนนุ่ม เป็นมัน เหนียว ยืดหยุ่นตัวดี ดูดซับความชื้น ย้อมสีง่ายและสวมใส่สบายเนื่องจากมีความชื้นในตัวเอง (Moisture Regain) สูงประมาณร้อยละ 11 แต่มีข้อจำกัดคือเส้นใยไหมเสื่อมคุณภาพง่าย เมื่อถูกความร้อนสูงจากเตารีด แสงแดด แผลงขอบกัดกินเส้นไหมเพราะเป็นเส้นใยโปรตีน สีที่ย้อมจะเสื่อมคุณภาพเมื่อถูกความชื้นมากเกินไป ดังนั้นควรเก็บรักษาไว้ในที่แห้ง ซึ่งสามารถที่จะแยกประเภทของผ้าไหม ได้ดังนี้ (<http://phathai.tripod.com>)

ประเภทของผ้าไหม

ผ้าไหม 1 เส้น คือ ผ้าไหมที่ใช้เส้นพุ่ง 1 เส้น เป็นผ้าที่มีความพริ้วและบางเบา ใส่สบายเหมาะสำหรับตัดเสื้อเชิ้ต เสื้อตัวปล่อย กระโปรงย้วยบาน หรือรูปแบบเสื้อผ้าที่ต้องการน้ำหนักเบา

ผ้าไหม 2 เส้น คือ ผ้าที่ใช้เส้นพุ่งควบ 2 เส้น เป็นผ้าที่มีเนื้อแน่น แข็งแรง มีน้ำหนัก เหมาะสำหรับตัด เสื้อซาฟารี เสื้อพระราชทาน เสื้อแจ๊คเก็ต ชุดเข้ารูป กระโปรงทรงตรงและกางเกง

ผ้าไหม 4 เส้น คือ ผ้าไหมที่มีเส้นพุ่งควบ 4 เส้น เป็นผ้าที่มีเนื้อหนา แข็งแรงเหมาะสำหรับตัดสูทผู้ชาย หรือใช้ทำเฟอร์นิเจอร์ ของตกแต่งบ้านต่าง ๆ (<http://phathai.tripod.com>)

การเลี้ยงไหม

ไหม คือ เส้นใยจากรังผีเสื้อชนิด *Bombyx mori* ในวงศ์ Bombycidae เป็นผีเสื้อชนิดตัวอ่อน ป้อม มีขนสีขาวละสีกครีมคลุมเต็มตัว ปีกมีลายเส้นสีน้ำตาลอ่อนหลายเส้นพัดตามขวาง เมื่ออยู่ในช่วงวัยอ่อนจะเป็นตัวหนอนสีขาวหรือสีครีม มีรยางค์เล็กๆ สั้นๆ คล้ายขาที่ปลายหาง หนอนไหมที่เลี้ยงกันในประเทศไทยกินใบหม่อนเป็นอาหาร เมื่อหนอนไหมโตเต็มที่ก็จะถักใยหุ้มดักแด่เพื่อฟักเป็นผีเสื้อ ในขณะนี้เองที่เรานำรังไหมมาต้มเพื่อสาวเส้นใยไหมออกมาทอเป็นผืนผ้าได้

พันธุ์ไหมที่นิยมเลี้ยงกันมีอยู่ 3 ชนิด ได้แก่

1. ไหมพันธุ์ไทย เป็นไหมพื้นเมือง ราษฎรนิยมเลี้ยงเพื่อทอผ้าพื้นบ้าน รังเป็นสีเหลืองขนาดไม่ใหญ่นัก ทรงกลมรี สาวได้เส้นไหมต่อรังไม่ยาวนัก แต่หนอนไหมพันธุ์ไทยเลี้ยงดูง่าย แข็งแรง ปรับตัวเข้ากับอากาศร้อนขึ้นได้ดี

2. ไหมพันธุ์ไทยลูกผสม เป็นพันธุ์ไหมจากการผสมพันธุ์ไหมไทยกับพันธุ์ไหมต่างประเทศ ได้รังไหมสีเหลืองขนาดโตกว่าและให้เส้นใยยาวกว่าไหมพันธุ์ไทย

3. ไหมพันธุ์ต่างประเทศลูกผสม เป็นพันธุ์ไหมที่เกิดจากการผสมระหว่างพันธุ์ไหมญี่ปุ่นกับพันธุ์จีน ได้รังไหมสีขาวขนาดใหญ่ ทรงกลมรีแต่อ่อนนุ่มกว่าสองพันธุ์แรก ให้เส้นใยยาวมาก นิยมเลี้ยงเพื่อจำหน่ายโรงงานสาวไหม (ผ้าไทย...สายใยแห่งภูมิปัญญา...สู่คุณค่าเศรษฐกิจไทย. 2545: 2)

อุปกรณ์ในการเลี้ยงไหม ได้แก่

1. กระจัง เป็นไม้ไผ่สานรูปทรงกลม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 80 เซนติเมตร

2. จ่อ เป็นที่สำหรับหนอนไหมชักใยทำรัง มีทั้งที่เป็นกิ่งไม้มัดรวมกัน ฟางข้าวมัดรวมกัน และเป็นจ่อที่สานด้วยไม้ไผ่เป็นรูปทรงกลม มีขดไม้ไผ่วนเป็นชั้นซ้อนกัน แบ่งเป็นช่องเล็ก ๆ ไว้ให้หนอนไหมทำรัง

3. ชั้นวางกระจัง ทำเป็นไม้ระแนงเรียงต่อกันคล้ายชั้นวางของ เป็นทรงสี่เหลี่ยม แต่ละชั้นห่างกันประมาณ 20 เซนติเมตร โดยหล่อน้ำที่ขาตั้งของชั้นเพื่อป้องกันมดขึ้น

4. ผ้าคลุมกระจังและจ่อ เป็นผ้าฝ้ายขาวบางซักสะอาด เพื่อป้องกันความสกปรก ป้องกันนกและแมลงที่ทำลายหนอนไหม

5. ตะกร้าใส่ใบหม่อน เป็นตะกร้าไม้ไผ่ปากกว้างล้างสะอาด ไว้สำหรับใส่ใบหม่อนโดยเฉพาะ

6. มืดและเซียง ไว้สำหรับหั่นใบหม่อนให้หนอนไหมที่เป็นตัวอ่อนกิน (ผ้าไทย...สายใยแห่งภูมิปัญญา...สู่คุณค่าเศรษฐกิจไทย. 2545: 4)

วงจรชีวิตของไหมหรือหนอนไหมใช้เวลาประมาณ 45 - 52 วัน หนอนไหมจะกินใบหม่อนหลังจากฟักออกจากไข่ประมาณวันที่ 10 จากนั้นจะหยุดกินอาหารและลอกคราบ ระยะเวลาี้เรียกว่า "ไหมนอน" ต่อจากนั้นจะกินนอนและลอกคราบประมาณ 4 ครั้งเรียกว่า "ไหมตื่น" ลำตัวจะมีสีขาวเหลืองใส หดสั้น และหยุดกินอาหาร ระยะเวลาี้เรียกว่า "หนอนสุก" ช่วงนี้ผู้เลี้ยงไหมต้องรีบแยกหนอนไหมสุกออกจากกองใบหม่อน และเตรียม"จ่อ"คืออุปกรณ์ที่จะให้ตัวไหมเกาะเพื่อชักใยหรือหุ้มตัวหนอนจะเริ่มพันใยได้ประมาณ 6 - 7 วัน ก็จะสามารถเก็บรังไหมออกจากจ่อได้ เส้นใยของหนอนเกิดจากการขับของเหลวชนิดหนึ่ง มีสารโปร่งแสงเป็นองค์ประกอบ ใยไหมที่เห็นแต่ละเส้นจะประกอบด้วยเส้นใยเล็กๆ สองเส้นรวมกัน สามารถฉีกแยกออกจากกันได้ ทั้งนี้รังไหมแต่ละรังจะให้สายไหมที่มีขนาดแตกต่างกัน ชั้นนอกสุดของรังจะมีความละเอียดพอสมควร ชั้นกลางจะเป็นเส้นหยาบและชั้นในสุดจะเป็นเส้นไหมที่ละเอียดที่สุด ซึ่งหนอนไหมแต่ละตัวจะชักใยยาวไม่เท่ากัน อาจยาวได้ยาวตั้งแต่ 350 - 1. 200 เมตร หนอนไหมจะเจาะรังออกมาเป็นผีเสื้อเมื่ออยู่ในรังครบ 10 วัน ซึ่งผู้เลี้ยงจะคัดไหมที่สมบูรณ์ไว้ทำพันธุ์ ส่วนที่เหลือนำไปสาวไหมก่อนที่ผีเสื้อจะเจาะรังออกมา ซึ่งเส้นจะขาดและทำเส้นไหมไม่ได้

ต้นหม่อน

ชาวบ้านนิยมปลูกตามที่ว่างในบริเวณบ้านเรือน ในสวนหรือในไร่เพื่อเลี้ยงตัวไหม ต้นหม่อนมีความสำคัญในการเลี้ยงไหมมากเพราะใยหม่อนเป็นอาหารสำคัญที่ดีที่สุดของตัวหนอนไหม จึงต้องมีการปลูกและดูแลต้นหม่อนให้เกิดใบ ต้นหม่อนเป็นไม้ยืนต้นจำพวกพุ่มที่ขึ้นง่าย ทนต่อความแห้งแล้ง เจริญเติบโตได้โดยไม่ต้องอาศัยน้ำมากนัก ขยายพันธุ์โดยใช้ลำต้น ตัดเป็นท่อนๆ แล้วปลูกในดินที่เตรียมไว้ได้เลย ต้นหม่อนขึ้นได้ดีในดินร่วนปนทรายที่มีธาตุอาหารสมบูรณ์ ใบหม่อนมีลักษณะปลายแหลม ขอบใบหยัก ฐานใบมีลักษณะคล้ายใบโพธิ์ ดอกออกเป็นช่อ ช่อหนึ่งมีดอก 4-10 ดอก ถ้าเริ่มปลูกตอนต้นฤดูฝนต้นหม่อนก็จะสามารถมีชีวิตอยู่ตลอดไป แม้นในฤดูแล้งต้นหม่อนก็ไม่ตาย ปัจจุบันมีการส่งเสริมพันธุ์หม่อน วิธีปลูกและการบำรุงรักษาเพื่อให้ได้ผลผลิตที่เหมาะสมกับพื้นที่และความต้องการในการเลี้ยงตัวหนอนไหม

ตัวหนอนไหม

ไข่ไหมจะฟักออกมาเป็นตัวหนอนเล็กๆ กินใบหม่อนหั่นฝอยละเอียดอยู่ประมาณ 3 - 4 วัน จากนั้นจะลอกคราบเพื่อให้ลำตัวโตขึ้น หลังจากลอกคราบ ตัวหนอนไหมจะนอนเหยียดตรง นิ่ง ไม่กินอาหารเป็นเวลา 1 วัน 1 คืน เรียกว่า "ไหมนอน" เมื่อครบกำหนดจึงกินอาหารต่อเป็นระยะที่ 2 ประมาณ 2 - 3 วัน แล้วลอกคราบอีก จากนั้นก็จะนอนต่ออีก 1 วัน 1 คืน เมื่อตื่นมาจะเป็นหนอนระยะที่สาม หนอนวัยนี้จะกินใบหม่อนทั้งใบ ไม่ต้องหั่นฝอย ระยะเวลาี้ใช้เวลา 3 - 4 วัน หลังจากนั้นจะลอก

คราบ นอน 1 วัน 1 คืน แล้วเข้าระยะที่สี่ นอนระยะที่สี่นี้ จะกินอาหารจำนวนมาก โตเร็ว ใช้เวลาประมาณ 3 - 4 วัน แล้วลอกคราบครั้งสุดท้าย เข้าสู่ระยะที่ห้า ซึ่งเป็นระยะสุดท้าย ใช้เวลาประมาณ 7 - 8 วัน เป็นระยะที่กินใบหม่อนมาก เมื่อโตเต็มที่แล้ว จะมีต่อมไหมเกิดขึ้นภายในตัว ทำให้ตัวหนอนไหมมีสีเหลือง เรียกว่า “ไหมสุก” ลำตัวจะสั้นลงเล็กน้อย ตัวโตใส และจะหยุดกินใบหม่อน เริ่มชูหัวส่ายหาที่ทำรัง ตัวหนอนไหมที่สุกเต็มที่ จะถูกเก็บเข้าจ่อ เพื่อชักใยทำรัง เป็น รังไหม ที่เรานำมาสาวเส้นใย นำไปทอเป็นผ้าไหมนั่นเอง

การเลี้ยงตัวหนอน จะแบ่งออกเป็น 4 ช่วงคือ

1. ช่วงแรก ช่วงนี้ใช้เวลา 7 วัน ขนาดของตัวหนอนจะเล็กมาก การเลี้ยงต้องทะนุถนอมคืออาหารที่ให้ต้องเป็นยอดหม่อนหรือใบหม่อนอ่อนๆ หั่นเป็นชิ้นเล็กๆ

2. ช่วงที่ 2 ช่วงนี้ใช้เวลา 7 วัน ตัวหนอนจะเริ่มโต คือ ลำตัวจะยาวประมาณ 1 นิ้ว อาหารที่ให้อาจจะเป็นใบหม่อนอ่อนบ้าง แก่บ้าง เพราะว่าเป็นช่วงที่กำลังปรับตัวในเรื่องของการกินอาหาร

3. ช่วงที่ 3 ช่วงนี้ใช้เวลาประมาณ 10 วัน ตัวหนอนจะยาวประมาณ 2 - 3 นิ้ว การกินอาหารจะเพิ่มขึ้นตามขนาดของลำตัว อาจจะทำให้ใบหม่อนทั้งอ่อน และแก่ หรือหมดทั้งก้านอ่อน

4. ช่วงที่ 4 ช่วงนี้จะเป็นช่วงที่ตัวหนอนแก่เต็มที่จนถึงสุก ขนาดของลำตัวจะยาวประมาณ 3 - 4.5 นิ้ว พร้อมทั้งจะฟักตัวเป็นฝักไหม เวลาที่ตัวหนอนสุกตัวจะเป็นสีเหลืองใสที่สำคัญช่วงเวลาในการเลี้ยงตัวหนอนช่วงที่ 1 - 4 นั้นจะต้องมีการทะนุถนอมเป็นอย่างดีคือ

4.1 ต้องมีการให้อาหารเป็นเวลาและเป็นประจำ

4.2 ต้องมีการทำความสะอาดทุกๆ 2 วัน คือ ต้องมีการเปลี่ยนกระดังทำความสะอาด

4.3 ต้องมีผ้าคลุมเพื่อที่จะป้องกันอันตรายจากแมลงวัน คือแมลงวันจะเข้าไปกัดและก็จะทำร้ายตัวหนอน

4.4 ต้องควบคุมอุณหภูมิให้เป็นปกติ ไม่ร้อนและไม่เย็นจนเกินไป เช่น ถ้าอากาศร้อนให้ใช้น้ำลูบผ้าคลุมบางๆ เพื่อลดอุณหภูมิ

ตัวบี

ลักษณะของตัวบี ตัวบีจะมีขนาดลำตัวเท่ากับแมลงงู ปีกจะเล็กบินไม่ได้ สีจะเป็นสีขาวเทา จะมีทั้งตัวผู้และตัวเมีย

- ตัวเมีย ลักษณะของตัวเมียจะมีขนาดใหญ่กว่าตัวผู้ช่วงท้องจะมีขนาดใหญ่กว่าช่วงหัวและลำตัว

- ตัวผู้ ลักษณะของตัวผู้จะมีขนาดเล็กกว่าตัวเมียก้นของตัวผู้จะมีขนาดเล็กและม้วนงอลง

อายุของผีเสื้อใหม่มีช่วงอายุที่สั้นมาก ภายหลังจากผสมพันธุ์และออกไข่แล้วผีเสื้อใหม่จะตาย รวมเวลาประมาณ 2 - 3 วัน ผีเสื้อใหม่หลังจากได้รับการผสมพันธุ์แล้ววางไข่ ประมาณ 250-500 ฟองต่อพ่อแม่พันธุ์ 1 ตัวทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพันธุ์ของผีเสื้อ

การคัดเลือกพ่อแม่พันธุ์และแม่พันธุ์

การนำฝักใหม่มาสันดูว่าตัวดักแต่ยังมีชีวิตอยู่หรือเปล่า ถ้ายังมีชีวิตอยู่ฝักดักแต่จะมีน้ำหนักและเวลาสันตัวดักแต่จะกระทบกับฝักทำให้เกิดเสียง แสดงว่าตัวดักแต่สามารถเป็นพ่อแม่พันธุ์ได้ จากนั้น 7 วันตัวบีจะออกมาจากฝัก พ่อออกมาจากฝักแล้วตัวบีจะจับคู่กันเพื่อที่จะผสมพันธุ์กัน หลังจากผสมพันธุ์กันประมาณ 2 วัน ตัวบีก็จะฟักไข่ออกมาและอีกประมาณ 1 อาทิตย์ ไข่อีกจะฟักออกเป็นตัวหนอน

ตัวหนอนใหม่มีวิธีทำอย่างไร

ตัวหนอนใหม่จะเริ่มชักใยจากข้างนอนเข้าหาตัวเป็นรูปตัววี ตรงกลางคอดเล็กน้อย ใยใหม่จะขับออกมาจากต่อมที่ศีรษะ 2 ต่อม ก่อนชักใยใหม่ ตัวหนอนใหม่จะงอตัวเองเข้าเป็นรูปเกือบม้วน แล้วยกศีรษะส่ายไปมาเป็นรูปเลข 8 จะชักออกมาครั้งแรกค่อนข้างยุ่งแล้วค่อยเรียงเป็นระเบียบขึ้นทุกที ใหม่จะชักใยออกมาที่เดียวสองเส้นพร้อมกัน ยึดติดกันเป็นเส้นเดียวกันโดยซีผึ้งหรือ Serricin ที่หุ้มเส้นใยแต่ละเส้นเมื่อแข็งตัวจะยึดติดกันแน่นดูเป็นเส้นเดียว หนอนใหม่จะชักใยทำรังเสร็จภายใน 24 - 27 ชม. แล้วหยุดพัก มีการเปลี่ยนแปลงทางชีววิทยาภายใน หนึ่งเปลือกนอกของตัวหนอนจะแข็ง และเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาล ดูเหมือนไม่มีชีวิต เรียกว่า ดักแต่ ตัวดักแต่จะนอนในรัง 10 - 12 วัน แล้วลอกคราบพัฒนาตัวเองอีกครั้ง กลายเป็นผีเสื้ออยู่ในรังเมื่อพร้อมก็จะพ่นน้ำลาย ที่มีฤทธิ์เป็นด่างเจาะรังออกมาสู่โลกภายนอก

รังใหม่

หลังจากที่ตัวหนอนสุกเต็มที่แล้ว จะนำตัวหนอนไปใส่ในจ่อเพื่อที่จะให้ตัวหนอนชักใยเป็นฝักใหม่ โดยใช้ผ้าคลุมอย่างมิดชิดไม่ให้แมลงวันเข้าไปกัดหรือทำร้าย และที่สำคัญงดการให้อาหารการชักใยจะใช้เวลาประมาณ 3 วัน จึงจะได้ฝักใหม่ที่สมบูรณ์

รังใหม่มีลักษณะกลมรี มีทั้งสีขาวและสีเหลืองขึ้นอยู่กับพันธุ์ของรังใหม่ รังใหม่ประกอบด้วยเส้นใยใหม่ คือ โปรตีนที่แข็งตัว ซึ่งตัวใหม่หลังจากออกมาจากต่อมที่ศีรษะ เรียกว่า Fibroin และมีโปรตีนที่ช่วยยึดให้ติดกันเป็นรังใหม่ที่เรียกว่า Serricin

รังใหม่ประกอบด้วย รังใหม่ชั้นนอก ที่เป็นปุย (Floss) ห่อหุ้มส่วนที่เป็นรังใหม่โดยรอบ ลักษณะเป็นเส้นใยฟูมีสีเหลืองหรือสีขาวตามพันธุ์ รังใหม่ชั้นที่สอง คือส่วนที่เป็นเปลือกรังใหม่ (Cocoon Layer) หรือส่วนที่มีเส้นใยใหม่แต่เรียงเกาะกันแน่นหุ้มตัวดักแต่อยู่ภายในกับส่วนที่เป็นเยื่อบางถัดจากชั้นเปลือกนอก ซึ่งห่อหุ้มตัวดักแต่ รังใหม่ชั้นในสุด เป็นตัวดักแต่ที่รอเวลาเป็นผีเสื้อ จึงทำ

ให้บางครั้งรังไหมใหม่ใหม่อาจเสียได้โดยที่ตัวดักแด้ภายในรังไหมเจริญเติบโตเป็นตัวผีเสื้อไหม เพราะสาเหตุจากการมีน้ำมากและความร้อนที่เกิดจากการหายใจของตัวดักแด้ การป้องกันความเสียหายและการรักษาคุณภาพของรังไหมให้คงที่เก็บไว้ได้นานคือ การเก็บรังไหมมาแล้วอบรังไหมให้แห้งด้วยความร้อนหรือตากแดดให้ตัวดักแด้ตาย

การเก็บรังไหม ระยะเวลาที่เหมาะสมในการเก็บรังไหมอยู่ระหว่าง 5 - 7 วัน หลังจากไหมเข้าจ่อ ถ้าเป็นจ่อพลาสติกหรือจ่อกกให้ขยายจ่อโดยการยืดให้ใยไหมหลุดแล้วใช้มือลูบ แต่ถ้าเป็นจ่อหมูนาก็ใช้หวีกดลงตามช่องจ่อหรือดันรังออกมา การเก็บรังไหมมาสาวไหม ถ้ามีปริมาณมากจะต้องเอาไปตากแดดหรืออบแห้งเพื่อป้องกันไม่ให้ดักแด้แตกตัวเป็นผีเสื้อแล้วออกไขฟักตัวเป็นหนอนไหมต่อไปอีกตามลำดับ

การเตรียมรังไหม ก่อนที่จะทำการสาวไหมให้คัดเลือกรังไหมที่จะทำการสาวก่อน โดยแยกรังดีออกจากรังเสียเพื่อให้ได้เส้นไหมที่มีคุณลักษณะเส้นกลมขนาดสม่ำเสมอ

การคัดเลือกรังไหม ได้แก่ การคัดเลือกรังที่ดีออกจากรังที่ไม่สมบูรณ์ รังไหมที่ไม่สมบูรณ์มีลักษณะดังนี้

1. รังแฝด (Double Cocoon) หมายถึง รังไหมที่ไหมทำรังรวมกันมากกว่า 2 ตัว มีขนาดใหญ่และหนาสามารถนำรังชนิดนี้มาสาวเป็นเส้นใยไหมหยาบ
2. รังที่ติดข้างจ่อ (Cocoon with Prints of Cocooning Frame) หมายถึง รังไหมที่ด้านหน้าของรังไหมกดยึดกับขอบจ่อเป็นรอยหรือร่อง
3. รังเปื้อนภายนอก (Out – side Soiled Cocoon) หมายถึง รังไหมที่เปื้อนทางด้านนอกเกิดจากการปัสสาวะรดหรือเปื้อนเลือดของตัวไหมที่ตาย
4. รังเปื้อนภายใน (Inside Soiled Cocoon) หมายถึง ตัวไหมตายภายในรังหลังจากทำรังเสร็จหรือลอกคราบเสร็จใหม่ๆ โดยปกติจะเกิดกับไหมที่เป็นโรคตาย แต่ในกรณีไหมที่สมบูรณ์อาจเกิดจากผิวหนังแตกหรือผิวหนังยังอ่อนหลังจากลอกคราบเสร็จใหม่ๆ
5. รังผิดรูปร่าง (Malformed Cocoon) หมายถึง รังที่บวมเป็นบางส่วน แหวมหรือเสียรูปร่าง
6. รังที่เปลือกบาง (Thin Shell Cocoon) หมายถึง รังที่มีเปลือกบางเมื่อเทียบกับรังลักษณะปกติ
7. รังที่มีรูเจาะ (Pierced Cocoon) หมายถึง รังที่เกิดจากแมลงวันลายหรือผีเสื้อเจาะรัง
8. รังหลวม (Loose Shell Cocoon) หมายถึง รังที่เกิดจากสภาพแวดล้อมในขณะที่ไหมทำรังไม่เหมาะสม

9. รั้งบางหัวท้าย (Thin – end Cocoon) หมายถึง รั้งที่เกิดจากลักษณะสายพันธุ์ไหมหรือเกิดจากอุณหภูมิในการกกไขสูง บางครั้งเกิดจากสภาพอากาศเย็นเกินไประหว่างไหมเข้าทำรั้ง

10. รั้งบุบ (Crushed Cocoon) หมายถึง รั้งที่เกิดการกระทบกระแทกกันจนรั้งบุบยุบลงไป

11. รั้งที่เป็นเชื้อรา (Musty Cocoon) หมายถึง รั้งที่ขึ้นราทำให้เส้นใยเสื่อมคุณภาพคุณภาพของเส้นไหม จะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับ คุณภาพของรั้งไหม รั้งไหมที่มีคุณภาพดีจะต้องมีเส้นใยที่สม่ำเสมอ สว่างง่าย เมื่อสาวเส้นไหมแล้วจะได้เส้นไหมที่เรียบและมีคุณภาพการสาวลวก (การสาวไหม)

เมื่อได้รับไหมสดจะต้องนำไปอบให้แห้ง จากนั้นนำไหมที่อบแห้งไปต้มในน้ำที่สะอาดที่มีคุณสมบัติเป็นกลาง รั้งไหมจะเริ่มฟองตัวออก ไขละลายไม่เกี่ยวเส้นใยออกมารวมกันหลายๆ เส้น การสาวต้องเริ่มต้นจากชุกรอบนอกและเส้นใยภายในรวมกัน เรียกว่า "ไหมสาว" หรือ "ไหมเปลือก" ครั้นสาวถึงเส้นใยภายในแล้วเอารั้งไหมที่มีเส้นใยในแยกไปสาวต่างหากเรียกว่า "เส้นไหมนอย" หรือ "ไหมหนึ่ง" "ผู้สาวไหมต้องมีความชำนาญและทักษะจึงจะได้เส้นไหมที่มีคุณภาพดี เมื่อเติมรั้งไหมลงไปอีก รั้งไหมใหม่สามารถรวมเส้นกับรั้งไหมเก่าได้ โดยไม่ทำให้เส้นไหมขาด เครื่องมือและอุปกรณ์ในการสาวไหมมีดังนี้

1. มะโคง หรือพวงสาว หนีบอยู่ที่ปากหม้อมีลักษณะเป็นไม้โค้งคล้ายวงศุ หรือเป็นเสาหลัก 2 ชั้น ตรงแกนเสาหลักชั้นแรกจะเจาะรูตรงกลางไว้สอดเส้นไหม เสาชั้นที่ 2 ตรงแกนใส่วงล้อไว้พาดพันเส้นไหมก่อนสาวและดึงลงสู่กระบุง

2. หม้อดิน หรือหม้ออะลูมิเนียม ทรงกลมสูงสำหรับใส่น้ำต้มรั้งไหม มีมะโคงหรือพวงสาวหนีบอยู่ที่ปากหม้อ

3. ไม้มะหีบ หรือไม้ขี้ เป็นไม้สำหรับเกลี่ยรั้งไหม และกดรั้งไหมไม่ให้ลอยติดขึ้นมากับเส้นใยไหม มีลักษณะคล้ายไม้ขัดหม้อข้าวแต่ยาวกว่าและปลายไม้จะเป็นง่ามหรือแฉก

4. กระบุง สำหรับเก็บเส้นไหมที่สาวเสร็จ เป็นไม้ไผ่จักสานเป็นรูปทรงกระบอกปากกว้าง

5. เตาถ่านพร้อมถ่านและฟืน สำหรับต้มรั้งไหม

6. ถังน้ำและน้ำสะอาด สำหรับใส่น้ำต้มรั้งไหมลไว้เติมน้ำระหว่างสาวไหม

7. แปรงฟางข้าง สำหรับชะรั้งไหม เพื่อการละลายเส้นใยไหมในการเริ่มต้นสาว การสาวไหมมีลำดับเป็นขั้นตอนได้ ดังนี้

1. ต้มน้ำให้ร้อนประมาณ 70 – 80 C แล้วใส่รั้งไหมลงไปประมาณ 40 - 50 รั้ง เพื่อให้ความร้อนจากน้ำช่วยละลาย Serricin (โปรตีน) ที่ยึดเส้นไหม

2. ใช้ไม้มะหีบ หรือไม้ขี้ ซึ่งตรงกลางเป็นแฉก คนรั้งไหมให้จมน้ำเสียก่อน

3. เมื่อรังไหมลอยขึ้นจึงค่อยๆ ตะล่อมให้รวมกัน แล้วค่อยๆ ดึงเส้นใยไหม ซึ่งมีขนาดเล็กมาก รวมเส้นใยไหมหลายๆ เส้นรวมกัน

4. ดึงเส้นไหม โดยให้เส้นไหมลอดออกมาตามมะโคง หรือพวงสาว ซึ่งจะทำได้เส้นไหมที่สม่ำเสมอและรังไหมไม่ไต่ตามมากับเส้นไหม เส้นไหมที่สาวได้ จะผ่านไม้หีบขึ้นไปร้อนกับรอกที่แขวน หรือพวงสาวที่ยึดติดกับปากหม้อ แล้วดึงเส้นไหมใส่กระบุง

5. คอยเติมรังไหมใหม่ลงไปใหม่ลงในหม้อต้มเป็นระยะๆ

6. รังไหมจะถูกสาวจนหมดรังเหลือดักแต่จมลงกัมหม้อแล้วจึงตัดดักแต่ออก

การสาวหลอด (สาวไหม)พื้นเมือง มีวิธีการสาว 2 แบบ คือ การสาว 2 ครั้ง และการสาวครั้งเดียว การสาว 2 ครั้ง มีดังนี้

การสาวครั้งที่ 1 เป็นการสาวไหมโดยแยกเส้นใยชั้นนอกกับชั้นใน การสาวครั้งแรกเป็นการสาวเส้นใยชั้นนอกที่เป็นปุยุฟู เส้นไหมที่ได้จะมีเส้นใหญ่เนื้อหยาบ สีเหลืองอมส้ม มีปมปมมาก ขนาดของเส้นไหมไม่สม่ำเสมอ ไหมชนิดนี้เรียกว่า “ไหมสาม” หรือ “ไหมลึบ” การสาวไหมลึบจะสาวไปจนสังเกตเห็นว่ารังไหมสีจางลงเป็นสีเหลืองอ่อน จึงจะตัดรังไหมมาพักไว้ การทอผ้าจะใช้ไหมลึบเป็นเส้นไหมพุ่งเพื่อให้เนื้อหนา

การสาวครั้งที่ 2 หลังจากที่สาวเส้นไหมลึบออกแล้วก็นำรังไหมที่ตัดพักไว้ลงหม้อเพื่อสาวต่อไปอีก เป็นการสาวเส้นใยส่วนในของรังซึ่งเป็นใยไหมแท้ เส้นไหมที่ได้จะมีเส้นเล็กละเอียด เรียบเป็นมันวาว ขนาดของเส้นไหมสม่ำเสมอ ไหมชนิดนี้เรียกว่า “ไหมหนึ่ง” หรือ “ไหมน้อย” ในการทอผ้าจะนิยมใช้ไหมน้อยเป็นเส้นไหมยืนหรือเรียกว่า เครื่องทอ

การสาวครั้งเดียว เป็นการสาวไหมควบทั้งใยที่เป็นปุยุรอบนอกและเส้นใยภายในไปพร้อมกัน เส้นไหมที่ได้จะมีขนาดใกล้เคียงกับไหมน้อย มีลักษณะหยาบเป็นปมปมเส้นเล็กกว่าไหมลึบ ไหมชนิดนี้เรียกว่า “ไหมสอง” หรือ “ไหมกลาง” การทอผ้าเนื้อละเอียดมักนิยมใช้ไหมกลางเป็นเส้นไหมพุ่งมากกว่าไหมลึบ

เส้นไหม

ไหมหนึ่งหรือไหมน้อย คือ เส้นไหมที่ได้จากการสาวไหมชั้นนอกออกไว้ต่างหาก แล้วแยกรังไหมออกเพื่อนำมาต้มสาวเป็นครั้งที่สอง จะได้เส้นเล็กละเอียด มีขนาดสม่ำเสมอ ไม่มีปมปม เป็นไหมที่สวยงามและมีคุณภาพดีนิยมใช้ทำเป็นเส้นยืน

ไหมสองหรือไหมกลาง คือ เส้นไหมที่สาวเอาไหมชั้นนอกออกแล้ว แทนที่จะแยกให้อยู่คนละพวกกลับไปสาวไปเรื่อยๆ พอรังไหมใกล้หมดก็เติมรังไหมเข้าไปอีกและสาวไปเรื่อยๆ ซึ่งจะได้เส้นไหมขนาดโต อาจมีปมปมบ้าง นิยมใช้เป็นเส้นพุ่งในการทอ

ไหมสามหรือไหมใหญ่ คือ เส้นไหมที่สาวออกจากรังไหมครั้งแรก เป็นการสาวเอาเฉพาะ เปลือก และพักยกรังเอาไว้ เส้นไหมจะแข็งเส้นใหญ่และหยาบ ถ้านำไปทอจะได้ผ้าชนิดหนา ก า รเตรียมไหม

อุปกรณ์ในการเตรียมเส้นไหมมี ดังนี้

1. ไน เป็นเครื่องมือสำหรับกรอเส้นไหมเข้าหลอด ลักษณะเป็นวงล้อ ทำด้วยไม้ไผ่หรือหวาย ระหว่างวงล้อและแกนหลอดมีเส้นเชือกโยง เมื่อหมุนวงล้อก็จะทำให้แกนหลอดหมุนไปด้วย

2. ระวัง เป็นเครื่องมือปั่นไหม มีลักษณะเหมือนกังหัน 2 ดอก ทำด้วยไม้หรือไม้ไผ่เหลาแบนๆ ดอกละ 3 อัน ระหว่างกังหันทั้งสองมีแกนและเส้นด้ายหรือไนลอนผูกโยงสำหรับรองรับเช็ดไหม ระวังใช้คู่กับไน เมื่อต้องการกรอเส้นไหมเย็นหรือเส้นไหมพุ่งเข้าหลอดโดยจะสวมหลอดเข้ากับแกนของ ไน แล้วนำเช็ดไหมที่ต้องการกรอ เข้าสวมที่ระวัง และดึงเส้นไหมจากเช็ดนั้นผูกติดกับหลอดคั่นหรือ หลอดพุ่ง เมื่อหมุนวงล้อของไน แกนหลอดก็จะหมุนทำให้หลอดคั่นหรือหลอดพุ่งที่สวมติดอยู่หมุนดึงเส้น ไหมจากระวังพันติดไปกับหลอดนั้นด้วย โดยระวังจะหมุนตามช่วยคลายเส้นไหมจากเช็ดไหม ทำให้ เส้นไหมไม่พันกัน

3. หลอดคั่นหรือหลอดไหมเย็น คือ หลอดที่ใช้สำหรับพันเส้นไหมเย็น สมัยก่อนทำด้วยไม้ไผ่ ลำขนาดพอสมควร ตัดเป็นท่อนๆ แต่ปัจจุบันอาจใช้ท่อพลาสติกแทนได้ และสิ่งที่สำคัญคือแกนของ หลอดคั่นจะต้องเป็นรูกลวง เพื่อสวมกับแกนหลอดของไนหรือแกนของรางคั่น เมื่อต้องการกรอไหมเข้า หลอด หรือคั่นไหมเย็น

4. หลอดพุ่ง คือ หลอดที่ใช้พันเส้นไหมพุ่ง เดิมอาจทำด้วยต้นไผ่ตัน หรือสังกะสี ปัจจุบัน อาจใช้ด้ามปากกาลูกกลิ้งที่ไม่ใช้แล้ว หรือท่อพลาสติกขนาดเล็ก ทั้งนี้โดยหลอดพุ่งจะต้องตัดให้ พอเหมาะที่จะใส่ลงในกระสวยสำหรับทอผ้าด้วย

5. รางคั่น คือ รางสำหรับใส่หลอดคั่น เมื่อต้องการคั่นไหมเย็น ลักษณะเป็นกรอบไม้ สีเหลี่ยมผืนผ้า ด้านยาวทั้งสองของรางคั่นต้องเจาะรูตรงกันเพื่อให้สอดแกนที่ทำด้วยเหล็กหรือไม้ไผ่ เหลาขนาดเล็ก รูแต่ละช่องห่างกันพอประมาณ แกนของรางคั่นแต่ละแกนจะใส่หลอดคั่นได้ 1 – 2 หลอด ขึ้นอยู่กับขนาดของหลอดคั่น รางคั่นแต่ละรางจะบรรจุหลอดคั่นได้ 30 – 80 หลอด การใช้ รางคั่นต้องใช้คู่กับหลักคั่น โดยผูกไว้ในที่สูงกว่าหลักคั่น

6. หลักคั่นหรือคราด คือ หลักที่ใช้คล้องไหมเย็น ตอนที่คั่นไหมเพื่อทำเครือหูก หลักคั่นทำ ด้วยไม้ลักษณะคล้ายคราด มีหลักเรียกว่า”ลูกคราด” 2 แถว โดยจะมีแถวละกี่หลักขึ้นอยู่กับจำนวน ผืนผ้าที่จะทอหรือความยาวผ้าที่จะทอระหว่างหลักคั่นแถวที่ 1 และหลักคั่นแถวที่ 2 สามารถปรับ ระยะได้ตามความต้องการที่จะคั่นไหมเย็นหรือความยาวผ้าที่จะทอ ทั้งนี้หลักคั่นจะใช้ควบคู่ไปกับราง คั่น โดยนำไปวางใต้รางคั่นเมื่อต้องการคั่นไหมเย็น

7. ไม้สอด คือ เครื่องมือที่ใช้เกี่ยวเส้นไหมยื่นเข้าฟันพืม ทำด้วยไม้ไผ่เหลาบางๆ และแบน ส่วนปลายทำเป็นตะขอหรือเจียงเกี่ยวเส้นไหม

8. ไม้มัดหวีหรือไม้ขัดด้าย เป็นไม้ 2 อันที่ใช้สอดในเส้นไหมยื่นซึ่งขัดกัน เพื่อสะดวกในการสอดไหมยื่นเข้าฟันพืมและทราบตำแหน่งเส้นขาดในขณะทอผ้า

9. ไม้ลูกพัน เป็นไม้ 2 อันที่ใช้สอดในเส้นไหมยื่นเพื่อสะดวกในการม้วนเส้นไหมเข้ากระดาน ม้วนหูกไม้ลูกพันอาจทำด้วยไม้ไผ่เหลากลมๆ หรือไม้อื่นๆ ก็ได้

10. ไม้ตะกอกหรือไม้ลูกเขา คือ ไม้ที่ใช้ผูกเส้นเชือกตะกอกหรือเขาหูก ทำด้วยไม้ไผ่หรือไม้อื่นๆ เหลาให้กลม ทั้งนี้ตะกอกหรือเขาหูกตบหนึ่ง จะใช้ไม้ลูกเขา 4 อัน

11. ไม้ก่อกตะกอกหรือไม้ก่อกเขา คือ ไม้แบบที่ใช้ในการผูกเชือกตะกอกเพื่อให้เส้นเชือกตะกอกที่ร้อยควบไหมยื่นแต่ละเส้นมีระยะเท่ากัน ไม้ก่อกตะกอกหรือไม้ก่อกเขาของหูกแต่ละชนิดอาจเรียกไม่เหมือนกัน เช่น ผ้าไหมที่ทอยกดอกด้วยหูก จะมีไม้ก่อกตะกอก 2 ชนิด คือ ไม้ก่อกตะกอกเนื้อและไม้ก่อกตะกอกดอก ส่วนผ้าไหมที่ทอด้วยกี่กระตุกจะมีไม้ก่อกตะกอก เรียกว่า ก้ามปู เป็นต้น

12. หวี คือ เครื่องมือสำหรับหวีไหมยื่นให้เรียบหลังจากลงแบ่งแล้วหรืออาจทำจากกาบของต้นชกหรือต้นตาล นำมาทาบให้เป็นเส้นปอยซ้อนกันหลายชั้นแล้วนำมาเข้าด้ามไม้สำหรับถือ เพื่อใช้จับหวีเส้นไหมยื่น

13. เชือกตะกอก เป็นวัสดุที่ใช้สำหรับผูกตะกอก หรือก่อกเขา ทำด้วยเส้นด้ายสีชาเบอร์ 6 หรือเบอร์ 8 หรือไนลอนเบอร์ 4 หรือเบอร์ 210/4 ซึ่งการทอผ้าไหมส่วนใหญ่จะใช้ไนลอนเพราะไม่ทำให้เส้นไหมยื่นเป็นขุย

ใจไหม

เมื่อทำการสาวไหมจนกระทั่งเส้นไหมเต็มระวิงสาวไหม ก็ให้ปลดเส้นไหมออกจากระวิงสาวไหม นำเส้นไหมที่สาวแล้วมาทำเป็นใจ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า เปีย เส้นไหมที่ได้มานี้จะเป็นสีเหลือง เรียกว่า ไหมดิบ เส้นไหมมีลักษณะแข็ง เส้นไหมที่สาวควรนำมากระตุกเป็นใจไหมทันที เพราะถ้าปล่อยให้เส้นไหมแห้งก่อนกระตุกเป็นใจไหมแล้วจะส่งผลทำให้การย้อมสีทำได้ยาก อาจเกิดรอยเป็นแถบบนผืนผ้าและเมื่อกระตุกใจไหมเรียบร้อยแล้วให้ทำการแบ่งใจไหมออกเป็นสี่ส่วนเพื่อสะดวกต่อการฟอก ย้อมสี และเส้นไหมในแต่ละใจไม่พันกัน

การตากไหม

เส้นไหมที่จะนำมาตากให้แห้งจะต้องเป็นเส้นไหมที่ได้จากการสาวไหม และทำใจไหมมีการแบ่งส่วนเรียบร้อยแล้วนำมาตากผึ่งลมในที่ร่มไม่ควรนำไปตากแดดเพราะจะทำให้เส้นไหมเสียคุณภาพได้

การต่อไหม (การฟอกไหม)

เส้นไหมที่สาวได้เป็นเส้นไหมดิบต้องนำไปฟอกให้นิ่มและเป็นสีนวล วิธีฟอกไหมนั้นไม่ได้ใช้สารเคมี ทำโดยนำไหมดิบไปฟอกน้ำด่างเพื่อล้างเอาขาวไหมออก น้ำด่างที่ใช้เป็นน้ำด่างธรรมชาติ โดยทำจากผักขม เหง้ากล้วย ใบกล้วย ก้านกล้วย งวงตาล ไม้ซี้เหล็ก ใบเพกา อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ ผ่านให้บางผึ่งแดดให้แห้ง แล้วเอาไปเผาจนกระทั่งเป็นขี้เถ้า จากนั้นจึงนำขี้เถ้าไปละลายน้ำแล้วกรองเอาน้ำด่างที่ใส จากนั้นจึงเอาเส้นไหมลงไปแช่ในน้ำด่างพอเส้นไหมเปียกชุ่มดีแล้วก็เอาใส่หม้อต้มได้เวลาพอสมควร จึงเอาเส้นไหมขึ้นจากหม้อไปแช่ล้างน้ำเย็นให้สะอาดบิดพอหมาดๆ แล้วนำไปกระตุกหรือสะบัดให้เส้นไหมเหี่ยยดตรงแล้วผึ่งแดดให้แห้งสำหรับปัจจุบันจะใช้น้ำด่างผสมสบู่และโซดาแอซ (Sodium Carbonate) โดยกรรมวิธีนั้นจะต้องชั่งเส้นไหมก่อน เพื่อจะได้คำนวณสัดส่วนระหว่างน้ำ ไหม สบู่ และโซดาแอซ กล่าวคือจะใช้สัดส่วนโดยประมาณดังนี้ น้ำ 1 หม้อใหญ่ประมาณ 20 ลิตร ต่อไหม 1 กิโลกรัม สบู่ 1 ก้อนและโซดาแอซ 100 กรัม เมื่อต้มน้ำจนเดือดและเติมสบู่และโซดาแอซลงไปจนละลายหมดแล้วก็นำไหมลงไปต้มฟอกประมาณ 20 - 30 นาที จากนั้นจึงนำออกไปล้างน้ำให้สะอาดบิดพอหมาดๆ นำไปสะบัดหรือกระตุกให้ไหมเหี่ยยดตรง แล้วผึ่งแดดให้แห้งเช่นกัน การฟอกไหมดังกล่าวนี้ หากฟอกครั้งแรกปรากฏว่าเส้นไหมยังไม่ขาวและวาว หรือมีสีเหลืองอยู่ ก็ควรจะนำไปต้มฟอกใหม่จนกว่าจะขาวและวาว เพราะจะทำให้การย้อมสีติดง่ายและคงทน

การตีเกลียวไหม

การตีเกลียวไหมจะช่วยทำให้ผ้าที่จะทอมีความหนา หลังจากเอาไหมสองไหมสามออก ใช้ไม้คียบลักษณะคล้ายไม้พาย มีร่องกลางสำหรับคียบ เกลียวรังไหมกดให้เส้นไหมตีเกลียวแน่นดูเล็ก ต้องระมัดระวังและต้องอาศัยความชำนาญ และมีเทคนิคในการทำให้รังที่ตีเกาะกันเป็นเส้นตามขนาดที่ต้องการ ทำให้เส้นไหมพันหรือไขว้กันหลายๆ รอบ แล้วพักไว้ในกระบุง ต่อจากนั้นจะนำมากรอเข้า"กง"แล้วนำไปหมุนเข้า"อีก"เพื่อตรวจหาปมปม หรือตัดแต่งเส้นไหมที่ไม่เท่ากันออก จึงเอาเข้าเครื่องปั่นเพื่อให้เส้นไหมแน่นขึ้น ก่อนที่จะหมุนเข้ากงอีกครั้ง เพื่อรวมเป็นใจ ซึ่งหนึ่งใจจะต้องหมุนกง 80 รอบ เรียกว่า"ไหมดิบ"เส้นไหมดิบที่ได้จะต้องทำการชุบให้อ่อนตัว โดยนำไปชุบน้ำสบู่อ่อนๆ ประมาณ 15 - 20 นาที แล้วนำไปสไลด์และผึ่งลมให้แห้ง โดยหมั่นกระตุกให้เส้นไหมแยกตัวเพื่อนำไปเข้าระวิงได้ง่าย จากนั้นก็กรอเส้นไหมเข้าหลอดๆ ละเส้น แล้วดึงปลายไหมแต่ละหลอดเข้าไปรวมกัน ม้วนเข้าหลอดควบคุมขนาดที่ต้องการ จากนั้นก็นำไปตีเกลียวประมาณ 330 รอบ ต่อความยาว 1 เมตร จากนั้นก็นำไหมไปนิ่งหรือลวก เพื่อป้องกันมิให้เกลียวเส้นไหมหมุนกลับ หลังจากนั้นก็จะชุบน้ำเย็นแล้วกรอเข้าระวิง เรียกว่า"ทำเซ็ด"ซึ่งจะทำให้เกลียวอยู่ตัว

เครื่องทอผ้าและอุปกรณ์การทอผ้า

ในประเทศไทยมีกลุ่มวัฒนธรรมที่ทอผ้าอยู่มากมาย แต่ละกลุ่มมีเอกลักษณ์และลักษณะร่วมที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มด้วย (ผ้าไทย...สายใยแห่งภูมิปัญญา...สู่คุณค่าเศรษฐกิจไทย. 2545: 24)

เครื่องทอผ้าและอุปกรณ์การทอผ้า ในประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน แต่ละกลุ่มวัฒนธรรมมีเอกลักษณ์เป็นของตัวเอง และมีลักษณะร่วมที่แสดงความสัมพันธ์และหว่างกลุ่มที่บรรพบุรุษเดียวกัน อุปกรณ์การทอผ้าแต่ละกลุ่มจึงคล้ายกัน แต่มีเอกลักษณ์ที่ตรงตามของจนเอง ลักษณะของเครื่องทอผ้าแบบพื้นบ้าน สามารถจำแนกตามระบบการทอได้เป็น 2 แบบ คือ (ผ้าไทย...สายใยแห่งภูมิปัญญา...สู่คุณค่าเศรษฐกิจไทย: 24)

1. เครื่องทอผ้าแบบชาตั่ง เป็นวิธีการทอสานเส้นด้ายพุ่งและเส้นด้ายยืนด้วยการใช้ “พืม” ช่วยกระทบเส้นใยให้สานเป็นผืนผ้า ระบบนี้เป็นการทอผ้าของคนพื้นราบ

2. เครื่องทอผ้าแบบก๊อว ใช้ระบบการทอสานด้ายเส้นพุ่งและเครือเส้นด้ายยืนด้วยการใช้แผ่นไม้ที่เรียกว่า”เนี้ยบ่า”ช่วยกระทบสานเส้นใยให้เป็นผืนผ้า เป็นระบบการทอของชาวไทยภูเขา เครื่องทอผ้าแบบชาตั่ง

ส่วนประกอบของเครื่องทอผ้าแบบชาตั่ง

เครื่องทอผ้าแบบชาตั่งเป็นรูปแบบที่ใช้กันโดยทั่วไป เหมาะสมกับวิถีชีวิตในสังคมอุตสาหกรรมที่ตั้งถิ่นฐานทำกินแน่นอน นิยมทำจากไม้เนื้อแข็งซึ่งเป็นวัสดุในท้องถิ่นและหาได้ง่าย ส่วนประกอบที่สำคัญของเครื่องทอผ้าแบบชาตั่ง

1. เสาดักขาตั่งหูก เป็นเสาทรงสี่เหลี่ยม โดยปกติมี 4 ต้น ขนาดสูงเท่ากัน ยกเว้นกลุ่มไทยภูเขาหรือส่วย เขมร ที่ใช้เสาดสูงเพียง 2 ต้น

2. ไม้คานหูก เป็นคานไม้คาดเชื่อมต่อ ระหว่างเสาทั้ง 4 ต้น เครือเส้นด้ายยืนจะพาดบนไม้คานด้านหน้า แล้วโยงมาผูกกับไม้คานด้านหลัง เพื่อชิงเส้นยืนให้ตึง

3. ไม้รองนั่ง เป็นแผ่นไม้ที่พาดไว้บนคานไม้ด้านล่างด้านคนทอ เพื่อให้คนทอนั่งและวางอุปกรณ์การทอ เช่น ตะกร้าใส่หลอดกระสวย เป็นต้น

4. ไม้ม้วนผ้า เป็นไม้ท่อนสี่เหลี่ยม ที่ปลายทั้งสองข้างเสียบเข้าเดือยที่หลักไม้ด้านใกล้ผู้ทอ เพื่อม้วนเก็บผ้าที่ทอเสร็จเรียบร้อยเอาไว้ กลุ่มไทครั้ง (ลาวครั้ง ลาวเวียง ลาวกา) เรียกว่า”ไม้กำพัน” และทางภาคอีสานเรียกว่า”ไม้กำพัน”

5. ไม้หาบหูก เป็นไม้ไผ่กระบอกขนาดกลางยาวพาดคานไม้ เพื่อใช้ผูกเชือกโยงพืมและรอกที่พุ่งตะกอกหรือเขาเอาไว้ ไม้หาบหูกนี้หากเสาดักสูง บางท้องถิ่นก็จะผูกห้อยต่ำลงมาจากคานไม้อีกที

6. ไม้เหยียบหูก เป็นไม้ไผ่ลำขนาดเล็กยาวประมาณ 1 เมตร ผูกโยงกับตะกอหรือเขาสำหรับเหยียบ เพื่อบังคับสลับบนลงของเครื่องเส้นด้ายยืน โดยปกติจะมี 2 อัน สำหรับการทอแบบสองตะกอ แต่ถ้าเป็นการทอแบบสามตะกอ ก็จะมี 3 อัน และถ้าเป็นการทอผ้ายกดอกพื้นฐาน 4 – 8 ตะกอ จำนวนไม้เหยียบหูกก็จะมีเท่าจำนวนตะกอที่ใช้ในการทอผ้าชิ้น

7. ตะกอหรือเขา เป็นแผงไม้เส้นด้ายที่ถักเกี่ยวเครื่องเส้นด้ายยืนไว้ โดยใช้ไม้ไผ่ 2 ซึ่งเป็นคาน โดยปกติผ้าเป็นผ้าทอแบบสองตะกอก็จะมีตะกอหรือเขา 2 อัน ซึ่งจะคัดเก็บเครื่องเส้นด้ายยืน สลับบนเส้นต่อเส้น เพื่อยกเส้นด้ายขึ้นลง ให้กระสวยเส้นด้ายพุ่งผ่านไปสานทอขัดเพื่อให้เกิดลวดลายบนผืนผ้า

8. ฟืม (พินหวี) เป็นอุปกรณ์การทอที่สำคัญ อยู่หน้าตะกอหรือเขาที่ใช้กระทบเส้นด้ายพุ่งให้สานทอกับเส้นด้ายยืนเป็นผืนผ้า หน้าฟืมจะมีทั้งขนาดยาวและขนาดสั้น ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการทอผ้า ว่าต้องการจะทอผ้าหน้ากว้างหรือว่าหน้าแคบ สามารถถอดเปลี่ยนได้

9. รอก เป็นอุปกรณ์ช่วยพยุงตะกอหรือเขา โดยผูกโยงไว้กับไม้คานหูก รอกมีลักษณะแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น (ผ้าไทย...สายใยแห่งภูมิปัญญา...สู่คุณค่าเศรษฐกิจไทย. 2545: 24 – 26)

เครื่องทอผ้าแบบชาติตั้งของกลุ่มต่าง ๆ

เครื่องทอผ้า (กี่หรือหูก) มีเอกลักษณ์และรายละเอียดแตกต่างกันไป ตามลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. เครื่องทอผ้า (กี่หรือหูก) แบบชาติตั้งของกลุ่มไทยวน และไทลื้อ

เครื่องทอผ้า (กี่หรือหูก) ของกลุ่มนี้จะมีลักษณะโครงสร้างคล้ายคลึงกัน มีเสาหลัก 4 ต้น และมีคานไม้บนเชื่อมต่อกันทั้ง 4 ด้าน ส่วนคานไม้ด้านล่างใต้ระดับไม้รอนั่งจะมีส่วยาวยื่นออกไปอีก เพื่อเพิ่มระยะการพักของเครื่องเส้นด้ายยืนที่มีความยาวมาก

2. เครื่องทอผ้า (กี่หรือหูก) แบบชาติตั้งของกลุ่มไทกูยหรือส่วย เขมร

เครื่องทอผ้า (กี่หรือหูก) ของกลุ่มวัฒนธรรมไทกูยหรือส่วย เขมร มีลักษณะแตกต่างจากกลุ่มอื่น โดยเฉพาะวิธีการม้วนเก็บเส้นด้ายยืนโครงสร้างของกลุ่มนี้ นอกจากจะมีไม้ม้วนผ้าที่ทอเสร็จเป็นผืนแล้วยังไม่มีแผ่นกระดาน สำหรับม้วนเก็บเส้นด้ายยืนอีกด้วย เสาหลักสูงที่ใช้พาดคาน ก็มีเพียง 2 เสา จะไม่ใช่ 4 เสา เหมือนเครื่องทอผ้าทั่วไป ส่วนรอกนิยมใช้เป็นปล้องไม้ไผ่ขนาดเล็ก จุดเด่นของเครื่องทอแบบไทกูยหรือส่วย เขมร จะมีไม้มีม้วนเก็บเส้นด้ายยืน ซึ่งที่หัวปลายไม้ทั้งสองด้านจะแกะสลักอย่างสวยงาม

3. เครื่องทอผ้า (กี่หรือหูก) แบบชาติตั้งของกลุ่มไทกูยหรือส่วย เขมร

ลักษณะเครื่องทอผ้า (กี่หรือหูก) แบบชาติตั้งของกลุ่มไทกูยหรือส่วย เขมร ในบริเวณภาคอีสานตอนใต้ เช่นจังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดศรีสะเกษ เฉพาะในกลุ่มไทกูยหรือส่วยซึ่ง

เลี้ยงช้างนั้น การทอผ้าจะแตกต่างกันมีลักษณะเฉพาะคือ การตั้งเครื่องเส้นยืนไม่มีการม้วนเก็บ แต่จะซึ่งเครื่องเส้นด้ายยืนไปจนสุดแล้วผูกกับรั้ว หรือเสาโรงเลี้ยงช้าง นิยมใช้รอกเป็นปล้องไม้ไผ่ขนาดเล็ก โครงของก็คล้ายคลึงกับที่ทอผ้าแบบชาตังทั่วไป

4. เครื่องทอผ้าแบบชาตังในภาคใต้

ในอดีตเครื่องทอผ้าในภาคใต้ของประเทศไทย เรียกว่า”โหก”ลักษณะเครื่องทอผ้าของกลุ่มนี้จะมีเสาหลัก 4 เสา เหมือนเครื่องทอผ้าแบบชาตังส่วนใหญ่ แต่จะมีเอกลักษณ์พิเศษแตกต่างจากกลุ่มอื่นตรงที่ม้วนเก็บปลายเส้นยืนจะม้วนเก็บกับไม้กระดาน แล้วเสียบปลายแผ่นไม้กระดานไว้กับร่องกระบอกลไม้ไผ่ขนาดใหญ่ ซึ่งแขวนห้อยลงมาจากคานไม้ด้านบน (ผ้าไทย...สายใยแห่งภูมิปัญญา...สู่คุณค่าเศรษฐกิจไทย. 2545: 26 – 30)

เครื่องทอผ้าแบบก๊เอว

เครื่องทอผ้าแบบก๊เอวของชาวไทยภูเขา

วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวไทยภูเขาเป็นแบบเร่ร่อนเคลื่อนย้ายถิ่นฐาน เพื่อหาแหล่งทำมาหากินไปเรื่อย ๆ

ลักษณะของเครื่องทอผ้าแบบก๊เอวของชาวไทยภูเขา โดยเฉพาะกลุ่มกระเหรี่ยงไม่มีชาตังแบบที่ของคนพื้นราบ แต่ผูกซึ่งเครื่องเส้นด้ายยืนด้านปลายไว้กับกิ่งไม้ รั้วบ้าน หรือเสาบ้าน ส่วนอีกด้านหนึ่งเป็นแผ่นหนังผูกโยงกับคานไม้เครื่องทอผ้า เมื่อจะทอ ผู้ทอต้องสอดตัวเข้าไปให้แผ่นหลังอยู่ที่ด้านหลังของเอว เวลาทอผู้ทอจะนั่งเหยียดเท้าไปข้างหน้าด้ายปลายเครื่องเส้นด้ายยืน แล้วเอนตัวพิงแผ่นหนังเพื่อให้เส้นด้ายยืนตั้งจึงนิยมเรียกเครื่องทอผ้าชนิดนี้ว่า ก๊เอว

ส่วนวิธีการกระทบเส้นด้ายพุ่งให้ประสานกับเครื่องเส้นด้ายยืน ให้เป็นผืนผ้านั้นไม่ได้ใช้พืมเหมือนเครื่องทอผ้าแบบชาตังทั่วไป แต่ใช้แผ่นไม้แบนเรียบ ปลายด้านหนึ่งโค้งมนสอดเข้าไป ใช้สันของแผ่นไม้ตีกระทบด้ายเส้นพุ่งให้แน่น ชาวกระเหรี่ยงเรียกแผ่นไม้นี้ว่า”ทะแพะ”

ข้อจำกัดของก๊เอว คือทอได้ผ้าหน้าแคบ เพราะผ้าหน้ากว้างไม่เกินช่วงกว้างลำตัวผู้ทอ เมื่อจะทำเป็นเสื้อ กางเกง หรือผ้าใช้สอยอื่นๆ จึงต้องตัดต่อผ้าตามแบบที่ต้องการ จุดเด่นของก๊เอวคือเคลื่อนย้ายไปทอที่ใดก็ได้ (ผ้าไทย...สายใยแห่งภูมิปัญญา...สู่คุณค่าเศรษฐกิจไทย. 2545: 31)

อุปกรณ์การทอผ้า

1. พืม (พินหวี) เป็นอุปกรณ์ในการกระทบเส้นด้ายเส้นพุ่งกับเส้นยืน ประกอบด้วยโครงซึ่งเป็นไม้เนื้อแข็ง ส่วนพินหวีเดิมทำจากซี่ไม้ไผ่ แต่ปัจจุบันนิยมใช้ซี่เหล็ก

2. ไม้ค้ำ เป็นอุปกรณ์ค้ำแยกเส้นยืนออกจากกันเพื่อทอเสริมเส้นพุ่งพิเศษได้ง่ายขึ้น ผู้ทอใช้ไม้ค้ำในการทอขิดและจก บางท้องถิ่นเรียกว่า ไม้ค้ำขิด (ไม้ดาบ) เป็นแผ่นไม้บางเรียบสม่ำเสมอทั้งสองด้าน ปลายทั้งสองข้างเจียนให้โค้งแหลม

3. ผังหรือธนู ทำจากซี่ไม้ไผ่ตัดโค้ง ที่ปลายทั้งสองหุ้มเหล็กปลายแหลมเพื่อเสียบยึดกับริมผ้า ช่วยขยายหน้าผ้าไว้ให้เท่ากันตลอด เป็นอุปกรณ์ที่ช่วยซึ่งกำกับขนาดหน้าผ้าให้สม่ำเสมอ โดยผู้ทอจะขยับเลื่อนผังหรือธนูตามขอบหรือริมผ้าที่ทอเสร็จไปเรื่อยๆ

4. แปรงหวีหรือเส้นด้ายยืน หรือแปรงหวีหูก มีทั้งทำจากเส้นใยต้นตาลหรือขนหมูป่า เป็นอุปกรณ์ในการหวีหรือเส้นด้ายยืน เพื่อจัดระเบียบเส้นไม่ให้พันกันยุ่งขณะทอ แต่ให้เรียงตัวเป็นระเบียบ โดยเฉพาะการทอใหม่จะทอได้สะดวกขึ้น

5. รอก เป็นอุปกรณ์ที่ช่วยพยุงฟืมและเขา หรือตะกอให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม ไม่ต่ำหรือสูงเกินไป เดิมทำจากไม้เนื้อแข็ง แกะเป็นวงล้อรอกภายใน โครงภายนอกแกะสลักเป็นลวดลายสวยงาม โดยเฉพาะกลุ่มวัฒนธรรมไทยวนนิยมทำเป็นรูปหงส์ บางท้องถิ่นทำจากวัสดุต่างๆ เช่น ใช้ปล้องไม้ไผ่ขนาดสั้น ในปัจจุบันบางท้องถิ่นก็ใช้รอกเหล็กแทนรอกไม้ไผ่หรือรอกทองเหลือง

6. กระจวย เป็นอุปกรณ์ใส่เส้นด้ายพุ่งมีหลายลักษณะ ได้แก่

6.1 กระจวยแบบเรือ 1 หลอด หรือแกนเดี่ยว ทำจากไม้เนื้อแข็งยาวประมาณ 12 – 14 นิ้ว ถ้าทำให้เป็นรูปคล้ายลำเรือ ตรงกลางของกระจวยเขาจะบากเป็นร่องลึก 1 ช่อง ไว้สำหรับใส่หลอดด้ายเส้นพุ่งเพียงหลอดเดียว ใช้ทอผ้าเนื้อบาง

6.2 กระจวยแบบเรือ 2 หลอด หรือแกนคู่ ทำจากไม้เนื้อแข็งยาวประมาณ 14 – 16 นิ้ว ถ้าทำให้เป็นรูปคล้ายลำเรือ ตรงกลางของกระจวยเขาจะบากเป็นร่องลึก 2 ช่อง ไว้สำหรับใส่หลอดด้ายเส้นพุ่ง 2 หลอด เพื่อใช้ทอผ้าเนื้อหนา

6.3 กระจวยแบบเรือ 3 หลอด ทำจากไม้เนื้อแข็งยาวประมาณ 18 – 20 นิ้ว ถ้าทำให้เป็นรูปคล้ายลำเรือ ตรงกลางของกระจวยเขาจะบากเป็นร่องลึก ๓ ช่อง ไว้สำหรับใส่หลอดด้ายเส้นพุ่ง 3 หลอด เพื่อใช้ทอผ้าเนื้อหนาเป็นพิเศษ เช่น ผ้าห่ม เป็นต้น

6.4 กระจวย 2 หลอดแบบพัฒนา ทำจากไม้เนื้อแข็งยาวประมาณ 12 นิ้ว ถ้าทำให้เป็นรูปทรงมนยาวปลายแหลมทั้งสองข้าง ตรงกลางของกระจวยเขาจะบากเป็นร่องลึก 2 ช่อง ไว้สำหรับใส่หลอดด้ายเส้นพุ่ง 2 หลอด นิยมใช้ทอกับกี่กระจุก

6.5 ตรน หรือ กระจวยภาคใต้ ทำจากไม้ไผ่เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1.5 นิ้ว เส้นด้ายจะอยู่ในหลอดกระจวยแต่จะมองไม่เห็น เวลาทอจะใช้นิ้วดันปิดเข้าไปในรูเพื่อไม่ให้หลอดด้ายพุ่งหลุดออกมา นิยมใช้ทอในภาคใต้

6.6 กระสวยบากร่อง ทำจากไม้ไผ่ กว้างประมาณ 1.5 นิ้ว ยาวประมาณ 12 - 14 นิ้ว ฝ่าไม้ไผ่ให้ได้ขนาดแล้วบากร่องที่ปลายทั้งสองข้าง ใช้เส้นด้ายพุ่งพันตามร่องที่บากไว้จนหนาตามความต้องการ กระสวยชนิดนี้ทางกลุ่มไไทยวน จังหวัดอุตรดิตถ์ จะเรียกว่า “จิม” นิยมใช้ทอส่วนตัวชิ้นที่เป็นขีด เวลาทอจะพลิกกระสวยกลับไปกลับมา (ฝ่าไทย...สายใยแห่งภูมิปัญญา...สู่คุณค่าเศรษฐกิจไทย. 2545: 32 – 33)

การทอผ้า

ปัจจุบัน ถึงแม้ว่ายังไม่มีหลักฐานที่แน่ชัดบ่งบอกถึงต้นกำเนิดของการ ทอผ้า แต่ก็สามารถเทียบเคียงกับหลักฐานอื่นๆ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกันโดย มีเหตุผลหลายอย่างสนับสนุนแนวคิดที่ว่า การทอผ้ามีวิวัฒนาการมาจากการ ทำเชือก ทอเสื่อ และการจักสาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งลายเชือกทาบที่ปรากฏ ร่องรอยให้เห็นบนภาชนะดินเผา ซึ่งพบเป็นจำนวนมากตามแหล่งโบราณคดี ก่อนประวัติศาสตร์สมัยหินใหม่ เรื่อยมาจนถึงแหล่งโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ด้วยเหตุนี้เอง จึงกล่าวได้ว่าการทอผ้าเป็นงานหัตถกรรมที่เก่าแก่ที่สุดในโลกงานหนึ่ง (<http://phathai.tripod.com>)

หลักของการทอผ้า ก็คือการทำให้เส้นด้ายสองกลุ่มขั้ดกัน โดยทั้งสอง พวกตั้งฉากกัน เส้นด้ายกลุ่มหนึ่งเรียกว่า ด้ายยืนและอีกกลุ่มหนึ่งเรียกว่า ด้ายพุ่ง ลักษณะของการขั้ดกันของด้ายพุ่งและด้ายยืน จะขั้ดกันแบบธรรมดาที่เรียกว่าลายขั้ดหรืออาจจะเพิ่มเทคนิคพิเศษเพื่อให้ผ้ามีลวดลายสีสันทึ่สวยงามแปลกตา (<http://phathai.tripod.com>)

ปัจจุบันการทอผ้ายังคงเป็นมรดกทางวัฒนธรรม เป็นศิลปะที่มีอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย หลายแห่งยังคงลวดลาย และสัญลักษณ์ดั้งเดิมเอาไว้ โดยเฉพาะชุมชนที่มีเชื้อสายชาติพันธุ์บางกลุ่ม ยังคงเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มเอาไว้จนถึงทุกวันนี้ โดย สามารถแบ่งผ้าพื้นเมืองของกลุ่มชนตามภาคต่างๆ ได้ดังนี้ (<http://phathai.tripod.com>)

1. การทอผ้าในภาคเหนือแถบล้านนาไทย (จังหวัดเชียงราย พะเยา ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน เชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน) ประกอบด้วยชาวไไทยวน และไทยลื้อ ซึ่งในปัจจุบันยังรักษาวัฒนธรรมในรูปแบบและลวดลายที่สืบทอดกันมา โดยเฉพาะการทอชิ้นตีนจก ผ้าขีด และผ้าที่ใช้เทคนิค”เกาะ”เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการทอผ้าไหมยกดอก และการทอชิ้นใหม่ต่อตีนจกยกดินเงินดินทอง รวมถึงผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละจังหวัด เช่น ผ้าหม้อฮ่อมที่ จ.แพร่ และผ้าลายน้ำไหล จ.น่าน เป็นต้น (<http://phathai.tripod.com>)

2. การทอผ้าในภาคเหนือตอนล่างและภาคกลาง (จังหวัดพิษณุโลก พิจิตร อุตรดิตถ์ และสุโขทัย จังหวัดอุทัยธานี ชัยนาท สุพรรณบุรี สระบุรี ลพบุรีนครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี ฯลฯ) ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชนชาวไไทยวน และชาวไไทยลาว เช่น พวน ไช่ ผู้ไท ครัง ซึ่งอพยพไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในช่วงต่างๆ

ของประวัติศาสตร์ไทย คนไทยเหล่านี้ยังคงรักษาวัฒนธรรมและเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นไว้ได้โดย เฉพาะ วัฒนธรรมการทอผ้าของผู้หญิงที่ใช้เทคนิคการทำตีนจก และขีด เพื่อตกแต่งเป็นลวดลายบนผ้าที่ใช้รุ่ง ในเทศกาลต่างๆ หรือใช้ทำที่นอนหมอน ผ้าห่ม ผ้าเช็ดหน้า ผ้าขาวม้า ฯลฯ (<http://phathai.tripod.com>)

3. การทอผ้าในภาคอีสาน กลุ่มคนไทยเชื้อสาย ลาวเป็นกลุ่มชนใหญ่ของภาคอีสาน กระจายกันอยู่ตามจังหวัดต่างๆ และมีวัฒนธรรมการทอผ้าอันเป็นประเพณีของผู้หญิงที่สืบทอดกันมา ช้านานเกือบทุกชุมชน แต่ละกลุ่ม แต่ละเผ่า ก็จะมีลักษณะและลวดลายการทอผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของ ตนเอง โดยเฉพาะผ้ามัดหมี่ ผ้าแพรวา ผ้าขีด ผ้าปุม และผ้าไหมหางกระรอก (<http://phathai.tripod.com>)

4. การทอผ้าในภาคใต้ ภาคใต้มีชื่อเสียงในเรื่องของการทอผ้ายก ทั้งยกฝ้าย ยกไหม ยกตีน เงินต้นทอง สำหรับลวดลายยังคงอนุรักษ์ลวดลายดั้งเดิมไว้ เช่น ลายราชวัตร ลายดอกพิกุล ลาย ลูกแก้ว ลายก้านแย่ง และลายรูปสัตว์ต่างๆ นอกจากนี้ยังมีการประยุกต์สร้างสรรค์ลวดลายที่แปลก ใหม่ และสวยงามขึ้น สำหรับแหล่งทอผ้าที่สำคัญในภาคใต้ คือ จังหวัดนครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี สงขลา และตรัง (<http://phathai.tripod.com>)

วิธีการทอผ้า

ปัจจุบันถึงแม้ว่ายังไม่มีหลักฐานที่แน่ชัดบ่งบอกถึงต้นกำเนิดของการทอผ้า แต่ก็สามารถ เทียบเคียงกับหลักฐานอื่นๆ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกันโดย มีเหตุผลหลายอย่างสนับสนุนแนวคิดที่ว่า การ ทอผ้ามีวิวัฒนาการมาจากการ ทำเชือก ทอเสื่อ และการจักสาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งลายเชือกทาบที่ ปรากฏร่องรอยให้เห็นบนภาชนะดินเผา ซึ่งพบเป็นจำนวนมากตามแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ สมัยหินใหม่ เรื่อยมาจนถึงแหล่งโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ด้วยเหตุนี้เองจึงกล่าวได้ว่าการทอผ้า เป็นงานหัตถกรรมที่เก่าแก่ที่สุดในโลกงานหนึ่ง หลักของการทอผ้า ก็คือการทำให้เส้นด้ายสองกลุ่ม ขัดกัน โดยทั้งสองพวกตั้งฉากกัน เส้นด้ายกลุ่มหนึ่งเรียกว่า ด้ายยืนและอีกกลุ่มหนึ่งเรียกว่า ด้ายพุ่ง ลักษณะของการขัดกันของด้ายพุ่งและด้ายยืน จะขัดกันแบบธรรมดาที่เรียกว่าลายขัดหรืออาจจะเพิ่ม เทคนิคพิเศษเพื่อให้ผ้ามีลวดลาย สีสันที่สวยงามแปลกตา (<http://phathai.tripod.com>)

ขั้นตอนในการทอผ้า

1. สืบเส้นด้ายยืนเข้ากับแกนม้วนด้ายยืน และร้อยปลายด้ายแต่ละเส้นเข้าในตะกอกแต่ละ ชุดและพันหวี ดึงปลายเส้นด้ายยืนทั้งหมดม้วนเข้ากับแกนม้วนผ้าอีกด้านหนึ่งปรับความตึงหย่อนให้ พอเหมาะ กรอด้ายเข้ากระสวยเพื่อใช้เป็นด้ายพุ่ง

2. สืบเส้นด้ายยืนเข้า 2 เริ่มการทอโดยกดเครื่องแยกหมู่ตะกอ เส้นด้ายยืนชุดที่ 1 จะถูกแยกออกและเกิดช่องว่างสอดกระสวยด้ายพุ่งผ่าน สลับตะกอชุดที่ 1 ยกตะกอชุดที่ 2 สอดกระสวยด้ายพุ่งกลับ ทำสลับกันไปเรื่อยๆ

3. การกระทบพื้นหวี (พีม) เมื่อสอดกระสวยด้ายพุ่งกลับก็จะกระทบพื้นหวี เพื่อให้ด้ายพุ่งแนบติดกันได้นือผ้าที่แน่นหนา

4. การเก็บหรือม้วนผ้า เมื่อทอผ้าได้พอประมาณแล้วก็จะม้วนเก็บในแกนม้วนผ้า โดยผ่อนแกนด้ายยืนให้คลายออกและปรับความตึงหย่อนใหม่ให้

2. ข้อมูลเกี่ยวกับผ้าขึ้นดินแดง

ผ้าขึ้น

ผ้าขึ้นมีความสำคัญเพราะเป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงสถานภาพและแหล่งกำเนิดของชุมชน ดูจากโครงสร้างลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้า ชนแต่ละกลุ่มจะนุ่งผ้าขึ้นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มของตน ซึ่งทำให้ทราบว่าเป็นกลุ่มชนชาติพันธุ์ใดมาจากหมู่บ้านใด ส่วนรายละเอียดในการออกแบบโครงสร้างและลวดลายบนผืนผ้าขึ้นนั้น เฉพาะคนในหมู่บ้านเดียวกันจึงจะบอกได้ว่าแสดงหรือบ่งชี้ถึงสถานภาพของผู้นุ่งอย่างไร สิ่งนี้เป็นลักษณะพิเศษของผ้าขึ้นอันเป็นผ้านุ่งของผู้หญิง ซึ่งต่างจากผู้ชายที่เครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวันจะไม่มีลักษณะบ่งชี้ดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อให้มีความสะดวกต่อการเดินทางหรือทำงานต่างๆ ดังนั้นเครื่องนุ่งห่มชายจึงไม่ค่อยบ่งบอกเอกลักษณ์

“ผ้าขึ้น” คือ ผ้าที่เย็บเป็นถุงสำหรับผู้หญิงนุ่ง ผ้าขึ้นจะมีขนาดสั้นยาวและกว้างแคบต่างๆ กัน ขึ้นอยู่กับรูปร่างของผู้นุ่งและวิธีการนุ่ง นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับโอกาส เวลา และสถานที่ ตลอดจนอาจเปลี่ยนแปลงตามความนิยมในแต่ละยุคสมัยด้วย วิธีการนุ่งผ้าขึ้นจะทบจากซ้ายไปขวาหรือจากขวาไปซ้ายก็ได้ โดยเห็นชายพกไว้ตรงเอว ส่วนเชิงหรือตีนขึ้นจะเสมอกัน อีกวิธีหนึ่งคือทบทั้งข้างซ้ายและขวาเข้ามาอยู่ตรงกลาง ส่วนตรงเอวจะพับชายลงเพื่อเห็นไว้ไม่ให้หลุด ความต้องการมีเสีรภาพทัดเทียมกับผู้ชายทำให้ผู้หญิงเลิกนุ่งผ้าขึ้นทอลวดลายแบบเดิม แล้วเปลี่ยนไปนุ่งผ้าขึ้นแบบพิมพ์หรือสวมกางเกงแทน ซึ่งทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ของกลุ่มชนเดิมไป โครงสร้างของผ้าขึ้นโดยทั่วไปจะประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ส่วนเอว ส่วนกลาง และส่วนตีน วิธีการเย็บเป็นถุงเย็บข้างเดียวกับแนวเส้นยืนของผ้า จะปรากฏเป็นลายขวางตรงส่วนกลางของตัวขึ้น ความยาวของผ้าขึ้นขึ้นอยู่กับความกว้างของพีม ในสมัยก่อนพีมทอผ้ามักจะมีหน้าแคบจึงต้องใช้วิธีต่อส่วนเอวและส่วนตีน เพื่อให้ผ้าขึ้นมีความยาวพอเหมาะ การทอขึ้นต่อตีน ต่อเอวนี้นิยมทอลวดลายเฉพาะส่วนกลาง ส่วนที่นำมาต่อตรงตีนและเอว นั้นจะเป็นผ้าพื้นธรรมดา ซึ่งใช้ประโยชน์ในแง่ของความคงทนเมื่อนุ่งทำงานต่างๆ และเมื่อขาดก็สามารถเปลี่ยนเฉพาะส่วนได้ สำหรับผ้าขึ้นใช้นุ่งในโอกาสพิเศษ เช่น ในพิธีกรรม หรืองานทำบุญที่วัด

จะต่อขึ้นด้วยผ้าทอพิเศษด้วยการ “จก” มีการตกแต่งลวดลายงดงามกว่าปกติ ซึ่งอาจจะเย็บขึ้นขึ้นนี้ลงบนดินขึ้นธรรมดาแล้วแกะออกเก็บไว้ใช้ได้อีก หรืออาจทำเป็นขึ้นดินจกพิเศษได้เลย

ปัจจุบันเนื่องจากมีพืชมขนาดใหญ่ การทอผ้าขึ้นจึงสามารถทอส่วนเอวและส่วนตีนต่อเนื่องไปกับส่วนกลางไปได้เลย โดยไม่ต้องเย็บต่อที่หลังเหมือนแต่ก่อน วิธีการทอผ้าขึ้นอีกแบบหนึ่ง คือ การทอที่นำมาเย็บ 2 ซ้าง การทอแบบนี้ตั้งแต่ส่วนเอวถึงตีนจะเป็นส่วนตามยาวของเส้นยืนลายขวางในตัวขึ้นเกิดจากเส้นพุ่ง ต่างจากวิธีเย็บข้างเดียวที่ลายขวางของส่วนกลางตัวขึ้นเกิดจากเส้นยืน อย่างไรก็ตามวิธีการทอแบบนี้ก็ยังมีพบว่ามีอยู่บ้าง ในอดีตมีการทอส่วนเอวและส่วนตีนด้วยผ้าฝ้ายสีพื้นดำและแดง ทั้งนี้คงเพราะเวลาขาดแล้วก็สามารถเปลี่ยนใหม่เฉพาะส่วนนี้ได้ แต่ในปัจจุบันนี้มีพืชมขนาดใหญ่และมีการใช้เส้นใยสังเคราะห์ที่เรียกว่า “ด้ายโทเร” ทอซึ่งมีความทนทาน จึงไม่จำเป็นต้องมีการต่อส่วนเอวและส่วนตีนอีก ใช้วิธีการทอตลอดทั้งผืนเลย (ทรงศักดิ์ ปรารังค์วัฒนากุล และ แพทรีเซีย ซิลแมน แน่นหนา. 2530: 61 – 75)

ผ้าขึ้นเอกลักษณ์ของชุมชนลาว

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ได้กล่าวถึงศิลปะแห่งความงามของผ้า โดยเฉพาะ”ผ้าลาว”เป็นศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้าน ที่มีความสัมพันธ์กับการทอผ้าในบริเวณภาคเหนือและภาคอีสานหลายท้องที่ที่ได้รับอิทธิพลของผ้าพื้นบ้านลาวผสมอยู่มาก ส่วนใหญ่คนเหล่านั้นได้สืบสานศิลปะการทอผ้าจากบรรพชนของตน ผ้าที่เกิดจากฝีมือของชาวลาวหรือไทพวน ลาวครั้ง เป็นกลุ่มชนเชื้อสายลาวที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยมาช้านาน โดยเฉพาะกลุ่มลาวครั้งจึงมีความชำนาญในการทอผ้า มัดหมี่ จก เป็นพิเศษ”ขึ้น”เป็นผ้านุ่มห่มของผู้หญิงลาวมาตั้งแต่อดีต มีรูปแบบที่มีลักษณะเฉพาะกลุ่มที่แตกต่างกันไป ขึ้นบ่งบอกให้รู้ว่าเป็นเผ่าพันธุ์ใด มีสถานภาพทางสังคมอย่างไร ตลอดจนลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้ายังแสดงให้เห็นถึงความเชื่อของกลุ่มชนผู้ทอและผู้ใช้ผ้า ผ้าขึ้นโดยทั่วไปของชาวลาวนั้นคล้ายกับขึ้นที่ใช้กันในภาคอีสาน หรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผ้าขึ้นประกอบด้วย”หัวขึ้น”เป็นส่วนที่อยู่บนสุดเป็นส่วนที่ติดกับเอวกับตัวขึ้นและเป็นส่วนที่เปลี่ยนหากขาดหรือชำรุด สีของหัวขึ้นอาจเป็นสีแดง สีดำหรือสีขาวแล้วแต่คตินิยมของแต่ละกลุ่ม ส่วน”ตัวขึ้น”คือส่วนที่อยู่ถัดจากหัวขึ้นเป็นส่วนที่ยาวที่สุดของขึ้น อาจทอเป็นพื้นเรียบๆ ไม่มีลายหรือมีลาย ซึ่งส่วนมากมักทอเป็นลายลงขนานกับลำตัว ถัดจากตัวขึ้นก็เป็น”ตีนขึ้น”นิยมทอเป็นลวดลายสวยงามเป็นพิเศษด้วยวิธีจก ได้แก่ ขึ้นไทพวนและขึ้นลาวครั้ง เป็นต้น (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2540: 210 – 215)

ผ้าขึ้นตีนแดง

ผ้าขึ้นตีนแดง หรือที่เรียกกันว่า “หมี่รวด”จะเป็นผ้าพื้นที่ย้อมสีแดงในส่วนของหัวขึ้นและตีนขึ้น ตัวขึ้นจะเป็นสีดำลวดลายมัดหมี่ที่มีสีแดง สีเหลือง สีน้ำตาล มีสีเขียวปนบ้างเล็กน้อย ลวดลายที่ใช้

ในการทอตัวขึ้นจะเป็นลายแฉ่วเล็กน้อย ลายนาค ลายขอแบบต่างๆ นิยมทอเป็นไหมดิบ (เส้นไหมจากเปลือกนอกของรังไหม) เพราะมีเส้นขนาดใหญ่ทอเสร็จเร็ว เห็นลวดลายชัดเจน ลักษณะพิเศษของผ้าขึ้นหัวแดงตีนแดงจะมีการจกสีไหมเหมือนผ้าแพรวาเพิ่มเติมของส่วนตีนขึ้นสีแดง นิยมใช้ลายเก็บตีนดาว ผ้าขึ้นตีนแดง เป็นการค้นคิดของบรรพบุรุษของชาวอำเภอพุทไธสง เป็นมรดกตกทอดของชาวอำเภอพุทไธสงโดยแท้ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 218)

ประวัติผ้าขึ้นตีนแดง

“ขึ้นหัวแดงตีนแดง”หรือ“ขึ้นตีนแดง”หรือ“ขึ้นหมี่รวด”ได้ทอขึ้นครั้งแรกโดยช่างฝีมือทอผ้าในคุ้มของพระยาเสนาสงคราม (เจ้าเมืองคนแรกของอำเภอพุทไธสง) แถวบ้านหนองหัวแฮดและในบ้านโนนหมากเฟือง (บ้านศรีษะแตรและบ้านมะเฟืองในปัจจุบัน) เมืองพุทไธสง เมื่อประมาณ 200 ปีมาแล้ว เป็นผ้าขึ้นที่กลุ่มคนเชื้อสายลาวเป็นผู้ประดิษฐ์คิดค้นขึ้น ผ้าขึ้นตีนแดงจึงเป็นผ้าขึ้นลาว (เคยมีการสันนิษฐานว่าเป็นผ้าขึ้นเขมร) จากหลักฐานตำนานพระเจ้าใหญ่และการก่อตั้งหมู่บ้านศรีษะแตรว่า“ในสมัยก่อน ท้าวศรีปาก (นา) ท้าวเหลือสะท้าน ท้าวไกรสร เสนาบดีเมืองสุวรรณภูมิ (ปัจจุบันอยู่ในเขตจังหวัดมหาสารคาม) ซึ่งเป็นคนไทยเชื้อสายลาว พร้อมด้วยบริวาร ชอบเข้ามาล่าสัตว์ในเขตลุ่มน้ำลำพวง ตลอดไปจนถึงลุ่มน้ำชี (ในเขตจังหวัดชัยภูมิ) กล่าวกันว่า การล่าแรดเพื่อนำมาทำยานั้น ถ้าพบแรดในเขตพุทไธสงจะไล่ล่าได้ในเขตชัยภูมิ และถ้าพบในเขตชัยภูมิจะไล่ล่าได้ในเขตพุทไธสง ครั้งหนึ่งทั้งสามได้ยิงได้นกขนาดใหญ่สวยงามมากตัวหนึ่งที่บริเวณบึงสระบัว เรียกกันว่า”นกหงส์”นกตัวนั้นบินมาตกบริเวณป่ารกด้านทิศตะวันออก จึงออกตามหานกตัวนั้นในป่าดังกล่าว แต่กลับพบพระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่ไม่เคยพบที่ใดมาก่อน ด้วยความดีใจจึงเลิกค้นหาและพากันสำรวจบริเวณรอบๆ องค์พระ พบเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยมด้านหลังพระพุทธรูป พบหนองน้ำขนาดย่อมด้านหน้าองค์พระ มีหัวแรดตายมานานแล้วอยู่ในหนองน้ำนั้น มีดินตาลเรียงรายอยู่รอบๆ ทั้งสี่ทิศ มีเถาวัลย์คลุมรุงรัง ไม่มีหมู่บ้านคนในบริเวณนั้น จึงกลับไปบ้านเกิดและชักชวนญาติพี่น้องมาตั้งรกรากที่นี่ แล้วตั้งชื่อหมู่บ้านว่า”หนองหัวแฮด”ตามหัวแรดที่พบ โดยมีท้าวศรีปาก (นา) เป็นเจ้าเมือง เรียกว่า”อุปฮาดราชวงศ์”และได้ช่วยกันบูรณปฏิสังขรณ์บริเวณที่ได้พบพระพุทธรูปอยู่เป็นวัด ชื่อว่า”วัดหงส์”ตามชื่อนกที่ยิงแล้วมาตกบริเวณนั้นองค์พระเจ้าใหญ่ สันนิษฐานว่าสร้างพร้อมกับเมืองพุทไธสง คือ ประมาณ พ.ศ. 2200 ช่างที่สร้างพระเจ้าใหญ่อาจเป็นช่างสกุลลาว เพราะพระพุทธรูปหลายองค์ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชอัญเชิญมา มีพระเศกเหมือนพระเจ้าใหญ่ เช่น ที่วัดสระปทุม พระเศกลักษณะนี้มีเฉพาะในภาคอีสานและประเทศลาวเท่านั้น” (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 57) จากหลักฐานดังกล่าวจึงน่าจะเชื่อได้ว่าผ้าขึ้นตีนแดงนั้นเป็น

ผ้าซิ่นของกลุ่มชนลาวไม่ใช่เขมร ต่อมาได้แพร่ขยายการทอผ้าซิ่นตีนแดงจากบ้านคีรีพระแตรและบ้านมะฝ่องไปยังหมู่บ้านใกล้เคียง คือ บ้านจวน บ้านแวง และบ้านนาโพธิ์ (ปัจจุบันเป็นอำเภอนาโพธิ์ แยกออกจากอำเภอพุทไธสงเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2531) ซิ่นตีนแดง หรือ ซิ่นหมี่รวด เป็นผ้าเอกลักษณ์ท้องถิ่นของชาวอำเภอ พุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ ไม่มีในท้องถิ่นอื่น

ซิ่นตีนแดงเป็นผ้าที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทอด้วยไหมทั้งผืนหัวซิ่นและตีนซิ่นของผ้าจะเป็นสีแดงสด ตอนกลางของผ้าจะเป็นลายมัดหมี่ เรียกว่าหมี่ซ้อ จะเป็นสีดำ สีน้ำตาลเหลืองทอง จะทอเป็นผืนเดียวกัน ไม่ใช้การตัดต่อระหว่างตัวซิ่น หัวซิ่นและตีนซิ่น สมัยโบราณจะทอให้เด็กและวัยรุ่นนุ่ง เพราะเป็นผ้าที่มีสีสดใสมาก โดยใช้ฟืมขาว (ฟืม 20) จะเป็นผืนเล็กๆ เหมาะสำหรับเด็ก ต่อมาได้ปรับปรุงการทอให้เป็นผ้าผืนใหญ่ กว้างและยาวขึ้น จึงใช้ฟืม 40 ในการทอ (นงคราญ แปรไธสง. 2546: 9)

การทำซิ่นตีนแดงมีความยุ่งยากกว่ามัดหมี่ชนิดอื่น จึงไม่ค่อยนิยมทำกันและเกือบจะสูญหายไป แต่ได้มีการนำซิ่นชนิดนี้ไปแสดงในงานนิทรรศการสมบัติอีสานใต้ ครั้งที่ 2 และทางมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ได้นำซิ่นชนิดนี้ไปใช้สำหรับนักแสดงนาฏศิลป์ เพื่อประชาสัมพันธ์ทั้งในจังหวัด ต่างจังหวัดและต่างประเทศ เช่น ชุดการแสดง”ระบำเทพอัปสร”และได้เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับผ้าซิ่น ตีนแดงลงในหนังสือหลายเล่ม เช่น อนุสรณ์ 200 ปีเมืองพุทไธสง, สมบัติอีสานใต้ 6, หนังสือพิมพ์สื่อสารธุรกิจ และหนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาไทยจังหวัดบุรีรัมย์ นอกจากนี้ยังมีการร่วมรณรงค์ให้หันมาผลิตและใช้แต่งกายในงานประเพณีสำคัญ เช่น บุญบั้งไฟ งานสงกรานต์ ลอยกระทงและกิจกรรมต่างๆ ของนักเรียน ซิ่นตีนแดงจึงกลับเป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป กลายเป็นสิ่งจำเป็นแก่ชาวพุทไธสงและนาโพธิ์ ทุกครัวเรือนจะต้องมีไว้ประจำบ้าน จึงทำให้ซิ่นตีนแดงกลับมาเป็นที่นิยมและสร้างรายได้ให้กับชุมชนอย่างงดงาม และในปี พ.ศ.2546 ผ้าซิ่นตีนแดงได้กลายเป็นผ้าเอกลักษณ์ประจำจังหวัดบุรีรัมย์ (นงคราญ แปรไธสง. 2546: 10)

เอกลักษณ์ของซิ่นตีนแดง

ซิ่นตีนแดงแตกต่างจากซิ่นอื่นๆ โดยสิ้นเชิง คือ หัวซิ่นและตีนซิ่นเป็นสีแดง ตัวซิ่นเป็นสีดำ หมัดหมี่สีเหลือง แดง ขาว มีเขี้ยวปนบ้าง เครือซิ่นด้านหัวและด้านตีนกว้างประมาณ 8 หลบ (1 หลบ เท่ากับ 40 เส้น) ลายที่ใช้เป็นลายเก่าดั้งเดิม คือ ลายนาค ลายเขี้ยวเลื่อย ลายขอต่างๆ นิยมทำด้วยไหมดิบ (ไหมเปลือกนอก) เพราะเส้นใหญ่ขึ้นลายได้สวยชัดเจน ทอเสร็จเร็ว ที่สำคัญ”เก็บตีนดาว” เพื่อประดิษฐ์ตกแต่งและแสดงฝีมือของผู้ผลิต (นงคราญ แปรไธสง. 2546: 9)

ประเภทของผ้าซิ่นตีนแดง

ซิ่นตีนแดงทอออกมา 2 ประเภท โดยใช้ตีนซิ่น (เชิง) เป็นตัวแยกประเภท ดังนี้

1. ซิ่นตีนแดงธรรมดา คือ ซิ่นตีนแดงที่ตกแต่งตีนซิ่นเป็นลายมัดหมี่ลายต่างๆ เช่น ตีนโยง ตีนตัน ตีนม้า หรือลายอื่นๆ

ภาพประกอบ 1 ประเภทของผ้าซิ่นตีนแดงแบบธรรมดา

2. ซิ่นตีนแดงที่เก็บตีนดาว (จกสีไหมเหมือนผ้าแพรวา) คือ ซิ่นตีนแดงที่นอกจากจะตกแต่งลายที่ตีนซิ่นเป็นลายมัดหมี่แบบต่างๆ แล้ว ยังมีการใช้ไหมสีขาว สีเหลือง และสีเขียวตกแต่งเป็นลายประดับที่ตีนซิ่น เช่น ลายพัวดอกฮ้าง (พวงดอกกรัง) หรือลายเอี้ยต่างๆ (นงคราญ แป่วไธสง. 2546: 9)

ภาพประกอบ 2 ประเภทของผ้าซิ่นตีนแดงแบบเก็บตีนดาว

3. ข้อมูลเกี่ยวกับผ้ามัดหมี่

“มัดหมี่” เป็นลักษณะของการประดิษฐ์ลวดลายให้เกิดบนผ้าด้วยการใช้เชือกมัดเส้นไหมหรือผ้าฝ้ายในส่วนที่ไม่ต้องการให้ติดสีย้อมไว้เป็นเปลาะ หลังจากการย้อมแล้วเมื่อตัดเชือกที่มัดออกจึงเกิดลวดลายตามที่ต้องการ

มัดหมี่ที่รู้จักและทำกันในประเทศต่างๆ มี 3 ชนิด ได้แก่ (1) มัดหมี่เส้นพุ่ง (2) มัดหมี่เส้นยืน (3) มัดหมี่เส้นพุ่งและเส้นยืน สำหรับในประเทศไทยทำกันเฉพาะเส้นพุ่งเท่านั้นและทำกันมากในจังหวัดทางภาคอีสาน

การมัดย้อม หรือการมัดหมี่ โดยการนำเส้นไหมที่ฟอกขาวและนุ่มดีแล้วนั้นมาพันหลักหมี่ ซึ่งมีลักษณะเป็นไม้กลม 2 ท่อน ตั้งตรงข้ามห่างกันเท่ากับหน้าผ้าของผ้านุ่งที่จะทอพันไหมไปรอบหลัก ตามจำนวนรอบที่ต้องการ ใช้วิธีกันสีย้อมด้วยการใช้เชือกกล้วย เชือกฟาง ไนลอน หรือพลาสติกอ่อน มามัดเส้นไหมที่พันอยู่กับหลักหมี่ให้เป็นลวดลายตามที่ต้องการจะประดิษฐ์ เพื่อไม่ให้สีย้อมซึมติดเส้นไหมในส่วนที่มัดไว้ ตอนนี้อะไรที่เรียกว่า "มัดหมี่" โดยผู้มัดใช้จินตนาการหรือความจำโดยไม่ต้องมีร่างแบบ แล้วนำเส้นไหมที่มัดแล้วนี้ไปย้อมสีแล้วนำมามัดแล้วย้อมอีกเพื่อให้เกิดลวดลายและสีสันทันที่ต้องการบนผืนผ้า

การออกแบบลวดลาย นับว่ามีส่วนสำคัญอย่างมากในการทอผ้าไหมมัดหมี่ที่จะช่วยให้ผ้าไหมเกิดความงามประสานกับคตินิยมของกลุ่มชน โดยเฉพาะการออกแบบลวดลายต่างๆ นั้น นอกจากช่วยให้เกิดความงามแล้วในบางกลุ่มชนลวดลายของผ้ามัดหมี่ยังบอกถึงสถานะทางสังคม เศรษฐกิจ และอื่นๆ อีกด้วย ส่วนลวดลายที่สวยงามแปลกใหม่เป็นสิ่งที่แสดงถึงคุณค่าและคุณภาพของผ้าไหมมัดหมี่

การออกแบบลวดลายจะต้องประสานสัมพันธ์กับเส้นไหมพุ่งที่ใช้ คือจะต้องคั่นเส้นไหมพุ่งให้มีจำนวนตามลวดลายที่ออกแบบไว้ก่อนแล้วจึงมัดลาย เมื่อทอเป็นผ้าไหมมัดหมี่ก็จะได้ลายบนผืนผ้าไหมมัดหมี่ตามที่ต้องการ

สำหรับวิธีในอดีตนั้นจะใช้วิธีการคิดออกแบบลวดลายเอง และดูลวดลายจากผ้าตัวอย่าง เป็นต้นแบบและคั่นเส้นไหมพุ่งให้มีจำนวนตามลวดลายที่ออกแบบไว้ จากนั้นก็นำไปมัดลายและย้อมสีให้เป็นลวดลายที่ต้องการ การประดิษฐ์ลวดลายของผ้าไหมมัดหมี่ในภาคอีสานก็มีความคล้ายคลึงกับการออกแบบลวดลายของผ้าพื้นบ้าน โดยทั่วไปที่มักจะได้รับแรงบันดาลใจในด้านรูปแบบมาจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก ซึ่งพอจะประมาณได้เป็น 4 ประเภทด้วยกัน คือ

1. ลวดลายที่ได้มาจากรูปทรงของสัตว์ ได้แก่ ลายแมงป่องหรือลายแมงงอด ลายตะขาบ ลายนาคเกี้ยว ลายนาคชูกาบหลวง ลายขอแมงมุมหรือลายขิตขอแมงมุม ลายขิตคน ลายม้า ลายนกยูง ลายไก่ ลายสิงโต ลายหางกระรอก ลายช้าง ลายนก เป็นต้น

2. ลวดลายที่ได้มาจากรูปทรงของพืช ได้แก่ ลายดอกสร้อย ลายดอกแก้ว ลายดอกพิกุล ลายช่อ ลายข้าวตอก ลายดอกพวง ลายดอกจันทร์ ลายดอกต้น ลายหมากเ็นง เป็นต้น

3. ลวดลายที่มาจากสิ่งประดิษฐ์ ได้แก่ ลายสามไม้ใหญ่ ลายสองไม้ ลายช่อเครือ ลายตะเกาหลงเกาะ ลายกานใหญ่ ลายโคมเจ็ด ลายปราสาท ลายธรรมาสัน ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ เป็นต้น

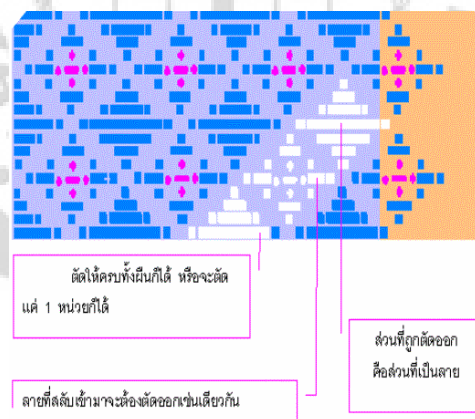
4. ลวดลายเบ็ดเตล็ด ได้แก่ ลายขิตตา ลายช่อหว่าน ลายหมี่ร่าย ลายผสม ลายหมี่เชิง ลายอัมปรม เป็นต้น

ลวดลายเหล่านี้จะมีชื่อเรียกต่างกันหรือเพี้ยนกันไปตามคตินิยมและภาษาของแต่ละท้องถิ่น ลวดลายอาจต่างกันบ้างแม้จะมีชื่อเหมือนกันก็ตาม เพราะการออกแบบและการเรียกชื่อลวดลายแต่ละชนิดเป็นไปตามธรรมชาติของงานพื้นบ้านที่ไม่ได้มีหลักเกณฑ์ที่กำหนดแน่นอนตายตัว เมื่อเปลี่ยนสถานที่และกาลเวลาก็ย่อมต้องการเปลี่ยนแปลงไปตามความพอใจของผู้คิดประดิษฐ์ และการเรียกชื่อของท้องถิ่นนั้น

ปัจจุบันนี้ช่างทอระดับฝีมือหรือผู้ทอรุ่นใหม่ จะนิยมออกแบบลวดลายผ้าไหมมัดหมี่โดยเขียนลวดลายลงบนกระดาษกราฟก่อน การออกแบบลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ลงบนกระดาษกราฟผู้ออกแบบจะทำความเข้าใจกันไปกับการคำนวณเส้นไหมพุ่งที่จะใช้ทอต่อผืนด้วย ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้คือ

การกำหนดจำนวนลำที่จะใช้ คำว่าลำ หมายถึง การแบ่งจังหวะเส้นพุ่งที่ทำให้เกิดลวดลายเส้นไหมในหนึ่งลำจะมีจำนวนคู่ 2, 4, 6, 8 ฯลฯ โดยปกติแต่ละลำจะนิยมใช้ 4 หรือ 6 เส้น เพราะทำให้ลายไม่เล็กหรือใหญ่จนเกินไป

เขียนลายลงบนกระดาษกราฟ ให้พอดีกับจำนวนลำที่กำหนดไว้ ดังตัวอย่างกราฟแสดงลายมัดหมี่สี่เดียว ดังภาพ

ภาพประกอบ 3 กราฟแสดงลายมัดหมี่สี่เดียว

จากภาพ สมมุติว่าผู้ออกแบบต้องใช้ 25 ลำ การออกแบบลวดลายต้องให้ลงตัวใน 25 ลำ ในที่นี้ให้ 1 ลำ ใช้เส้นไหม 4 เส้น ดังนั้น ใน 25 ลำนี้จะต้องใช้เส้นไหมทั้งหมด 100 เส้น สำหรับการทอใน 1 นิ้วหรือประมาณ 2.54 เซนติเมตร จะใช้เส้นไหมประมาณ 50 เส้น ดังนั้น 100 เส้นหรือ 25 ลำสำหรับการออกแบบครั้งนี้จะทอผ้าได้ยาวประมาณ 2 นิ้ว และถ้าหากทอเป็นผ้า 1 ผืน ยาว 75 นิ้ว

หรือประมาณ 180 เซนติเมตร จะใช้เส้นไหม 3, 600 เส้น ในทำนองเดียวกัน ถ้าต้องการทอให้ยาว 200 เซนติเมตร ก็จะใช้เส้นไหมประมาณ 4, 000 เส้น เป็นต้น

แม่ลายผ้าไหมมัดหมี่ ลายผ้าไหมมัดหมี่ที่ทอกันในภาคอีสานและภาคกลางมีจำนวนมากมาย แต่จากการศึกษาลวดลายดังกล่าวแล้ว สามารถจัดกลุ่มและคัดเลือกออกมาเป็นแม่ลายพื้นฐานได้ 7 ลาย ได้แก่ หมี่ซ้อ หมี่โคม หมี่บักจับ หมี่กึ่งน้อย หมี่ดอกแก้ว หมี่ซอ และหมี่ใบไม้

นอกจากแม่ลายพื้นบ้านผ้าไหมมัดหมี่ทั้ง 7 ลายแล้วยังมีการนำลายมัดหมี่มาประสมประสานให้เกิดลายใหม่ที่มีโครงสร้างใหญ่ขึ้น และมีรายละเอียดของลายมากขึ้น โดยลายเหล่านี้จะมีลักษณะแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น ซึ่งจะมีการเรียกชื่อลายตามลักษณะโครงสร้างของลาย เช่น หมี่นาคนจะมีรูปคล้ายหัวนาคน หมี่สนจะมีรูปคล้ายต้นสนและมีการนำเอาลายต่างๆ มาใช้รวมในผ้าไหมมัดหมี่พื้นเดียวกันเพื่อให้เกิดลวดลายที่แปลกออกไป

ประเภทของผ้าไหมมัดหมี่

การทอผ้าไหมมัดหมี่ เป็นศิลปะการทอผ้าพื้นเมืองชนิดหนึ่งที่ยึดถือกันมานานแล้ว โดยเฉพาะชาวตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ในภาคกลางมีการทอผ้าไหมมัดหมี่บ้างบางจังหวัด อาทิ จังหวัดชัยนาท จังหวัดอุทัยธานี จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดลพบุรี ส่วนภาคเหนือมีการทอที่จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดน่าน เป็นต้น

ผ้าไหมมัดหมี่ คือ ผ้าที่ทอด้วยด้ายหรือไหมที่ผูกมัดแล้วย้อมโดยการคิดผูกให้เป็นลวดลายแล้วย้อมสีก่อนทอ ผ้าไหมมัดหมี่มีทั้งทอด้วยด้ายและไหม (จิรา จงกล, 2525: 282) ในปัจจุบันนอกจากจะนิยมทอด้วยเส้นใยฝ้ายและเส้นใยไหม ซึ่งเป็นเส้นใยธรรมชาติแล้ว ยังทอจากเส้นใยวิทยาศาสตร์ เช่น เส้นใยโพลีเอสเตอร์ด้วย

ลักษณะเฉพาะของผ้าไหมมัดหมี่ คือ รอยซึมของสีที่วิ่งไปตามบริเวณของลวดลายที่ถูกมัด และการเหลื่อมล้ำในตำแหน่งของเส้นด้าย เมื่อถูกน้ำขึ้นก็หรือในขณะทอซึ่งจะทำให้เกิดลักษณะลายที่คลาดเคลื่อนต่างจากผ้าทอชนิดอื่นๆ การใช้ความแม่นยำในการมัดย้อมและการขึ้นด้ายบนกี่ ตลอดจนการทอจะช่วยลดความคลาดเคลื่อนนี้ลง หรืออาจใช้ลักษณะการเหลื่อมล้ำเป็นส่วนหนึ่งในการออกแบบ ซึ่งนับเป็นเอกลักษณ์ของผ้าไหมมัดหมี่ (เยาวนิจ ทองพาสุสัจจะ; และคณะ, 2526: 1)

การออกแบบลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ เป็นการสร้างสรรค์ลวดลายจากช่วงจังหวะการมัดเส้นใยไหมหรือเส้นใยฝ้ายเป็นเปลาะๆ ด้วยเชือกแต่เดิมใช้เชือกกล้วย ซึ่งหาได้ง่ายเพราะทำได้เองจากกาบกล้วย ส่วนปัจจุบันนิยมใช้เส้นเชือกฟางพลาสติกแทน การมัดด้วยเชือกนี้ทำให้สีซึมผ่านเข้าไปบริเวณที่ถูกมัดไม่ได้ เมื่อนำเส้นใยไปย้อมสีแล้วแกะเชือกออก จึงเกิดเป็นจังหวะลวดลายตามช่วงของการมัดเส้นเชือก ลวดลายมัดหมี่จะคมชัดสวยงามหากมัดให้แน่นในแต่ละจุด ถ้าไม่แน่นสีจะซึมเลอะ อีกทั้งใน

ขั้นตอนการย้อมสี ต้องดีและทุบเส้นใยเพื่อให้สีซึมทั่วถึงกัน ปมเชือกทุกจุดจึงต้องมัดให้แน่น บางท้องถิ่นนิยมลวดลายมัดหมี่หลายๆ สีที่ต้องมัดโอบสี ย้อมสีหลายๆ ครั้ง

ลวดลายมัดหมี่ที่มีการสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่โบราณนั้น ส่วนใหญ่ได้แรงบันดาลใจจากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมในวิถีชีวิต ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณี อาทิ ลายดอกแก้ว ลายต้นสน ลายโคมห้า ลายโคมเจ็ด ลายบายศรี ลายกวาง ลายนกยูง ลายเต่า และลายพญานาค

เทคนิคการทอผ้าแบบมัดหมี่ที่จำแนกประเภทตามระบบสากลได้ 3 ประเภท

1. มัดหมี่เส้นพุ่ง (Weft Ikat) เป็นผ้ามัดหมี่ที่มัดย้อมลวดลายเฉพาะเส้นพุ่งเท่านั้น
2. มัดหมี่เส้นยืน (Warp Ikat) เป็นผ้ามัดหมี่ที่มัดย้อมลวดลายเฉพาะเส้นยืนเท่านั้น
3. มัดหมี่ซ้อนหรือมัดหมี่สองทาง (Double Ikat) เป็นผ้ามัดหมี่ที่มัดย้อมลวดลายทั้งเส้นพุ่งและเส้นยืน

ในประเทศไทยนั้น มีการทอผ้ามัดหมี่ทั้ง 3 ประเภท แตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ตามกลุ่มวัฒนธรรม โดยจำแนกรายละเอียดตามประเภทได้ ดังนี้ (ผ้าไทย...สายใยแห่งภูมิปัญญา...สู่คุณค่าเศรษฐกิจไทย. 2545: 43 – 44)

1. มัดหมี่เส้นพุ่ง (Weft Ikat)

การทอผ้ามัดหมี่ประเภทเส้นพุ่ง เป็นรูปแบบที่นิยมทอกันมากที่สุดในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลักษณะโครงลวดลายของผ้ามัดหมี่นั้นจำแนกออกเป็น 3 ลักษณะใหญ่ๆ คือ

1.1 ลวดลายแบบหมี่รวด หรือ หมี่โลด ที่มาของคำว่า รวด มาจากภาษาท้องถิ่นของภาคอีสานว่า "เฮ็ดลวดเดียว" หมายถึง การมัดและทอลวดลายมัดหมี่อย่างต่อเนื่องไปรวดเดียวจบ ซึ่งคำว่า ลวด หมายถึง รวด ในภาษาไทยภาคกลาง ส่วนคำว่า โลด หมายถึง การมัดและทอลวดลายมัดหมี่อย่างต่อเนื่องไปโลดเดียวจบ เช่นกัน ลักษณะลวดลายผ้ามัดหมี่แบบนี้ นิยมทำกันมากกว่าแบบอื่น ๆ บางท้องถิ่นในภาคอีสานจะเรียกมัดหมี่แบบนี้ว่า "หมี่หวาน"

1.2 ลวดลายแบบหมี่ร้าย ลักษณะลวดลายของผ้ามัดหมี่แบบนี้ โครงสร้างลวดลายจะเป็นแนวทแยงมุมทั้งผืน ทำยากกว่าหมี่รวดหรือหมี่โลด เนื่องจากมีวิธีการผลิตที่ซับซ้อน กล่าวคือ จะต้องคั้นลวดลายแบบหมี่ร้ายโดยเฉพาะ ซึ่งจะต้องเตรียมเส้นด้ายมัดหมี่เส้นพุ่งอย่างประณีต โดยในการกรอด้ายมัดหมี่เข้าหลอดเพื่อใช้ทอจะต้องกรอจากหมี่ลำแรกจนถึงหมี่ลำสุดท้ายเป็นหลอดที่หนึ่ง ส่วนหลอดที่สองจะกรอหมี่ลำสุดท้ายมาหาหมี่ลำแรก กรอด้ายมัดหมี่สลับกันไปจบครบ แล้วเมื่อนำมาทอจะต้องทอหลอดคี่หรือหลอดคู่อย่างเดียวกันหมด แล้วจึงทอหลอดที่เหลือตามลำดับ คือ ทอหลอดที่ 1, 3, 5, 7, 9, 11, ... จนครบแล้วจึงทอหลอดที่ 2, 4, 6, 8, 10, ...จนครบ จึงจะได้ลวดลายหมัดหมี่เป็นลายทแยงไปด้านเดียวกันเรียกว่า หมี่ร้าย

1.3 ลวดลายแบบหมี่คั่น ลวดลายผ้ามัดหมี่แบบนี้จะทอ คั่น ลวดลายมัดหมี่ด้วยริ้วสีพื้น ที่อาจทอแทรกเส้นใยที่ควบแบบหางกระรอกเข้าไปด้วย กระสวยเส้นพุ่งที่ทอผ้ามัดหมี่แบบนี้คั่น นี้จึงมีจำนวนมากกว่าการทอผ้ามัดหมี่แบบหมี่รวด และหมี่ร้าย โดยจะใช้กระสวยเส้นพุ่งประมาณ 3 - 4 กระสวย ประกอบด้วย

- กระสวย มัดหมี่ 1 กระสวย
- กระสวย เส้นใยสีพื้น 1 - 2 กระสวย
- กระสวย เส้นควบแบบหางกระรอก 1 กระสวย

ขั้นตอนในการทอผ้ามัดหมี่ลวดลายแบบหมี่คั่น ช่างทอจะต้องใช้ทักษะความชำนาญและความจำที่แม่นยำในการหยิบกระสวยเส้นพุ่งต่างๆ ขึ้นมาทอสลับกันให้ถูกต้อง

นอกจากนี้ผ้ามัดหมี่แบบเส้นพุ่งในแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมในภูมิภาคต่างๆ ยังแสดงภูมิปัญญาและเอกลักษณ์พิเศษที่น่าสนใจแตกต่างกัน ผืนผ้ามัดหมี่เหล่านี้จึงเป็นข้อมูลในการศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยมีผ้ามัดหมี่ของกลุ่มวัฒนธรรมและภูมิภาคต่างๆ ที่น่าสนใจ ได้แก่ (ผ้าไทย...สายใยแห่งภูมิปัญญา...สู่คุณค่าเศรษฐกิจไทย. 2545: 44 - 47)

ภูไทหรือผู้ไทย

ชาวภูไทหรือผู้ไทย ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในภาคอีสานตอนบน บริเวณจังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดมุกดาหาร จังหวัดสกลนคร และจังหวัดนครพนม ผ้ามัดหมี่ของกลุ่มวัฒนธรรมภูไทหรือผู้ไทย จำแนกตามลักษณะการใช้สอยผ้ามัดหมี่ออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ผ้ามัดหมี่ฝ้าย นิยมย้อมด้วยสีคราม (Indigo) เป็นส่วนใหญ่ และบางส่วนจะย้อมด้วยสีดำจากมะเกลือ การมัดย้อมจะย้อมเพียงสีเดียว จึงเป็นผ้ามัดหมี่ที่สวยงามแบบเรียบง่าย ใช้สอยเป็นผ้าชิ้นในชีวิตประจำวัน การใช้สอยในรูปแบบวัฒนธรรมเดิมมีการต่อหัวขึ้นและตีน

2. ผ้ามัดหมี่ไหม เป็นผ้ามัดหมี่ที่ชาวภูไทหรือผู้ไทย ทอขึ้นเพื่อเป็นผ้าถุง ในโอกาสพิเศษตามประเพณี อาทิ งานกินดอง (แต่งงาน) งานบุญเผวส และงานบุญสำคัญๆ มีเอกลักษณ์พิเศษที่น่าสนใจ เกิด คือ โครงสร้างสีของผ้าไหมมัดหมี่ในจังหวัดกาฬสินธุ์จะดูค่อนข้างมืด เนื่องจากรูปแบบการแต่งกายในวัฒนธรรมเดิมนั้นต้องการให้แพรวาโดดเด่นที่สุด ผ้ามัดหมี่ไหมของชาวภูไทหรือผู้ไทยมีการทอทั้งลวดลายแบบหมี่รวด/หมี่โลด และแบบหมี่คั่น เดิมจะมีการต่อหัวขึ้นและตีนขึ้นด้วย (ผ้าไทย...สายใยแห่งภูมิปัญญา...สู่คุณค่าเศรษฐกิจไทย. 2545: 48 - 49)

ไทกูยหรือส่วย เขมร

ไทกูยหรือส่วย เขมร ส่วนใหญ่อาศัยในภาคอีสานตอนล่าง บริเวณจังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดบุรีรัมย์ และบางส่วนในจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นต้น ผ้ามัดหมี่ของกลุ่มวัฒนธรรมนี้นิยม

ทอด้วยไหมน้อย มีความงดงาม ละเอียด ประณีตมาก ผ้ามัดหมี่ที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมนี้ได้แก่ (ผ้าไทย...สายใยแห่งภูมิปัญญา...สู่คุณค่าเศรษฐกิจไทย. 2545: 51)

1. ผ้ามัดหมี่ปุม เป็นผ้าโจงกระเบนมัดหมี่ผู้ชายใช้ลงในโอกาสพิเศษ ในอดีตเป็นผ้าถุงของขุนนาง สำหรับลายผ้ามัดหมี่ปุมนั้นมีความแตกต่างกับผ้าไหมมัดหมี่ธรรมดาตรงที่ชายผ้าจะเป็นพื้นสีแดงและทำเป็นริ้วที่ชายผ้า (ศิริ ผาสุก; และคณะ. 2536: 108) ผ้ามัดหมี่ปุมจะมีความยาวประมาณ 4 เมตร

2. ผ้ามัดหมี่โฮลประโบล เป็นผ้าชิ้นมัดหมี่รูปแบบโบราณที่ใช้ลงในโอกาสหรือพิธีกรรมสำคัญเท่านั้น เป็นผ้ามัดหมี่ที่ทอได้ยากมาก ก่อนทอต้องมีพิธีไหว้ครุทอผ้า การค้นลายมัดหมี่จะมีรูปแบบมัดหมี่โฮลโดยเฉพาะ ส่วนต้นชิ้นเรียกว่า ประโบล เป็นผ้ามัดหมี่ทอด้วยพืมหิน่าแคบและต่อขอบต้นชิ้นอีกครั้งด้วยผ้าขิดต้นชิ้น ผ้ามัดหมี่โฮลประโบลนั้น จะนิยมใช้โทนสีแดงเข้มและมีลักษณะสีสันที่กลมกลืนกัน

ไทภูเขาหรือส่วย เขมร มีวัฒนธรรมการใช้ผ้ามัดหมี่แตกต่างจากกลุ่มวัฒนธรรมอื่นๆ ในภาคอีสาน คือ ทำจากฝ้าย แต่ใช้เฉพาะถุงหมี่ที่ทำจากเส้นไหมล้วนๆ ทั้งในชีวิตประจำวันและในโอกาสพิเศษ ลักษณะพิเศษของผ้ามัดหมี่ของกลุ่มชนนี้ คือ พื้นผิวผ้าเนื้อแน่นและลื่นคล้ายผ้าซาตินเพราะทอด้วยระบบสามตะกอ ซึ่งทำให้ผ้ามีน้ำหนักที่ตัวดีมากขึ้นกว่าระบบสองตะกอธรรมดา

ลวดลายผ้ามัดหมี่ของกลุ่มวัฒนธรรมนี้งดงามมาก อาทิ ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายสับปะรด ลายนาคเกี้ยว ลายนกยูง ลายช้าง ลายกวาง ลายผีเสื้อ ลายนก และลายไก่ เป็นต้น นอกจากลวดลายพื้นฐานธรรมดาแล้ว ยังมีการทอมัดหมี่เป็นเรื่องราวพุทธประวัติอีกด้วย การค้นลายมัดหมี่ที่เล่าเรื่องราวนี้มีความซับซ้อนมากนับเป็นเอกลักษณ์พิเศษอีกอย่างหนึ่ง

ลักษณะพิเศษของผ้ามัดหมี่ที่น่าสนใจของชาวไทภูเขาหรือส่วย เขมร อีกประการ คือ จะมีการมัดลวดลายผ้ามัดหมี่เป็นตัวอักษรไทย เป็นการบันทึกข้อมูลบอกชื่อลวดลายในผืนผ้า โดยทั่วไปแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ลวดลายคือพันธุ์พฤกษาและสัตว์ต่าง

ในปัจจุบันผ้ามัดหมี่ของกลุ่มวัฒนธรรมไทภูเขาหรือส่วย เขมร ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ มีการพัฒนาเพิ่มความซับซ้อนในกระบวนการทอผ้าขึ้นไปอีก โดยนำเส้นไหมมัดหมี่มาทอกลายลูกแก้วด้วยตะกอตั้งแต่ 4 - 8 และนำโครงสร้างผ้ามัดหมี่ปุมมาดัดแปลงเป็นลวดลายที่ซับซ้อนสวยงาม

ในภาคอีสานยังมีผ้ามัดหมี่เส้นพุ่งที่มีความงดงามโดดเด่นแปลกกว่ากลุ่มอื่นๆ ที่เป็นที่ยู้งักกันในนาม "ผ้ามัดหมี่ตีนแดง" ซึ่งทอในจังหวัดบุรีรัมย์ ลักษณะพิเศษของผ้ามัดหมี่ชนิดนี้ คือ ส่วนเชิงของผ้ามัดหมี่ทุกผืนเป็นพื้นแดง บางผืนจกลวดลายเป็นแถบริ้วลายจกขนาดเล็ก ผ้าชิ้นมัดหมี่ตีนแดงโบราณมีการต่อหัวชิ้นและตีนชิ้นด้วย (ผ้าไทย...สายใยแห่งภูมิปัญญา...สู่คุณค่าเศรษฐกิจไทย. 2545:

ไทครั้ง (ลาวครั้ง ลาวเวียง ลาวกา)

ชาวไทครั้ง (ลาวครั้ง ลาวเวียง ลาวกา) ส่วนใหญ่อาศัยในภาคกลางของประเทศไทย บริเวณจังหวัดอุทัยธานี จังหวัดชัยนาท จังหวัดสุพรรณบุรี บางส่วนในจังหวัดพิจิตร และในจังหวัดพิษณุโลก กลุ่มวัฒนธรรมไทครั้ง (ลาวครั้ง ลาวเวียง ลาวกา) มีวิธีย้อมสีผ้ามัดหมี่แตกต่างจากกลุ่มวัฒนธรรมอื่นๆ ใช้วิธีการแจะ กล่าวคือจะย้อมสีหลักเพียงสีเดียว ส่วนสีอื่น ๆ จะใช้ไม่จุ่มสีมาแต่มีตามตำแหน่งของลวดลาย ทำให้เสริมความเหลือมล้ำของลวดลายมากยิ่งขึ้น แบ่งตามลักษณะ ดังนี้ (ผ้าไทย...สายใยแห่งภูมิปัญญา...สู่คุณค่าเศรษฐกิจไทย. 2545: 57)

1. ผ้ามัดหมี่โจงกระเบน หรือผ้าเขย เป็นผ้าที่ใช้ลงในงานกินดอง (แต่งงาน) และงานบุญสำคัญๆ ในอดีตแม่จะทอไว้ให้ลูกชายใช้นุ่ง โครงสร้างลวดลายผ้าโจงกระเบนนี้คือ มีลายขอบ ลายเชิง สีสนั่นสีแดงครั้งเป็นหลัก ลวดลายขอบผ้าทั้งสองด้านนิยมใช้สีเขียวเป็นริ้วขอบขนานตามยาวผ้า

2. ผ้าชิ้นหมี่รวด เป็นผ้ามัดหมี่ที่มีโครงสร้างลวดลายแบบหมี่รวดหรือหมี่โลดในภาคอีสาน แต่ชิ้นหมี่รวดของไทครั้งนั้นจะต้อตีนจกด้วย ลวดลายหมี่รวดที่นิยมทอได้แก่ ลายหมี่ขอหลวง ลายหมี่สะเกาหรือตะเกา ลายหมี่สำรวจ และลายหมี่รวงใหญ่ เป็นต้น ในอดีตกลุ่มไทครั้งจะทอผ้าชิ้นหมี่รวดเพื่อใช้ในโอกาสพิเศษ งานบุญ หรือพิธีกรรมสำคัญ อาทิ กินดอง (แต่งงาน) งานบุญผ้าป่า และงานบุญจุลกฐิน

3. ผ้าชิ้นหมี่ตา เป็นผ้ามัดหมี่ที่มีโครงสร้างลวดลายแบบหมี่คั่นในภาคอีสาน แต่ผ้าชิ้นหมี่ตาของไทครั้งนั้นจะมีการต้อตีนจก และการทอคั่นจะใช้เทคนิคขีด ทอสลักับมัดหมี่ ลวดลายมัดหมี่ตาที่นิยมทอ ได้แก่ ลายหมี่นาค ลายหมี่เข้ (จระเข้) และลายหมี่หงส์ เป็นต้น ในอดีตกลุ่มไทครั้งจะทอชิ้นหมี่ตาในโอกาสพิเศษเช่นเดียวกับผ้าชิ้นหมี่รวด

4. ผ้าชิ้นหมี่น้อย เป็นผ้ามัดหมี่ของกลุ่มไทครั้งที่มีลักษณะลวดลายเป็นริ้วคั่นสลักับลวดลายมัดหมี่ ที่รู้จักกันทั่วไปในภาคอีสานว่า หมี่คั่น แต่กลุ่มไทครั้งจะเรียกผ้าแบบนี้ว่า หมี่น้อย เนื่องจากกลุ่มไทครั้งเรียกผ้าทอด้วยเทคนิคการมัดหมี่สลักับขีด ที่มีลายขีดขนาดใหญ่ว่า หมี่ตาใหญ่ จึงเรียกมัดหมี่ที่ทอสลักับลายขีดขนาดเล็กหรือเป็นเพียงริ้วคั่นธรรมดาว่า หมี่ตาน้อย เรียกสั้นๆ ว่า หมี่น้อย ผ้าชิ้นหมี่น้อยนี้นิยมสีก่อนข้างมีด อาทิ สีคราม และสีดำเป็นสีหลัก และนิยมต่อกับผ้าตีนจกแบบตีนดำ ด้วยกรอบทางวัฒนธรรมดั้งเดิมใช้เป็นชิ้นสำหรับสตรีสูงอายุ (ผ้าไทย...สายใยแห่งภูมิปัญญา...สู่คุณค่าเศรษฐกิจไทย. 2545: 47 - 49)

ไทพวน

ชาวไทพวน ส่วนใหญ่อาศัยอยู่บริเวณภาคกลางและภาคอีสาน เป็นผ้ามัดหมี่ที่แสดงวัฒนธรรมร่วมระหว่างกลุ่มและกลุ่มไทลาว ลักษณะผ้ามัดหมี่ของไทพวนดั้งเดิมจะทอลวดลายละเอียดใช้ไหมเส้นเล็ก นิยมสีก่อนข้างขรึม ผ้ามัดหมี่ไทพวนเป็นที่รู้จักกันในปัจจุบัน คือ ผ้ามัดหมี่ไท

พวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ดั้งเดิมมีการทอทั้งมัดหมี่แบบหมี่รวด และหมี่คั่น เป็นรากฐานแห่งภูมิปัญญาเดิม ต่อมาได้มีการพัฒนาทอตะกอกซ้อน และลวดลายให้เป็นที่ไปตามความต้องการของตลาด (ผ้าไทย...สายใยแห่งภูมิปัญญา...สู่คุณค่าเศรษฐกิจไทย. 2545: 60)

ไทลื้อ

ผ้ามัดหมี่ของกลุ่มวัฒนธรรมไทลื้อที่เรียกขานในภาษาท้องถิ่นว่า มัดก่าน กลุ่มไทลื้อในจังหวัดน่านทอผ้าด้วยวิธีนี้เป็นผ้าชิ้นเรียกว่า ชิ้นก่าน หรือชิ้นคาดก่าน คือ ทอสลักรับริ้วสีพื้นและลวดลายขีด ส่วนผ้าชิ้นก่านของกลุ่มไทลื้อนิยมมัดลวดลายที่ไม่ซับซ้อน และย้อมเพียงสีเดียว ลวดลายมัดหมี่ของไทลื้อเป็นแนวขวางกับลำตัว เมื่อเย็บเป็นผ้าชิ้นจึงแตกต่างจากผ้ามัดหมี่กลุ่มอื่นๆ ซึ่งลวดลายเป็นแนวขนานลำตัว ในปัจจุบันยังคงมีการทอชิ้นก่านอยู่บ้างที่อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน นอกจากนี้กลุ่มไทลื้อที่เมืองฮุน ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวก็มีการทอด้วยเทคนิคมัดหมี่ตกแต่งในผืนผ้าชิ้นเช่นกัน (ผ้าไทย...สายใยแห่งภูมิปัญญา...สู่คุณค่าเศรษฐกิจไทย. 2545: 61)

นอกจากผ้ามัดหมี่ที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมต่าง ๆ แล้ว ยังมีผ้ามัดหมี่ที่เป็นเอกลักษณ์พิเศษ คือ ผ้ามัดหมี่อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น ซึ่งได้นำเอาลายผ้าปุมโบราณ มาพัฒนาดัดแปลงเป็นผ้ามัดหมี่มีเชิง ซึ่งเรียกว่า มัดหมี่หน้านาง นิยมทอกันอย่างแพร่หลายในอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น (ผ้าไทย...สายใยแห่งภูมิปัญญา...สู่คุณค่าเศรษฐกิจไทย. 2545: 62)

ผ้ามัดหมี่ที่มีชื่อเสียงมากอีกที่หนึ่งในประเทศไทย คือ ผ้ามัดหมี่บ้านคำปุ่น จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งนางคำปุ่น ศรีใสได้พัฒนาสร้างสรรค์ลวดลายให้ละเอียดซับซ้อน มีการทอแทรกด้วยเส้นเงิน เส้นทอง จนวิจิตรงดงาม มีทั้งผ้ามัดหมี่แบบมีเชิงหรือผ้าชิ้นมัดหมี่ตีนตั่ว และผ้ามัดหมี่ใช้เครื่องขึ้นทอ นับเป็นศิลปะชั้นสูงของผ้ามัดหมี่ในยุคปัจจุบันของประเทศไทย(ผ้าไทย...สายใยแห่งภูมิปัญญา...สู่คุณค่าเศรษฐกิจไทย. 2545: 63)

มัดหมี่เส้นยืน (Warp Ikat)

การทอผ้ามัดหมี่เส้นยืนนี้ นิยมแพร่หลายในกลุ่มชนชาวไทยภูเขา อาทิ ชาวลัวะ และชาวกระเหรี่ยง เป็นต้น นอกจากนี้กลุ่มไทววนในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ มีการทอมัดหมี่แบบชิ้นลัวะเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันด้วยเช่นกัน แหล่งทอผ้ามัดหมี่เส้นยืนที่มีชื่อเสียง คือ ศูนย์ทอผ้าของนางแสงดา บันสิทธิ์ ที่บ้านไร่ไผ่งาม อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ นางแสงดานำโครงสร้างระบบการทอผ้ามัดหมี่แบบชิ้นลัวะมาพัฒนาจนมีเอกลักษณ์ที่งดงามเป็นของตนเอง ผ้ามัดหมี่เส้นยืนได้แก่

1. ชิ้นลัวะ เป็นผ้ามัดหมี่เส้นยืนที่นิยมมัดลวดลายง่ายๆ เป็นแถบริ้วสลักรับเส้นยืนหลักสี่ครามหรือสีดำ นิยมทอด้วยพืมน้ำแคบแล้วเย็บต่อ 2 ชิ้น เพื่อเพิ่มความกว้างของผ้าให้พอดีกับการใช้งาน

2. ซิ่นมัดหมี่เส้นยืนที่อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ในปัจจุบันได้พัฒนาสีเส้นและลวดลายเป็นแบบร่วมสมัย ด้วยลวดลายง่ายๆ เน้นความงดงามของสีเส้นที่กลมกลืน และนิยมย้อมเส้นใยด้วยสีธรรมชาติจากเปลือกไม้ ใบไม้ ฯลฯ ผ้ามัดหมี่เส้นยืนกลุ่มนี้นิยมทอด้วยเส้นใยฝ้ายเท่านั้น

3. ซิ่นกระเหรี่ยง เป็นผ้ามัดหมี่เส้นยืนที่ทอผ้าแบบ” กี่เอว” ขนาดหน้าพืดทอผ้าจึงแคบ ผ้าซิ่นกระเหรี่ยงนั้นต้องต่อผ้าถึง 4 ซิ่น จึงจะได้ความกว้างที่ต้องการ ส่วนที่ทอด้วยวิธีมัดหมี่เส้นยืนนั้นคือ 2 ซิ่น ซึ่งอยู่ช่วงกลางของผ้าซิ่น กลุ่มนี้นิยมมัดย้อมด้วยสีแดงจากรากยอป่าเพียงสีเดียวเท่านั้น (ผ้าไทย...สายใยแห่งภูมิปัญญา...สู่คุณค่าเศรษฐกิจไทย. 2545: 64 – 66)

มัดหมี่ซ้อนหรือมัดหมี่สองทาง (Double Ikat)

การทอผ้ามัดหมี่ประเภทมัดหมี่ซ้อนหรือมัดหมี่สองทาง คือ การมัดย้อมลวดลายทั้งเส้นพุ่งและเส้นยืน ในประเทศไทยมีการทอผ้ามัดหมี่ประเภทนี้ในบริเวณที่เป็นกลุ่มวัฒนธรรมไทยภูเขาหรือส่วยเขมร เช่น จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นต้น ผ้ามัดหมี่ซ้อนหรือมัดหมี่สองทาง นิยมทอกันมากได้แก่ ผ้าอัมปรม

การทอผ้าอัมปรมจะใช้กระสวยหลายอัน เพื่อพุ่งเป็นลายตารางแทรกสลับกับลายมัดหมี่ลวดลายมัดหมี่บนพื้นผ้าอัมปรมเป็นลวดลายกากบาทเล็กๆ บนพื้นตารางที่ใช้เส้นใยไหมสีแดงเป็นหลัก

การทอผ้าอัมปรมนั้น แม้จะมองดูเป็นลวดลายที่เรียบง่าย แต่การที่จะจัดให้กากบาทสีขาวขนาดเล็กมากมาไขว้ตัดกันพอดีนั้นยากมาก ต้องใช้ความชำนาญและฝีมือที่ละเอียดอ่อน ผู้ทอต้องละมัดระวังทุกขั้นตอน จึงจะได้ผ้าอัมปรมที่งดงามที่คุณภาพ

ในปัจจุบันบริษัท ชบาติก มิ่งเมือง จำกัด ริเริ่มทอผ้ามัดหมี่ซ้อนให้มีลวดลายและสีเส้นแปลกจากเดิม โดยใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ ช่วยในการออกแบบ โดยให้กลุ่มชาวบ้านในจังหวัดบุรีรัมย์เป็นผู้ทอ (ผ้าไทย...สายใยแห่งภูมิปัญญา...สู่คุณค่าเศรษฐกิจไทย. 2545: 67 – 68)

ลวดลายบนผ้ามัดหมี่

วิลาวัณย์ วิจารณ์กิติ์ กล่าวว่า ลวดลายมัดหมี่มีเป็นจำนวนมาก ผ้ามัดหมี่ส่วนใหญ่จะเป็นลายเต็มทั้งผืนโดยมีวิธีการวางลวดลายต่างๆ กัน การจัดวางลวดลายให้เต็มหน้าผ้านั้นคือการวางลายให้ซ้ากันเป็นช่วงๆ เป็นจนครบตามขนาดที่ต้องการ โดยจัดวางได้หลายแบบ แนวอน แนวตั้ง แนวเฉียง เป็นตาหมากรุก ขึ้นบันได หรือเป็นรูปเหลี่ยมต่างๆ ก็ได้ ลวดลายและการจัดวางมีผลในการนำไปใช้เป็นอย่างมาก ผ้าลายเล็กจะสามารถนำไปตัดแปลงใช้ได้หลายโอกาสมากกว่า ในขณะที่ลายใหญ่จะดูสง่างามและโดดเด่นการจัดวางลวดลายจะแตกต่างกันหลายรูปแบบดังนี้

ลวดลายเล็กๆ ลายเดี่ยววางซ้าๆ กันเป็นลายต่อเนื่องเต็มผืนผ้าเรียกว่า”หมี่หวาน”หรือ”หมี่ลวด”หรือบางพื้นที่เรียกว่า”หมี่โลด”หากเป็นลายที่ค่อนข้างใหญ่ ก็จะวางในลักษณะเป็นลายเดี่ยวห่าง

กันอย่างเป็นระเบียบ ถ้าเป็นลายขนาดเล็กก็จะนิยมวางลายเป็นกลุ่ม หรืออาจวางเปียลายเดี่ยวกระจายทั่วไปเต็มผืนผ้าก็ได้

การวางลายเป็นแนวเฉียงกับผืนผ้าเป็นที่นิยมมากที่สุด บางลายก็อาจมีเส้นโยงต่อเนื่องกันเป็นตารางแบ่งแยกให้เห็นชัดเจน บางลายก็ไม่มีเส้น บางครั้งการวางลายก็ใช้ลายเดี่ยววางต่อเนื่องกันไปเป็นแนวเฉียงกับผืนผ้าเรียกว่า”หมี่ร้าย”ทั้งนี้แล้วแต่จินตนาการของผู้ทอ

หมี่คั่น เป็นการจัดวางลวดลายเป็นแถบมีเส้นแบ่งลวดลายเป็นเส้นกันตามขวางทั้งผืน เรียกว่า”หมี่ข้อ”หรือ”หมี่คั่น”ระหว่างเส้นคั่นนี้ จะมีลวดลายเล็กๆ เช่น ลายปักจับ หรือลายดอกแก้ว เช่น หมี่คั่นดอกแก้ว ก็คือมีลายดอกแก้วอยู่ระหว่างเส้นคั่นนั่นเอง

หมี่เครือ เป็นการวางลวดลายต่อเนื่องกันโดยเชื่อมโยงด้วยเส้นเว้นระยะห่างกันพองาม มีลักษณะคล้ายเถาไม้เลื้อย เรียกว่า”หมี่เครือ”บางพื้นที่เรียกลวดลายที่มีเส้นตัดกันเป็นกรอบรอบตัวลาย ลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด เหมือนตาข่ายทั้งผืนนั้นเรียกว่า”ลายเครือ”

ลวดลายที่มาจากรูปเรขาคณิต คือ กลุ่มลายที่พัฒนามาจากลายพื้นฐาน เป็นการจัดองค์ประกอบของลายพื้นฐานต่อเนื่องกันเป็นรูปเหลี่ยม เช่น รูป สามเหลี่ยม หรือสี่เหลี่ยมต่างๆ อาจทอเป็นลายทึบหรือลายโปร่งตามแต่จะเห็นว่าสวยงาม เมื่อมีความต้องการที่จะทอรูปวงกลมหรือส่วนของวงกลมเพื่อทำเป็นลายรูปสัตว์ หรือดอกไม้ ซึ่งทำได้ยากกว่ารูปเหลี่ยม จึงเกิดลายพื้นฐานอีกประเภทหนึ่งขึ้น คือ”ลายเส้นโค้ง” สรุกันได้ว่า ลายที่มีพื้นฐานเป็นรูปสามเหลี่ยมจะถูกเรียกเป็นแม่ลายว่า”ลายกาบ”ลายที่ทอเป็นรูปสี่เหลี่ยมเรียกแม่ลายว่า”ลายหน่วย”ส่วนลายที่พยายามทำเป็นลายวงกลมนั้น เกิดเป็นเส้นโค้งเรียกว่า”ลายขอ”

ลายสัตว์ เป็นลวดลายที่ได้รูปแบบมาจากสัตว์ชนิดต่างๆ เช่น ลายเต่า ลายแมงมุม ลายปลาหมึก ลายนกยูง ลายผีเสื้อ เป็นต้น

ลายนาค เป็นกลุ่มลายโบราณจะทอในรูปแบบต่างๆ เช่น ลายนาคน้อย ลายนาคคู่ ลายนาคปรก ลายนาคควง ลายนาคสองหัว เมื่อนำเอาลายนาคไปประกอบกับลายอะไรก็จะเรียกตามลายนั้น เช่น ลายนาคปราสาท หรือนาคเชิงเทียน ที่นิยมกันมาก คือ การนำเอาลายนาคไปประกอบกับต้นสน เรียกว่า ลายนาคต้นสน หรือลายนาคสน เป็นต้น

ลายพรรณไม้ เป็นลายโบราณที่มีการทอสืบต่อกันมานาน มีทั้งลายต้นไม้ออกไม้ ใบไม้ หรือแม้แต่ผลไม้ที่พบเห็นได้ทั่วไปในท้องถิ่น เช่น ดอกแก้ว ใบไม้ ดอกมะลิ มะลิเลื้อย ดอกหมาก กาบบัว สร้อยพราว กระจับ ผักแว่น มะเขือ และมะเฟือง เป็นต้น

ลายเบ็ดเตล็ด ส่วนหนึ่งเป็นลายที่ทอกันมาแต่โบราณ เป็นสิ่งของเครื่องใช้ที่อยู่ในบริเวณใต้ถุนบ้าน หรืออุปกรณ์ทอผ้า เช่น ลายขอต่างๆ ลายขาเปีย ลายกระเบื้องดำ บ้างก็เป็นลายที่ได้จากสิ่งของที่ใช้และเห็นอยู่ในวิถีการดำเนินชีวิต เช่น ลายขันหมากเบ็ง (บายศรี) ลายประแจเงิน ลายฮ่องวง

ลายลูกตุ้ม เป็นลายเขมรโบราณ รวมถึงสิ่งของอันเป็นมงคล เช่น ลายเทียน ลายช่อฟ้า และลายฉัตร เป็นต้น

ลายจากสิ่งแวดล้อม ช่างทอผ้าเปรียบเสมือนศิลปินพื้นบ้าน ที่มองธรรมชาติรอบตัวทุกสิ่งทุกอย่างงดงาม สามารถนำมาเป็นต้นแบบลวดลายบนผืนผ้าให้งดงามได้อย่างน่าประหลาด เช่น ลายเอี้ยเอี้ยวควาย ลายแมงมุมชักใย ลายเอ็ดเต้ ลายบัวคว่ำบัวหงายเป็นต้น (วิลาวัณย์ วีรานุกิติ์. ม.ป.ป: 27 – 67)

5. ข้อมูลเกี่ยวกับลวดลาย

ความหมายของลวดลาย

“ลาย” หมายถึงความเป็นระเบียบสม่ำเสมอ และมีขอบเขตจำกัด (ชะลูด นิมเสมอ. 2534: 320)

“ลวดลาย” หมายถึง ลายต่าง ๆ ที่เขียนหรือแกะสลัก”ลาย”หรือ”ลวดลาย”เป็นรูปที่สร้างขึ้นเพื่อตกแต่งสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้สวยงามส่วนมากจะเป็นรูปซ้ำๆ ของแม่ลาย ในจังหวัดและลีลาต่างๆ เช่น ลายเครือเถา ลายกนก ลายกุดั่น ฯลฯ (ชะลูด นิมเสมอ. 2534: 278)

“ลวดลาย”คือ แบบอย่างที่ปรากฏบนผ้า อาจเป็นเส้น รูปต่างๆ กัน (อัจนราพร ไสละสูต. 2524: 307)

จากการศึกษาความหมายของลวดลาย เป็นการศึกษาที่เกี่ยวกับลวดลายของผ้าขึ้นดินแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งในการทอผ้าขึ้นดินแดงนั้นช่างทอจะใช้คุณลักษณะของการใช้สี มาประกอบกับการออกแบบลวดลายให้เกิดความสวยงาม สีจึงเป็นองค์ประกอบหลักสำคัญ ที่แสดงให้เห็นคุณค่าความคุ้มค่าการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบ ในส่วนอื่นๆ การใช้สีให้เกิดจังหวะแสดงลักษณะของพื้นผิว การสร้างสรรค์ลวดลายผ้าขึ้นดินแดง จึงเป็นการส่งเสริมภูมิปัญญาเฉพาะ ก่อให้เกิดการแสดงออกของลวดลายที่ปรากฏบนพื้นผ้าสีล้วน อารมณ์ และความรู้สึกได้อย่างงดงาม

ประเภทของลวดลาย

ประเภทของลวดลายมีผู้เชี่ยวชาญได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับลาย โดยเฉพาะผ้าและสามารถแยกประเภทลวดลายที่ได้จากการทอ ซึ่งมีลวดลายต่างๆ และมีการเรียกชื่อตามกรรมวิธีที่แตกต่างกัน

สิทธิศักดิ์ ธัญศรีสวัสดิ์กุล ได้กล่าวถึงลวดลายและได้แบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ ลายธรรมชาติ คือ สิ่งต่างๆ ที่เกิดโดยธรรมชาติรูปทรงที่เป็นหลัก ต้นแบบในการออกแบบที่เน้นรูปทรงของธรรมชาติได้แก่

พืช

- ต้นไม้ ใบไม้ ดอกไม้ กิ่งก้าน ฯลฯ
- ต้นทรงสูง ทรงเตี้ย เป็นพุ่ม เป็นช่อ เป็นเถา ฯลฯ

สัตว์

- สัตว์ 2 เท้า และสัตว์ 4 เท้า
- สัตว์ปีกทุกชนิด
- สัตว์น้ำ เช่น ปลา กุ้ง หอย ฯลฯ

แร่ธาตุ

- หินต่าง ๆ ภูเขา, ดิน, น้ำ, กรวด, ทราย, สารประกอบ, จุลินทรีย์ต่างๆ

ลวดลายเรขาคณิต ได้แก่ สามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม ห้าเหลี่ยม วงกลม จุด เส้น รูปร่าง รูปทรง เป็นส่วนประกอบของการออกแบบ สามารถนำไปสร้างสรรค์ตามความคิด

ลวดลายที่ใช้ประดับตกแต่ง เช่น ลายปูนปั้น ลายสลักหิน ลายดินเผา ลายสลักไม้ ลายประดับมุก ภาพเขียนและอื่นๆ เป็นต้น (สิทธิศักดิ์ ธีรศรีสวัสดิ์กุล. 2529: 21 - 30)

อัจฉราพร ไศละสูต ได้จัดแบ่งประเภทของลวดลาย ได้แก่ ลายดอกไม้ รวมถึงส่วนอื่นๆ ของพืช เช่น ใบ ผล หรือราก ลายสัตว์ ได้แก่ สัตว์ทุกประเภท เช่น นก ผีเสื้อ ปลา กระต่าย สุนัข หรือแมว รวมทั้งภาพคน หรือส่วนหนึ่งส่วนใดของสัตว์ ลายเรขาคณิต ได้แก่ ลายที่นำเอารูปทรงในหลักวิชาเรขาคณิตทั้งหมด เช่น เส้น รูปทรงกลม สามเหลี่ยมหรือสี่เหลี่ยมมาจัดรวมกันให้เป็นรูปร่างต่างๆ ลายสมัยใหม่ เป็นลวดลายที่มีลักษณะคล้ายลายเรขาคณิตมาก แต่ไม่ได้เป็นรูปทรงเรขาคณิตและลายภาพของจริงเป็นภาพวิว เครื่องจักร หรืออาคาร ฯลฯ (อัจฉราพร ไศละสูต. 2524: 32)

จากการศึกษาข้อมูลประเภทของลวดลาย จากผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่ได้ทำการศึกษาวิจัย สามารถแบ่งประเภทของลวดลายผ้าตามที่ปรากฏบนผืนผ้าทั้งสิ้น ลวดลายที่ได้แบ่งลำดับประเภทไว้เหมือนกัน คือ ลวดลายดอกไม้ ลวดลายสัตว์ ลำดับต่อมาคือลวดลายพืช ลวดลายเรขาคณิต ลวดลายที่แบ่งประเภทไว้แตกต่างกันคือ ลวดลายเบ็ดเตล็ด ลวดลายสมัยใหม่ ลวดลายภาพของจริง ลวดลายทางประวัติศาสตร์ ลวดลายที่ใช้เรียกเฉพาะและลวดลายจากการประยุกต์ นอกจากลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าแล้วนั้นสิ่งที่แสดงออกถึงรูปแบบของความเชื่อ อันได้แก่สัญลักษณ์ที่ปรากฏยังคงแฝงไว้ซึ่งความเชื่อที่มีมาช้านานในแต่ละกลุ่มชนท้องถิ่นต่างๆ

หลักการออกแบบลวดลาย

หลักการออกแบบส่วนใหญ่นำเอารออกแบบทางศิลปะมาประยุกต์ใช้ โดยมีหลักที่หลากหลาย ดังที่ อ้อยทิพย์ พงศ์ศรี ได้สรุปไว้ ดังนี้ (อ้อยทิพย์ พงศ์ศรี. 2545: 53 - 65)

การสร้างแบบจากแม่ลาย (MOTIF) คำว่า แม่ลายหรือแม่บท ในพจนานุกรมศัพท์ศิลปะ อังกฤษ – ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2530: 119) ได้กำหนดว่า หมายถึงส่วนสำคัญที่เป็นประธานของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเป็นความคิดที่เป็นส่วนประกอบสำคัญขององค์ประกอบใดๆ เป็นต้น จากแนวความคิดของแม่ลายจึงมีผู้คิดหลักการออกแบบลวดลายโดยการสร้างรูปมาตรฐานต้นแบบ (MOTIF) ดังที่ ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์ ได้กล่าวสรุปไว้ดังนี้

1. การสร้างรูปแบบมาตรฐานจากต้นแบบ (MOTIF) หมายถึง การออกแบบรูปทรงใดรูปทรงหนึ่งที่มีลักษณะเรียบง่ายขึ้นเพียง 1 รูป แต่สามารถถูกเป็นลวดลายอื่นๆ ต่อไปได้อีก เอฟ.เฮช.นอร์ตัน (F.H Norton) กล่าวว่าลวดลายต้นแบบมักเป็นรูปทรงธรรมดาที่ไม่มีความงดงาม แต่นำเมื่อนำลวดลายมาผูกต่อด้วยวิธีการดังต่อไปนี้จะสามารถสร้างลวดลายที่มีความงดงามขึ้นได้อีกจำนวนมาก ดังนี้

1.1 การเรียงลำดับ (Translation in steps) เป็นการนำลวดลายต้นแบบนั้นเรียงลำดับในลักษณะการซ้ำของรูปร่าง

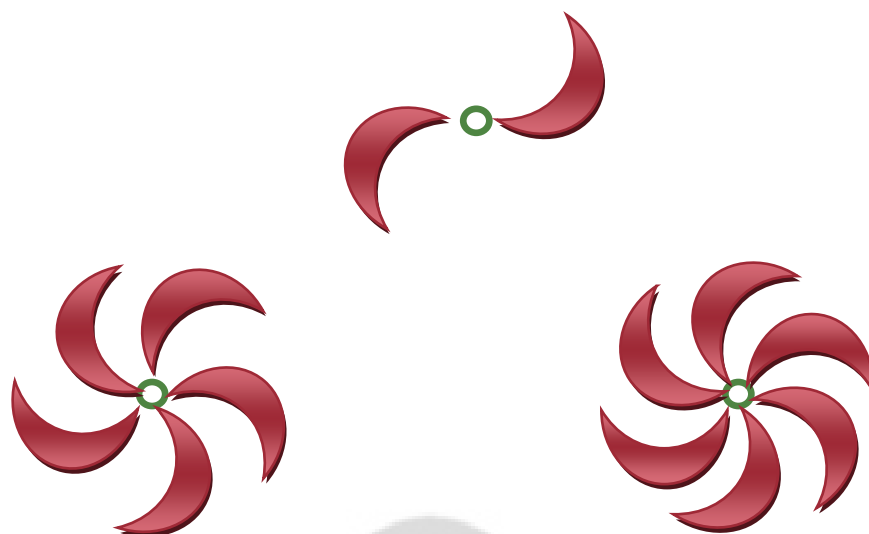
ภาพประกอบ 4 การเรียงลำดับ (Translation in steps)

1.2 การสลับภาพซ้ายขวา (Reflection about a line) เป็นการวางลวดลายต้นแบบในลักษณะสะท้อนผ่านเงากระจก ภาพจะกลับซ้ายเป็นขวา

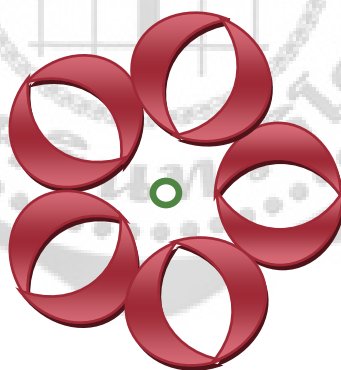
ภาพประกอบ 5 การสลับภาพซ้ายขวา (Reflection about a line)

1.3 การหมุนรอบจุด (Rotation about a point) เป็นการวางลวดลายต้นแบบรอบจุดศูนย์กลางจุดหนึ่ง ในลักษณะของภาพหมุน อาจวางซ้ำกัน 2 – 8 ขึ้น ซึ่งจะให้ลักษณะที่แตกต่างกันออกไป

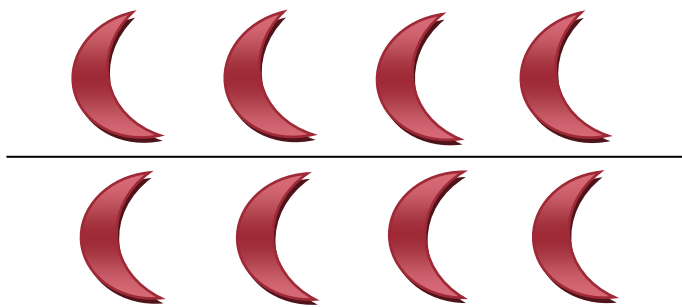
ภาพประกอบ 6 การหมุนรอบจุด (Rotation about a point)

1.4 การสลับซ้ายขวาและหมุนรอบจุด (Reflection and rotation) เป็นนำลายต้นแบบ
วางสลับซ้ายขวาตามหลักการที่ 1.2 ในลักษณะเดียวกันก็นำมาวางรอบจุดศูนย์กลางตามหลักการที่
1.3

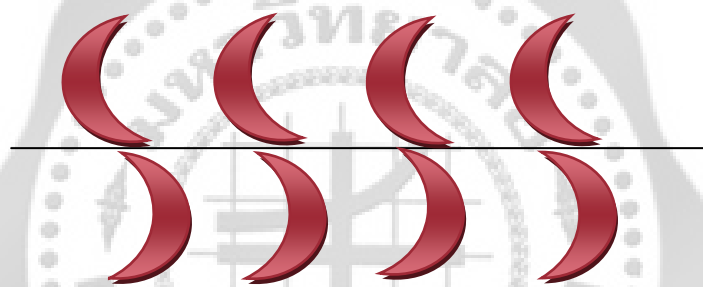
ภาพประกอบ 7 การสลับซ้ายขวาและหมุนรอบจุด (Reflection and rotation)

1.5 การสลับซ้ายขวาและเรียงลำดับ (Reflection and translation) เป็นนำลายต้นแบบ
วางสลับซ้ายขวาตามหลักการที่ 1.2 แล้วจึงนำมาเรียงลำดับอีกครั้งหนึ่งตามหลักการข้อที่ 1.1 ภาพที่
ได้จะมีลักษณะเหมือนภาพที่สะท้อนจากผิวน้ำ หรือกระจก

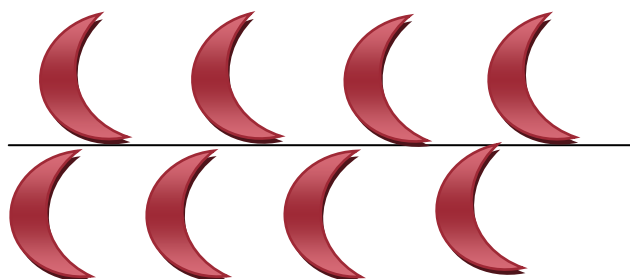
ภาพประกอบ 8 การสลับซ้ายขวาและเรียงลำดับ (Reflection and translation)

1.6 การหมุนรอบจุดและเรียงลำดับ (Rotation and translation) เป็นการนำต้นแบบ 2 ขึ้น มาวางรอบจุด แล้วนำมาเรียงลำดับกันอีกครั้งหนึ่ง ภาพที่ได้จะไม่เหมือนภาพที่สะท้อนจากกระจก เพราะรูปทรงจะตรงข้ามกันหมด

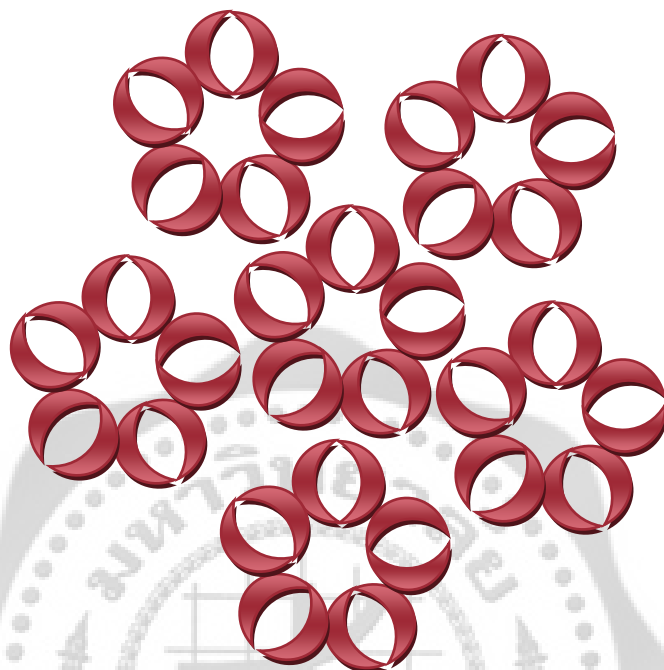
ภาพประกอบ 9 การหมุนรอบจุดและเรียงลำดับ (Rotation and translation)

1.7 การเรียงลำดับสลับจังหวะ (Reflection and alternate translation) เป็นการนำแบบ มาเรียงลำดับ และสะท้อนกลับลงด้านล่างในลักษณะสลับฟันปลา ซึ่งจะให้ลวดลายที่แตกต่างกัน ออกไปจากการเรียงลำดับตามปกติ

ภาพประกอบ 10 การเรียงลำดับสลับจังหวะ (Reflection and alternate translation)

1.8 การผสมระหว่างการเรียงลำดับ (Reflection, Rotation and translation) สลับซ้ายขวา และการหมุนรอบจุด เป็นการออกแบบลวดลายโดยผสมผสานหลักการดังกล่าวข้างต้นเพื่อสร้างลวดลายชิ้นใหม่

ภาพประกอบ 11 การผสมระหว่างการเรียงลำดับ (Reflection, Rotation and translation)

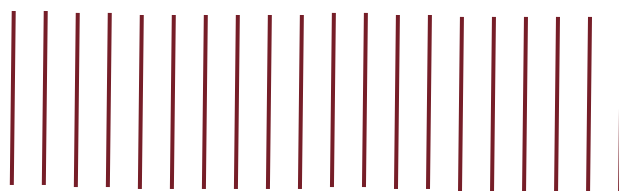
2. การใช้จังหวะ ถือเป็นหลักการสำคัญของการสร้างลวดลาย เพราะการจัดจังหวะที่ดีจะช่วยให้ผลงานออกแบบดูเป็นระเบียบ เรียบง่าย และน่าสนใจ ซึ่งลักษณะของการเกิดจังหวะนั้น ชะลูดนิมเสมอ (2539: 148) ได้กำหนดไว้ 2 ลักษณะดังนี้

ลักษณะแรก เกิดจากการซ้ำของหน่วยหรือการสลับกันของหน่วยกับช่องไฟ

ลักษณะที่สอง เกิดจากการเลื่อนไหลต่อเนื่องกันของเส้น รูปทรง น้ำหนัก หรือสี

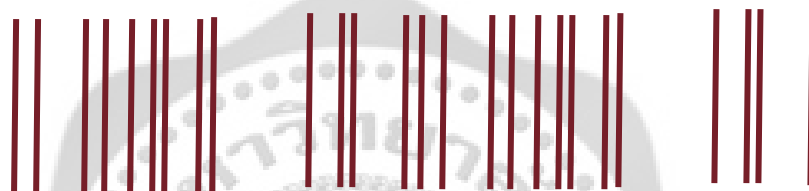
จากการเกิดจังหวะทั้ง 2 ลักษณะข้างต้น สามารถนำมาสร้างเป็นลวดลายหลายวิธีการ ดังนี้

2.1 การซ้ำจังหวะเท่ากัน คือ การกำหนดหน่วยตั้งแต่สองหน่วยขึ้นไป ให้มีระยะห่างระหว่างหน่วยเท่าๆ กัน หรือเป็นการกำหนดช่องไฟให้มีช่องว่างระหว่างหน่วยเท่าๆ กันเป็นจังหวะนั่นเอง ซึ่งหน่วยดังกล่าวสามารถเลือกได้หลายทาง เช่น เส้น รูปวาง สี หรือลักษณะของพื้นผิว เป็นต้น

ภาพประกอบ 12 การซ้ำจังหวะเท่ากัน

2.2 การซ้ำจังหวะไม่เท่ากัน คือ การจัดจังหวะของหน่วยให้มีช่องไฟ หรือรูปแบบของหน่วยให้แตกต่างกัน ทำให้ลวดลายดูแปลกตา มีการเคลื่อนไหว และแปลกตา

ภาพประกอบ 13 การซ้ำจังหวะไม่เท่ากัน

2.3 การซ้ำจังหวะสลับกัน คือ การจัดจังหวะที่มีรูปแบบอย่างน้อยสองชุดขึ้นไปให้มีลักษณะแตกต่างกัน จัดวางสลับกันซึ่งจะมีระยะห่างเท่ากันหรือไม่เท่ากันก็ได้

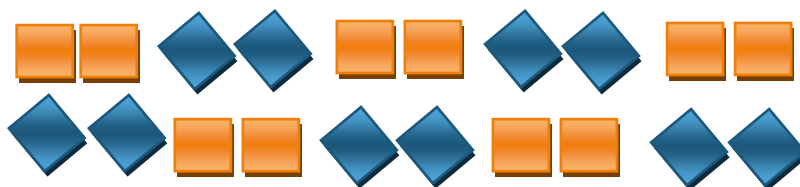
ภาพประกอบ 14 การซ้ำจังหวะสลับกัน

2.4 การซ้ำจังหวะโดยการเน้นหรือพัก คือ การกำหนดที่ต้องการขึ้นตั้งแต่หนึ่งหน่วยขึ้นไป แล้วจัดวางจังหวะให้มีระยะห่างเท่าๆ กัน โดยมีการเน้นให้เกิดมีความแตกต่างขึ้นในหน่วยนั้นๆ ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การทำให้ค่าน้ำหนักที่จุดเน้นต่างจากจุดอื่นๆ การใช้ลักษณะผิวให้เกิดความแตกต่าง หรือการใช้สี เป็นต้น

ภาพประกอบ 15 การซ้ำจังหวะโดยการเน้นหรือพัก

2.5 การซ้ำจังหวะโดยการสร้างความแตกต่าง คือ การกำหนดหน่วยที่มีความแตกต่างกัน ตั้งแต่สองหน่วยขึ้นไปมาจัดวางในลักษณะซ้ำๆ กัน แต่มีรูปที่แตกต่างกันซึ่งสามารถสร้างในลักษณะแนวเดียวหรือเป็นชุดก็ได้

ภาพประกอบ 16 การซ้ำจังหวะโดยการสร้างความแตกต่าง

2.6 การจัดจังหวะแบบต่อเนื่อง คือ การจัดจังหวะของหน่วยแต่ละชนิดให้มีความต่อเนื่องกัน ทำให้เกิดความเชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งอาจเป็นการลำดับชั้นของเส้น สี รูปทรง หรือน้ำหนัก โดยไม่มีช่องว่างมาคั่น บางครั้งเกิดความรู้สึกถึงการเคลื่อนไหวขึ้นในตัวลาย

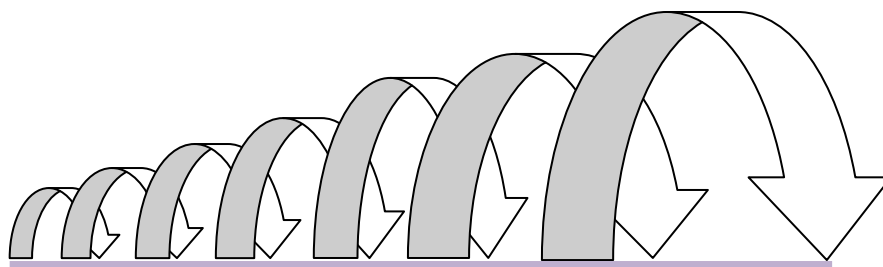
ภาพประกอบ 17 การจัดจังหวะแบบต่อเนื่อง

2.7 การจัดจังหวะแบบทับซ้อน คือ การจัดจังหวะของหน่วยแต่ละหน่วยให้มีลักษณะทับซ้อนกันโดยเส้นระยะห่างเท่ากันหรือไม่เท่ากันมาประกอบในทิศทางที่ต่างกัน เช่น จากบนลงล่าง หรือ ซ้ายไปขวา เป็นต้น ทำให้ลวดลายมีลักษณะที่หลากหลายขึ้น

ภาพประกอบ 18 การจัดจังหวะแบบทับซ้อน

2.8 การจัดจังหวะแบบคลื่นไหล คือ การจัดจังหวะของหน่วยให้มีความต่อเนื่องคลื่นไหลไปในทิศทางเดียวกัน ทำให้เกิดความรู้สึกเคลื่อนไหวขึ้นในตัวลวดลาย

ภาพประกอบ 19 การจัจัดจ้งหะแบบลื่นไหล

2.9 การจัจัดจ้งหะแบบเปลี่ยนทิศทาง คือ การปรับเปลี่ยนทิศทางของรูปร่าง รูปทรงให้แปลกไปจากกลุ่ม ซึ่งอาจจะเปลี่ยนทิศทางไปซ้ายจากขวา หรือบนไปล่าง เป็นต้น

ภาพประกอบ 20 การจัจัดจ้งหะแบบเปลี่ยนทิศทาง

3. การใช้รูปและพื้น คือ การสร้างลวดลายโดยคำนึงถึงความสัมพันธ์ของรูปและพื้นให้มีความประสานกลมกลืนจนแยกไม่ออกว่าอันไหนเป็นรูปอันไหนเป็นพื้น ทำให้ลวดลายมีความกลมกลืนกับตัวผลงานที่ออกแบบ

4. การใช้การลดหลั่น คือ การจัดวางหน่วยในการสร้างลวดลายให้มีลักษณะลดหลั่นกันไป โดยใช้รูปแบบที่ซ้ำๆ กัน มาจัดวางให้เกิดการลดหลั่น จากขนาดใหญ่ไปหาเล็กหรือเล็กไปหาใหญ่ สลับกันแล้วแต่ลักษณะของผลงาน ซึ่งในการลดหลั่นนี้จะใช้ค่าน้ำหนักสีช่วยให้เกิดมิติเพิ่มขึ้นก็ได้

5. การใช้ตาราง คือ การจัดลวดลายให้อยู่ภายในกรอบของตารางหรือเกิดจากการเชื่อมต่อระหว่างกลุ่มของตาราง โดยกำหนดตารางเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส หรือสี่เหลี่ยมผืนผ้าก็ได้

6. การใช้ความใกล้ชิด คือ การจัดหน่วยต่างๆ ที่ต้องการให้ดูเหมือนว่าแต่ละหน่วยเป็นของกันและกันจะขาดหน่วยหนึ่งหน่วยไม่ได้ ลวดลายโดยรวมจึงมีลักษณะเป็นกลุ่มไม่กระจัดกระจายกันไปคนละทิศละทางทำให้มีเอกภาพและเกิดการรับรู้โดยรวมได้เป็นอย่างดี (อ้อยทิพย์ พลศรี. 2545: 57

การต่อลวดลายในลักษณะต่าง ๆ

การออกแบบลวดลายไม่ว่าจะเป็นลวดลายชนิดใดก็ตาม จำเป็นต้องอาศัยลักษณะรูปทรงเรขาคณิตเป็นพื้นฐานส่วนประกอบของการออกแบบ ซึ่งมีหน้าที่ซ้ำๆ กันเป็นตอนๆ โดยมาจะมีที่มาจากรูปเรขาคณิต เนื่องจากเป็นระบบที่จำเป็นและการสะดวกดัดแปลงง่าย ทำให้การต่อลวดลายเป็นไปอย่างง่าย การทอผ้าช่างทอผ้าได้ออกแบบลวดลายที่เกิดขึ้นจากแนวความคิด โดยอาศัยหลักพื้นฐานของการออกแบบจากรูปเรขาคณิต รูปสี่เหลี่ยม รูปพื้นที่ และอื่นๆ ลวดลายบนผ้ามีการซ้ำๆ ของลวดลายเรียกว่า “แม่แบบ”หรือ“แม่ลาย” ดังนั้นการจัดวางลาย จังหวะที่วางลวดลายแต่ละหน่วยจึงมีหลักเกณฑ์ในการต่อลวดลาย ดังนี้

ดุชฎี สุนทรารชน กล่าวถึงการต่อลวดลายผ้าในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่

1. ลวดลายในลักษณะแนวนอน ได้จากการนำลักษณะลวดลายส่วนหนึ่งของลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวนอน และเรียงซ้ำกันในแถวต่อ ๆ ไปให้ขนานกับแถวแรก

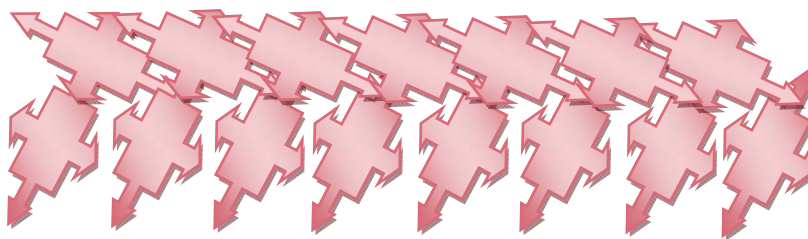
ภาพประกอบ 21 ลวดลายในลักษณะแนวนอน

2. ลวดลายในลักษณะแนวตั้ง โดยการออกแบบที่มีลักษณะเป็นแถวยาวดึงลงมาตามแนวตั้งเหมือนการลากเส้นตั้งฉากกับพื้น โดยการวางลายให้ต่อกันตามแนวตั้ง

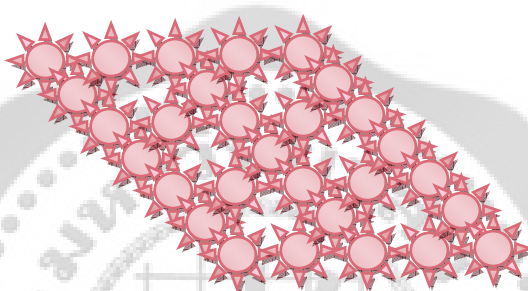
ภาพประกอบ 22 ลวดลายในลักษณะแนวตั้ง

3. ลวดลายในลักษณะเส้นหยักหรือซิกแซก เส้นหยักหรือซิกแซก หมายถึงเส้นที่หักขึ้นและลงต่อกัน ลวดลายที่วางในลักษณะนี้จะเป็นลายที่วางทำมุมต่อกันในแถวเดียวกัน โดยให้แนวที่หักขึ้นและลงขนานกับแถวแรก

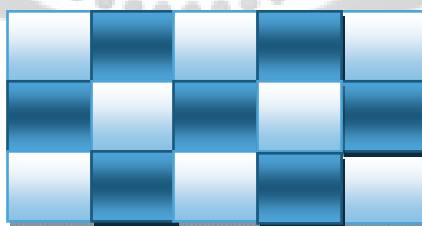
ภาพประกอบ 23 ลวดลายในลักษณะเส้นหยักหรือซิกแซก

4. ลวดลายในลักษณะเฉียง เป็นการจัดวางในแนวเส้นเฉียงหรือเอียง โดยจัดวางลวดลายให้อยู่ในแนวเฉียงติดต่อกันและทำซ้ำๆ กันในแถวต่อไปจะได้ลวดลายที่มีลักษณะเป็นแนวเส้นทแยงมุม

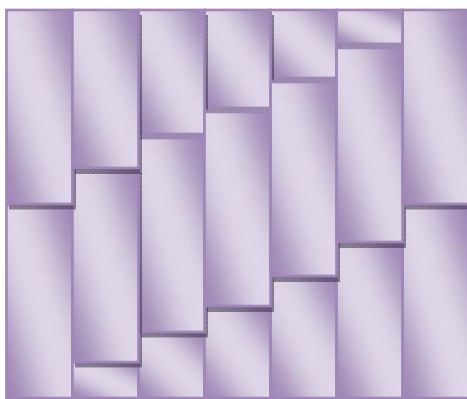
ภาพประกอบ 24 ลวดลายในลักษณะเฉียง

5. ลวดลายในลักษณะตาหมากรุก เกิดจากการแบ่งพื้นที่สี่เหลี่ยมตารางเล็กๆ เท่ากัน ลักษณะเหมือนตารางหมากรุกจะเป็นการเรียงในลักษณะสลับกัน โดยตารางหมากรุกจะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าหรือสี่เหลี่ยมจัตุรัสก็ได้

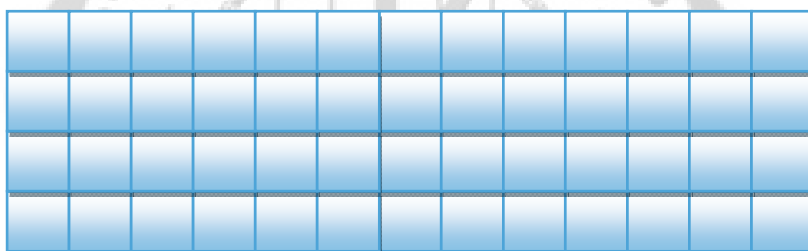
ภาพประกอบ 25 ลวดลายในลักษณะตาหมากรุก

6. ลวดลายในลักษณะขั้นบันได ขั้นบันได หมายถึง การยกระดับขึ้นครั้งละเท่าๆ กันต่อกันตามแนวเฉียง โดยยึดหลักโครงสร้างสี่เหลี่ยมให้มีมุมต่อมุมเชื่อมต่อกัน การต่อลายในลักษณะต่างๆ โดยอาศัยรูปทรงเรขาคณิต

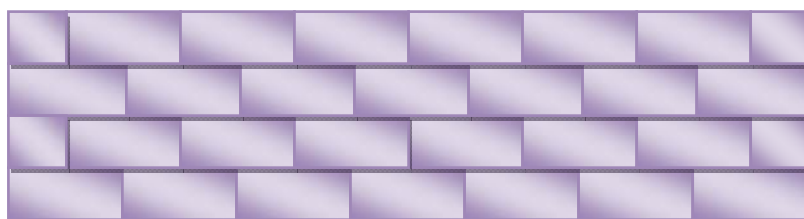
ภาพประกอบ 26 ลวดลายในลักษณะขั้นบันได

7. การต่อลวดลายในลักษณะสี่เหลี่ยม (The Square Network) โดยเริ่มจากการเขียนลวดลายลงในสี่เหลี่ยม การต่อลายจากแนวลายรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าหรือสี่เหลี่ยมจัตุรัสนำมาเรียงต่อกันทางแนวนอนและแนวตั้งอย่างเห็นได้ชัด

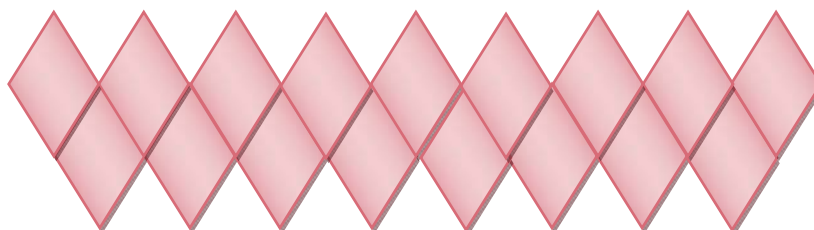
ภาพประกอบ 27 การต่อลวดลายในลักษณะสี่เหลี่ยม (The Square Network)

8. การต่อลวดลายในลักษณะการเรียงอิฐแนวขนานและแนวตั้ง (The Brick Half - Drop Network) ลวดลายในลักษณะนี้เป็นแบบการเรียงอิฐ มีหลักเกี่ยวเนื่องจากการต่อลายรูปสี่เหลี่ยมเป็นการเรียงสลับกันระหว่างแถวที่ 1 กับแถวที่ 2

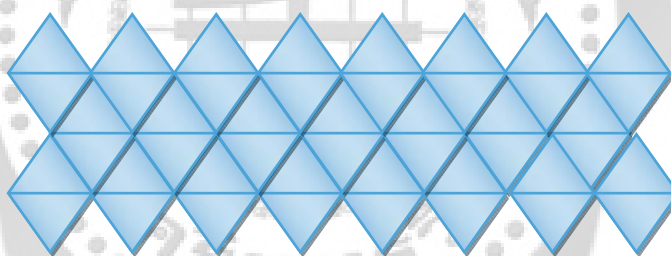
ภาพประกอบ 28 การต่อลวดลายในลักษณะการเรียงอิฐแนวขนานและแนวตั้ง

9. การต่อลวดลายในลักษณะเหลี่ยมเพชรหรือสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน (The Diamond Network) เกิดจากการสร้างสี่เหลี่ยมจัตุรัสเรียงกันในลักษณะเฉียง ตามแนวเส้นทแยงมุมลวดลายจะบรรจุลงในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

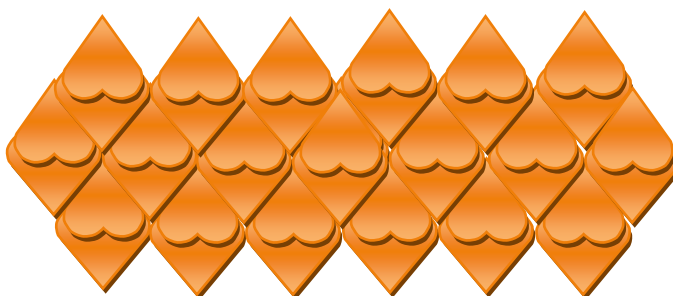
ภาพประกอบ 29 การต่อลวดลายในลักษณะเหลี่ยมเพชรหรือสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน (The Diamond Network)

10. การต่อลวดลายในลักษณะสามเหลี่ยม (The Triangle Network) เกิดจากการแบ่งสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน คือ ลากเส้นทแยงมุมของสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลวดลายบรรจุลงในรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกันได้เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส สี่เหลี่ยมผืนผ้า หกเหลี่ยม แปดเหลี่ยม แม้กระทั่งวงกลม

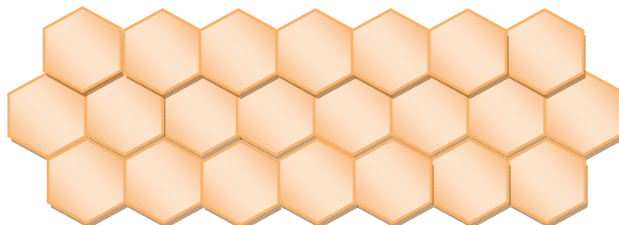
ภาพประกอบ 30 การต่อลวดลายในลักษณะสามเหลี่ยม (The Triangle Network)

11. การต่อลวดลายในลักษณะตาข่าย (The Ogee Network) ลวดลายตาข่ายที่มีลักษณะรีปองตรงกลางคล้ายคลื่น เป็นลักษณะการต่อเชื่อมจากสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนแต่ดัดแปลงด้านข้างให้โค้ง เมื่อเชื่อมต่อกลายจะเป็นรูปคล้ายตาข่าย

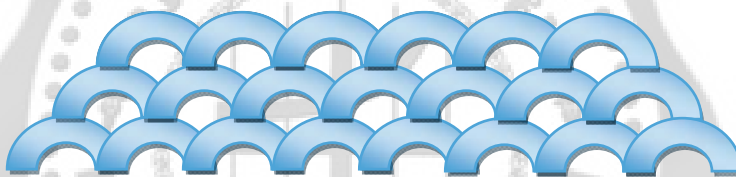
ภาพประกอบ 31 การต่อลวดลายในลักษณะตาข่าย (The Ogee Network)

12. การต่อลวดลายในลักษณะหกเหลี่ยม (The Hexagon Network) ลวดลายจะบรรจุอยู่ภายในรูปหกเหลี่ยมระยะห่างเท่ากัน เชื่อมต่อลายระหว่างจุดเรียงเป็นแนวคล้ายรังผึ้ง

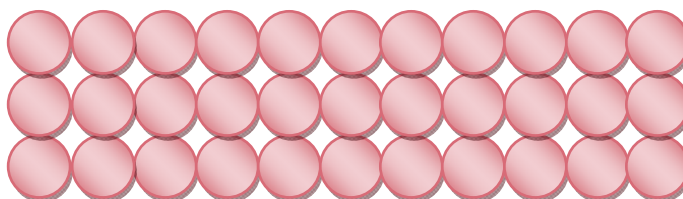
ภาพประกอบ 32 การต่อลวดลายในลักษณะหกเหลี่ยม (The Hexagon Network)

13. การต่อลวดลายในลักษณะรูปพัด (The Scale Network) มีลักษณะเป็นส่วนหนึ่งของวงกลม ด้านบนโค้งด้านล่างปลายแหลม หรือเกิดจากส่วนของวงกลมซ้อนกัน และส่วนที่ได้จากเส้นรอบวงมาติดกันเหมือนพัดที่คี้ออก ลวดลายจะบรรจุลงในรูปพัดอาจแตกต่างกันในแนวนอนหรือแนวตั้ง

ภาพประกอบ 33 การต่อลวดลายในลักษณะรูปพัด (The Scale Network)

14. การต่อลวดลายในลักษณะวงกลม (The Circle Network) โดยการวางลายภายในรูปวงกลมนำมาเรียงต่อกันเป็นแถวในแนวตั้ง หรือแนวนอน หรือเรียงลวดลายบรรจุลงในวงกลมวงเดียว (ดุขฎี สุนทรารชุน. 2531: 74 – 90)

ภาพประกอบ 34 การต่อลวดลายในลักษณะวงกลม (The Circle Network)

จากการศึกษาข้อมูลการต่อลายในลักษณะต่างๆ พบว่าการออกแบบ”แม่แบบ”หรือ “แม่ลาย”จากช่างทอผ้าเป็นการออกแบบลวดลายจากที่เคยทำมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เกิดจากการ

ชำนาญ เชี่ยวชาญของช่างทอมีได้อาศัยหลักเกณฑ์ทางทฤษฎีเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่ ลักษณะลวดลายของผ้าขึ้นตีนแดง มีการออกแบบลวดลายพื้นฐานง่าย ๆ จากรูปเรขาคณิต นำมาเรียง ต่อลายเป็นลายหลัก ตามหลักการต่อลายในลักษณะต่างๆ ผู้วิจัยจึงนำมาเป็นหลักการของการวาง ลวดลาย เป็นแนวพื้นฐานของการสังเกตลักษณะลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอ นาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลวดลายและสัญลักษณ์

ธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องการสร้างกลุ่ม มักมีข้อกำหนดจากธรรมชาติรูปลักษณะความ ต้องการทางร่างกาย และจากวัฒนธรรมในลักษณะความต้องการของสังคมเป็นสิ่งสำคัญในการเสาะ แสวงหากรากที่มาของตนเอง โดยแบ่งจากความเหมือนและความแตกต่างแบ่งประเภท เพศ อายุ ชนชั้น การเมือง เศรษฐกิจ ความเชื่อ ชาติพันธุ์ คือ การสร้างและแบ่งกลุ่มตั้งแต่ระดับเล็กไปจนถึงระดับใหญ่ ลักษณะของกลุ่มมีความสำคัญในการกำหนดรูปแบบของสังคม ภาพลักษณ์ของสังคมไทยถอดแบบ มากสังคมพหุชาติพันธุ์อันประกอบด้วย กลุ่มไทย ลาว มอญ จีน ญวน เป็นต้น

ความผูกพันจากต้นรากประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมร่วมกันระหว่างไทยลาว ทำให้ทั้งสอง ชาติพันธุ์มีการยอมรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมลาวที่มีความต่อเนื่อง อย่างยาวนานและเข้มข้น ทำให้ลาวเป็นผู้ถ่ายทอดมากกว่าเป็นผู้รับ รูปลักษณะของปัจเจกที่สื่อ แสดงออกทางวัฒนธรรมการแต่งกาย ผ้าทอในกลุ่มตระกูลไทมีลักษณะสามารถแยกแยะออกเป็น กลุ่มๆ จากความแตกต่างของลวดลายและสีสันทันของผ้า ฉะนั้นลวดลายจึงเป็นเครื่องมือในการจัดปะ เภทกลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี ปรากฏการณ์สากลของสังคมมนุษย์ตั้งแต่ระดับสังคม ดั้งเดิมจนถึงสังคมระดับเมืองคือนับถือสัตว์ บางสังคมยกย่องนับถือสัตว์เป็นบรรพบุรุษ เป็นสัญลักษณ์ ประจำตระกูล หลักฐานทางประวัติศาสตร์ของไทยลาว ปรากฏผลิตผลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับบง สัญลักษณ์สำคัญในสังคมลาวที่ปรากฏอยู่อย่างดาษดื่นในพื้นที่วัฒนธรรม นาคเป็นความหมายของ สังคม โดยเฉพาะศรัทธาดั้งเดิมของวัฒนธรรมถูกทางบนพื้นฐานทางสุนทรียะทางศิลป์ ความศรัทธา ของสังคม และอุดมการณ์ของมนุษย์มีความหมายสังคมแห่งความบริสุทธิ์

ลวดลายผ้าของลาวเป็นการสร้างภาพบริบททางสังคม เป็นสื่อความหมายที่ต่อกัยความจริง ทางสังคม ลวดลายแต่ละลายถูกจัดอยู่บนผืนผ้าที่เน้นน้ำหนักความสำคัญแตกต่างกัน ขนาดของ ลวดลายแสดงถึงความแตกต่างทางอายุและคุณค่าความดีทางสังคม หญิงสาวนุ่งผ้าขึ้นที่ลายตีนขึ้น ใหญ่กว่า ส่วนคนแก่่นุ่งลายเล็ก คุณค่าของผู้หญิงวัดขนาดจากขนาดลวดลายบนผืนผ้า ถ้าผลิต ลวดลายมากแสดงว่าเป็นผู้หญิงขยัน

สาวตรี สุวรรณสถิต ได้กล่าวถึงลวดลายและสัญลักษณ์ที่ปรากฏบนผ้ามัดหมี่รุ่นเก่าๆ จากประเทศต่างๆ เพื่อมองหาคติพลทางความเชื่อหรือการติดต่อสัมพันธ์ทางการเมือง การโยกย้ายถิ่นหรือ การติดต่อค้าขาย ซึ่งอาจปรากฏหรือสะท้อนให้เห็นจากการทอผ้า จากการศึกษาลวดลายและสัญลักษณ์ โดยเฉพาะลวดลายสัตว์ต่างๆ ที่ปรากฏบนผืนผ้ามัดหมี่อินเดีย อาทิ ลายเต่า เชื่อว่าเต่าเป็น สัตว์ที่หัดหัวและขาเข้าไปในกระดอง ซึ่งสะท้อนแนวความคิดว่าคนเรามีความจำเป็นจะต้องยื่นอวัยวะ ส่วนหัวออกจากตัวเข้าไปภายใน เพื่อทำให้ตนเองบริสุทธิ์ผุดผ่องขึ้นภายใน แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของ ระบบจักรวาลของชาวบาฮาลีและชนชาติอื่นๆ โดยมีความเชื่อว่าเต่าสามารถหนุนโลกหรือแบกโลกคือ ชมพูทวีปไว้

งู หรือ นาค การบูชางู หรือ พญานาคในคติความเชื่อของอินเดีย เชื่อว่างูเป็นสัญลักษณ์ของ การเปลี่ยนผ่านของเวลาอันเป็นอมตะและอำนาจของโลก

พญานาค เป็นสัญลักษณ์ของน้ำในวัฒนธรรมไทย และวัฒนธรรมโบราณอื่นๆ

นกยูง เป็นสัญลักษณ์ของความสวยงาม ถ้าเป็นนกยูงรำแพนหางเป็นสัญลักษณ์ของฝนและ ความอุดมสมบูรณ์

ช้าง เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ คติฮินดูมีเทพเจ้าที่มีหัวเป็นช้าง คือ พระพิฆเนศ เป็นสัญลักษณ์ของความรู้ ศิลปะ และการเอาชนะอุปสรรคทั้งหมด

ดอกไม้ 8 แฉก เป็นสัญลักษณ์ของของความรู้และความหลุดพ้น 8 ทางในพุทธศาสนา

ลายธรรมจักร เป็นสัญลักษณ์ของของพระพุทธศาสนาและมรรค

ลายนวัตน์หรือ แก้ว 9 ประการ เป็นสัญลักษณ์ของระบบสุริยะจักรวาล ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอิทธิพล ต่อดวงชะตาคน (สาวตรี สุวรรณสถิต, 2543: 14 – 16)

ลวดลายผ้าในสมัยต่างๆ

ทัศนีย์ บัวระกา ได้กล่าวถึงความเป็นมาของลวดลาย โดยเฉพาะลวดลายผ้ามัดหมี่ที่ทอใน ยุคสมัยต่าง ๆ ดังนี้

- สมัยยุคหินใหม่ ในยุคหินใหม่ได้คิดเทคนิคการมัดย้อมแบบมัดหมี่ขึ้นเรียกว่า “มัดก่าน” (อรไท ผลดี, 2550: 289) และได้้นำเอาเทคนิคการทอผ้ามัดหมี่โดยใช้ใยจากเปลือกไม้และฝ้าย ดังนั้น ลวดลายและสัญลักษณ์จึงสะท้อนให้เห็นอิทธิพลของวัฒนธรรมดองซอน ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ในแถบ อันนัมทางเวียดนามเหนือ เทคนิคดังกล่าวนำมาจากแผ่นดินใหญ่ทางแหลมมลายู และได้แพร่หลายทั่ว โลกในชื่อของ”อิกัต”(Ikat) ซึ่งเป็นภาษามาลายู อินโดนีเซีย แปลว่า”ผูก”หรือ”มัด”ลวดลายของผ้ามัดหมี่ ในปัจจุบันของคนไทเผ่าต่าง ๆ ได้นำมาเปรียบเทียบกับลวดลายบนเครื่องปั้นดินเผา และบนผนังถ้ำ สันนิษฐานจากการเปรียบเทียบลวดลายบนผนังถ้ำยุคหินใหม่ กับลวดลายดั้งเดิมของผ้าไทย มี

ลวดลายคล้ายกันคือ ลายเรขาคณิต ได้แก่ รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ลายพื้นปลา ลายคล้ายดอกประแจจีน ลายขอ เป็นต้น ลายพรรณพฤกษา ได้แก่ ลายกลีบดอกไม้สี่กลีบ ลายสัตว์ ได้แก่ ลายช้าง ลายกวาง ลายกบ ลายเต่า ลายนก การเปรียบเทียบลวดลายบนเครื่องปั้นดินเผายุคหินใหม่กับลวดลายผ้าไทย มีลวดลายคล้ายกัน คือ ลายเรขาคณิต ได้แก่ ลายตารางสี่เหลี่ยม ลายสลับพื้นปลา และมีเส้นตรงขนาน คั่นลายปรากฏการณ์ธรรมชาติ คือ ลายลูกคลื่น ลายน้ำไหล และลายสัตว์ คือ ลายงู หรือลายนาค

- สมัยสำริด (5, 600 – 3, 000 ปี) หลักฐานจากการพบเศษผ้าติดอยู่กับกำไลสำริด ที่บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี ซึ่งมีอายุของกำไลคือ ประมาณ 3, 000 ปีจากหลักฐานยืนยันว่ามีการทอผ้า ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์คือ การพบแฉดินเผาที่ใช้ปั่นได้ และกลิ้งซึ่งเป็นเครื่องประดับดินเผาทำเป็นรูปทรงกระบอก เจาะรูตรงกลาง แกะสลักเป็นลวดลายต่างๆ ลวดลายบนลูกกลิ้งมีทั้งลายเส้นตรง ลวดลายคลื่น ลายซิกแซก และลายกันหอย ซึ่งอาจใช้เป็นเครื่องมือที่ใช้กลิ้งทำลวดลายลงบนผ้า

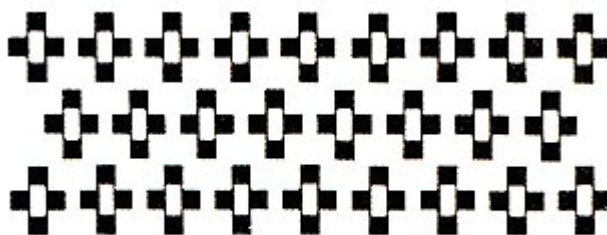
จากการเปรียบเทียบลวดลายของเครื่องปั้นดินเผาเขียนสีสมัยสำริดที่บ้านเชียง กับลวดลายของผ้าไทย พบลวดลายร่วมกันคือ ลายเรขาคณิต ได้แก่ ลายสลับพื้นปลามีเส้นตรงคั่น ลายคล้ายประแจจีน ลายขอ ลายขอเลื้อย ลายขอเปีย ลายข้าวหลามตัด ลายคล้ายนก ส่วนลายคน ลายสัตว์ ได้แก่ ลายนาค (งู) ลายนาคเกี่ยวพื้นปลา และลายพรรณพืช ได้แก่ ลายดอกแก้ว ลายดอกไม้สี่กลีบ ลายใบไม้ ลายก้านขด ลายปรากฏการณ์ธรรมชาติ ได้แก่ ลายลูกแก้ว ลายลูกคลื่น หรือเป็นลายตะเกาหลง เกาะ เป็นต้น

- สมัยเหล็ก (2, 500 – 5, 000 ปี) ได้พบหลักฐานการทำเหล็กที่แหล่งโบราณคดีบ้านนาดี เมื่อประมาณ 2, 600 ปี ซึ่งตรงกับอายุการทำเหล็กที่พบในวัฒนธรรมดองซอน ประเทศเวียดนาม นอกจากนี้ยังพบกลองมโหระทึกหล่อด้วยสำริด อายุราว 2, 500 ปีที่มีลวดลายปรากฏได้แก่ ลายเรขาคณิต คือ เป็นเส้นตรง เส้นโค้ง เป็นรูปเหลี่ยมต่างๆ และมีวงกลมเล็กๆ ติดต่อกันภายในวงกลมมีจุด ต่อมาลวดลายเพิ่มขึ้นเป็นลายสัตว์ เช่น ช้าง หอย ปลา จระเข้ เป็นต้น (ทัศนีย์ บัวระกา. 2541: 37 – 38)

ลวดลายผ้าของจังหวัดบุรีรัมย์

ผ้าไหมลายมัดหมี่พื้นเมือง การทอผ้ามัดหมี่ของชาวบุรีรัมย์ใช้ลายเก่าแก่ดั้งเดิม ที่สืบทอดกันต่อมา ได้มีการพัฒนาลายใหม่ๆ ขึ้นมากตามความเหมาะสม และความต้องการของตลาด ลายมัดหมี่พื้นเมืองมีที่มาแตกต่างกันพบว่ามีต้นแบบมาจากพืช สัตว์ และเครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน ซึ่งบางอย่างสูญหายไปแล้วแต่ยังปรากฏต้นเค้าอยู่บนลายมัดหมี่ ซึ่งมีลายและต้นแบบดังนี้

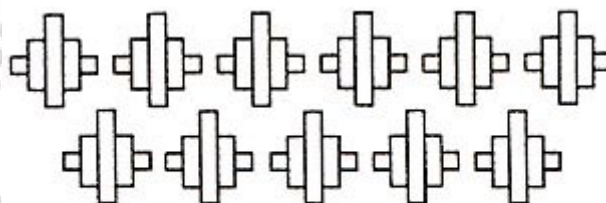
- ลายบักจับ (กระจับ) ต้นแบบลายได้มาจากฝักกระจับที่ขึ้นในน้ำ มีลักษณะคล้ายหัวควาย

ลายบักจับ

ภาพประกอบ 35 ลายบักจับ (กระจับ)

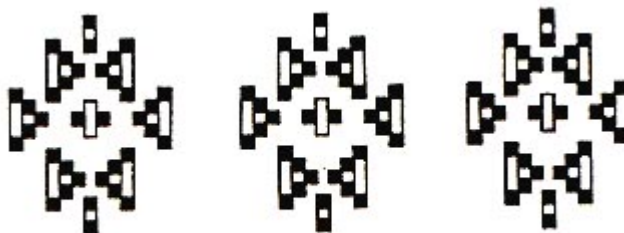
- ลายโคมห้า ลายโคมเจ็ด ลายโคมสิบเอ็ด ลายโคมสิบสาม ลายโคมสิบเก้า ลายโคมเหล่านี้มีต้นแบบมาจากโคมที่ชาวอีสานนิยมปล่อยหรือจุดตอนออกพรรษา เช่น มัดหมี่ห้าลำ เรียกว่าโคมห้า มัดหมี่เจ็ดลำเรียกว่าโคมเจ็ด เป็นการเรียกตามมัดหมี่ที่มีมัด

ลายโคมห้า

ภาพประกอบ 36 ลายโคมห้า

- ลายดอกแก้วหรือลายหน้าเสือ มีต้นแบบมาจากต้นดอกแก้ว หรือส่วนหน้าของเสือ

ลายดอกแก้วหรือลายหน้าเสือ

ภาพประกอบ 37 ลายดอกแก้วหรือลายหน้าเสือ

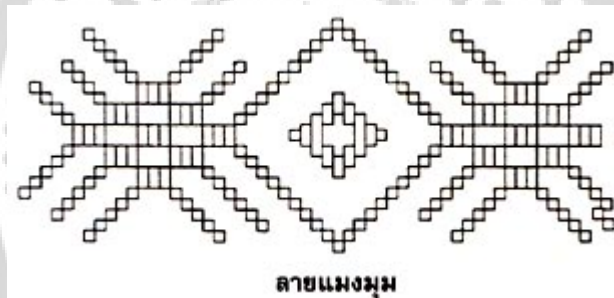
- ลายแมงสีเสียด มีต้นแบบมาจากแมงสีเสียด ซึ่งเป็นสัตว์ชนิดหนึ่งที่อาศัยในน้ำจืดตัวเล็ก ๆ มีปีก

ลายแมงสีเสียด

ภาพประกอบ 38 ลายแมงสีเสียด

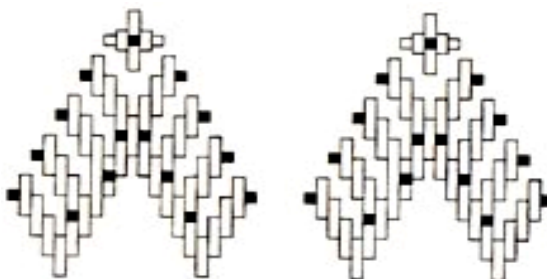
- ลายชอกองข้าว มีต้นแบบมาจากชอกที่ใช้แขวนกองข้าวในสมัยโบราณ ด้านบนใช้เชือกผูกแขวนไว้กับหลังคาห้องครัว ด้านล่างแขวนกองข้าว
- ลายแมงมุม มีต้นแบบจากตัวแมงมุม

ลายแมงมุม

ภาพประกอบ 39 ลายแมงมุม

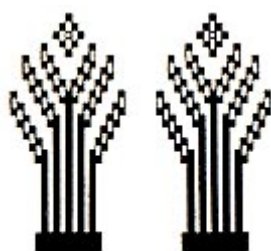
- ลายกอตะไคร้ มีต้นแบบมาจากกอตะไคร้

ลายกอตะไคร้

ภาพประกอบ 40 ลายกอตะไคร้

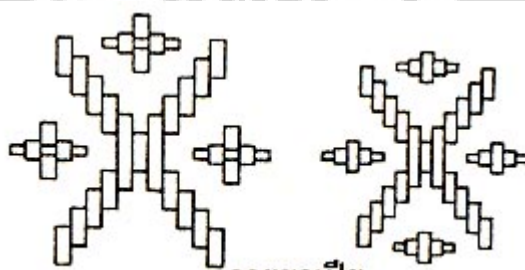
- ลายกอไผ่ มีต้นแบบมาจากกอไผ่

ลายกอไผ่

ภาพประกอบ 41 ลายกอไผ่

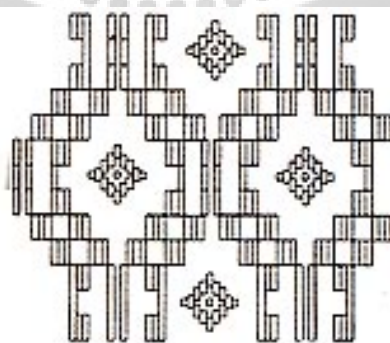
- ลายขาเป๋ย มีต้นแบบมาจากขาเป๋ยซึ่งเป็นอุปกรณ์ในการรอกฝ้ายออกจากไน มีใช้ในสมัยโบราณ

ลายขาเป๋ย

ภาพประกอบ 42 ลายขาเป๋ย

- ลายงูเหลือม มีต้นแบบมาจากลายบนตัวงูเหลือม

ลายงูเหลือม

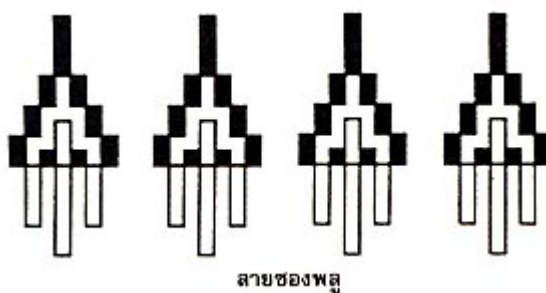
ภาพประกอบ 43 ลายงูเหลือม

- ลายสีปล้อง มีต้นแบบมาจากช่องลมตามฝาบ้าน ในสมัยโบราณที่ทำไว้สำหรับมองออกมาข้างนอก หรือให้แสงแดดเข้าไปในห้องหรือตัวบ้าน ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า ช่องเอี่ยม
- ลายขอพับ มีต้นแบบมาจากขอที่ใช้เกี่ยวหรือแขนสิ่งของต่างๆ
- ลายจอมธาตุ มีต้นแบบมาจากจอมธาตุ บรรจุกระดูกคนตาย
- ลายแทงตาหนู มีต้นแบบมาจากไม้แทงตาหนู มีลักษณะเป็นขอเกี่ยวที่ปลายทั้งสองด้าน เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการมุงหลังคาด้วยหญ้าคา

ภาพประกอบ 44 ลายแทงตาหนู

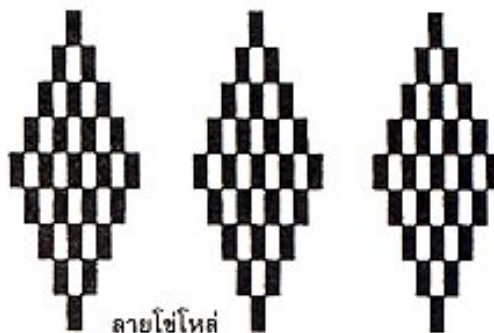
- ลายช่องพลู มีต้นแบบมาจากช่องใส่หมากพลูสมัยก่อนที่ทำจากเขาควาง ลายของพลูส่วนใหญ่จะใช้เป็นลายประกอบในชิ้นดินแดง

ภาพประกอบ 45 ลายช่องพลู

- ลายกาบิน มีต้นแบบมาจากนกกาเวลาบินใช้เป็นลายประกอบในชิ้นดินแดง
- ลายหมี่วง นิยมทำเป็นผ้าถุงคนแก่ทอสลัปไหมควบ (ใช้ไหมสองเส้นสองสีเกลียวใส่กัน)
- ลายกระแตนั่ง มีต้นแบบมาจากกระแต นิยมทำเป็นชิ้นหมี่คั่นข้อ

- ลายหมีไซโหล์ หมายถึง หมีลายเดียว ไม่มีลายอื่นปนเลย การทอแตกต่างจากหมีชนิดอื่นๆ คือ ทอคู่หนึ่งแล้วค้นด้วยไหมสี หรือไหมควมแล้ว จึงทอหมีอีกหนึ่งคู่สลับกันไป

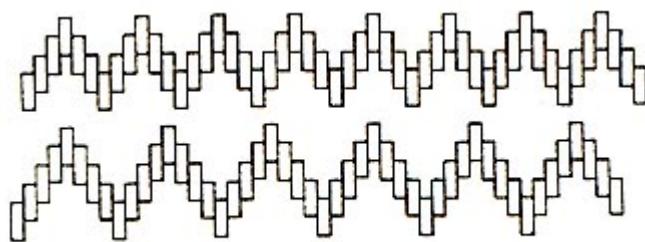

ภาพประกอบ 46 ลายหมีไซโหล์

- ลายข้าวหลามตัด มีต้นแบบมาจากรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด
- ลายกีบักบก มีต้นแบบมาจากเมล็ดต้นจบกเมื่อผ่าซีก
- ลายโบก มีต้นแบบมาจาก โบกซึ่งเป็นอุปกรณ์ในการบีบไหม ทำด้วยไม้ไผ่ตัดข้อออกเหลือแต่ปล้องยาวประมาณ หนึ่งคืบ
- ลายต้นสน มีต้นแบบมาจากต้นสน นิยมทอเป็นชิ้นลายเชิงสลับกับลายนาค มักจะทอโดยให้สีสดๆ ส่วนใหญ่ทอเป็นผ้าชิ้นวัยรุ่น
- ลายขอขายล่าย เป็นลายขอที่เรียงมองเป็นระเบียบ
- ลายตาเพ็ง ลายตาเพ็งจะประกอบด้วยลายโคมล้วน ตั้งแต่ บักจับ โคมห้า โคมสิบเอ็ด โคมสิบเก้า อยู่เป็นช่อง ๆ หรือเป็นตา ๆ
- ลายพันเลื่อย มีต้นแบบมาจากเลื่อย ประกอบด้วย ลายเส้น โคมเก้า และหมีขอ
- ลายบักแปบน้อย มีต้นแบบมาจากถั่วแปบฝักเล็ก ประกอบด้วยลายโคมห้า และลายกีบักบก
- ลายบักแปบใหญ่ มีต้นแบบมาจากถั่วแปบฝักใหญ่ ประกอบด้วย ลายโคมห้า โคมเจ็ด และลายก้อไผ่ชนกัน
- ลายนาค มีต้นแบบมาจากรูปนาค ที่เขียนตามโบสถ์ต่าง ๆ
- ลายนกน้อย มีต้นแบบมาจากนกเวลาเกาะกิ่งไม้หรือเดิน มักจะทอลายนกน้อยเป็นหมีค้น

ข้อ

- ลายเอี้ยเอี้ยวควาย มีต้นแบบมาจากรอยควายที่เดินเอี้ยว เป็นลายทางขวางนิยมทอเป็นหมี่ขึ้นคันท่อ โดยใช้ลายกึ่งปักกึ่งประกอบ

ลายเอี้ยเอี้ยวควายหรือ ลายง่องแง่งเอี้ยวควาย

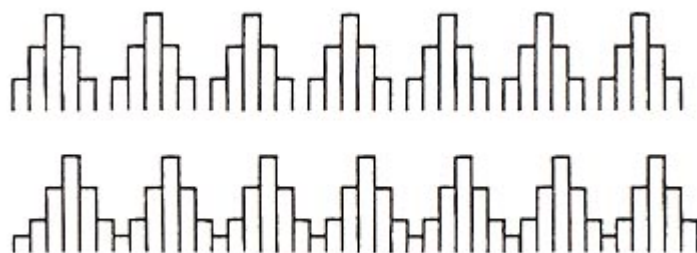
ภาพประกอบ 47 ลายเอี้ยเอี้ยวควาย

- ลายขอแควม้า มีต้นแบบมาจากแควม้า (บังเหียนม้า) หลาย ๆ ขอหันไปคนละทางเวลามัด ทำให้ผู้มัดสับสนหลงลืม จึงได้ชื่อดังกล่าว

ภาพประกอบ 48 ลายขอแควม้า

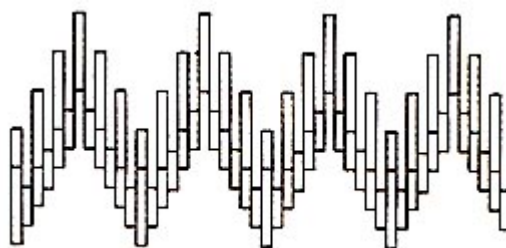
- ลายตีนโยง เป็นการมัดโยงสายเอี้ยเอี้ยวควาย เชื่อมโยงต่อกันระหว่างตีนขึ้น
- ลายหมี่ขอหลง มีต้นแบบมาจากขอเกี่ยวต่างๆ แต่เนื่องจากมัดไปมัดมา
- ลายตีนตัน ต้นแบบมาจากตีนไม้ หมี่ที่มัดประกอบคือเอี้ยเอี้ยวควาย อาจเป็นสองหรือสามชั้นก็ได้
- ลายแห้วหมาตาย ต้นแบบมาจากสุนัขเวลาตายแล้วเอน่าเปื่อย แลเห็นแต่ฟันสูงต่ำเรียงอยู่

ลายแห้วหมาตาย

ภาพประกอบ 49 ลายแห้วหมาตาย

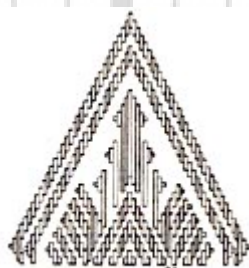
- ลายเอี้ยตรง นิยมนำมาคั่นเวลาเริ่มต้นมัดหมี่ลายใหม่ในผืนเดียวกัน
- ลายแสงตะวัน มีต้นแบบมาจากแสงของดวงอาทิตย์เวลาส่องลอดฝาบ้าน (ฝาไม้ไผ่) นิยมมัดเป็นลายตีนชี่น

ลายแสงตะวัน

ภาพประกอบ 50 ลายแสงตะวัน

- ลายม้า มีต้นแบบมาจากลายม้า นิยมมัดเป็นลายหมี่ตีนแดง
- ลายนาคเกี้ยว มีต้นแบบมาจากบันไดโบสถ์ในสมัยโบราณ ซึ่งมักประดิษฐ์เป็นรูปตัวนาศ โดยหางนาคจะทอดลงมาจากตัวโบสถ์ หัวนาคจะอยู่ที่บันไดชั้นสุดท้าย ประกอบด้วยลายโคมที่ยี่สิบเอ็ดและลายต้นดอกไม้ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 194 - 197)

ลายนาคเกี้ยว

ภาพประกอบ 51 ลายนาคเกี้ยว

5. ข้อมูลเกี่ยวกับสีของลวดลาย

การใช้สีประกอบในลวดลาย

หลักการใช้สีในการออกแบบลวดลาย เนื่องจากสีเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญต่อการออกแบบ มนุษย์สามารถรับรู้เกี่ยวกับสีเป็นอย่างดีไม่ว่าจะเป็นในด้านอารมณ์ความรู้สึกที่มีต่อสี ความเชื่อ ค่านิยมหรือรสนิยม เป็นต้น ดังนั้นการออกแบบลวดลายให้มีประสิทธิภาพและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของผลงาน นักออกแบบจำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจถึงคุณสมบัติของสีและหลักการใช้สีที่ถูกต้องในเรื่องดังต่อไปนี้ (อ้อยทิพย์ พลศรี. 2545: 76)

1. ทฤษฎีสีของแปรง จัดเป็นทฤษฎีสีที่ได้รับความนิยมมีการใช้สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยแปรงกำหนดแม่สีไว้ 3 สี คือ เหลือง แดง น้ำเงินเป็นสีขั้นที่หนึ่ง เมื่อนำสีขั้นที่หนึ่งมาผสมกันจะได้สีขั้นที่สอง คือ ส้ม ม่วง เขียว และเมื่อนำสีขั้นที่หนึ่งมาผสมกับสีขั้นที่สองตามลำดับในวงจรสี ก็จะได้สีขั้นที่สาม คือ ส้มเหลือง ส้มแดง ม่วงแดง ม่วงน้ำเงิน เขียวน้ำเงิน และเขียวเหลืองตามลำดับ รวมทั้งสิ้นเป็น 12 สี เรียกว่าวงจรสีธรรมชาติ

2. วรรณะของสี หมายถึง กลุ่มสีที่มีคุณสมบัติให้ความรู้สึกแตกต่างกันในวงจรสีธรรมชาติ แบ่งเป็น 2 วรรณะ ดังนี้

2.1 สีวรรณะร้อน หมายถึง สีใดสีหนึ่งที่ได้รับการผสมจากสีแดงหรือสีเหลืองให้ความรู้สึกแจ่มใส ตื่นเต้น สะดุดตา ในวงจรสีธรรมชาติได้แก่ สีเหลือง ส้มเหลือง ส้ม ส้มแดง แดง ม่วงแดง ม่วง

2.2 สีวรรณะเย็น หมายถึง สีใดสีหนึ่งที่ได้รับการผสมจากสีน้ำเงินหรือสีเหลืองและให้ความรู้สึกเย็น สงบ สบายตา ในวงจรสีธรรมชาติได้แก่ สีเหลือง เขียวเหลือง เขียว เขียวน้ำเงิน น้ำเงิน ม่วงน้ำเงิน ม่วง

ส่วนสีเหลืองและสีม่วง จัดเป็นสีกลาง เพราะอยู่ในตำแหน่งที่ก้ำกึ่งที่ให้ความรู้สึกได้ทั้งร้อนและเย็น

1. ค่าของสี หมายถึง ค่าความอ่อน – แก่ของสี ซึ่งสามารถแบ่งเป็นระดับความเข้มมากน้อยต่างกันตามลักษณะของผลงาน เช่น ถ้าค่าของสีมีน้ำหนักต่างกันมากก็จะเหมาะกับผลงานที่ให้ความรู้สึกรุนแรง แต่ถ้าค่าน้ำหนักของสีต่างกันน้อยหรือมีความกลมกลืนกันก็จะให้ความรู้สึกนุ่มนวลสงบ เป็นต้น นอกจากนี้การนำค่าของสีมาใช้กับงานออกแบบยังช่วยสร้างมิติให้เกิดขึ้นในลวดลายได้เป็นอย่างดี ในทางปฏิบัติจะใช้สีขาว ดำ หรือเทาผสมกับสีแท้ (Hue) สีใดสีหนึ่งทำให้อ่านน้ำหนักตามที่ต้องการซึ่งทำให้สีหม่นลงโดยมีชื่อเรียก ดังนี้

Tint หมายถึง สีแท้ทั้งสิ้น 12 สี ทำให้ผลงานดูนุ่มนวล อ่อนหวานสบายตา

Tone หมายถึง สีแท้ทั้ง 12 สีที่ผสมด้วยสีเทา ให้ความเข้มของสีลดลง ให้ความรู้สึกที่สงบ ราบเรียบ

Shad หมายถึง สีแท้ทั้ง 12 สีที่ผสมด้วยสีดำ ให้ความเข้มของสีลดความสดใส ให้ความรู้สึกขมึน ลึกลับ

2. ความจัดของสี หมายถึง สีแท้หรือสีบริสุทธิ์ที่แสดงถึงความเด่นชัดความสดใสเปล่งประกายออกมาอย่างชัดเจนมากกว่าสีอื่นๆ ที่อยู่ล้อมรอบ ซึ่งสีบริสุทธิ์ดังกล่าวจะมีความสดใสมากหากสีนั้นอยู่ท่ามกลางสีหม่น ศักดิ์ชัย เกียรตินาครินทร์ (2533: 280) ได้แบ่งลักษณะความสดใสของสีออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

2.1 กลุ่มสีจาง เป็นสีที่มีความสดใสน้อย เช่น เขียวอ่อน เหมาะกับงานที่ต้องการความนุ่มนวล อ่อนหวาน น่ารัก มักเป็นที่นิยมของกลุ่มเด็ก วัยรุ่น สตรี

2.2 กลุ่มสีเจิดจ้า เป็นสีที่มีความสดใส เหมาะกับงานที่ต้องการให้เด่นสะดุดตา มักใช้กับผลิตภัณฑ์ที่จัดแสดง หรือของที่ระลึกในโอกาสพิเศษ

2.3 กลุ่มสีสงบ เป็นสีที่ลดความสดใสลงให้ความรู้สึกเบา อ่อน สงบ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม

กลุ่มสีสว่าง → สีแท้ผสมสีเทา เช่น ฟ้ามอเทา → รู้สึกสงบราบเรียบ เบาแต่สว่าง

กลุ่มสีหม่น → สีแท้ผสมสีดำ เช่น แดงเลือดหมู → น้ำเงิน กรมท่า ให้ความรู้สึก

เป็นพิธีการใช้ได้ทุกโอกาส

2.4 กลุ่มสีเข้มลึก เป็นสีที่มีน้ำหนักเข้ม ให้ความรู้สึกหนักแน่นจริงจัง เช่น สีเขียวหัวเปิด แดงปฐุ เหลืองทอง เป็นต้น เหมาะกับลวดลายที่เป็นสีเดียวหรืองานที่เน้นลายมากกว่าภาพ เช่น ลายบ้านเชียง

นอกเหนือจากการทำความเข้าใจกับลักษณะความสดใสของแต่ละกลุ่มแล้ว ในการออกแบบลวดลายนักออกแบบสามารถใช้การเน้นความสดใสของสีด้วยวิธีต่างๆ ได้หลายวิธี เช่น

ใช้สีที่มีความสดใสเป็นศูนย์กลางความสนใจของลวดลายแล้วใช้สีหม่นล้อมรอบลวดลายที่ไม่ใช่จุดเด่น สีหม่นจะช่วยขับให้สีที่มีความเด่นอยู่แล้วเด่นยิ่งขึ้น

ใช้คู่สีที่อยู่ตรงกันข้ามในวงจรสี สีดำ หรือสีเข้ม ตัดเส้นขอบของลวดลายหรือเส้นขอบระหว่างรอยต่อของสีที่ปรากฏในลวดลายนั้นก็จะให้สีที่ระบายนุ่สดใสขึ้น

หากมีการใช้สีสดใสในพื้นที่ของลวดลายมากหรือหลายสี ควรมีการตัดเส้นระหว่างรอยต่อของสีด้วยสีเข้ม สีดำ สีทอง หรืออาจเน้นสีขาวแทนการตัดเส้นก็ได้

ใช้กลุ่มที่มีลักษณะแตกต่างกันระหว่างรูปกับพื้น เช่น กลุ่มสีเจิดจ้าร่วมกับกลุ่มสีสงบ เป็นต้น

1. สีเอกรงค์ หมายถึง การใช้สีใดสีหนึ่งเพียงสีเดียวในผลงาน แล้วเพิ่มหรือลดค่าของของสีให้เกิดค่าน้ำหนักอ่อน – แก่ตามต้องการ หรืออาจใช้แม่สีเป็นสีหลักในการระบายแล้วมีสีอื่นประกอบอยู่ด้วยไม่เกิน 5 สี เพราะถ้านับจากแม่สีไปจนถึงสีที่ 7 ในวงสีธรรมชาติก็จะเป็นสีที่ตัดกันทันที สีเอกรงค์จะไม่มี การตัดกัน ในโครงสร้างของลวดลายที่ออกแบบการใช้สีเอกรงค์จะให้ลวดลายมีความกลมกลืนงดงาม

2. สีกลมกลืน หมายถึง กลุ่มสีที่ปรากฏในผลงานมีสภาพส่วนรวมให้ความรู้สึกไม่บาดตา ดูแล้วมีความกลมกลืนไม่แข็งกระด้างโดยอาจใช้หลักการแบ่งสีกลมกลืนได้ดังนี้

2.1 การใช้สีใกล้เคียงกันในวงจรสี หมายถึงการใช้กลุ่มสีที่อยู่ติดกันในวงจรสีตั้งแต่ 2 – 4 สีมาประกอบในผลงาน ซึ่งถ้าเกินจาก 4 สีจะทำให้ดูไม่กลมกลืนได้ เช่น

กลุ่มสีเหลือง เขียวเหลือง เขียว เขียวน้ำเงิน

กลุ่มสีน้ำเงิน ม่วงน้ำเงิน ม่วง ม่วงแดง

กลุ่มสีแดง ส้มแดง ส้ม ส้มเหลือง

2.2 การใช้สีในสกุลเดียวกัน หมายถึง กลุ่มสีที่มีส่วนผสมของแม่สีเป็นหลักและให้ความรู้สึกคล้ายๆ กัน ซึ่งแบ่งได้ 3 สกุล ดังนี้

สกุลสีแดง ประกอบด้วยสี 7 สี ได้แก่ ส้มเหลือง ส้ม ส้มแดง แดง ม่วงแดง ม่วง และ ม่วงน้ำเงิน

สกุลสีเหลือง ประกอบด้วยสี 7 สี ได้แก่ ส้มแดง ส้ม ส้มเหลือง เหลือง เขียวเหลือง เขียว และเขียวน้ำเงิน

สกุลสีน้ำเงิน ประกอบด้วยสี 7 สี ได้แก่ เขียวเหลือง เขียว เขียวน้ำเงิน น้ำเงิน ม่วงน้ำเงิน ม่วง และม่วงแดง

2.3 การใช้สีคู่ผสม หมายถึง การใช้แม่สี 7 สี ร่วมกับสีที่เกิดจากการผสมของแม่สี 2 สีนั้น รวมเป็น 3 สีประกอบในผลงานก็จะได้กลุ่มสีดังต่อไปนี้

- เหลือง แดง ส้ม
- แดง น้ำเงิน ม่วง
- น้ำเงิน เหลือง เขียว

3. การใช้สีคู่ตรงกันข้ามในวงจรัส หมายถึง การใช้สีคู่ตรงกันข้ามในวงจรัสมาทำให้เกิดความกลมกลืน ซึ่งวิธีนี้จะยากกว่าการใช้สีข้างเคียงกันในวงจรัส เพราะสีคู่ตรงกันข้ามจะให้ความรู้สึกที่ตัดกันอย่างรุนแรง แต่หากใช้ในปริมาณที่พอเหมาะก็จะทำให้ผลงานดูน่าสนใจและมีความกลมกลืนกันได้ เช่น ใช้ในอัตราส่วน 30: 70 หรือ 20: 80 เป็นต้น สีคู่ตรงกันข้ามนี้แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

3.1 สีคู่ตรงกันข้ามแท้ คือ คู่สีที่อยู่ตรงกันข้ามในวงจรัสอย่างแท้จริง ถ้าใช้ในปริมาณที่เท่ากันจะให้ความรู้สึกตัดกันอย่างรุนแรง ประกอบด้วยสีดังต่อไปนี้

สีเหลือง	–	ม่วง	เขียวน้ำเงิน	–	ส้มแดง
สีแดง	–	เขียว	เขียวเหลือง	–	ม่วงแดง
สีน้ำเงิน	–	ส้ม	ม่วงน้ำเงิน	–	ส้มเหลือง

3.2 สีคู่ตรงข้ามไม่แท้ คือ คู่สีที่อยู่ตรงกันข้ามในวงจรัส แต่ตรงข้ามไม่แท้จริง เช่น อาจจะถูกตรงกันข้ามใกล้เคียงหรือเอียงกันก็ได้ ซึ่งการใช้สีลักษณะนี้สามารถลดความรู้สึกที่รุนแรงลงได้ ตัวอย่างเช่น

- การใช้สีคู่ตรงกันข้ามใกล้เคียงกัน โดยใช้เพียง 3 สี เช่น สีส้ม น้ำเงิน และม่วงน้ำเงิน เป็นต้น

- การใช้สีคู่ตรงกันข้ามใกล้เคียงกัน เช่น สีน้ำเงิน เยื้องกับสีส้มเหลืองและส้มแดง เป็นต้น

3.3 การใช้สีในรูปสามเหลี่ยมในวงจรสี หมายถึง การใช้สีที่อยู่ตรงกันข้ามในวงจรสี จำนวน 3 สี ในลักษณะสามเหลี่ยมด้านเท่าแสดงรูปแบบที่สมดุลกัน ซึ่งจะทำให้ค่าของสีมีความสดใส แต่ให้ความรู้สึกไม่ตึงเครียดอย่างรุนแรง เช่น สีเหลือง แดง น้ำเงิน หรือ ส้ม เขียว ม่วง เป็นต้น

3.4 การใช้สีข้างเคียงร่วมกับสีคู่ตรงกันข้ามในวงจรสี หมายถึง การใช้สีข้างเคียงในวงจรสี แล้วเน้นด้วยสีที่อยู่ตรงกันข้ามในวงจรสี ซึ่งเป็นสีที่บริสุทธิ์สดใสก็จะทำให้ผลงานดูมีชีวิตชีวาน่าสนใจ ขึ้น แต่ต้องระวังเนื้อที่และปริมาณในการใช้ไม่ให้มากเกินไป เช่น ใช้สีกลุ่มข้างเคียง คือ ม่วงน้ำเงิน ม่วง ร่วมกับสีคู่ตรงกันข้าม คือ ส้ม เป็นต้น

4. สีส่วนรวม หมายถึง สีใดสีหนึ่งที่มีอิทธิพลครอบงำสีอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกันหรือผลงานเดียวกันให้เกิดความรู้สึกคล้ายคลึงตามไปตามสีนั้น เช่น เราเห็นน้ำทะเลมีสีน้ำเงิน ฟ้า เขียว สีส่วนรวมจึงเป็นสีน้ำเงิน เป็นต้น

สีส่วนรวมแบ่งได้เป็น 6 กลุ่ม ดังนี้

- กลุ่มสีส่วนรวมสีแดง
- กลุ่มสีส่วนรวมสีเหลือง
- กลุ่มสีส่วนรวมสีน้ำเงิน
- กลุ่มสีส่วนรวมสีส้ม
- กลุ่มสีส่วนรวมสีเขียว
- กลุ่มสีส่วนรวมสีม่วง

5. สีตัดกัน หมายถึงสีที่อยู่ตรงข้ามกันในวงจรสี หรือเป็นคู่สีที่ไม่มีเนื้อสีผสมอยู่ในกันและกัน จึงมีลักษณะที่ตัดกันหรือขัดแย้งกันอย่างรุนแรง การใช้สีตัดกันจะต้องใช้อย่างระมัดระวังเพื่อให้ผลงานเกิดความเป็นเอกภาพและดูไม่ขัดตาจนเกินไป โดยอาจใช้วิธีการดังต่อไปนี้

- ใช้สีตัดกันในปริมาณที่แตกต่างกัน คือ ให้สีใดสีหนึ่งเด่นเพียงสีเดียว
- ใช้การปรับค่าของสีให้จางหรือหม่นลงด้วยการผสมคู่สีเข้าไปในกันและกัน หรือใช้สีใดสีหนึ่งผสมเข้าไปในคู่สีที่ตัดกัน
- ใช้สีกลาง คือ สีขาว สีเทา หรือสีดำ ผสมกับคู่สีต่างกัน จะช่วยลดความสดใสของสีลงได้

- ใช้ลดรายละเอียดแทรกลงในพื้นที่ที่ออกแบบจะช่วยให้จุดเด่นของคู่สีตัดกันลดน้อยลง

6. ระยะเวลาของสี หมายถึง ระยะเวลาไกล – ใกล้ของแต่ละสีที่เปล่งค่าความเข้มแตกต่างกันทำให้เกิดความรู้สึกในเรื่องของมิติตื้น – ลึกไม่เท่ากัน ซึ่งส่วนใหญ่จะแบ่งได้เป็น ๓ ระยะ ดังนี้

ระยะหน้า เป็นระยะที่อยู่ใกล้ตามากที่สุด

ระยะกลาง เป็นระยะที่อยู่กลางๆ ซึ่งมักจะมีค่าความเข้มของสีไม่อ่อนหรือแก่เกินไป

ระยะหลัง เป็นระยะที่อยู่ไกลสุด ซึ่งจะมีค่าของสีอ่อนมากที่สุด

การจัดระยะของสีหากนำเอาสีในวงจรสีมาใช้สามารถแบ่งระยะสีได้ดังนี้

สีม่วง	ระยะไกลสุด	→
สีม่วงแดง	สีม่วงน้ำเงิน	
สีแดง	สีน้ำเงิน	
สีส้มแดง	สีเขียวน้ำเงิน	ระยะกลาง →
สีส้ม	สีเขียว	
สีส้มเหลือง	สีเขียว	
สีเหลือง	ระยะใกล้สุด	→

การย้อมสี

การใช้สีจากธรรมชาติ

เส้นไหมที่มัดแล้วนำไปย้อมสี สีจะติดเฉพาะตรงที่ไม่ได้มัด เมื่อย้อมอาจจะต้องนำมามัด และย้อมอีกเข้าไปซ้ำมาหลายครั้งแล้วแต่ความยากง่ายของลวดลาย และจำนวนสีที่ปรากฏอยู่บนผืนผ้า ถ้าทำลวดลายสลับซับซ้อนก็ต้องมัดถี่และมัดมากขึ้น เพราะต้องมัดแล้วย้อมหลายครั้งตามตำแหน่งต่างๆ มากขึ้นซึ่งผู้มัดจะต้องมีความเข้าใจและมีความชำนาญทั้งในด้านลักษณะรูปแบบของลวดลายและหลักวิธีการผสมสีเป็นอย่างดี จึงจะได้ลวดลายและสีสันทที่สวยงามตามต้องการ

การย้อมสีเป็นขั้นตอนหนึ่งของการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ เพราะจะทำให้ผ้าไหมมัดหมี่ที่ออกมาแล้วมีสีสันทสวยงามจากการประดิษฐ์มัดลวดลายต่างๆ แล้วย้อมสี

สีย้อมไหม โดยปกติมี 2 ประเภท คือ สีธรรมชาติกับสีวิทยาศาสตร์ หรือสีสังเคราะห์

สีย้อมธรรมชาติ เป็นสีที่ได้จากส่วนต่างๆ ของพืช เช่น ราก เปลือก ใบ ผล

สีแดง ได้จาก ดอกคำฝอย รากยอ ครั่ง

สีน้ำเงิน ได้จาก ต้นคราม

สีเหลือง ได้จาก แก่นขนุน ขมิ้นชัน แก่นเข รากต้นสะกือ

สีดำ ได้จาก ลูกกระเจียว ลูกมะเกลือ

สีน้ำตาลแก่ ได้จาก เปลือกไม้โกงกาง

สีกาบิแกมเขียว ได้จาก เปลือกเอากับแก่นขนุน

สีกาบิแกมเหลือง ได้จาก ลูกหมากสงกับแก่นเข (แก่นกาแล)

สีส้มแดงเลือดนก	ได้จาก ลูกตะคิ
สีตองอ่อน	ได้จาก รากแถลง (มะพูด)
สีชมพู	ได้จาก เปลือกต้นมหากาฬ และต้นฝาง
สีกรัก	ได้จาก แก่นขนุน
สีคราม	ได้จาก ต้นครามผสมกับแก่นเข
สีม่วงอ่อน	ได้จาก ลูกหว่า เปลือกขงโค
สีส้ม	ได้จาก ลูกตะคิ
สีเปลือกไม้	ได้จาก ต้นลพฟ้า ต้นหนามทราย เปลือกไม้โกงกาง เปลือกตะบูน
สีเขียว	ได้จาก เปลือกกระหูด เปลือกสมอ ใบหูกวาง ต้นคราม เปลือกต้นมะริด

แล้วย้อมทับด้วยรากแถลง

ปัจจุบันสีธรรมชาติดังกล่าวนี้ไม่ค่อยนิยมใช้กันมากนัก เนื่องจากสีที่ได้จากส่วนต่างๆ ของพืชนั้นหายากและไม่สะดวกในการใช้และมีข้อเสีย คือ ขั้นตอนต่างๆ ในการย้อมสีมีความยุ่งยากมาก สีที่ได้มักเป็นสีที่ไม่สดใส ความทนของสีน้อย สีตกง่าย จึงทำให้ไม่เป็นที่นิยมของตลาด

ในสมัยโบราณ สีที่นิยมใช้ย้อมผ้าไหมมัดหมี่เป็นสีขี้ริ้มๆ ประเภทสีน้ำตาลเม็ดมะขาม สีม่วงเปลือกมังคุด แต่ภายหลังเพื่อเป็นการเอาใจตลาดจึงมีสีหวานๆ สดใสเพิ่มเข้ามา เช่น สีชมพู สีเหลือง สีเขียวตอง เป็นต้น

สีวิทยาศาสตร์ หรือสีสังเคราะห์ เป็นสีอีกประเภทหนึ่งที่นิยมใช้ในปัจจุบัน ผ้าไหมไทยเป็นผ้าที่ทอด้วยเส้นไหมที่ย้อมสีมาก่อน ซึ่งคุณภาพของเส้นไหมที่ย้อมสีนี้มีได้มีคุณภาพน้อยลงแต่อย่างใด ก่อนการย้อมสีเส้นไหมจะต้องได้รับการฟอกขาวออกโดยการต้มกับน้ำสบู่เดือดผสมโซดาแอชจำนวนเล็กน้อยเป็นเวลา 1 – 2 ชม. หลังจากซักน้ำสะอาดแล้วนำไปย้อมสีที่ต้องการ

วิธีการย้อมแตกต่างกันตามประเภทของสีที่ใช้ คือ สีเบสิค (Basic Dyestuff) เป็นสีย้อมที่มีความทนทานต่ำ ใช้กันน้อยมาก จะใช้เฉพาะเมื่อหาสีชนิดอื่นทดแทนไม่ได้ ส่วนสีที่ใช้กันมากที่สุดสำหรับผ้าไหมไทย ได้แก่ สีไดเรคท์ (Direct Dyestuff) สีแอซิด (Acid Dyestuff) สีโครมมอร์แดนท์ (Chrome Mordant Dyestuff) สีเมตัสคอมเพลกซ์ (Metal Complex Dyestuff) สีเหล่านี้มีวิธีย้อมง่ายๆ เหมาะสมกับเครื่องมือเครื่องใช้และมาตรฐานความรู้ทางเทคนิคที่มีอยู่และหากเลือกใช้สีโดยถูกต้องแล้วจะได้สีที่มีความทนทานสูงอย่างเพียงพอ

ในระยะแรกที่อุตสาหกรรมไหมไทยกำลังเจริญขึ้นจึงมีความต้องการหาสีชนิดทน พอค้ำสีจึงแนะนำให้ใช้ สีเวต (Vet Dyestuff) และสีเวตที่ละลายน้ำได้ (Solubilised Vet Dyestuff) ซึ่งเป็นสีชนิดที่มีความทนทานอย่างยอดเยี่ยม

ในปัจจุบันนี้ไหมไทยได้รับการยอมรับด้วยสีทั้งสองประเภทนี้มาก โดยเฉพาะในกรณีที่ต้องการความทนทานสูงเป็นพิเศษ ในระยะหลังได้มีความสนใจในการนำ สีรีแอคทีฟ (Reactive Dyestuff) มาใช้ในการย้อมผ้าไหมเพิ่มมากขึ้น ข้อได้เปรียบของสีรีแอคทีฟ คือ มีสีสดใสมีความทนดี ย้อมง่าย และมีความคงทนต่อการซักในระดับสูง หลังจากย้อมสีแล้วเส้นไหมจะถูกซึบนำอย่างสะอาด กระตุกให้เส้นกระจาย แล้วตากแดดให้แห้ง พร้อมทั้งจะนำไปทอดต่อไป

ปัจจุบันสีวิทยาศาสตร์หรือสีสังเคราะห์กำลังได้รับความนิยมมากขึ้นในการนำมาย้อมไหม เพราะมีความสะดวกและมีคุณภาพดี

การใช้สีวิทยาศาสตร์หรือสีสังเคราะห์ มีข้อเสียที่ทำให้ผ้ามีสีจืดไม่สัมพันธ์กับรูปแบบของผ้าพื้นบ้าน ทำให้เสียเอกลักษณ์ของผ้าพื้นบ้านประจำท้องถิ่นนั้นไป การใช้สีธรรมชาติถ้าได้รับการปรับปรุงแก้ไขแล้วจะช่วยให้ผ้ามีคุณภาพและเอกลักษณ์ของความเป็นไทย ตามที่ตลาดต้องการ ปัจจุบัน การใช้สีธรรมชาติทางภาคอีสานกำลังจะสูญไป จึงควรที่จะได้รับการส่งเสริมและอนุรักษ์ไว้เป็นมรดกประจำชาติ

อุปกรณ์การย้อมสี ส่วนใหญ่เป็นภาชนะที่มีอยู่ในครัวเรือน ได้แก่ หม้อฟอกไหม เป็นหม้อที่ใช้ต้มฟอกเส้นไหมก่อนย้อมสีควรใช้หม้อสเตนเลสสำหรับชาวบ้านทั่วไปอาจจะใช้ตามความจำเป็น เช่น หม้อดิน หม้ออลูมิเนียม หม้อย้อมสี ใช้หม้อชนิดเดียวกันกับหม้อฟอกไหม เตา เป็นที่ก่อไฟสำหรับต้มฟอกไหม และต้มเพื่อย้อมสีไหมควรก่อด้วยอิฐหรือซีเมนต์ให้แข็งแรงมีช่องใส่เชื้อเพลิงอาจเป็นถ่านหรือไม้ เครื่องซัก ใช้ซักไหมก่อนย้อมสีเพื่อทราบน้ำหนักของเส้นไหม ซึ่งจะต้องนำไปคำนวณกับอัตราส่วนของสบู่และโซดาแอซ ที่ใช้ต้มฟอกและคำนวณกับสีที่ใช้ย้อมเส้นไหม ไม้พาย ใช้สำหรับพลิกเส้นไหม ตอนฟอกไหม และย้อมสีเส้นไหม ทำด้วยไม้มีหลายขนาด มือ เป็นที่คล้องปอຍไหม เพื่อให้สามารถจับยกขึ้นหรือพลิกกลับไปกลับมาตอนที่ต้มฟอกหรือย้อมสี มือจะทำด้วยเหล็กขดเป็นรูปตัว U) หุ้มด้วยท่อพลาสติกสำหรับชาวบ้านใช้ใบสับประรดหรือก้านกล้วยแทนก็ได้

กรรมวิธีการย้อมสีธรรมชาติ สีธรรมชาติ ได้แก่ สีที่ได้จากส่วนต่างๆ ของพืช กรรมวิธีการย้อมสีต่างๆ มีดังนี้

สีแดงจากดอกคำฝอย ดำเนินการโดยนำดอกคำฝอยตำให้ละเอียด ห่อด้วยผ้าขาวบาง ดอกคำฝอยจะเกิดสีได้ต้องผสมกับน้ำด่าง ซึ่งการทำน้ำด่างก็ทำโดยนำต้นผักขมหนามที่แก่แห้งเป็นสีแดงหรือสีน้ำตาลมาตากให้แห้งสนิท นำไปเผาไฟให้เป็นขี้เถ้า แล้วแช่น้ำทิ้งไว้ให้ใส รินเอาเฉพาะน้ำใสๆ มาผสมกับสีจากนั้นก็ต้มให้น้ำออกมากๆ จนเหนียว แล้วเก็บเอาน้ำสีไว้ แล้วนำเอาแก่นไม้ขวางเส้นมาใส่บางๆ ด้วยกบแล้วต้มให้เดือดประมาณ 6 ชั่วโมง ค่อยๆ ช้อนกากทิ้งเวลาจะย้อมก็นำเอาน้ำที่ต้มแล้วทั้งสองอย่างมาเทรวมกันแล้วเติมสารส้มลงไปเล็กน้อยคนให้เข้ากันอย่างดี นำไหมที่จะย้อมไป

ชุปน้ำให้เปียกแล้วกระตุก หรือตีให้เส้นกระจาย เพื่อให้เส้นไหมดูชุ่มชื้นสีสม่ำเสมอ แล้วนำไปย้อมในน้ำที่เตรียมไว้ได้เลยหลังจากย้อมนำไปล้างให้สะอาด กระตุกให้เรียงเส้นแล้วผึ่งแดดให้แห้ง

สีแดงจากรากยอ ดำเนินการโดยนำเอารากของต้นยอที่แก่และแห้งมาหั่นเป็นแนวแวนหรือสับให้เป็นชิ้นเล็กๆ นำไปต้มในน้ำสะอาดให้เดือดจนกว่าสีที่รากของต้นยอจะออกมาผสมกับน้ำเป็นสีแดงคล้ำ จึงยกลงมารองเอาแต่น้ำสีพร้อมที่จะย้อม จากนั้นนำไหมที่จะย้อมไปชุบน้ำให้เปียกทั่วกัน ปิดและกระตุกให้เส้นไหมกระจาย แล้วนำลงย้อมสีในน้ำสีหม่นกลับเส้นไหมบ่อยๆ เพื่อให้สีดูชุ่มชื้นอย่างสม่ำเสมอ ใช้เวลาย้อมนานประมาณ 30 นาที แล้วเอามาขึ้นไปกระตุกให้เรียงเส้นนำไปผึ่งให้แห้ง

สีแดงจากครั่ง ดำเนินการโดยนำเอาครั่งมาผึ่งแดดให้แห้งนำไปป่นให้ละเอียดแล้วแช่ในน้ำมะขามเปียกประมาณ 6 ชั่วโมง เสร็จแล้วนำไปตั้งไฟต้มให้เดือด ไหมที่จะย้อมชุบน้ำให้เปียก ปิดพอหมาด กระตุกเส้นไหมให้กระจาย นำลงไปแช่ในน้ำสีที่เตรียมไว้ 30 นาที เสร็จแล้วยกลงปิดให้แห้ง ล้างน้ำให้สะอาดนำไปกระตุกให้เรียงเส้นผึ่งให้แห้ง

สีน้ำเงินจากต้นคราม ดำเนินการโดยนำต้นครามบ้านซึ่งแก่จัด (อายุประมาณ 3 เดือน) ทำการตัดต้นหรือกิ่งครามที่มีใบติดอยู่มามัดเป็นพ่อนๆ แช่น้ำประมาณ 2 - 3 วัน จนครามเปื่อย คั้นเอาเฉพาะน้ำเอาเอาปูนขาวในอัตราพอเหมาะใส่ลงในน้ำครามจะเกิดฟอง ทิ้งไว้ให้ตกตะกอนและรอจนฟองดับ จึงกรองเอาตะกอนหยาบทิ้งน้ำที่เหลือมาหมักเพื่อใช้ย้อมจากนั้นก็นำย้อมที่หมักไว้เทใส่ภาชนะที่จะย้อม (หม้อดิน) ในปริมาณที่ต้องการ เติมน้ำต่างลงไปคนให้เข้ากันทิ้งไว้ 2 - 3 คืนจนกว่าน้ำใสเอาไหมที่ชุบน้ำพอหมาดๆ และกระตุกให้เส้นกระจายใส่ลงไปลงในน้ำที่เตรียมไว้ การย้อมสีครามนี้จะใช้วิธีหนึ่งการย้อมสีดังกล่าวนี้ในขณะที่ย้อมไหมจะมีสีเหลืองๆ เมื่อย้อมเสร็จแล้วเอาออกผึ่งอากาศก็จะเปลี่ยนเป็นสีน้ำเงิน แล้วนำไปล้างน้ำให้สะอาด กระตุกให้เรียงเส้น ผึ่งให้แห้งอย่างไรก็ตามการย้อมสีดังกล่าวนี้ หากต้องการสีเข้มก็ทำการย้อมซ้ำอีกครั้งหนึ่งได้

สีเหลืองจากแก่นขนุน ดำเนินการโดยนำแก่นขนุนที่แห้งแล้วมาหั่นหรือไสบางๆ ด้วยกบ ใช้มือขยำให้ป่นละเอียด ห่อด้วยผ้าขาวบาง แล้วต้มประมาณ 4 ชั่วโมงสังเกตดูว่าสีออกมาตามต้องการหรือยัง เมื่อใช้ได้แล้วช้อนเอากากทิ้งกรองให้เหลือแต่น้ำใสก็จะได้อสีเหลืองอ่อนพร้อมที่จะย้อม โดยนำสารส้มมาละลายลงในน้ำสีเล็กน้อยเพื่อให้สีติดดีจากนั้นนำไปชุบน้ำให้เปียกปิดพอหมาดๆ กระตุกให้เส้นกระจายแล้วจุ่มลงในภาชนะที่ใช้ย้อมหมักกลับไปกลับมามากๆ ใช้เวลาย้อมประมาณ 1 ชั่วโมงเอามาขึ้นซักน้ำให้สะอาดแล้วกระตุกให้เรียงเส้นผึ่งให้แห้ง

สีเหลืองจากขมิ้น ดำเนินการโดยนำเอาหัวขมิ้นชันมาล้างน้ำให้สะอาดตำและคั้นเอาแต่น้ำกรองด้วยผ้าขาวบางให้เหลือแต่น้ำใสๆ เอาไหมที่จะย้อมชุบน้ำปิดพอหมาดกระตุกให้เส้นกระจาย นำลงแช่ในน้ำสีนานประมาณ 1 ชั่วโมง หมั่นกลับไหมอยู่บ่อยๆ ถ้าต้องการให้ไหมติดสีดี ควรจะเติมน้ำมะนาวลงไปด้วยหลังการย้อมแล้วนำไปล้างให้สะอาดกระตุกให้เรียงเส้นผึ่งให้แห้ง

สีเหลืองจากแก่นเข ดำเนินการโดยนำเอาแก่นเขมาฝึ้งแดดให้แห้งผ่าเป็นชิ้นเล็กๆ ใส่หม้อต้มกับน้ำสะอาดจนเดือด จนเห็นว่ามีสีเหลืองจึยกกลงกรองด้วยผ้าขาวบางพับเก็บไว้เอาชิ้นเขที่กรองออกมานั้นต้มอีกครั้งหนึ่งจะได้สีอ่อนกว่าสีแรก ทำการต้มแบบนี้ 3 ครั้ง ตั้งแต่แก่จนอ่อนสุด เมื่อได้สีตามต้องการแล้วนำใหม่เตรียมจุ่มลงในน้ำสีสุดท้ายก่อน (สีอ่อนสุด) กลับใหม่บ่อยๆ เพื่อให้สีซึมเข้าเนื้อผ้าใหม่ได้อย่างทั่วถึง แล้วยกลงจุ่มลงในน้ำสีที่ ๒ และสีแรก ทำแบบเดียวกันจนครบ 3 หม้อ นำมาซักน้ำให้สะอาด แล้วบิดพอหมาด และกระตุกให้เรียงเส้นผึ้งแห้ง

สีเหลืองจากรากต้นสะกือ ดำเนินการโดยนำเอารากต้นสะกือมาสับหรือใส่ให้เป็นชิ้นบางๆ ต้มให้เดือดประมาณ 2 ชั่วโมง ซ้อนเอาตะกอนออก เติมน้ำต่างลงไปพร้อมทั้งเติมเกาซีเหล็กและขมิ้นที่บดละเอียดลงไปอย่างละครึ่งช้อน เติมน้ำเกลือลงไปลงเล็กน้อย รวมทั้งใบและกิ่งสั้มป่อยลงไปเคี่ยวประมาณครึ่งชั้งโมง ตักเอากากออกก็จะได้สีตามที่ต้องการจากนั้นก็นำใหม่ที่จะย้อมชุบน้ำบิดพอหมาด กระตุกให้เส้นกระจาย นำไปจุ่มลงในน้ำสีต้มให้เดือดประมาณ 20 นาที จนได้สีตามที่ต้องการ เอาออกซักน้ำให้สะอาดบิดพอหมาดกระตุกให้เรียงเส้นผึ้งให้แห้ง

สีดำจากลูกกระเจาย นำเอาลูกกระเจายที่แก่จัดมาป็นหรือตำให้ละเอียด แชน้ำทิ้งไว้ประมาณ 1 ชั่วโมงหรือจนกว่าจะได้สีดำกรองเอาแต่สีไว้สำหรับย้อมจากนั้นนำใหม่ที่ชุบน้ำแล้วมาบิดพอหมาด กระตุกให้เส้นกระจายลงย้อมน้ำที่เตรียมไว้ หมั่นกลับบ่อยๆ เพื่อให้สีดูดซึมเข้าในเส้นใหม่อย่างทั่วถึง จากนั้นจึงแช่ทิ้งไว้เมื่อเห็นว่าสีติดดีแล้วก็ยกออกซักน้ำให้สะอาด บิดพอหมาดกระตุกให้เรียงเส้น แล้วผึ้งให้แห้ง

สีดำจากลูกมะเกลือ ดำเนินการโดยนำเอาลูกมะเกลือสดมาตำให้ละเอียดแล้วแชน้ำ และเอารากลำเจียกหรือต้นเบงที่ตำละเอียดแล้วผสมลงไปด้วยนำเอาใหม่ที่ชุบน้ำบิดพอหมาด กระตุกตากให้เรียงเส้น แล้วจุ่มลงไปย้อมแล้วนำไปผึ้งแดดให้แห้งจากนั้นก็นำมาย้อมอีก 2 - 3 ครั้งจนได้สีดำตามที่ต้องการ นอกจากวิธีดังกล่าวแล้วอาจเอาลูกมะเกลือมาตำให้ละเอียดผสมกับใบหญ้าอ่อนแล้วไปแช่ในน้ำต่าง ซึ่งทำมาจากขี้เถ้าของต้นมะขามกรองเอากากออกก็จะได้สีย้อมที่ต้องการ จากนั้นนำใหม่ที่ต้องการย้อมไปชุบน้ำบิดพอหมาดกระตุกให้เส้นกระจายแล้วเอาจุ่มลงในน้ำย้อมกลับใหม่บ่อยๆ แล้วปล่อยให้แห้งจนเห็นว่าสีติดดีแล้วเอาขึ้นซักน้ำให้สะอาด บิดพอหมาด นำไปกระตุกให้เรียงเส้นและผึ้งให้แห้ง

สีน้ำตาลแก่จากเปลือกไม้โกงกาง ดำเนินการโดยนำเอาเปลือกไม้โกงกางที่แห้งพอหมาดๆ มาล้างให้สะอาด แชน้ำไว้ 1 คืน แล้วต้มเคี่ยวไว้ 2 วัน กรองเอาแต่กากทิ้งเหลือไว้แต่น้ำย้อม แล้วเอาสารเคมีไฮโดรซัลไฟต์ผสมลงไปเพื่อให้สีติดดี นำเอาใหม่ที่จะย้อมไปชุบน้ำแล้วบิดพอหมาดกระตุกให้เส้นใหม่กระจายจุ่มลงไป ตั้งไฟให้เดือดนาน 30 นาที จึงเอาออกซักน้ำให้สะอาด บิดพอหมาดนำไปกระตุกให้เรียงเส้น และผึ้งให้แห้ง

สีกาก็แกมเขียวจากเปลือกเอกากับแก่นขนุน ดำเนินการโดยเอาเปลือกเอกาสดๆ มาล้างน้ำ แล้วผึ่งแดด 2 - 3 แดด พักทิ้งไว้เอาแก่นขนุนแห้งหั่นหรือไสบางๆ ด้วยกบ นำมาต้มรวมกันในอัตราส่วน เปลือกเอกา ๓ ส่วน แก่นขนุน ๑ ส่วน ต้มเคี่ยวให้เดือด แล้วกรองเอาแต่น้ำ ก่อนย้อมต้องเติมสารส้มลงไปเพื่อให้สีติดทนทาน จากนั้นดำเนินการย้อม เช่นเดียวกันกับสีม่วงอ่อนจากลูกหว้า

สีกาก็แกมเหลืองจากหมากสงกับแก่นกาแล (แก่นเข) ดำเนินการโดยนำลูกหมากสงที่แห้งแล้วประมาณ 1 กิโลกรัม ตำหรือป่นให้พอยาบๆ ต้มในน้ำเดือดประมาณ 2 ชั่วโมง กรองเอาแต่น้ำเก็บไว้ เอาแก่นกาแลหั่นหรือไสให้บางๆ ลงเคี่ยวให้น้ำงวด ช้อนกากทิ้งเอาน้ำย้อมทั้งสองผสมกันโดยใช้ น้ำย้อมจากหมากสง 3 ส่วน และน้ำย้อมจากแก่นกาแล 1 ส่วน พร้อมทั้งนำจุนสีหรือสารส้มประมาณ 50 กรัม ผสมลงไปคนให้เข้ากันเอาไหมที่จะย้อมชุบน้ำบิดพอหมาด กระตุกให้เส้นกระจายจุ่มลงในน้ำย้อมประมาณ 2 ชั่วโมง แล้วซักน้ำให้สะอาด บิดพอหมาดกระตุกให้เรียงเส้นและผึ่งให้แห้ง

สีทองอ่อน (กระด้าง) จากรากแถลง (มะพูด) ดำเนินการโดยนำเอารากของแถลงมาผ่าให้เป็นชิ้นเล็กๆ ผึ่งแดดให้แห้ง ต้มเคี่ยวนาน 3 - 4 วัน แล้วกรองเอาแต่น้ำสีแล้ว นำไหมที่จะย้อมชุบน้ำบิดพอหมาดกระตุกให้เส้นไหมกระจายลงย้อมประมาณ 1 ชั่วโมง เอาออกซักน้ำให้สะอาดกระตุกให้เรียงเส้นผึ่งให้แห้ง

สีเขียวจากเปลือกต้นมะริด ดำเนินการโดยนำเอาส่วนที่เป็นเปลือกมะริดมาหั่นหรือดับเปลือกมะริดให้เป็นชิ้นเล็กๆ แล้วนำไปต้มประมาณ 20 นาที ช้อนเอาเปลือกออกคั้นเอาแต่น้ำในต้มลงไป ใส่น้ำมะเกลือเล็กน้อย แล้วใส่ปูนขาวและไบส้มป่อยลงไป ทิ้งไว้สักพักแล้วกรองให้เหลือแต่น้ำสีพร้อมที่จะย้อมได้ การย้อมก็นำเอาน้ำย้อมที่เตรียมไว้ตั้งไฟให้อุ่น นำไหมชุบน้ำบิดพอหมาดกระตุกให้เส้นไหมกระจายจุ่มลงไปย้อมและต้มนานประมาณ 20 นาที จนได้สีที่ต้องการจึงเอาออกซักน้ำให้สะอาด นำไปกระตุกให้เรียงเส้นแล้วนำไปผึ่งให้แห้ง

สีเขียวจากใบหูกวาง ดำเนินการโดยนำเอาส่วนในที่มีสีเขียวของต้นหูกวางมาคั้น หรือตำกรองเอาแต่น้ำตั้งไฟให้เดือด เอาไหมที่จะย้อมชุบน้ำบิดพอหมาดกระตุกให้เส้นไหมกระจาย ลงย้อมจนสีติดดีแล้วนำออกล้างน้ำกระตุกให้เรียงเส้นผึ่งให้แห้ง

สีเขียวจากเปลือกกระหูด ดำเนินการโดยนำเอาเปลือกกระหูดล้างน้ำให้สะอาด แล้วทุบให้แตกพอยาบๆ แช่น้ำสะอาดทิ้งไว้ประมาณ 1 คืน เสร็จแล้วนำมาต้มเคี่ยวจนได้ที่ต้องการ แล้วกรองให้เหลือเฉพาะน้ำ เอาสารส้มใส่ไปเล็กน้อยเอาไหมชุบน้ำบิดพอหมาดกระตุกให้เส้นไหมกระจาย ลงย้อมเมื่อสีติดดีแล้วนำออกล้างน้ำสะอาด กระตุกให้เรียงเส้นและผึ่งให้แห้ง

สีเขียวจากเปลือกสมอ ดำเนินการโดยนำเอาเปลือกสมอล้างน้ำให้สะอาดเอาเปลือกทุบให้แตกพอยาบๆ ต้มเคี่ยวให้แห้งพอสมควรแล้วรินเอาเฉพาะน้ำใส่ภาชนะไว้ เอาไหมที่ผ่านการย้อมคราม

แล้วลงย้อมในน้ำร้อนที่ยังร้อน ต้มให้เดือดประมาณ 1 ชั่วโมง หมั่นกลับไหมย้อมไปมาบ่อยๆ เมื่อสีติดดีแล้ว ยกออกล้างน้ำสะอาด บิดพอหมาดกระตุกให้เรียงเส้นผึ่งให้แห้ง

สีชมพูจากต้นมหาภาพ ดำเนินการโดยนำเอาส่วนที่เป็นเปลือกของต้นมหาภาพมาสับให้ละเอียดต้มน้ำให้เดือด 1 ชั่วโมง แล้วช้อนเอาเปลือกมหาภาพออก เติมน้ำฝางซึ่งผ่าเป็นชิ้นเล็กๆ ลงไปต้มในน้ำเดือดนาน 1 ชั่วโมง เติมน้ำส้มป่อยลงไป 1 กำ ต้มต่อไปอีกเล็กน้อย แล้วช้อนเอากากออก เติมน้ำค้างลงไป จะได้น้ำย้อมเป็นสีชมพูตามต้องการ เอาไหมชุบน้ำบิดพอหมาดให้เส้นไหมกระจาย จุ่มลงในน้ำย้อม ต้มให้เดือดนานประมาณ 30 นาที จึงเอาออกซักน้ำบิดพอหมาด กระตุกให้เรียงเส้นผึ่งให้แห้ง

การใช้สีสังเคราะห์

การย้อมสีวิทยาศาสตร์หรือสีสังเคราะห์ เป็นสีอีกประเภทหนึ่งที่นิยมใช้ในปัจจุบัน เนื่องจากการหาพืชที่จะใช้ทำสีนั้นค่อนข้างหายาก สีวิทยาศาสตร์ที่ใช้ย้อมไหมเป็นสีที่มีความเป็นกรด เรียกว่า สีแอซิด (Acid Dyestuff) ซึ่งมีขายในท้องตลาดทั่วไปขึ้นอยู่กับว่าจะเลือกใช้สีชนิดใดในการย้อม

การย้อมสีวิทยาศาสตร์มีวิธีการดังนี้

1. วิธีเตรียมน้ำย้อม การเตรียมน้ำย้อมใช้ส่วนผสมระหว่าง น้ำสารเคมีและสี ต่อไหม 1 กิโลกรัม ดังตาราง 1

ตาราง 1 แสดงอัตราส่วนระหว่างไหมกับวัสดุที่ใช้ในการเตรียมน้ำย้อมสี

ส่วนผสม	ปริมาณไหม 1 กิโลกรัม
	ปริมาณส่วนผสมที่ใช้
น้ำ = ไหม = 30: 1	น้ำ 30 ลิตร
สบู่เทียม 1 กรัม/ลิตร	สบู่เทียม 30 กรัมหรือ 3 ช้อน
สี 0.5 – 3 %	สี 5 – 30 กรัมหรือ 1 – 3 ช้อน
เกลือ 10 – 20 %	เกลือ 100 – 200 กรัมหรือ 6 – 12 ช้อน
กรดน้ำส้มเข้มข้น 85 % จำนวน 1 – 3 %	กรดน้ำส้ม 10 – 30 ซีซีหรือ 1 – 3 ช้อน

ทั้งนี้การย้อมสีในส่วนผสมดังกล่าว ควรจะใช้อุณหภูมิประมาณ 90 – 95 องศาเซลเซียส โดยใช้เวลาย้อม 1 ชั่วโมง

2. วิธีละลายสี ใช้สีผสมกับน้ำเย็น หรือน้ำสบู่เทียมเล็กน้อยคนให้เป็นเนื้อเดียวกัน จากนั้นเติมน้ำร้อน 60 – 70 องศาเซลเซียสลงไปคนให้ละลายแล้วกรองเอาน้ำสี

3. วิธีย้อม ดำเนินการโดยเตรียมน้ำย้อมให้อุ่นประมาณ 40 องศาเซลเซียส เติมน้ำสบู่เทียมเกลือแกง สีที่ละลายแล้ว คนให้เข้ากันนาน เาใหม่ที่จะย้อมไปชุบน้ำ ปิดพอหมาดกระตุกเส้นให้กระจายนำลงไปย้อมคนกลับไปกลับมามาจนทั่วนานประมาณ 90 นาที เร่งอุณหภูมิให้เดือด 90 – 95 องศาเซลเซียส เาใหม่ออกแล้วเติมกรดน้ำส้มลงไป จากนั้นเาใหม่ลงย้อมต่ออีกนาน 30 – 40 นาที (ในกรณีที่ย้อมครบเวลาแล้ว แต่น้ำสียังเหลืออยู่อีกมากอาจแก้ไขได้โดยการเติมกรดน้ำส้มต่อไปอีก 1 – 2 % หรือ 10 – 20 ซีซี ตั้งไฟต่อไปอีก 20 – 30 นาที เสร็จแล้วนำออกบิดซักในน้ำสะอาด ปิดพอหมาดกระตุกให้เรียงเส้นแล้วนำไปผึ่งให้แห้ง)

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นเป็นทั้งการย้อมสีใหม่ทั้งสีธรรมชาติ และสีวิทยาศาสตร์ ซึ่งตัวอย่างของการย้อมที่กล่าวถึงน้ำเป็นการย้อมสีเดียว หรือสีพื้นรวมทั้งการย้อมสีเส้นยืนด้วยสำหรับการย้อมเส้นพุ่งหรือย้อมมัดหมี่นั้นจะมีการย้อมหลายครั้งขึ้นอยู่กับลายที่ต้องการ ส่วนรายละเอียดของการย้อมแต่ละครั้งอาจจะแตกต่างกันออกไป เช่น มีการหยุดย้อมเฉพาะแห่งหรือเฉพาะลวดลาย เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามการย้อมครั้งสุดท้ายก็จะคล้ายคลึงกัน

6. ข้อมูลชุมชน

ประวัติจังหวัดบุรีรัมย์

บุรีรัมย์เป็นเมืองแห่งความรื่นรมย์ตามความหมายของชื่อเมืองที่น่าอยู่สำหรับ คนในท้องถิ่น และเป็นเมืองที่น่ามาเยือนสำหรับคนต่างถิ่น เมืองปราสาทหินในเขตจังหวัดบุรีรัมย์มากมีไปด้วย ปราสาทหินใหญ่น้อย อันหมายถึงความรุ่งเรืองมาแต่อดีต

จากการศึกษาของนักโบราณคดี พบหลักฐานการอยู่อาศัยของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์สมัยทราวดี และที่สำคัญที่สุดพบกระจายอยู่ทั่วไปในจังหวัดบุรีรัมย์มากคือ หลักฐานทางวัฒนธรรมของเขมรโบราณ ซึ่งมีทั้งปราสาทอิฐ และปราสาทหินเป็นจำนวนมากกว่า 60 แห่ง รวมทั้งได้พบแหล่งโบราณคดีที่สำคัญคือ เตาเผา ภาชนะดินเผา และภาชนะดินเผาแบบที่เรียกว่า "เครื่องถ้วยเขมร" ซึ่งกำหนดอายุได้ประมาณพุทธศตวรรษที่ 15 ถึง 18 อยู่ทั่วไป

หลังจากสมัยของวัฒนธรรมขอมหรือเขมรโบราณแล้ว หลักฐานทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดบุรีรัมย์เริ่มมีขึ้นอีกครั้งตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยปรากฏชื่อว่าเป็นเมืองขึ้นของเมืองนครราชสีมาและปรากฏชื่อต่อมาในสมัยกรุงธนบุรี ถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ว่าบุรีรัมย์มีฐานะเป็นเมืองๆ หนึ่ง จนถึง พ.ศ.2476 ได้มีการจัดระเบียบราชการบริหารส่วนภูมิภาคใหม่จึงได้ชื่อเป็นจังหวัดบุรีรัมย์มาจนถึงปัจจุบันนี้

ชื่อเมืองบุรีรัมย์ไม่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา และธนบุรีเฉพาะชื่อเมืองอื่น ซึ่งปัจจุบันเป็นอำเภอในจังหวัดบุรีรัมย์ ได้แก่ เมืองนางรอง เมืองพุทไธสง และเมืองประโคนชัย

พ.ศ.2319 รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กรุงธนบุรี กรมการเมืองนครราชสีมา มีใบยกเข้ามาว่าพระยานางรองคบคิดเป็นกบฏร่วมกับเจ้าโอ เจ้าอิน และอุปฮาดเมืองจำปาศักดิ์ จึงโปรดให้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อยังดำรงตำแหน่งเจ้าพระยาจักรีเป็นแม่ทัพไปปราบจับตัวพระยานางรองประหารชีวิตและสมทบเจ้าพระยาสุรสีห์ (สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท) คุมกองทัพหัวเมืองฝ่ายเหนือยกไปตีเมืองจำปาศักดิ์ เมืองโขง และเมืองอัตปอบ ได้ทั้ง 3 เมือง ประหารชีวิต เจ้าโอ เจ้าอิน อุปฮาด เมืองจำปาศักดิ์ แล้วเกลี้ยกล่อมเมืองต่างๆ ไกล่เคียงให้สวามิภักดิ์ ได้แก่ เขมรป่าดง ตะลุง สุรินทร์ สังขะ และเมืองขุขันธ์ รวบรวมผู้คนตั้งเมืองขึ้นในเขตขอมร่า เรียกว่า เมืองแปะ แต่งตั้งบุรีรัมย์บุตรเจ้าเมืองผไทสมัน (พุทไธสง) ให้เป็นเจ้าเมือง ซึ่งต่อมาได้เป็นพระยานครภักดี ประมาณปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือต้นราชการพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เปลี่ยนชื่อเมืองแปะเป็น “บุรีรัมย์” ด้วยปรากฏว่าได้มีการแต่งตั้ง พระสำแดงฤทธิรงค์เป็นพระนครภักดีศรีนครา ผู้สำเร็จราชการเมืองบุรีรัมย์ขึ้น เมืองนครราชสีมาใน พ.ศ. 2411 เมืองบุรีรัมย์และเมืองนางรองผลัดกันมีความสำคัญเรื่อยมา

พ.ศ.2433 เมืองบุรีรัมย์โอนขึ้นไปขึ้นกับหัวเมืองลาวฝ่ายเหนือ มีหนองคายเป็นศูนย์กลาง และเมืองบุรีรัมย์มีเมืองในสังกัด 1 แห่ง คือเมืองนางรอง ต่อมาประมาณ พ.ศ.2440 - 2441 เมืองบุรีรัมย์ได้กลับไปขึ้นกับมณฑลนครราชสีมาเรียกว่า “บริเวณนางรอง” ประกอบด้วย เมืองบุรีรัมย์ นางรอง รัตนบุรี ประโคนชัย และพุทไธสง

พ.ศ.2442 มีประกาศเปลี่ยนชื่อมณฑลลาวเฉียงเป็น มณฑลฝ่ายตะวันตกเฉียงเหนือ มณฑลลาวพวนเป็นมณฑลฝ่ายเหนือ มณฑลลาวเป็นมณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ มณฑลเขมร เป็นมณฑลตะวันออกเฉียงและในคราวนี้เปลี่ยนชื่อ บริเวณนางรองเป็น “เมืองนางรอง” มีฐานะเป็นเมืองจัตวา ตั้งที่ว่าการอยู่ที่เมืองบุรีรัมย์ แต่ตราตำแหน่งเป็นตราผู้ว่าการนางรอง กระทรวงมหาดไทยจึงได้ประกาศเปลี่ยนชื่อเมืองเป็น “บุรีรัมย์” และเปลี่ยนตราตำแหน่งเป็นผู้ว่าราชการเมืองบุรีรัมย์ ตั้งแต่วันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ. 2444 เป็นต้นมา

พ.ศ.2440 กระทรวงมหาดไทยปรับปรุงหัวเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้มณฑลนครราชสีมาประกอบด้วย 3 เมือง 17 อำเภอคือเมืองนครราชสีมา 10 อำเภอ เมืองชัยภูมิ 3 อำเภอ และเมืองบุรีรัมย์ 4 อำเภอ คือ นางรอง พุทไธสง ประโคนชัย และรัตนบุรี ต่อมาได้มีการตราพระราชบัญญัติระเบียบบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ.2476 ขึ้น ยุบมณฑลนครราชสีมาจัดระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาคออกเป็นจังหวัดและอำเภอเมืองบุรีรัมย์จึงมีฐานะเป็น “จังหวัดบุรีรัมย์” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

สิ่งสำคัญที่สำรวจพบ

1. มีเมืองและชุมชนโบราณ 148 แห่ง มีคูน้ำ คันดินคูเมืองล้อมรอบถึง 3 ชั้น มีลักษณะของเมืองเป็นรูปทรงกลมเกือบทั้งหมด
2. มีการขุดพบพระธาตุรูปนาคปรก ที่บ้านเมืองฝ้าย อ.ลำปลายมาศ และเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าเป็นพระพุทธรูปสมัยทวารวดีที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย
3. จากหลักฐานทางสถาปัตยกรรมและเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น ปราสาทหินพนมรุ้ง ปราสาทหินเมืองต่ำ เทวรูปพระพุทธรูป เครื่องปั้นดินเผาชนิดเผาแกร่ง นักโบราณคดีหลายท่านกล่าวว่า ไม่พบในที่อื่นแม้แต่เขมรต่ำ(ประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย)
4. จากการก่อสร้างปราสาทหินพนมรุ้ง สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นเทวสถานประกอบกิจทางศาสนา และเพื่อเป็นการเสริมสร้างบารมีของกษัตริย์ผู้มีอำนาจ

ข้อมูลทั่วไปจังหวัดบุรีรัมย์

คำว่า "บุรีรัมย์" แปลว่า "เมืองที่น่ารื่นรมย์"

คำขวัญประจำจังหวัด: เมืองปราสาทหิน ถิ่นภูเขาไฟ ผ้าไหมสวย รวยวัฒนธรรม

ดอกไม้ประจำจังหวัด: ดอกฝ้ายคำ (*Cochlospermum regium*)

ภาพประกอบ 52 ดอกฝ้ายคำ (*Cochlospermum regium*)

ต้นไม้ประจำจังหวัด: กาฬพฤกษ์ (*Cassia grandis*)

ภาพประกอบ 53 ดอกฝ้ายคำ (*Cochlospermum regium*)

ตราประจำจังหวัดบุรีรัมย์

ภาพประกอบ 54 ตราประจำจังหวัดบุรีรัมย์

รูปเทวดาร่ายรำ หมายถึง ดินแดนแห่งเทพเจ้าผู้สร้าง ผู้ปราบยุคเข็ญ และผู้ประสาทสุข ทำรำ หมายถึงความสำราญชื่นชมยินดี ซึ่งตรงกับพยางค์สุดท้ายของชื่อจังหวัด ปราสาทหินคือปราสาทเขาพนมรุ้งซึ่งมีกำแพงล้อมรอบ ภายในห้องพระโคงมีเทวสถาน

จังหวัดบุรีรัมย์ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีอาณาเขตติดต่อดังนี้
 ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม และสุรินทร์
 ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดสุรินทร์
 ทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดสระแก้ว และประเทศกัมพูชา
 ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดนครราชสีมา
 จังหวัดบุรีรัมย์ มีพื้นที่ประมาณ 10, 322 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 6, 451, 000 ไร่
 ประชากร 1, 536, 722 คน (พ.ศ.2549) ความหนาแน่น 149 คน/ตารางกิโลเมตร

ภาพประกอบ 55 แผนที่จังหวัดบุรีรัมย์

การปกครองแบ่งออกเป็น 23 อำเภอ 189 ตำบล 2,121 หมู่บ้าน

1. อำเภอเมืองบุรีรัมย์
2. อำเภอคูเมือง
3. อำเภอกระสัง
4. อำเภอนางรอง
5. อำเภอหนองกี่
6. อำเภอดะทานทราย

7. อำเภอประโคนชัย
8. อำเภอบ้านกรวด
9. อำเภอพุทไธสง
10. อำเภอลำปลายมาศ
11. อำเภอสตึก
12. อำเภอปะคำ
13. อำเภอนาโพธิ์
14. อำเภอหนองหงส์
15. อำเภอพลับพลาชัย
16. อำเภอห้วยราช
17. อำเภอโนนสุวรรณ
18. อำเภอขำนิ
19. อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์
20. อำเภอโนนดินแดง
21. อำเภอบ้านด่าน
22. อำเภอแคนดง
23. อำเภอเฉลิมพระเกียรติ

ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูง เกิดจากภูเขาไฟระเบิดเมื่อประมาณหนึ่งล้านปีมาแล้ว สามารถแบ่งลักษณะภูมิประเทศที่สำคัญออกเป็นสองลักษณะคือ

พื้นที่และภูเขาตอนใต้ เป็นพื้นที่แบบลูกคลื่นลอนลึก ภูเขาบริเวณเทือกเขาพนมดงรัก ภูเขาสันกำแพง มีความสูงตั้งแต่ 200 - 650 เมตรจากระดับน้ำทะเล ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 25 ของพื้นที่จังหวัดได้แก่ บริเวณด้านทิศใต้ของอำเภอบ้านกรวด ละหานทราย โนนดินแดง ปะคำ นางรอง และอำเภอเฉลิมพระเกียรติ และทางด้านทิศตะวันตกของอำเภอหนองหงส์

พื้นที่ลูกคลื่นลอนตื้นตอนกลางของจังหวัดมีความสูงประมาณ 150 - 200 เมตรจากระดับน้ำทะเล พื้นที่จะทอดขนานเป็นแนวยาวทางทิศตะวันออก และทิศตะวันตก ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 60 ของพื้นที่จังหวัดได้แก่ บริเวณอำเภอประโคนชัย พลับพลาชัย กระสัง ลำปลายมาศ ขำนิ บ้านด่าน ห้วยราช และอำเภอเมือง ฯ กับบางส่วนของอำเภอนางรอง หนองกี่และอำเภอหนองหงส์

พื้นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำมูล มีความสูงเฉลี่ยน้อยกว่า 150 เมตรจากระดับน้ำทะเล ได้แก่ พื้นที่บริเวณอำเภอพุทไธสง คูเมือง แดนดง และอำเภอสตึก กับบริเวณลำสะแทค ละพังกู ลำชี ได้แก่ บริเวณบ้านใหม่ไชยพจน์ อำเภอนาโพธิ์และบางส่วนของอำเภอพุทไธสง (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 3)

ภูเขา

ในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ มีเทือกเขาและภูเขาอันเกิดจากการยกตัวของแผ่นดิน ในพื้นที่ต่างๆ ดังนี้

เทือกเขาสันกำแพง เป็นเทือกเขาที่ต่อจากเทือกเขาตงพญาเย็น เริ่มตั้งแต่เขาในเขตอำเภอเมืองนครนายก ไปสิ้นสุดที่ช่องตะโก อำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์ มีความยาวประมาณ 137 กิโลเมตร ยอดเขาสูงของเทือกเขาสันกำแพงได้แก่ เขาเขียว (1,090 เมตร) ภูสามง่าม (990 เมตร) เขาเคลียด (160 เมตร) เขาตำแย (445 เมตร) เขาช้างชุก (820 เมตร) เขาใหญ่ (850 เมตร) เขาจุมูกแหก (460 เมตร) ภูลำไย (485 เมตร) เขากำแพง (875 เมตร) ภูสองชั้น (370 เมตร) เขาโปร่งนวน (1,090 เมตร) เขาลอย (560 เมตร)

เทือกเขาพนมดงรัก เป็นเทือกเขาที่เริ่มจากช่องตะโก ในเขตอำเภอโนนดินแดง ทอดยาวไปทางทิศตะวันออก มีความยาวประมาณ 335 กิโลเมตร ยอดเขาสูงที่สำคัญในเทือกเขาพนมดงรักได้แก่ เขาตะแบก (335 เมตร) เขาคันนา (450 เมตร) เขาตะแบง (350 เมตร) เขาแหลม (415 เมตร) เขาตะทอง (405 เมตร) พนมตะบัน (580 เมตร) พนมกระบานตั้ง (560 เมตร) พนมสวาย (615 เมตร) พนมตาเหมื่อน (605 เมตร) พนมแหลม (605 เมตร) เขาพรานเตี้ย (665 เมตร) พนมอ้ายนาก (640 เมตร) พนมขำนิกาย (555 เมตร) พนมเปาะ (450 เมตร) ภูโคกใหญ่ (695 เมตร) ภูเจ็บท้อง (695 เมตร) ภูชีชีก (690 เมตร)

เขตติดต่อกับกัมพูชาในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ มีช่องเขาที่สำคัญได้แก่ ช่องตะโก อยู่ที่บ้านสะเสม็ด อำเภอโนนดินแดง ช่องตาเพ็ด ช่องตากิว และช่องบาระนะ ในเขตอำเภอละหานทราย ช่องจันทร์กระฮอม ช่องไซท์ตะกู ช่องจันทร์แดง ช่องเมฆา ช่องโอบก ช่องจันทร์ทบเพชรในเขตอำเภอบ้านกรวด

ภูเขาพนมรุ้ง เป็นภูเขาไฟที่ดับสนิท อยู่ในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ เนินเขาที่มีไหล่เขาสูงชัน 6 - 15 องศา มีพื้นที่ประมาณ 18 กิโลเมตร ตัวเนินภูเขาไฟสูงประมาณ 380 เมตร มีปากปล่องขนาดใหญ่ มีพื้นที่ประมาณ 1.5 ตารางกิโลเมตร ขอบปล่องทางด้านทิศใต้เป็นที่ตั้งของปราสาทพนมรุ้ง เนินเขาภูนี้เป็นต้นน้ำของลำห้วยต่างๆ เช่น คลองปุ่น คลองบุรี คลองลุงโพธิ์ เป็นต้น ลำห้วยเหล่านี้ไหลไปรวมกับลำปลายมาในเขตอำเภอนางรอง

ภูเขาอังคาร อยู่ในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ เป็นภูเขาเดี่ยวๆ อยู่ห่างจากภูเขาพนมรุ้งไปทางทิศตะวันตกประมาณ 8 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 80 ตารางกิโลเมตร ยอดเขาสูงสุด 330 เมตรจากระดับน้ำทะเล เป็นภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้วมีปากปล่องอยู่บริเวณเกือบศูนย์กลางของภูเขา มีพื้นที่ประมาณ 1 ตารางกิโลเมตร นอกจากนี้ยังมีปากปล่องภูเขาไฟขนาดเล็กอยู่ตามไหล่เขาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนืออีกหลายปล่อง มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 15 - 20 เมตร ภูเขาอังคารเป็นต้นกำเนิดของห้วยคลองหลายสาย เช่น ห้วยสวายสอ ห้วยมะกอก คลองชะล้าง คลองไผ่ คลองหินลาด คลองตาเขียวเป็นต้นลำน้ำเหล่านี้ไหลลงสู่ลำน้ำรองและลำปลายมาศ

ภูเขาหลุบ อยู่ในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ อยู่ทางทิศใต้ของภูเขาอังคาร เป็นภูเขาไฟที่ดับแล้ว มีพื้นที่ประมาณ 6 ตารางกิโลเมตร มีซากปากปล่องเหนืออยู่เป็นรูปโค้ง บนยอดเขามีร่องรอยวัดโบราณตั้งอยู่

ภูเขากระโดง อยู่ในเขตอำเภอเมืองฯ ห่างจากตัวเมืองประมาณ 6 กิโลเมตร ลักษณะเป็นเนินเขาเดี่ยวๆ อยู่กลางทุ่งนา มียอดสูงประมาณ 265 ตารางกิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 10 ตารางกิโลเมตร เป็นภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้ว ปากปล่องมีลักษณะยาวรี ขอบปล่องทางด้านทิศเหนือ ได้มีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่สามารถมองเห็นได้ไกลถึง 10 กิโลเมตร

ภูเขาตอก อยู่ในเขตอำเภอเขาตอก อำเภอประโคนชัย อยู่ห่างจากตัวเมืองบุรีรัมย์ประมาณ 66 กิโลเมตร เป็นเนินเขาไม่สูงนักเป็นต้นกำเนิดห้วยเสวในเขตอำเภอประโคนชัย

ภูโคกหรือเขาหญ้าคา อยู่ที่บ้านโคกเขาพัฒนา ตำบลโคกมะม่วง อำเภอปะคำ อยู่ห่างจากตัวอำเภอทางทิศตะวันตกประมาณ 15 กิโลเมตร ไกลเคียงเขาภูนี้ก็มีถ้ำโบราณถ้ำหนึ่งชื่อ ถ้ำเปิดทอง ภายในถ้ำมีศิลาจารึกโบราณอายุประมาณพ.ศ. 1155 (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 3 - 5)

ลำน้ำธรรมชาติ

ลำน้ำธรรมชาติที่อยู่ในเขต และไหลผ่านจังหวัดบุรีรัมย์ที่สำคัญคือ

แม่น้ำมูล มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาสันกำแพง แล้วไหลผ่านอำเภอต่างๆ ในจังหวัดนครราชสีมา เข้าสู่จังหวัดบุรีรัมย์ในเขตอำเภอพุทไธสง อำเภอคูเมือง กิ่งอำเภอแคนดง และอำเภอสตึก แล้วไหลผ่านเข้าสู่เขตจังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดอุบล แล้วไหลไปบรรจบแม่น้ำโขง มีความยาวประมาณ 640 กิโลเมตร แม่น้ำมูลในช่วงที่ไหลผ่านจังหวัดบุรีรัมย์เป็นเส้นแบ่งเขตอำเภอจังหวัดบุรีรัมย์กับจังหวัดสุรินทร์

ลำปลายมาศ มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา ไหลเข้าสู่จังหวัดบุรีรัมย์ในเขตอำเภอปะคำ ในช่วงฤดูฝนลำปลายมาศมีปริมาณน้ำมาก ไหลผ่านบ้านหนองหว้า อำเภอ

นางรอง ที่บ้านโคกมัทตบ อำเภอนองก็ มีลำไทรโยงไหลมาบรรจบที่อำเภอลายมาศ มีลำนางรอง และลำปะเทียไหลมาบรรจบ ทำให้ลำปลายมาศมีขนาดใหญ่ขึ้น มีน้ำเอ่อล้นฝั่งในฤดูฝนทุกปี แต่ในฤดูแล้งลำปลายมาศจะขาดน้ำเป็นช่วงๆ ลำปลายมาศมีความยาวประมาณ 200 กิโลเมตร

ลำนางรอง มีต้นกำเนิดจากบริเวณเทือกเขาสันกำแพง ที่รอยต่อจังหวัดบุรีรัมย์ กับจังหวัดสระแก้ว แล้วไหลผ่านอำเภอนนดินแดง มีเขื่อนลำนางรอง ซึ่งเป็นเขื่อนกักเก็บน้ำขนาดใหญ่ ที่บ้านป่าไม้สหกรณ์ จากนั้นลำนางรองไหลผ่านอำเภอละหานทรายไปบรรจบลำจันทันในเขตอำเภอปะคำ แล้วไหลเข้าสู่อำเภอนางรอง มีลำน้ำเล็กๆ หลายสายจากเขาคังครไหลมาบรรจบ ช่วงนี้ลำน้ำมีความกว้างประมาณ 8 เมตร แล้วไหลผ่านอำเภอชำนิ จากนั้นได้ไหลเข้าสู่ที่ราบ ลำนางรองมีความยาวประมาณ 115 กิโลเมตร

ลำปะเทีย มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาพนมดงรัก บริเวณพรมแดนไทย - กัมพูชา เป็นลำธาร ๗ ไหลมารวมกันที่บริเวณบ้านผไทรวมพล ตำบลตาจาง อำเภอละหานทราย มีเขื่อนกักเก็บน้ำ แล้วไหลผ่านอำเภอเฉลิมพระเกียรติ มีคลองตาพรหม และคลองลาดกล้วย ซึ่งเกิดจากภูเขาอังคารไหลมาบรรจบ แล้วไหลผ่านอำเภอนางรอง อำเภอชำนิ แล้วไหลไปบรรจบลำนางรองที่บ้านโคกสะอาด อำเภอชำนิ ช่วงนี้ลำปะเทียมีความกว้างประมาณ 15 เมตร ลำปะเทียมีความยาวประมาณ 90 กิโลเมตร

ลำจันทัน มีต้นกำเนิดจากบริเวณเนินเขาพนมดงรัก พรมแดนไทย - กัมพูชา ในเขตอำเภอละหานทรายมีเขื่อนกักเก็บน้ำที่บริเวณบ้านสันติสุข อำเภอละหานทราย

ลำไทรโยง มีต้นกำเนิดอยู่ทางตอนใต้ของอำเภอนองก็ เกิดจากลำธารสายเล็กๆ หลายสาย ไหลมารวมกัน ลำไทรโยงไหลไปบรรจบกับลำปลายมาศที่บ้านโคกมัทตบ อำเภอนองก็

ลำชี มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาพนมดงรัก ไหลผ่านอำเภอละหานทราย อำเภอบ้านกรวด มีลำห้วยเล็กๆ ไหลมาบรรจบ ในช่วงนี้ลำธารเล็กๆ คือ ห้วยเสว ห้วยจะแบกในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ และห้วยเสนงในเขตจังหวัดสุรินทร์ไหลมาบรรจบ และในช่วงที่ลำชีไหลผ่านอำเภอประโคนชัยมีห้วยสายตะกู่ ห้วยโถกระหม่อม ไหลมาบรรจบ ทำให้ลำชีมีขนาดใหญ่ ในฤดูน้ำหลากจะมีน้ำล้นฝั่ง มีพื้นที่น้ำท่วมกว้างประมาณ 200 - 300 เมตร ผ่านอำเภอพลับพลาชัย อำเภอกระสัง อำเภอสตึก แล้วไหลไปบรรจบแม่น้ำมูลในเขตจังหวัดสุรินทร์

ห้วยเสว มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาพนมดงรัก ในเขตอำเภอบ้านกรวด น้ำไหลเร็วและแรงในฤดูฝน เป็นร่องน้ำและธารหลายสายไหลมารวมกัน แล้วไหลไปบรรจบกับลำชีที่บ้านละเวียอำเภอประโคนชัยมีความกว้างประมาณ 5 - 8 เมตร

ลำตะโคง มีต้นกำเนิดจากเนินเขากระโดง อำเภอเมืองฯ มีลำห้วยหลายสาย เช่น ห้วยจระเข้มาก ห้วยตลาด ห้วยกระโดง ห้วยราช ห้วยยาง ไหลมาบรรจบเกิดเป็นลำตะโคแล้วไหลไปทาง

เหนือของจังหวัดบุรีรัมย์ ผ่านอำเภอเมืองฯ กิ่งอำเภอบ้านด่าน อำเภอสตึก แล้วไหลลงสู่ม่น้ำมูลมีความยาวประมาณ ๕๖ กิโลเมตร

ลำทะเมนชัย มีกำเนิดจากที่สูงบริเวณตำบลแสงพัน อำเภอลำปลายมาศ แล้วไหลไปบรรจบกับห้วยศรีชะแวดที่บ้านทะเมนชัย แล้วไหลไปทางทิศเหนือไปบรรจบแม่น้ำมูล ในเขตจังหวัดนครราชสีมา มีความยาวประมาณ 75 กิโลเมตร

ลำพังชู มีต้นกำเนิดจากลำน้ำหลายสายในที่สูงของเขตอำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น และเขตอำเภอนาโพธิ์ กลายเป็นลำพังชู ไหลผ่านอำเภอพุทไธสง และเป็นเส้นแบ่งเขตอำเภอนี้ กับจังหวัดมหาสารคาม แล้วไหลไปบรรจบกับแม่น้ำมูล ที่บ้านหนองเรือ ตำบลหายโศกอำเภอพุทไธสง

ห้วยแอก มีต้นกำเนิดจากบริเวณที่สูงในเขตจังหวัดขอนแก่น เกิดเป็นธารน้ำเล็กๆ หลายสาย ไหลมารวมกันที่หมู่บ้านตลาดแบ้ อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ แล้วไหลไปบรรจบแม่น้ำมูลที่บ้านหนองเสือ ตำบลหายโศกอำเภอพุทไธสง (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 6 - 9)

ป่าไม้

ปัจจุบันป่าไม้ในจังหวัดบุรีรัมย์มีอยู่ 5 ประเภทด้วยกันคือ

ป่าถาวรตามมติคณะรัฐมนตรี มีพื้นที่ประมาณ 40,500 ไร่

ป่าสงวนแห่งชาติ มีอยู่ 22 ป่า เป็นพื้นที่ประมาณ 1,751 ไร่ เป็นป่าไม้เพื่ออนุรักษ์ให้คงสภาพเดิมตามธรรมชาติประมาณ 672,500 ไร่ เป็นป่าเศรษฐกิจประมาณ 1, 046,500 ไร่ และเป็นป่าที่เหมาะสมต่อการเกษตรประมาณ 31,000 ไร่

ป่าอนุรักษ์ตามมติคณะรัฐมนตรี

- ป่าอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ อยู่ในเขตอำเภอปะคำ โนนดินแดง และละหานทราย มีพื้นที่ประมาณ 370, 500 ไร่
- ป่าบ้านกรวดแปลง 5 อยู่ในเขตอำเภอบ้านกรวด มีพื้นที่ประมาณ 69,000 ไร่
- ป่าโคกโจดแปลง 2 อยู่ในเขตอำเภอสตึก มีพื้นที่ประมาณ 2,000 ไร่
- ป่าโคกใหญ่ - หนองกระสวย และป่าหนองหมี อยู่ในเขตอำเภอปะคำ นางรอง และละหานทราย มีพื้นที่ประมาณ 8,000 ไร่
- ป่าเขาอังคาร อยู่ในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ มีพื้นที่ประมาณ 29,000 ไร่
- ป่าเขาพนมรุ้ง อยู่ในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ มีพื้นที่ประมาณ 9,000 ไร่
- ป่าดงพลอง อยู่ในเขตอำเภอแคนดง คูเมือง มีพื้นที่ประมาณ 8,000 ไร่

ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมาย มีอยู่สองป่าด้วยกันคือ

- เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ อยู่ในเขตอำเภอปะคำ โนนดินแดง มีพื้นที่ประมาณ 195,500 ไร่

- อุทยานแห่งชาติตาพระยา อยู่ในเขตอำเภอบ้านกรวด โนนดินแดง ละหานทราย มีพื้นที่ประมาณ 227,500 ไร่ เมื่อรวมกับที่อยู่ในเขตจังหวัดสระแก้วอีก 134,000 ไร่ จะเป็นพื้นที่ประมาณ 361,500 ไร่

สวนป่า ในส่วนที่อยู่ในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ได้แก่

- สวนป่าดงเค็ง อยู่ในเขตตำบลหนองขमार อำเภอคูเมือง มีพื้นที่ประมาณ 5,250 ไร่

- สวนป่าบ้านกรวด อยู่ในเขตตำบลปราสาทอำเภอบ้านกรวดมีพื้นที่ประมาณ 5,570 ไร่

- สวนป่าโคกโจด อยู่ในเขตตำบลสตึก อำเภอสตึก มีพื้นที่ประมาณ 5,700 ไร่

- ป่าดงพลอง - โคกโจด อยู่ในเขตตำบลร่อนทอง อำเภอสตึก มีพื้นที่ประมาณ 7,600 ไร่

- วนอุทยานเขากระโดง อยู่ในเขตตำบลเสม็ด อำเภอเมืองฯ มีพื้นที่ประมาณ 1,500 ไร่

- ป่าดงใหญ่ 1 อยู่ในเขตอำเภอโนนดินแดง มีพื้นที่ประมาณ 11,750 ไร่

- ป่าดงใหญ่ 2 อยู่ในเขตอำเภอปะคำ มีพื้นที่ประมาณ 7,200 ไร่

- ป่าดงใหญ่ 3 อยู่ในเขตอำเภอละหานทราย มีพื้นที่ประมาณ 5,700 ไร่

- ป่าดงใหญ่ 4 อยู่ในเขตอำเภอปะคำ มีพื้นที่ประมาณ 3,250 ไร่

- เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าปะคำโนนดินแดง มีพื้นที่ประมาณ 198,500 ไร่

- อุทยานแห่งชาติตาพระยา อยู่ในเขตอำเภอโนนดินแดง ละหานทราย บ้านกรวด มีพื้นที่ประมาณ 361,000 ไร่

- เขตห้ามล่าสัตว์ป่า (นก) อ่างเก็บน้ำห้วยจระเข้มาก ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองฯ พื้นที่ประมาณ 3,600 ไร่

- เขตห้ามล่าสัตว์ป่า (นก) อ่างเก็บน้ำห้วยสนามบิน อำเภอประโคนชัย พื้นที่ประมาณ 4,500 ไร่

- เขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขากระโดง ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองฯ พื้นที่ประมาณ 1,500 ไร่
(วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 10 - 12)

ประชากร

เนื่องจากพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นจังหวัดที่มีอาณาเขตติดต่อกับราชอาณาจักรกัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดขอนแก่นจึงประกอบไปด้วยหลายชนเผ่า

ประชากรในจังหวัดบุรีรัมย์ ประกอบด้วยชาวไทยเขมร ไทยลาว ไทยโคราช และไทยส่วย มีภาษาพูดที่ยังใช้อยู่ในปัจจุบันสี่ภาษาด้วยกันดังนี้

ภาษาไทยอีสาน (ลาว) มีคนใช้อยู่ประมาณร้อยละ 50 มีใช้มากในอำเภอลำปลายมาศ อำเภอพุทไธสง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ อำเภอโพธิ์ และหนองหงส์ บางส่วนของอำเภอสตึก อำเภอโนนดินแดง อำเภอโนนสุวรรณ อำเภอหนองกี่ อำเภอคูเมือง อำเภอประคำ และอำเภอเมืองฯ

ภาษาไทยเขมร (เขมร) มีคนใช้อยู่ประมาณร้อยละ 18 ใช้มากในอำเภอเมืองฯ อำเภอห้วยราช อำเภอประโคนชัย อำเภอกระสัง อำเภอบ้านกรวด บางส่วนของอำเภอเมือง และอำเภอพลับพลาชัย

ภาษาไทยโคราช (สำเนียงโคราช) มีคนใช้อยู่ประมาณร้อยละ 30 ใช้มากในอำเภอนางรอง อำเภอละหานทราย อำเภอชะอำ อำเภอชำนิ อำเภอหนองกี่และบางส่วนของอำเภอเมืองฯ

ภาษาไทยส่วย (ส่วย) มีคนใช้อยู่เล็กน้อยประมาณร้อยละ 2 ในพื้นที่บางส่วนของอำเภอสตึก กิ่งอำเภอบ้านด่าน อำเภอห้วยราช อำเภอประโคนชัย อำเภอหนองกี่ และอำเภอหนองหงส์ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 21 - 22)

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์

การตั้งถิ่นฐาน

จังหวัดบุรีรัมย์ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่เป็นภูเขาไฟมาก่อน จึงเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ นอกจากนั้นยังมีแหล่งน้ำธรรมชาติกระจายอยู่ทั่วไป ที่สำคัญอยู่ทั่วไปที่สำคัญได้แก่ แม่น้ำมูล แม่น้ำชี ลำนางรอง ลำปลายมาศ และลำจังหัน เป็นต้น เป็นปัจจัยที่เกื้อกูลต่อการตั้งถิ่นฐาน

ฐานการศึกษาของนักประวัติศาสตร์ และการสำรวจขุดค้นทางโบราณคดี ได้พบหลักฐานต่างๆ เป็นจำนวนมาก ที่แสดงถึงการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 39)

สมัยก่อนประวัติศาสตร์

ในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ได้สำรวจพบชุมชนโบราณกว่า 144 แห่ง จากการขุดค้นที่บ้านดงพลอง อำเภอสตึก ที่บ้านตะโก อำเภอเมือง ฯ และที่บ้านเมืองไผ่ อำเภอกระสัง ได้พบหลักฐานทางโบราณคดีเป็นจำนวนมาก เช่น โครงกระดูก ขวานหินขัด ขวานสำริด ขวานเหล็ก กำไลสำริด และเครื่องปั้นดินเผาหลายชนิดตลอดจนเศษอาหารที่เป็นกระดูกสัตว์ และเปลือกหอยต่างๆ เป็นจำนวนมาก จากหลักฐานดังกล่าวสามารถบอกให้ทราบถึงวิถีชีวิต คติ ความเชื่อ และระบบนิเวศของคนในยุคนั้นได้เป็นอย่างดี

หลักฐานที่ขุดพบที่บ้านเมืองไผ่ ในระดับความลึก 4.60 เมตร พบว่ามีอายุระหว่าง 2,800 - 3,000 ปี สอดคล้องกับหลักฐานแวดล้อมอื่นๆ ที่ได้จากการขุดค้น เช่น ขวานหิน ขวานสำริด ขวานเหล็กและภาชนะดินเผาหยาบหนา อันเป็นลักษณะของเครื่องใช้ของมนุษย์ในยุคหินใหม่ เป็นสังคมที่ยังไม่ได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมอินเดีย หลักฐานที่สำคัญ เช่น มีการฝังศพ ไม่ได้เผาแบบอินเดีย มีการใช้ภาษาดั้งเดิม สภาพสังคมเมืองน่าจะเริ่มต้นแต่สมัยนี้ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะและภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 39 - 40)

สมัยรับวัฒนธรรมเดียว (สมัยทวารวดี)

มีอายุประมาณ 1,000 - 2,000 ปีมาแล้ว ปรากฏชุมชนโบราณเป็นรูปวงรี และรูปทรงอื่นๆ มีคูน้ำล้อมรอบตั้งแต่ชั้นเดียวถึงสามชั้น พบอยู่หนาแน่นตามสองฝั่งแม่น้ำมูล และลำน้ำสาขาบางชุมชนมีการสร้างทับซ้อนกับชุมชนในสมัยก่อน ชุมชนจะอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มทั้งลุ่ม เช่น บ้านปะเคียบ บ้านดงพลอง และบ้านทุ่งวัง เป็นต้น ชุมชนดังกล่าวอาจวิเคราะห์ได้ตามรูปลักษณะและสภาพแวดล้อมได้ดังนี้

แบบที่เป็นเนินสูงจากระดับ 5 เมตรขึ้นไป จากที่ราบสูงในบริเวณรอบๆ ไม่มีคูน้ำ และคันดินล้อมรอบ บางแห่งก็เป็นเนินเดียว บางแห่งก็เป็นสองสามเนินติดต่อกัน ตามเนินดินจะมีเศษเครื่องปั้นดินเผา ที่สำคัญได้แก่ บ้านกระเบื้อง ซึ่งเป็นเนินดินขนาดใหญ่สามเนินติดต่อกันจากชั้นดินลึกประมาณ ๓ - ๔ เมตร แสดงให้เห็นถึงชั้นดินที่มีการอยู่อาศัยสืบต่อกันมาอย่างน้อย 1 - 3 ชั้น ชั้นต่ำสุดสัมพันธ์กับเครื่องปั้นดินเผาแบบหนาและหยาบ เปลือกหอยและกระดูกสัตว์ ซึ่งสัมพันธ์กับเครื่องปั้นดินเผาแบบบาง มีลายเชือกทาบ นอกจากนั้นยังพบเศษของซากแรโลหะ

แบบที่เป็นเนินดินที่มีคูน้ำล้อมรอบ ได้แก่ บ้านแพ บ้านโคก บ้านเมืองไซ บ้านเมืองน้อย บ้านดงพลอย บ้านโคกเมือง และบ้านทุ่งวัง ชุมชนโบราณเหล่านี้ บางแห่งมีคูน้ำล้อมรอบชั้นเดียว บางแห่งก็มีคูน้ำล้อมรอบหลายชั้นขึ้นไป เช่น บ้านดงพลอย และบ้านโคกเมือง บ้านดงพลอง มีลักษณะเป็นชุมชนขนาดใหญ่ มีคูน้ำล้อมรอบสองชั้น พบเครื่องปั้นดินเผาที่เป็นภาชนะใส่กระดูกที่ตายแล้ว และเครื่องปั้นดินเผาเคลือบสีน้ำตาล แสดงให้เห็นว่าชุมชนคงอยู่สืบต่อมาจนถึงสมัยลพบุรี (ประมาณพุทธศตวรรษที่ 16 - 17) บ้านโคกเมืองเป็นอีกแห่งหนึ่งที่เป็นชุมชนแบบรูปวงกลม มีคูน้ำล้อมรอบถึงสามชั้น ภายในชุมชนพบเศษภาชนะดินเผา หม้อใส่กระดูก และขี้โลหะที่ถลุงแล้วเป็นจำนวนมาก บ้านทุ่งวังเป็นเนินดินสองสามเนิน มีคูน้ำโอบรอบเข้าหากัน พบเสมาหินทรายแบบทวารวดี และเนินดินเป็นแหล่งถลุงโลหะโดยเฉพาะ นอกจากนั้นพบเทวรูปและเครื่องปั้นดินเผาแบบเขมร ซึ่งมีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 16 - 18 ลงมา บ้านปะเคียบได้พบเนินดินที่ใช้เป็นบริเวณที่ศักดิ์สิทธิ์และใช้เป็นฝังอัฐิคนตายที่บรรจุไว้ในหม้อดิน ต่อมาบริเวณดังกล่าวได้กลายเป็นศาสนสถานทางพุทธ

ศาสนา มีเสมาหินที่สลักเป็นรูปและฐานกลีบบัวปักอยู่หลายหลัก มีชั้นส่วนของธรณีประตูหินอันแสดงว่าเคยมีการสร้างอาคารในรูปของวิหารที่เนินนี้ด้วย ได้พบชิ้นส่วนของสำริดรูปวงกลมและชิ้นส่วนของเทวรูปในบริเวณนี้ด้วย แสดงว่าชุมชนแห่งนี้มีวิวัฒนาการสืบต่อกันมา จนถึงสมัยทวารวดี และลพบุรี

ทางด้านเหนือของแม่น้ำมูล ในรัศมี 2 - 7 กิโลเมตร ได้สำรวจแหล่งโบราณคดีจำนวน 17 แห่งคือ บ้านเมืองไผ่ บ้านชีเหล็ก บ้านจาน บ้านน้ำอ้อยใหญ่ บ้านแสนสุข บ้านยะวัค บ้านชีตุ่น บ้านน้ำอ้อม บ้านกระเบื้องใหญ่ บ้านกระเบื้องน้อย บ้านหัวมาคำ บ้านตึกชุม บ้านโนนยาว บ้านเข้โค้ง บ้านกระเบื้อง แหล่งโบราณคดีเหล่านี้เหมือนกับทางตอนใต้ของแม่น้ำมูล คือ แบ่งออกเป็นสองแบบใหญ่ๆ คือ แบบที่เป็นเนินดินไม่มีคูน้ำล้อมรอบ และแบบที่มีคูน้ำล้อมรอบ

แบบที่ไม่มีคูน้ำล้อมรอบ ที่น่าสนใจได้แก่ บ้านกระเบื้องใหญ่ ตำบลยะวัค เป็นเนินดินขนาดใหญ่ แสดงให้เห็นถึงการทับถมของที่อยู่อาศัยหลายสมัย จุดที่สูงที่สุดของเนินดินปัจจุบันเป็นเขตวัดประจำหมู่บ้าน น่าจะถูกจัดไว้เป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนสมัยโบราณเนื่องจากพบเครื่องปั้นดินเผา ที่ใช้บรรจุกระดูกคนตายอยู่หนาแน่นมากกว่าที่อื่น เนินดินที่บ้านโนนยางร้าง ตั้งอยู่กับแม่น้ำมูลในเขตตำบลบ้านกระเบื้อง อำเภอชุมพลบุรีพบชั้นดินที่อยู่อาศัยชั้นล่างสุดที่ลึกถึง 4 เมตร

มีผู้ขุดพบพระพุทธรูปสมัยทวารวดีที่บ้านเมืองไผ่ อำเภอหนองหงส์ เป็นพระพุทธรูปปางนาคปรกที่เก่าแก่ที่สุดที่พบในประเทศไทย ที่อำเภอพุทไธสงได้พบพระพุทธรูปสมัยทวารวดีอีกหลายองค์ มีอายุอยู่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 13 - 15 ที่บ้านปะเคียบ อำเภอเมืองฯ พบใบเสมาหินขนาดสูง 60 - 80 เซนติเมตร บนเขาคังคาร อำเภอเฉลิมพระเกียรติ พบใบเสมาขัดเรียบสลักรูปเจดีย์ไว้ตรงกลางและเล่าเรื่องชาดกในพระพุทธานุภาพได้ด้วย พบพระพุทธรูปที่บ้านวังปลัด เป็นพระพุทธรูปสำริดที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากรูปแบบที่อื่น มีทั้งปางประทานพร และปางนาคปรก มีเค้าศิลปะคุปตะชัดเจนมาก

ชุมชนโบราณดังกล่าว มีขนาดพื้นที่ตั้งแต่ 50 - 100 ไร่ การใช้พื้นที่บริเวณตัวเมืองจึงแตกต่างกันออกไป ที่อาศัยอาจอยู่ภายในหรือภายนอกคูน้ำคันดิน บางแห่งอาจเป็นที่อยู่อาศัยของหัวหน้าหรือชนชั้นปกครองหรือศาสนสถาน ความแตกต่างของขนาดพื้นที่และจำนวนคูน้ำที่ล้อมรอบชุมชนเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงจำนวนประชากร และศักยภาพในการควบคุมพลเมืองในชุมชนแต่ละแห่ง ในการนำแรงงานมาช่วยกันขุดน้ำให้แก่ชุมชน

เมืองโบราณที่มีคูน้ำล้อมรอบ อาศัยสระหรือบาราย ในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ มี 144 แห่ง

การกำหนดอายุชุมชนโบราณที่มีผังเมืองเป็นรูปวงกลมหรือวงรี มีคูน้ำล้อมรอบในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ จากการศึกษาโดยเปรียบเทียบรูปแบบผังเมืองร่วมกับหลักฐานทางโบราณคดีแบบเดียวกัน ชุมชนโบราณบ้านสองชั้น บ้านเมืองไผ่ บ้านโคกเมือง พบเครื่องปั้นดินเผา ลูกปัดแก้วลูกปัด

ดินเผามีอายุอยู่ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12 - 16 ในสมัยทวารวดีร่วมสมัยกับชุมชนโบราณสมัยทวารวดีภาคกลาง

การกำหนดอายุชุมชนโบราณโดยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ยังมีไม่มากนัก มีอยู่เพียงชุมชนโบราณบ้านพลอง และบ้านตะโคก ชุมชนโบราณบ้านเมืองไผ่ อำเภอกระสัง ด้วยวิธีคาร์บอน 14 ปรากฏว่า ชุมชนโบราณบ้านเมืองไผ่มีอายุประมาณ 2,800 ปี นอกจากนี้ยังพบเครื่องปั้นดินเผา ใบเสมาหินรูปเคารพทางศาสนา และศาสนสถานในวัฒนธรรมเขมร ซึ่งมีอายุอยู่ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 16 - 19 ด้วย (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 40 - 43)

สมัยวัฒนธรรมเขมร (สมัยลพบุรี)

ศูนย์กลางความเจริญได้เปลี่ยนจากบริเวณที่ราบลุ่มสองฝั่งแม่น้ำมูลไปอยู่บริเวณที่ราบสูงทางตอนใต้ของแม่น้ำมูล โดยเฉพาะบริเวณที่ลาดเชิงเขาตงรัก ปรากฏชุมชนเกิดขึ้นใหม่ในบริเวณดังกล่าวค่อนข้างหนาแน่น มีการพัฒนาโครงสร้างทางสังคม ได้แก่ การปกครอง วิถีชีวิต และคติความเชื่อต่างๆ แตกต่างออกไปจากชุมชนบริเวณที่ราบลุ่มสองฝั่งแม่น้ำมูลเป็นอันมาก มีพัฒนาการของชุมชนบริเวณนี้หลายประการด้วยกันคือ

พัฒนาการด้านผังเมือง มีการเปลี่ยนแปลงการสร้างผังเมืองที่มีรูปร่างไม่สม่ำเสมอ มีคูน้ำคันดินหลายชั้นมาเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หรือสี่เหลี่ยมจตุรัส ไม่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ แต่จะมีการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ที่เรียกว่า บาราย พร้อมทั้งศาสนสถานและสระน้ำศักดิ์สิทธิ์ เช่น ชุมชนบริเวณปราสาทเมืองต่ำและปราสาทพนมรุ้ง เป็นต้น

ยังมีเมืองโบราณที่มีการสร้างผังเมืองแบบเดิมที่กล่าวมาแล้ว ยังคงเป็นเมืองตลอดมาจนถึงสมัยนี้ แต่ลักษณะบางอย่างที่เป็นวัฒนธรรมเขมรเข้ามาเพิ่มเติม คือ มีการสร้าง ศาสนสถาน สระน้ำศักดิ์สิทธิ์ และอ่างเก็บน้ำเป็นต้น

พัฒนาการทางด้านศาสนา และความเชื่อ หลักฐานที่แสดงให้เห็นในเรื่องนี้ ได้แก่ โบราณและโบราณวัตถุซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก โบราณวัตถุที่พบส่วนใหญ่เป็นของใช้ในศาสนาฮินดูและพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน มีขนาดและรูปแบบแตกต่างกันไปตามกาลสมัยและขนาดความสำคัญของชุมชน ส่วนศาสนสถานโดยทั่วไปมักทำคูน้ำล้อมรอบเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีสระน้ำอยู่ใกล้ บางแห่งมีสระน้ำขนาดใหญ่ถึง 2 - 3 สระอยู่ใกล้ ๆ ถ้าเป็นชุมชนขนาดใหญ่ ก็มักจะมีการสร้างอ่างเก็บน้ำหรือบารายไว้ใกล้ๆ เช่นเดียวกัน

การสร้างเทวาลัย มีการเกณฑ์แรงงานคนมาสร้าง ซึ่งจะมีแรงงานอยู่ 2 ประเภทคือ

กลุ่มแรงงานธรรมดา เกณฑ์มาจากราษฎรและชาวเมือง เพื่อใช้ในการจัดทำ และเคลื่อนย้ายวัสดุก่อสร้าง เช่น อิฐ หินทราย และศิลาแลง

ช่างฝีมือ จะเป็นช่างที่กษัตริย์หรือเจ้านายชุบเลี้ยงไว้ ทำหน้าที่แกะสลักลวดลายต่าง ๆ ตลอดจนการออกแบบสถาปัตยกรรม ศาสนสถานขนาดใหญ่ ๆ เช่น ปราสาทหินพิมาย ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง ปราสาทเขาพระวิหาร มีการสร้างไม่แล้วเสร็จในรัชกาลเดียว

ปราสาทในจังหวัดบุรีรัมย์ ทั้งที่เป็นปราสาทอิฐ หินทรายและศิลาแลง เท่าที่สำรวจพบในปัจจุบัน มีอยู่ 69 แห่ง กระจายอยู่ในเขตอำเภอต่างๆ ที่มีมากที่สุดคือ อำเภอประโคนชัย มีอยู่ถึง 13 แห่ง น้อยที่สุดคือ อำเภอหนองกี่ มีอยู่เพียงแห่งเดียว ส่วนที่ตัวอำเภอเมืองฯ มีอยู่ 3 แห่ง (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 43 - 44)

พัฒนาการอุตสาหกรรม

ประกอบด้วย เครื่องเคลือบ และโลหะกรรม

เตาเผาเครื่องเคลือบ พบกระจายอยู่บริเวณเขาตองรัก ตั้งแต่เขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอละหานทราย อำเภอบ้านกรวด จากการสำรวจพบเตาเผาเคลือบดินมากกว่า 300 เตา นับว่าเป็นแหล่งอุตสาหกรรมผลิตเครื่องเคลือบดินเผาที่ใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15 - 16 จากการขุดค้นพบว่าภายในเตาเผามีการกั้นแบ่งออกเป็นห้องๆ โดยใช้คันดินกั้นแต่ละห้องที่เป็นที่เผาเครื่องปั้นดินเผาแต่ละชนิดเครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตจากเตาเหล่านี้ส่วนมากเป็นเครื่องเคลือบสีน้ำตาลแก่ สีขาวนวล และสีเขียวอ่อนมีขนาดและชนิดต่าง ๆ กันตั้งแต่ไหขนาดใหญ่ คนโท โถ จาน ชาม ตลอดจนขวด และกระปุกเล็กๆ โถ และกระปุกบางชนิดทำเป็นรูปผลไม้ และรูปสัตว์ เช่น นก ช้าง ไก่กระต่าย หมู ฯลฯ ผลิตภัณฑ์บางชนิดมีการเคลือบสองสีในใบเดียวกัน บริเวณปากภาชนะเคลือบสีเขียว ตัวภาชนะเคลือบสีน้ำตาลแก่

ผลิตภัณฑ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งจากเตาเผาเหล่านี้คือ เครื่องประดับสถาปัตยกรรม ได้แก่ กระเบื้องเคลือบมุงหลังคากระเบื้องชามี่ลวดลาย และบราลี เป็นต้น เครื่องเคลือบดินเผาที่ผลิตจากเตาเผาในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ พบกระจายอยู่ทั่วไปตามเมืองโบราณและชุมชนต่างๆ ในลุ่มแม่น้ำมูล แม่น้ำชี และแม่น้ำโขง นอกจากนั้นยังขยายไปยังบริเวณภาคกลางของประเทศไทยด้วย เช่น ที่เมืองสุโขทัย ลพบุรี ศรีสัชชนาลัย และที่เมืองสิงห์ จังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 45 - 46)

แหล่งโลหะกรรม หรือแหล่งที่พบตะกรันซีแร่ ซึ่งเกิดจากการหลอมหรือแปรรูปโลหะ วิธีการถลุงโลหะคงใช้วิธีพื้นฐาน คือ ใช้ถ่านให้ความร้อนแก่ท่อและเบ้าหลอม ซึ่งทำด้วยดินเผาทั้งสองอย่างนี้จะพบอยู่ทั่วไปโดยปะปนอยู่กับตะกรัน ส่วนสุมที่น่าจะเป็นท่อไม้คู้ไม่เหลือซากให้เห็น

แหล่งถลุงโลหะมีการกระจายอยู่ทุกอำเภอ ที่พบมากอยู่ในเขตอำเภอเมืองฯ(บ้านยาง บ้าน
 รุน บ้านโคตรทอง) อำเภอคูเมือง (บ้านโนนมาลัย) อำเภอบ้านกรวด (บ้านสายโท ฯ บ้านเขาดิน)
 อำเภอพุทไธสง อำเภอสตึก (บ้านชุมแสง บ้านโคกเมือง)(วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์
 เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 46)

ป่าไม้

ป่าไม้ในเขตจังหวัดบุรีรัมย์แบ่งออกเป็นป่าชนิดต่างๆ ตามสภาพได้ดังนี้

ป่าดิบชื้น เป็นป่าที่มีพันธุ์ไม้หลายชนิด มีสภาพรกทึบและเขียวชอุ่มตลอดปี มีต้นไม้ใหญ่สูง
 ชะลูด ส่วนพื้นล่างเป็นไม้ขนาดเล็ก และเถาวัลย์ขึ้นอยู่หนาแน่น ไม้ที่พบส่วนใหญ่เป็นไม้ยาง ไม้
 ตะเคียน ไม้มะค่าโมง ไม้กระบาก และมะม่วงป่า เป็นต้น ป่าดิบชื้นจะพบอยู่ตอนใต้ของจังหวัดในเขต
 อำเภอละหานทราย บ้านกรวด โนนดินแดง และอำเภอปะคำ

ป่าดิบแล้ง เป็นป่าที่มีพันธุ์ไม้ทั้งประเภท ผลัดใบ และไม่ผลัดใบ พบอยู่ในพื้นที่สูงกว่าป่าดิบ
 ชื้น ในเขตอำเภอละหานทราย โนนดินแดง ปะคำ และอำเภอบ้านกรวด ไม้ที่พบ ได้แก่ ไม้ตะเคียน ไม้
 ยาง ไม้มะค่าโมง ไม้ชิงชัน และไม้กระบาก เป็นต้น

ป่าเต็งรัง ขึ้นอยู่ในบริเวณดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ทั้งในที่ราบและเนินเขามีลักษณะเป็น
 ป่าโปร่ง ต้นไม้มีขนาดเล็ก แคะแกร็น พันธุ์ไม้ที่พบมากได้แก่ ไม้เต็งรัง เหียง พลวง ในเขตจังหวัด
 บุรีรัมย์ มีป่าเต็งรังกระจายอยู่ทั่วไปเป็นแห่ง ๆ ในเขตอำเภอเมืองฯ อำเภอประโคนชัย อำเภอคูเมือง
 อำเภอบ้านกรวด อำเภอละหานทราย อำเภอโนนดินแดง และอำเภอหนองกี่

ป่าไม้ในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ถูกทำลายลงเป็นอันมาก ทำให้พื้นที่ป่าลดลงอย่างรวดเร็ว ในห้วง
 ปี พ.ศ.2504 - 2536 พื้นที่ป่าลดลงจากร้อยละ 32 เหลือเพียงร้อยละ 5 ภายในเวลาเพียง 32 ปี

บริเวณภูเขาไฟที่ดับแล้วของจังหวัดบุรีรัมย์ทั้ง 6 ลูก ได้แก่ เขากระโดง เขาพนมรุ้ง เขาไปร
 บัด เขาหลุบ เขาคอก และเขาค้อ จะมีพันธุ์ไม้ป่านานาชนิดขึ้นอยู่ค่อนข้างหนาแน่น เพิ่มความงาม
 ตามธรรมชาติให้แก่บริเวณโดยรอบ โดยเฉพาะเขากระโดง มีวนอุทยานที่อยู่ใกล้ตัวเมืองมากที่สุด มี
 พันธุ์ไม้ป่านานาชนิดที่น่าสนใจ สามารถไปเที่ยวชมได้สะดวก

พันธุ์ไม้ที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดบุรีรัมย์ในด้านประวัติศาสตร์ คือ ต้นแปะเป็นไม้พื้นเมืองที่
 ขึ้นอยู่ทั่วไป มีลักษณะเป็นไม้ยืนต้นทรงพุ่ม ตามตำนานกล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ
 เมื่อครั้งยังทรงดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าพระยาจักรี ได้ยกกองทัพไปปราบข้าศึกที่เมืองจำปาศักดิ์ ขากลับ
 ได้เดินทัพมาถึงบริเวณที่ตั้งเมืองบุรีรัมย์ในปัจจุบัน ได้พบเมืองร้างตั้งอยู่ในชัยภูมิที่ดี จึงได้โปรดให้ตั้ง
 เมืองขึ้นใหม่ว่า เมืองแปะ ตามชื่อต้นไม้ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ จึงได้

เปลี่ยนชื่อเมืองแปะมาเป็น เมืองบุรีรัมย์ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 53 - 54)

เขตห้ามล่าสัตว์ป่า

จังหวัดบุรีรัมย์ มีพื้นที่ที่ทราบกรมป่าไม้ได้ประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า จำนวน 5 แห่งด้วยกันคือ

เขตห้ามล่าสัตว์ป่า อ่างเก็บน้ำสนามบิน อยู่ในเขตอำเภอประโคนชัย มีพื้นที่ประมาณ 3,600 ไร่

เขตห้ามล่าสัตว์ป่า อ่างเก็บน้ำห้วยจรเข้ม อยู่ในเขตอำเภอเมืองฯ มีพื้นที่ประมาณ 3,900 ไร่

เขตห้ามล่าสัตว์ป่า อ่างเก็บน้ำห้วยตลาด อยู่ในเขตอำเภอเมืองฯ มีพื้นที่ประมาณ 4,400 ไร่

เขตห้ามล่าสัตว์ป่า เขาคระโดง อยู่ในเขตอำเภอเมืองฯ มีพื้นที่ประมาณ 1,500 ไร่

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ อยู่ในเขตอำเภอปะคำและอำเภอโนนดินแดง มีพื้นที่ประมาณ 195,500 ไร่ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 54)

แร่ธาตุ และรัตนชาติ

จังหวัดบุรีรัมย์ มีแร่ธาตุที่สำคัญมีค่าในเชิงพาณิชย์อยู่สองชนิดคือ

หินบะซอลท์ มีอยู่ในบริเวณเขาคระโดง เขาคังคร เขาหลบ เขาไปรบัด และเขาพนมรุ้ง ซึ่งเป็นภูเขาไฟที่ดับแล้ว หินบะซอลท์เป็นหินสีดำที่มีความแกร่งมากใช้ในการก่อสร้างทั่วไป

ทราย มีแหล่งทรายขาวสะอาดในบริเวณลำน้ำมูลในเขตอำเภอสตึก อำเภอคูเมือง และอำเภอพุทไธสง เป็นทรายที่มีคุณภาพดี นิยมใช้ในการก่อสร้าง

นอกจากนี้ยังมีแร่รัตนชาติตระกูลควอตซ์หลายชนิด ที่บริเวณภูเขาไฟพนมรุ้ง มีแร่โอปอลสีน้ำตาล ใช้เจียรไนเป็นหัวแหวนได้ แร่โป่งขามและผลึกควอตซ์ใสสวยงาม ที่เรียกว่า เพชรน้ำหาย มีความแวววาวแบบเพชรแต่ไม่มีการหักเหแสงภายในผลึกเหมือนเพชร

จากการสำรวจทางธรณีวิทยา พบว่าพื้นที่บริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ ในเขตอำเภอสตึก อำเภอคูเมือง อำเภอแคนดง และอำเภอพุทไธสง มีแหล่งหินเป็นจำนวนมาก แต่ยังไม่มีการขุดขึ้นมาใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 56)

มรดกทางวัฒนธรรม

จังหวัดบุรีรัมย์ เคยเป็นแหล่งอารยธรรมโบราณที่สำคัญ มีแหล่งโบราณคดีและโบราณวัตถุสถานอยู่เป็นจำนวนมาก เช่นชุมชนโบราณปราสาทหิน และแหล่งเตาเผา กระจายอยู่ตามเขตต่าง ๆ โบราณวัตถุบางส่วนได้นำไปเก็บรักษาไว้ตามพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติต่าง ๆ เช่น พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร เป็นต้น

แหล่งโบราณคดี

จากการสำรวจทางโบราณคดี ได้พบแหล่งโบราณคดีมากกว่า 200 แห่งที่สำคัญพอประมวลได้ดังนี้

แหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ ส่วนใหญ่อยู่ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย โบราณวัตถุที่พบจากการสำรวจ เช่น ภาชนะดินเผาบรรจุกระดูกที่ไม่ได้ผ่านการเผา ซึ่งเป็นประเพณีการฝังศพที่พบแพร่หลายในแหล่งก่อนประวัติศาสตร์ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

แหล่งโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์เริ่มแรก อยู่ในวัฒนธรรมทวารวดี เช่น ที่ได้พบจากการขุดค้นที่เมืองฟ้าแดดสงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีเศษภาชนะดินเผาเนื้อหยาบ แบบผิวเรียบ ตกแต่งผิวด้วยลายเชือกทาบบางครั้งมีการทาสีทับเป็นสีดำหรือสีน้ำตาล เช่น ที่พบในตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง ที่บ้านส้มกุก ที่หนองโนนสรวง บ้านม่วงใต้และบางแห่งมีการตกแต่งผิวด้วยการเคลือบน้ำโคลนสีแดง แหล่งโบราณคดีหลายแห่ง หลักฐานการผลิตเหล็กได้แก่ ตะกรันเหล็ก ตลอดจนชิ้นส่วนของเตาถลุงโลหะ ซึ่งบางแห่งพบในปริมาณมาก แสดงถึงการผลิตอย่างเป็นล่ำเป็นสัน เพื่อการค้าขาย เช่น ในเขตอำเภอเมืองฯ ที่บ้านโนนมาลัย ตำบลหินเหล็กไฟ ในเขตอำเภอสตึก ที่บ้านดงพลอง บ้านโคกเมือง ที่บ้านสายโท ฯ อำเภอบ้านกรวด มีร่องรอยซากเตาเผาถลุงโลหะปรากฏ มีเนินดินกระจายเป็นหย่อมๆ ในพื้นที่ประมาณ 60 ไร่ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 81 - 82)

แหล่งโบราณคดีจำนวนมากมีลักษณะเป็นเนินดินและมีคันดินล้อมรอบ จากการสำรวจพบหลักฐานทางโบราณคดีกำหนดได้ว่า แหล่งดังกล่าวเป็นชุมชนโบราณที่มีอายุอยู่ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายและสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้น บางแห่งมีการอยู่อาศัยต่อเนื่องกัน บริเวณเนินดินน่าจะเป็นศูนย์กลางของชุมชน ส่วนคูคันดินที่ล้อมรอบนั้นอาจทำขึ้นเพื่อการใช้น้ำและการระบายน้ำพร้อมกันกับป้องกันตนเองจากข้าศึกศัตรู (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 82)

หลักฐานสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้นที่มีคูคันดินล้อมรอบบางแห่งได้พบโบราณวัตถุ แสดงว่ามีการนับถือพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในวัฒนธรรมทวารวดี เช่น ชุมชนโบราณที่บ้านปะเคียบ ตำบล

ปะเคียบ อำเภอคูเมือง เป็นเนินดินรูปกลมล้อมรอบด้วยคูน้ำและมีสระน้ำรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้าง 60 เมตร ยาว 100 เมตร อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือหลักฐานที่พบ ได้แก่ ใบเสมาหินที่เป็นโบราณวัตถุที่มักจะพบเสมอในแหล่งชุมชนโบราณที่รับวัฒนธรรมทวารวดี ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในชุมชนบางแห่งก็พบแต่โบราณวัตถุในวัฒนธรรมเขมร เช่น ภาชนะดินเผาเคลือบหรือชิ้นส่วนประติมากรรมรูปเคารพที่มีลักษณะศิลปะเขมร แต่บางแห่งพบทั้งหลักฐานของวัฒนธรรมทวารวดีและวัฒนธรรมเขมรในช่วงเวลาที่ต่อเนื่องกัน เช่น ชุมชนโบราณที่บ้านฝ้าย ตำบลเมืองฝ้าย อำเภอหนองหงส์ (เดิมอยู่ในอำเภอลำปลายมาศ) ซึ่งเป็นชุมชนโบราณรูปร่างค่อนข้างกลม มีคูน้ำล้อมรอบ 2 ชั้น คันดิน 3 ชั้น ได้พบพระพุทธรูปแบบศิลปะทวารวดี คือ พระพุทธรูปปางนาคปรก (มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 - 13) และพระพุทธรูปประทับยืน (มีอายุประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ 13) โบราณวัตถุอื่นๆ เช่น ใบเสมาหินแสดงถึงการนับถือพระพุทธศาสนาในวัฒนธรรมทวารวดี ในที่เดียวกันได้พบประติมากรรมสำริดรูปพระโพธิสัตว์ศรีอาริยมุตไตรยในรูปแบบศิลปะเขมรสมัยก่อนเมืองพระนคร มีอายุอยู่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 14 (ศิลปะกำพงพระ) แสดงว่าชุมชนนี้ได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนาฝ่ายมหายานที่เจริญอยู่ในอาณาจักรเจนละในช่วงระยะเวลาดังกล่าว (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 82 - 83)

การรับวัฒนธรรมเขมรต่อจากวัฒนธรรมทวารวดีที่เห็นได้ชัด เช่น ภาพสลักหินใบเสมา ที่ภูเขาอังคารในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ อยู่ห่างจากเขาพนมรุ้งไปทางทิศตะวันตกประมาณ 10 กิโลเมตร ใบเสมาดังกล่าวทำด้วยหินทรายสลักภาพสถูปบ้าง ธรรมจักรบ้าง ภาพเล่าเรื่องบ้าง จึงพบอยู่ทั่วไปในแหล่งทวารวดีในภูมิภาคนี้ที่น่าสนใจคือภาพสลักบุคคลที่แม้มีลักษณะศิลปะทวารวดีปรากฏอยู่ แต่ผ่านงกับมีลักษณะของประติมากรรมในศิลปะเขมร แสดงถึงการผสมผสานกันระหว่างวัฒนธรรมทวารวดี ที่มีอิทธิพลอยู่ก่อนและวัฒนธรรมเขมรที่เริ่มเข้ามาและได้เจริญขึ้นเต็มที่ในระยะต่อมา ในพุทธศตวรรษที่ 16 - 18 ขณะที่วัฒนธรรมทวารวดีได้เสื่อมสูญไปในพุทธศตวรรษที่ 16 (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 83)

ร่องรอยอายุธรรมเขมรที่พบในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ที่เก่าแก่ที่สุดได้แก่ จารึกถ้ำเปิดทอง อำเภอปะคำ ซึ่งเป็นเพิงผาหินตั้งอยู่ริมฝั่งลำปลายมาศฝั่งตะวันตก มีจารึกอยู่ในถ้ำหรือเพิงผา และที่ด้านหน้ารวมสามแห่งด้วยกัน ปัจจุบันน้ำเอ่อท่วมเพิงผาดังกล่าว เนื่องจากมีการสร้างฝายกั้นน้ำยังคงเหลือจารึกที่อยู่ด้านนอกที่หน้าเพิงผาไหลพันน้ำขึ้นมา เห็นอยู่ประมาณ 2 บรรทัด เป็นจารึกที่กล่าวถึงพระเจ้าจิตรเสน หรือพระเจ้ามเหศวรมัน (ครองราชย์พ.ศ.1150 - 1159) (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 83)

สำหรับโบราณสถานในวัฒนธรรมเขมรได้แก่ ปราสาทอิฐ ปราสาทหินต่าง ๆ นั้น ในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ มีอายุมากกว่า 60 แห่ง ปราสาทที่เก่าที่สุดสร้างขึ้นเมื่อประมาณ ครึ่งหลังของพุทธ

ศตวรรษที่ 15 ได้แก่ ชากปราสาทอิฐบนเขาพนมรุ้ง ส่วนปราสาทอื่นๆ มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-18 (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 83)

มีแหล่งอุตสาหกรรม ผลิตภัณฑ์ดินเผาเนื้อแกร่งไม่เคลือบ และเคลือบสีต่างๆ มีทั้งสีอ่อน เช่น สีขาว สีเหลือง สีเขียวมะกอก และสีเข้ม เช่น สีน้ำตาล สีดำ ทำเป็นภาชนะรูปทรงต่างๆ รวมทั้งรูปสัตว์ที่เป็นเครื่องใช้ในครัวเรือนและใช้ในพิธีกรรม ภาชนะดินเผาเหล่านี้ได้พบตามชุมชนโบราณ และโบราณสถานต่างๆ เรียกกันว่า เครื่องถ้วยเขมร พบตามเตาเผาเครื่องปั้นตั้งอยู่ตามแนวลำน้ำห้วย มีแหล่งใหญ่อยู่ที่อำเภอบ้านกรวด พบเตาเผาโบราณเหลือเป็นเนินอยู่เป็นกลุ่มใหญ่ๆ กระจายอยู่ในเขตตำบลต่างๆ หลายตำบล ได้แก่ กลุ่มเตาบ้านถนนน้อย ตำบลหินลาด กลุ่มเตาบ้านโคกใหญ่ ตำบลเนินเจริญ กลุ่มเตาบ้านหนองคูน้อย ตำบลสายตะกู กลุ่มเตาบ้านละลอกตะแบงกลุ่มเตาบ้านบ้านโตงและกลุ่มเตาบ้านสายโท4 ตำบลปราสาท (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 83)

การขุดค้นแหล่งเตาโบราณที่บ้านถนนน้อย คือ เตานายเจียน และเตาสวย ที่บ้านโคกใหญ่ พบว่าเตาเผาเหล่านี้ มีการสร้างทับซ้อนกัน เมื่อเตาเดิมชำรุดเสียหายก็จะสร้างเตาใหม่ หรือขยายเตาใหม่ในที่เดิม ลักษณะเป็นเตาดินก่อแบบระบายความร้อนในแนวเฉียง หลังคาเตาใช้ไม้ไผ่เป็นโครง จากการสำรวจพบว่า เตามีอายุอยู่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 15 - 17 (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 83 - 84)

นอกจากในอำเภอบ้านกรวดแล้ว ในเขตอำเภอละหานทราย ยังเป็นแหล่งใหญ่อีกแหล่งหนึ่งของการผลิตเครื่องปั้นดินเผาดังกล่าว ได้พบกลุ่มเตาในเขตบ้านระแนะ ตำบลบาระแนะ จำนวน ๗ กลุ่ม บางกลุ่มมี 15 เตา บางกลุ่มมีเพียง 3 เตา กลุ่มใหญ่สุดมีถึง 30 เตาด้วยกัน การที่เป็นแหล่งผลิตแหล่งใหญ่ ทำให้มีผู้ขนานนามเครื่องปั้นดินเผาดังกล่าวอีกชื่อหนึ่งว่า "เครื่องถ้วยบุรีรัมย์" (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 84)

การผลิตเครื่องถ้วยในบุรีรัมย์ ได้ทำกันต่อมาจนถึงประมาณพุทธศตวรรษที่ 19 - 20 เนื่องจากพลขึ้นส่วนของภาชนะที่มีลักษณะเป็นเครื่องถ้วยบุรีรัมย์ ที่ปราสาททุ่งศรีสุข หรือโคกตาสุข บ้านโคกจิว ตำบลปะคำ อำเภอปะคำ เป็นภาชนะเครื่องเซียว มีอักษรขอมปรากฏอยู่ เป็นอักษรที่มีอายุประมาณเคลือบสีเขียวมีอักษรขอมปรากฏอยู่ มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 19 - 20 เช่นเดียวกัน (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 84)

แหล่งหินตัดบ้านกรวด อยู่ในเขตตำบลปราสาท อำเภอบ้านกรวด บริเวณที่ตัดหินมีพื้นที่ประมาณ 4,600 ไร่ อีกแห่งหนึ่งอยู่ทางทิศใต้ของบ้านหนองไม้งาม บริเวณเขาขุนพนินิจ

สภาพโดยทั่วไปเป็นที่ราบเชิงเขาทางด้านทิศเหนือ และอยู่บริเวณต้นน้ำลำธาร มีห้วยมะไฟ และห้วยเมฆา ไหลไปทางทิศใต้ ไปบรรจบห้วยเสว ไปสู่ลำชี และไปสู่แม่น้ำมูล ในเขตติดต่อระหว่าง

อำเภอสตึก กับอำเภอชุมพลบุรี เดิมบริเวณนี้เป็นป่าดงดิบที่ป ต่อมาป่าไม้ถูกทำลายลง จากการให้
สัมปทาน และการลักลอบตัดของชาวบ้านของนิคมสร้างตนเองบ้านกรวด ต่อมาได้มีการจัดสรรให้
บางส่วนเป็นที่ทำกินของชาวบ้าน และบางส่วนอยู่ในอุทยานแห่งชาติพระยา (วัฒนธรรม พัฒนาการทาง
ประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 84)

แหล่งตัดหินนี้กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนไว้แล้ว เมื่อปี พ.ศ.2539 มีพื้นที่ 810 ไร่ สีของหิน
เป็นสีชมพูประมาณร้อยละเก้าสิบ การตัดหินจะตัดใน 3 ลักษณะคือ

- ตัดหินที่อยู่เหนือดิน
- ตัดหินที่เป็นลานอยู่ในระดับดิน
- ตัดหินที่อยู่ใต้ดิน

แต่ละลักษณะจะมีวิธีการตัดแตกต่างกันไปตามสภาพหิน หินที่มีสีสวยงามเป็นหินใต้ดิน
และตัดได้ง่ายกว่าหินบนดิน

ในพื้นที่อำเภอบ้านกรวด มีทั้งศิลาแลง และหินทราย บริเวณแหล่งหินบ้านกรวดเพื่ออกเขา
พนมดงรัก เป็นหินทรายชุดโคราช หมวดเขาพระวิหาร เป็นหินทรายสีชมพู เม็ดทรายค่อนข้าง
ละเอียด

ชุมชนโบราณใกล้บริเวณตัดหิน ที่น่าจะมาพักในการตัดหิน อยู่ทางด้านทิศเหนือของแหล่ง
ตัดหินไปประมาณ 2 ถึง 3 กิโลเมตร มีอยู่ 3 จุด มีร่องรอยการอยู่อาศัยของมนุษย์ ดูจากเครื่องใช้ใน
ชีวิตประจำวัน น่าจะอยู่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 15 - 18 (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์
เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 84 - 85)

วิธีการตัดหิน เนื่องจากร่องรอยที่เหลืออยู่บริเวณตัดหิน ทำให้ทราบว่า ก่อนตัดหินต้องมีการ
สำรวจหินก่อน เพราะมีร่องรอยการทำรอยประด้วยเหล็กเป็นจุดบางๆ เป็นทางไว้ให้ผู้ตัดได้ทราบว่า
ต้องตัด ณ จุดนี้ สำหรับขั้นตอนการตัดจะมีวิธีตัดแตกต่างกันขึ้นอยู่กับความหนา บาง และยาวของหิน
(วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 85)

อุปกรณ์การตัด น่าจะใช้เหล็กหลายรูปแบบ เช่น สิว ลิ่ม คานจัด เขือก ไซ่ เป็นต้น ตัดหินเอง
ต้องคำนึงถึงขนาดความหนา และความยาว ส่วนมากจะมีขนาด 55 x 55 x 100 เซนติเมตร แต่ที่มี
ขนาดใหญ่กว่านั้นก็มี (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัด
บุรีรัมย์. 2542: 85)

กลุ่มเสาหินที่ไม่เหมือนจังหวัดอื่น เสาหินเหล่านี้จะใช้เป็นหลักเขตที่กัลปนา เป็นเสาหินรูป
สี่เหลี่ยมสูงประมาณ 1.20 - 1.60 เมตร ความกว้างประมาณ 35 - 55 เซนติเมตร ทำจากหินทราย ซึ่ง
หาได้ทั่วไปในเขตอำเภอบ้านกรวด อำเภอละหานทราย อำเภอโนนดินแดง และอำเภอปะคำ มีทั้งแบบ
ที่สวยงาม และแบบธรรมดา ด้านหัวเสาและลบมุมใต้หัวเสาลงมาประมาณ 40 เซนติเมตร จะทำเป็น

รูปลายรัตประคต บางเสามีการจารึกอักษรเอาไว้ด้วยเสาคินเหล่านี้มีอยู่แทบทุกอำเภอ เช่น อำเภอ นางรอง อำเภอโนนสุวรรณ อำเภอปะคำ อำเภอละหานทราย อำเภอบ้านกรวด อำเภอประโคนชัย และอำเภอพลับพลาชัย สามารถจัดกลุ่มตามที่ได้สำรวจคือ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 85)

- กลุ่มไทรโยง เริ่มจากบ้านไทรโยง อำเภอประโคนชัยและอำเภอพลับพลาชัยมีอยู่ ประมาณ 4 เสา

- กลุ่มศรีสุข เริ่มจากหลักที่อยู่ทิศเหนือบ้านศรีสุข ถึงบ้านเขาดินเหนือ อำเภอบ้านกรวด มีอยู่ ประมาณ 4 เสา

- กลุ่มทำนบพระ เริ่มจากทุ่งนาทิศเหนือฐานราชันตรงไปทางทิศตะวันตก มีทั้งหมด 5 หลัก อยู่ในเขตอำเภอบ้านกรวด

- กลุ่มบ้านละลม เริ่มจากทุ่งนาด้านทิศตะวันออกของบ้านหนองปรือ อำเภอละหานทราย ไปยังทิศตะวันตก มีอยู่ประมาณ 7 หลัก

- กลุ่มบ้านสมจิต อยู่ในเขตอำเภอโคกवान อำเภอละหานทราย มีอยู่ประมาณ 5 หลัก

- กลุ่มบ้านสำราญ อยู่ในเขตอำเภอปะคำ มีทั้งแบบเป็นแผ่นและแบบเหลี่ยม มีอยู่ประมาณ 3 หลัก

- กลุ่มหนองไข่น้ำ อยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ อำเภอปะคำ มีอยู่ประมาณ 5 หลัก

- กลุ่มวัดโพธิ์ข้อย อยู่ในเขตอำเภอปะคำ เข้าใจว่าขนย้ายมาจากที่อื่น ฝังไว้รอบพระอุโบสถ มีทั้งแบบเป็นแผ่นและแบบเสาเหลี่ยม แบบเป็นแผ่นเป็นในเสมาสัณฑ์ทวารวดี เป็นแบบเสาเหลี่ยม เกะเป็นรูปภาชนะนั่งชันเข่า ภายในขุมเจือปนแก้ว แบบแผ่นมีสองหลัก แบบเสาเหลี่ยมหกหลัก

- กลุ่มถนนโคกใหญ่ อยู่ในเขตอำเภอประโคนชัย เริ่มจากบ้านถนนโคกใหญ่ตรงไปยังบ้าน สีเหลี่ยม มีอยู่ทั้งหมด 8 หลัก ที่หลักหนึ่งมีจารึกแต่ลบเลือนไปแล้ว

เป็นที่น่าสังเกตว่า การฝังเสาคินจะฝังเป็นเส้นตรงในแนวทิศตะวันตกไปทิศตะวันออก ทิศเหนือไปทิศใต้ และทิศตะวันออกเฉียงเหนือไปทิศตะวันตกเฉียงใต้ ส่วนระยะห่างระหว่างเสาไม่แน่นอน มีตั้งแต่ 200 เมตร ถึง 1, 500 เมตร (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 85 - 86)

โบราณสถาน

ในเขตจังหวัดบุรีรัมย์พบโบราณสถานมากกว่า 60 แห่ง มีการก่อสร้างในห้วงระยะเวลาที่ต่างกันตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 15 ตลอดมา จนถึงประมาณพุทธศตวรรษที่ 19 โบราณสถานเหล่านี้ พบกระจายกันอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอต่างๆ ส่วนใหญ่อยู่ในสภาพชำรุดหักพัง บางแห่งเหลืออยู่แต่เพียง

ฐานเท่านั้น โบราณสถานที่สำคัญพอประมวลได้ดังนี้ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 60)

ปราสาทพนมรุ้ง

ปราสาทพนมรุ้ง ตั้งอยู่บนยอดเขาพนมรุ้ง ซึ่งเป็นภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้ว อยู่ในเขตตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ

คำว่าพนมรุ้ง ซึ่งเป็นชื่อเรียกภูเขาและตัวปราสาทมานานแล้ว คำว่าพนมรุ้ง เป็นภาษาเขมร แปลว่า ภูเขาอันกว้างใหญ่ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับภูเขาอื่นๆ ในบริเวณใกล้เคียง เช่น ภูเขาอังคาร ภูเขาหุบ ภูเขาคอก ภูเขาไปรมัด พนมรุ้งจะมีขนาดใหญ่ที่สุด

จากที่ตั้งอันเหมาะสม และความสวยงามของปราสาท รวมทั้งการประดับประดา แต่ด้วยลวดลายแกะสลักที่วิจิตรบรรจง ทำให้ปราสาทพนมรุ้งงดงามโดดเด่นยิ่งนัก

ปราสาทพนมรุ้ง สร้างโดยกำหนดให้หันด้านหน้าไปทางทิศตะวันออก โดยถือว่าเป็นทิศแห่งความเจริญรุ่งเรือง แสงอาทิตย์ยามเช้าสาดมาส่องศิวิลิ่งค์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพระศิวะ เกิดเป็นรัศมีเหลืองอร่าม ถือว่าเป็นการเพิ่มพลังให้แก่พระศิวะ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 61)

ปราสาทพนมรุ้ง เป็นเทวสถาน สร้างขึ้นให้เป็นที่ประทับของพระศิวะ เทพสูงสุดในศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย กบใช้ประโยชน์ในฐานะศาสนสถาน ประกอบพิธีกรรมตามแบบอย่างของศาสนาฮินดู จากการศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรม และศิลปกรรม ประกอบกับหลักฐานที่ปรากฏในศิลาจารึกที่พบในบริเวณปราสาทพบว่าสิ่งสร้างบนเขาพนมรุ้ง มิได้สร้างในสมัยเดียวกันทั้งหมด ปราสาทหลังแรกสร้างเมื่อประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ 15 การสร้างปราสาทให้สมบูรณ์น่าจะอยู่ในสมัยนเรนทรอาทิตย์ แห่งราชวงศ์มหิธรปุระ ผู้เป็นเชื้อสายของราชสกุล มหิธรปุระ ซึ่งได้ครอบครองดินแดนที่มีเทวสถานไศวนิกาย บนเขาพนมรุ้งมาแต่เดิม (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 61)

หลังจากได้สร้างปราสาทหลังใหญ่แล้ว สิ่งก่อสร้างสุดท้าย คือ บรรณาลัยศิลาแลง และพลับพลา ได้สร้างเพิ่มเติมและซ่อมแซมขึ้นใหม่ในพุทธศตวรรษที่ 18 ตาม รูปแบบศิลปกรรมที่นิยมในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 กษัตริย์กัมพูชา ผู้สืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์มหิธรปุระและล้อมใส่ในพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ในช่วงเวลาดังกล่าว (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 62)

เทคนิคการก่อสร้าง วัสดุก่อสร้างที่มีทั้ง อิฐ หิน และไม้ หินมีทั้งหินทราย และศิลาแลงในการก่อสร้าง จะใช้วิธีก่อเรียงหินซ้อนกันขึ้นไปให้มีรูปร่างตามผังที่วางไว้ อาศัยน้ำหนักของแท่งหินที่กดทับ

กันเป็นเครื่องยึด ยกเว้นในส่วนที่เป็นตัวเสริมความมั่นคงเป็นพิเศษ ได้ใช้แท่งเหล็กเป็นรูปตัว Z และรูปไบพายแผลด (พายสองทาง) เป็นตัววางเหล็กลงบนแท่งหินสองก้อน ที่สกัดด้านบนเป็นร่อง เมื่อวางต่อกันแล้ว จะต่อกันเป็นรูปร่างเช่นเดียวกับเหล็กที่ใช้ยึด เมื่อวางเหล็กยึดแท่งหินทั้งสองไว้ด้วยกันแล้วจะใช้ตะกั่วหลอมละลายเททับให้ติดแน่นอีกชั้นหนึ่ง (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 62)

การป้องกันการเคลื่อนตัวของแท่งหินที่ก่อเป็นผนังเหนือประตูหรือหน้าต่าง จะใช้วิธีการต่างกันไป คือ เจาะแท่งหินที่ก่อในแนวนอนไปตามความยาวของกรอบประตู หรือกรอบหน้าต่างด้านบน แล้วใช้ไม้สอดเป็นแกนอยู่ข้างในให้มีความยาวเลยขอบประตูทั้งสองออกไป ถ้าผนังเหนือประตูมีน้ำหนัก ก็จะใช้วิธีก่อแท่งหินเหลื่อมเข้าหากัน จากขอบประตูทั้งสองข้างมาบรรจบกันเป็นรูปสามเหลี่ยม เหนือขอบบนประตูตรงช่องสามเหลี่ยมที่เป็นที่ว่าง จะเจาะแท่งหินที่ก่อเหลื่อมเข้ามาเป็นชั้นๆ ให้ลึกพอสำหรับสอดคานไม้รับน้ำหนัก สอดหล่นกันขึ้นไปหายอดสามเหลี่ยม ช่วงหน้าต่างซึ่งติดตั้งลูกกรงทำด้วยหินทรายกลึงเป็นรูปเสากลมที่เรียกว่า เสาลูกมะหวดตลอดแนวนั้นก็มีส่วนในการรับน้ำหนักด้วย (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 63)

ในการก่อหินจะต้องยกหินที่มีน้ำหนักมากขึ้นไปวางซ้อนกัน จะต้องมีอุปกรณ์เครื่องผ่อนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อยกไปชั้นบนๆ ที่มีความสูงมาก แท่งหินส่วนใหญ่จะมีรอยเจาะเป็นรูที่ปลายทั้งสองข้างใช้เพื่อการยก หรือเคลื่อนย้ายอาจจะใช้เป็นไม้ทำเป็นลิ้มทั้งสองข้าง แล้วจึงยกขึ้น หรืออาจใช้เหล็กที่มีลักษณะเป็นคีมจับ โดยใช้ส่วนปลายจับยึดตรงที่เจาะไว้ นั่น ซึ่งมักจะเจาะในแนวต่ำกว่าแกนกลางของหิน เพื่อสะดวกในการขยับและพลิกเพื่อกรอขัดผิวด้านข้างและด้านบนข้าง (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 63)

ขั้นตอนการก่อสร้างมีตัวอย่างให้เห็นที่ระเบียงด้านทิศใต้ เริ่มตั้งแต่การก่อหินขึ้นไปเรียงเป็นผนัง แท่งหินยื่นออกมาใช้เป็นระเบียง และมีรูเจาะสำหรับการขนย้าย หรือยกอย่างชัดเจน ขึ้นต่อไปเป็นการตัดแต่งหน้าจนได้ระดับเสมอกัน รอยเจาะเป็นรูจะหายไปเป็นส่วนใหญ่ เพราะถูกตัดออกไป ณ ระเบียงด้านทิศตะวันออกจะเห็นขั้นตอนต่อไปคือ แต่งผิวหน้าให้เรียบ และเริ่มแกะสลักลวดลาย มักพบว่าการแกะสลักค้างอยู่ในหลายแห่งเสมอ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 63 – 64)

องค์ประกอบของศาสนสถาน ปราสาทพนมรุ้งประกอบด้วย สิ่งก่อสร้างที่สำคัญต่างๆ เป็นจำนวนมาก ดังนี้

บันไดต้นทาง เริ่มจากบันไดทางขึ้นจากกระพุกทางด้านล่างทางทิศตะวันออก ที่ก่อด้วยศิลาแลง เป็นขั้นๆ สามชุด สุดบันไดขึ้นมาเป็นชาลารูปกากบาท ยกพื้นตรงกลางสูงกว่าปีกสองข้าง

เล็กน้อยไปด้วยศิลาแลง ซึ่งน่าจะเป็นฐานพลับพลารูปกากบาท ซึ่งเป็นซุ้มประตูทางเข้า (โคปุระชั้นนอก) ด้านแรกของปราสาท เช่นเดียวกับที่ปราสาทเขาพระวิหาร ซุ้มประตูนี้มีรูปทรงคล้ายกับซุ้มประตูระเบียงคด ด้านทิศตะวันออก ซึ่งเป็นทางเข้าด้านสุดท้าย (โคปุระชั้นใน) (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 65)

พลับพลา เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดประมาณ 2.5 x 20.5 เมตร ก่อด้วยศิลาแลง มีหินทรายประกอบบางส่วน ตั้งอยู่เยื้องจากซาลารูปกากบาทไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ 13 เมตร อาคารนี้หันหน้าไปทางทิศใต้ รับทางเดินที่ทอดมาจากซาลารูปกากบาท ไปยังบันไดขึ้นปราสาท ด้านทางทิศตะวันออกและตะวันตก ทำเป็นมุขยื่นออกมามีชานาขึ้นลงอยู่หน้ามุข บนฐานพลับพลา มีเสาคอนกรีตสี่ต้น แต่ไม่มีหลังคา มีระเบียงทางเดินล้อมอาคารด้านทิศตะวันออก ทิศเหนือ และทิศตะวันตก รวมสามด้าน ไม่มีหลังคาเช่นเดียวกัน มีทางขึ้นทางด้านทิศใต้ที่ปลายสุดทั้งสองข้าง ด้านข้างทางด้านทิศตะวันออก และด้านทิศเหนือ ส่วนด้านทิศตะวันตก ทำทางขึ้นหลอกเอาไว้ ไม่ได้เจาะช่องประตู นอกระเบียงออกไปมีกำแพงชั้นนอกก่อด้วยศิลาแลงล้อมรอบอยู่อีกชั้น มีประตูทางเข้ากำแพงด้านหน้าเชื่อมต่อซาลากากบาทดังกล่าวข้างต้น (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 65)

อาคารที่เห็นในปัจจุบัน น่าจะสร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 18 โดยสันนิษฐานจากการใช้ศิลาแลงเป็นวัสดุหลัก ลวดลายกลีบบัวบนหัวเสา และลายดอกไม้สี่กลีบบนยอดเสาเป็นศิลปะแบบบาปวน ยกเว้นเศียรนาคที่กรอบหน้าบันเป็นศิลปะแบบเกลี้ยง มีอายุอยู่ประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 16 คงเป็นการนำเอาของเก่ามาประดับอาคารหลังใหม่ ซึ่งจะพบทั่วไปในที่นี้และที่อื่น ๆ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 65)

เดิมพลับพลาแห่งนี้ชาวบ้านเรียกว่าโรงช้างเผือกด้วยเข้าใจว่าปราสาทบนยอดเขาชื่อพระราชวัง

ทางด้านเนินเป็นทางเดินเท้าที่ต่อมาจากบันไดซาลารูปกากบาท ซึ่งอาจจะเป็นซุ้มประตูชั้นนอกทอดไปยังบันไดขึ้นปราสาท พื้นปูด้วยศิลาแลงขอบเป็นหินทรายยาว 160 กว้างประมาณ 6 เมตร ขอบถนนทั้งสองข้างมีเสาคอนกรีต มียอดคล้ายดอกบัวตูม สูง 1.60 เมตร จำนวน 68 ต้น ตั้งเรียงกันตรงกันทั้งสองแถว ลักษณะเช่นนี้ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 65 – 66)

สะพานนาคราช เป็นจุดเชื่อมทางด้านเนินกับบันไดทางขึ้นปราสาท และทางสู่บารายหรือสระน้ำ ก่อด้วยหินทราย มีผังเป็นรูปกากบาท กว้างประมาณ 8 เมตร ยาว 20 เมตร ยกพื้นสูงจากถนน 1.50 เมตร ด้านหน้า และด้านข้างลดชั้น มีบันไดทำเป็นอัมจันทร์รูปปีกกาทางขึ้น ส่วนด้านหลังเป็นชานกว้างเชื่อมต่อกับบันไดขึ้นปราสาท เสาและขอบสะพานสลักเป็นลวดลายสวยงาม ราวสะพาน

ทำเป็นตัวพญานาคห้าเศียร หันหน้าออกแผ่พังพารทั้งสี่ทิศ เครื่องประดับพญานาคเป็นแผ่นสลักลายในแนวนอน อันเป็นลักษณะศิลปกรรมแบบนครวัด ซึ่งมีอยู่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 17 (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะและภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 66)

ด้านข้างทางทิศเหนือสะพานนาคราช มีฉัตรจันทรส์ลักเป็นรูปปีกกาเป็นทางลงสู่ถนนทางเดินไปสระน้ำ ลักษณะนี้ถนนนี้อัดดินแน่น แต่งขอบทั้งสองข้างด้วยศิลาแลงตรงกลางสะพานมีลายดอกบัวบานแปดกลีบสลักอยู่ ล้อมรอบด้วยยันต์ขีดเป็นเส้นคู่ ขนานไปกับราวสะพาน หัวยันต์ขมวดเป็นรูปกลีบบัว

สะพานนาคราชมีอยู่สองช่วง คือ ที่หน้าซุ้มประตูทางเข้าปราสาท และภาพในระเบียงคดตรงหน้าปราสาทประธาน มีความหมายเปรียบเสมือนสะพานเชื่อมระหว่างโลกมนุษย์กับโลกสวรรค์ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะและภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 66)

บันไดขึ้นปราสาท ต่อจากสะพานนาคราชเป็นทางเดินขึ้นไปยังลานยอดเขา ทำด้วยหินทรายกว้าง 16 เมตร ยาว 52 เมตร สูง 10 เมตร มีอยู่ 5 ชั้น ระหว่างบันไดแต่ละชั้น มีชานพักสองข้าง ทำเป็นรูปฐานสี่เหลี่ยมตั้งเป็นกระพักทั้งห้าชั้น บันไดและชานพักแต่ละชั้น ลดหลั่นกันขึ้นไปตามลำดับความสูง ตรงกลางชานพักเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมยังไม่ทราบวัตถุประสงค์ว่าใช้ทำอะไร บนชานทั้งสองข้างมีฐานหินทรายรูปกรวย เจาะรูตรงกลางติดตั้งอยู่ทุกชั้น ยังไม่ทราบวัตถุประสงค์แน่ชัด (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะและภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 66 – 67)

ทางสู่ปราสาท เมื่อถึงบันไดชั้นที่ 5 จะมีชานชานโล่งกว้างอยู่หน้าระเบียงคด บันไดและชาน มีระดับเดียวกันตั้งอยู่บนฐานเดิม ซึ่งได้ถมและปรับระดับไว้ ก่อขอบคันดินทลายด้วยศิลาแลงจากบันไดชั้นที่ 5 ด้านหน้าก่อเป็นชั้นบันได ทั้งสองข้างของบันไดทางขึ้นชั้น 4 ให้เป็นทางเข้าสู่ปราสาทได้อีกทั้งสองทาง ถัดจากชานบันไดชั้น 5 เข้าไปเป็นยกพื้นชั้นเดียวรูปกากบาท (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะและภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 67)

ระหว่างการบูรณะได้พบกระเบื้องดินเผากระจายอยู่บนผิวดิน บริเวณใกล้เคียงสันนิษฐานว่าเป็นพลับพลาโถงเครื่องไม้มุงกระเบื้องปีกสองข้างของฐานรูปกากบาท มีมุขยื่นด้านหน้าและมีบันไดรับต่อบันไดศิลาแลง ซึ่งเป็นทางขึ้นด้านข้าง (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะและภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 67)

ถัดจากฐานกากบาท เป็นทางเดินตรงไปยังซุ้มประตูกลางของระเบียงคด ซึ่งเป็นกำแพงชั้นในสุดของปราสาทจากปีกสองข้างของฐานกากบาท มีทางเดินตรงไปยังประตูด้านข้างของระเบียงคดทั้งสองข้าง ถนนทางเดินตรงกลาง ซึ่งเป็นทางเข้าหลักมีขนาดใหญ่กว่าถนนทางเข้าของที่ชานอยู่สองข้าง ทางเดินเหล่านี้เชื่อมต่อกันจัดผังตัดกันเป็นรูปกากบาทเป็นช่วงๆ ทำให้เกิดเป็นช่องสี่เหลี่ยมสี่

ช่อง จากตรงกลางของทางเดินด้านข้างมีบันไดขึ้นสู่ระเบียงชั้นนอกทั้งสองข้าง (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 67)

สะพานนาคราชช่วงที่สอง สอดถนนกลางซึ่งเป็นทางเข้าหลัก มีสะพานนาคราชรับอยู่อีก ช่วงหนึ่ง ก่อนที่จะถึงซุ้มประตูกลางระเบียงคดชั้นใน สะพานนาคราชช่วงนี้ยกระดับสูง 1.20 เมตร ผัง และรูปแบบเหมือนกับช่วงที่หนึ่ง แต่มีขนาดย่อมกว่าคือ กว้าง 5.20 เมตร ยาว 12.40 เมตร ที่ ศูนย์กลางของพื้นศิลาแลงของสะพานสลักด้วยดอกบัวบานแปดกลีบ อยู่ในวงกลมล้อมรอบด้วยเส้น คูขนานตัดไปตามผนังรูปกากบาท มีทางขึ้นเป็นอัฒจันทร์รูปปีกกาสามด้าน ด้านหลังเชื่อมต่อกับซุ้ม ประตูกลางของระเบียงชั้นในของปราสาท (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และ ภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 67)

ลานปราสาทและระเบียงชั้นนอก นอกระเบียงคดซึ่งเป็นกำแพงชั้นในสุดของปราสาท ยังมี ระเบียงชั้นนอกกว้างประมาณ 3 เมตร ปัจจุบันแลเห็นเป็นทางเดินโล่งยกพื้นเตี้ยๆ ปูพื้นด้วยศิลาแลง มาบรรจบกับทางเดินเข้าสู่ปราสาท ทางด้านข้างของทั้งสองข้าง จากการสำรวจพบว่า ส่วนนี้น่าจะเป็น ระเบียงโถงใช้เสารองรับ หลังคามุงกระเบื้องโดยไม่ก่อผนัง (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 67)

บริเวณลานภายในวงกลมล้อมรอบด้วยระเบียงชั้นนอกด้านทิศใต้ ทางซีกตะวันออกหรือ ค่อมมาทางด้านหน้า มีร่องรอยว่าเคยมีสิ่งก่อสร้างอื่นอยู่ด้วย

ซุ้มประตูและระเบียงชั้นใน ก่อนถึงบริเวณที่ตั้งปราสาท มีระเบียงคดล้อมเป็นกำแพงชั้นใน ระเบียงนี้ก่อเป็นห้องยาวต่อเนื่องกันเป็นวงรอบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ารอบลานปราสาทคล้ายทางเดินที่มี ผนังกัน และมีหลังคาคลุม แต่ไม่สามารถเดินทะลุโดยตลอด เพราะมีผนังกันเป็นช่วงๆ

ระเบียงทั้งสี่ด้านมีซุ้มประตู (โคปุระ) ทางเข้าสู่ลานปราสาทอยู่ตรงกลาง และยังมีประตูข้าง อีกด้านละสองประตู ยกเว้นด้านทิศใต้ ที่มีให้เห็นเพียงประตูเดียว

ซุ้มประตูกลางของระเบียงคดด้านทิศตะวันออก และทิศตะวันตก มีมุขทั้งด้านในและด้าน นอก ด้านข้างซีกปีกออกไปต่อกับหลังของระเบียง มีลักษณะเป็นรูปกากบาท หลังคามุงเป็นรูปโค้งลด ชั้นติดกันเป็นรูปกากบาท ประดับสันหลังคาด้วยบราลี

ซุ้มประตูระเบียงเหล่านี้ มีการสลักลวดลายที่หน้าบันทับหลังเสาประตู กรอบประตู และเสา ติดผนังที่ส่วนบนของผนังระเบียง ที่หน้าบันและทับหลังนิยมสลักเป็นภาพเล่าเรื่อง ส่วนอื่นๆ นิยม สลักเป็นลายพรรณพฤกษา (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 68)

สะพานนาคราชช่วงสุดท้าย เป็นช่วงที่เชื่อมต่อระหว่างซุ้มประตู (โคปุระ) กับปราสาท ประธาน มีลักษณะเหมือนสะพานนาคราชช่วงก่อน ๆ แต่มีขนาดเล็กลง กว้าง 3.40 เมตร ยาว

ประมาณ 10 เมตร พื้นกลางสะพานไม่จำหลักลายกลีบบัวเหมือนก่อน (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 68)

ปราสาทประธาน เป็นสถาปัตยกรรมที่สำคัญที่สุด ตั้งอยู่ตรงกลางของลานปราสาทชั้นใน มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุม มีขนาดกว้าง 8.20 เมตร ยาว 27 เมตร มีมุขสองชั้นทางด้านทิศเหนือ ทิศใต้ และทิศตะวันตก ส่วนด้านหน้าคือทิศตะวันออก ทำเป็นรูปมุขโถง หรือมณฑปขนาดกว้าง 8 เมตร ยาว 10 เมตร โดยมีฉนวนขนาดกว้าง 3 เมตร ยาว 8 เมตร เชื่อมและมีมุขขนาดเล็กอยู่ทางด้านหน้ามณฑปอีกแห่งหนึ่ง ตัวปราสาทประธานตั้งอยู่บนฐานเดี่ยวๆ สองชั้น ย่อมุมรับกับอาคารลักษณะของแผนผังดังกล่าว มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 16 - 17 เหมือนกันกับแผนผังของปราสาทหินพิมาย องค์ปราสาทประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วนคือ ส่วนฐาน เรือนธาตุ ส่วนหลังคาและเรือนยอด (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 68 – 69)

- ส่วนฐาน ประกอบด้วย ฐานเขียงและฐานปัทม์หรือฐานบัวเป็นชั้นๆ แต่ละชั้นลวดลายต่าง ๆ เช่น ลายกลีบบัว ลายประจำยาม (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 69)

- เรือนธาตุ คือส่วนที่ถัดขึ้นไปจากฐาน เป็นบริเวณที่เข้าไปภายในได้ ห้องภายในที่สำคัญคือ ห้องครรภคฤหะ เป็นที่ประดิษฐานรูปเคารพที่สำคัญที่สุดของศาสนสถานคือ ศิวะลึงค์ ซึ่งปัจจุบันเหลือแต่เพียงร่องรับน้ำสงฆ์ ท่อลอดพื้นห้องและลานปราสาท ออกไปนอกระเบียงคดด้านทิศเหนือ เรียกว่า โดมสุทร (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 69)

- ส่วนหลังคา และเรือนยอด ทำเป็นชั้น ๆ ที่เรียกว่า ชั้นเชิงบาตร ลดหลั่นกันขึ้นไป 5 ชั้น ส่วนยอดบนสุดสลักเป็นกลีบบัว รองรับบนพสุล ที่ชั้นเชิงบาตรแต่ละชั้น ประกอบด้วย ชุ่มและกลีบขนุน ปราสาทสลักเป็นรูปเศียรนาค ฤาษี เทพสตรีและเทพประจำทิศต่างๆ กลีบขนุนที่ประดับตามมุมของแต่ละชั้นจะสลักให้สอดเอนไปทางด้านหลัง ทำให้ยอดปราสาทมีรูปทรงเป็นพุ่ม (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 69)

ส่วนประกอบอื่น ๆ ขององค์ปราสาทได้แก่มุขปราสาทด้านทิศเหนือ ทิศใต้ และทิศตะวันตก มณฑป และมุขหน้า มุขหลังคาเป็นโค้งลดชั้นเช่นเดียวกับชุ่มประตู่ ระเบียงคดหรือโคปุระ ด้านในของหลังคารวมทั้งของยอดปราสาท น่าจะเคยมีเพดานไม้จำหลักลายและอาจทาสีให้สวยงาม (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 69)

องค์ปราสาทและส่วนประกอบทั้งหมด มีประตูรับกันเป็นชั้น ๆ อยู่ในแนวตรงกันทุกทิศ มณฑปและฉนวนมีประตูข้างทางทิศเหนือ และทิศใต้ข้างประตู (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 69)

หน้าประตูด้านนอกทุกทิศ มีหลุมสำหรับติดตั้งประติมากรรมอยู่สองข้าง ที่พื้นหน้าประตูमुख โถงมีฉัตรจักร์สลักเป็นรูปดอกบัวบานสามดอก ประตูที่เชื่อมระหว่างมณฑปกับฉนวน ไม่มีบันไดขึ้น จากห้องภายในมณฑปที่ฉัตรจักร์ประตูทางเข้าออกของมณฑป มีฉัตรจักร์รองรับอยู่ทุกประตู (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 69)

ในห้องมุขปราสาททิศต่าง ๆ อีกสามด้าน มีร่องรอยว่าเคยมีแท่นฐานประติมากรรมตั้งอยู่ ส่วนต่าง ๆ ของปราสาทประธาน ล้วนสลักลวดลายประดับ มีทั้งลวดลายพันธุ์พฤกษา ภาพเทพต่างๆ และภาพเล่าเรื่องตามคัมภีร์ทางศาสนา เช่น เรื่องมหาภารตยุทธ เรื่องของพระศิวะ เรื่องของพระวิษณุ เรื่องรามายณะ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 70)

จากลักษณะของสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของปราสาทประธาน พอจะกำหนดอายุได้ว่า สร้างขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 17

ปราสาทน้อย ตั้งอยู่ใกล้ปราสาทประธานทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ เป็นปราสาทสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุมขนาดกว้างด้านละ 6 เมตร สูงปัจจุบันประมาณ 5.50 เมตร ไม่มีส่วนยอดเหลืออยู่ หรืออาจไม่มีมาแต่เดิม ก่อด้วยหินทราย กรุผนังด้านในด้วยศิลาแลง มีประตูเข้าได้ทางเดียวคือ ทางด้านทิศตะวันออก ซึ่งเป็นด้านหน้า ส่วนด้านอื่น ๆ ก่อเป็นผนังทึบ แต่ทำเป็นประตูหลอก ภายในห้องมีแท่นฐานหินทราย สำหรับประดิษฐานรูปเคารพ ภาพสลักประดับส่วนต่างๆ ขององค์ปราสาทต่างกับปราสาทประธาน ซึ่งหน้าบันจะสลักภาพบุคคล แต่ที่ปราสาทน้อยจะสลักลวดลายพันธุ์พฤกษา เป็นส่วนใหญ่ มีภาพบุคคลขนาดเล็กอยู่กลางค่อนมาทางด้านล่าง เศียรนาคกรอบหน้าบันทำเป็นเศียรนาคเกลี้ยงไม่มีรัศมี ลักษณะลวดลายจำหลักบนทับหลังเป็นศิลปะเขมร แบบบาปวนเป็นส่วนใหญ่ มีศิลปะก่อนหน้านั้นคือ แบบเกรียงหรือคลังปนอยู่บ้าง ทำให้สามารถกำหนดอายุได้ว่า น่าจะสร้างขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 16 (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 70)

วิหารหรือบรรณาลัย มีอยู่สองหลัง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้และทิศตะวันออกเฉียงเหนือของปราสาทประธาน สองข้างสะพานนาคร ช่วงสุดท้ายที่เชื่อมต่อระหว่างระเบียบชั้นในด้านหน้ากับปราสาทประธาน เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าสร้างด้วยศิลาแลง มีประตูเข้าออกด้านเดียว ภายในไม่มีรูปเคารพ หลังคาทำเป็นรูปประทุนเรือโดยวางหินซ้อนเหลื่อมกันขึ้นไปบรรจบกันแบบเดียวกันกับหลังคาระเบียงชั้นใน อาคารหลังที่อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ หันหน้าไปทางทิศตะวันตก มีขนาด 11.60 x 7.10 เมตร สูง 5 เมตร ส่วนหลังที่อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีขนาด 14.50 x 8.50 เมตร สูง 4 เมตร จากการที่ใช้ศิลาแลงเป็นวัสดุก่อสร้างโดยใช้หินทรายเป็นส่วนประกอบตามแบบของการก่อสร้างสมัยบายอนทำให้สันนิษฐานว่า อาคารดังกล่าวนี้สร้างร่วมสมัยกับสมัยบายอน ประมาณ

ปี พ.ศ.1720 - 1773 (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 71)

ปราสาทอิฐ มีอยู่สององค์ ตั้งอยู่ใกล้ปราสาทประธานทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ องค์หนึ่งหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียง อีกร่องค์หนึ่งหันหน้าไปทางทิศใต้ แต่ละองค์มีขนาด 5 x 5 เมตร มีเสาประดับกรอบประตูทำด้วยหินทราย สันนิษฐานว่า มีอายุอยู่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 15 ถือเป็นสถาปัตยกรรมที่เก่าแก่ที่สุดที่ยังเหลืออยู่ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 71)

ปราสาทหินเมืองต่ำ

เป็นโบราณสถานที่สร้างเนื่องในศาสนาพราหมณ์ ตั้งอยู่ที่บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย อยู่ห่างจากตัวเมืองบุรีรัมย์ไปทางทิศใต้ประมาณ 64 กิโลเมตร ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน เมื่อปี พ.ศ.2478 มีการบูรณะเมื่อปี พ.ศ.2531 และทำการเปิดอย่างเป็นทางการ เมื่อปี พ.ศ.2540 (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 71)

ปราสาทเมืองต่ำเป็นกลุ่มปราสาทอิฐห้าองค์ตั้งอยู่บนฐานศิลาแลงเดียวกัน การวางผังปราสาทแตกต่างจากปราสาทแห่งอื่น ที่มีจำนวนปราสาทเท่ากัน ที่นิยมสร้างปราสาทประธานไว้ตรงกลางปราสาทที่เหลือ จะสร้างไว้ที่มุมทั้งสี่ทิศ แต่ปราสาทหินเมืองต่ำจะวางตำแหน่งปราสาทอิฐทั้งห้าองค์ เป็นสองแถวตามแนวเหนือใต้ แถวแรกมีปราสาทอยู่สามองค์ วางตำแหน่งให้อยู่ระหว่างช่องของปราสาทสามองค์ ในแถวหน้า(วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 71 - 72)

ปราสาทประธาน มีสภาพคงเหลือแต่ฐาน มีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุม ขนาด 7 x 7 เมตร ลักษณะโครงสร้างโดยทั่วไป เหมือนกับปราสาทบิรวารอีกสององค์ ต่างกันที่ปราสาทประธานมีมุขหน้า แต่ปราสาทบิรวารไม่มี ปราสาทประธานหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียง และเป็นด้านที่มีประตูทางเข้าสู่ภายในองค์ปราสาทเพียงด้านเดียว ส่วนอีกสามด้านทำเป็นประตูหลอก (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 72)

จากการขุดค้นได้ขุดพบหน้าบันและทับหลังของมุขปราสาทปราสาทประธาน ทำด้วยหินทราย หน้าบันจำหลักเป็นรูปพระอินทร์ประทับนั่งบนช้างเอราวัณ ในซุ้มเรือนแก้วอยู่บนหน้ากาล ลักษณะของซุ้มหน้าบัน เป็นศิลปะเขมรแบบบาปวน มีอายุอยู่ประมาณครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 16 (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 72)

ทับหลังของมุขปราสาท แกะสลักเป็นรูปบุคคลนั่งอยู่บนแท่นบัลลังก์เหนือหน้ากาล ห้อยขาขวา ขาซ้ายพับวางราบบนแท่น มือขวาถือดอกบัว มือซ้ายวางบนเข่า ทางขวามีบุคคลนั่งประคองสตรีที่ถือดอกบัวในมือขวา ทางซ้ายมีบุคคลนั่งคุกเข่าในท่าแสดงความเคารพ โดยพาดแขนเฉียงบนอก จากรูปแบบศิลปะ สันนิษฐานว่า น่าจะมีอายุอยู่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 16 ในศิลปะเขมรแบบเก็รว (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะและภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 72)

ปราสาทบิรวารแถวหน้า มีขนาดเท่ากันคือ ประมาณ 5 x 5 เมตร เนื้อฐานฐานขึ้นไปคือตัวเรือนธาตุ ก่อเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีประตูอยู่ทางด้านทิศตะวันออกแห่งเดียว ด้านอื่นๆ ทำเป็นประตูหลอก เนื้อเรือนธาตุขึ้นไปเป็นส่วนหลังคาหรือส่วนยอดทำเป็นรูปเรือนธาตุวางซ้อนขึ้นไปเป็นชั้น มีขนาดลดหลั่นกันไปรวมห้าชั้น แต่พังทลายลงเหลืออยู่เพียงสองชั้น ที่ยอดบนสุดของปราสาท จะประดับด้วยหินทรายแกะสลักเป็นรูปบัวกลมปัจจุบันพังทลายลงมากองอยู่ที่พื้น (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะและภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 72)

ทับหลังปราสาทบิรวารแถวหน้าองค์ที่อยู่ทางทิศเหนือ จำหลักเป็นภาพพระอุมาเหศวร โดยจำหลักเป็นรูปพระศิวะประทับนั่ง หัตถ์ซ้ายอุ้มพระอุมา หัตถ์ขวาถือตรีศูลประทับนั่งบนโคนนทียืนอยู่บนแท่นเหนือหน้ากาล ส่วนบนทับหลังสลักเป็นแถวฤาษี เป็นศิลปะแบบบาปวน ด้านหลังปราสาทบิรวารด้านทิศใต้จำหลักเป็นบุคคลนั่งอยู่เหนือหน้ากาล (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะและภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 72 - 73)

ปราสาทบิรวารแถวหลัง เป็นปราสาทรูปสี่เหลี่ยม ขนาด 4 x 4 เมตร ลักษณะโดยทั่วไปเหมือนกับปราสาทประธาน และบิรวารแถวหน้า ทับหลังปราสาทบิรวารองค์ด้านทิศเหนือ จำหลักเป็นภาพพระกฤษณะโควรวรรณะ ส่วนกายพระองค์จำหลักเป็นภาพคนเลี้ยงโค และโคเข้าหลบกำบังพายุ ช้างได้ลงไปเป็นรูปหน้ากาล ส่วนทับหลังปราสาทบิรวารทางด้านทิศใต้ จำหลักเป็นรูปภาพพระวรุณเทพประทับนั่งบนหงส์สามตัวแบบอยู่เหนือกาล แถบบนทับหลังสลักเป็นรูปสามเหลี่ยมคล้ายกลีบบัว 13 กลีบ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะและภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 73)

เสาประดับกรอบประตูของปราสาททั้งห้าหลังเป็นเสาแปดเหลี่ยมตั้งรองรับทับหลัง ตัวเสาแกะสลักเป็นรูปวงแหวนเรียงซ้อนกันเป็นชั้นๆ สลักลวดลายรูปใบไม้ทรงสามเหลี่ยมขนาดเล็ก และดอกไม้ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะและภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 73)

บรรณาลัย เป็นอาคารเล็กๆ มีอยู่สองหลังตั้งอยู่ด้านหน้าปราสาท อยู่ที่ยุ่มด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ หันหน้าเข้าสู่กลุ่มปราสาทคือ หันหน้าไปทางทิศตะวันตก สร้างด้วยอิฐบนฐานศิลาแลง มีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ที่ทับหลังของอาคารทั้งสองหลังสลักภาพอย่างเดียวกันคือ สลักภาพตรงกลางเหนือหน้ากาล เป็นรูปเทพประทับนั่ง หัตถ์ขวาถือวัตถุคล้ายกระบองหรือคทา อยู่บนแท่นภายในซุ้มหน้ากาล ตามแบบบาปวน บรรณาลัยนี้ใช้เป็นห้องสมุดสำหรับ

รักษาคัมภีร์หรือหนังสือสำคัญทางศาสนา (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และ
ภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 73 – 74)

ระเบียงคด มีลักษณะเป็นห้องยาว ล้อมรอบกลุ่มปราสาทและบรรณาลัย มีแผนผังเป็นรูป
สี่เหลี่ยมผืนผ้า ก่อด้วยหินทรายเป็นห้องแคบ ๆ กว้างประมาณ 2 เมตร เชื่อมต่อกับระเบียงคด ภายใน
แบ่งออกเป็น 3 ห้อง กลางห้องมีประตูเข้าออก ห้องด้านข้างทำเป็นหน้าต่างหลอกปิดทับด้วยแผ่นหิน
ทราย แล้วประดับด้วยลูกมะหวด ระเบียงคดด้านทิศตะวันตก ชุ่มประตูก่อด้วยอิฐ มีขนาดเล็กกว่าชุ่ม
ประตูทั้ง 3 ด้านที่กล่าวมาแล้ว (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา
จังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 74)

หลังคาของระเบียงคดใช้อิฐลาดมุง ก่อเรียงซ้อนเหลื่อมกันทำให้หลังคามีลักษณะคล้าย
ประทุนเรือ

ในส่วนของหน้าบันทับหลัง และเสาดัดกับผนังชุ่มประตู มีการแกะสลักลวดลายและภาพเล่า
เรื่องต่าง ๆ ตามคติศาสนาฮินดูประดับไว้ ชุ่มหน้าบันทำด้วยหินทราย กรอบหน้าบันเป็นลำตัวนาค
ตกแต่งด้วยก้านดอกเหนือลำตัวนาค กรอบหน้าบันตกแต่งด้วยลายใบไม้มีวนตัวขึ้น ปลายกรอบหน้า
บันสลักเป็นรูปนาคเศียรโล้น 5 เศียร กลางหน้าบันสลักเป็นรูปบุคคลนั่งอยู่ในชุ่มเรือนแก้วเหนือหน้า
กาล ตกแต่งด้วยลายพันธุ์พฤกษา ภายในพุ่มทรงสามเหลี่ยม ส่วนที่ทับหลังชุ่มประตูของระเบียงคด
ทั้งสี่ด้านจำหลักภาพเล่าเรื่องในศาสนาฮินดู (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และ
ภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 74)

- ทับหลังรูปพระอินทร์ประทับนั่งบนช้างเอราวัณสามเศียรอยู่เหนือหน้ากาล ตามแบบศิลปะ
บาปวน

- ทับหลังจำหลักรูปพระกฤษณะปราบนาคกาลิยะ คายพิฆลงในหนองน้ำจนทำให้น้ำเป็น
พิษ ชาวบ้านเดือดร้อน พระกฤษณะ จึงเข้าต่อสู้กับนาคกาลิยะ และได้รับชัยชนะ

- ทับหลังจำหลักรูปบุคคลนั่งชันเข่าเหนือหน้ากาล เป็นศิลปะเขมรแบบบาปวน(วัฒนธรรม
พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 74 - 75)

สระน้ำและลานประสาธ อยู่ระหว่างกำแพงคดกับระเบียงแก้ว ที่มุมลานทั้งสี่ มีสระเป็น
รูปหักมุมตามแนวกำแพงทั้งสี่ทิศ สระทั้งสี่ก่อด้วยก้อนศิลาแลงเรียงกันเป็นชั้นบันไดลงไปยังสระ ขอบ
บนสุดสลักเป็นรูปพญานาคห้าเศียรขนาดใหญ่ ทำด้วยหินทรายทอดตัวไปตามแนวขอบสระ แผ่พังพาน
อยู่ที่มุมสระทุกมุม ปลายหางของพญานาคมาบรรจบกับชุ่มประตูขนาดเล็ก ด้านทางเดินทั้งสี่ทิศ
(วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 75)

กำแพงแก้วและชุ่มประตู กำแพงแก้วก่อด้วยศิลาแลงสูงประมาณ 2.70 เมตร มีผังเป็นรูป
สี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้างประมาณ 120 เมตร ยาวประมาณ 127 เมตร บนสันกำแพงตกแต่งด้วยบราลีหิน

ทราย บริเวณกึ่งกลางของกำแพงแก้วทั้งสี่ทิศ มีซุ้มประตูทางเข้าก่อด้วยหินทรายมุงกระเบื้อง ซุ้มประตูทางด้านทิศตะวันออก และทิศตะวันตก จะซุกปีกออกจากห้องกลางทั้งสองข้าง มีประตูและบันไดขึ้นลงทั้งห้องกลางและห้องปีก ส่วนที่ซุ้มประตูด้านทิศเหนือและทิศใต้ ซักสองปีกออกไปเช่นกันแต่มีบันไดทางขึ้นเฉพาะห้องกลางเท่านั้น (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 75)

บาราย เป็นแหล่งน้ำที่ขุดสร้างขึ้นเพื่อใช้ในการอุปโภคและการชลประทานของชุมชน ปัจจุบันเรียก ทะเลเมืองต่ำ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของปราสาทเมืองต่ำ กว้างประมาณ 500 เมตร ยาวประมาณ 1, 100 เมตร ลึกประมาณ 3 เมตร ขอบสระก่อด้วยศิลาแลง 36 ชั้น บนขอบสระด้านทิศเหนือ และทิศใต้ มีทำนบเป็นชานกว้างประมาณ 7 เมตร ยาว 17 เมตร ไปด้วยศิลาแลงและลาดไปยังฝั่งน้ำซึ่งก่อบันไดลงทำนบเป็นทางลงสระจำนวน 5 ชั้น (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 75 - 76)

ปราสาทสุวนแดง

ปราสาทสุวนแดงเป็นศาสนสถาน อยู่ในเขตตำบลสุวนแดง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ เข้าใจว่าเป็นเทวาลัยในศาสนาฮินดู เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 17 โดยสร้างเป็นปราสาทศิลาเรียงกันในแนวเหนือ - ใต้ สามหลัง บนฐานศิลาแลงเดียวกันขนาดประมาณ 32 x 25 เมตร ปราสาทหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ปราสาทองค์กลางเป็นปราสาทประธาน และเป็นปราสาทองค์เดียวที่มีมุขยื่นออกมาข้างหน้ารับกรอบเสาประตู ซึ่งเป็นหินมีขนาด 11.40 x 7.30 เมตร สูงประมาณ 12 เมตร ช่องประตูมีขนาด 1.90 x 0.95 เมตร ประตูด้านทิศตะวันออกของปราสาททั้งสามด้าน เป็นประตูที่เปิดเข้าไปสู่ห้องภายในปราสาท ส่วนอีกสามด้านเป็นประตูที่เปิดเข้าไปสู่ห้องภายในปราสาท ส่วนอีกสามด้านเป็นประตูหลอด หนีกรอบประตูเป็นทับหลัง และหน้าบันเป็นหินทราย สลักเป็นภาพเรื่องราวของเทพเจ้าในศาสนาฮินดู (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 76)

จากหลักฐานที่มีการเข้ามาศึกษาศาสนสถานแห่งนี้ เมื่อปี พ.ศ.2450 โดยนักวิชาการชาวฝรั่งเศส เมื่อครั้งปราสาททั้งสามองค์ยังอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ พบว่าปราสาทประธานองค์กลาง มีทับหลังรูปศิวะนาฏราช และเทพเจ้าองค์อื่นๆ เล่นดนตรีประกอบ เช่น พระคเณศตีกลอง พระพรหมตีฉิ่ง พระอุมาถือไม้เท้าขาคคนเป็นต้น ส่วนทับหลังด้านอื่นๆ เป็นรูปนารายณ์บรรทมสินธุ์ พระนารายณ์ปางกูรุมатар กับการกวณเกษียรสมุทร รูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ และเทวดาประทับนั่งเหนือเกียรติมุข เป็นต้น

จากลักษณะทางสถาปัตยกรรม แสดงว่าได้รับรูปแบบศิลปกรรมสมัยนครวัด มีอายุระหว่าง พ.ศ.1653 - 1718

นอกจากเทวาลัยทั้งสามหลังแล้ว ยังมีสระน้ำโบราณ รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด 42 x 72 เมตร มีคันดินล้อมรอบตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 76 - 77)

ปราสาทหิน

ปราสาทหิน เป็นศาสนสถาน ตั้งอยู่ที่บ้านกวางงอย ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ ตั้งอยู่บนเนิน ในป่าละเมาะตอนเหนือของหนองหิน ประมาณ 1 กิโลเมตร และมีหนองปุ๊กอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ห่างออกไปประมาณ 500 เมตร แต่เดิมเป็นโคกเนินใหญ่มีแท่งฐานตั้งอยู่กลางเนิน ชาวบ้านเรียกว่า โคกหิน หรือบูกหิน (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 77)

จากการสำรวจเมื่อปี พ.ศ.2530 พบว่าโคกเนินดังกล่าว เดิมเป็นฐานปราสาทซึ่งเป็นศิลาแลง ก่ออิฐ มีเสากรอบประตูเป็นหนทรายและแท่งฐานที่เหลือ แต่เดิมที่ฐานมีอักขระจารึกอยู่ มีลายประดับกรอบหน้าบันเหลืออยู่ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 77)

ปฏิมาหินงอบัวราย

ปฏิมาหินแห่งนี้ เป็นโบราณสถานแบบพื้นราบเชิงเขาพนมรุ้ง ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ อยู่ที่บ้านหนองบัวราย ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย มีปราสาทศิลาแลงเสากรอบประตู และส่วนประดับปราสาทประธาน หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ภายในกำแพงศิลาแลงที่ต่อเชื่อมซุ้มประตูรอบปราสาทประธาน มีอาคารสี่เหลี่ยมก่อด้วยศิลาแลง อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ มุมกำแพงทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีสระน้ำโบราณกรุดด้วยศิลาแลง (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 77)

โบราณสถานแห่งนี้ เข้าใจว่าเป็นอโรคยาศาล เพื่อใช้เป็นสาธารณะประโยชน์ ตามนโยบายของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 โดยปราสาทประธานเป็นที่ไว้รูปเคารพ อาคารสี่เหลี่ยมน่าจะเป็นที่ปฐยา หรือเก็บยาห่างออกไปทางด้านทิศเหนือประมาณ 100 เมตร มีสระสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด 500 x 800 เมตร เรียกกันว่า หนองบัวราย (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 77)

ปราสาทหนองน้ำซุ่น ปราสาทสระตะกร้อ และปราสาทป่าอิห

ปราสาททั้งสามหลังนี้ อยู่ในอำเภอปะคำ และอยู่ใกล้เคียงกันในแนวลำปลายมาศ ปราสาทหนองน้ำซุ่น อยู่ที่บ้านหนองน้ำซุ่น ตำบลหนองบัว ส่วนอีกสองแห่งอยู่ที่บ้านโคกปราสาท ตำบลไทยเจริญ

จากการสำรวจยังไม่ทราบว่าสร้างขึ้นตามคตินิยมของลัทธิศาสนาใด ปราสาททั้งสามหลังเป็นอาคารก่ออิฐบนฐานศิลาแลง เสาก่อรอบประตูยอดทำด้วยหิน เดิมมีคูน้ำล้อมรอบ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 78)

ปราสาทบ้านไทยเจริญ

ปราสาทแห่งนี้มีอยู่ที่บ้านโคกปราสาท ตำบลไทยเจริญ อำเภอปะคำ บริเวณที่ตั้งเป็นเนินผนัง เรือนธาตุ และส่วนบนของปราสาทพังทลายลงหมดแล้ว ปัจจุบันบริเวณเนินปราสาทเป็นที่ตั้งตัวโบสถ์ในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก

จากชิ้นส่วนต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ พอกำหนดได้ว่า ศาสนสถานแห่งนี้ น่าจะสร้างเมื่อประมาณ พุทธศตวรรษที่ 16 - 17 (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 78)

ปราสาททุ่งศรีสุข

ปราสาทแห่งนี้มีอีกชื่อหนึ่งว่าปราสาทโคกตาสุขหรือหนองตาสุขตั้งอยู่ที่บ้านโคกจิว ตำบลปะคำ อำเภอปะคำ

จากการสำรวจพบว่า เป็นเนินดินขนาด 45 x 50 เมตรมีคูน้ำกว้าง 20 เมตร โดยรอบเป็นปราสาทก่อด้วยศิลาแลง อาจเป็นนอโรคยาศาล และมีอายุอยู่ไม่ต่ำกว่าพุทธศตวรรษที่ 18 (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 78)

ปราสาทหนองหงส์

ปราสาทหนองหงส์ ตั้งอยู่ที่บ้านโนนดินแดง ตำบลโนนดินแดง อำเภอโนนดินแดง ได้ชื่อนี้มาจากชื่อสระน้ำขนาดใหญ่ ที่ชื่อว่าสระหนองหงส์ หรือสระนางหงส์

ปราสาทหนองหงส์เป็นเทวสถานของชาวฮินดู สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 15 - 16 เป็นปราสาทสามองค์ ก่อด้วยอิฐตั้งอยู่บนฐานศิลาแลงเดียวกัน ขนาด 7 x 18 เมตร ปราสาทองค์กลางมีมุขยื่นออกไป มีซาลากากบาทรับกับซุ้มประตู (โคปุระ) ทางเข้าด้านทิศตะวันออก ซึ่งก่อเป็นกำแพงศิลาแลงรูปสี่เหลี่ยมล้อมรอบปราสาทไว้แต่ด้านตะวันตกมีซุ้มประตูก่อด้วยอิฐแนวเดียวกับซุ้มประตูทางเข้าด้านทิศตะวันออก ส่วนที่เป็นเสากรอบประตู ธรณีประตู ส่วนประดับกรอบประตูทำด้วยหินทราย แกะเป็นเรื่องราวตามคัมภีร์ของศาสนาฮินดู (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 78 - 79)

ปราสาทหนองตาสีหรือตาดำ

ปราสาทหนองตาสี่ ตั้งอยู่ที่บ้านโนนสมบุรณ์ ตำบลไทยเจริญ อำเภอปะคำ ได้เคยมีการสำรวจ เมื่อปี พ.ศ.2444 ได้กำหนดเป็นเขตโบราณสถานเป็นเนื้อที่ 2 ไร่ 3 งาน 3 ตารางวา เมื่อปี พ.ศ. 2525

ปราสาทแห่งนี้ประกอบด้วยปรางค์ประธานก่อด้วยศิลาแลง เสากกรอบประตูเป็นหินทรายหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ยอดปรางค์พังทลายเหลือเพียงตอนล่าง มีซุ้มประตูทางเข้าทางด้านทิศตะวันออก ด้านอื่น ๆ เป็นประตูหลอก ทางด้านใต้มีสิ่งก่อสร้างคล้ายห้อง ถัดจากกำแพงออกไปมีแนวลำคู ล้อมรอบแนวกำแพงสามด้าน เว้นแต่ด้านตะวันออกซึ่งเป็นทางเข้า สันนิษฐานว่าปราสาทแห่งนี้สร้างขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 16 ได้รับอิทธิพลแบบบาปวน (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 79)

กุฏิฤาษี

กุฏิฤาษี เป็นโบราณสถานบนเนินเตี้ย ๆ อยู่ที่บ้านกุฏิฤาษี ตำบลหนองเยื้อง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ เข้าใจว่าเป็นโรคยาศาลหรือสุขศาลา สร้างขึ้นตามแนวพระราชดำริของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 แห่งกัมพูชา ในพุทธศตวรรษที่ 18 ประกอบด้วยอาคารสองหลังภายในกำแพงศิลาแลงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด 22 x 30 เมตร มีประตูทางเข้าด้านทิศตะวันตก อาคารหลังใหญ่ สันนิษฐานว่าเป็นปรางค์สำหรับไว้รูปเคารพ อาจจะเป็นพระไภสัชยคุรุเทพแห่งการรักษาโรค เช่น ที่ปรากฏมีอยู่ในโรคยาศาลอื่น ๆ ส่วนอาคารหลังเล็กเป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมอยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของปรางค์ประธาน โกล้อมุมกำแพงด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ เข้าใจว่าเป็นอาคารปรงยาหรือที่เก็บยา อาคารทั้งสองหลังมีโครงสร้างเป็นศิลาแลง มีเฉพาะเสากรอบประตู ธรณีประตูและส่วนประกอบอื่น เป็นทรายสลัก ลวดลายต่างๆ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 79)

นอกกำแพงทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ มีสระน้ำกรุด้วยศิลาแลงขนาด 4.5 เมตร เป็นแหล่งน้ำใช้ในกิจกรรมของโบราณสถานแห่งนี้ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 80)

ปราสาททอง

ปราสาททอง ตั้งอยู่ที่บ้านปราสาท ตำบลปราสาท อำเภอบ้านกรวด เป็นโบราณสถานที่อยู่ในสภาพหักพังมาก มีสระน้ำขนาดใหญ่อยู่ด้านหน้า เป็นปราสาทอิฐบนฐานศิลาแลง มีชิ้นส่วนสถาปัตยกรรมอื่นๆ เป็นหินแต่สูญหายไปเป็นส่วนใหญ่ อาจเป็นโบราณสถานเช่นเดียวกับปราสาท

เมืองต่ำ มีอายุอยู่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 15 – 16 (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะและภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 80)

กฏิถาษีบ้านโคกเมือง

โบราณสถานแห่งนี้ตั้งอยู่ที่บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย บางครั้งเรียกว่า กฏิถาษีเมืองต่ำ ประกอบด้วยปราสาทศิลาแลง บางตอนมีหินทรายประกอบ ประตูด้านหน้าทำเป็นมุขยื่นออกมา ส่วนประตูอีกสามด้านเป็นกระตูลอก บรรณาลัยทำด้วยศิลาแลง มีประตูสองชั้น ไม่มีหน้าต่างอยู่ภายในวงล้อมของกำแพงศิลาแลงที่มีส่วนประดับเป็นทับหลัง กำแพงทำด้วยหินรูปนาค รูปมกรคายนาค และกลีบบัวต่างๆ สันนิษฐานว่าสร้างประมาณพุทธศตวรรษที่ 16 – 17 กฏิถาษีแห่งนี้มีรูปแบบแผนผังคล้ายอโรคยาศาล ที่นิยมสร้างกันในพุทธศตวรรษที่ 18 (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะและภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 80)

ปราสาทมอ

ปราสาทมอ ตั้งอยู่ที่บ้านละหานทรายเก่า ตำบลหินลาด อำเภอบ้านกรวด คำว่ามอ แปลว่าหิน เป็นอาคารที่สร้างด้วยศิลาแลง มีเสากรอบประตู หน้าต่างเป็นหินทราย เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีประตูเข้าด้านหน้า ผนังด้านใต้เจาะเป็นหน้าต่าง 5 บาน ตอนใน (ด้านตะวันตก) มีอัมจันทร์ของประตูชั้นในเข้าไปสู่ห้องชั้นใน ซึ่งมีแท่นวางรูปเคารพ ที่ห้องชั้นในสุดมีหลังคาเป็นรูปโดม ใช้เป็นที่ประดิษฐานรูปเคารพ ลักษณะอาคารเป็นรูปแบบของที่พักคนเดินทาง สร้างในพุทธศตวรรษที่ 18 ทางใต้ของอาคารมีสระน้ำประจำที่ที่พักคนเดินทาง ใช้ในการอุปโภคและบริโภค (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะและภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 80)

โบราณสถานวัดโพธิ์น้อยหรือวัดบ้านปะคำ

ตัวโบราณสถานตั้งอยู่ที่วัดโพธิ์น้อย บ้านปะคำ ตำบลปะคำ อำเภอปะคำ เป็นศาสนสถานสร้างด้วยศิลาแลง มีส่วนประกอบอื่นๆ เป็นหินทราย รอบๆ อาคารมีเสาหินลักษณะพิเศษ สลักเป็นรูปถาษีนั่งชันเข้าอยู่ในซุ้ม มีแผ่นหินรูปในเสมา ตอนกลางเป็นรูปสถูป (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะและภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 80)

จากการสำรวจพบว่าโบราณวัตถุ หรือส่วนประกอบสถาปัตยกรรมบางชิ้น เคลื่อนย้ายจากปราสาทหลายแห่ง ที่อยู่บริเวณนี้และเข้าใจว่าแถบนี้เป็นชุมชนพุทธศาสนามาก่อน และตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 15 เมื่ออิทธิพลของศาสนาฮินดูมีมากขึ้น พุทธสถานบางแห่งอาจถูกดัดแปลงเป็นเทวาลัยหลักหินก็ถูกนำมาแกะสลักเป็นภาพถาษีตามคติในศาสนาฮินดู ในพุทธศตวรรษที่ 17 ต่อมาในพุทธ

ศตวรรษที่ 18 เมื่อพุทธศาสนาฝ่ายมหายานเฟื่องฟู จึงมีสิ่งก่อสร้างในรูปของปราสาทหลายแห่ง เป็นศิลปะแบบปาवन ส่วนโบสถ์มาลวดลายสถูปและธรรมจักร มีลักษณะคล้ายคลึงกับโบสถ์มาเมืองฟ้าแดดสงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นชุมชนพุทธศาสนาสำคัญในพุทธศตวรรษที่ 14 - 15 (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 80 - 81)

ปราสาทละม่อม

ตัวปราสาท ตั้งอยู่ที่บ้านศรีสุข ตำบลโนนเจริญ อำเภอบ้านกรวด ได้ถูกทำลายลงไปมากทำให้ไม่สามารถกำหนดอายุที่แน่นอนได้ ตัวปราสาทแต่เดิมประกอบด้วยปราสาทประธาน หันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าอยู่ด้านปราสาทประธานและด้านใต้ ปราสาทและอาคารก่อด้วยอิฐอยู่ในวงล้อมของกำแพงศิลาแลง ส่วนประกอบสถาปัตยกรรมทำด้วยหินทราย (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 81)

ปราสาทเขาไปรมัต

ตัวปราสาทตั้งอยู่บนยอดขอบปากปล่องภูเขาไฟตอนที่สูงที่สุด ที่บ้านโคกเมือง ตำบลจระเข้มาก อำเภอประโคนชัย

จากการสำรวจพบว่า รูปร่างของอาคารแห่งหนึ่งเป็นรูปปราสาท ตั้งอยู่บนฐานศิลาแลงก่อหินทรายประกอบอิฐ ใช้หินทรายสร้างองค์ประกอบที่ต้องใช้ความแข็งแรง ส่วนอิฐก่อเป็นแนวผนังหน้าบันผนังด้านในมีทับหลังหินทรายโกลนเป็นรูปไว้ เข้าใจว่าเป็นปราสาทที่สร้างไม่แล้วเสร็จ อาคารอีกหลังหนึ่งเป็นอาคารศิลาแลงก่อทั้งหลัง โดยมีส่วนประกอบเป็นหินทราย

ศาสนสถานแห่งนี้ น่าจะสร้างเพื่อเป็นประติมากรรมของพระโพธิสัตว์ในพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ในพุทธศตวรรษที่ 15 (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 81)

แหล่งอุตสาหกรรม

เครื่องเคลือบดินเผาบุรีรัมย์โบราณ เครื่องเคลือบดินเผาที่ผลิตจากเตาเผาบุรีรัมย์ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15 - 18 มีลักษณะเป็นเครื่องเคลือบเนื้อแกร่งเผาด้วยอุณหภูมิสูง ส่วนใหญ่เคลือบด้วยสีน้ำตาล มักเรียกชื่อว่าเครื่องถ้วยเขมร หรือเครื่องเคลือบลพบุรี ทั้งที่ตามความเป็นจริงแล้วพบว่า เตาเผาเครื่องเคลือบในกัมพูชามีเพียงไม่กี่แห่งที่พนมกุเลน และที่ลพบุรีไม่มีเลย แต่แหล่งใหญ่อยู่ที่บุรีรัมย์มีมากกว่า 200 เตา โดยเฉพาะในเขตอำเภอบ้านกรวดและอำเภอละหานทราย เครื่องเคลือบบุรีรัมย์มีเอกลักษณ์ของตนเองมีรูปแบบหลากหลาย สามารถแบ่งออกเป็น 14 กลุ่มคือ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 87)

- ไหขนาดใหญ่ มีลักษณะปากเล็ก คอสั้น เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 40 เซนติเมตร ใหญ่ ภาชนะกว้างมน ค่อยๆ สอดลงไปทีฐาน สูง 50 - 80 เซนติเมตร นิยมตกแต่งด้วยลายชุขี้ตเป็นรูปต่างๆ เคลือบด้วยน้ำเคลือบสีน้ำตาลดำ สีน้ำตาลเหลือง และแถบไม้เคลือบ ใช้บรรจุน้ำ เหล้า ปลาจ๋า หรือของมีค่าต่างๆ แล้วฝังดินป้องกันขโมย

- ไหเล็ก หรือแจกัน มีลักษณะปากเล็ก บาน คอยาวแคบ ตรงกลางป่องคล้ายรูปไข่ นิยมเคลือบด้วยสีน้ำตาลดำ หรือเคลือบสองสีในใบเดียวกัน

- ไหทรงโกศ มีลักษณะทรงกลมหรือรูปไข่ ความสูงปานกลาง ค่อนข้างยาวใหญ่ ส่วนใหญ่ปากผายคล้ายแจกัน ฐานสูงมีเชิง บางครั้งเรียกว่า ไหเท้าช้าง ตกแต่งด้วยสีน้ำตาล

- กระปุก มีลักษณะทรงกลมป้อมเตี้ย และทรงกลมแป้นคล้ายผลจันขนาดไม่ใหญ่นัก ปากแคบ บางใบปั้นเป็นรูปสัตว์ต่างๆ เช่น นก ช้าง ม้า ฯลฯ เคลือบด้วยสีน้ำตาลดำ เข้าใจว่าไว้ใช้ใส่สุรา

- ขวด มีรูปทรงหลายรูปแบบ เช่น รูปน้ำเต้า หรือคนโทเล็ก หรือทรงรูปไข่ คอยาวแคบ ปากเล็ก เคลือบด้วยน้ำตาล หรือสีขาว หรือเคลือบทั้งสองสีในใบเดียวกัน น่าจะใช้บรรจุน้ำมัน หรือน้ำ

- โถ มีลักษณะเกือบเป็นรูปทรงกระบอก กว้างกว่าส่วนฐานเล็กน้อย มีฝาครอบ

- ตลับ มีลักษณะทรงกลมค่อนข้างแบนเตี้ย ปากกว้างมีฝาปิด ตัวตลับ และฝาทางด้านนอก จะเซาะร่องในแนวตั้งคล้ายผลพิททอง นิยมเคลือบเฉพาะด้านนอกเป็นสีชาวนวล

- คนโทหรือหม้อน้ำ มีลักษณะคล้ายผลน้ำเต้า บางใบทำเป็นรูปคน หรือรูปสัตว์ต่างๆ คอยาว ปากบาน ฐานเล็ก นิยมเคลือบสีน้ำตาล หรือเคลือบสองสีในใบเดียวกัน

- กุณฑี หรือหม้อน้ำมีพวย มีลักษณะผสมระหว่างกาน้ำกับคนโท ใช้สำหรับรินน้ำ นิยมเคลือบสีน้ำตาล หรือเคลือบสองสีในใบเดียวกัน

- ชาม มีหลายขนาด และรูปทรง นิยมเคลือบสีเขียว หรือสีขาว

- ส่วนประกอบสถาปัตยกรรม ใช้ตกแต่งประดับอาคาร มีหลายรูปแบบ เช่น กระเบื้องมุงหลังคา กระเบื้องเชิงชาย และบราลี เป็นต้น

- ประติมากรรมรูปสัตว์ เป็นประติมากรรมลอยตัว ทำเป็นรูปสัตว์ต่างๆ ทั้งสัตว์ปีกและสัตว์น้ำ

- เครื่องใช้ ละครเครื่องประดับ ส่วนใหญ่จะเคลือบด้วยสีน้ำตาล

- พระพิมพ์ มีทั้งชนิดเคลือบ และไม้เคลือบ ในบริเวณศาสนสถาน และชุมชนโบราณของจังหวัดบุรีรัมย์เป็นจำนวนมาก (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 88 - 89)

แหล่งเตาเผา อยู่ในเขตอำเภอต่าง ๆ รวม 9 อำเภอด้วยกัน

- อำเภอบ้านกรวด พบ ๘ แหล่งคือ แหล่งเตาเผาบ้านโคกใหญ่ บ้านโนนเจริญ บ้านสวาย บ้านถนนน้อย บ้านสายโท๒ บ้านละหอกตะแบง บ้านไชตะกู่ และแหล่งบ้านหนองไม้งาม

- อำเภอละหานทราย มีอยู่สามแหล่งด้วยกันคือ แหล่งเตาเผาบาระณะ พบกระจายอยู่ประมาณ 100 เตา อยู่ใกล้ลำน้ำปะเทีย แหล่งเตาเผาสระสาม อยู่บริเวณใกล้ช่องตะกิว มีอยู่ประมาณ 30 เตา และ แหล่งเตาเผาห้วยนาเกลือ

- อำเภอเมืองฯ พบ 9 เตาเผา 9 แหล่ง แหล่งเตาเผาสลักได อยู่ใกล้ห้วยจรเข้ม มีอยู่ 4 - 5 เตา นอกจากนี้ยังมีแหล่งเตาเผาหนองขาหย่างหนองหัววัว หินโคนบ้านรุน หนองไผ่โคกเก่า และแหล่งฯ บ้านโบาย

- อำเภอประโคนชัย พบเตาเผา 4 แหล่งคือ แหล่งเตาเผาบ้านน้อย โคกลอย บ้านปราสาท และแหล่งฯ บุญช่วย

- อำเภอสตึก พบเตาเผา 6 แหล่งคือ แหล่งเตาเผาบ้านโคกเมือง บ้านยา บ้านกระสัง บ้านร่อนทอง บ้านดงยายเพา และแหล่งฯ บ้านชุมแสง

- อำเภอหนองกี่ พบเตาเผา 3 แหล่งคือ แหล่งเตาเผาสระขาม บ้านเสือชะเง้อ และแหล่งฯ โคกสว่าง

- อำเภอกระสัง พบเตาเผา 3 แหล่ง คือ แหล่งฯ เมืองไผ่ หนองหัวช้าง และแหล่งฯ สีคิ้วสูงเนิน

- อำเภอลำปลายมาศ เตาเผา 3 แหล่ง คือ แหล่งฯ บุกันตัง และแหล่งฯ สีเหลี่ยม อยู่ใกล้ห้วยแสงพันน้อย แหล่งฯ บุชีเหล็ก อยู่ใกล้ห้วยฝายพระ

- อำเภอแคนดง พบเตาเผาแหล่งเดียวคือ แหล่งฯ บ้านดงพลอง

จากการพบแหล่งเตาเผากระจายอยู่ทั่วไปในทุกพื้นที่ของบุรีรัมย์ แสดงว่าชุมชนในแถบนี้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาเคลือบได้ ซึ่งเป็นแบบที่ได้รับความนิยมจากจีน และนับว่าเป็นแหล่งผลิตเครื่องสังคโลกที่ใหญ่ที่สุด เก่าที่สุดในประเทศไทย (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 89 - 90)

ภาษา

บุรีรัมย์เป็นที่รวมกลุ่มชาติพันธุ์สำคัญอยู่ 4 กลุ่มคือ กลุ่มไทยเขมร กลุ่มไทยโคราช กลุ่มไทยลาว และกลุ่มไทยส่วย

ภาษาไทยลาวกับภาษาไทยโคราช มีส่วนใกล้เคียงกัน คือ ใช้คำพูดคำเดียวกันแต่ออกเสียงต่างกัน

ภาษาส่วย หรือกวย มีส่วนใกล้เคียงกับภาษาเขมร บางคำก็ใช้ร่วมกัน พุฒกันรู้เรื่องเหมือนไทยกับลาว

กลุ่มไทยโคราช เดิมส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตอำเภอนางรอง จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ไทยนางรอง นอกนั้นตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตอำเภอปะคำ โนนสุวรรณ หนองกี่และอำเภอเมืองฯ บางส่วน

กลุ่มไทยลาว เดิมตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตอำเภอพุทไธสง สำเนียงพูดจะแตกต่างจากไทยลาว สายอุบล ขอนแก่น ร้อยเอ็ด และศรีสะเกษ

กลุ่มไทยเขมร เดิมตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตอำเภอเมืองฯ กระสัง ประโคนชัย ห้วยราช สตึก และอำเภอพลับพลาชัยบางส่วน

กลุ่มไทยส่วยหรือไทยกวย อยู่ในเขตอำเภอสตึก ประโคนชัย หนองกี่ กระสัง และอำเภอพลับพลาชัย พวกไทยส่วยมักกระจายไปปะปนกับชนเผ่าอื่น มักไม่นิยมพูดภาษาของตนเอง (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 101 - 102)

จารึก

จารึกส่วนใหญ่ที่พบในจังหวัดบุรีรัมย์เป็นจารึกบนแผ่นศิลา จารึกบนแผ่นสำริด และจารึกบนแผ่นดินเผา แบ่งออกเป็นกลุ่มอักษรปัลลวะ หลังปัลลวะ และอักษรขอม แหล่งที่พบจารึกเป็นส่วนใหญ่คือที่ศาสนสถาน เช่น ที่ปราสาทเขาพนมรุ้ง และปราสาทเมืองต่ำ จารึกบุรีรัมย์ที่เก่าแก่ที่สุดคือจารึกอักษรปัลลวะจากถ้ำเปิดทอง (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 106)

อักษรปัลลวะเผยแพร่จากอินเดียตอนใต้เข้ามาสู่ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 11 - 12 จารึกอักษรปัลลวะที่ปรากฏในประเทศไทย ที่มีศักราชชัดเจนคือจารึกเขาวัง จังหวัดปราจีนบุรี ศักราชที่ระบุคือ 1182

จารึกอักษรปัลลวะ และหลังปัลลวะ (พุทธศตวรรษที่ 12 - 14) แบ่งออกเป็นจารึกปัลลวะ 9 หลัก จารึกหลังปัลลวะ 8 หลัก จารึกที่พบในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ มีจารึกอักษรปัลลวะ 3 หลักและหลังปัลลวะ 1 หลัก อักษรปัลลวะได้พัฒนารูปแบบมาเป็นอักษรขอมโบราณ จารึกบุรีรัมย์ส่วนใหญ่เป็นจารึกอักษรขอม พบที่ปราสาทพนมรุ้ง 7 หลักและจารึกด่านปะคำ มีจารึกที่น่าสนใจ ดังนี้ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 107)

จารึกบ้านโคกกลาง เป็นจารึกด้วยอักษรขอมโบราณเป็นภาษาเขมร เมื่อปี พ.ศ.1565 จารึกลงบนใบเสมาหินทรายขนาดกว้าง 23.5 เซนติเมตร ยาว 47 เซนติเมตร หนา 6.5 เซนติเมตร ในจารึกบอกว่เสนาบดีวัดที่ดินคะอวงเวล แล้วปักหลักเขตให้คืบแก่พระคะอวงเวล แสดงว่าพระคะอวงเวลเป็นเจ้าของที่ดิน แห่งหมู่บ้านคะอวงเวล และอาจมีการรุกกล้าที่ดิน

ด้านที่สองของจารึก กล่าวถึงการมอบหมายหน้าที่ให้บุคคลปฏิบัติเพื่อรักษาวัตถุสิ่งของและหมู่บ้านต่างๆ ข้อความดังกล่าว ไม่มีความสัมพันธ์กับข้อความในด้านที่หนึ่งเลย (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 110 - 111)

จารึกรอบภาชนะเงิน เป็นจารึกด้วยอักษรขอมโบราณเป็นภาษาเขมร เมื่อปี พ.ศ.1682 จารึกลงบนภาชนะเงินทรงกลมเตี้ย คล้ายขันผิวเรียบ ไม่มีลวดลาย มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 5.7 เซนติเมตร สูง 1.7 เซนติเมตร ชูคพบที่บริเวณที่เป็นโคกในพินาห่างจากปราสาทหนองจองหรือปราสาทหัววัวในเขตอำเภอเมือง ฯ ประมาณสองกิโลเมตรเศษ

ในจารึกดังกล่าวมีการบอกนามผู้ถวายและเทพเจ้าผู้รับถวาย (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 113 - 114)

จารึกบนเครื่องเคลือบเผารูปกระดิ่ง เป็นจารึกด้วยอักษรขอมเป็นภาษาเขมร จารึกเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 17 จารึก ลงบนเครื่องเคลือบรูปกระดิ่ง ขนาดกว้าง 10 เซนติเมตร ยาว 12 เซนติเมตร (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 114 - 115)

จารึกบ้านโคกเมือง เป็นจารึกด้วยอักษรขอมโบราณเป็นภาษาเขมร จารึกเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 17 จารึกลงบนหินอัคนี ขนาดกว้าง 9 เซนติเมตร ยาว 13 เซนติเมตร หนา 3 เซนติเมตร กล่าวถึงกรณีการปักหลักบอกอาณาเขตจากหมู่บ้านหนึ่งไปอีกหมู่บ้านหนึ่ง โดยเกี่ยวข้องกับผู้ที่มิ้นามว่าจันทราทิตย์ บ้านโคกเมืองที่พบจารึกนี้ เป็นที่ตั้งปราสาทเมืองต่ำ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 115)

ประติมากรรม

งานแกะสลักหิน ในอีสานได้มีการนำหินมาสร้างปราสาท และแกะสลักเป็นรูปเคารพ และเครื่องใช้อื่นๆ เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในพุทธศตวรรษที่ 12 - 18 ในระยะต่อมา สิ่งต่างๆ เหล่านี้ได้ถูกทอดทิ้งไปเป็นเวลานาน

เมื่อประมาณปี พ.ศ.2500 ได้มีการจำลองพระพุทธรูป และเทวรูป เพื่อทดแทนความต้องการโบราณวัตถุดังกล่าว ซึ่งมีเพิ่มมากขึ้น มีการตั้งศูนย์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านขึ้นที่บ้านเลขที่ 131 หมู่ 1 ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองฯ ทำการจำลองโบราณวัตถุโดยการแกะสลักหินโดยใช้หินทราย หรือหินทรายเขียวที่มีอยู่ทั่วไปในภูเขาพนมดงรักและเขาสันกำแพง หินทรายจะมีสีชมพู สีเหลืองและสีผสมตามแหล่งกำเนิด

งานแกะสลักหินเป็นการจำลองส่วนประดับศาสนสถาน เช่น ทับหลังและนาค เป็นต้น นอกจากนั้นจะเป็นรูปลอยตัว เช่น เทพพานะ ทวารบาล ฤๅษี เทพเจ้าปางต่างๆ ขนาดของงานตั้งแต่ขนาดเล็ก น้ำหนักต่ำกว่า 1 กิโลกรัม ไปจนถึงงานขนาดใหญ่ที่หนักถึงยี่สิบห้าตัน

การแกะสลักหินในระยะต่อมาได้กระจายออกไปยังอำเภอต่างๆ เช่น อำเภอบ้านกรวด อำเภอปะคำ อำเภอโนนดินแดง อำเภอหนองกี่ และอำเภอละหานทราย เป็นต้น (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 97 - 98)

สถาปัตยกรรม

อาคารที่อยู่อาศัย บ้านแบบเดิมทำด้วยไม้ บ้านกลุ่มไทยลาว ได้ดูจะสูงมาก เพราะเป็นที่สำหรับใช้ประโยชน์หลายอย่าง เช่น เป็นที่ทอผ้า ผูกสัตว์เลี้ยง เช่น วัวควาย เลี้ยงไก่ และพักผ่อนตอนกลางวัน ส่วนบ้านกลุ่มไทยเขมร ได้ดูบ้านจะสูงน้อยกว่าเพราะมีการใช้ประโยชน์น้อยกว่า สำหรับการจัดภายในห้อง มีความแตกต่างกันบ้าง ตามพื้นฐานทางวัฒนธรรม ปัจจุบันความเชื่อเดิมที่จะไม่อยู่บ้านอิฐยกเว้นพระ ได้เปลี่ยนไป และไม่ได้ขาดแคลนมากขึ้น ทำให้มีบ้านแบบตะวันตกเข้ามาแทนที่

ลักษณะเรือนไม้ในท้องถิ่น จะมีได้ดูสูง หลังคาทรงสูง ฝังของเรือนประกอบด้วยหน่วยย่อยที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน ส่วนใหญ่เปิดโล่ง ลมพัดผ่านได้สะดวก เป็นเรือนที่สนองตอบผลประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวันของผู้อยู่อาศัยได้อย่างดี (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 99 - 100)

อาคารทางศาสนา ได้แก่ อุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ เป็นต้น จะมีรูปแบบเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ตามแต่ท้องถิ่น เช่น อุโบสถจะเป็นอาคารต่อด้วยดินดิบ แบบไทยเขมร โดยก่อทึบไม่ยกพื้น แต่ถ้าเป็นแบบไทยลาว จะยกพื้นสูง และด้านหน้าเปิดโล่ง ต่อมาภายหลังเมื่อมีการนำเอาแบบของกรมศาสนามาใช้เป็นมาตรฐาน จึงมีรูปแบบเดียวกันหมดและเหมือนกันทั่วประเทศ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 100)

ศิลปหัตถกรรม

หม้อบ้านเขวาสี อยู่ในเขตตำบลบ้านจาน อำเภอพุทไธสง ในสมัยก่อนหม้อดินเป็นภาชนะที่ใช้ในการหุงต้มอาหาร โดยทั่วไปมีวิธีปั้นหม้อดินดังนี้

อุปกรณ์ที่ใช้ได้แก่ ดินเหนียวเนื้อละเอียด แกลบสำหรับผสมหัวเชื้อ ตะแกรงตาถี่สำหรับร่อนหัวเชื้อ หินทุ ไม้ลายเหมือนไม้พาย แต่ด้ามสั้นใช้คู่กับหินทุในการแต่งรูปร่างของหม้อ และไม้สักคองสำหรับทำลวดลายที่คอหม้อ

วิธีปั้นหม้อ ใช้ดินเหนียวเนื้อละเอียดมาคลุกกับแกลบ แล้วปั้นเป็นก้อนรูปร่างรี ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 4 - 5 นิ้ว แล้วนำไปตากแดดให้แห้ง จากนั้นนำไปเผาไฟให้ดินสุกเป็นสีเหลือง

งอมล้ม แล้วนำมาโขลกให้ละเอียด แล้วนำเอาไปร่อนด้วยตะแกรงตาถี่ ตักเอาผงละเอียดไปใช้เป็นตัว
เชื้อในการปั้นหม้อ

- นำหัวเชื้อที่ร่อนแล้วคลุกเคล้ากับดินเหนียวที่จะใช้ปั้นหม้อ นวดให้เข้ากันดี ผสมน้ำให้ดิน
อ่อนพอเหมาะ

- นำดินจำนวนหนึ่งที่จะปั้นหม้อมากน้อยตามขนาดที่จะปั้น หากถึงบนแท่นที่เตรียมไว้เป็น
รูปทรงกระบอกตัน

- ใช้มือดันให้เป็นโพรงหนึ่งด้าน (เท่าปาก) ขนาดของโพรงเป็นไปตามขนาดของหม้อ ทำเป็น
หม้อทรงหยาบ

- นำดินที่ขึ้นรูปแล้วนั้นมาตั้งบนแท่นสูงประมาณ 70 เซนติเมตรเพื่อทำสันปากหม้อ คือ ทำ
การบีบปากและคอหม้อก่อนโดยใช้ใบสับปะรด หรือแผ่นพลาสติกเป็นอุปกรณ์ ใช้หัวแม่มือจับด้านใน
อีกส้นนิ้วจับด้านนอก วนถอยหลังไปรอบๆ ถ้าดินเริ่มแข็งก็ใช้น้ำแตะะให้ลื่น เมื่อตกแต่งจนสวยงามตาม
ต้องการแล้ว นำไปผึ่งแดดพอมหาดๆ แล้วนำไปปั้นต่ออีก

- เมื่อคอหม้อแห้งพอมหาดๆ ก็นำมาแต่งตัวหม้อต่อไป โดยใช้หินตุ้บแต่งด้านใน และใช้ไม้
ลายแต่งด้านนอก ตีหม้อให้หนาหรือบางเป็นทรงต่างๆ ตามประเภทของหม้อที่ต้องการ เช่น หม้อหุง
ข้าว หม้อหนึ่ง โองน้ำ กาละมัง และกระถางปลูกต้นไม้

- เมื่อบั่นได้ขนาดและรูปร่างตามต้องการแล้ว จึงนำไปผึ่งแดดให้แห้งพอมหาด จากนั้น
นำมาตกแต่งผิวให้เรียบอีกครั้ง แล้วนำไปผึ่งลมไว้

- นำหม้อที่ผึ่งจนได้ที่แล้วนำไปเผาจนสุก (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์
เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 193)

ผ้าไหมลายมัดหมี่พื้นเมือง การทอผ้ามัดหมี่ของชาวบุรีรัมย์ใช้ลายเก่าแก่ดั้งเดิม ที่สืบทอด
กันต่อมา ได้มีการพัฒนาลายใหม่ๆ ขึ้นมากตามความเหมาะสม และความต้องการของตลาด
ลายมัดหมี่พื้นเมือง มีที่มาแตกต่างกันพบว่ามีต้นแบบมาจากพืช สัตว์ และเครื่องมือ
เครื่องใช้ในครัวเรือน ซึ่งบางอย่างสูญหายไปแล้ว แต่ยังคงปรากฏต้นเค้าอยู่บนลายมัดหมี่ (วัฒนธรรม
พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 194)

พิธีกรรม

พิธีเซ่นปะคำ เป็นประเพณีชาวไทยภูเขาที่มีอาชีพจับช้างและเลี้ยงช้าง ทำพิธีกรรมก่อน
ออกไปคล้องช้างเพื่อบอกกล่าว หรือแจ้งให้ผีปะคำทราบ ดังนั้นตามบ้านของชาวกูยที่จับช้างจะต้อง
สร้างศาลปะคำสำหรับเก็บ เชือกปะคำ และต้องมีการเซ่นไหว้เป็นประจำเพื่อความ เป็นสิริมงคล
(วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 168)

หนึ่งปะคำเป็นหนึ่งโค หรือหนึ่งควายตากแห้ง ที่มีความเหนียวแน่นมั่นคงพอที่จะสามารถต้านทานกำลังช้างได้ จะต้องมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 - 2 นิ้ว มีความยาวประมาณ 20 - 30 วา หนึ่งปะคำดังกล่าวจะนำมาทำเป็นปวงบาศก์ และประกอบพิธีเพื่อให้ความศักดิ์สิทธิ์ มีความเชื่อว่าวิญญาณของปู่ตายาย ครูบาอาจารย์ จะมาสิงสู่ในเชือกนั้น ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำตระกูลเมื่อเวลาออกไปคล้องช้างจึงต้องสร้างร้านหรือโรงสำหรับเช่นสรวงเป็นประจำ โรงปะคำสร้างด้วยเสาสี่ต้น ยกเป็นร้านสูงจากพื้นดินประมาณ 2 - 3 เมตร มุงหลังคาเพื่อกันแดดกันฝน ทุกคนในครอบครัวจะให้ความเคารพนับถือ ห้ามมิให้เหยียบยำ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 168)

การประกอบพิธีเช่นหนึ่งปะคำ ประธานในพิธี คือ หมอเฒ่าซึ่งเป็นผู้อาวุโสและมีความชำนาญในการคล้องช้างป่า ส่วนบุคคล ที่มีอาวุโสรองลงมา จะได้รับแต่งตั้งให้เป็น หมอสะดำ (ควาญช้างประจำช้างขาวช้าง) และ หมอสะเตียง (ควาญช้างประจำช้างซ้ายช้าง) เมื่อถึงเวลาประกอบพิธีควาญช้างอื่น ๆ พร้อมด้วยญาติพี่น้องจะมาพร้อมกันในโรงพิธี (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 168)

เครื่องเช่นสังเวทในพิธีกรรม ได้แก่ หัวหมูพร้อมเครื่องในหมู หรืออาจเป็นเปิดต้มแทนก็ได้ไก่ต้มหนึ่งตัว เหล้าขาวหนึ่งขวด กรวยใบตองห้ากรวย นาดอกไม้เสียบในกรวยเทียบหนึ่งคู่ หมากสองคำ บุหรี่สองมวน ข้าวสวยหนึ่งจาน แกงหนึ่งถ้วย ขมิ้นผง น้ำเปล่าหนึ่งขัน กับด้ายผูกแขน (ด้ายดำหรือด้ายแดง) เมื่อเตรียมเสร็จแล้ว หมอเฒ่า หมอสะดำ หมอสะเตียง จะจุดธูปเทียนบูชาเช่นสังเวทียะปะคำ พร้อมกับเสียงทายด้วยคางไก่และไข่ต้ม โดยกล่าวอธิษฐานว่า ถ้าไปคล้องช้างครั้งนี้จะได้หรือไม่ จะโชคดีหรือโชคร้าย ขอให้ปรากฏให้เห็นจากการเสียงทายจับคางไก่ และไข่ต้ม ถ้าคางไก่จุ่มและไข่ต้มเขียวดำ แสดงว่าเป็นลางไม่ดี ห้ามควาญช้างออกคล้องช้างป่า ถ้าไปอาจถึงตาย แต่ถ้าคางไก่เหยียดตรงเป็นปกติ แสดงถึงโชคดีและจะปลอดภัย ออกไปคล้องช้างได้ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 168 - 169)

พิธีไหว้ปู่ตาเป็นพิธีกรรมในการสร้างขวัญและกำลังใจในการดำรงชีวิตของชาวไทยอีสาน โดยที่มีความเชื่อว่าบรรพชนของคน อันได้แก่ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ล่วงลับไปแล้ว ลูกหลานจะต้องทำที่อยู่อาศัยให้ท่านเหล่านั้นใหม่ โดยจะเลือกสถานที่ที่ร่มรื่นเงียบสงบซึ่งก็จะเป็นป่าไม้ แล้วสร้างศาลให้เป็นเรือนอาศัย เป็นที่สิงสถิตของวิญญาณผีปู่ตา (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 169)

ในปัจจุบันความเชื่อในเรื่องนี้ หมายถึงการไหว้บรรพชนผู้ล่วงลับไปแล้วของทุกครอบครัว การจัดประกอบพิธีมักจะทำในวันขึ้นสามค่ำเดือนสามของทุกปี ระหว่างเวลา 06.00 ถึง 07.00 น. ตามความเหมาะสมของแต่ละท้องถิ่น เครื่องเช่นสังเวทียะปะคำประกอบด้วย ธูป เทียน กรวยดอกไม้มาก พลุ

บุหรื ไข่ต้ม ข้าว น้ำ และสุราขาว (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 169)

ในการทำพิธีทุกครัวเรือนจะนำเครื่องเช่นสังเวทย์มาที่ศาลปู่ตา แล้วให้ผู้สูงอายุที่เป็นชายขึ้นไปอยู่บนศาลปู่ตา โดยไม่จำกัดจำนวนเพื่อรวมเครื่องสังเวทย์ไว้รวมกันทั้งหมด แล้วทุกคนกล่าวคำขอขมา และกล่าวขอพรให้เกิดสิ่งดีงามเป็นสิริมงคลต่อตน โดยต่างคนต่างกล่าว จากนั้นจึงนำเครื่องเช่นสังเวทย์ไปให้ผู้สูงอายุที่อยู่บนศาลปู่ตา เพื่อนำไปไหว้ปู่ตาบนศาลต่อไป จากนั้นทุกคนจะเทน้ำและสุราขาวที่เตรียมมาลงบนดินแล้วเรียกปู่ตามาตีหมักเครื่องเช่นสังเวทย์ โดยกล่าวเชิญชวนสามครั้ง จากนั้นจึงดูการเสี่ยงทายโดยดูที่หางไก่ โดยจะมีผลการทำนายดังนี้

ถ้าหางไก่โค้งไปข้างหน้า หมายถึงดีมาก ถ้าหางไก่ม้วนเข้า หมายถึงไม่ดี ถ้าหางไก่มีสีดำ หมายถึงไม่ดีอย่างมาก (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 170)

ประเพณีเทกระจาด เป็นพิธีกรรมตามความเชื่อในการสร้างขวัญ และกำลังใจในการดำรงชีวิตเช่นเดียวกับพิธีไหว้ปู่ตาเป็นของชาวไทยเขมรเพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ มักทำพิธีในวันแรมสิบห้าค่ำเดือนสิบ ระหว่างเวลา 04.00 น. ถึง 05.00 น. ตามความเหมาะสมของแต่ละท้องถิ่น สถานที่ประกอบพิธี คือที่วัด เครื่องประกอบพิธีมีข้าวต้มมัด ขนม เมล็ดพันธุ์พืช ถั่ว งา เผือก ไข่ไก่กระบุง หรือกระจาดไปวัด (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 170)

เริ่มพิธีด้วยพระสงฆ์สวดมนต์ เพื่อเป็นการรวมญาติระลึกถึงญาติและบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วจากนั้นนำของประกอบพิธีแห่รอบโบสถ์ เมื่อครบสามรอบแล้วจึงเอาของในกระจาดออกแล้วแย่งกันเก็บเอาคืน มีความเชื่อว่าหากครอบครัวใดไม่ไปทำบุญ และร่วมพิธีในวันนี้ ฝิ่ปู่ตายาย และบรรพบุรุษจะสาปแช่ง ไม่ให้พบความสุขความเจริญ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 170)

มรดกทางพระพุทธศาสนา

สถาปัตยกรรม

โบสถ์วัดถนนหัก ตั้งอยู่ที่วัดถนนหัก ตำบลถนนหัก อำเภอนางรอง เป็นสถาปัตยกรรมที่มีความเรียบง่ายและสมถะ สร้างขึ้นด้วยความร่วมมือของชาวบ้าน สันนิษฐานว่าเดิมเป็นโบสถ์ไม้ทั้งหมด ต่อมาได้ปรับปรุงเป็นก่ออิฐถือปูน วัสดุมุ่งหลังคาเดิมน่าจะเป็นกระเบื้องไม้ ซ่อฟ้า ใบระกา เพียงยกชั้นหลังคาให้ซ้อนกันขึ้นไป เพื่อให้ดูแตกต่างจากอาคารทั่วไป เสาภายในเป็นเสาไม้เหลี่ยม แต่งบัวที่หัวเสา พื้นก่อด้วยอิฐพื้นเมืองภายหลังจึงเทคอนกรีต

มีช่องหน้าต่างเล็กๆ อยู่ทุกช่องเสา เป็นหน้าต่างบานลูกฟัก มีการแกะสลักลวดลายที่อกเสา ซึ่งลูกทรงไม้กลึงแบบลูกมะหุค ด้านหน้าโบสถ์ซึ่งหันไปทางทิศตะวันออก มีบานประตูลูกฟักแบบโบราณ มีการแกะสลักที่อกเสาเช่นเดียวกับหน้าต่าง มีร่องรอยปูนปั้นที่ซุ้มประตู

ภายในโบสถ์มีภาพเขียนระบายสีซึ่งยังคงดูสดใสอยู่มากเป็นภาพพุทธประวัติ มีอยู่หลายตอน เช่นตอนผจญมาร เป็นต้น (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 91)

กุฏิวัดถนนหัก ตั้งอยู่ที่วัดถนนหัก ตำบลถนนหัก อำเภอนางรอง สร้างเมื่อปี พ.ศ.2477 ลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นอาคารชั้นเดียว ใต้ถุนสูง วางผังเป็นแบบเรือนหมู่ภาคกลาง ลักษณะของหลังคาเป็นแบบปั้นหยาโครงสร้างทั้งหมดเป็นไม้เนื้อแข็งมีซุ้มหลังคาคกลมุมนันได

ช่องลมใช้แผ่นไม้ฉลุติดตั้งเหนือหน้าต่าง ติดตั้งระหว่างช่วงเสาในระดับยอดฝา และมีการตีระบายไม้ที่ปั้นลมและเชิงชายหลังคาด้วย (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 91)

โบสถ์วัดขุนทอง ตั้งอยู่ที่วัดขุนทอง อำเภอนางรอง ลักษณะทางสถาปัตยกรรมคือ หลังคามีมุขประเจิด มุงสังกะสี หน้าจั่วไม้กระดาน แนวนอนมีลายฉลุที่ปลายปั้นลม และระบายชายมุขประเจิด อาคารโบสถ์ก่ออิฐถือปูน ใช้อิฐก้อนใหญ่ ฐานมีร่องรอบศิลาแลง ซึ่งอาจนำมาจากศาสนสถานอื่น (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 92)

โบสถ์วัดโพธิ์น้อย ตั้งอยู่ที่วัดโพธิ์น้อย ตำบลปะคำ อำเภอปะคำ มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมคือ เป็นโบสถ์ฝาไม้แนวตั้ง เสาเหลี่ยมตีประยัดตึ๊งด้วยตะปู พื้นคอนกรีตมีบันไดด้านข้างทั้งด้านหน้าและด้านหลังโบสถ์ โบสถ์หลังเก่ามีหลังคาซ้อนสี่ชั้น ซ่อฟ้า มีลักษณะน้อมตัวลงทำนองอ่อนน้อมถ่อมตน(วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 92)

ประติมากรรมในทางพุทธศาสนา

พระพุทธรูปประทับยืน เป็นพระพุทธรูปสำริด สูง 1.10 เมตร พระกรทั้งสองยื่นออกไปข้างหน้า พระกรขวาอยู่ในท่าแสดงธรรม พระเมลาเป็นรูปกรวย เม็ดพระศกเป็นรูปก้นหอยเล็กๆ พระขนงโค้งต่อกันคล้ายปีกกา พระอุณาโลมอยู่กลางพระนลาฏ ห่มจีวรคลุมบางแนบพระองค์เป็นพระพุทธรูปสำริดสมัยทวาราวดี ที่ใหญ่ที่สุดเท่าที่เคยพบในประเทศไทย (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 56 - 57)

พระโพธิสัตว์ประทับยืนในท่าสมภังค์ เป็นพระโพธิสัตว์สำริดสูง 1.37 เมตร มีสี่กร พระกรหน้าทั้งสองข้างยื่นออกไปข้างหน้า แสดงท่าคล้ายท่าแสดงธรรม พระกรซ้ายด้านหลังยกขึ้นในท่าคล้ายถือของ ส่วนพระกรขวาด้านหลังหักตรงข้อศอก พระเกศาทำเป็นวงซ้อนกันสี่ชั้น ทรงภูษาสั้นบาง แขนบพระองค์ มีเข็มขัดเส้นเล็กแนบเอว (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 57)

พระโพธิสัตว์ประทับยืนในท่าตรีภังค์ เป็นพระโพธิสัตว์สำริดสูง 47 เซนติเมตร ทรงภูษามงกุฏ ทรงภูษาสั้น มีเข็มขัดผ้าเส้นเล็กๆ คาดทับอยู่เหนือพระเศียร และผูกชายเป็นโบที่ด้านหน้าชายผ้าห้อยอยู่ทางด้านขวา ริวชายผ้าทำเป็นเส้นบางๆ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 57)

โบเสมอบ้านปะเคียบ ทำด้วยหินทรายและศิลาแลง บางชิ้นแกะสลักเป็นรูปสถูปแบบหยาบๆ แบ่งออกเป็นสามกลุ่ม กลุ่มแรกอยู่ในบริเวณวัดทรงศิรินาวาส ปัจจุบันได้นำไปใช้ทำโบเสมาของอุโบสถที่สร้างขึ้นใหม่ ชาวบ้านได้ขนมาจากที่ต่างๆ รวมทั้งของเดิมที่มีอยู่แล้วในบริเวณที่เรียกว่าสวนศิลาจารึก กลุ่มที่สาม ทำด้วยศิลาแลงอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ทางทิศตะวันตก เข้าใจว่าคงอยู่ที่นี้มาแต่เดิมนอกจากนั้นยังมีการนำโบเสมาบางส่วนไปทำโบเสมาอุโบสถที่สร้างใหม่ของวัดสุพลศรีทวารามบ้านโนนสูง ตำบลบ้านแพ ซึ่งเป็นหมู่บ้านใกล้เคียงกัน (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 59)

ศาสนสถาน

วัดกลาง เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี อยู่ในเขตตำบลในเมือง อำเภอเมืองฯ ได้รับการสถาปนาเป็นวัดหลวง เมื่อปี พ.ศ.2533

วัดกลางสร้างเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2300 เศษ ในปี พ.ศ.2319 เจ้าพระยาจักรีเคยนำทัพมาหยุดพักแรมใกล้ๆ กับวัดกลางภายในวัดมีสระโบราณเรียกว่า สระสิงโต เป็นสถานที่ที่ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาของขุนนางเจ้าเมืองในสมัยนั้น โดยนำน้ำในสระนี้ไปกระทำพิธีในพระอุโบสถหลังเก่า

เมื่อครั้งพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาห้ารอบ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ.2530 จังหวัดบุรีรัมย์ได้นำน้ำจากสระนี้ ทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อใช้ในพระราชพิธีนั้นด้วย พระอุโบสถวัดกลางในปัจจุบันถือว่าใหญ่ที่สุดและสูงที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือลักษณะและรูปทรงคล้ายพระอุโบสถในภาคกลาง มีความสมส่วนงดงาม กุฏิแต่ละหลังมีมุขสามมุข สองชั้น เป็นอาคารแบบทรงไทย รวมถึงอาคารเรียนพระปริยัติธรรมด้วย (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 151)

วัดท่าสว้าง ตั้งอยู่ที่บ้านท่าสว้าง ตำบลกระสัง อำเภอกะสัง ได้ขึ้นทะเบียนเป็นวัดในพระพุทธศาสนา เมื่อปี พ.ศ.2369 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาครั้งหลัง เมื่อปี พ.ศ.2516 เดิมชื่อวัดกระสัง ตั้งอยู่ที่บริเวณสระน้ำหนองกก ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น วัดท่าสว้าง

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ มีการก่อสร้างทางรถไฟต่อจากจังหวัดนครราชสีมาไปยังจังหวัดอุบลฯ ผ่านหมู่บ้านแห่งนี้ ทำให้หมู่บ้านมีความเจริญขึ้น ทางราชการจึงยกฐานะหมู่บ้านกระสังเป็นตำบลกระสัง และต่อมาได้ยกฐานะตำบลกระสังเป็นอำเภอกะสัง ในปี พ.ศ.2492 ได้เริ่มขุดสระน้ำภายในวัดโดยใช้กำลังเงินของวัดเอง และใช้แรงงานจากชาวบ้านซึ่งเข้ามาร่วมขุดโดยได้รับค่าจ้างเพียงเล็กน้อยจนได้สระน้ำขนาดใหญ่ที่เป็นอยู่ปัจจุบัน การพัฒนาวัดด้วยการสร้างศาลาการเปรียญ เมื่อปี พ.ศ.2498 ด้วยความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้าน และได้ใช้เป็นที่ตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมทั้งฝ่ายนักธรรมและฝ่ายเปรียญธรรม การพัฒนาวัดได้กระทำมาอย่างต่อเนื่อง จากท่านเจ้าอาวาสหลายท่านจนวัดมีสิ่งต่างๆ ครบถ้วนสำหรับวัด และสำหรับเอื้ออำนวยต่อสังคม สามารถตั้งสำนักศาสนศึกษาจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญศึกษา (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 152-153)

วัดโพธิ์น้อย ตั้งอยู่ที่บ้านปะคำ ตำบลปะคำ อำเภอปะคำ เป็นวัดเก่าแก่ของจังหวัดบุรีรัมย์ แห่งหนึ่ง เดิมวัดโพธิ์น้อยเป็น แหล่งชุมชนพุทธศาสนามาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 15 ปัจจุบันยังเป็นแหล่งค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดบุรีรัมย์ มีโบสถ์ที่มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่แปลกออกไปจากที่เคยพบเห็นโดยทั่วไป (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 153 - 154)

วัดเข้างคาร ตั้งอยู่บนเข้างคาร ในเขตอำเภอดัดดักกัน คืออำเภอนางรอง อำเภอนเฉลิมพระเกียรติ และอำเภอละหานทราย ที่ตั้งวัดมีร่องรอยโบราณสถานเก่าแก่ พบใบเสมาสมัยทวารวดีที่สำคัญหลายชิ้น วัดเข้างคารเป็นวัดที่ใหญ่โตสวยงาม มีโบสถ์ ศาลาและอาคารต่างๆ งดงามแปลกตา ภายในโบสถ์มีจิตรกรรมฝาผนังแสดงเรื่องในชาดกเป็นภาษาอังกฤษ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 154)

ใบเสมาเข้างคาร เป็นใบเสมาที่แกะด้วยหินทราย มีจำนวน 15 แผ่น มีขนาดสูง 1.08 - 2.10 เมตร ฐานกว้าง 23 - 90 เซนติเมตร หนา 15 - 32 เซนติเมตร แผ่นที่สมบูรณ์แกะสลักเป็นภาพทิพยบุคคลในพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ประทับยืนในท่าตรึงคัมภีร์แทนสี่เหลี่ยม ด้านบนเป็นฉัตร สองข้างเป็นพัดโบก ทรงฐานสี่เหลี่ยม มีชายพกด้านขวา เป็นลักษณะศิลปกรรมแบบทวารวดีท้องถิ่นอีสาน ส่วนแผ่นอื่น ๆ มีการแกะสลักเป็นสองแบบ แบบหนึ่งเป็นรูปทิพยบุคคล มีการสร้างต่อเติมทำให้ลักษณะเปลี่ยนไปหลายประการ แต่ยังคงเค้าเดิมให้เห็นว่าส่วนใหญ่ประทับยืนอยู่เหนือดอกบัว

ทรงภูษาศัน มีชายพกด้านขวา อีกแบบหนึ่งสลักเป็นรูปสถูป และดอกบัวธรรมจักรตามแบบศิลปะสมัยทวารวดี มีบางแบบที่ด้านหนึ่งแกะสลักเป็นรูปสถูปดอกบัว อีกด้านหนึ่งเป็นรูปทิวบุคคล สันนิษฐานว่า ใบเสมารูปสถูปดอกบัวธรรมจักรมีมาแต่เดิม ต่อมาเมื่อพุทธศาสนาฝ่ายมหายานเจริญขึ้นในดินแดนแถบนี้ จึงได้มีการนำใบเสมาเก่ามาสลักเป็นรูปทิวบุคคลเพิ่มเติม (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 59)

วัดหงษ์ เป็นวัดเก่าแก่แห่งหนึ่งของจังหวัดบุรีรัมย์ ตั้งอยู่ที่วัดศิระระแตร ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง มีตำนานแสดงประวัติพระเจ้าใหญ่ วัดหงษ์และบ้านศิระระแตร ซึ่งได้พบในวาระเดียวกัน

พระเจ้าใหญ่วัดหงษ์ ประดิษฐานอยู่ที่วัดหงษ์ บ้านศิระระแตร ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง มีตำนานพื้นเมืองแสดงประวัติของ พระเจ้าใหญ่ วัดหงษ์ รวมทั้งบ้านศิระระแตร ซึ่งได้พบในวาระเดียวกัน

พระเจ้าใหญ่เป็นพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง 1.37 เมตร สูง 2.20 เมตร สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างพร้อมกับเมืองพุทไธสง คือเมื่อประมาณปี พ.ศ.2200 ช่างที่สร้างอาจเป็นช่างสกุลลาว โดยดูจากพระเกศที่มีลักษณะเฉพาะในภาคอีสาน และในประเทศลาวเท่านั้น (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์. 2542: 154)

ประวัติอำเภอพุทไธสง

“คูเมืองเก่าแต่โบราณ นมัสการพระเจ้าใหญ่ สูดสวยผ้าไหมไทย แลวิไลบึงสระบัว”

เมืองพุทไธสง เดิมมีคูเมืองล้อมเกือบรอบเมือง ปัจจุบันซากคูเมืองยังพอมิให้เห็นทำให้มีการสันนิษฐานว่า“พุทไธสง”มาจากภาษาเขมรว่า“บันทายสรอง”แปลว่า“กำแพงสูง”

ภาพประกอบ 56 คูเมืองเก่าบริเวณโรงเรียนตงศิริราษฎร์อนุสรณ์

อำเภอพุทไธสง เป็นเมืองเก่าแก่เมืองหนึ่งซึ่งเป็นเมืองพร้อมๆ กับเมืองนางรอง เมืองตลุง (ประโคนชัย) มีหลักฐานทางโบราณคดีตั้งแต่สมัยทวารวดีเรื่อยมา จนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นเมืองมาก่อน พ.ศ.2319 ก่อนตั้งเมืองแปะ เมื่อเมืองแปะซึ่งเป็นเมืองหนึ่งในมณฑลอีสาน ได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็นบุรีรัมย์ เป็นจังหวัดหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือในสมัยนั้น พุทไธสงเดิมชื่อว่า “ไผทสรอง”เพี้ยนมาเป็นพุทไธสง จึงได้อินมาเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดบุรีรัมย์และตามหมายเหตุประชุมพงศาวดารของ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ จ.ศ.1161 ซึ่งตรงกับ พ.ศ. 2342 ได้บันทึกไว้ว่า พุทไธสงมีเจ้าเมืองคนแรก ชื่อพระยาเสนาสงคราม ครองเมืองพุทไธสง ตั้งแต่ พ.ศ. 2342 - 2370 และได้ปกครองเรื่อยมาก่อนที่จะตั้งเมืองแปะ (เมืองบุรีรัมย์) พุทไธสงได้ยกฐานะมาเป็นอำเภอพุทไธสง (ตามประวัติกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย) เมื่อปี พ.ศ. 2444 (ข้อมูลจากหนังสือบุรีรัมย์ 223ปี) แหล่งที่มาของประวัติเมืองพุทไธสงอีกแห่ง คือ หนังสืออนุสรณ์ 200 ปีเมืองพุทไธสง กล่าวไว้ว่า

เมืองพุทไธสง เป็นเมืองโบราณขนาดใหญ่ มีคูเมืองกำแพงเมือง (ดิน) ล้อมรอบขนาดของเมือง กว้างประมาณ 1, 000 เมตร ยาว 2, 400 เมตร จากการสำรวจภายในเมืองแห่งนี้ ของสำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 9 อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา อาจสันนิษฐานได้ว่าบริเวณเมืองพุทไธสงได้เคยเป็นที่ตั้งชุมชนมนุษย์ ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย ราว 3, 000 ปีมาแล้วในยุคแรกเริ่มของประวัติศาสตร์ ดินแดนที่ราบสูงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้รับวัฒนธรรมจากภายนอก โดยเฉพาะจากอินเดีย บรรดารัฐหรือเมืองได้รับการพัฒนาขึ้นมาหลายยุคหลายสมัย มีความเจริญรุ่งเรืองและล่มสลายไปตามกาลเวลา

ภาพประกอบ 57 อนุสาวรีย์ “พระยาเสนาสงคราม” เจ้าเมืองคนแรกของพุทไธสง

เมืองพุทไธสง ซึ่งปรากฏจากซากโบราณสถานคูเมืองกำแพงดินลักษณะวงรีค่อนข้างกลม ล้อมรอบด้วยคลองน้ำ 2 ชั้น มีถนน ประตูเมือง 4 ทิศ มีเศษซากภาชนะเครื่องปั้นดินเผา ทั่วมุมในดิน เป็นจำนวนมาก จึงสันนิษฐานได้ว่า สร้างเมืองขึ้นครั้งแรกในสมัยทวารวดีมีหลักฐานที่สำคัญคือ ได้พบพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ปางสมาธิ ที่ลำน้ำมูล บ้านวังปลัด ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง (ขณะนี้ ขึ้นกับตำบลบ้านแพ อำเภอกุเมือง) เป็นศิลปะแบบสมัยทวารวดี สร้างในพุทธศตวรรษที่ 11-16 เป็นพระพุทธรูปที่เก่าแก่ที่สุดที่พบในเมืองพุทไธสง สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ทรงเห็นว่าเป็นพระพุทธรูปที่เก่าแก่ มีความสำคัญ จึงได้เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกรุงเทพมหานครจำนวน 3 องค์

เมืองโบราณที่ปรากฏซากหลักฐานยุคแรกของประวัติศาสตร์ สมัยทวารวดีบนที่ราบสูงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของประเทศไทยในสมัยนั้น ได้แก่

- เมืองพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์
- เมืองนครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม
- เมืองฟ้าแดดสูงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์
- เมืองคันธาร อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

เมืองดังกล่าวได้ล่มสลายไปแล้ว เหลือแต่หลักฐานทางโบราณสถานและโบราณวัตถุ ให้เห็นมาจนทุกวันนี้ เมืองพุทไธสงในสมัยอาณาจักรขอมเรื่องอำนาจ ในพุทธศตวรรษที่ 17-19 กษัตริย์ขอม (ประเทศกัมพูชา) ได้ขยายอาณาเขตเข้ามาครอบครองบนที่ราบสูง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยได้สร้างโบราณสถาน โบราณวัตถุไว้เป็นจำนวนมาก เช่น ปราสาท ปรางค์กู่ ที่ปรากฏให้เห็นได้แก่

- ปราสาทเมืองต่ำ อำเภอประโคนชัย
- ปราสาทเขาพนมรุ้ง กิ่งอ.เฉลิมพระเกียรติ
- ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

ที่อยู่ในเขตเมืองพุทไธสง ได้แก่ ปรางค์กู่สวนแตง (อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ในปัจจุบัน) เป็นแบบโบราณสถานที่ยังสร้างขึ้น เป็นที่สถิตของเทพเจ้าและเป็นที่เคารพบูชาในศาสนาพราหมณ์ เป็นโบราณสถาน มีภาพสลักบนหินเป็นรูป "นารายณ์บรรทมสินธุ์" ในยุคของเรื่องอำนาจสมัยนั้น อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์กำลังครอบงำบริเวณนี้ ดังนั้น เมื่อสร้างเมืองบริเวณใด จึงมักสร้างเทวสถานด้วยศิลาแลง หรืออิฐถือปูน ส่วนมากจะสร้างเป็นรูปปรางค์ เพื่อใช้ประกอบศาสนพิธีตามลัทธิพราหมณ์ อิทธิพลทางศาสนาพุทธมีน้อย คนทั่วไปมักออกบวชเป็น "ฤาษี ดาบส" มากกว่าบวชเป็น "พระภิกษุ"

เมืองพุทไธสง ในสมัยอาณาจักรล้านช้าง พระเชษฐาราชาธิบดี กษัตริย์กรุงเวียงจันทน์ ได้ขยายอาณาเขตการปกครองเมือง ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย จึงมีวัฒนธรรม

ประเพณี ศิลปะภาษาพูด ที่เป็นเอกลักษณ์สืบทอดกันมาเป็นเวลาหลายร้อยปีจนถึงยุคปัจจุบัน ในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้ย้ายเมืองหลวงจากกรุงศรีอยุธยา มาตั้งที่เมืองลพบุรี ได้ตั้งให้เมืองพุทไธสงเป็นเมืองหน้าด่านขึ้นกับเมืองพิมาย จึงได้มีการปรับปรุงเมืองพุทไธสง ซึ่งเป็นเมืองร้างเก่ามาแต่สมัยขอม ให้มีคูเมืองเชิงดิน ป้อมค่าย กำแพง คูคลองน้ำรอบเมือง มีด่านเข้าออกเมือง และประตูเมือง 4 ทิศ เพื่อป้องกันข้าศึกศัตรู ปัจจุบันจึงปรากฏซากให้เห็นซากเมืองเก่าเท่านั้น

เมืองพุทไธสง คงสร้างยังไม่เสร็จเพราะคูเมืองไม่รอบตัวเมือง เหลือระยะทางอีกประมาณ 1 กิโลเมตร จึงจะบรรจบกัน คือ ระยะระหว่าง โรงเรียนตงสิริอนุสรณ์ กับ บ้านโนนหนองสรวง ในปัจจุบัน (คือบริเวณหนองบัว) ซึ่งคาดว่าบริเวณนี้คงจะเป็นแหล่งน้ำ เพราะสามารถตักน้ำจากห้วยเตยได้ ส่วนบริเวณบึงรอบๆ เมืองคงจะเป็น คลองน้ำยุทธศาสตร์ สำหรับประตูเมือง จะวางตามแนวทิศเหนือ - ใต้ และ ตะวันออก - ตะวันตก

ประตูเมืองด้านทิศเหนือ อยู่บริเวณประปา และบริเวณสนามกีฬาากลางในปัจจุบัน ประมาณ พ.ศ. 2486 ยังมีสะพานโค้งที่ทำด้วยไม้ เชื่อมคูเมืองด้านบึงใหญ่ กับ คูเมืองด้านสนามกีฬาากลาง การเข้าเมืองก็จะลอดเข้า - ออก ประตูใต้สะพานโค้งนั้น

- ประตูเมืองด้านทิศใต้ จะมีสะพานไม้อยู่บริเวณหน้าสถานีหมอนไหมพุทไธสงปัจจุบัน
- ประตูเมืองด้านทิศตะวันออก จะมีสะพานไม้อยู่ทางไปบ้านมะเฟือง
- ประตูเมืองด้านทิศตะวันตก จะอยู่บริเวณคูข้างกำแพงด้านทิศตะวันตกของโรงเรียนตงสิริ

ราษฎร์อนุสรณ์ในปัจจุบัน

สันนิษฐานว่า ถ้าสร้างเสร็จจะมีประตูเมืองอยู่ 4 ประตู เหตุที่สร้างยังไม่เสร็จ คงจะเกิดภาวะแห้งแล้งหรือเกิดโรคระบาดอย่างร้ายแรง จนมีคนตายเป็นจำนวนมาก คนที่มีชีวิตรอดคงจะอพยพไปอยู่ที่อื่น ดังหลักฐานที่พบใน บริเวณคิรวรพุทไธสง (บริเวณโรงเรียนพุทไธสงเดิม) และบริเวณ ที่ทำการสาธารณสุขอำเภอ (หน้าสถานีตำรวจภูธรอำเภอพุทไธสง) เคยพบกระดูกคนเป็นจำนวนมากอยู่ในหม้อดินเผาและฝังไว้ ซึ่งบริเวณดังกล่าวนี้ไม่ใช่ป่าช้า

เมื่อผู้คนอพยพไปอยู่ที่อื่นหมด เมืองพุทไธสงจึงถูกปล่อยให้รกร้างตั้งแต่นั้นมา ภายในคูเมืองพุทไธสง ไม่มีหลักฐานแสดงว่าเป็นของขอม เช่น ศิลาลง พระปรางค์ แต่มีผู้ขุดได้ทองคำแท่งฝังอยู่ในดิน ในราว พ.ศ. 2500 มีผู้ขุดได้ทองคำแท่ง ณ บริเวณด้านทิศตะวันออกของโรงเรียนบ้านพุทไธสง (โอบาสประชานุกูล) ในปัจจุบัน

อำเภอพุทไธสง ปัจจุบันแบ่งการปกครองออกเป็น 7 ตำบล 97 หมู่บ้าน เทศบาลตำบล 1 แห่งได้แก่เทศบาลตำบลพุทไธสง รายได้ของเทศบาล 28,282,400 บาท ไฟฟ้าเข้าถึงทุกหมู่บ้าน มีน้ำประปาใช้ในเขตเทศบาลโดยใช้น้ำจากบึงสระบัว อยู่ทางด้านทิศเหนือของตัวอำเภอ ทางคมนาคม

ติดต่อระหว่าง ชุมชนในเขตเทศบาล หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นถนนลาดยางติดต่อกันใช้ได้
ทุกฤดูกาล ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตร ทำนาเป็นหลัก ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม มี
สถานีทดลองหม่อนไหม 1 แห่ง มีพื้นที่ปลูกหม่อน 3, 648 ไร่ ผลิตผ้าไหมออกจำหน่ายเป็นสินค้า
สำคัญของจังหวัดมาเป็นเวลานาน

สถานที่ที่สำคัญ ได้แก่ วัดหงษ์ มีพระเจ้าใหญ่เป็นพระพุทธรูปเก่าแก่เป็นที่เคารพและเชื่อว่าเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ งานนมัสการพระเจ้าใหญ่วัดหงษ์ (วัดศรีษะแตร) ตรงกับวันขึ้น 14 ค่ำ ถึงวันแรม 1 ค่ำเดือน 3 ทุกๆ ปีเป็นเทศกาลนมัสการปิดทองพระเจ้าใหญ่ อำเภอพุทไธสง ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของชาวจังหวัดบุรีรัมย์ มีการทำบุญไหว้พระและมีมหรสพต่างๆ มากมาย

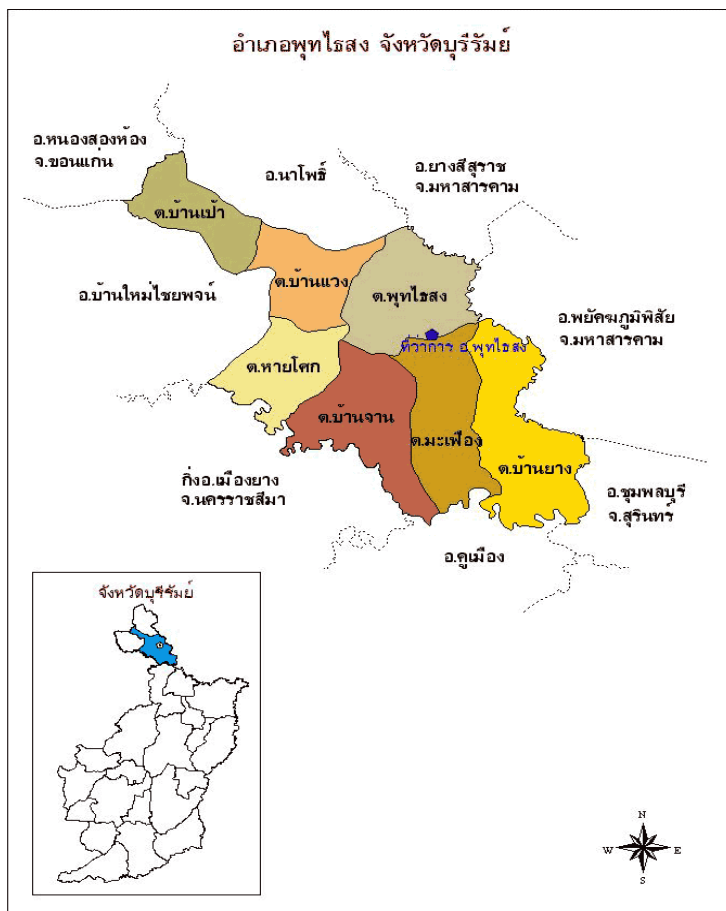

ภาพประกอบ 58 พระเจ้าใหญ่วัดหงษ์ (วัดศรีษะแตร)

ที่ตั้งและอาณาเขต

อำเภอพุทไธสงตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียงดังต่อไปนี้

- ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอหนองสองห้อง (จังหวัดขอนแก่น) และอำเภอนาโพธิ์
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอยางสีสุราชและอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย (จังหวัดมหาสารคาม)
- ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอชุมพลบุรี (จังหวัดสุรินทร์) อำเภอคูเมือง และอำเภอเมืองยาง (จังหวัดนครราชสีมา)
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์

ภาพประกอบ 59 แผนที่อำเภอพุทไธสง

อำเภอพุทไธสงแบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 7 ตำบล 97 หมู่บ้าน

1. พุทไธสง	13	หมู่บ้าน
2. มะเพื่อง	13	หมู่บ้าน
3. บ้านจาน	13	หมู่บ้าน
4. บ้านเป่า	12	หมู่บ้าน
5. บ้านแวง	13	หมู่บ้าน
6. บ้านยาง	18	หมู่บ้าน
7. หายไศก	15	หมู่บ้าน

ท้องที่อำเภอพุทไธสงประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 8 แห่ง ได้แก่

- เทศบาลตำบลพุทไธสง ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของตำบลพุทไธสง บางส่วนของตำบลมะเพื่อง และบางส่วนของตำบลบ้านจาน

- องค์การบริหารส่วนตำบลพุทไธสง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลพุทไธสง (เฉพาะนอกเขตเทศบาลตำบลพุทไธสง)
- องค์การบริหารส่วนตำบลมะเฟือง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลมะเฟือง (เฉพาะนอกเขตเทศบาลตำบลพุทไธสง)
- องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจาน ครอบคลุมพื้นที่ตำบลบ้านจาน (เฉพาะนอกเขตเทศบาลตำบลพุทไธสง)
- องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเป่า ครอบคลุมพื้นที่ตำบลบ้านเป่าทั้งตำบล
- องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแวง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลบ้านแวงทั้งตำบล
- องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านยาง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลบ้านยางทั้งตำบล
- องค์การบริหารส่วนตำบลหายโคก ครอบคลุมพื้นที่ตำบลหายโคกทั้งตำบล

ประวัติอำเภอนาโพธิ์

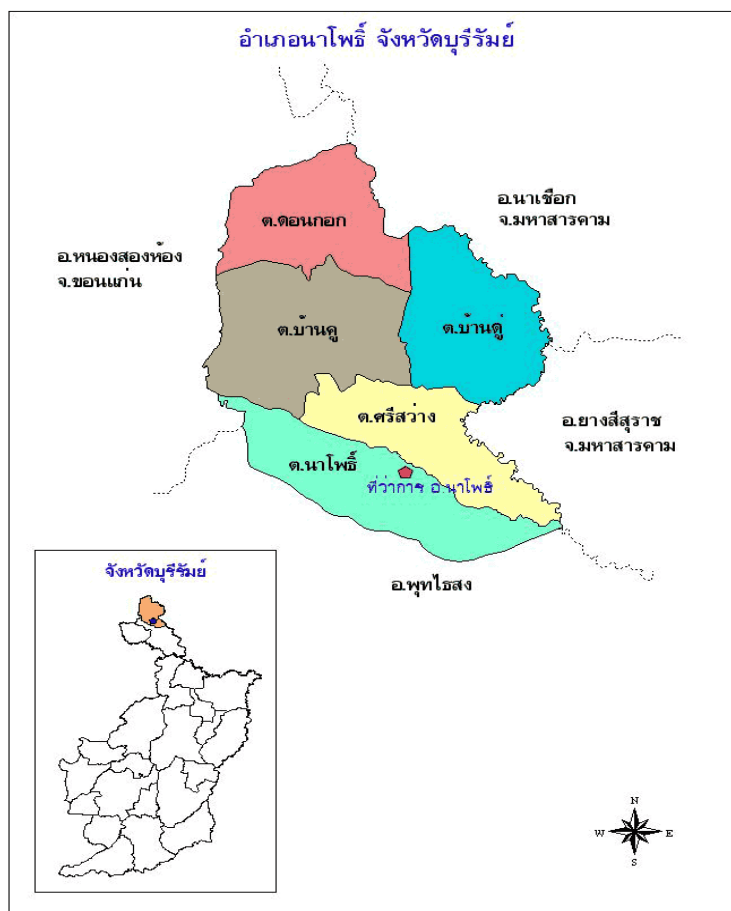
“เหนือสุดบุรีรัมย์ วัฒนธรรมล้าค่า ตระการตาบุญบังไฟ ผ้าไหมสวยนาโพธิ์”

นาโพธิ์ เป็นชื่อของหนองน้ำ และหมู่บ้านไม่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มาก่อนแต่มีผู้เล่าต่อกันมาว่า หนองน้ำนี้มีชื่อเดิมว่า “หนองอีไซ” เนื่องจากมีผู้อพยพมาจากที่อื่น มาตั้งถิ่นฐานอยู่ โดยมีช้างพังเชือกหนึ่งเดินไซเซมาตายที่หนองน้ำแห่งนี้ และได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “หนองอีไซ” และต่อมาก็ได้เปลี่ยนชื่อมาเป็น “นาโพธิ์” ตลอดมา

เดิมที อำเภอนาโพธิ์ เป็นตำบลหนึ่งที่ขึ้นกับอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อปี 2524 ทางราชการเห็นว่า มีประชากรมาก และมีเขตการปกครองกว้างขวางยากแก่การปกครองดูแล จึงได้อนุมัติแยกพื้นที่ออกมาเป็นกิ่งอำเภอนาโพธิ์ มี 4 ตำบลคือ ตำบลนาโพธิ์ ตำบลบ้านคู ตำบลบ้านดู่ และตำบลดอนกอก เมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2524 และต่อมาได้อนุมัติตั้งเป็นตำบลขึ้นอีก 1 ตำบล คือตำบลศรีสว่าง และได้รับการยกฐานะให้เป็นอำเภอ เมื่อวันที่ 1 มกราคม 2531 โดยมีนายอุดม พัวสกุล เป็นนายอำเภอคนแรก

อำเภอนาโพธิ์ตั้งอยู่ทางทิศเหนือสุดของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียงดังต่อไปนี้

- ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอหนองสองห้อง (จังหวัดขอนแก่น) และอำเภอนาเชือก (จังหวัดมหาสารคาม)
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอนาเชือกและอำเภอยางสีสุราช (จังหวัดมหาสารคาม)
- ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอพุทไธสง
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอหนองสองห้อง (จังหวัดขอนแก่น)

ภาพประกอบ 60 แผนที่อำเภอนาโพธิ์

อำเภอนาโพธิ์แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 5 ตำบล 71 หมู่บ้าน

1. นาโพธิ์ 18 หมู่บ้าน
2. บ้านคู 15 หมู่บ้าน
3. บ้านดู่ 12 หมู่บ้าน
4. ดอนกอก 16 หมู่บ้าน
5. ศรีสว่าง 10 หมู่บ้าน

องค์การบริหารส่วนตำบลศรีสว่าง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลศรีสว่าง (เฉพาะนอกเขตเทศบาลตำบลนาโพธิ์)

ท้องที่อำเภอนาโพธิ์ประกอบด้วยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ๖ แห่ง ได้แก่

- เทศบาลตำบลนาโพธิ์ ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของตำบลนาโพธิ์และบางส่วนของตำบลศรีสว่าง

- องค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลนาโพธิ์ (เฉพาะนอกเขตเทศบาลตำบลนาโพธิ์)
- องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านคู ครอบคลุมพื้นที่ตำบลบ้านคูทั้งตำบล
- องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านดู่ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลบ้านดู่ทั้งตำบล
- องค์การบริหารส่วนตำบลดอนกอก ครอบคลุมพื้นที่ตำบลดอนกอกทั้งตำบล

ศูนย์หัตถกรรมทอผ้าไหมบ้านนาโพธิ์

ตั้งอยู่ในเขตตัวอำเภอนาโพธิ์ การเดินทางใช้เส้นทางสายบุรีรัมย์ - พุทไธสง ทางหลวงหมายเลข 22074 ไปบรรจบกับทางหลวงหมายเลข 202 บริเวณกม.ที่ 21 มีทางแยกเข้าตัวอำเภอนาโพธิ์เป็นระยะทาง 10 กม. ในบริเวณศูนย์หัตถกรรมแห่งนี้ มีโรงทอผ้าไหม ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในด้านการพัฒนาฝีมือให้ได้มาตรฐานทั้งรูปแบบ วิธีผลิต และลวดลาย รวมทั้งการให้สีซึ่งส่วนใหญ่ใช้สีจากธรรมชาติ นอกจากนี้ด้านหน้าศูนย์ยังมีร้านจำหน่ายผ้าไหม ผ้ามัดหมี่ คุณภาพดีอีกด้วย

ภาพประกอบ 61 ศูนย์หัตถกรรมทอผ้าไหมบ้านนาโพธิ์

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าเรื่อง “ การศึกษาวิเคราะห์สิ่งแวดล้อมขึ้นต้นแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ” ในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าตามหัวข้อดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่าง
2. การเก็บรวบรวมข้อมูล
3. การวิเคราะห์ข้อมูล

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง คือ ประชากรทั้งหมดที่เป็นผ้าขึ้นต้นแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยมีวิธีการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster or Area Sampling) จาก 2 อำเภอ จำนวน 200 ผืน

1. ผ้าขึ้นต้นแดงของอำเภอพุทไธสง จำนวน 100 ผืน บ้านศิระระแต บ้านมะเฟือง บ้านพุทไธสง บ้านแวง บ้านสระแวง บ้านโนนสะอาด บ้านหนองจิก
2. ผ้าขึ้นต้นแดงของอำเภอนาโพธิ์ จำนวน 100 ผืน บ้านนาโพธิ์ บ้านโนนตระคร้อ บ้านโคกกรุง บ้านเก่าโก บ้านหนองหว่า

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentry Surrer) ผู้วิจัยได้รวบรวมค้นคว้าด้านเอกสาร ได้แก่

- 1.1 เอกสารเกี่ยวกับชุมชน
- 1.2 เอกสารเกี่ยวกับการทอผ้ามัดหมี่
- 1.3 เอกสารเกี่ยวกับผ้าไหม
- 1.4 เอกสารเกี่ยวกับลายผ้าอีสาน
- 1.5 ผลงานวิจัย
- 1.6 ตำราวิชาการ รายงาน
- 1.7 การค้นคว้า ศึกษาจากผู้รู้
- 1.8 เอกสารข้อมูลจากทางราชการ

2. เก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Work)

การจัดเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยใช้วิธีศึกษาในเชิงคุณภาพ (Qualitative Approach) โดยวิธีการเก็บข้อมูลดังนี้

2.1 การสังเกตการณ์ (Observation)

ผู้วิจัยเข้าไปในหมู่บ้านในอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลของลวดลายขึ้นดินแดง โดยเก็บข้อมูลจากการบันทึกเรื่องราวต่างๆ และบันทึกภาพผลงานลวดลายขึ้นดินแดงที่พบในแหล่งนั้นๆ

2.2 การสัมภาษณ์ (Interview)

ผู้วิจัยจะใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) โดยสอบถามผู้นำชุมชน ประชาชน และผู้ที่เกี่ยวข้อง

2.2.1 สัมภาษณ์ช่างทอผ้าและผู้เป็นเจ้าของผลงานขึ้นดินแดง

2.2.2 สัมภาษณ์ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน

2.3 การบันทึกข้อมูล

ผู้วิจัยทำการบันทึกข้อมูลในขณะที่สังเกตการณ์พูดคุยหรือสัมภาษณ์ การบันทึกข้อมูลแบ่งเป็น 3 ส่วน

2.3.1 การบันทึกข้อมูลเป็นลายลักษณ์อักษร

2.3.2 การบันทึกข้อมูลด้วยเครื่องบันทึกเสียง

2.3.3 การบันทึกข้อมูลโดยใช้กล้องถ่ายรูป เพื่อบันทึกผลงานลวดลาย ขึ้นดินแดง

การเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้เลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อประกอบข้อมูล ได้จากการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์จากช่างทอผ้า และผู้เป็นเจ้าของผลงานขึ้นดินแดง สำหรับผู้ที่ให้ข้อมูลสำคัญดังกล่าว เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสนใจ มีประสบการณ์ ทั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านผ้าขึ้นดินแดงที่เป็นที่ยอมรับในชุมชนนั้นๆ ได้แก่

ผู้ให้ข้อมูลอำเภอพุทไธสง ประกอบด้วย

1. นางหนูภาพ	อาจจำนง	อายุ	60	ปี
2. นางทองใส	สังข์สีแก้ว	อายุ	37	ปี
3. นางนางสมร	สุริกร	อายุ	68	ปี
4. นางทองดี	อุ้มไธสง	อายุ	65	ปี
5. นางหยาด	มาลานนท์	อายุ	58	ปี

6. นางลัดดา	ประทีป	อายุ	55	ปี
7. นางละพิน	อินไธสง	อายุ	55	ปี
8. นางสาวเนียง	อิงไธสง	อายุ	57	ปี
9. นางชำนาญ	ฉวีวงศ์	อายุ	54	ปี
10.นางราตรี	ฉัตรไธสง	อายุ	42	ปี
11.นางบุญล้วน	วารี	อายุ	57	ปี
12.นางเพ็ญพักต์	จ๋าไธสง	อายุ	45	ปี
13.นางสาวมะลิ	ศิลป์ประกอบ	อายุ	34	ปี
14.นางมณี	ช่อไธสง	อายุ	65	ปี
15.นางเสงี่ยม	คำสมวงษา	อายุ	70	ปี
16.นางทองทิพย์	แสงอินทร์	อายุ	54	ปี
17.นางสมจิตร	ลุนไธสง	อายุ	50	ปี
18.นางจำนงค์	กุลไธสง	อายุ	68	ปี

ผู้ให้ข้อมูลอำเภอนาโพธิ์ ประกอบด้วย

1. นางแสงเดือน	ออมไธสง	อายุ	39	ปี
2.นางสุวรรณี	สาระถี	อายุ	54	ปี
3.นางถาวร	แผ้วไธสง	อายุ	55	ปี
4. นางประคอง	ภาสะฐิติ	อายุ	65	ปี
5. นางสาวอาด	ศิลป์ประกอบ	อายุ	58	ปี
6. นางวิไลวรรณ	ร่อเป้า	อายุ	30	ปี
7. นางนงคราญ	แป้วไธสง	อายุ	55	ปี

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ผู้วิจัยได้มีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ(Qualitative Data) โดยแบ่งออกเป็นส่วนดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร และการสัมภาษณ์ นำข้อมูลจากการที่ได้สังเกตมาทำการวิเคราะห์เนื้อหา โดยจำแนกออกเป็นหมวดหมู่ ที่ระบุไว้ในขอบเขตการวิจัยพร้อมหลักฐานรายละเอียด
2. การวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง มีการดำเนินการวิเคราะห์ดังนี้
 - 2.1 วิเคราะห์ลักษณะลดหลายผ้าขึ้นตีนแดง โดยแบ่งตามลักษณะลดหลาย ดังนี้

- ลายจากทางศาสนา
- ลายจากสัตว์
- ลายจากพืช
- ลายจากธรรมชาติแวดล้อม
- ลายเบ็ดเตล็ด
- ลายประยุกต์

2.2 ลักษณะการใช้สีที่ประกอบลวดลายด้าน

3. เปรียบเทียบลวดลายและการใช้สีของผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์และแยกวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่างในแต่ละอำเภอด้าน

- ลักษณะลวดลายที่เรียกชื่อเหมือนกันแต่ลายไม่เหมือนกัน
- ลักษณะลวดลายที่เรียกชื่อไม่เหมือนกันแต่ลายเหมือนกัน

การศึกษาแปรความหมายนำเสนอข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) ตลอดจนแปรความหมายรูปแบบลวดลายขึ้นตีนแดง โดยรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ภาพถ่าย การค้นคว้าจากเอกสารและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยตารางแสดงสถิติ ร้อยละ

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาวิเคราะห์ลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลภาคสนาม จากกลุ่มตัวอย่างประชากรผ้าขึ้นตีนแดง ใน 2 อำเภอ จำนวน 200 ผืนโดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1. ผ้าขึ้นตีนแดงอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 100 ผืน บ้านศิระระแตร บ้านมะเฟือง บ้านพุทไธสง บ้านแวง บ้านสระแวง บ้านโนนสะอาด บ้านหนองจิก

2. ผ้าขึ้นตีนแดงอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 100 ผืน บ้านนาโพธิ์ บ้านโนนตระคร้อ บ้านโคกกรุง บ้านเก่าโก บ้านหนองหัว

การศึกษาครั้งนี้เน้นศึกษาใน 3 ประเด็นหลัก คือ

1. วิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร และการสัมภาษณ์ นำข้อมูลจากการที่ได้สังเกตมาทำการวิเคราะห์เนื้อหา โดยจำแนกออกเป็นหมวดหมู่ ที่ระบุไว้ในขอบเขตการวิจัยพร้อมหลักฐานรายละเอียด

2. การวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง มีการดำเนินการวิเคราะห์ดังนี้

2.1 วิเคราะห์ลักษณะลวดลายผ้าขึ้นตีนแดง โดยแบ่งตามลักษณะลวดลาย ดังนี้

- ลายจากทางศาสนา
- ลายจากสัตว์
- ลายจากพืช
- ลายจากธรรมชาติแวดล้อม
- ลายจากสิ่งของเครื่องใช้
- ลายเบ็ดเตล็ด
- ลายเรขาคณิต

2.2 ลักษณะการใช้สีที่ประกอบลวดลายด้าน

- การใช้แม่สีในวงจรัสธรรมชาติ
- การใช้สีกลาง
- การใช้สีตามวรรณะ
- การใช้สีกลมกลืน
- การใช้สีตัดกัน

3. เปรียบเทียบลวดลายและการใช้สีของผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์และแยกวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่างในแต่ละอำเภอด้าน

- ลักษณะลวดลายเหมือนกันแต่เรียกชื่อไม่เหมือนกัน
- ลักษณะลวดลายที่ไม่เหมือนกันเรียกชื่อเหมือนกัน

ผลการวิจัยปรากฏผล ดังต่อไปนี้

ผ้าขึ้นดินแดงอำเภอพุทไธสง การวิเคราะห์ลวดลาย

ภาพประกอบ 62 ลายธงเพชร

ชื่อลาย กงเพชร

ที่มา นางจันทน์ กุลไธสง อายุ 68 ปี

ที่อยู่ 155 หมู่ที่ 3 บ้านศิระระแตร ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

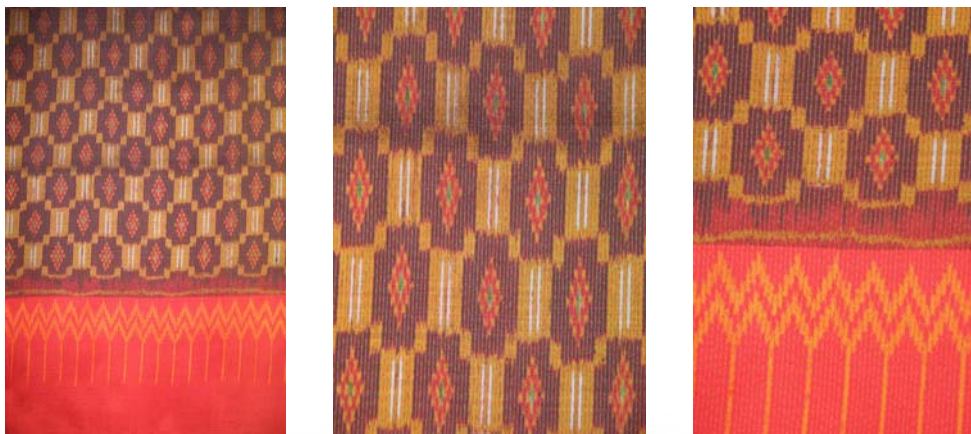
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์จากสิ่งของเครื่องใช้กับรูปแบบเรขาคณิต

ลายหลัก ลายกงเพชรจะมีรูปเพชรเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอยู่ภายในตรงกลางล้อมรอบกง (ลักษณะคล้ายใบพัด) รูปแบบของกงจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมุมด้านซ้ายและขวาชนกัน มุมด้านบนและล่างมีลักษณะคล้ายเลข 3 จะมีเส้นตรงลากผ่านรูปกงเป็นเส้นแนวนอนตลอดความกว้างของผืนผ้า

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีเหลือง สีแดง สีนํ้าตาลแดง โดยการใช้สีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 63 ลายกงลาย

ชื่อลาย กงลาย

ที่มา นางจํานงค์ กุลโธสง อายุ 68 ปี

ที่อยู่ 155 หมู่ที่ 3 บ้านศิระระแตร ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

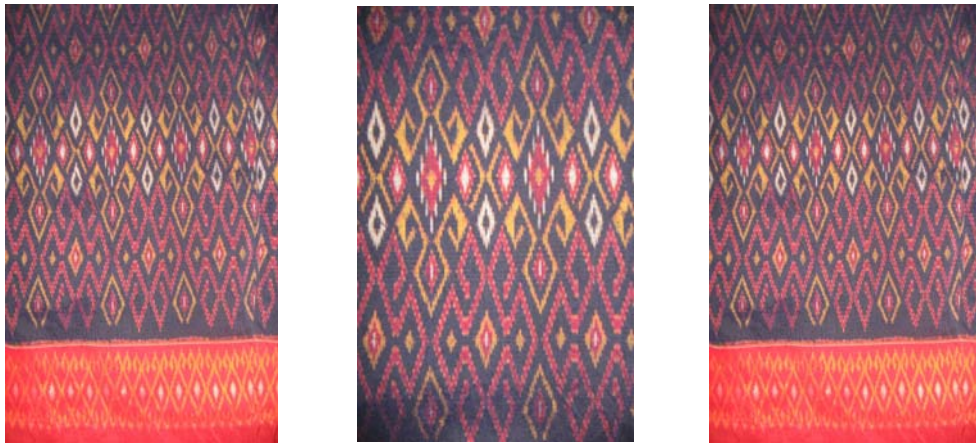
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์จากลวดลายเรขาคณิตและลวดลายเบ็ดเตล็ด

ลายหลัก ลักษณะของกงลาย จะเป็นกงลักษณะคล้ายเครื่องหมายบวก โดยต่อกันเป็นลักษณะแถวแนวนอน ตรงกลางของกงจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอยู่ภายใน รอบ ๆ กงจะมีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางเรียงต่อกันระหว่างรูปกง โดยลักษณะจะเหมือนเครื่องหมายบวกที่เรียงทับซ้อนกัน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีที่มีความกลมกลืนของสีใกล้เคียง ได้แก่ สีเหลือง สีส้มแดง สีเขียว สีนํ้าตาลแดง โดยการใช้สีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 64 ลายขอการบินไทย

ชื่อลาย ขอการบินไทย

ที่มา นางราตรี ฉัตรโธสง อายุ 42 ปี

ที่อยู่ 88 หมู่ที่ 2 บ้านโนนสะอาด ตำบลบ้านแก่ง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

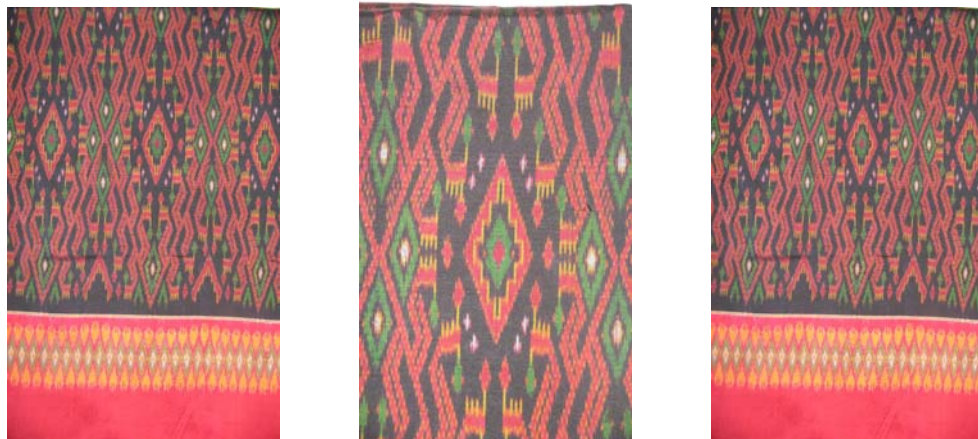
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์จากเครื่องหมายของสายการบินไทยผสมผสานกับลวดลายเรขาคณิต

ลายหลัก ลายขอการบินไทย จะมีการเรียงต่อกันของสัญลักษณ์ของสายการบินไทยเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ อยู่ภายในตรงกลางและมุมทั้งซ้ายและขวาของลวดลาย ระหว่างลวดลายจะมีรูปขอลักษณะคล้ายสัญลักษณ์ของสายการบินไทยหันหลังชนกัน จะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่ตรงกลางและมุมทั้ง 4 มุม

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีที่มีวรรณะร้อน ได้แก่ สีเหลือง สีส้มแดง สีน้ำตาลแดง โดยการใช้สีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 65 ลายหมี่นาคระดิ่ง

ชื่อลาย หมี่นาคระดิ่ง

ที่มา นางสมร สุริกร อายุ 72 ปี

ที่อยู่ 72/1 หมู่ที่ 1 บ้านมะเฟือง ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

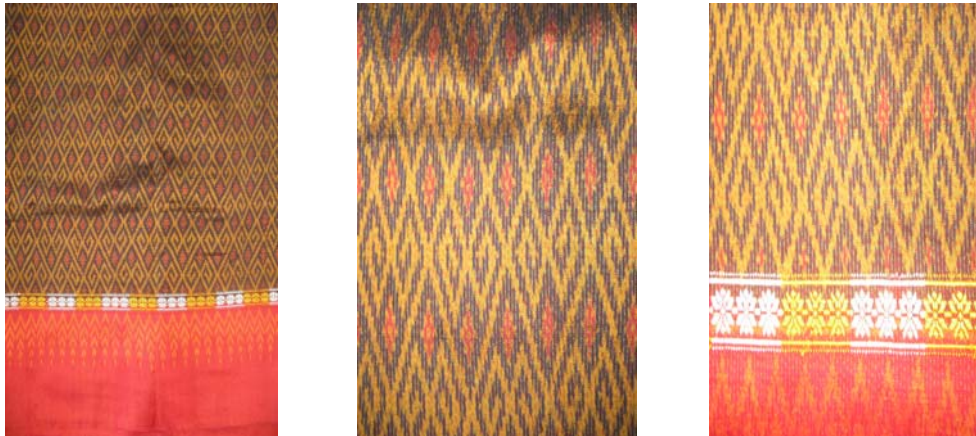
ลักษณะลวดลาย ศาสนา

รูปแบบ โบราณเป็นลวดลายที่เลียนแบบมาจากข้อฟ้าบนหลังคาพระอุโบสถ ดัดแปลงผสมผสานกับลวดลายขอต่าง ๆ

ลายหลัก นาคซึ่งมีลักษณะคล้ายตัวอักษร S เรียงต่อกันในแนวเฉียงประกอบเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตัวนาคจะมีเส้นตรงกลางตัวตลอดตั้งแต่หัวจนถึงส่วนลำตัว หัวนาคจะมีเส้นตรงต่อออกมาทั้งด้านบนและด้านล่างลักษณะคล้ายเป็นคราและหงอนของพญานาค หรือส่วนด้านล่างจะมีลักษณะเหมือนกระดิ่งที่ห้อยไว้ตามข้อฟ้าของพระอุโบสถ นาคจะหันหน้าเข้าหากันมีเส้นตรงเชื่อมระหว่างหัวนาคทำให้เกิดเป็นแนวเส้นตรงเป็นรูป X เรียงต่อกันขึ้นกลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ อยู่ ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะมีรูปหรือลายโคมก้าอยู่ตรงกลางลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางซ้อนกัน มุมทั้ง 4 มุมจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางซ้อนกันอยู่

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเฉียง โดยการต่อลวดลายในเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีเหลือง สีส้มแดง สีแดง สีเขียว โดยการใช้สีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 66 ลายหมีขอชาวห้าเก็บตีนดาว

ชื่อลาย หมีขอชาวห้าเก็บตีนดาว

ที่มา นางสมร สุริกร อายุ 72 ปี

ที่อยู่ 72/1 หมู่ที่ 1 บ้านมะเฟือง ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

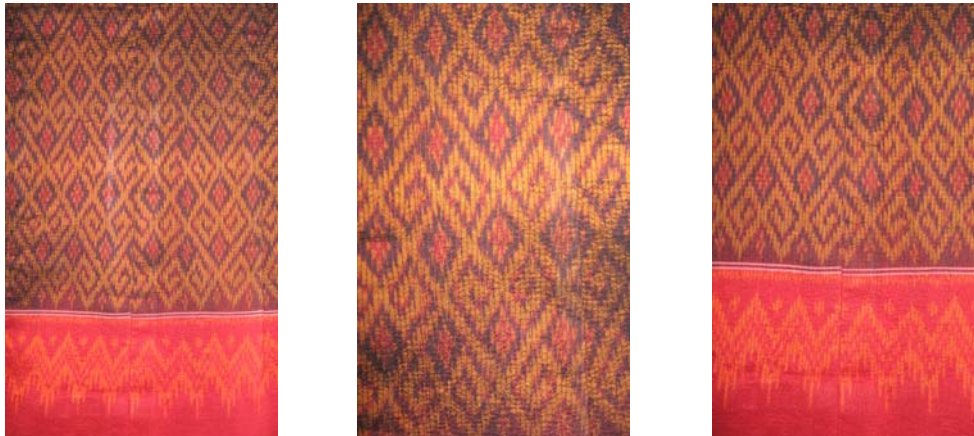
ลักษณะลวดลาย สิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ เป็นการดัดแปลงรูปลักษณะตะขอหรือขอที่ใช้ในการห้อยหรือเกี่ยว
สิ่งของมาผสมผสานกับลวดลายเรขาคณิต

ลายหลัก ลักษณะขอคล้าย 1 หันหน้าชนกัน ทำให้เกิดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มุม
ด้านล่างและด้านบนเป็นรูปโคมหัวลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน การเรียงตัวของขอจะเรียงใน
ลักษณะแนวเส้นตรงในแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อ
ลวดลายในเป็นแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีใกล้เคียง ได้แก่ สีเหลือง สีแดง

ภาพประกอบ 67 ลายหมีขอชาวห้า

ชื่อลาย หมีขอชาวห้า

ที่มา นางสาวเนียง อิงโรตง อายุ 56 ปี

ที่อยู่ 19 หมู่ที่ 1 บ้านแวง ตำบลบ้านแวง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

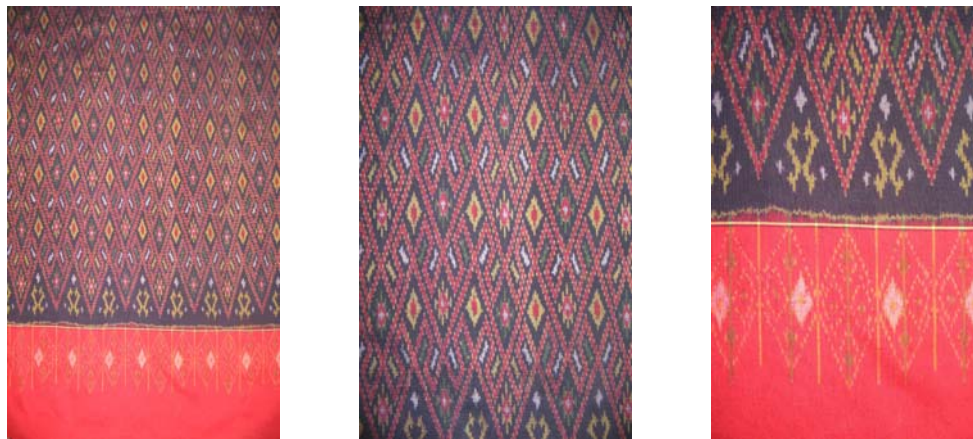
ลักษณะลวดลาย สิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ เป็นการดัดแปลงรูปลักษณะตะขอหรือขอที่ใช้ในการห้อยหรือเกี่ยว
สิ่งของมาผสมผสานกับลวดลายเรขาคณิต

ลายหลัก ลักษณะขอคล้าย 1 หันหน้าชนกัน ทำให้เกิดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มุม
ด้านล่างและด้านบนเป็นรูปโคมห้าลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน การเรียงตัวของขอจะเรียงใน
ลักษณะแนวเส้นตรงในแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อ
ลวดลายในเป็นแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีใกล้เคียง ได้แก่ สีเหลือง สีแดง

ภาพประกอบ 68 ลายหมีชอดอกแก้ว

ชื่อลาย หมีชอดอกแก้ว

ที่มา นางชำนาญ จิววงศ์ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 19 หมู่ที่ 1 บ้านโนนสะอาด ตำบลบ้านแว่ง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

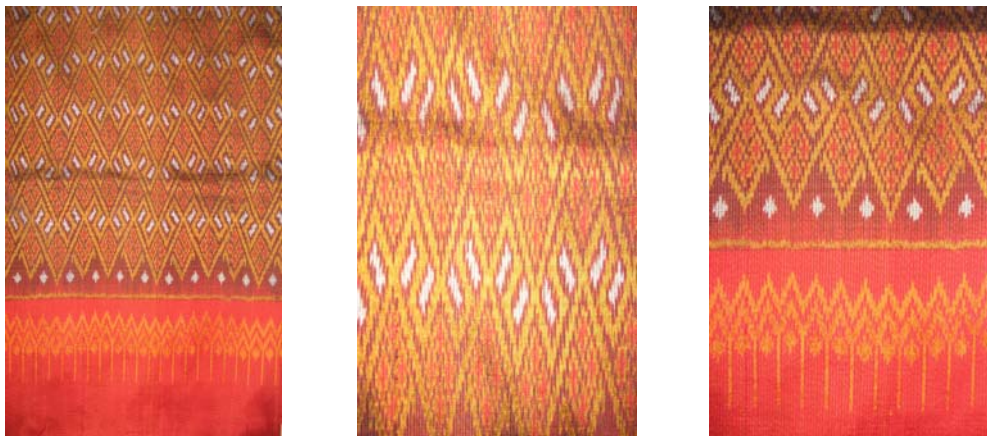
ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ โบราณ การนำดอกแก้วมาประยุกต์เข้ากับลวดลายขอ

ลายหลัก ลายขอจะวางลายตามแนวรูปสามเหลี่ยมแนวตั้งลักษณะคล้ายหยักฟันปลา โดยลายหลักจะแบ่งเป็น 2 แถว แถวแรกจะเป็นส่วนของดอกแก้วมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน อยู่มุมบนสุดของสามเหลี่ยม ส่วนแถวที่ 2 เป็นส่วนของลายขอ ซึ่งลายขอจะมีลักษณะเหมือน W อยู่ภายในสามเหลี่ยม ส่วนล่างสุดของลายภายในสามเหลี่ยมจะมีขอรูป S หันหลังชนกันอยู่ภายใน การจัดวางลายเป็นการเรียงต่อกันในแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในเป็นแนวนอนคล้ายเส้นหยักฟันปลา

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีตรงข้าม ได้แก่ สีแดง สีเขียว โดยใช้สีเหลืองและสีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 69 ลายหมี่ขอทบ

ชื่อลาย หมี่ขอทบ

ที่มา นางสาว สุริกร อายุ 72 ปี

ที่อยู่ 72/1 หมู่ที่ 1 บ้านมะเฟือง ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

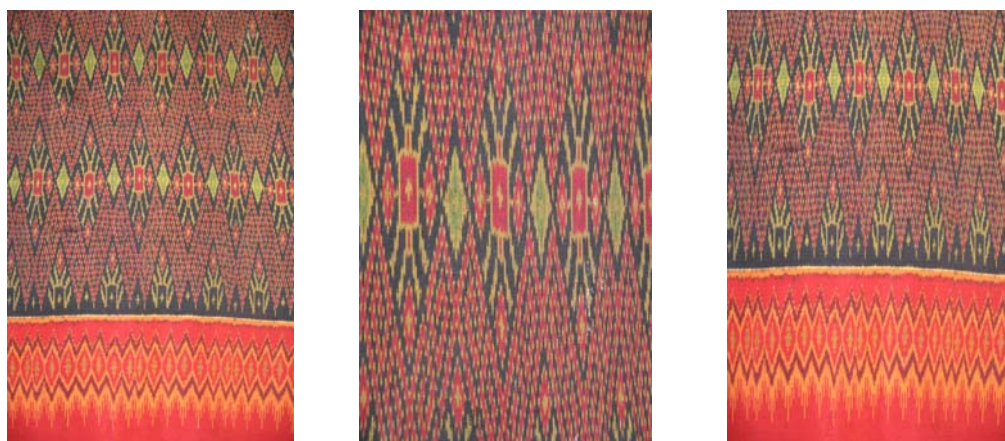
ลักษณะลวดลาย สิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ เป็นการดัดแปลงรูปลักษณะตะขอหรือขอที่ใช้ในการห้อยหรือเกี่ยว
สิ่งของมาผสมผสานกับลวดลายเรขาคณิต

ลายหลัก ลายขอจะวางลายตามแนวรูปสามเหลี่ยมแนวตั้ง ลักษณะคล้ายหยักฟันปลา
โดยลายหลักจะแบ่งเป็น 2 แถว แถวแรกจะเป็นส่วนของลายลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนสี่อัน
วางเรียงกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอีกรูปอยู่มุมบนสุดของสามเหลี่ยม ส่วนแถวที่ 2 เป็นส่วนของ
ลายขอ ซึ่งลายขอจะมีลักษณะเหมือน W อยู่ภายในสามเหลี่ยม ส่วนล่างสุดของลายภายใน
สามเหลี่ยมจะมีขอคล้ายรูปสี่เหลี่ยมอยู่ภายใน การจัดวางลายเป็นการเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง
แนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อ
ลวดลายในเป็นแนวนอนคล้ายเส้นหยักฟันปลา

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีใกล้เคียง ได้แก่ สีแดง สีเหลือง
โดยใช้สีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 70 ลายขอปลาหมึก

ชื่อลาย ขอปลาหมึก

ที่มา นางสาว สุริกร อายุ 72 ปี

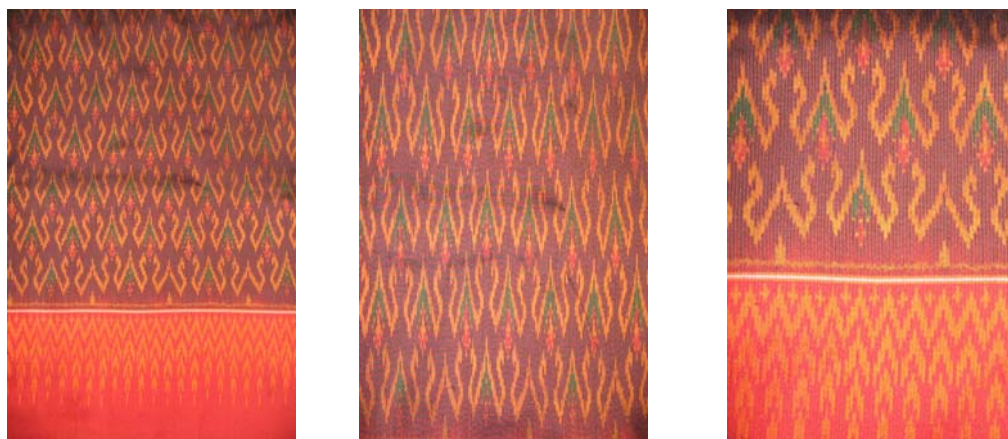
ที่อยู่ 72/1 หมู่ที่ 1 บ้านมะเฟือง ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ ประยุกต์ ดัดแปลงมาจากรูปแบบของสัตว์น้ำและลวดลายขอต่าง ๆ

ลายหลัก ลายหลักจะแบ่งเป็นลวดลาย 2 แถว คือ แถวที่ 1 จะเป็นลายขอที่มีลักษณะ 1 เรียงต่อกันในแนวเฉียงเป็นรูปคล้ายเส้นหยักฟันปลา ส่วนแถวที่ 2 จะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในจะมีเส้นลักษณะคล้ายหนวดปลาหมึก 4 เส้นวางเรียงในลักษณะ V ซ้อนกัน ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าลักษณะคล้ายตัวของปลาหมึก มุมทั้ง 4 มุมมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอยู่ ระหว่างมุมซ้ายและมุมขวาของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดเล็กกว่าคั่นกลางอยู่ระหว่างสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอันใหญ่ ทำให้เกิดแนวเส้นตรงแนวอนขึ้น การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในเป็นแนวอนคล้ายเส้นหยักฟันปลา

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีตรงข้ามกันได้แก่ สีแดง สีส้ม แดง สีเขียว สีเขียวเหลือง

ภาพประกอบ 71 ลายขอพอพาน

ชื่อลาย ขอพอพาน

ที่มา นางสมร สุริกร อายุ 72 ปี

ที่อยู่ 72/1 หมู่ที่ 1 บ้านมะเฟือง ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

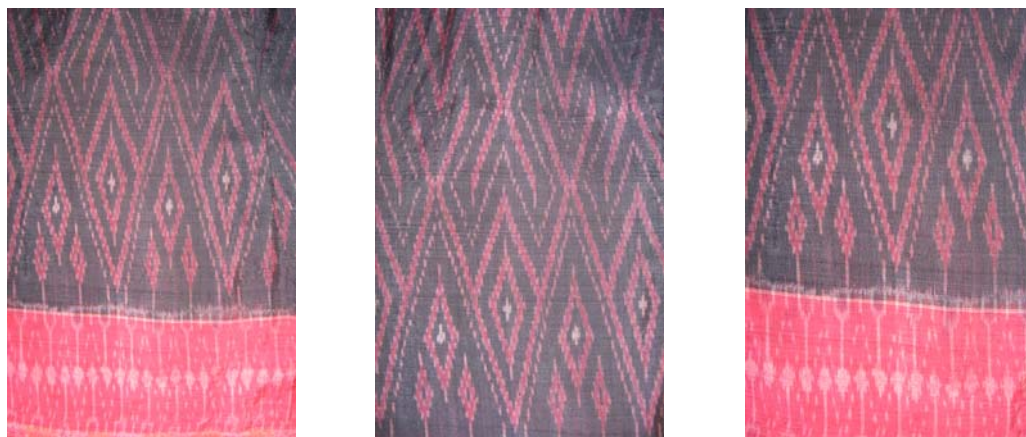
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์จากตัวอักษรไทย คือ ตัว พ. กับลวดลายขอ

ลายหลัก เป็นลักษณะการจัดวางเรียงตัว พ. เป็นแนวเส้นตรง ในแนวนอน ระหว่างหัวและหางของ พ. จะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ คั่นอยู่ ซึ่งเป็นลักษณะของลายโคมห้า

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในเป็นแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีตรงข้ามกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว

ภาพประกอบ 72 ลายไหมช่อพังพาด

ชื่อลาย ไหมช่อพังพาด

ที่มา นางหยาด มาลานนท์ อายุ 55 ปี

ที่อยู่ 48/2 หมู่ที่ 1 บ้านแวง ตำบลบ้านแวง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

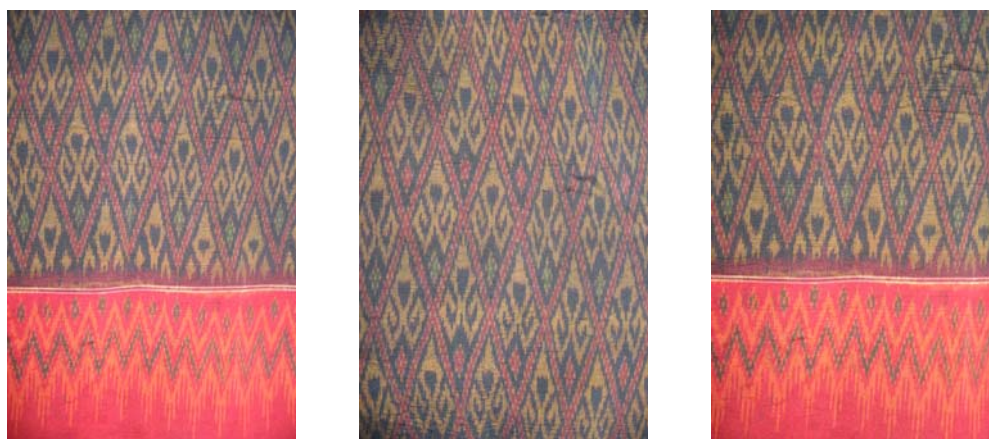
ลักษณะลวดลาย สิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ เป็นการดัดแปลงรูปลักษณะตะขอหรือขอที่ใช้ในการห้อยหรือเกี่ยว
สิ่งของมาผสมผสานกับลวดลายเรขาคณิต

ลายหลัก ลักษณะลวดลายหลักแบ่งเป็น 2 แถว คือ แถวที่ 1 จะเป็นเส้นตรง 2 เส้น เส้นเล็ก
กับเส้นใหญ่วางเรียงกันในแนวเฉียงเป็นรูปสามเหลี่ยมเรียงกันเป็นเส้นตรงคล้ายเส้นหยักฟันปลา
ภายในมุมด้านบนจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านล่างทั้งซ้ายและขวา เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน
มีเส้นต่อที่มุมด้านล่างคล้ายก้านของดอกไม้ ระหว่างมุมรอยต่อของรูปสามเหลี่ยมเป็นรูป V จะมีรูป
สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางซ้อนกัน 2 ชั้นแทรกอยู่ ส่วนแถวที่ 2 เป็นรูปแบบของขอที่มีลักษณะเหมือน W
เรียงต่อกันเป็นแนวเส้นตรงในแนวนอน ภายในรูป W จะมีเส้นเล็ก ๆ ลากผ่านตามรูปทรงตลอดทั้งตัว

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อ
ลวดลายในเป็นแนวนอน เรียงต่อกันคล้ายเส้นหยักฟันปลา

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง โดยใช้สีขาวมา
ประกอบ

ภาพประกอบ 73 ลายขอสายการบินไทย

ชื่อลาย ขอสายการบินไทย

ที่มา นางสาวเนียง อิงไธสง อายุ 56 ปี

ที่อยู่ 19 หมู่ที่ 1 บ้านแวง ตำบลบ้านแวง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

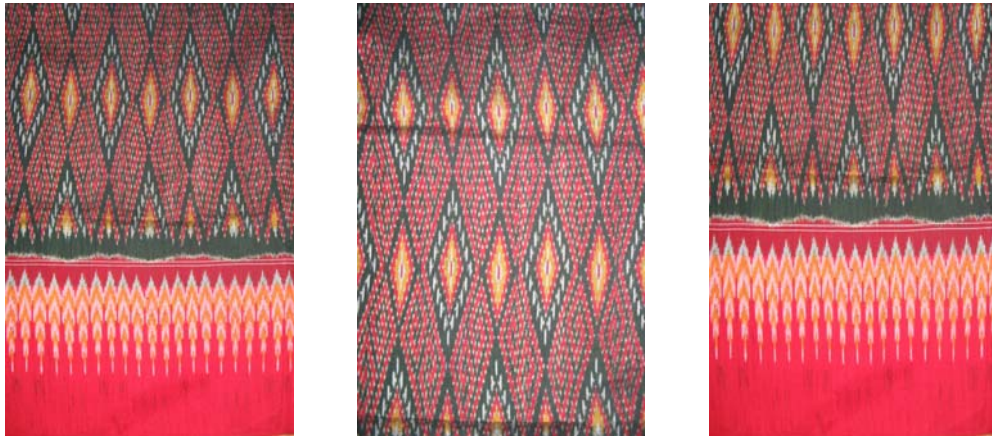
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์ จากเครื่องหมายสัญลักษณ์ของสายการบินไทยมาผสมผสานกับลายขอ

ลายหลัก เป็นการจัดวางเรียงต่อรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นแนวเฉียง ลวดลายจะบรรจุอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน จะเป็นรูปเครื่องหมายสัญลักษณ์ของการบินไทยอยู่ตรงส่วนมุมบนสุดของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มุมด้านล่างจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ เส้นขอบของสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนต่อกันจนเป็นเส้นเฉียง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในเป็นแนวเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีตรงข้าม ได้แก่ สีแดง สีเหลือง และสีเขียว

ภาพประกอบ 74 ลายหมี่ขอหลง

ชื่อลาย หมี่ขอหลง

ที่มา นางสมจิตร์ ลุนไธสง อายุ 50 ปี

ที่อยู่ 50 หมู่ที่ 7 บ้านสระแวง ตำบลบ้านแวง อำเภอพุนพิน จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย สิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ เป็นการดัดแปลงรูปลักษณะตะขอหรือขอที่ใช้ในการห้อยหรือเกี่ยว
สิ่งของมาผสมผสานกับลวดลายเรขาคณิต

ลายหลัก ลวดลายหลักแบ่งเป็น 2 แถว คือ แถวแรกจะเป็นลักษณะของขอคล้าย 1 วาง
เรียงต่อกันในแนวเฉียงเป็นแนวเส้นตรง คล้ายตัว W เรียงต่อกัน ส่วนแถวที่ 2 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียก
ปูนวางเรียงต่อกันในแนวเป็นเส้นตรง โดยจะมีรูปสี่เหลี่ยมอยู่ 2 ขนาด ขนาดเล็กจะคั่นระหว่างสี่เหลี่ยม
ขนาดใหญ่ ภายในสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนทั้ง 2 จะมีสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอีกรูปซ้อนอยู่ภายใน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อ
ลวดลายในเป็นแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีตรงข้าม ได้แก่ สีแดง สีเหลือง
และสีเขียว โดยใช้สีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 75 ลายชอกนอก

ชื่อลาย ชอกนอก

ที่มา นางสมร สุริกร อายุ 72 ปี

ที่อยู่ 72/1 หมู่ที่ 1 บ้านมะเฟือง ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

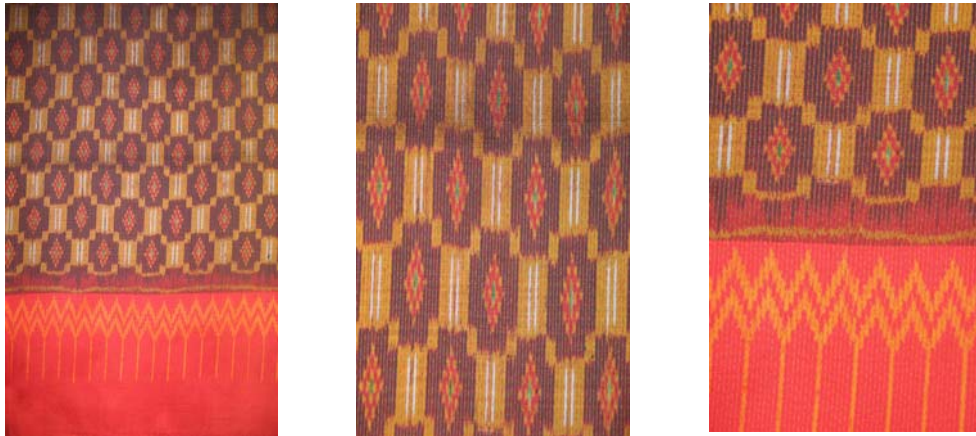
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ ประยุกต์จากลักษณะของสัตว์ คือบริเวณส่วนอกของนก นำมาดัดแปลงกับลายชอกต่าง ๆ

ลายหลัก การจัดวางลวดลายคล้ายการนำเอาตัว W คว่ำมาเรียงต่อกันในแนวนอน เกิดเป็นแนวของลวดลายในแนวตั้ง ลักษณะลายขาทั้งสองข้างของตัว W จะมีเส้นตรงเล็ก ๆ ต่อกออกมาข้างละ 6 เส้นตลอดความยาวของขา ถัดลงมาจะเป็นรูปชอกคล้ายตัว S ตะแคงหันหน้าชนกัน ถัดลงมาอีกเป็นรูปชอกลักษณะเหมือน 1 กลับหัวหันหน้าชนกันต่อตรงรอยหยักของตัว W ตรงปลายของชอรูป 1 จะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ช่องว่างระหว่างรอยต่อจะเกิดเป็นช่องสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนภายในมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอยู่มุมบนสุด ถัดมาจะเป็นรูปคล้าย พ. กลับหัวต่อจากนั้นก็จะเป็นรูปคล้ายรูปหัวใจ

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในเป็นเส้นตรงแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีตรงข้าม ได้แก่ สีแดง สีเหลือง และสีเขียว โดยใช้สีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 76 ลายกงลาย

ชื่อลาย กงลาย

ที่มา นางสมร สุริกร อายุ 72 ปี

ที่อยู่ 72/1 หมู่ที่ 1 บ้านมะเฟือง ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

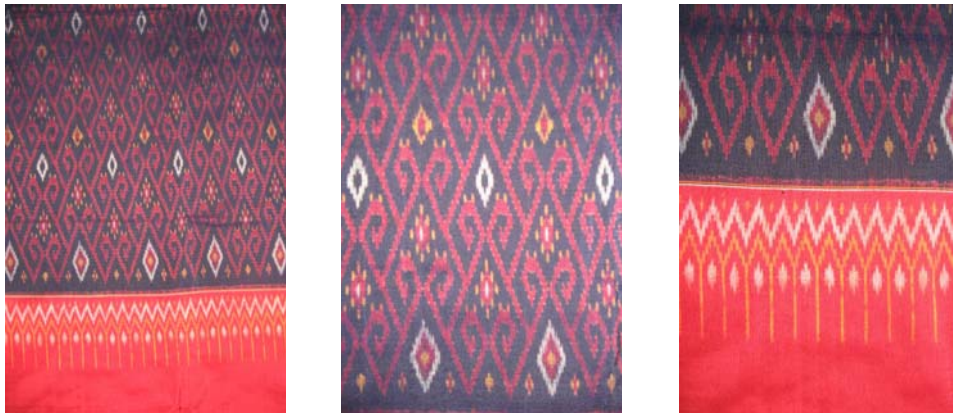
รูปแบบ ประยุกต์จากลวดลายเรขาคณิตและลวดลายเบ็ดเตล็ด

ลายหลัก ลักษณะของกงลาย จะเป็นกงลักษณะคล้ายเครื่องหมายบวก โดยต่อกันเป็น

ลักษณะแถวแนวนอน ตรงกลางของกงจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอยู่ภายใน รอบ ๆ กงจะมีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางเรียงต่อกันระหว่างรูปกง โดยลักษณะจะเหมือนเครื่องหมายบวกที่เรียงทับซ้อนกัน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีที่มีความกลมกลืนของสีใกล้เคียง ได้แก่ สีเหลือง สีส้มแดง สีเขียว สีน้ำตาลแดง โดยการใช้สีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 77 ลายไหมสบเปิด

ชื่อลาย ไหมสบเปิด

ที่มา นางราตรี ฉัตรไธสง อายุ 42 ปี

ที่อยู่ 88 หมู่ที่ 2 บ้านโนนสะอาด ตำบลบ้านแก่ง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ เป็นลายที่ดัดแปลงรูปแบบของส่วนอวัยวะของสัตว์ คือ ส่วนปากหรือหัวเปิด (“สบ” ในภาษาถิ่นแปลว่า ปาก หรือริมฝีปาก) กับลวดลายขอแบบต่าง ๆ

ลายหลัก ขอสบเปิดเป็นการจัดวางลวดลายในลักษณะตัว V ครึ่งเรียงต่อกันในรูปแบบของการเรียงอิฐ คือ มีการเรียงสลับกันระหว่างแถวที่ 1 กับแถวที่ 2 โดยตรงส่วนฐานของตัว V จะมีขอซึ่งมีลักษณะเหมือนปากเปิด หรือ 1 หันหลังชนกันต่อขึ้นมา ระหว่างหัวเปิดจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอยู่ ซึ่งรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะซ้อนกันอยู่ 2-3 ชั้น

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาต่อกันในแนวเส้นตรงแนวนอน โดยการต่อลวดลายในลักษณะการเรียงสลับเหมือนการก่ออิฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีส้มแดง โดยการใช้สีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 78 ลายหมี่โคมเจ็ด

ชื่อลาย หมี่โคมเจ็ด

ที่มา นางราตรี ฉัตรโธสง อายุ 42 ปี

ที่อยู่ 88 หมู่ที่ 2 บ้านโนนสะอาด ตำบลบ้านแว่ง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ โบราณ ลายโคมนี้มีต้นแบบมาจากโคมที่ชาวอีสานนิยมปล่อยหรือจุดตอนออกพรรษา เช่น มัดหมี่ห้าลำ เรียกว่าโคมห้า มัดหมี่เจ็ดลำเรียกว่าโคมเจ็ด เป็นการเรียกตามมัดหมี่ที่มัด

ลายหลัก เป็นการวางเรียงรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนต่อกันเป็นเส้นเฉียง โดยลายจะบรรจุอยู่ภายในสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดเล็ก ๆ อยู่ทั้ง 4 มุมซึ่งรูปสี่เหลี่ยมนี้ เรียกว่า โคมเจ็ด

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาต่อกันในแนวเส้นตรงแนวนอน โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง แดง โดยการใช้สีดำมาประกอบ

ภาพประกอบ 79 ลายน้าไหล

ชื่อลาย ลายน้าไหล

ที่มา นางเพ็ญพักต์ ฉ่ำโธสง อายุ 42 ปี

ที่อยู่ 78 หมู่ที่ 2 บ้านมะเฟือง ตำบลมะเฟือง อำเภอพุนนัง จังหวัดบุรีรัมย์

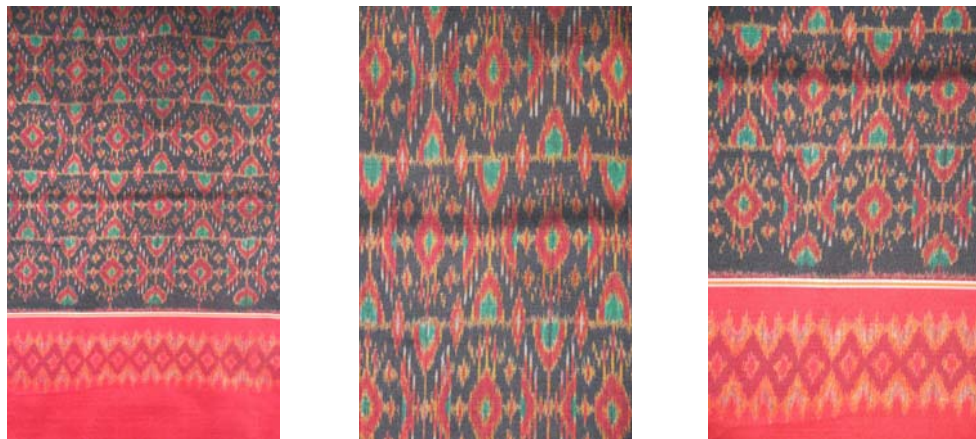
ลักษณะลวดลาย จากธรรมชาติแวดล้อม

รูปแบบ ประยุกต์ ดัดแปลงมาจากการไหลของน้ำในแม่น้ำลำคลอง

ลายหลัก ลวดลายรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเรียงต่อกันในเป็นเส้นตรงแนวตั้ง รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะวางซ้อนกัน 3 รูปลดหลั่นขนาดลงไป โดยมีเส้นตรงเป็นเส้นคั่นระหว่างลาย ช่องระหว่างเส้นคั่นจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ วางเรียงกันอยู่ในแนวตั้งทับบนเส้นตรง 1 เส้น

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาต่อกันในแนวเส้นตรงแนวตั้ง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีที่ตัดกัน ได้แก่ สีชมพู สีเขียว เหลือง สีเขียว

ภาพประกอบ 80 หมี่กึ่งปักบก

ชื่อลาย หมี่กึ่งปักบก

ที่มา นางสมร สุริกร อายุ 72 ปี

ที่อยู่ 72/1 หมู่ที่ 1 บ้านมะเฟือง ตำบลมะเฟือง อำเภอพุนพิน จังหวัดบุรีรัมย์

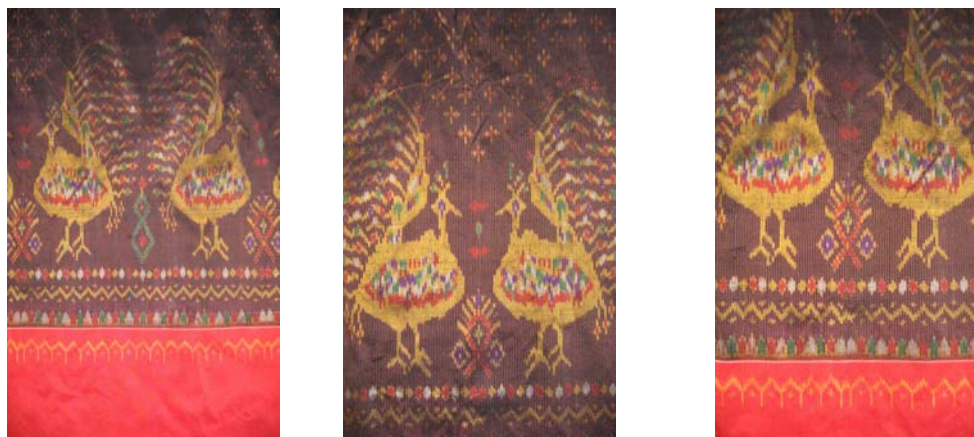
ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ โบราณมีต้นแบบมาจากเมล็ดต้นจบกเมื่อผ่าซีก นำมาประยุกต์ดัดแปลงจนเกิดเป็นลวดลายที่สวยงาม

ลายหลัก เป็นการวางลวดลายภายในรูปวงกลม แล้วนำมาเรียงต่อกันเป็นแถวแนวนอน ภายในวงกลมแต่ละวงจะมีลวดลายที่เหมือนกัน คือ ตรงกลางจะเป็นรูปคล้ายรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสวางซ้อนกัน 2 ชั้น ด้านบนและด้านล่างจะมีเส้นตรง 3 เส้นตรงปลายเป็นสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ ต่อกออกมาจากรูปสี่เหลี่ยมในลักษณะแนวตั้ง ด้านซ้ายและขวาจะเป็นรูปครึ่งวงกลม (เป็นลักษณะของกึ่งปักบก) ด้านข้างของครึ่งวงกลมจะมีเส้นตรงข้างละ 3 เส้นต่อกออกมาในลักษณะแนวตั้ง ระหว่างรูปทั้งสองจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางเรียงกันเป็นแนวตั้งคั่นอยู่ข้างละ 3 รูป ด้านบนและล่างของวงกลม จะมีลักษณะของครึ่งวงกลมและรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางเรียงสลับกันในแนวนอน โดยการจัดเรียงรูปครึ่งวงกลมจะเป็นลักษณะกลับหัวกลับหาง ซึ่งรูปดังกล่าวจะแทรกอยู่ระหว่างรอยต่อของวงกลม จากการจัดวางเกิดเป็นเส้นตรงแนวนอนขึ้น

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาต่อกันในวงกลม แล้วนำมาเรียงต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีที่ตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว โดยใช้สีเหลืองและสีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 81 ลายนกยูง

ชื่อลาย ลายนกยูง

ที่มา นางทองใส สังข์สีแก้ว อายุ 37 ปี

ที่อยู่ 41 หมู่ที่ 3 บ้านศิระระแตร ตำบลมะเฟือง อำเภอพุนพิน จังหวัดบุรีรัมย์

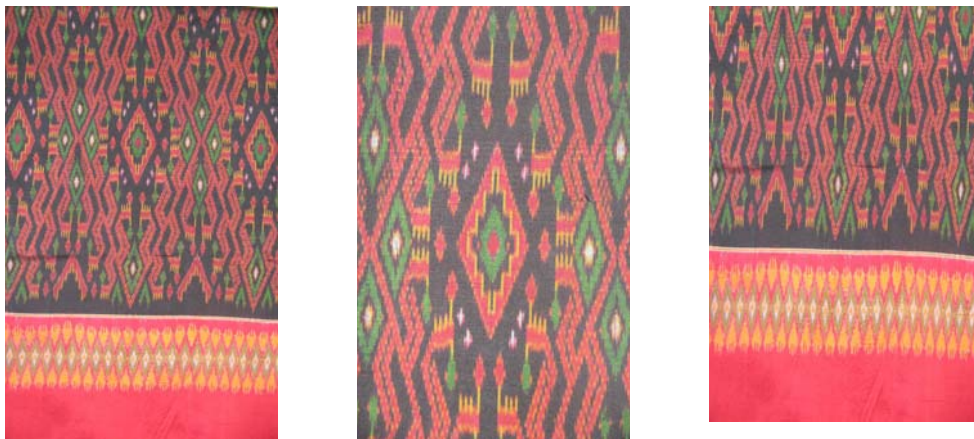
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ ประยุกต์ เป็นการประยุกต์เอารูปแบบของนกยูงมามัดหมี่ให้เกิดเป็นลายผ้าที่งดงาม

ลายหลัก เป็นรูปนกยูงหันหน้าเข้าหากัน หัวนกยูงจะมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสมีปากและหงอนเป็นเส้นต่อออกมา ระหว่างปากนกทั้ง 2 ตัว มีลวดลายคล้ายหัวใจเรียงต่อกันในแนวตั้งโดยมีรูปวงรีอยู่ตรงกลาง ตัวนกยูงมีลักษณะค่อนข้างกลม บริเวณปีกจะเป็นเส้นอิสระจำนวน 4 เส้นเรียงกันเป็นรูปคล้ายวงรีระหว่างตัวของนกยูงจะมีรูปคล้ายเครื่องหมายกากบาท ส่วนบนจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางจะมีรูปเครื่องหมาย + อยู่ ด้านบนจะมีเส้นตรงแนวเฉียงต่อออกมาข้างละ 2 เส้น ส่วนตรงกลางเป็นเส้นตรงแนวตั้ง ด้านข้างของเครื่องหมายกากบาทก็จะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอยู่ทั้ง 2 ข้าง บริเวณหางจะมีเส้นอิสระแนวอนเรียงต่อกันในแนวตั้งจำนวน 17 เส้น ส่วนหางที่ชนกันนั้นลักษณะคล้ายรูปหัวใจ ระหว่างหางจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนต่อกันในแนวตั้ง 2 รูปขนาดลดหลั่นกัน ส่วนบนสุดมีเส้นตรงต่อขึ้นไปตรงปลายมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ อยู่ บริเวณพื้นว่างจะเป็นรูปเครื่องหมาย + วางเรียงในลักษณะเส้นแยง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันเป็นแนวเส้นตรง ลักษณะเรียงต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีที่กลมกลืนของสีตรงข้าม ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีเหลือง สีน้ำเงิน สีม่วง สีส้ม โดยใช้สีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 82 ลายหมี่นาคกระดิ่ง

ชื่อลาย หมี่นาคกระดิ่ง

ที่มา นางทองใส สังข์สีแก้ว อายุ 37 ปี

ที่อยู่ 41 หมู่ที่ 3 บ้านศิระชะแรต ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

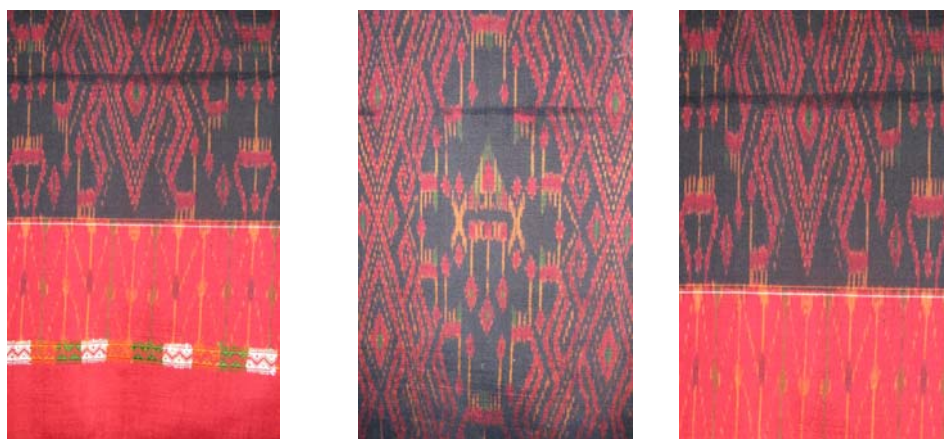
ลักษณะลวดลาย ศาสนา

รูปแบบ โบราณ เป็นลวดลายที่เลียนแบบมาจากข้อฟ้าบนหลังคาพระอุโบสถ ดัดแปลงผสมผสานกับลวดลายขอต่าง ๆ

ลายหลัก นาคซึ่งมีลักษณะคล้ายตัวอักษร S เรียงต่อกันในแนวเฉียงประกอบเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตัวนาคจะมีเส้นตรงกลางตัวตลอดตั้งแต่หัวจนถึงส่วนลำตัว หัวนาคจะมีเส้นตรงต่อออกมาทั้งด้านบนและด้านล่างลักษณะคล้ายเป็นคราและหงอนของพญานาค หรือส่วนด้านล่างจะมีลักษณะเหมือนกระดิ่งที่ห้อยไว้ตามข้อฟ้าของพระอุโบสถ นาคจะหันหน้าเข้าหากันมีเส้นตรงเชื่อมระหว่างหัวนาคทำให้เกิดเป็นแนวเส้นตรงเป็นรูป X เรียงต่อกันขึ้นกลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ อยู่ ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะมีรูปหรือลายโคมเก้าอยู่ตรงกลางลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางซ้อนกัน มุมทั้ง 4 มุมจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางซ้อนกันอยู่

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเฉียง โดยการต่อลวดลายในเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีเหลือง สีส้มแดง สีแดง สีเขียว โดยการใช้สีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 83 ลายหมี่นาคระดิ่งเก็บตีนดาว

ชื่อลาย หมี่นาคระดิ่งเก็บตีนดาว

ที่มา นางบุญล้วน วารี อายุ 57 ปี

ที่อยู่ 1 หมู่ที่ 2 บ้านโนนสะอาด ตำบลบ้านแวง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากศาสนา

รูปแบบ โบราณ เป็นลวดลายที่เลียนแบบมาจากข้อฟ้าบนหลังคาพระอุโบสถ ดัดแปลงผสมผสานกับลวดลายขอต่าง ๆ

ลายหลัก ตัวนาคระเรียงกลับหัวกลับหางกันตามแนวของเส้นตรง ตัวนาคระจะเป็นเส้นขนานหัวเป็นลักษณะสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีเส้นตรงต่อออกมาทั้งด้านบนและล่างลักษณะคล้ายเศวตและหงอนของพญานาค หรือส่วนด้านล่างจะมีลักษณะเหมือนกระดิ่งที่ห้อยไว้ตามข้อฟ้าของพระอุโบสถ ที่วางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในจะเป็นรูปหัวนาคระหันหน้าเข้าหากัน โดยแต่ละด้านจะมีอยู่ 3 ตัว ตรงกลางระหว่างหัวของนาคระที่หันเข้าหากันของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เป็นรูปสามเหลี่ยม ด้านล่างของสามเหลี่ยมเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีเส้นตรง 3 เส้นต่อออกมาจากด้านล่าง ตรงปลายของเส้นตรงมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ ติดอยู่ ด้านซ้ายและขวาเป็นรูปเครื่องหมายกากบาท ตรงมุมทั้ง 4 มุมของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดเล็ก ๆ วางซ้อนกันอยู่

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเฉียง โดยการต่อลวดลายในเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีเหลือง สีส้มแดง สีแดง สีเขียว โดยการใช้สีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 84 ลายนาคเซิงเทียน (มังกรเซิงเทียน หรือลายม่าน้ำ)

ชื่อลาย นาคเซิงเทียน (มังกรเซิงเทียน หรือลายม่าน้ำ)

ที่มา นางสมร สุริกร อายุ 72 ปี

ที่อยู่ 72/1 หมู่ที่ 1 บ้านมะเฟือง ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

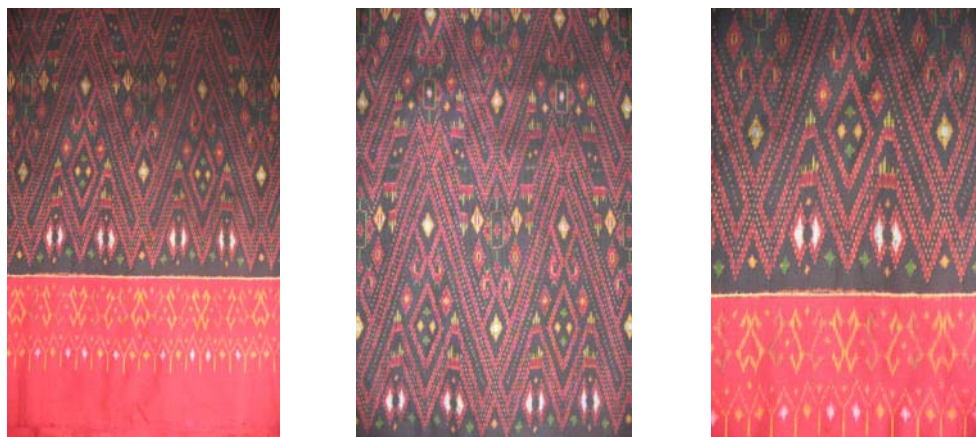
ลักษณะลวดลาย จากศาสนา

รูปแบบ โบราณ เป็นลายเอกลักษณ์ของอำเภอพุทไธสง เป็นลายอนุรักษ์ดัดแปลง
รูปลักษณะของสัตว์ในจินตนาการมาผสมผสานกับสิ่งของเครื่องใช้และลวดลายขอแบบต่าง ๆ

ลายหลัก ตัวนาคมีลักษณะคล้ายตัว S หันหน้าชนกัน ส่วนหัวละหางของนาคจะมีลักษณะ
เหมือน 1 ปลายแหลม เรียงต่อกันในแนวเส้นตรงระหว่าตัวนาคจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่
ด้านบนของสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เป็นเส้นตรงแล้วต่อด้วยรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดต่าง ๆ แล้ว
ต่อตรงปลายของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนด้วยเส้นตรงอีกที่มีทั้งหมด 7 เส้น ลักษณะจะคล้ายกับเซิง
เทียน ด้านล่างจะเป็นลายขอลักษณะเหมือน 1 หันหน้าเข้าหากัน มีลักษณะคล้ายรูปหัวใจ มีเส้นตรง
ต่อจากรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนผ่าตรงกลางของรูปหัวใจ บริเวณด้านล่างของรูปหัวใจจะมีรูปสี่เหลี่ยม
ขนมเปียกปูนวางทับอยู่ ด้านล่างส่วนที่เป็นหางระหว่งหางที่ชนกันจะมีรูปสามเหลี่ยมหันมุมชนกัน
ลักษณะคล้ายปีกผีเสื้อ ตรงกลางจะเป็นเส้นตรงต่อกจากรูปร่างทั้งบนและล่าง ตรงปลายของเส้นตรงจะ
เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนต่ออยู่ ลักษณะโดยรวมของลายจะมีลักษณะคล้ายกับพุ่มข้าวบิณฑ์เรียง
ต่อกันในแนวของเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อ
ลวดลายในเป็นรูปในแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีเหลือง สีส้ม สีเขียวเหลือง โดย
การใช้สีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 85 ลายหมี่นาคซ้อน

ชื่อลาย หมี่นาคซ้อน

ที่มา นางชำนาญ จิววงศ์ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 19 หมู่ที่ 1 บ้านโนนสะอาด ตำบลบ้านแวง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากศาสนา

รูปแบบ โบราณ

ลายหลัก ลักษณะลวดลายแถวที่ 1 จะเป็นรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกันในแนวนอน ยาวไปจนสุดความกว้างของผืนผ้า เส้นรอบนอกของรูปสามเหลี่ยมจะเป็นเส้นตรงขนานกันไปตลอดแนว ภายในรูปสามเหลี่ยมบริเวณฐานของรูปจะมีรูปสามเหลี่ยม 2 รูปวางคู่กันอยู่ ภายในรูปสามเหลี่ยมนี้จะมีรูปสามเหลี่ยมปลายตัดวางซ้อนอยู่อีกที ภายในมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางลักษณะมุมทับซ้อนกัน ด้านล่างและระหว่างช่องว่างของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนที่ทับซ้อนจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดเล็ก ๆ ระหว่างรูปสามเหลี่ยมทั้งสองจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนภายในจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ วางอยู่ทั้ง 4 มุม เหนือขึ้นไปด้านซ้ายและขวาจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่ ส่วนบนสุดของรูปสามเหลี่ยมจะเป็นรูปขอลักษณะเหมือน 1 กลับหัวลงและหันหลังชนกัน มุมยอดจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางระหว่างรูปขอที่ชนกัน ส่วนยอดสุดมีรูปตัว W กลับหัวต่อยุ่บนยอด 2 ตัวซ้อนกันอยู่ตรงปลายจะเป็นลักษณะของหัวนาคซ้อนกันอยู่ด้านละ 2 หัว ลักษณะหัวนาคเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีเส้นตรงต่อออกมา 3 – 5 เส้น ลักษณะจะเป็นการกลับหัวลงของนาค ส่วนแถวที่ 2 เป็นเส้นตรงวางในลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยมวางซ้อนสามเหลี่ยมแถวแรกลักษณะเหมือน M ในช่องว่างจะมีการวางลายไว้ บริเวณยอดจะมีรูปขอลักษณะเหมือน 1 กลับหัวลงและหันหลังชนกัน มุมยอดจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางระหว่างรูปขอที่ชนกัน ถัดมาตรงฐานเป็นรูป W ซ้อนกัน ตรงปลายจะเป็น

ลักษณะของหัวนาศซ้อนกันอยู่ด้านละ 2 หัว ลักษณะหัวนาศเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีเส้นตรงต่อออกมา 3 – 5 เส้น ระหว่างหัวนาศทั้งซ้ายและขวาที่หันเข้ากัน จะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนคั่นอยู่ภายในจะเป็นรูปเครื่องหมายกากบาท เหนือรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขึ้นไปด้านซ้ายและขวาจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในเป็นรูปในแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีส้ม สีเขียวเหลือง สีเขียว โดยการใช้สีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 86 ลายนาศพระอาทิตย์

ชื่อลาย นาศพระอาทิตย์

ที่มา นางสมร สุริกร อายุ 72 ปี

ที่อยู่ 72/1 หมู่ที่ 1 บ้านมะเฟือง ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากศาสนา

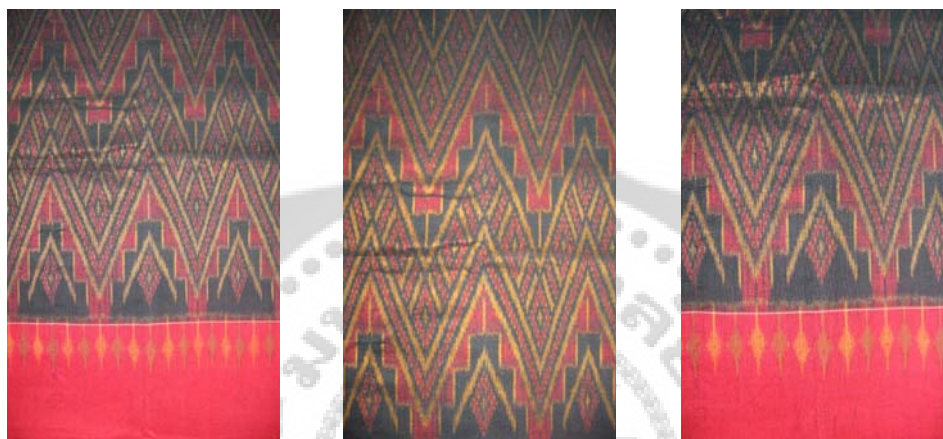
รูปแบบ ประยุกต์ นำเอาลายนาศมาประยุกต์ผสมผสานกับลายต่าง ๆ

ลายหลัก ตัวพญานาคมีลักษณะคล้าย 1 หน้าหน้าชนกันหัวนาศมีเส้นตรง 4 เส้นต่อออกมา เป็นลักษณะของหงอน ตรงปากจะมีรูปสามเหลี่ยมเล็ก ๆ ต่อออกมา ช่องว่างระหว่างตัวพญานาค มีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่ทั้งด้านบนและด้านล่าง ภายในตรงกลางและมุมทั้ง 4 มุมมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่ ส่วนแต่ละด้านจะมีแนวเส้นตรงด้านละ 4 เส้นพุ่งออกลักษณะคล้ายรัศมีของพระอาทิตย์ จากการดังกล่าวจึงทำให้เกิดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดใหญ่ขึ้น ลายด้านล่าง จะเป็นรูปตัว V คว่ำ มีเส้นตรงแนวเฉียงต่อออกมาด้านละ 4 เส้น ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อน

กัน 2 ชั้น มุมด้านด้านบน ซ้ายและขวา มีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่เช่นกัน การวางจะวางรูปดังกล่าว 2 รูปสลับกับรูปดวงอาทิตย์

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีส้ม โดยการใส่สีเขียวมาประกอบ

ภาพประกอบ 87 ลายหมี่บันไดลิง

ชื่อลาย หมี่บันไดลิง

ที่มา นางเสี่ยม คำสมวงษา อายุ 70 ปี

ที่อยู่ 5 หมู่ที่ 15 บ้านหนองจิก ตำบลหายโศก อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

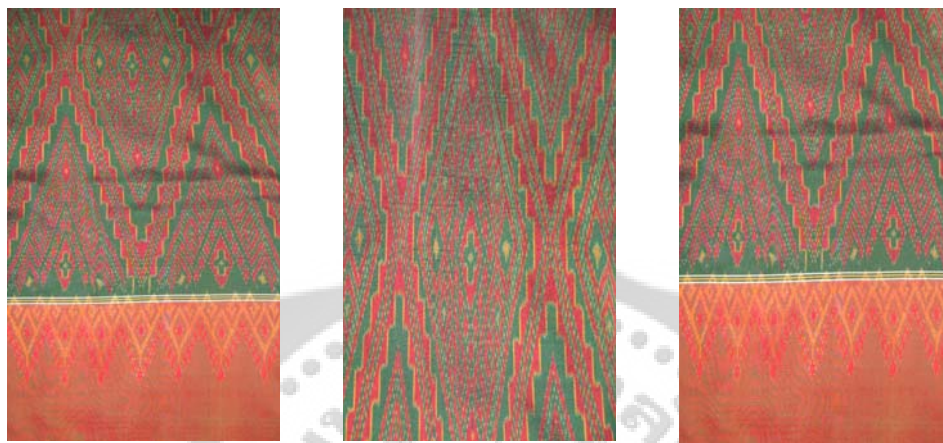
ลักษณะลวดลาย สิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ เป็นการดัดแปลงลายขอเข้ากับสิ่งของต่าง ๆ โกลัสดัว

ลายหลัก การวางลวดลายเป็นการวางเรียงรูปคล้ายตัว V คว่าเรียงต่อกันในแนวเส้นตรงมีลักษณะเป็นเส้นหยักฟันปลา จัดวางซ้อนกันขึ้นไป ภายในรูปตัว V คว่า จะมีการบรรจุลวดลายลงไปทั้งหมด 3 แถว คือ แถวบนสุดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้นวางสลับกันในแนวตั้งตามเส้นรอบรูปหยักฟันปลายาวตลอดแนวของรูป ถัดลงมาเป็นเส้นตรงวางตามแนวของรูปตัว V คว่า ต่อจากนั้นเป็นคล้ายบันไดจำนวน 4 ชั้นวางอยู่ทั้ง 2 ด้าน ตรงมุมฐานทั้ง 2 ละมุมยอดมีเส้นตรงต่อออกและบริเวณมุมยอดก็จะมีเส้นตรงต่อออกมาลากยาวจนถึงยอดมุม ภายในรูป V คว่าของแถวแรกถัดลงมาจากบันไดจะมีเส้นตรงรูป V คว่าและตรงกลางมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อ
ลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีส้ม โดยการ
ใช้สีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 88 ลายหมีเขี้ยวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์

ชื่อลาย หมีเขี้ยวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์

ที่มา นางสมร สุริกร อายุ 72 ปี

ที่อยู่ 72/1 หมู่ที่ 1 บ้านมะเฟือง ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

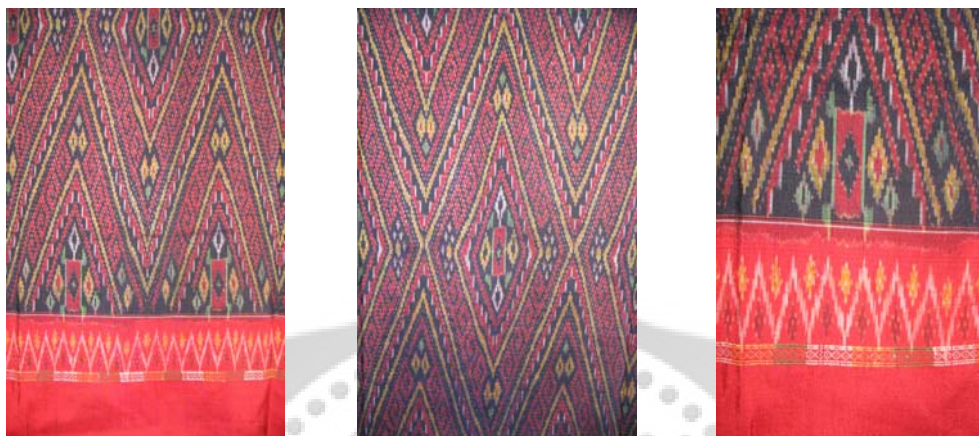
ลักษณะลวดลาย สิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากเลื่อย ประกอบด้วย ลายเส้น โคมแก้ว และหมีเขี้ยว

ลายหลัก ลวดลายถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนแล้ววางเรียงกัน ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียก
ปูนบริเวณด้านทั้ง 4 ด้านมีลวดลายรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกัน มีลักษณะคล้ายเขี้ยวเลื่อย (ฟันเลื่อย)
เป็นเส้นหยักฟันปลา ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนภายในแถวแรกเป็นเส้นตรงวางตามแนว
ของด้านทั้ง 4 ถัดมาเป็นรูปตัว V คว่ำตรงปลายเป็นรูปขอลักษณะคล้ายเลข 1 กลับหัวหันหน้าเข้าหา
กันอยู่ทั้ง 2 ด้านถัดมาเป็นรูปขอวางซ้อนกับรูปขอตัวแรกอยู่ลักษณะเหมือน 1 หันหลังชนกัน วางสลับ
กับรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน จนมีลักษณะเหมือนตัว V ขนาดใหญ่ 2 ตัววางตั้งต่อกันจนกลายเป็นรูป
สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้นวางอยู่ทั้ง 4 มุม ต่อจากนั้นเป็นรูป
สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดเล็ก ๆ จำนวน 16 รูปวางเรียงกันตามแนวของเส้นขอบของรูปสี่เหลี่ยมขนม
เปียกปูน ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีรูปเครื่องหมาย + วางอยู่ตรงกลาง ส่วนตรงกลาง
เครื่องหมายกากบาทมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดเล็ก ๆ วางอยู่อีกชั้นหนึ่ง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อ
ลวดลายในลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว โดยการใช้สีเหลือง
มาประกอบ

ภาพประกอบ 89 ลายหมีเขี้ยวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์เก็บตีนดาว

ชื่อลาย หมีเขี้ยวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์เก็บตีนดาว

ที่มา นางบุญฉ้วน วารี อายุ 57 ปี

ที่อยู่ 1 หมู่ที่ 2 บ้านโนนสะอาด ตำบลบ้านแวง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย สิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากเลื่อย ประกอบด้วย ลายเส้น โคมแก้ว และหมีเขี้ยว

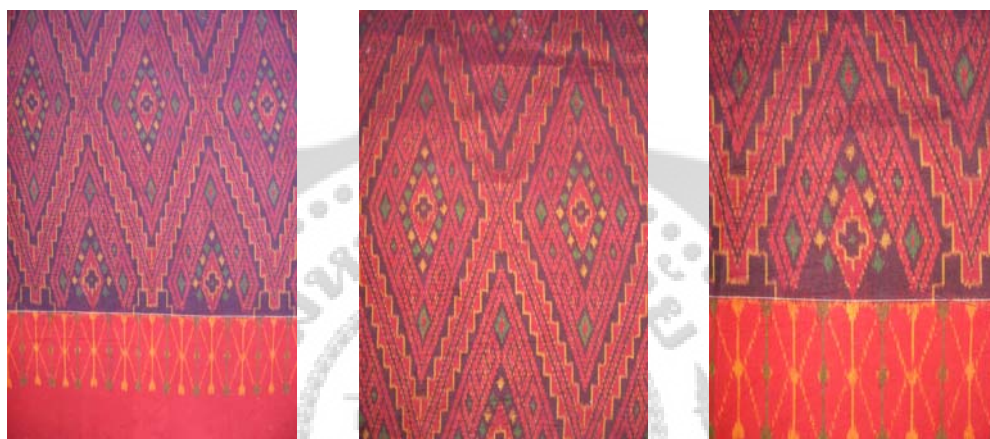
ลายหลัก การวางลวดลายบรรจุอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดใหญ่ เส้นรอบนอกทั้ง
4 ด้านของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะมีรูปสามเหลี่ยมวางเรียงต่อกันไปตามแนวเส้นรอบรูปมีลักษณะ
คล้ายเส้นหยักฟันปลา ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะของเขี้ยวเลื่อย (ฟันเลื่อย)

ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะมีการแบ่งลวดลายออกเป็น 3 ชั้น ชั้นแรกชั้นนอกสุดเป็นลายขอ
ลักษณะคล้าย 1 เรียงต่อกันตามแนวเส้นเฉียงด้านละ 4 รูปทั้ง 4 ด้าน มุมด้านบนและด้านล่างมีรูป
สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน 2 รูปวางเรียงกันในแนวนอน และมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดเล็กวางอยู่
บนสุด ส่วนมุมซ้ายและขวา มีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอันเล็ก ๆ จำนวน 7 รูปวางเรียงกันเป็นรูป
คล้ายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอีกอัน ชั้นที่ 2 ถูกคั่นด้วยเส้นตรง
ลวดลายในชั้นนี้จะมีลักษณะรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกันคล้ายรูปหยักฟันปลาตลอดแนวเส้นรอบรูป ชั้น

ที่ 3 ชั้นในสุด ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีเครื่องหมายกากบาทอยู่ตรงกลาง มุมทั้ง 4 มุมเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ระหว่างรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีรูปสามเหลี่ยมวางอยู่ทั้ง 4 ด้าน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีส้ม สีเหลือง สีชมพู โดยการใช้สีเขียวและสีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 90 ลายหมีเขี้ยวเล็กหรือบันไดสวรรค์

ชื่อลาย หมีเขี้ยวเล็กหรือบันไดสวรรค์

ที่มา นางละพิน อันไธสง อายุ 55 ปี

ที่อยู่ 20/1 หมู่ที่ 2 บ้านโนนสะอาด ตำบลบ้านเวง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย สิ่งของเครื่องใช้

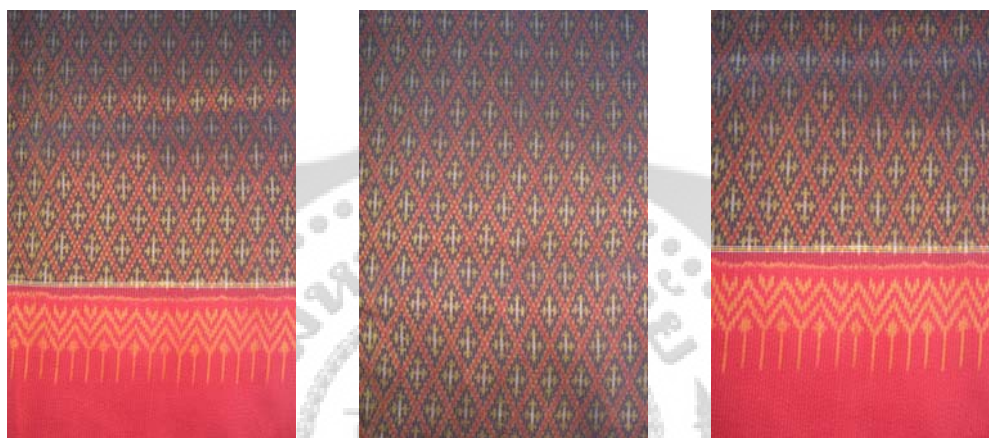
รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากเขี้ยว ประกอบด้วย ลายเส้น โคมเก้า และหมีเขี้ยว

ลายหลัก ลวดลายถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนแล้ววางเรียงกัน ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนบริเวณด้านทั้ง 4 ด้านมีลวดลายรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกัน มีลักษณะคล้ายเขี้ยวเล็ก (ฟันเขี้ยว) เป็นเส้นหยักฟันปลา ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนภายในแถวแรกเป็นเส้นตรงวางตามแนวของด้านทั้ง 4 ถัดมาเป็นรูปตัว V คว่ำตรงปลายเป็นรูปขอลักษณะคล้ายเลข 1 กลับหัวหันหน้าเข้าหากันอยู่ทั้ง 2 ด้านถัดมาเป็นรูปขอวางซ้อนกับรูปขอตัวแรกอยู่ลักษณะเหมือน 1 หันหลังชนกัน วางสลับกับรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน จนมีลักษณะเหมือนตัว V ขนาดใหญ่ 2 ตัววางตั้งต่อกันจนกลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้นวางอยู่ทั้ง 4 มุม ต่อจากนั้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดเล็ก ๆ จำนวน 16 รูปวางเรียงกันตามแนวของเส้นขอบของรูปสี่เหลี่ยมขนม

เปียกปูน ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีรูปเครื่องหมาย + วางอยู่ตรงกลาง ส่วนตรงกลาง
เครื่องหมายกากบาทมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดเล็ก ๆ วางอยู่อีกชั้นหนึ่ง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อ
ลวดลายในลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว โดยการใช้สีเหลือง
มาประกอบ

ภาพประกอบ 91 ลายหมีปลาลูกคอก

ชื่อลาย หมีปลาลูกคอก

ที่มา นางสาวมะลิ ศิลป์ประกอบ อายุ 31 ปี

ที่อยู่ 6 หมู่ที่ 4 บ้านเตย ตำบลพุดไธสง อำเภอพุดไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ ดัดแปลงมาจากลักษณะของสัตว์น้ำ คือ ลูกคอก (ลูกปลาช่อน) ที่มี
ลักษณะการอยู่อาศัยรวมฝูงเป็นกลุ่ม

ลายหลัก ลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจัดวางเรียงกัน ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนม
เปียกปูนเป็นลักษณะคล้ายเครื่องหมาย + ตรงปลายเส้นทั้ง 4 มีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ อยู่
ลักษณะลวดลายจะเป็นลายที่มีขนาดเล็กคล้ายกับปลาลูกคอก (ลูกปลาช่อน)

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อ
ลวดลายในลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง โดยการใช้สี
ขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 92 ลายหมี่เกลือม

ชื่อลาย หมี่เกลือม

ที่มา นางสาวมะลิ ศิลป์ประกอบ อายุ 31 ปี

ที่อยู่ 6 หมู่ที่ 4 บ้านเตย ตำบลพุดไธสง อำเภอพุดไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณมีต้นแบบมาจากลายบนตัวงูเกลือม

ลายหลัก การวางลวดลายอยู่ในรูปแบบของสี่เหลี่ยมผืนผ้า โดยเรียงต่อกันเป็นเส้นตรงแนวนอน ในรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าภายในจะเป็นรูปคล้ายเครื่องหมายกากบาทตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านซ้ายและด้านขวามีเส้นตรงแนวตั้ง 4 เส้นวางเรียงกัน ระหว่างลวดลายจะมีเส้นตรงคั่นระหว่างแถวมีลักษณะรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดเล็กเรียงต่อกันตามแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะการเรียงอิฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง โดยการใช้สีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 93 ลายม่านน้ำ

ชื่อลาย ม่านน้ำ

ที่มา นางสาวมะลิ ศิลป์ประกอบ อายุ 31 ปี

ที่อยู่ 6 หมู่ที่ 4 บ้านเตย ตำบลพุดไธสง อำเภอพุดไธสง จังหวัดบุรีรัมย์
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ ดัดแปลงจากลักษณะของสัตว์ทะเล

ลายหลัก ตัวของม่านน้ำเป็นลักษณะคล้ายตัว S หันหลังชนกันเรียงต่อกันเป็นเส้นตรง
แนวนอน ระหว่างหัวของม่านน้ำมีลายขอหันหน้าเข้าหากันลักษณะคล้ายรูปหัวใจด้านล่างมีรูปสี่เหลี่ยม
ขนมเปียกปูนวางทับอยู่เหนือรูปหัวใจขึ้นไป เป็นรูปคล้ายรูปสามเหลี่ยมมีเส้นตรงต่อพาดผ่านมาจนถึง
รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนที่อยู่ด้านล่าง บริเวณระหว่างทาง จะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอยู่

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อ
ลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลาง ได้แก่ สีเทา โดยการใช้สีขาวและสีแดงมา
ประกอบ

ภาพประกอบ 94 ลายหมี่ขอโคมห้า

ชื่อลาย หมี่ขอโคมห้า

ที่มา นางสาวมะลิ ศิลป์ประกอบ อายุ 31 ปี

ที่อยู่ 6 หมู่ที่ 4 บ้านเตย ตำบลพุดไธสง อำเภอพุดไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

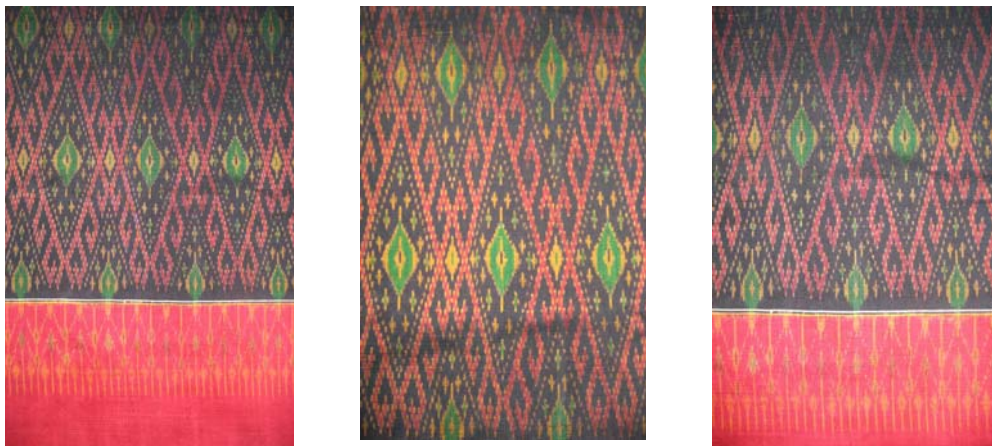
ลักษณะลวดลาย สิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ เป็นการนำเอาลายขอและลายโคมห้าเข้ามาผสมกัน

ลายหลัก ลายขอลักษณะคล้าย 3 ตรงปลายลักษณะคล้าย 1 เรียงต่อกันในแนวตั้ง โดยลายขอหันหน้าและหันหลังเข้าหากันสลับกันไป ตรงปลายของลายขอจะสอดรับกันต่อกันเป็นแนว ตรงกลางระหว่างลายขอจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่ ซึ่งเป็นลักษณะของลายโคมห้า

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีเหลือง

ภาพประกอบ 95 ลายหมี่ดาวล้อมเดือน

ชื่อลาย หมี่ดาวล้อมเดือน

ที่มา นางมณี ช่อโธสง อายุ 58 ปี

ที่อยู่ 36 หมู่ที่ 15 บ้านหนองจิก ตำบลหายโคก อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย ธรรมชาติแวดล้อม

รูปแบบ โบราณ ดัดแปลงรูปทรงจากธรรมชาติมาเป็นลวดลายมัดหมี่

ลายหลัก ลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เรียงต่อกันในแนวเส้นตรงแนวนอนโดยการวางแบบทับซ้อนกันของมุมซ้ายและมุมขวา และที่มุมจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่ เส้นรอบรูปของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะเป็นลายขอลักษณะคล้าย 1 วางเรียงต่อกันทั้ง 4 ด้านบนเส้นตรงจึงเกิดเป็นลักษณะเส้นรอบรูป ส่วนแถวถัดไปตัวลายขอก็จะกลับเข้าไปอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนแทน ซึ่งจะกลับกับระหว่างแถว 1 และ 2 ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีเส้นตรงต่อออกมาจากมุมทั้งด้านบนและด้านบน ซึ่งแทนรูปดวงเดือนหรือดวงจันทร์ รอบ ๆ รูปสี่เหลี่ยมจะมีรูปคล้ายเครื่องหมาย + ขนาดเล็ก ๆ เรียงล้อมรอบอยู่จำนวน 16 รูป แทนรูปดวงดาว ถัดออกมาเป็นรูปเส้นปะเล็ก ๆ วางเรียงต่อกันตามแนวของเส้นรอบรูป

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีเหลือง ใช้สีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 96 ลายหมี่สบเปิด

ชื่อลาย หมี่สบเปิด

ที่มา นางมณี ช่อไธสง อายุ 58 ปี

ที่อยู่ 36 หมู่ที่ 15 บ้านหนองจิก ตำบลหายโศก อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ เป็นลายที่ดัดแปลงรูปแบบของส่วนอวัยวะของสัตว์ คือ ส่วนปากหรือหัวเปิด (“ สบ ” ในภาษาถิ่นแปลว่า ปาก หรือริมฝีปาก) กับลวดลายขอแบบต่าง ๆ

ลายหลัก ลักษณะลายคล้ายตัว V ตรงฐานและขาทั้ง 2 ข้างของตัว V มีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า และมีเส้นตรงต่อออกมาจากมุมด้านล่างของสี่เหลี่ยม ซึ่งลักษณะดังกล่าวคล้ายกับหัวเปิด ภายในรูปตัว V บริเวณฐานมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกเล็ก ๆ ถัดขึ้นไปเป็นลายขอลักษณะคล้าย 1 หันหลังชนกัน ส่วนบนมีเส้นตรงต่อออกไปเหนือขึ้นไปจากลายขอเป็นรูปตัว V คว่ำเล็ก ๆ มีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางอยู่ด้านบน ส่วนด้านซ้ายและด้านขวาจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ ด้านละ 2 รูป ส่วนบริเวณด้านบนของรูปตัว V จะมีลายที่เหมือนกันแต่จะมีลักษณะกลับหัว คล้ายกับการเอารูปตัว V มาวางคว่ำต่อสลับกับตัว V หงาย ระหว่างแถวที่ต่อกันขึ้นไปมีลวดลายคั่นไว้ ซึ่งลายมีลักษณะเรียงต่อกันเป็นเส้นตรงแนวนอน ลักษณะลายตรงกลางจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มุมทั้ง 4 ด้านมีรูปสามเหลี่ยมยื่นออกมา ด้านบนและด้านล่างมีรูปสามเหลี่ยมด้านละ 2 รูปต่อออก ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ส่วนด้านซ้ายและด้านขวาของรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดลดหลั่นกันวางอยู่ด้านละ 2 รูป ต่อจากนั้นจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส โบนบนและด้านล่างมีเส้นตรงต่อออกมา 2 เส้น ลักษณะจัดวางจะนำลวดลายดังกล่าวเรียงสลับกันไปตลอดแนวของเส้นตรง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีเหลือง ใช้สีดำมาประกอบ

ภาพประกอบ 97 ลายหมี่ขอหลง

ชื่อลาย หมี่ขอหลง

ที่มา นางสมจิตร ลุนโรตง อายุ 50 ปี

ที่อยู่ 50 หมู่ที่ 7 บ้านสระแวง ตำบลบ้านแวง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

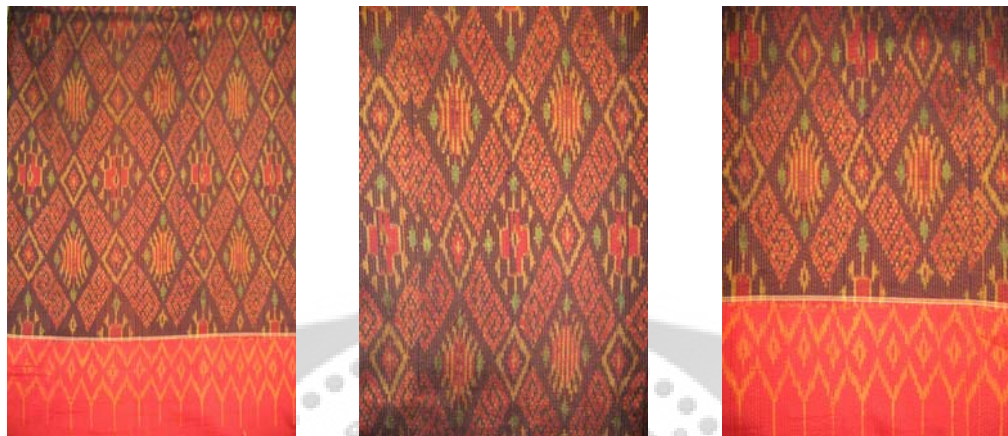
ลักษณะลวดลาย สิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากขอเกี่ยวต่าง ๆ แต่เนื่องจากมัดไปมัดมาหลาย ๆ ขอหันไปคนละทางเวลามัด ทำให้ผู้มัดสับสนหลงลืม จึงได้ชื่อดังกล่าว

ลายหลัก ลักษณะลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน วางเรียงกันเป็นเส้นตรงแนวนอน ลายขอจะประกอบกันกลายเป็นเส้นรอบรูปของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางต่อเรียงกันให้เกิดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ซึ่งลายขอมีลักษณะคล้าย ตัว S อยู่ระหว่างกลาง และมีลายขอลักษณะคล้าย 1 สอดเกี่ยวอยู่บริเวณด้านบนและด้านล่างของลายขอรูปตัว S ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนรูปใหญ่ภายในรูปจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนอยู่อีก 1 รูป ซึ่งมีเส้นตรงต่อออกมาทั้งด้านบนและด้านล่าง ด้านละ 5 เส้นตรงกลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าเล็ก ๆ ด้านซ้ายและด้านขวาก็จะมีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ารูปเล็ก ๆ วางอยู่ ลักษณะการวางรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นการจัดวางทับซ้อนกันโดยจะใช้เส้นรอบรูปเดียวกัน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อ
ลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีเหลือง ใช้สีขาวและ
สีดำมาประกอบ

ภาพประกอบ 98 ลายหมี่ขอลง

ชื่อลาย หมี่ขอลง

ที่มา นางหนูภาพ อัจฉางค์ อายุ 61 ปี

ที่อยู่ 35 หมู่ที่ 3 บ้านศิระระแตร ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย สิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากขอเกี่ยวต่าง ๆ แต่เนื่องจากมัดไปมัดมาหลาย ๆ ของหัน
ไปคนละทางเวลามัด ทำให้ผู้มัดสับสนหลงลืม จึงได้ชื่อดังกล่าว

ลายหลัก ลักษณะลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน วางเรียงกันเป็นเส้นตรงแนวนอน
ลายขอจะประกอบกันกลายเป็นเส้นรอบรูปของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนม
เปียกปูนวางต่อเรียงกันให้เกิดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ซึ่งลายขอมีลักษณะคล้าย ตัว S อยู่
ระหว่างกลาง และมีลายขอลักษณะคล้าย 1 สอดเกี่ยวอยู่บริเวณด้านบนและด้านล่างของลายขอรูปตัว
S ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนรูปใหญ่ภายในรูปตรงกลางจะมีรูปลักษณะในแต่ละแถวไม่
เหมือนกัน โดยจัดวางลายสลับกันไปทีละแถว คือ แถวที่ 1 ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะเป็นรูป
เส้นตรงแนวตั้ง 12 เส้นวางเรียงกัน ตรงปลายเส้นนี้จะมีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ารูปเล็ก ๆ วางเหลื่อมกันอยู่
มุมทั้ง 4 ของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ส่วนแถวที่ 2 ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนม
เปียกปูนจะมีรูปคล้ายเครื่องหมายบวกตรงกลางจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน จะมีเส้นตรงต่อออกจาก

ด้านบนและด้านล่างของรูปกากบาท บริเวณมุมของรูปกากบาทจะมีรูปสามเหลี่ยมตะแคงวางอยู่ มุมทั้ง 4 มุมของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนรูปใหญ่จะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีส้ม โดยใช้สีเขียวมาประกอบ

ภาพประกอบ 99 ลายหมี่ขอธาตุเก็บตีนดาว

ชื่อลาย หมี่ขอธาตุเก็บตีนดาว

ที่มา นางหยาด มาลานนท์ อายุ 55 ปี

ที่อยู่ 48/2 หมู่ที่ 1 บ้านแวง ตำบลบ้านแวง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

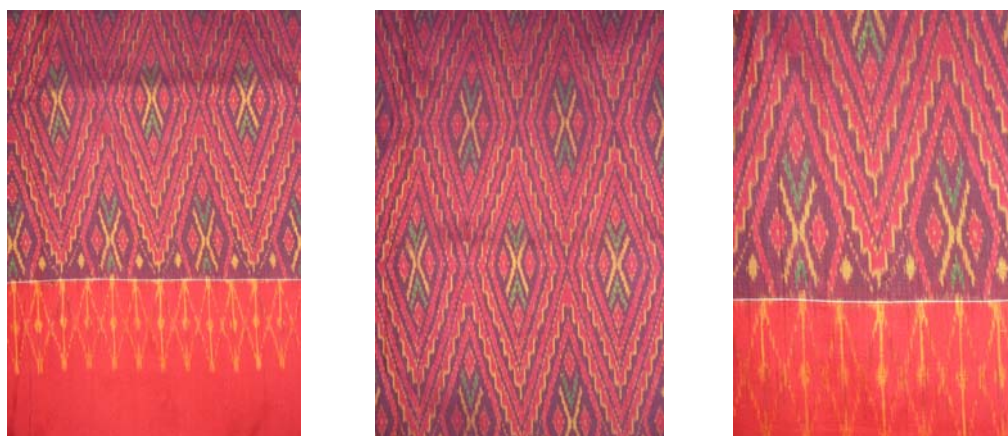
ลักษณะลวดลาย ศาสนา

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากจอมธาตุ บรรจุกะตุกคนตาย

ลายหลัก การวางลายจะเป็นลายขอลักษณะเหมือน 1 กลีบหัวหันหน้าชนกัน ทำให้เกิดรูปคล้ายรูปหัวใจกลับหัว แล้วนำมาเรียงต่อกันเป็นเส้นตรงแนวนอน ตรงกลางลายขอจะมีเส้นปะเล็ก ๆ เรียงต่อกันไปตลอดแนวของลาย ภายในรูปหัวใจตรงกลางจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนล้อมรอบด้วยเส้นปะเส้นเล็ก ๆ ส่วนลายที่คั่นระหว่างแถวจะแทรกอยู่ระหว่างช่องว่างของลาย เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าซ้อนอยู่ ตรงกลางสี่เหลี่ยมผืนผ้าเป็นรูปกากบาท

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง โดยใช้สีดำและขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 100 ลายไหมแหวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์

ชื่อลาย ไหมแหวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์

ที่มา นางละพิน อ้นไธสง อายุ 55 ปี

ที่อยู่ 20/1 หมู่ที่ 2 บ้านโนนสะอาด ตำบลบ้านแก่ง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

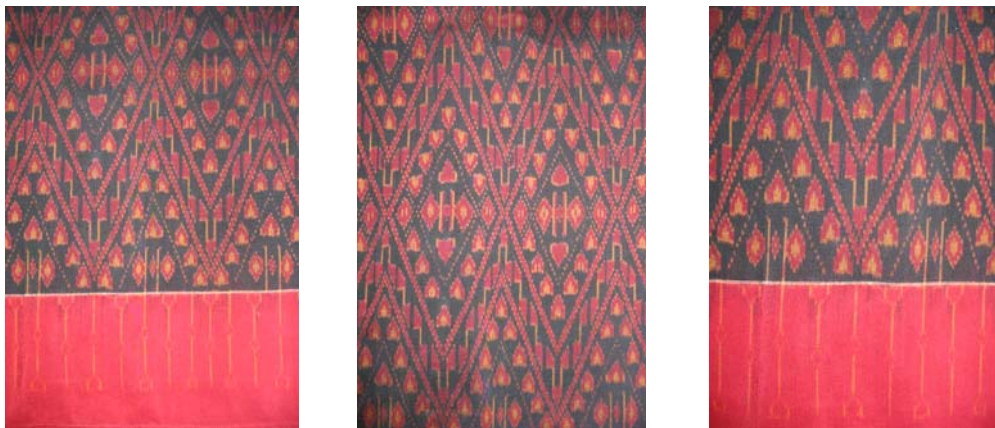
ลักษณะลวดลาย สิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ ดัดแปลงมาจากพื้นเลื่อย (“ แหว ” หมายถึงพื้น)

ลายหลัก ลวดลายถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน วางเรียงกันเป็นเส้นตรงแนวนอน ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะแบ่งเป็นลวดลาย 3 ชั้น ชั้นแรก เป็นรูปสามเหลี่ยมวางต่อกันตามแนวเส้นรอบรูปลักษณะคล้ายหยักฟันปลาหรือพื้นเลื่อย ชั้นที่ 2 เป็นรูปเส้นตรงวางในแนวเส้นรอบรูป ชั้นที่ 3 ตรงกลางจะเป็นรูป X และมีรูป V ชั้นที่ด้านบนและด้านล่างของรูปตัว X มุมทั้ง 4 มีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่ ส่วนเส้นรอบรูปของสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนรูปใหญ่จะเป็นเส้นตรงเชื่อมต่อกัน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง โดยใช้สีเขียวมาประกอบ

ภาพประกอบ 101 ลายไหมไม้คัตตาหนู

ชื่อลาย ไหมไม้คัตตาหนู

ที่มา นางสาวเนียง อิงไธสง อายุ 56 ปี

ที่อยู่ 19 หมู่ที่ 1 บ้านแวง ตำบลบ้านแวง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

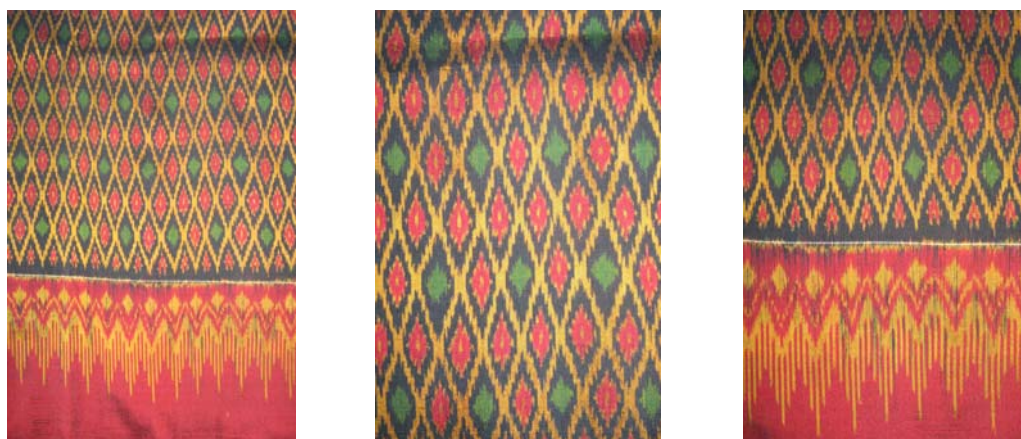
ลักษณะลวดลาย สิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากไม้แท่งตาหนู มีลักษณะเป็นขอกเกี่ยวที่ปลายทั้งสองด้าน เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการมุงหลังคาด้วยหญ้าคา

ลายหลัก ไม้คัตตาหนู จะวางเรียงอยู่ในกรอบบริเวณเส้นรอบนอกของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะไม้คัตตาหนูจะเป็นรูปเส้นตรงตรงปลายทั้ง 2 ด้านมีรูปสามเหลี่ยมต่ออยู่ การวางเรียงจะวางในแนวตั้งเรียงตามแนวของเส้นรอบรูป ส่วนที่เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลวดลายภายในจะเป็นรูปคล้ายรูปหัวใจวางเรียงกันตลอดแนวเส้นรอบรูปส่วน ที่มุมซ้ายและขวามีเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ถัดเข้ามาเป็นเส้นปะเส้นเล็ก ๆ วางเรียงตามแนวเส้นรอบรูป ตรงกลางจะเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้ง 2 เส้นวางคู่กันตรงกลางระหว่างเส้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มีรูปหัวใจในวงที่ด้านบนและด้านล่างของเส้นตรง ส่วยด้านซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง โดยใช้สีด้ามาประกอบ

ภาพประกอบ 102 ลายหมี่โคมเจ็ด

ชื่อลาย หมี่โคมเจ็ด

ที่มา นางละพิน อ้นไธสง อายุ 55 ปี

ที่อยู่ 20/1 หมู่ที่ 2 บ้านโนนสะอาด ตำบลบ้านแวง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากโคมที่ชาวอีสานนิยมปล่อยหรือจุดตอนออกพรรษา เช่นมัดหมี่ห้าลำ เรียกว่าโคมห้า มัดหมี่เจ็ดลำเรียกว่าโคมเจ็ด เป็นการเรียกตามมัดหมี่ที่มัด

ลายหลัก ลายโคมเจ็ดจะถูกจัดวางอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน โดยวางเรียงกันเป็นเส้นตรงแนวนอน โดยรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะใช้เส้นรอบรูปร่วมกัน ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอีกรูปซ้อนอยู่ ซึ่งสี่เหลี่ยมนี้เป็นลักษณะของโคมเจ็ด

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีเขียว โดยใช้สีดำมาประกอบ

ภาพประกอบ 103 ลายหมี่วงช้าง

ชื่อลาย หมี่วงช้าง

ที่มา นางทองทิพย์ แสงอินทร์ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 35 หมู่ที่ 7 บ้านสระแวง ตำบลบ้านแวง อำเภอพุนพิน จังหวัดบุรีรัมย์

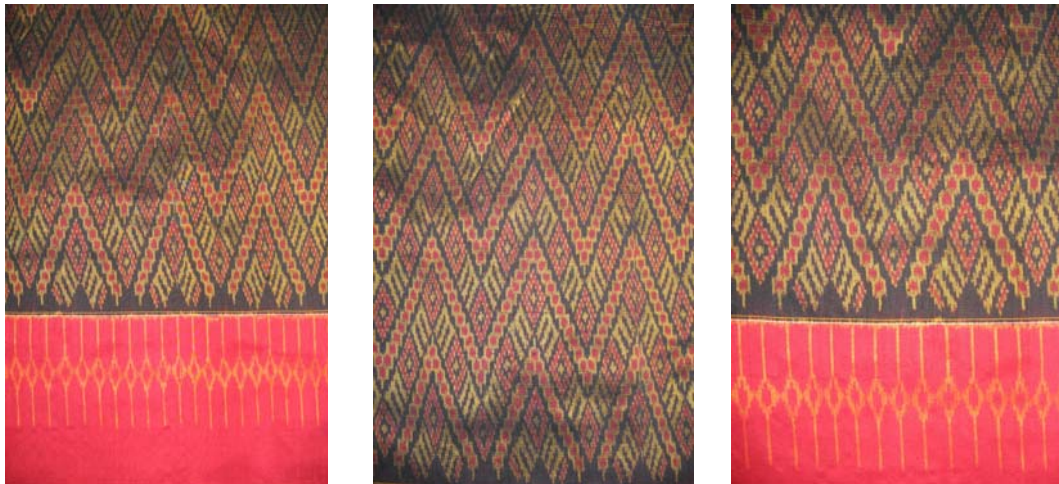
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ ดัดแปลงมาจากรูปทรงของวงช้าง

ลายหลัก ลายหลักเป็นรูปคล้ายตัว X วางเรียงต่อกันเป็นแนวเส้นตรงแนวนอน ตรงปลายของรูป X มีเส้นลักษณะเหมือนวงช้างต่อกัน และบริเวณด้านบนบนละด้านล่างจะมีรูปคล้ายตัว V แทรกอยู่ทั้ง 2 ด้านและปลายของรูปตัว V ก็จะมีเส้นคล้ายรูปวงช้างต่อกันเช่นกัน แถกกลางตัว X จะเป็นเส้นปะวางตลอดทั้งรูป มุมทั้ง 4 ก็จะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน โดยรูปที่อยู่มุมบนและล่างจะมีเส้นตรงต่อออกมาจากด้านบนบนและล่าง ส่วนรูปที่อยู่ด้านซ้ายและขวาก็จะมีเส้นตรงต่อออกมาเช่นกัน ส่วนลายที่คั่นระหว่างแถวจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 3 ชั้นบริเวณมุมบนและล่างทั้งด้านซ้ายและขวาก็จะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ วางอยู่ โดยลายดังกล่าวจะวางเรียงกันเป็นแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีเขียว โดยใช้สีดำและสีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 104 ลายหมีไซ้

ชื่อลาย หมีไซ้

ที่มา นางเสี่ยม คำสมวงษา อายุ 70 ปี

ที่อยู่ 5 หมู่ที่ 15 บ้านหนองจิก ตำบลหายโศก อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

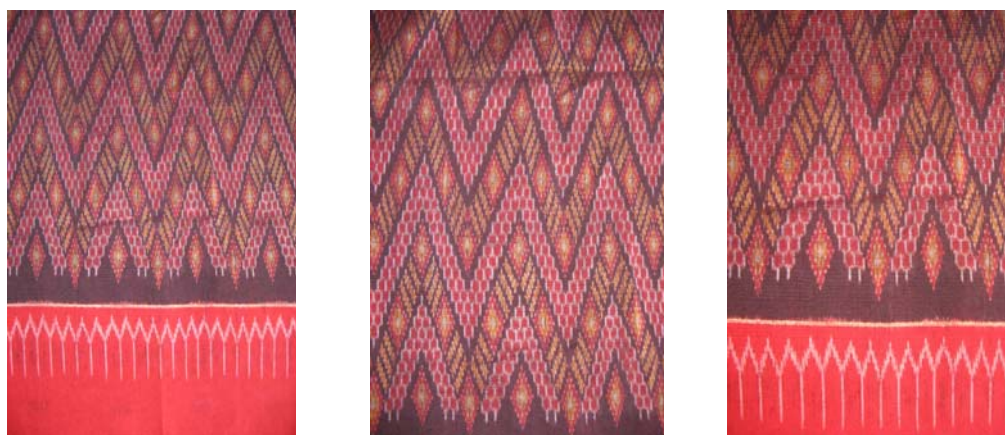
ลักษณะลวดลาย สิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ ดัดแปลงมาจากไซ้

ลายหลัก ลักษณะลวดลายเป็นลักษณะคล้ายเส้นหยักฟันปลาวางเรียงตามความกว้างของผืนผ้า เส้นรอบนอกของเส้นหยักฟันปลาจะเป็นลักษณะรูปวงกลมเรียงต่อกันตามแนวตลอดทั้งลาย ลักษณะดังกล่าวเป็นรูปแบบที่คล้ายรูปไซ้ ภายในกรอบของเส้นหยักฟันปลาจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น วางสลับกับรูปคล้ายตัว E ตะแคงเรียงต่อกันไปเป็นแถวตามแนวของรูปเส้นหยักฟันปลา

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีส้ม โดยใช้สีด้ามประกอบ

ภาพประกอบ 105 ลายหมี่โซ่

ชื่อลาย หมี่โซ่

ที่มา นางสาวจิตรา ลุนไธสง อายุ 50 ปี

ที่อยู่ 50 หมู่ที่ 7 บ้านสระแวง ตำบลบ้านแวง อำเภอพุนพิน ไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

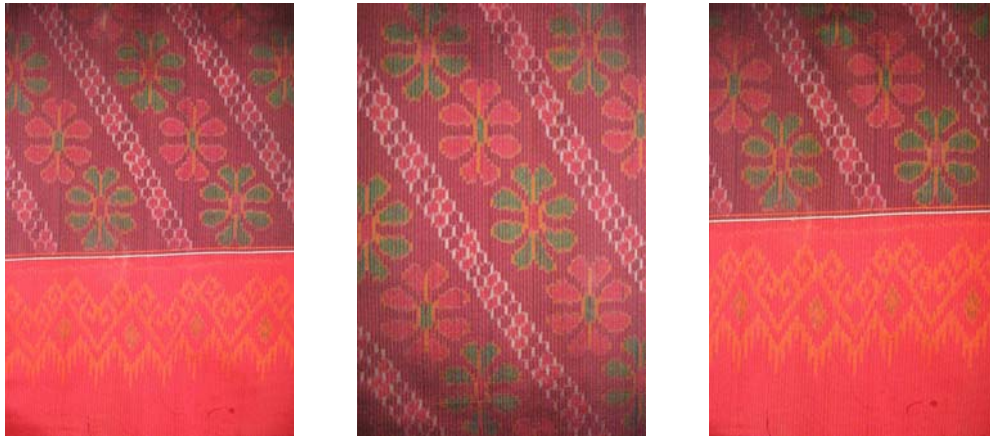
ลักษณะลวดลาย สิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ ดัดแปลงมาจากโซ่

ลายหลัก ลักษณะลวดลายเป็นลักษณะคล้ายเส้นหยักฟันปลาวางเรียงตามความกว้างของผืนผ้า เส้นรอบนอกของเส้นหยักฟันปลาจะเป็นลักษณะรูปวงกลมเรียงต่อกัน 2 ชั้นตามแนวตลอดทั้งลาย ลักษณะดังกล่าวเป็นรูปแบบที่คล้ายรูปโซ่ 2 เส้นเฉียง 3 เส้นเรียงต่อกัน ภายในกรอบของเส้นหยักฟันปลาจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น วางสลับกับรูปคล้ายตัว ตะแคงเรียงต่อกันไปเป็นแถวตามแนวของรูปเส้นหยักฟันปลา

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีส้ม โดยใช้สีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 106 ลายดอกไม้

ชื่อลาย ดอกไม้

ที่มา นางบุญล้วน วารี

อายุ 57 ปี

ที่อยู่ 1 หมู่ที่ 2 บ้านโนนสะอาด ตำบลบ้านแวง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ ประยุกต์ รูปแบบของดอกไม้

ลายหลัก ลวดลายจะเป็นรูปดอกไม้ โดยแต่ละดอกจะมีกลีบเป็นลักษณะของรูปวงรี จำนวน 8 รูปเรียงต่อกันเป็นรูปกลีบดอก ตรงกลางเป็นรูปวงรีอีกวงเป็นเกสรของดอกไม้ ดอกไม้จะวางเรียงกันในลักษณะเส้นเฉียง ระหว่างลายดอกไม้มีลายคั่นซึ่งมีลักษณะเป็นรูปวงกลมเล็ก ๆ วางเรียงต่อกันในลักษณะเส้นเฉียงซ้อนกัน 2 เส้น มีลักษณะคล้ายโซ่

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีน้ำตาลแดง โดยใช้สีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 107 ลายหมี่นาคสะดุ้งเก็บตีนดาว

ชื่อลาย หมี่นาคสะดุ้งเก็บตีนดาว

ที่มา นางหยาด มาลานนท์ อายุ 55 ปี

ที่อยู่ 48/2 หมู่ที่ 1 บ้านแวง ตำบลบ้านแวง อำเภอพุนพิน จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย ศาสนา

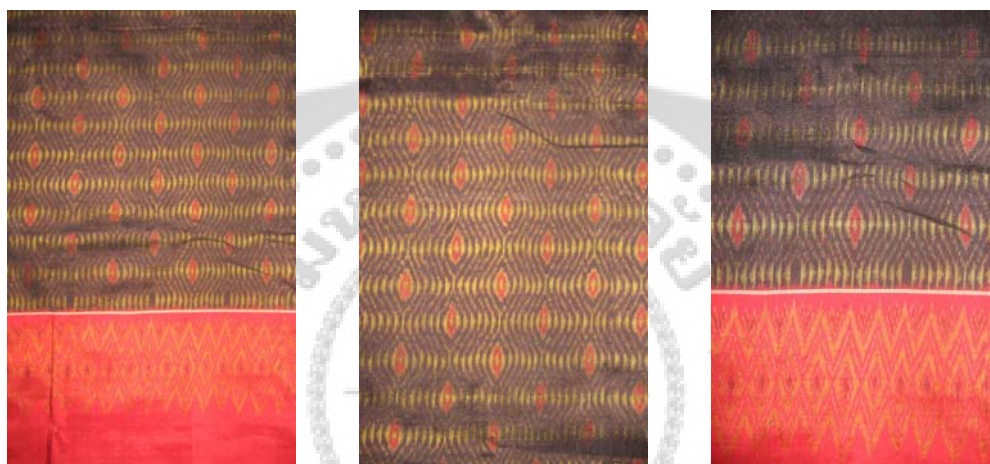
รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากบันไดโบสถ์ในสมัยโบราณ ซึ่งมักประดิษฐ์เป็นรูปตัวนาค โดยหางนาคจะทอดลงมาจากตัวโบสถ์ หัวนาคจะอยู่ที่บันไดชั้นสุดท้าย ประกอบด้วยลายดอกไม้ที่ขี้สับเอ็ดและลายต้นดอกไม้

ลายหลัก ลักษณะลายจะแบ่งเป็นลาย 2 แถว วางสลับกันไป แถวแรกตัวนาคจะมีลักษณะคล้าย ไ. กลับหัว หันหน้าชนกันเกิดเป็นรูปคล้ายรูปหัวใจกลับหัว ตรงปลายจะเป็นเส้นตรงเรียงต่อกัน รูปสี่เหลี่ยมเป็นลักษณะของหัวนาค รอบ ๆ จะมีเส้นปะเล็ก ๆ วางตลอดแนวรูปหัวใจ ภายในรูปหัวใจ ตรงมุมมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนและมีเส้น 2 เส้นต่อออกมาเป็นลักษณะรูปตัว V ครึ่งตรงปลายขาทั้ง 2 ข้างก็จะมีเส้นตรงเรียงต่อกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมซึ่งเป็นลักษณะของหัวนาคเช่นกัน ตรงช่องว่างภายในรูปหัวใจจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดลดหลั่นกันวางอยู่ 4 รูปเรียงกันในลักษณะบนล่างและซ้ายขวา ส่วนมุมด้านล่างทั้ง 2 มุมก็จะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่มุมละ 1 รูป แถวที่ 2 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในรูปตรงมุมด้านล่างจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนและมีเส้นตรงต่อออกมาเป็นรูปตัว V ตรงปลายขาทั้ง 2 ข้างมีเส้นตรงเรียงต่อกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมคล้ายหัวนาค ตรงกลางรูปตัว V มีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มุมด้านบนเป็นเส้นตรงเรียงต่อกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน 2 ชั้น ตรงปลายจะเป็นเส้นตรงเรียงต่อกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมเป็นหัวนาค ถัดจากเส้นตรงเป็นเส้นปะเรียงต่อกันตาม

แนวรูป และตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 3 ชั้น มุมด้านซ้ายและขวาของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนรูปหลักจะมีสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ วางอยู่ ลักษณะการวางเรียงลวดลายจะเป็นการวางซ้อนกันโดยให้ใช้มุมบน – ล่างและซ้าย – ขวาเหมือนกัน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง โดยใช้สีเขียวมาประกอบ

ภาพประกอบ 108 ลายน้าไหล

ชื่อลาย น้าไหล

ที่มา นางทองใส สังข์สีแก้ว อายุ 37 ปี

ที่อยู่ 41 หมู่ที่ 3 บ้านศิระชะแวด ตำบลมะเฟือง อำเภอพุนพิน จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย ธรรมชาติแวดล้อม

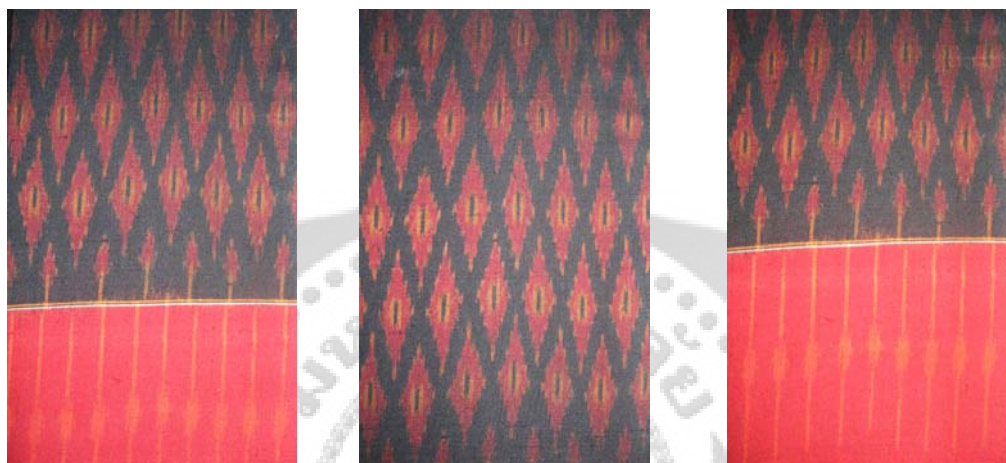
รูปแบบ ประยุกต์มาจากการไหลของน้ำในแม่น้ำลำคลอง

ลายหลัก ลักษณะลวดลายเป็นรูปวงรีวางเรียงต่อกันเป็นเส้นตรงในแนวนอน ตัวลายจะประกอบไปด้วย รูปวงรีซ้อนกัน 3 วง ล้อมด้วยรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มีเส้นตรงต่อออกมาจากปลายมุมทั้งด้านบนและด้านล่างเพื่อเชื่อมต่อกับรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนแถวถัดขึ้นไป ทำให้เกิดเป็นลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางต่อกันในแนวตั้งโดยมีเส้นตรงเชื่อมต่อ มุมด้านซ้ายและขวาของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะมีรูปสามเหลี่ยมวางอยู่ทั้ง 2 มุม ถัดออกไปจากมุมทั้ง 2 ด้านจะเป็นเส้นโค้ง

วางเรียงต่อกันจำนวนด้านละ 4 เส้น ตรงบริเวณส่วนโค้งจะมีรูปสามเหลี่ยมวางอยู่ทุกเส้น เส้นโค้งนี้จะวางต่อกันระหว่างแถวด้วยทำให้เกิดเป็นลักษณะคล้ายเส้นโค้งรูปคลื่นน้ำเรียงต่อกันเป็นเส้นตรงแนวตั้ง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 109 ลายหมี่บักนัดน้อย

ชื่อลาย หมี่บักนัดน้อย

ที่มา นางหยาด มาลานนท์ อายุ 55 ปี

ที่อยู่ 48/2 หมู่ที่ 1 บ้านแวง ตำบลบ้านแวง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากพืช

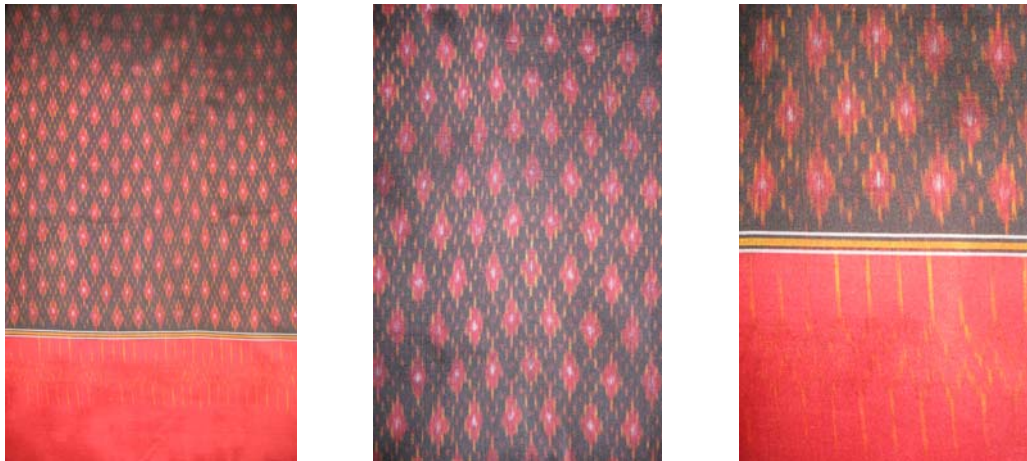
รูปแบบ โบราณ เลียนแบบจากลักษณะของสับปะรด

ลายหลัก ลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางเรียงต่อกันในแนวเส้นตรงแนวนอน

ลักษณะลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนคล้าย ๆ รูปสับปะรด ตรงจุดกึ่งกลางรูปจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าและตรงกลางรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าจะเป็นเส้นตรงวางตั้งอยู่ แถวล่างสุดของลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ มีเส้นตรงต่อออกจากมุมด้านล่าง วางสับวางระหว่างรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนรูปใหญ่

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นเรียงอริฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง โดยใช้สีดำมาประกอบ

ภาพประกอบ 110 ลายหมี่ปักน้ดน้อย

ชื่อลาย หมี่ปักน้ดน้อย

ที่มา นางหนูภาพ อัจฉางค์ อายุ 61 ปี

ที่อยู่ 35 หมู่ที่ 3 บ้านศิระระแตร ตำบลมะเฟือง อำเภอพุนนัง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ โบราณ เลียนแบบจากลักษณะของส้บปะรด

ลายหลัก ลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางเรียงต่อกันในแนวเส้นตรงแนวนอน

ลักษณะลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนคล้าย ๆ รูปส้บปะรด ตรงจุดกึ่งกลางรูปจะเป็นจุดเล็ก ๆ รอบ ๆ รูปจะเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้งเรียงสลับกันกับรูปวงกลมเล็ก ๆ ต่อกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน โดยลักษณะจะเป็นกรอบล้อมของรูปส้บปะรดซึ่งจะเป็นลักษณะกรอบที่ใช้เส้นรอบรูปร่วมกัน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง โดยใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 111 ลายผีเสื้อ

ชื่อลาย ผีเสื้อ

ที่มา นางสาวมะลิ ศิลป์ประกอบ อายุ 31 ปี

ที่อยู่ 6 หมู่ที่ 4 บ้านเตย ตำบลพุดไสย อำเภอพุดไสย จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

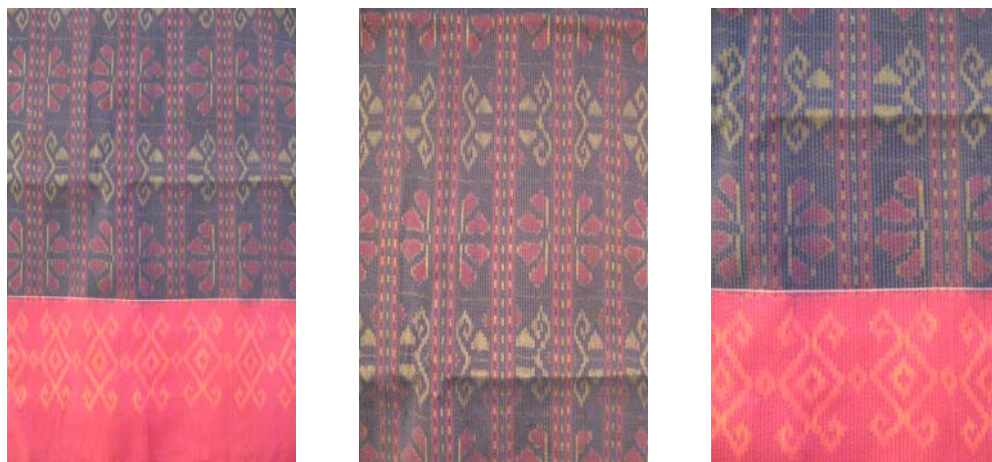
รูปแบบ ประยุกต์ ดัดแปลงมาจากรูปแบบของผีเสื้อ

ลายหลัก ลักษณะของตัวผีเสื้อ ตรงกลางบริเวณลำตัวจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

ด้านบนและล่างของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะมีเส้นตรงแนวตั้งวางคู่กันอยู่ทั้งซ้ายและด้านขวา ส่วนที่เป็นปีกผีเสื้อจะเป็นลักษณะรูปสี่เหลี่ยมคางหมู จำนวนด้านละ 2 รูป โดยจะหันด้านที่สั้นที่สุดเข้าหากัน ตรงบริเวณปลายของปีกผีเสื้อจะมีเส้นตรงต่อออกมาทั้ง 4 ปีก จึงทำให้เกิดเป็นลักษณะเส้นตรงแนวตั้งซึ่งรูปผีเสื้อก็就会被บรรจุอยู่ในเส้นตั้งตรงนั้น ช่องว่างระหว่างตัวผีเสื้อจะมีลายลักษณะคล้าย 1 ต่อออกมาจากด้านข้างปีกทั้ง 4 ปีก โดยจะเป็นลักษณะหันหลังชนกัน บริเวณตรงกลางของรูป 1 ทั้ง 4 รูปจะมีรูปเครื่องหมายกากบาทวางอยู่ ระหว่างแถวของรูปผีเสื้อจะมีเส้นตรงแนวนอนคั่นอยู่ทุกแถว

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแบบเรียงอิฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีเขียว สีเหลือง สีม่วง โดยใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 112 ลายผีเสื้อดอกไม้

ชื่อลาย ผีเสื้อดอกไม้

ที่มา นางลัดดา ประทีป อายุ 41 ปี

ที่อยู่ 48/1 หมู่ที่ 1 บ้านแวง ตำบลบ้านแวง อำเภอพุนพิน จังหวัดบุรีรัมย์

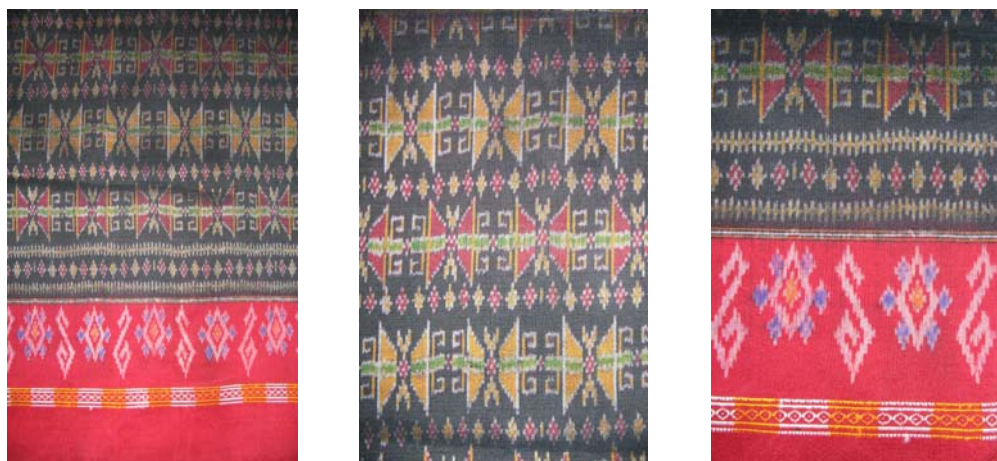
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ ประยุกต์มาจากรูปแบบของผีเสื้อและดอกไม้

ลายหลัก ลายหลักจะมีอยู่ 2 ลายวางสลับแถวกันขึ้นไป ซึ่งแถวแรกจะเป็นรูปลักษณะของรูปดอกไม้ โดยบริเวณกลางรูปจะมีเส้นตรง 4 วางลากผ่านยาวตลอดแนว ภายในเส้นตรงดังกล่าวจะมีเส้นตรงวางเรียงคล้าย ๆ เส้นปะไปตลอดความยาวของเส้น ส่วนที่เป็นกลีบของดอกไม้จะลักษณะเป็นรูปคล้ายรูปวงรีเรียงเป็นลักษณะรัศมีของวงกลม ด้านละ 4 รูป ส่วนที่เป็นรูปผีเสื้อซึ่งมีลักษณะรูป 1 กลีบหัวเอาฐานชนกันทั้ง 2 ด้าน ตรงบริเวณฐานที่ต่อกันจะมีเส้นตรงต่อออกมา ด้านบนและล่างของเส้นตรงจะเป็นรูปสามเหลี่ยมวางอยู่เหนือขึ้นไปจากรูปสามเหลี่ยมจะเป็นรูปคล้ายรูปครึ่งวงกลม ระหว่างแถวในแนวตั้งของรูปผีเสื้อและดอกไม้จะเส้นตรงแนวตั้งวางคั่นอยู่ลักษณะเหมือนเส้นตรงที่ลากผ่านกลางรูปผีเสื้อและรูปดอกไม้ ซึ่งลักษณะนี้เป็นลักษณะของ “ ซิ่นหมี่คั้น ”

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นตรงแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง โดยใช้สีดำประกอบ

ภาพประกอบ 113 ลายผีเสื้อเก็บตีนดาว

ชื่อลาย ผีเสื้อเก็บตีนดาว

ที่มา นางหนูภาพ อัจฉานงค์ อายุ 61 ปี

ที่อยู่ 35 หมู่ที่ 3 บ้านศิระชะแวด ตำบลมะเฟือง อำเภอพุนพิน จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ ประยุกต์ประยุกต์มาจากรูปแบบของผีเสื้อ

ลายหลัก บริเวณลายด้านล่างสุด จะเป็นลักษณะของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางเรียงต่อกันเป็นเส้นตรงแนวนอน โดยจะมีเส้นตรงแนวตั้งวางเรียงต่อกันเป็นแถวมีเส้นตรงแนวนอนลากผ่านกลางอยู่ทั้งด้านบนและล่างของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลายผีเสื้อจะมีลักษณะ ตรงกลางบริเวณส่วนที่เป็นลำจะเป็นลักษณะของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านบนและล่างจะเป็นรูปตัว V วางอยู่ ส่วนที่เป็นปีกผีเสื้อจะเป็นลักษณะของรูปสี่เหลี่ยมคางหมู จำนวนด้านละ 2 รูป โดยจะหันด้านที่สั้นที่สุดเข้าหากัน ระหว่างตัวผีเสื้อจะมีลายลักษณะคล้าย 1 ต่อออกมาจากด้านข้างปีกทั้ง 4 ปีก โดยจะเป็นลักษณะหันหลังชนกัน บริเวณตรงกลางของรูป 1 ทั้ง 4 รูปจะมีรูปเครื่องหมายกากบาทวางอยู่ ระหว่างแถวของรูปผีเสื้อจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนรูปเล็ก ๆ วางเรียงต่อกันเป็นเส้นตรงแนวนอนคั่นอยู่

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแบบเรียงอัฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีส้ม สีชมพู โดยใช้สีขาวและสีเขียวประกอบ

ภาพประกอบ 114 ลายม่านน้ำน้อย

ชื่อลาย ม่านน้ำน้อย

ที่มา นางละพิน อินไธสง

อายุ 55 ปี

ที่อยู่ 20/1 หมู่ที่ 2 บ้านโนนสะอาด ตำบลบ้านแก่ง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

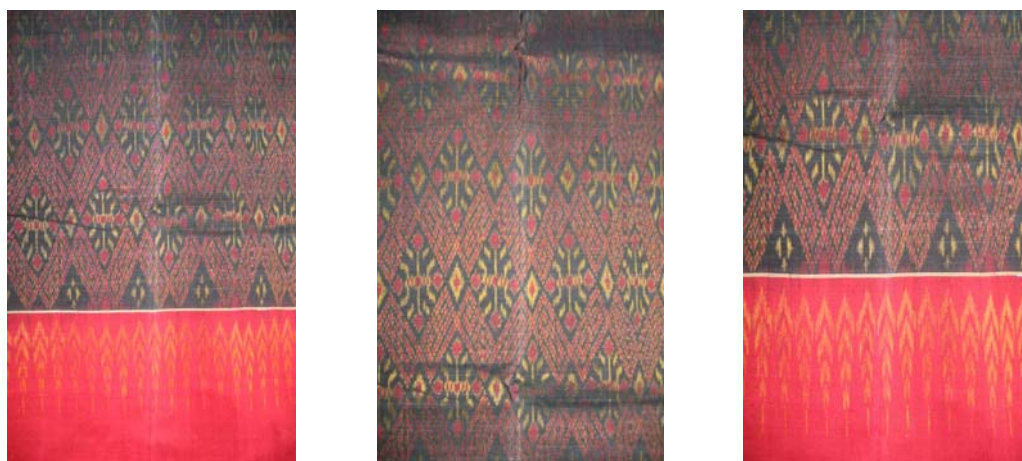
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ มาจากรูปแบบของสัตว์น้ำเค็ม คือ ตัวม่านน้ำ

ลายหลัก ตัวของม่านน้ำเป็นลักษณะคล้ายตัว S หันหลังชนกันเรียงต่อกันเป็นเส้นตรง
แนวอน ระหว่างหัวของม่านน้ำมีลายรูปขนมเปียกปูนวางอยู่ ส่วนบริเวณช่องว่างระหว่างหางก็รูป
สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเช่นกัน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อ
ลวดลายในลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง โดยการใช้สี
เขียวมาประกอบ

ภาพประกอบ 115 ลายแมงมุม

ชื่อลาย แมงมุม

ที่มา นางทองใส สังข์สีแก้ว อายุ 37 ปี

ที่อยู่ 41 หมู่ที่ 3 บ้านศิระชะแวด ตำบลมะเฟือง อำเภอพุนพิน จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ ดัดแปลงรูปแบบจากแมงมุมนำมาประยุกต์เข้ากับลายขอและลวดลายแบบต่าง ๆ

ลายหลัก รูปแมงมุมจะถูกบรรจุอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะของตัวแมงมุมตรงกลางจะเป็นรูปวงกลมมีรูปเส้นตรงเรียงต่อกันออกมาด้านละ 3 เส้นจากนั้นก็จะเป็นลักษณะคล้ายรูปตัว C บริเวณมุมทั้ง 4 ด้านจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ส่วนรูปที่อยู่มุมบนและล่างจะมีเส้นตรงต่อออกมาจากผ่านกลางรูปวงกลมที่เป็นตัวของแมงมุม ส่วนที่เป็นเส้นรอบรูปจะเป็นลายขอรูป 1 หันหน้าชนกัน เรียงต่อกันตามแนวเส้นรอบรูป ลักษณะเป็นเส้นรอบรูปที่ใช้ส่วนมุมทั้ง 4 ด้านร่วมกัน ตรงมุมทั้ง 4 จะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอยู่ ส่วนลวดลายแถวกลางสุดตรงกลางกลางของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะไม่ใช้รูปแมงมุมแต่จะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีส้ม

ภาพประกอบ 116 ลายหมี่สบเบ็ด

ชื่อลาย หมี่สบเบ็ด

ที่มา นางหยาด มาลานนท์ อายุ 55 ปี

ที่อยู่ 48/2 หมู่ที่ 1 บ้านแวง ตำบลบ้านแวง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

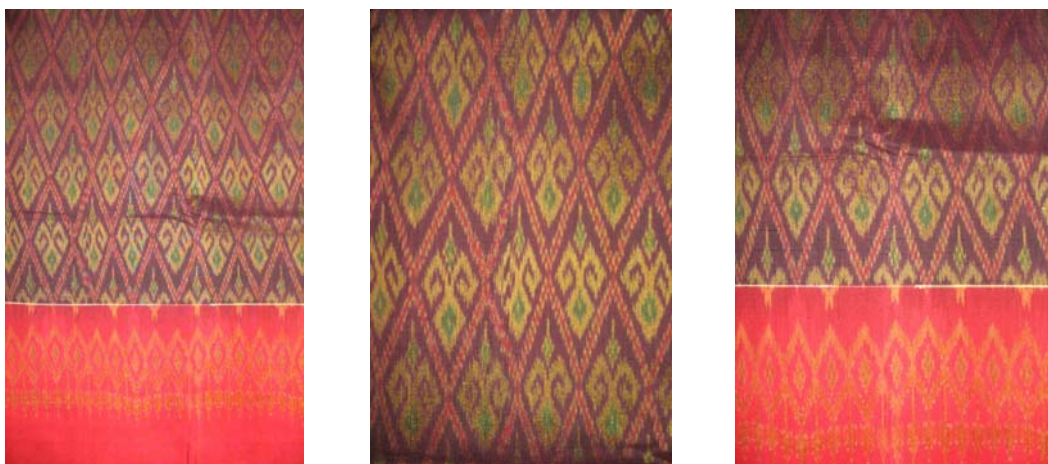
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ เป็นลายที่ดัดแปลงรูปแบบของส่วนอวัยวะของสัตว์ คือ ส่วนปากหรือหัวเบ็ด (“ สบ ” ในภาษาถิ่นแปลว่า ปาก หรือริมฝีปาก) กับลวดลายขอแบบต่าง ๆ

ลายหลัก ลักษณะของสบเบ็ดหรือส่วนที่เบ็ดจะเป็นรูปลักษณะของ ใ หันหลังชนกัน ลักษณะคล้ายตัว V คว่า ตรงส่วนโค้งตรงหัวจะมีเส้น 2 เส้นต่อออกมา เหนือขึ้นไประหว่างหัวเบ็ดทั้งสองจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น ส่วนบริเวณแฉกกลางสุดของลายจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอยู่ที่มุมบนสุด และด้านล่างทั้งซ้ายและขวาจะเป็นเส้นตรงแนวตั้งตรงปลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแบบเรียงอัฐิ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีส้ม

ภาพประกอบ 117 ลายขอสายการบินไทย

ชื่อลาย ขอสายการบินไทย

ที่มา นางทองใส สังข์สีแก้ว อายุ 37 ปี

ที่อยู่ 41 หมู่ที่ 3 บ้านศิระชะแเรต ตำบลมะเฟือง อำเภอพุนพิน จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์ ดัดแปลงจากรูปเครื่องหมายสัญลักษณ์ของสายการบินไทยมาผสมผสานกับลวดลายขอต่าง ๆ

ลายหลัก ลวดลายถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะของลายคล้ายกับเครื่องหมายของสายการบินไทยกลับหัวลง คือ มีลักษณะคล้าย 1 หันหลังชนกันเหนือขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนที่มีเส้นตรงต่อออกจากมุมบนวางอยู่ที่กลางระหว่าง 1 ทั้งสองตัวและด้านล่างต่อด้วยลายรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เส้นรอบรูปจะเป็นลักษณะใช้เส้นร่วมกัน ส่วนบริเวณแฉกล่างสุดของลายจะมีลักษณะสามเหลี่ยมเรียงต่อกันเป็นรูปหยักฟันปลา ภายในเป็นรูปตัว V คว่ำ 2 ตัววางอยู่ซ้ายและขวา เหนือขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีเส้นตรงต่อออกจากมุมด้านบน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีเหลือง สีเขียว โดยใช้สีส้มมาประกอบ

ภาพประกอบ 118 ลายไหมขอล

ชื่อลาย ไหมขอล

ที่มา นางมณี ช่อไธสง อายุ 58 ปี

ที่อยู่ 36 หมู่ที่ 15 บ้านหนองจิก ตำบลหายโศก อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากขอที่ใช้เกี่ยวหรือแขวนสิ่งของต่าง ๆ

ลายหลัก ลวดลายถูกบรรจุไว้ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียก มีลักษณะดังนี้ ชั้นแรกจะเป็นเส้นรอบรูปมีลักษณะเป็นเส้นตรง ชั้นที่ 2 เป็นรูปเครื่องหมาย < และ > ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านบนและล่างก็เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเช่นกัน ส่วนบริเวณด้านบนของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนก็จะเป็นลักษณะของเส้นกรอบรอบรูปที่ใช้ร่วมกัน มีลักษณะของลายขอรูป ใว้างกลับหัวกลับหางกันในลักษณะตะแคง ภายในช่องว่างตรงกลางจะมีรูปเส้นตรงแนวเฉียง 2 เส้นวางคู่กันอยู่ ส่วนเส้นที่ 3 ที่วางอยู่ด้วยจะเป็นเส้นปะ ลักษณะการวางคล้ายกับตัว W เรียงต่อกันตามแนวเส้นตรง ส่วนมุมทั้ง 4 ด้านจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่ รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนที่วางอยู่นี้จะเป็นรูปที่แทรกสลับระหว่างรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนรูปใหญ่ข้างต้น จนเกิดเป็นลักษณะแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีเหลือง

ภาพประกอบ 119 ลายหมี่แฉ่วเลื่อยหรือบันไดสวรรค์

ชื่อลาย หมี่แฉ่วเลื่อยหรือบันไดสวรรค์

ที่มา นางหนูภาพ อัจฉาณรงค์ อายุ 61 ปี

ที่อยู่ 35 หมู่ที่ 3 บ้านศิระระเรต ตำบลมะเฟือง อำเภอพุนพิน จังหวัดบุรีรัมย์

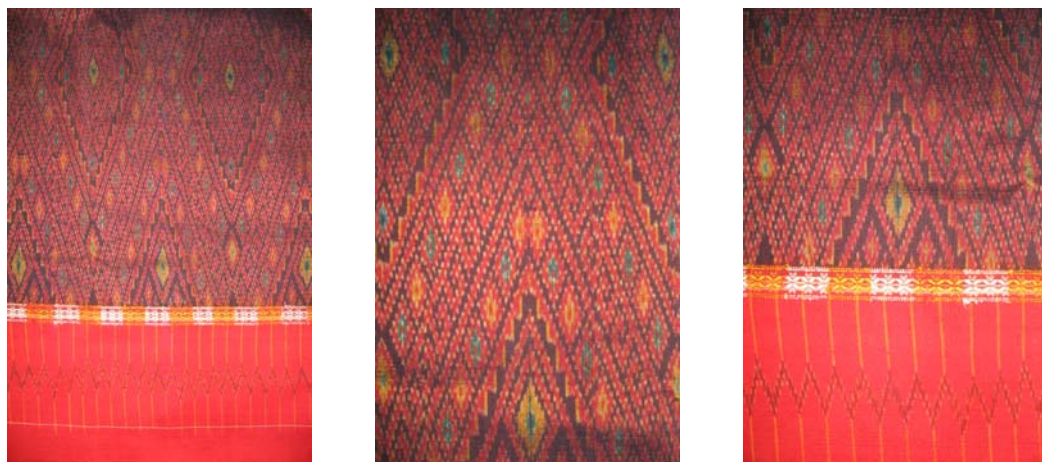
ลักษณะลวดลาย สิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ มีรูปแบบมาจากแฉ่วเลื่อย หรือ ฟันเลื่อยของใช้ในชีวิตประจำวัน

ลายหลัก ลวดลายถูกบรรจุไว้ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ซึ่งจะแบ่งพื้นที่ของลวดลายภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนออกเป็น 4 ชั้นด้วยกัน คือ ชั้นแรก เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางเรียงต่อกันตามแนวของเส้นรอบรอบ ชั้นที่ 2 เป็นรูปลักษณะสามเหลี่ยมเรียงต่อกันคล้ายลักษณะของฟันเลื่อย เรียงตามแนวเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ชั้นที่ 3 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดเล็กกว่าชั้นที่ 1 เรียงต่อกันเป็นตามแนวเส้นรอบรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงมุมด้านซ้ายและขวาขนาดของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะมีขนาดใหญ่กว่า ส่วนชั้นที่ 4 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 3 ชั้น ส่วนภายนอกของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นลายขอรูปตัว 1 เรียงต่อกัน กลายเป็นเส้นรอบรอบรูปของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงมุมจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีส้ม สีเหลือง

ภาพประกอบ 120 ลายหมี่เขี้ยวเลื่อยหรือหมี่บันไดสวรรค์เก็บตีนดาว

ชื่อลาย หมี่เขี้ยวเลื่อยหรือหมี่บันไดสวรรค์เก็บตีนดาว

ที่มา นางหนูภาพ อัจฉาณรงค์ อายุ 61 ปี

ที่อยู่ 35 หมู่ที่ 3 บ้านศิระระแตร ตำบลมะเฟือง อำเภอพุนพิน จังหวัดบุรีรัมย์

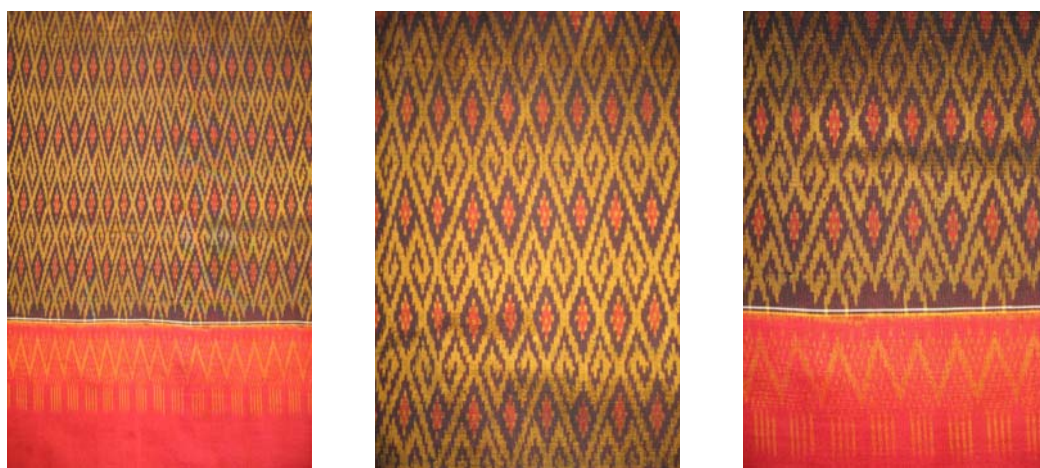
ลักษณะลวดลาย สิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ มีรูปแบบมาจากเขี้ยวเลื่อย หรือ ฟันเลื่อยของใช้ในชีวิตประจำวัน

ลายหลัก ลวดลายถูกบรรจุไว้ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ซึ่งจะแบ่งพื้นที่ของลวดลายภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนออกเป็น 5 ชั้นด้วยกัน คือ ชั้นแรก เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางเรียงต่อกันตามแนวของเส้นรอบรอบ ชั้นที่ 2 เป็นรูปลักษณะสามเหลี่ยมเรียงต่อกันคล้ายลักษณะของฟันเลื่อย เรียงตามแนวเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ชั้นที่ 3 เป็นรูปลายขอลักษณะคล้ายรูป 1 เรียงต่อกันตามแนวเส้นของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงมุมด้านซ้ายและขวาจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ชั้นที่ 4 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดเล็ก ๆ เรียงต่อกันตามแนวเส้นรอบรูปรอบสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ส่วนชั้นที่ 5 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 3 ชั้น ซึ่งชั้นนี้เป็นส่วนกลางของรูป ส่วนภายนอกของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นลายขอรูปตัว 1 เรียงต่อกัน ตรงมุมจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน กลายเป็นเส้นกรอบรอบรูปของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงมุมจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีส้ม สีเหลือง โดยใช้สีเขียวแกมฟ้ามาประกอบ

ภาพประกอบ 121 ลายหมี่ขอโคมห้า

ชื่อลาย หมี่ขอโคมห้า

ที่มา นางมณี ช่อโธสง อายุ 58 ปี

ที่อยู่ 36 หมู่ที่ 15 บ้านหนองจิก ตำบลหายโศก อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

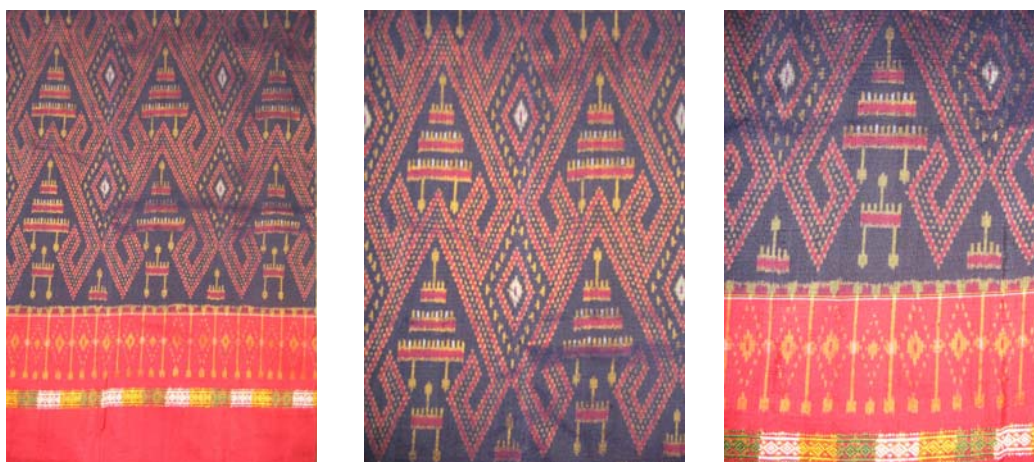
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากขอที่ใช้เกี่ยวหรือแขนสิ่งของต่างๆ นำมาประยุกต์เข้ากับลายโคมห้า

ลายหลัก ตัวขอเป็นลักษณะคล้าย ไ ตะ แคง หัน หน้า ชน กัน จน เกิด เป็น รูป คด ด้ ย รูป หัว ใจ ด้าน บน มี เส้น ต่อ ขึ้น ไป จน เกิด เป็น รูป สี่ เหลี่ยม ขน ม เปีย ก ฟู น ตรง กลาง รูป สี่ เหลี่ยม ขน ม เปีย ก ฟู น นี้ เป็น รูป ลาน โคม ห้า ซึ่ง มี ลักษณะ เป็น รูป สี่ เหลี่ยม ขน ม เปีย ก ฟู น เช่น กัน ส่วน มุม ด้าน ล่าง ก็ จะ เป็น รูป โคม ห้า เหมือน กัน

การจัดวาง โครงสร้าง การจัดวาง นำ ลวด ลาย มา เรียง ต่อ กัน ใน แนว เส้น ตรง โดยการ ต่อ ลวด ลาย ใน ลักษณะ แนวนอน

การใช้สี โครงสร้าง สี ส่วน รวม เป็น การ ใช้ สี วรรณะ ร้อน ได้แก่ สี แดง สี เหลือง ใช้ สี น้ำ ตาล มา ประกอบ

ภาพประกอบ 122 ลายหมีขอธาตุหรือหมีขอจักรเก็บตีนดาว

ชื่อลาย หมีขอธาตุหรือหมีขอจักรเก็บตีนดาว

ที่มา นางราตรี ฉัตรโธสง อายุ 42 ปี

ที่อยู่ 88 หมู่ที่ 2 บ้านโนนสะอาด ตำบลบ้านแว่ง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

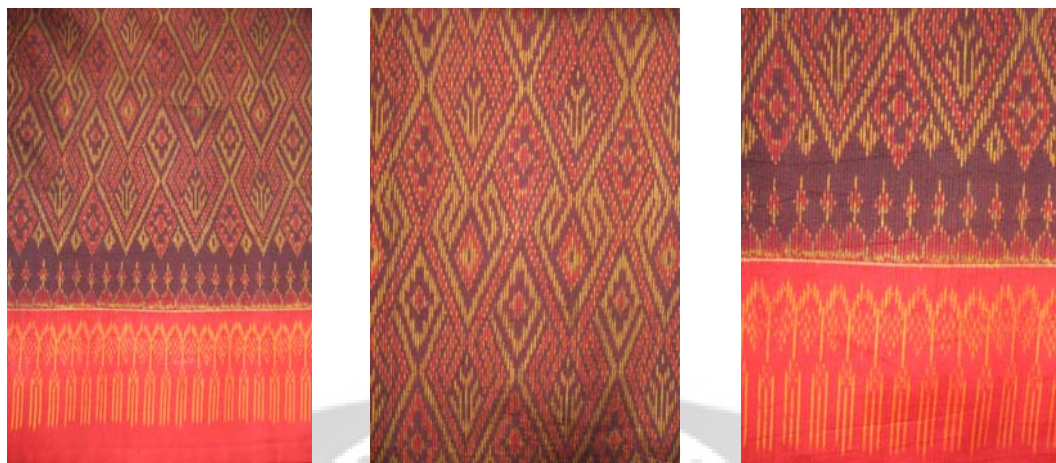
ลักษณะลวดลาย ศาสนา

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากจอมธาตุ บรรจุกระดูกคนตาย

ลายหลัก ลายธาตุหรือจักรถูกบรรจุในรูปคล้ายรูปไบโพรท หรือรูปหัวใจกลับหัวเส้นรอบนอกของรูปไบโพรทลักษณะคล้าย ไกลกลับหัวลงหันหน้าเข้าหัน เส้นกลางรูปเป็นเส้นปะ ลักษณะของลายธาตุหรือจักรเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดความยาวลดหลั่นกัน ด้านบนมีเส้นตรงต่อขึ้นไป เรียงต่อกันในแนวตั้ง จำนวน 3 ชั้น ส่วนชั้นบนสุดจะเป็นเส้นตรงกลางยาวที่สุดตรงปลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ส่วนด้านล่างทั้งซ้ายและขวาเป็นรูปเส้นตรงต่อออกมาตรงปลายด้านล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ไบโพรทจะวางซ้อนเรียงกันในลักษณะแนวตั้ง ช่องว่างระหว่างแถวจะเกิดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในจะเป็นรูปสามเหลี่ยมตะแคงวางเรียงกันตามแนวของเส้นรอบรูป ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางซ้อนกัน 3 ชั้น ส่วนบริเวณด้านล่างสุดของลวดลายจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีเส้นตรงต่อด้านบนจำนวน 7 เส้น เส้นกลางยาวที่สุดตรงปลายต่อด้วยรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ส่วนด้านล่างเป็นเส้นตรงต่อกับบริเวณมุมทั้งซ้ายและขวาตรงปลายเส้นมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน รูปนี้จะวางสลับกับรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่มีเส้นต่อด้านบนจำนวน 5 เส้น เส้นกลางยาวที่สุดมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนต่อตรงปลายเส้น

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีส้ม ใช้สีขาว มาประกอบ

ภาพประกอบ 123 ลายหมี่ขอของพลู

ชื่อลาย หมี่ขอของพลู

ที่มา นางเพ็ญพักต์ ฉ่ำโธสง อายุ 42 ปี

ที่อยู่ 78 หมู่ที่ 2 บ้านมะเฟือง ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์
ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากของใส่หมากพลูสมัยก่อนที่ทำจากเขาควาย ลายของพลูส่วนใหญ่จะใช้เป็นลายประกอบในชิ้นดินแดง

ลายหลัก ลักษณะการวางลวดลายอยู่ในรูปคล้ายใบโพธิ์หรือรูปหัวใจ ภายในจะบรรจุลายซึ่งในแต่ละแถวจะมีลายแตกต่างกันไป โดยจัดวางเรียงสลับกัน โดยมีรายละเอียดของลวดลายในแต่ละแถว คือ แถวที่ 1 ภายในรูปหัวใจด้านล่างจะเป็นรูปคล้ายตัว V มีเส้นตรงต่อขึ้นมา 3 เส้น เส้นตรงกลางยาวที่สุดตรงปลายเส้นจะมีรูปตัว V ต่อตรงปลายด้านบนจะเป็นรูป เส้นตรงแนวตั้ง 1 เส้น ส่วน 2 เส้นที่อยู่ด้านซ้ายและขวาตรงปลายจะมีเส้นเฉียงต่อออกไปทั้งสองเส้น ถัดออกมาเป็นรูปขอคล้าย ไ. หันหน้าชนกันและปลายของ ไ. ลากยาวออกไปกลายเป็นเส้นรอบนอกของรูปหัวใจอีกรูปของแถวชั้นบน นอกสุดจะเป็นเส้นรอบรูปแต่ส่วนบนจะไม่ต่อกันลักษณะคล้ายรูปตัว V มีเส้นเฉียงหันหน้าเข้าหากันต่อปลายด้านบน ส่วนแถวที่ 2 ภายในรูปหัวใจจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้นตรงกลางเป็นเส้นตรงแนวตั้ง ถัดออกมาเป็นรูปขอคล้าย ไ. หันหน้าชนกันและปลายของ ไ. ลากยาวออกไปกลายเป็นเส้นรอบนอกของรูปหัวใจอีกรูปของแถวชั้นบน ส่วนด้านบนนอกสุดเป็นเส้นรอบรูปที่ลากยาวต่อ

จากปลายไป แลวงข้าง จะเป็นเส้นรอบรูปแต่ส่วนบนจะไม่ต่อกันลักษณะคล้ายรูปตัว V มีเส้นเฉียงหันหน้าเข้าหากันต่อปลายด้านบน ส่วนช่องว่างระหว่างรอยต่อของแถว จะเกิดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะเป็นลักษณะรูปยอมุมไม้สิบสอง ตรงกลางจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ส่วนด้านในสุดเป็นคล้ายวงกลม รูปสี่เหลี่ยมนี้วางเรียงต่อกันในแนวตั้ง ส่วนลวดลายด้านล่างสุดของแถวจะเป็นรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกันในแนวเส้นตรงเกิดเป็นลักษณะเส้นหยักฟันปลา มุมบนของสามเหลี่ยมแต่ละรูปจะมีเส้นตรงต่อออกไปปลายเส้นตรงจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนต่ออยู่ ละมุมบนสุดของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะมีเส้นตรงต่อออกมาเช่นกัน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีส้ม

ภาพประกอบ 124 ลายหมี่ชอนาค

ชื่อลาย หมี่ชอนาค

ที่มา นางสาวเนียง อิงไธสง อายุ 56 ปี

ที่อยู่ 19 หมู่ที่ 1 บ้านแวง ตำบลบ้านแวง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากศาสนา

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากรูปขนาด ที่เขียนตามโบสถ์ต่าง ๆ

ลายหลัก ตัวนาคจะมีลักษณะคล้ายตัว S วางอยู่ในช่องว่างระหว่างเส้นตรงที่เรียงต่อกันในแนวนอน ลวดลายจะถูกจัดวางในลักษณะแนวตั้ง ลักษณะของตัวนาคตรงปลายของตัว S จะมีรูปสามเหลี่ยม 1 รูปและรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า 1 รูป จัดวางห่างกันให้เกิดช่องว่างตรงกลางเป็นรูป

สีเหลี่ยมผืนผ้ามีลักษณะคล้ายปากของนาค ด้านบนของรูปสีเหลี่ยมผืนผ้าจะมีเส้นตรง 3 เส้นต่อกัน ออกมา เส้นรอบนอกของตัวนาคจะเป็นเส้นปะเรียงต่อกันตลอดแนวลำตัวและหัว ด้านล่างของส่วนปากจะมีเส้นเฉียงวางอยู่ ส่วนเส้นแนวตั้งที่คั่นระหว่างลวดลายจะเป็นลักษณะเส้นตรงแนวตั้ง 5 เส้นวางเรียงกัน ช่องว่างระหว่างแนวเส้นตรงที่บรรจบลวดลายนาค ตรงบริเวณส่วนที่เป็นหัวนาคจะมีรูปลักษณะคล้ายเครื่องหมายกากบาทวางอยู่

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีฟ้า ใช้สีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 125 ลายขนาค

ชื่อลาย ขอนาค

ที่มา นางเพ็ญพักต์ ฉ่ำไธสง อายุ 42 ปี

ที่อยู่ 78 หมู่ที่ 2 บ้านมะเฟือง ตำบลมะเฟือง อำเภอพุนพิน จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากศาสนา

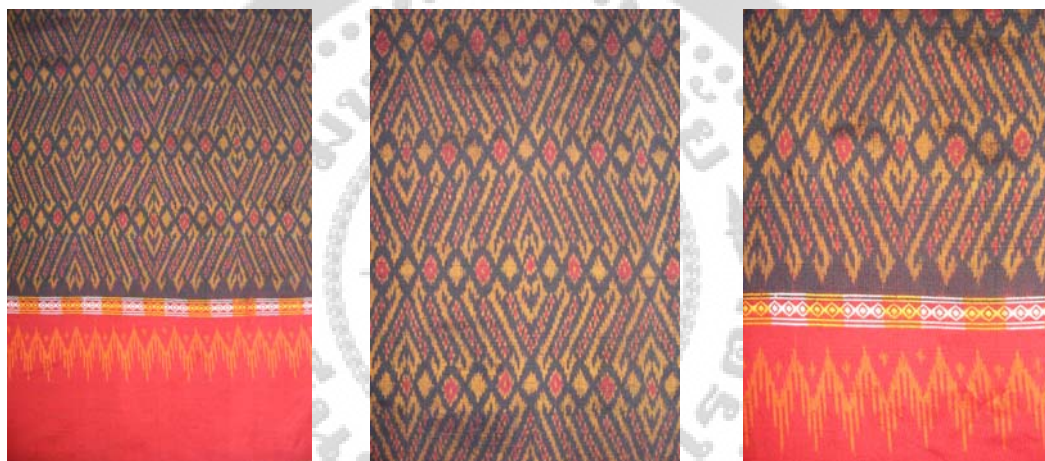
รูปแบบ ประยุกต์ มีต้นแบบมาจากรูปนาค ที่เขียนตามโบสถ์ต่าง ๆ

ลายหลัก ตัวนาคลักษณะคล้ายตัว S มีลักษณะเป็นเส้นขนาน ตรงกลางลำตัวกลวงเรียงต่อกันในเป็นเส้นตรงแนวเฉียง โดยเรียงบนเส้นตรงแนวเฉียง ลักษณะของตัวนาคตรงปลายส่วนบนของตัว S เป็นลักษณะรูปคล้ายรูปหัวใจต่อด้านหน้าทั้งบนและล่างตรงปลายต่อด้านหน้าด้วยรูปสีเหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะคล้ายกับเป็นส่วนของหงอนและเคราของนาค ส่วนด้านหลังของส่วนหัว

ขนาด ก็จะมีเส้นตรงต่อออกมาและมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนต่ออยู่ที่ปลาย ส่วนด้านบนระหว่างหัวนาค 2 ตัว จะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนรูปเล็ก ๆ วางเรียงกันอยู่ 2 รูป ส่วนด้านบนเหนือขึ้นไป จะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางเรียงกันในแนวเส้นเฉียง ลายด้านล่างเป็นเส้นตรงแนวนอน มีเส้นตรงยาวตรงปลายต่อด้วยรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางเป็นช่วง ๆ โดยการจัดวางจะตรงกับลายที่เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเรียงกันเป็นเส้นตรงแนวเฉียงด้านบนของตัวนาค

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีชมพู สีเหลือง ใช้สีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 126 ลายขอสระแอ

ชื่อลาย ขอสระแอ

ที่มา นางสาวเนียง อิงไธสง อายุ 56 ปี

ที่อยู่ 19 หมู่ที่ 1 บ้านแวง ตำบลบ้านแวง อำเภอพุนพิน ไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์ ประยุกต์มาจากสระในภาษาไทย คือ สระแอ

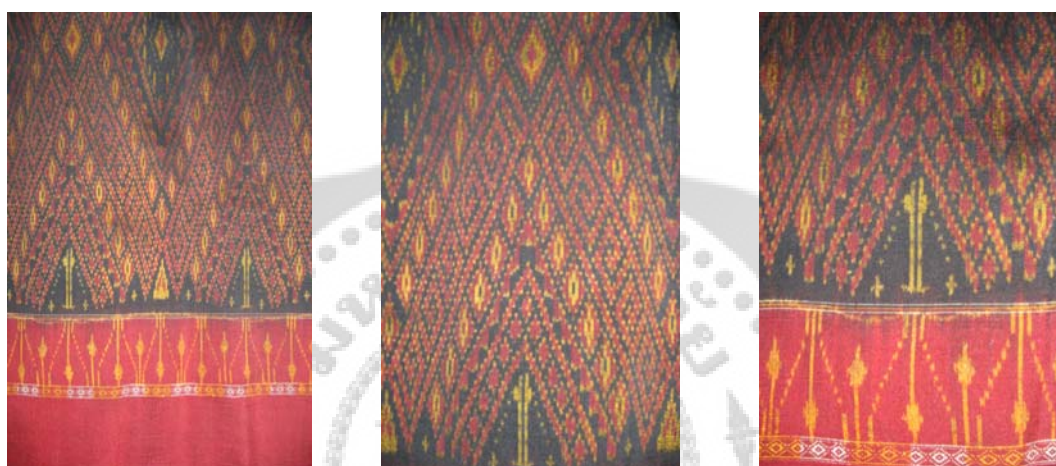
ลายหลัก ลักษณะลวดลายเป็นรูปคล้าย แอ ตะแคงเรียงต่อกันในแนวเส้นตรงแนวนอน

ลักษณะจะเป็นรูปตัว แอ หันหลังชนกัน ระหว่างตัว แอ จะมีลายรูปกากบาทเล็ก ๆ วางเรียงกันในแนวเส้นเฉียง บริเวณส่วนที่ชนกันของลาย แอ จะเกิดเป็นช่องว่าง มีรูปกากบาทเรียงต่อกันเป็นรูปตัว V

ด้านบนรูปตัว V จะมีลายลักษณะคล้ายรูปหัวใจอยู่ ส่วนลวดลายที่คั่นระหว่างแถวจะเป็นลวดลายที่มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางเรียงกันเป็นเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีส้ม ใช้สีดำมาประกอบ

ภาพประกอบ 127 ลายหมี่ขอหู่พระเก็บตีนดาว

ชื่อลาย หมี่ขอหู่พระเก็บตีนดาว
ที่มา นางหนูภาพ อัจฉางค์ อายุ 61 ปี
ที่อยู่ 35 หมู่ที่ 3 บ้านศิระชะแรต ตำบลมะเฟือง อำเภอพุนพิน ไทรสง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากศาสนา

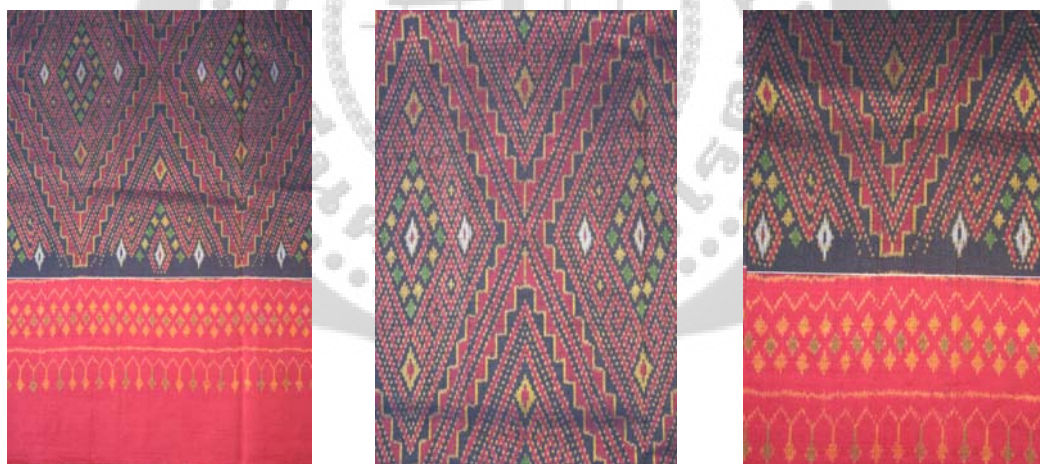
รูปแบบ โบราณ รูปแบบมาจากหู่ของพระพุทธรูป

ลายหลัก ลักษณะการจัดวางลวดลายจะเป็นการจัดวางลายในรูปแบบของสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน โดยภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน 3 ชั้น โดยแต่ละชั้นมีรายละเอียดของลวดลาย คือ ชั้นที่ 1 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตรงกลางสี่เหลี่ยมผืนผ้าเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้ง เรียงต่อกันในแนวของเส้นรอบรูป ชั้นที่ 2 เป็นรูปสามเหลี่ยมในลักษณะตะแคงวางเรียงต่อกันคล้ายรูปเส้นหยักฟันปลาวางในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ชั้นที่สามเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 วง ถัดออกมาเป็นเส้นปะเรียงกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนและถัดออกมาอีกชั้นเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้งเรียงต่อกันตามแนวของเส้นรอบรูป

ตรงมุมทั้ง 4 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน แต่ในส่วนของลายที่อยู่ด้านล่างสุดจะมี 4 ชั้น คือ ชั้นที่ 1 และ 2 ลักษณะเหมือนกับที่กล่าวข้างต้น ส่วนชั้นที่ 3 จะมีลักษณะเป็นเส้นขนานตรงกลางบรรจุลายรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าเรียงต่อกันเป็นลักษณะของรูปตัว V ค่ะ ชั้นที่ 4 เป็นช่องว่างรูปสามเหลี่ยมภายในมีลายลักษณะเป็นเส้นตรงวางคู่กันตรงกลางตรงปลายของเส้นตรงมีรูปสามเหลี่ยม มีเส้นปะเรียงกันตามแนวเส้นรอบรูป ส่วนตรงฐานล่างสุดด้านมุมซ้ายและขวามีรูปกากบาทวางอยู่ ส่วนเส้นรอบรูปของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนรูปใหญ่จะเป็นลักษณะการใช้เส้นรอบรูปร่วมกัน ลักษณะของเส้นรอบรูปจะเป็นเส้นขนานตรงกลางจะบรรจุลายขอลักษณะคล้ายตัว 1 เรียงต่อกันตามแนวเส้นตรงไปจนตลอดรูป มุมทั้ง 4 ด้านจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในชั้นแรกจะเป็นรูปเส้นปะเรียงต่อกันตามแนวของเส้นรอบรูป ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 3 ชั้น

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีส้ม ใช้สีดำมาประกอบ

ภาพประกอบ 128 ลายหมี่แขวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์

ชื่อลาย หมี่แขวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์

ที่มา นางทองดี อุ่มไธสง อายุ 65 ปี

ที่อยู่ 19/1 หมู่ที่ 2 บ้านโนนสะอาด ตำบลบ้านแก่ง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

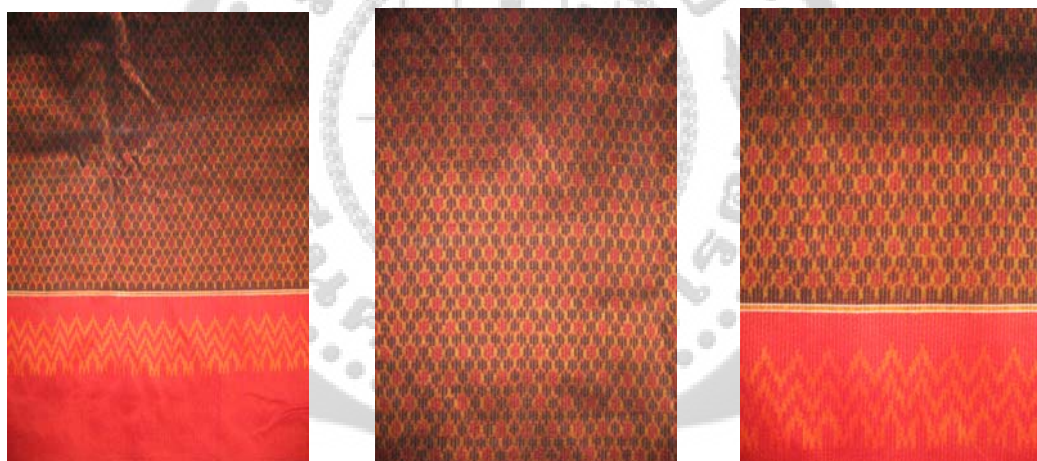
ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ รูปแบจากแขวเลื่อยหรือพันเลื่อย

ลายหลัก ลวดลายจะถูกบรรจุอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนโดยแบ่งลวดลายออกเป็น 4 ชั้น คือ ชั้นที่ 1 เป็นรูปสามเหลี่ยมวางเรียงต่อกันเป็นรูปลักษณะของรูปหยักฟันปลาหรือมีลักษณะคล้ายฟันเลื่อย ชั้นที่ 2 เป็นเส้นตรง 2 เส้นมีเส้นปะวางสลับกันไปวางในลักษณะเป็นเส้นรอบรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ชั้นที่ 3 เป็นรูปเส้นขนานตรงกลางวางลวดลายรูปขอลักษณะเหมือน ไ. วางในตำแหน่งกลับหัวกลับหาง มุมด้านซ้ายและขวามีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมายกากบาทวางอยู่ มีอยู่ด้านละ 2 รูปบนและล่าง ส่วนตรงมุมทั้ง 4 ก็มีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมุมบนและล่างเป็นการซ้อนกัน 2 รูป ส่วนมุมซ้ายและขวาตรงกลางรูปเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้ง เส้นรอบนอกของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นเส้นตรงมีเส้นปะวางอยู่ทั้ง 2 ข้าง ลักษณะเป็นการใช้เส้นรอบรูปพร้อมกัน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีส้ม ใช้สีขาวและเขียวมาประกอบ

ภาพประกอบ 129 ลายหมี่ตาข่าย

ชื่อลาย หมี่ตาข่าย

ที่มา นางหนูภาพ อัจฉานงค์ อายุ 61 ปี

ที่อยู่ 35 หมู่ที่ 3 บ้านศิระชะแรต ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

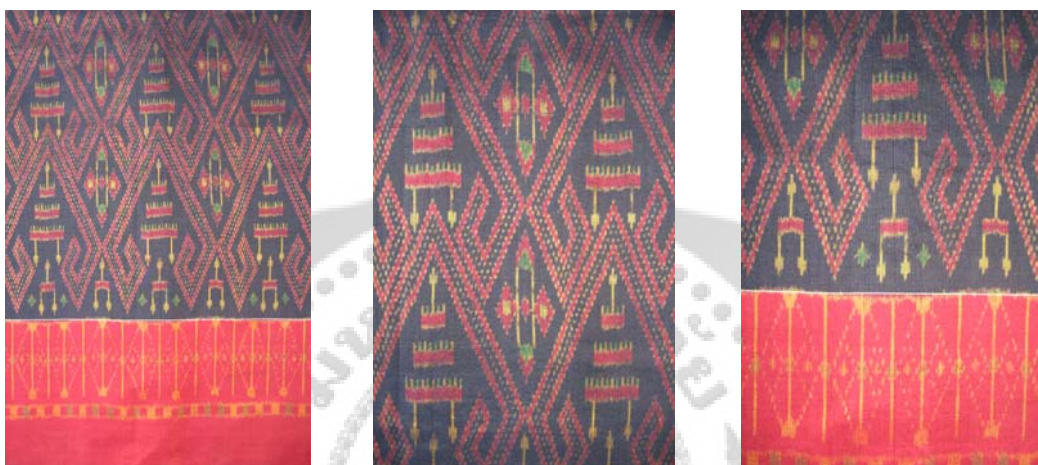
ลักษณะลวดลาย สิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ

ลายหลัก ลวดลายเป็นรูปวงกลมเรียงต่อกันในแนวเส้นตรงแนวนอนมีเส้นตรงต่อออกมาทั้งด้านบนและล่างเชื่อมต่อกันเป็นรูปตาข่าย

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในวงกลม โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นตรงแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 130 ลายหมี่ขอธาตุหรือหมี่ขอฉัตร

ชื่อลาย หมี่ขอธาตุหรือหมี่ขอฉัตร

ที่มา นางทองดี อุ่มไธสง อายุ 65 ปี

ที่อยู่ 19/1 หมู่ที่ 2 บ้านโนนสะอาด ตำบลบ้านแก่ง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย ศาสนา

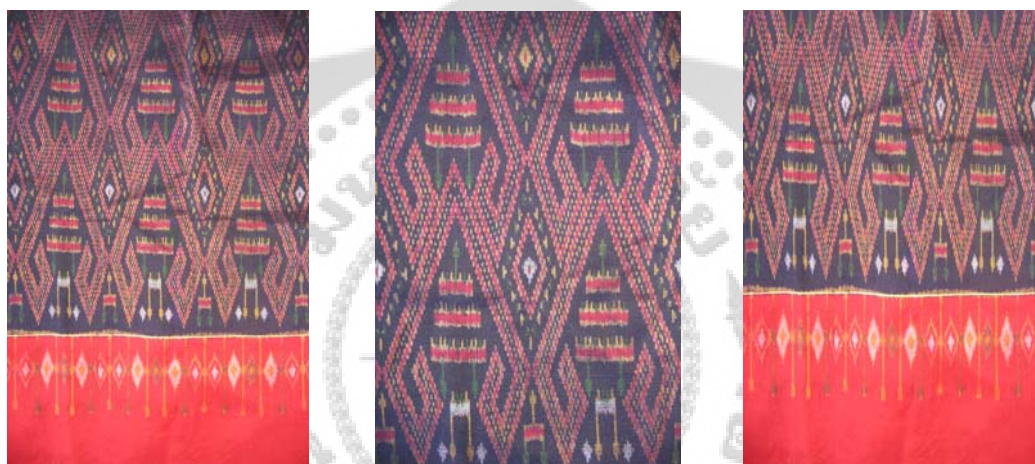
รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากจอมธาตุ บรรจุกระดูกคนตาย

ลายหลัก ลายธาตุหรือฉัตรถูกบรรจุในรูปคล้ายรูปไบโพธิ์ หรือรูปหัวใจกลับหัว เส้นรอบนอกของรูปไบโพธิ์ลักษณะคล้าย ไก่กลับหัวลงหันหน้าเข้าหัน เส้นกลางรูปเป็นเส้นปะ ลักษณะของลายธาตุหรือฉัตรเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดความยาวลดหลั่นกัน ด้านบนมีเส้นตรงต่อขึ้นไป เรียงต่อกันในแนวตั้ง จำนวน 3 ชั้น ส่วนชั้นบนสุดจะเป็นเส้นตรงกลางยาวที่สุดตรงปลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ส่วนด้านล่างทั้งซ้ายและขวาเป็นรูปเส้นตรงต่อออกมาตรงปลายด้านล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ไบโพธิ์จะวางซ้อนเรียงกันในลักษณะแนวตั้ง ช่องว่างระหว่างแถวจะเกิดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าตรงด้านบนและล่างมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนต่อออกไป ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางเล็ก ๆ ด้านซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น

ส่วนบริเวณด้านล่างสุดของลวดลายจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีเส้นตรงต่อด้านบนจำนวน 7 เส้น เส้นกลางยาวที่สุดตรงปลายต่อด้วยรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ส่วนด้านล่างเป็นเส้นตรงต่อบริเวณมุมทั้งซ้ายและขวาตรงปลายเส้นมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านข้างทั้งซ้ายและขวาก็จะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน วางเรียงสลับกับรูปที่มีลักษณะคล้าย ๆ กันต่างกันไปอีกรูปไม่มีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่ด้านข้างของเส้นตรงด้านล่างรูป

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีเขียว

ภาพประกอบ 131 ลายหมี่ขอธาตุหรือหมี่ขอฉัตร

ชื่อลาย หมี่ขอธาตุหรือหมี่ขอฉัตร

ที่มา นางชำนาญ ฉวีวงศ์ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 17/1 หมู่ที่ 2 บ้านโนนสะอาด ตำบลบ้านเวง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย ศาสนา

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากจอมธาตุ บรรจุกะตุกคนตาย

ลายหลัก ลายธาตุหรือฉัตรถูกบรรจุในรูปคล้ายรูปไบโพธิ์ หรือรูปหัวใจกลับหัว เส้นรอบนอกของรูปไบโพธิ์ลักษณะคล้าย ไก่กลับหัวลงหันหน้าเข้าหัน เส้นกลางรูปเป็นเส้นปะ ลักษณะของลายธาตุหรือฉัตรเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดความยาวลดหลั่นกัน ด้านบนมีเส้นตรงต่อขึ้นไป เรียงต่อกันในแนวตั้ง จำนวน 3 ชั้น ส่วนชั้นบนสุดจะเป็นเส้นตรงกลางยาวที่สุดตรงปลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ส่วนด้านล่างทั้งซ้ายและขวาเป็นรูปเส้นตรงต่อออกมาตรงปลายด้านล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ไบโพธิ์จะวางซ้อนเรียงกันในลักษณะแนวตั้ง ช่องว่างระหว่างแถวจะเกิดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขึ้นเปียก

ปุ่น ภายในจะเป็นรูปสามเหลี่ยมตะแคงวางเรียงกันตามแนวของเส้นรอบรูป ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางซ้อนกัน 3 ชั้น ส่วนบริเวณด้านล่างสุดของลวดลายจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีเส้นตรงต่อด้านบนจำนวน 7 เส้น ส่วนด้านล่างเป็นเส้นตรงต่อบริเวณมุมทั้งซ้ายและขวาตรงปลายเส้นมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านข้างทั้งซ้ายและขวาก็จะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน วางเรียงสลับกับรูปที่มีลักษณะคล้าย ๆ กันต่างกันไปอีกรูปที่ไม่มีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่ด้านข้างของเส้นตรงด้านล่างรูปและมีเส้นตรงต่่ออกมาจากด้านบนเป็นเส้นยาวและมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนต่อยู่ที่ปลาย

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีส้ม ใช้สีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 132 ลายนาคพระอาทิตย์

ชื่อลาย นาคพระอาทิตย์

ที่มา นางหนูภาพ อาจจันงค์ อายุ 61 ปี

ที่อยู่ 35 หมู่ที่ 3 บ้านศิระระแตร ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากศาสนา

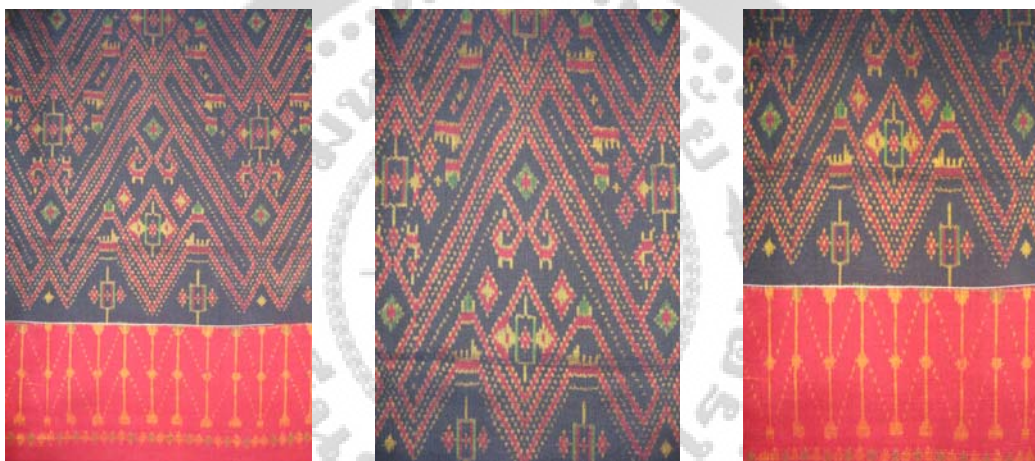
รูปแบบ ประยุกต์

ลายหลัก ตัวพญานาคมีลักษณะคล้าย 1 หน้าหน้าชนกันหัวนาคมีเส้นตรง 4 เส้นต่่ออกมาเป็นลักษณะของหงอน ตรงปากจะมีรูปสามเหลี่ยมเล็ก ๆ ต่่ออกมา ช่องว่างระหว่างตัวพญานาค มีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่ทั้งด้านบนและด้านล่าง ภายในตรงกลางและมุมทั้ง 4 มุมมีรูปสี่เหลี่ยม

ขนมเปียกปูนวางอยู่ ส่วนแต่ละด้านจะมีแนวเส้นตรงด้านละ 4 เส้นพุ่งออกลักษณะคล้ายรัศมีของพระอาทิตย์ จากการจัดวางดังกล่าวจึงทำให้เกิดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดใหญ่ขึ้น ด้านล่างจะเป็นรูปของกอไผ่มีลักษณะเป็นเส้นตรงแนวตั้งเรียงต่อกัน 5 เส้นตรงกลางยาวที่สุดและลดหลั่นกันลงมาปลายของเส้นตรงตรงกลางจะมีรูปตัว V ต่อกออกมาเหนือขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ส่วนเส้นตรงที่เหลือก็จะมีเส้นเฉียงต่อที่ปลายเช่นกัน โดยการจัดวางกอไผ่ 2 กอสลัดกับดวงอาทิตย์

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีส้ม ใช้สีเขียวมาประกอบ

ภาพประกอบ 133 ลายหมี่นาคหัวซ้อน

ชื่อลาย หมี่นาคหัวซ้อน

ที่มา นางทองดี อุ่มไธสง อายุ 65 ปี

ที่อยู่ 19/1 หมู่ที่ 2 บ้านโนนสะอาด ตำบลบ้านแวง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากศาสนา

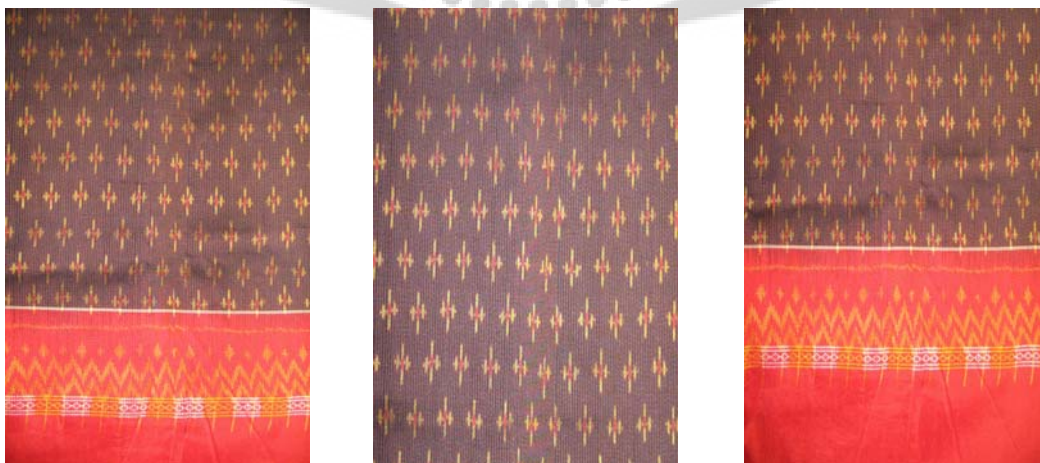
รูปแบบ โบราณมีต้นแบบมาจากบันไดโบสถ์ในสมัยโบราณ ซึ่งมักประดิษฐ์เป็นรูปตัวนาค โดยหางนาคจะทอดลงมาจากตัวโบสถ์

ลายหลัก ลักษณะลวดลายแถวที่ 1 จะเป็นรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกันในแนวนอน ยาวไปจนสุดความกว้างของผืนผ้า เส้นรอบนอกของรูปสามเหลี่ยมจะเป็นเส้นตรงขนานกันไปตลอดแนว ภายในรูปสามเหลี่ยมบริเวณฐานของรูปจะมีรูปสามเหลี่ยม 2 รูปวางคู่กันอยู่ ภายในรูปสามเหลี่ยมนี้จะมีรูป

สามเหลี่ยมปลายตัดวางซ้อนอยู่อีกที ภายในมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางลักษณะมุมทับซ้อนกัน ด้านล่างและระหว่างช่องว่างของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนที่ทับซ้อนจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดเล็ก ๆ ระหว่างรูปสามเหลี่ยมทั้งสองจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนภายในจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ วางอยู่ทั้ง 4 มุม เหนือขึ้นไปด้านซ้ายและขวาจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่ ส่วนบนสุดของรูปสามเหลี่ยมจะเป็นรูปขอลักษณะเหมือน 1 กลับหัวลงและหันหลังชนกัน มุมยอดจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางระหว่างรูปขอที่ชนกัน ส่วนยอดสุดมีรูปตัว W กลับหัวต่อยุ่บนยอด 2 ตัวซ้อนกันอยู่ตรงปลายจะเป็นลักษณะของหัวนาคซ้อนกันอยู่ด้านละ 2 หัว ลักษณะหัวนาคเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีเส้นตรงต่อออกมา 3 – 5 เส้น ลักษณะจะเป็นการกลับหัวลงของนาค ส่วนแถวที่ 2 เป็นเส้นตรงวางในลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยมวางซ้อนสามเหลี่ยมแถวแรกลักษณะเหมือน M ในช่องว่างจะมีการวางลายไว้ บริเวณยอดจะมีรูปขอลักษณะเหมือน 1 กลับหัวลงและหันหลังชนกัน มุมยอดจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางระหว่างรูปขอที่ชนกัน ถัดมาตรงฐานเป็นรูป W ซ้อนกัน ตรงปลายจะเป็นลักษณะของหัวนาคซ้อนกันอยู่ด้านละ 2 หัว ลักษณะหัวนาคเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีเส้นตรงต่อออกมา 3 – 5 เส้น ระหว่างหัวนาคทั้งซ้ายและขวาที่หันเข้าหันทัน จะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนคั่นอยู่ภายในจะเป็นรูปเครื่องหมายกากบาท เหนือรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขึ้นไปด้านซ้ายและขวาจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในเป็นรูปในแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีส้ม สีเขียวเหลือง สีเขียว โดยการใช้สีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 134 ลายหมี่ปักจับเก็บตีนดาว

ชื่อลาย หมี่ปักจับเก็บตีนดาว

ที่มา นางจันทน์ กุลโธสง อายุ 68 ปี

ที่อยู่ 155 หมู่ที่ 3 บ้านศิระระแตร ตำบลมะเฟือง อำเภอพุนพิน โธสง จังหวัดบุรีรัมย์

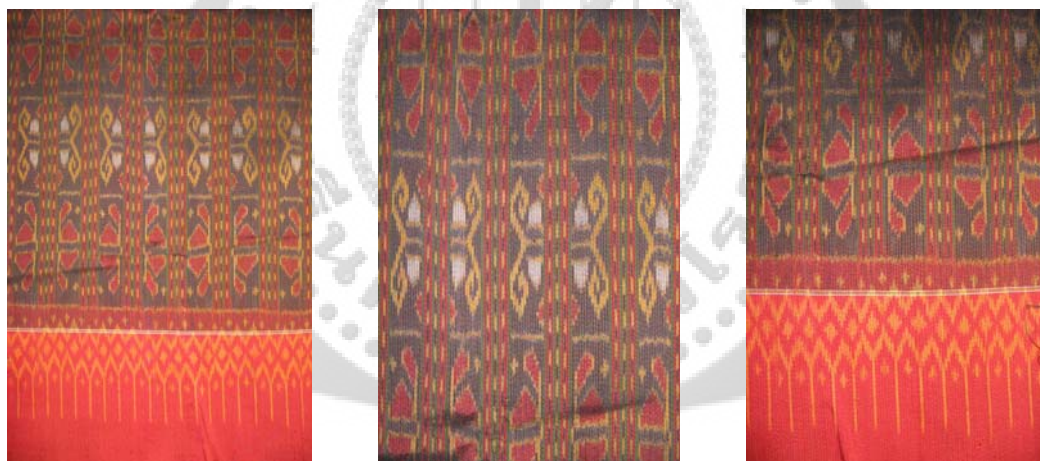
ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ โบราณ (กระจับ) ต้นแบบลายได้มาจากฝักกระจับที่ขึ้นในน้ำ มีลักษณะคล้ายหัวควาย

ลายหลัก ลักษณะลวดลายคล้ายเครื่องหมายกากบาท ตรงกลางจะเป็นเส้นตรงแนวตั้ง 1 เส้น ด้านข้างทั้งซ้ายและขวาจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนรูปเล็ก ๆ วางเรียงกันในแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในเป็นรูปแบบการเรียงอิฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 135 ลายผีเสื้อดอกไม้

ชื่อลาย ผีเสื้อดอกไม้

ที่มา นางจันทน์ กุลโธสง อายุ 68 ปี

ที่อยู่ 155 หมู่ที่ 3 บ้านศิระระแตร ตำบลมะเฟือง อำเภอพุนพิน โธสง จังหวัดบุรีรัมย์

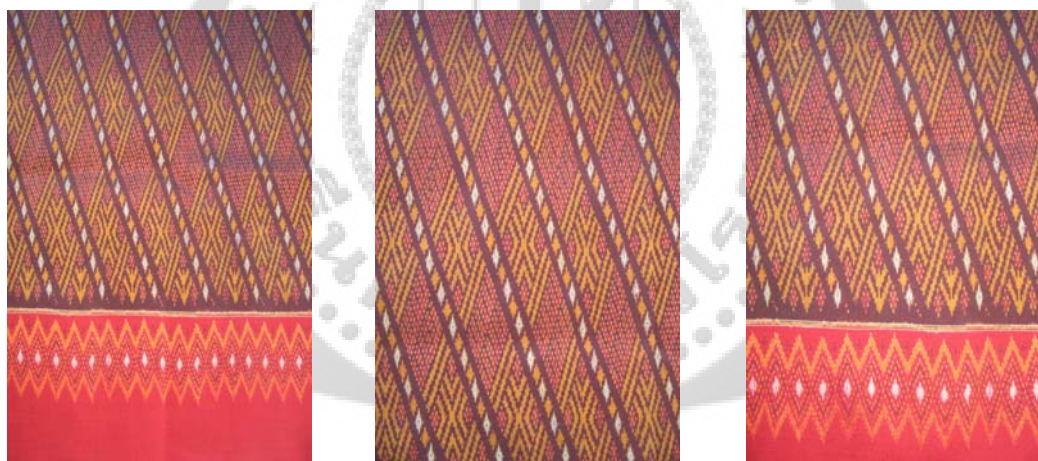
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ ประยุกต์มาจากรูปแบบของผีเสื้อและดอกไม้

ลายหลัก ลายหลักจะมีอยู่ 2 ลายวางสลับแถวกันขึ้นไป ซึ่งแถวแรกจะเป็นรูปลักษณะของรูปดอกไม้ โดยบริเวณกลางรูปจะมีเส้นตรง 4 วางลากผ่านยาวตลอดแนว ภายในเส้นตรงดังกล่าวจะมีเส้นตรงวางเรียงคล้าย ๆ เส้นปะไปตลอดความยาวของเส้น ส่วนที่เป็นกลีบของดอกไม้จะลักษณะเป็นรูปคล้ายรูปวงรีเรียงเป็นลักษณะรัศมีของวงกลม ด้านละ 4 รูป ส่วนที่เป็นรูปผีเสื้อซึ่งมีลักษณะรูป 1 กลีบหัวเอาฐานชนกันทั้ง 2 ด้าน ตรงบริเวณฐานที่ต่อกันจะมีเส้นตรงต่อออกมา ด้านบนและล่างของเส้นตรงจะเป็นรูปสามเหลี่ยมวางอยู่เหนือขึ้นไปจากรูปสามเหลี่ยมจะเป็นรูปคล้ายรูปครึ่งวงกลมระหว่างแถวในแนวตั้งของรูปผีเสื้อและดอกไม้จะเส้นตรงแนวตั้งวางคั่นอยู่ลักษณะเหมือนเส้นตรงที่ลากผ่านกลางรูปผีเสื้อและรูปดอกไม้ ซึ่งลักษณะนี้เป็นลักษณะของ “ ซิ่นหมี่คั่น ”

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นตรงแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง โดยใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 136 ลายหมี่ล่าย

ชื่อลาย หมี่ล่าย

ที่มา นางสาวมะลิ ศิลป์ประกอบ อายุ 31 ปี

ที่อยู่ 6 หมู่ที่ 4 บ้านเตย ตำบลพุดไธสง อำเภอพุดไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย เรขาคณิต

รูปแบบ โบราณ ส่ายล่าย เป็นภาษาถิ่นอีสาน แปลว่า เรียงเป็นระเบียบ

ลายหลัก ลักษณะการวางลวดลายเป็นการวางแบบเส้นตรงแนวเฉียง โดยลวดลายจะถูกบรรจุอยู่ในแนวเส้นตรงดังกล่าว ลวดลายจะมีอยู่ 2 แบบ คือ แบบที่ 1 เป็นรูปคล้ายลักษณะของหวี คือ เป็นเส้นตรงแนวเฉียงมีเส้นตรงต่อออกไป 5 เส้นวางเรียงต่อกันในลักษณะบน - ล่าง 2 รูปลักษณะโดยรวมคล้ายรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ส่วนอีกลายจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปตัว X ด้านซ้าย - ขวา บนและล่างมีรูปตั้ง วางแทรกตามมุมของตัว X ส่วนมุมทั้ง 4 ด้านเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลวดลายทั้ง 2 จะวางเรียงสลับกันไปตามแนวของเส้นตรงแนวเฉียงตลอดความกว้างและยาวของผืนผ้า ส่วนลายที่คั่นระหว่างแถวจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ เรียงต่อกันตามแนวเส้นตรงแนวเฉียงเช่นกัน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นตรงแนวเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง โดยใช้สีขาวยุบรวม

ภาพประกอบ 137 ลายหมี่ล่าย

ชื่อลาย หมี่ล่าย

ที่มา นางจันทน์ กุลไธสง อายุ 68 ปี

ที่อยู่ 155 หมู่ที่ 3 บ้านศิระชะแตร ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

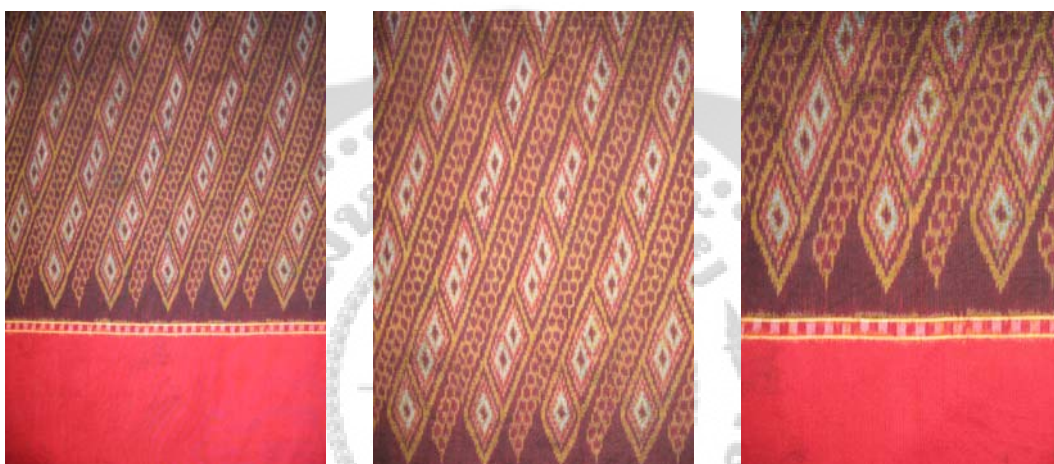
ลักษณะลวดลาย จากเรขาคณิต

รูปแบบ โบราณ ส่ายล่าย เป็นภาษาถิ่นอีสาน แปลว่า เรียงเป็นระเบียบ

ลายหลัก ลายจะถูกบรรจุในช่องระหว่างเส้นขนานแนวเฉียง ซึ่งลายจะมีลักษณะเป็นขอรูปตัว S ตะแคงเรียงต่อกันไปจนตลอดความกว้างและความยาวของผืนผ้า ส่วนที่เป็นลายด้านนอกจะเป็นรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกันเป็นรูปหยักฟันปลา วางตามแนวเส้นเฉียงตลอดแนวทั้งด้านบนและด้านล่าง ลวดลายที่เป็นลายคั่นระหว่างแถวมีลักษณะเป็นขอลักษณะคล้ายตัว S เรียงต่อกันเป็นเส้นตรงแนวเฉียงยาวตลอดแนวลายหลัก

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นตรงแนวเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 138 ลายหมี่ล่าย

ชื่อลาย หมี่ล่าย

ที่มา นางสาวเนียง อิงไธสง อายุ 56 ปี

ที่อยู่ 19 หมู่ที่ 1 บ้านแวง ตำบลบ้านแวง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

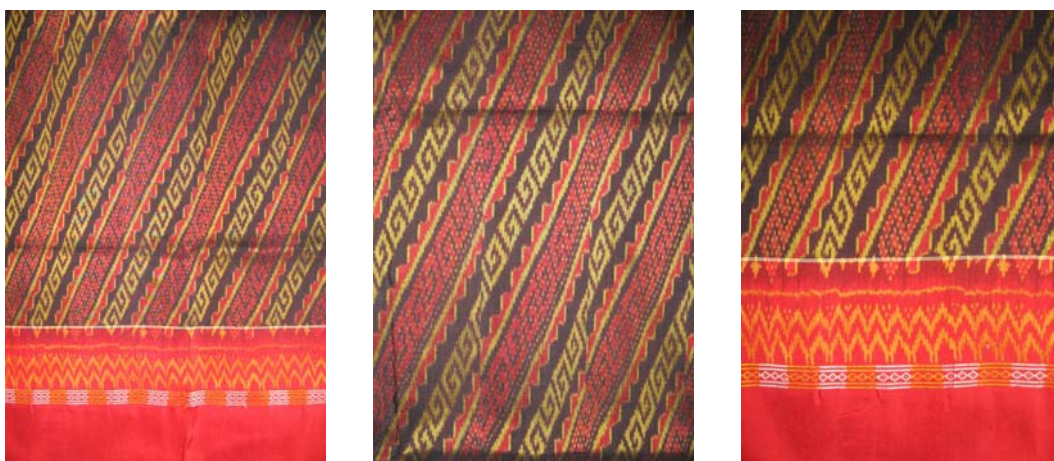
ลักษณะลวดลาย จากเรขาคณิต

รูปแบบ โบราณ ส่ายล่าย เป็นภาษาถิ่นอีสาน แปลว่า เรียงเป็นระเบียบ

ลายหลัก ลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น 2 รูปอยู่ในกรอบรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางเรียงกันไปตามแนวเส้นเฉียง ลายคั่นระหว่างแถวจะเป็นรูปวงกลมเรียงต่อกันคล้ายรูปไข่ 2 ชั้นในแนวเฉียง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นตรงแนวเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 139 ลายหมี่ลายเก็บตีนดาว

ชื่อลาย หมี่ลายเก็บตีนดาว

ที่มา นางจันทน์ กุลโรสง อายุ 68 ปี

ที่อยู่ 155 หมู่ที่ 3 บ้านศิระระเรต ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

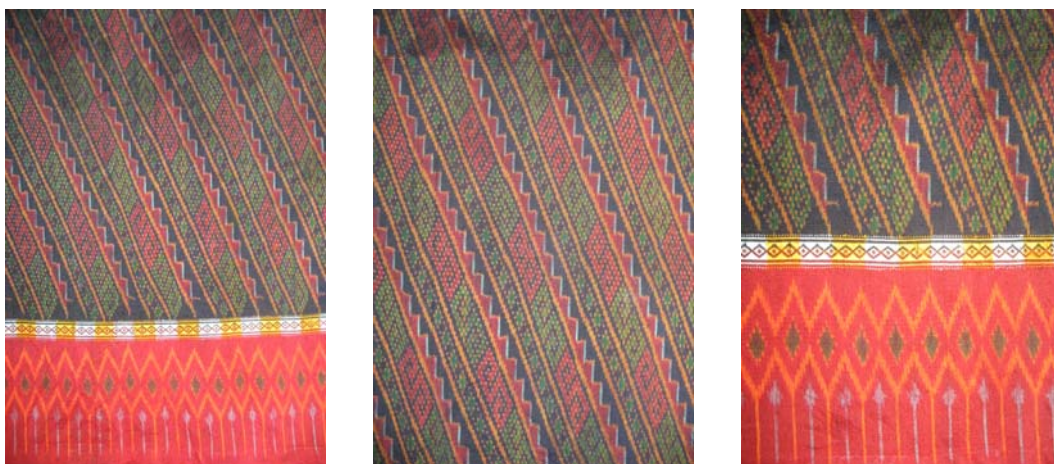
ลักษณะลวดลาย จากเรขาคณิต

รูปแบบ โบราณ ส่ายล่าย เป็นภาษาถิ่นอีสาน แปลว่า เรียงเป็นระเบียบ

ลายหลัก ลายจะถูกบรรจุในช่องระหว่างเส้นขนานแนวเฉียง ซึ่งลายจะมีลักษณะเป็นขอรูปตัว S ตะแคงเรียงต่อกันไปจนตลอดความกว้างและความยาวของผืนผ้า ส่วนที่เป็นลายด้านนอกจะเป็นรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกันเป็นรูปหยักฟันปลา วางตามแนวเส้นเฉียงตลอดแนวทั้งด้านบนและด้านล่าง ลวดลายที่เป็นลายคั่นระหว่างแถวมีลักษณะเป็นขอลักษณะคล้ายตัว S เรียงต่อกันเป็นเส้นตรงแนวเฉียงยาวตลอดแนวลายหลัก

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นตรงแนวเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 140 ลายหมี่ลายเก็บตีนดาว

ชื่อลาย หมี่ลายเก็บตีนดาว

ที่มา นางสาวเนียง อิงไธสง อายุ 56 ปี

ที่อยู่ 19 หมู่ที่ 1 บ้านแวง ตำบลบ้านแวง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

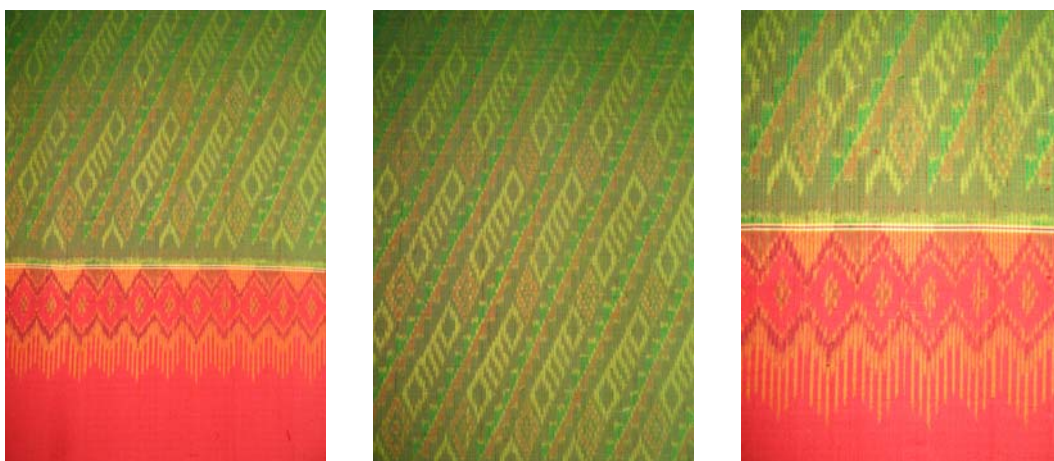
ลักษณะลวดลาย จากเรขาคณิต

รูปแบบ โบราณ ส่ายล่าย เป็นภาษาถิ่นอีสาน แปลว่า เรียงเป็นระเบียบ

ลายหลัก ลายจะถูกบรรจุในช่องระหว่างเส้นขนานแนวเฉียง ซึ่งลายจะมีลักษณะเป็นขอรูปตัว S ตะแคงเรียงต่อกันไปจนตลอดความกว้างและความยาวของผืนผ้า ส่วนที่เป็นลายด้านนอกจะเป็นรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกันเป็นรูปหยักฟันปลาวางอยู่ด้านบนของลวดลาย ส่วนด้านล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเรียงต่อกันตามแนวเส้นเฉียง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นตรงแนวเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว ใช้สีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 141 ลายหมี่ล่าย

ชื่อลาย หมี่ล่าย

ที่มา นางเพ็ญพักต์ ฉ่ำไธสง อายุ 42 ปี

ที่อยู่ 78 หมู่ที่ 2 บ้านมะเฟือง ตำบลมะเฟือง อำเภอพุนพิน จังหวัดบุรีรัมย์

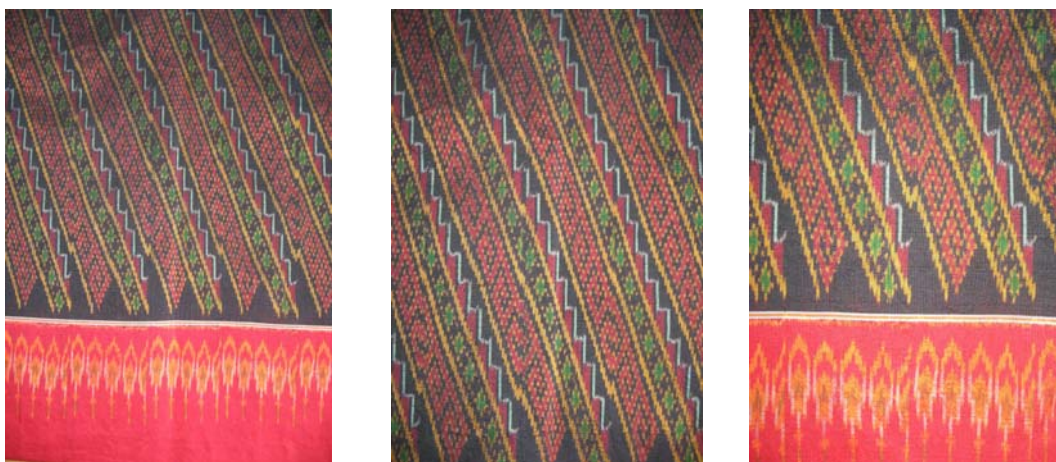
ลักษณะลวดลาย จากเรขาคณิต

รูปแบบ โบราณ ส่ายล่าย เป็นภาษาถิ่นอีสาน แปลว่า เรียงเป็นระเบียบ

ลายหลัก ลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 รูปวางสลับกับรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน 2 รูปที่มีรูปเส้นตรงต่อด้านบนและมีเส้นเฉียงต่อออกมาอีก 3 เส้น ตลอดแนวเส้นเฉียงลายคั่นเป็นรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกันเป็นรูปเส้นหยักฟันปลาวางบนและล่างลักษณะเหมือนหันหลังชนกัน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นตรงแนวเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว ใช้สีเหลืองมาประกอบ

ภาพประกอบ 142 ลายหมี่ล่าย

ชื่อลาย หมี่ล่าย

ที่มา นางทองทิพย์ แสงอินทร์ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 35 หมู่ที่ 7 บ้านสระแวง ตำบลบ้านแวง อำเภอพุนพิน จังหวัดบุรีรัมย์

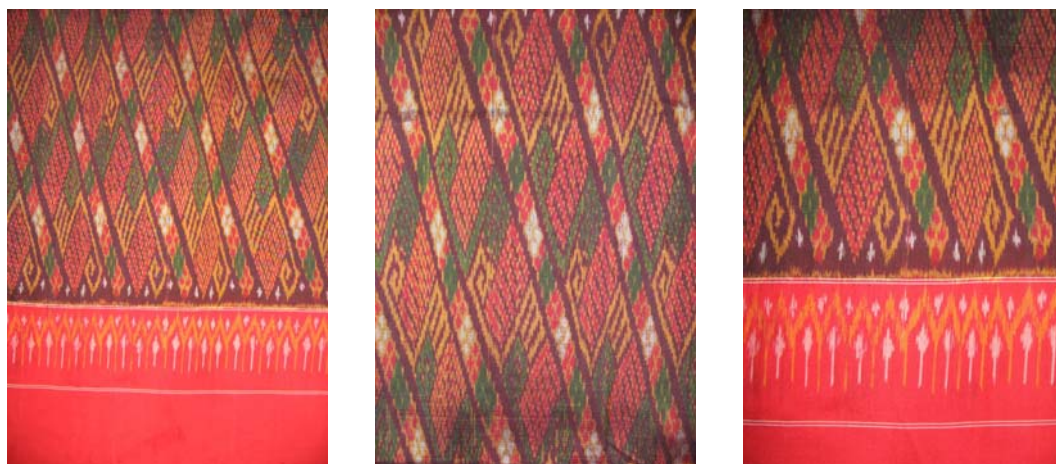
ลักษณะลวดลาย จากเรขาคณิต

รูปแบบ โบราณ ส่ายล่าย เป็นภาษาถิ่นอีสาน แปลว่า เรียงเป็นระเบียบ

ลายหลัก ลายจะถูกบรรจุในช่องระหว่างเส้นขนานแนวเฉียง ซึ่งลายจะมีลักษณะเป็นรูปตัว S ตะแคงเรียงต่อกันไปจนตลอดความกว้างและความยาวของผืนผ้า ส่วนที่เป็นลายด้านนอกจะเป็นรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกันเป็นรูปหยักฟันปลาวางอยู่ด้านบนของลวดลาย ถัดลงมาเป็นในแนวเส้นขนานเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางเรียงกันตามแนวของเส้นเฉียง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นตรงแนวเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว ใช้สีเหลืองและขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 143 ลายหมี่ล่าย

ชื่อลาย หมี่ล่าย

ที่มา นางอนุภาพ อัจฉาณรงค์ อายุ 61 ปี

ที่อยู่ 35 หมู่ที่ 3 บ้านศิระระเรต ตำบลมะเฟือง อำเภอพุนพิน จังหวัดบุรีรัมย์

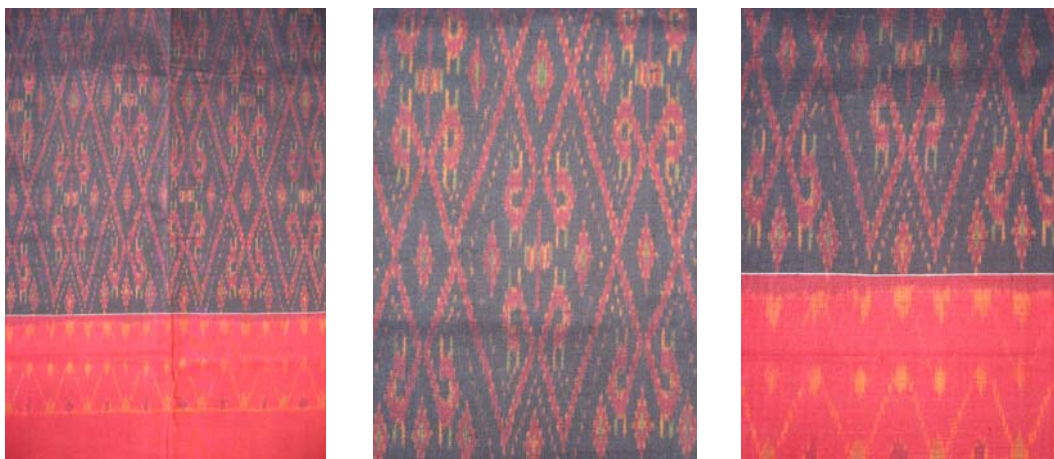
ลักษณะลวดลาย จากเรขาคณิต

รูปแบบ โบราณ ส่ายล่าย เป็นภาษาถิ่นอีสาน แปลว่า เรียงเป็นระเบียบ

ลายหลัก เป็นลักษณะตัว V ตรงปลายด้านหนึ่งต่อเป็นลายขอรูป 1 กลับด้าน ส่วนอีกด้านต่อด้วยลายที่มีลักษณะคล้ายตัว E กลับหัว ภายในรูปตัว V จะเป็นเส้นตั้งแนวเฉียงด้านล่างมีเส้นตรงต่อออกมา 6 เส้น จะวางเรียงในลักษณะสอดผสานกันขึ้นไปตามแนวเส้นตรงแนวเฉียง ลายคั่นจะเป็นรูปวงกลมเรียงต่อกันเป็นรูปโซ่ 2 ชั้นตามตลอดแนว

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นตรงแนวเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว ใช้สีเหลืองและขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 144 ลานหมีสบเปิด

ชื่อลาย หมีสบเปิด
 ที่มา นางทองดี คู่มโหสง อายุ 65 ปี
 ที่อยู่ 19/1 หมู่ที่ 2 บ้านโนนสะอาด ตำบลบ้านแก่ง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์
 ลักษณะลวดลาย จากสัตว์
 รูปแบบ โบราณ รูปแบบมาจากหัวเปิดหรือส่วนปากของเปิด (“ สบ ” ในภาษาอีสาน แปลว่า ปากหรือริมฝีปาก)

ลายหลัก ลายถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในจะมีลวดลาย ดังนี้ มุมด้านบนและด้านล่างมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้นวางอยู่ ถัดมาเป็นรูปขอลักษณะคล้ายรูป 1 หันหลังเกือบชนกันตรงปลายและส่วนโค้งของรูป 1 มีเส้นตรงต่อออกมาบริเวณละ 2 เส้น ลักษณะคล้ายกับหัวเปิดหรือส่วนของปากเปิด ลายดังกล่าวอยู่ที่มุมด้านบนและด้านล่าง มุมซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกตรงกลางเป็นรูปเส้นตรง มีเส้นปะเรียงต่อกันตามแนวของเส้นรอบรูปทั้งด้านซ้ายและขวาถัดออกมาจากรูปสี่เหลี่ยมที่กล่าวมา ตรงกลางรูปเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าตรงกลางมีเส้นตรงลากผ่านทะลุทั้งบนและล่าง ลักษณะการจักวางลวดลายเป็นการจัดวางแบบทับซ้อนกัน โดยให้มุมด้านบนและล่างทับกันอยู่มีลักษณะการใช้มุมร่วมกันของลวดลาย

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลืองใช้สีเขียวมาประกอบ

ภาพประกอบ 145 ลายสานตะขอปลาหมึกกล้วย

ชื่อลาย สานตะขอปลาหมึกกล้วย

ที่มา นางสาวจิตรา ลุนไธสง อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 35 หมู่ที่ 7 บ้านสระแวง ตำบลบ้านแวง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

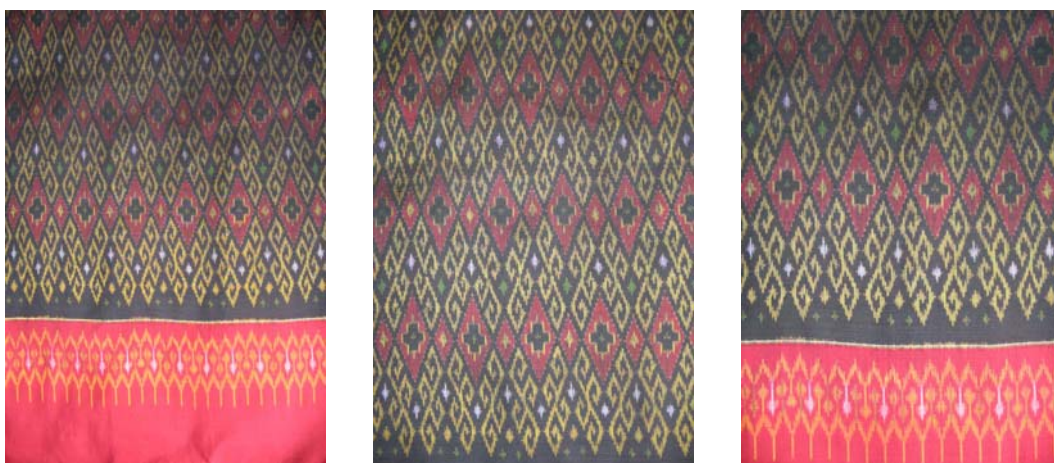
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ ประยุกต์ จากรูปแบบของปลาหมึก

ลายหลัก ลวดลายถูกจัดในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงกลางรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เป็นรูปโคมห้าตรงกลางโคมห้าเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางซ้อนอยู่อีกที ด้านข้างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มุมบนและล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเช่นกันแต่จะมีเส้นต่อออกมายาวจนถึงมุมของรูปโคมห้า ตรงกลางความยาวของเส้นตรงมีเส้นเฉียงต่อออกมาทั้ง 2 ด้าน ด้านทั้ง 4 ด้านของรูปโคมห้ามีเส้นเฉียงทแยงมุมขึ้นออกด้านละ 2 เส้น เส้นรอบนอกของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปขอคล้าย 1 เรียงต่อกันเป็นเส้นตรงตามแนวของเส้นรอบรูป ตรงมุมทั้ง 4 มุม มีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 3 ชั้นวางอยู่ ลักษณะของเส้นรอบรูปนี้เป็นการจัดวางแบบใช้เส้นรอบรูปร่วมกันของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว ใช้สีเหลืองและสีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 146 ลายไหมสีป่อง

ชื่อลาย ไหมสีป่อง

ที่มา นางชำนาญ จิววงศ์ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 17/1 หมู่ที่ 2 บ้านโนนสะอาด ตำบลบ้านแก่ง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากช่องลมตามฝาบ้าน ในสมัยโบราณที่ทำไว้สำหรับมองออกมาข้างนอก หรือให้แสงแดดเข้าไปในห้องหรือตัวบ้าน ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า ช่องเอี่ยม

ลายหลัก ลักษณะของลายสีป่องจะเป็นรูปคล้ายเครื่องหมาย + มีจุดเล็ก ๆ อยู่ตรงกลาง บรรจุกอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เรียงเป็นเส้นตรงแนวนอนสลับกับรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ มีจุดอยู่ตรงกลางเรียงไปตลอดแนวความกว้างของผืนผ้า ส่วนลวดลายที่คั่นระหว่างแถวจะเป็นลวดลายลักษณะของขอเรียงตัวกัน 2 ชั้น ชั้นแรกจะเป็นรูปขอลักษณะคล้ายตัว 5 ตะแคงหันหน้าชนกัน ส่วนชั้นที่ 2 จะเป็นรูปขอลักษณะคล้ายตัว ล. ตะแคงหันหลังชนกัน ตรงกลางมุมบนและด้านซ้ายขวาของรูปขอจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่ รูปขอจะเรียงต่อกันตามแนวเส้นตรงแนวนอนตลอดความกว้างของผืนผ้า

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นตรงแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียวและสีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 147 ลายหมี่สีปอง

ชื่อลาย หมี่สีปอง

ที่มา นางสาวเนียง อิงไธสง อายุ 56 ปี

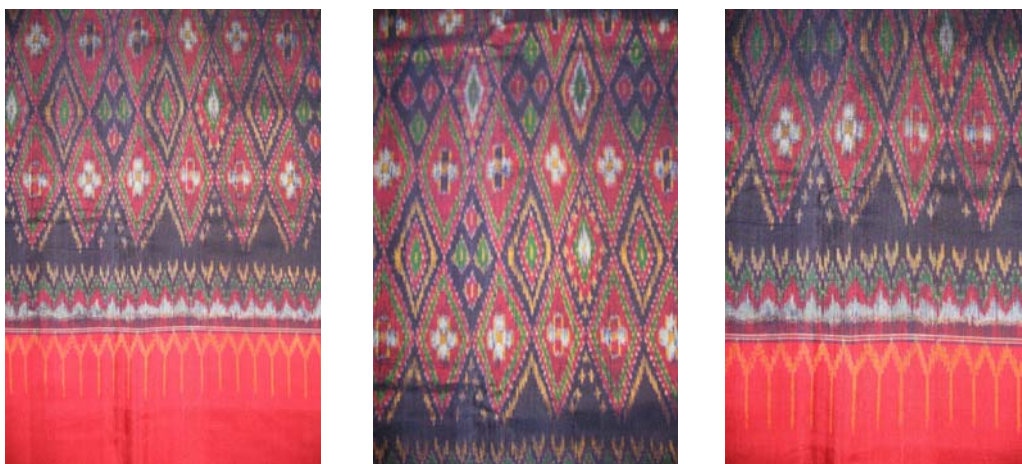
ที่อยู่ 19 หมู่ที่ 1 บ้านแวง ตำบลบ้านแวง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากช่องลมตามฝาบ้าน ในสมัยโบราณที่ทำไว้สำหรับมองออกมาข้างนอก หรือให้แสงแดดเข้าไปในห้องหรือตัวบ้าน ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า ช่องเอี่ยม
ลายหลัก ลายสีปองมีลักษณะคล้ายรูปเครื่องหมาย + ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ส่วนบนและล่างของเครื่องหมาย + จะมีเส้นตรงต่อออกมา รูปสีปองจะถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางเรียงเป็นเส้นตรงในแนวนอน เส้นรอบรูปมีลักษณะเป็นเส้นตรงและจะมีเส้นปะวางเรียงไปตามแนวทั้ง 2 ด้านของเส้นตรงยาวตลอดแนวเส้นรอบรูป เส้นรอบรูปจะเป็นการจัดวางแบบใช้เส้นรอบรูปร่วมกัน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีดำมาประกอบ

ภาพประกอบ 148 ลายหมี่สีปอง

ชื่อลาย หมี่สีปอง

ที่มา นางทองใส สังข์สีแก้ว อายุ 37 ปี

ที่อยู่ 41 หมู่ที่ 3 บ้านศิระชะแรต ตำบลมะเฟือง อำเภอพุนพิน จังหวัดบุรีรัมย์

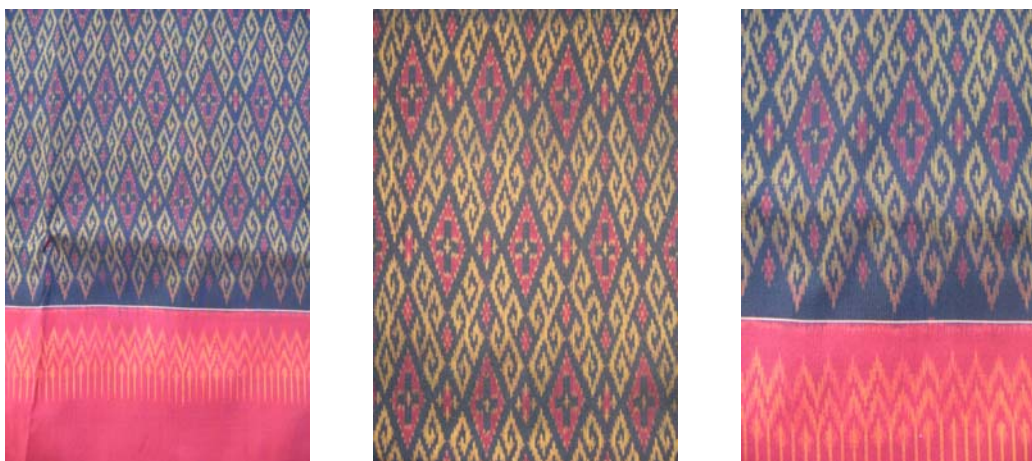
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากช่องลมตามฝาบ้าน ในสมัยโบราณที่ทำไว้สำหรับมองออกมาข้างนอก หรือให้แสงแดดเข้าไปในห้องหรือตัวบ้าน ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า ช่องเอี่ยม

ลายหลัก ลักษณะลวดลายจะมีอยู่ 2 แบบวางสลับกันตามแนวตั้ง แบบที่ 1 (แถวล่าง) เป็นลวดลายสีปองลักษณะคล้ายเครื่องหมาย + ตรงกลางเป็นจุดรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า รูปสีปองบรรจุอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางเรียงกันเป็นเส้นตรงแนวนอน ส่วนลวดลายแบบที่ 2 (แถวบน) เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน 3 แบบ คือ แบบที่ 1 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 3 ชั้นเส้นรอบนอกเป็นเส้นปะ แบบที่ 2 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 3 ชั้น เส้นรอบนอกของชั้นที่ 2 เป็นเส้นปะ และแบบที่ 3 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนภายในมุมทั้ง 4 มุมจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ วางอยู่ รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนทั้ง 3 แบบจะเรียงตัวกันสลับกัน แบบที่ 1 , แบบที่ 2 , แบบที่ 3 , แบบที่ 2 , แบบที่ 1 เรียงกันไปตามแนวของเส้นตรงแนวนอน ส่วนลวดลายแถวล่างสุดจะเป็นรูปเส้นหยักฟันปลา 3 ชั้น ระหว่างช่องว่างของหยักฟันปลาจะมีรูปตัว V ซ้อนขึ้นมา ยาวตลอดแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นตรงแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวและสีเขียวประกอบ

ภาพประกอบ 149 ไผยหมีสีป่อง

ชื่อลาย หมีสีป่อง

ที่มา นางลัดดา ประทีป อายุ 41 ปี

ที่อยู่ 48/1 หมู่ที่ 1 บ้านแวง ตำบลบ้านแวง อำเภอพุนพิน จังหวัดบุรีรัมย์

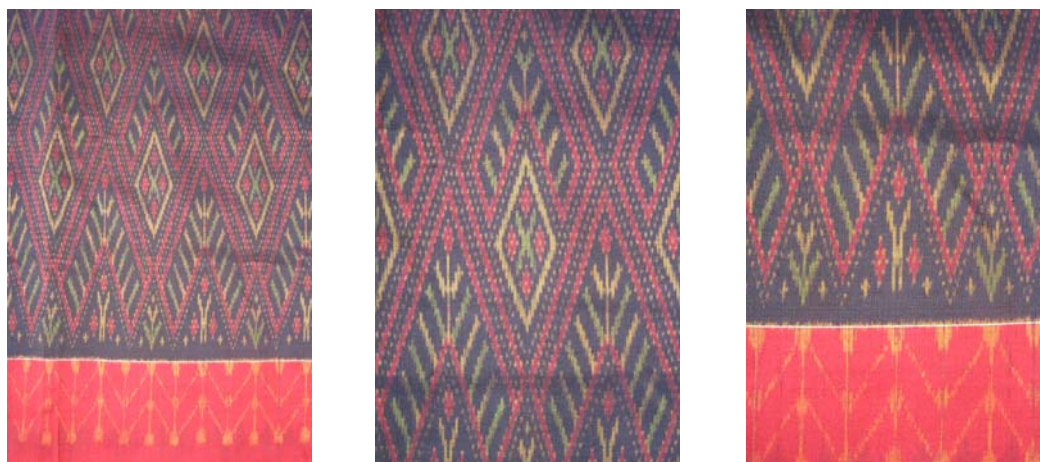
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากช่องลมตามฝาบ้าน ในสมัยโบราณที่ทำไว้สำหรับมองออกมาข้างนอก หรือให้แสงแดดเข้าไปในห้องหรือตัวบ้าน ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า ช่องเอี่ยม

ลายหลัก ลักษณะของลายสีป่องจะเป็นรูปคล้ายเครื่องหมาย + มีจุดเล็ก ๆ อยู่ตรงกลาง บรรจุกอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เรียงเป็นเส้นตรงแนวนอนสลับกันรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ มีรูปคล้ายเครื่องหมาย + เล็ก ๆ อยู่ตรงกลางเรียงไปตลอดแนวความกว้างของผืนผ้า ส่วนลวดลายที่คั่นระหว่างแถวจะเป็นลวดลายลักษณะของขอเรียงตัวกัน 2 ชั้น ชั้นแรกจะเป็นรูปขอลักษณะคล้ายตัว 5 ตะแคงหันหน้าชนกัน ส่วนชั้นที่ 2 จะเป็นรูปขอลักษณะคล้ายตัว ล. ตะแคงหันหลังชนกัน ตรงกลางมุมบนและด้านซ้ายขวาของรูปขอจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่ รูปขอจะเรียงต่อกันตามแนวเส้นตรงแนวนอนตลอดความกว้างของผืนผ้า

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นตรงแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียวและสีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 150 ลายหมี่หวิกล้วย

ชื่อลาย หมี่หวิกล้วย

ที่มา นางทองดี อุ่มไธสง อายุ 65 ปี

ที่อยู่ 19/1 หมู่ที่ 2 บ้านโนนสะอาด ตำบลบ้านแก่ง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

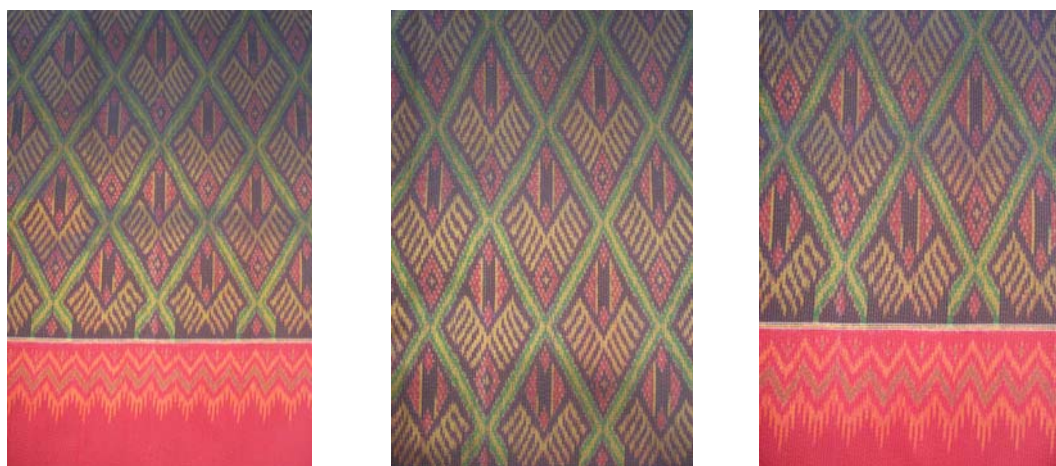
ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ โบราณ รูปแบบจากหมี่หวิกล้วย

ลายหลัก ลวดลายถูกบรรจุอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมุมด้านล่างจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดครึ่งหนึ่งของรูปใหญ่วางอยู่ ตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย X มุมทั้ง 4 มุมของเครื่องหมาย X จะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ วางอยู่ ส่วนมุมด้านบนของรูปสี่เหลี่ยมใหญ่จะเป็นรูปคล้ายตัว V คว่ำ ภายในจะมีเส้นเฉียงทแยงขึ้นจากเส้นด้านล่างข้างละ 4 เส้น ตรงกลางเป็นเส้นตรงปลายเส้นจะมีรูป V ต่อกันเหนือขึ้นไปเป็นจุดสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ซึ่งลวดลายดังกล่าวมีลักษณะคล้ายหมี่หวิกล้วย รอบ ๆ ลวดลายดังกล่าวจะมีเส้นปะวางเรียงตามลวดลาย ส่วนลวดลายแฉวงที่สุดจะเป็นลักษณะครึ่งหนึ่งของลวดลายใหญ่ คือ มีลักษณะเป็นสามเหลี่ยมเรียงต่อกันเป็นรูปหยักฟันปลา ภายในเป็นรูปตัว V คว่ำ และมีเส้นเฉียงทแยงขึ้นจากเส้นด้านล่างข้างละ 4 เส้น ตรงกลางเป็นเส้นตรงปลายเส้นจะมีรูป V ต่อกันเหนือขึ้นไปเป็นจุดสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านล่างตรงกลางเป็นรูปตัว V เหนือขึ้นไปเป็นจุดสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ ด้านซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน รอบ ๆ ลวดลายดังกล่าวจะมีเส้นปะวางเรียงตามลวดลาย

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียวมาประกอบ

ภาพประกอบ 151 ลายหมี่หุ๊กกล้วย

ชื่อลาย หมี่หุ๊กกล้วย

ที่มา นางสาวมะลิ ศิลป์ประกอบ อายุ 31 ปี

ที่อยู่ 6 หมู่ที่ 4 บ้านเตย ตำบลพุดไสย อำเภอพุดไสย จังหวัดบุรีรัมย์

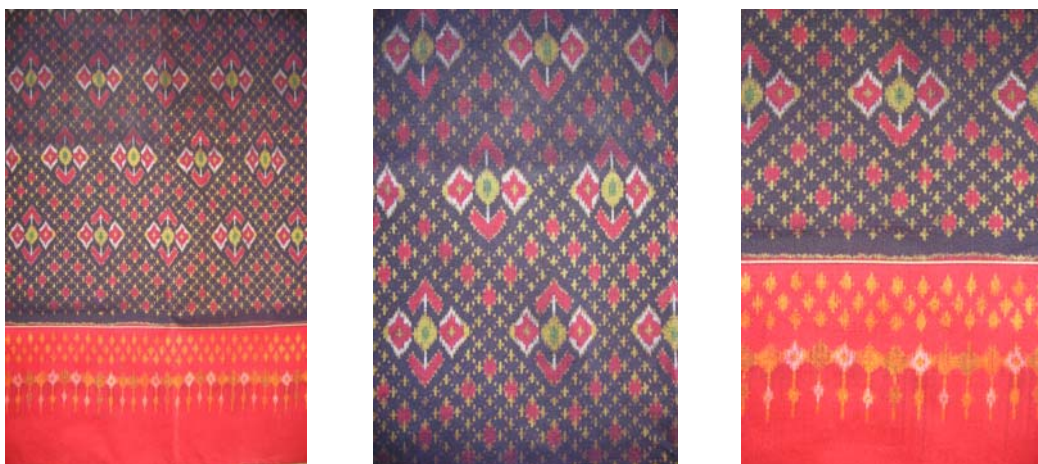
ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ โบราณ รูปแบบจากหมี่กล้วย

ลายหลัก ลักษณะลวดลายถูก บรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะลวดลายที่อยู่ภายในมีลักษณะ มุมด้านบนเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ ถัดลงมาด้านซ้ายและขวาเป็นรูปสามเหลี่ยมตะแคงหันฐานเข้าหากันแต่ไม่ชนกันมีช่องว่างตรงกลาง ด้านล่างตรงช่องว่างมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดเดียวกันกับมุมด้านบนวางอยู่ ถัดลงมาเป็นรูปลักษณะคล้ายตัว V ขาแต่ละด้านจะมีเส้นตรงต่อออกมาด้านละ 7 เส้น มีลักษณะคล้ายหมี่กล้วย ถัดลงมามุมด้านล่างสุดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้นวางอยู่ เส้นรอบรูปของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นเส้นตรงเรียงต่อกัน ลักษณะเป็นการใช้เส้นรอบรูปร่วมกันของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีเหลือง

ภาพประกอบ 152 ลายหัวใจใบโพธิ์

ชื่อลาย หัวใจใบโพธิ์

ที่มา นางชำนาญ ฉวีวงศ์ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 17/1 หมู่ที่ 2 บ้านโนนสะอาด ตำบลบ้านแก่ง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

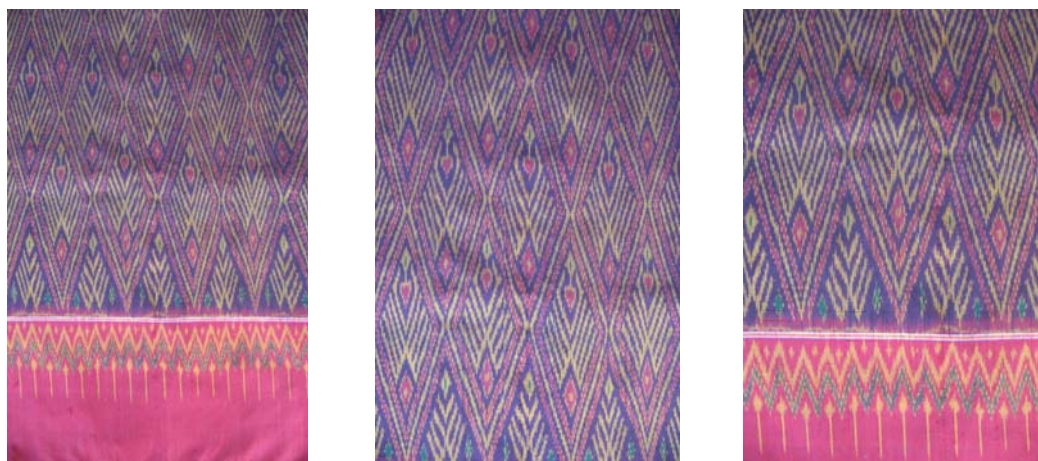
ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ ประยุกต์จากรูปแบบของรูปใบโพธิ์

ลายหลัก ลวดลายถูกจัดวางเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส เรียงต่อกันเป็นเส้นตรงในแนวนอน ตรงกลางของรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสเป็นรูปวงกลมด้านบนและล่างมีเส้นตรงต่อออกมาและมีรูปหัวใจติดอยู่ตรงปลายเส้นลักษณะคล้ายรูปใบโพธิ์ ด้านซ้ายและขวาของรูปวงกลมเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสซ้อนกัน 2 ชั้น ตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + เส้นคั่นระหว่างลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มุมด้านนอกทั้ง 4 ด้านมีเครื่องหมาย + ติดอยู่ เรียงต่อกันเป็นรูปเส้นหยักฟันปลา ล้อมรูปลวดลายหลักทั้ง ด้านบนและด้านล่างของเส้นหยักฟันปลาเป็นเครื่องหมาย + วางเรียงต่อกันตามแนวของเส้นหยักฟันปลา

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นเส้นตรงแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 153 ลายหมี่กอตระไคร้

ชื่อลาย หมี่กอตระไคร้

ที่มา นางสมจิตร ลุนไธสง อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 35 หมู่ที่ 7 บ้านสระแวง ตำบลบ้านแวง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

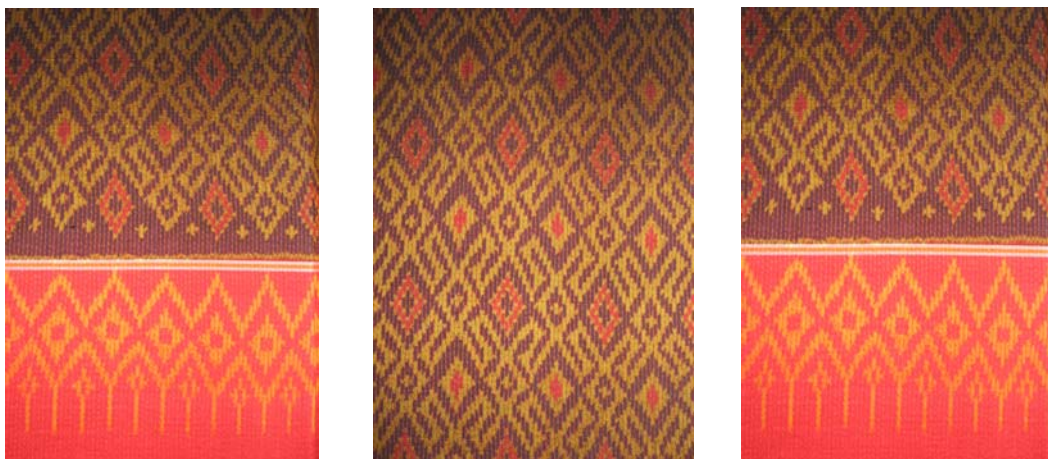
ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากกอตระไคร้

ลายหลัก ลวดลายถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะแบ่งลายออกเป็นดังนี้ มุมล่างสุดของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลาง เป็นรูปวงกลม เส้นรอบรูปเป็นเส้นปะเรียงต่อกันตามแนวเส้นรอบรูป ถัดขึ้นไปเป็นรูปตัว V ครึ่งแต่ละด้านมีเส้นตรงยาวลากต่อออกไปจำนวนด้านละ 4 ลักษณะคล้ายกอตระไคร้เส้นถัดขึ้นไปจากรูปตัว V ครึ่งเป็นรูปตัว V มีเส้นต่อเฉียงต่อตรงปลายลักษณะคล้ายรูปเพชร ตรงกลางเป็นรูปหัวใจมีเส้นตรงต่อออกไปตรงปลายเส้นตรงเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซึ่งอยู่ตรงมุมบนสุดของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน รูปใหญ่พอดี แถวล่างสุดของลวดลายเป็นรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกันเป็นเส้นหยักฟันปลา ภายในรูปสามเหลี่ยมจะมีรูปคล้ายรูปตัว E ตะแคงหันหลังพิงกัน ด้านซ้ายและขวามีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็กๆ วางอยู่ ด้านบนมีรูปตัว V ถัดขึ้นไปตรงมุมยอดของรูปสามเหลี่ยมเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียวประกอบ

ภาพประกอบ 154 ลายหมีขอพับ

ชื่อลาย หมีขอพับ

ที่มา นางลัดดา ประทีป อายุ 41 ปี

ที่อยู่ 48/1 หมู่ที่ 1 บ้านแวง ตำบลบ้านแวง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากขอที่ใช้เกี่ยวหรือแขวนสิ่งของต่าง ๆ

ลายหลัก ลวดลายรูปขอเรียงตัวกันตามแนวเส้นรอบรูปของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซึ่งมีลักษณะดังนี้ รูปขอพับลักษณะคล้ายเลข 5 วางอยู่ในแต่ละด้านของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน รูปลวดลายขอจะเชื่อมต่อกันทั้งผืน ตัวต่อเชื่อมต่อระหว่างลายขอในแต่ละมุมของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปคล้ายเครื่องหมาย + ส่วนบริเวณตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + เช่นกัน ลวดลายแฉวงล่างสุดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น วางสลับกับรูปขอพับ ด้านซ้ายและขวาเป็นรูปเครื่องหมาย + เล็ก ๆ วางเรียงสลับเป็นแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 155 ลายหมี่บักจับน้อย

ชื่อลาย หมี่บักจับน้อย

ที่มา นางเพ็ญพักต์ ฉ่ำไธสง อายุ 42 ปี

ที่อยู่ 78 หมู่ที่ 2 บ้านมะเฟือง ตำบลมะเฟือง อำเภอพุนนัง จังหวัดบุรีรัมย์

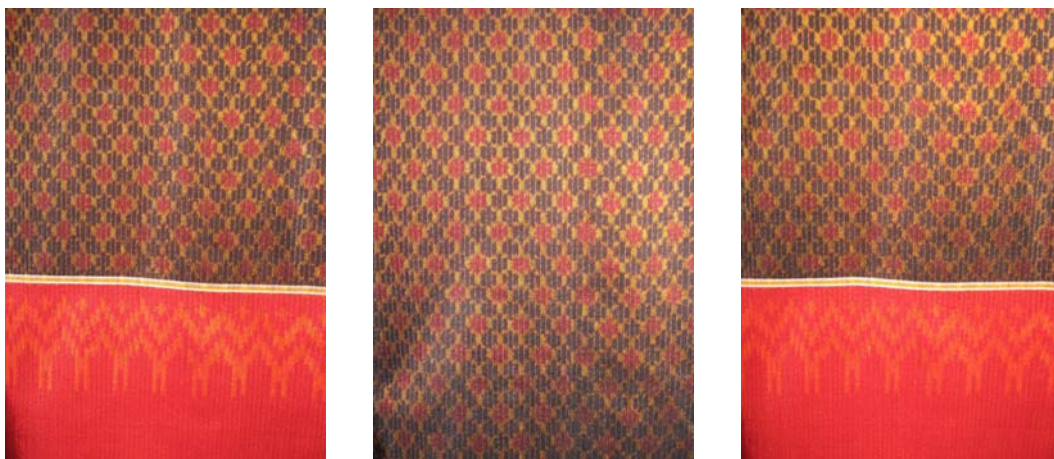
ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ โบราณ (กระจับ) ต้นแบบลายได้มาจากฝักกระจับที่ขึ้นในน้ำ มีลักษณะคล้ายหัวควาย

ลายหลัก ลักษณะลวดลายเป็นการนำเอาลวดลายคล้ายเครื่องหมาย + ซึ่งเป็นลักษณะของบักจับหรือกระจับ มาเรียงต่อกันเป็นแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีเหลือง สีน้ำตาล

ภาพประกอบ 156 ลายหมี่บั๊กหวาย

ชื่อลาย หมี่บั๊กหวาย

ที่มา นางเพ็ญพักต์ ฉ่ำไธสง อายุ 42 ปี

ที่อยู่ 78 หมู่ที่ 2 บ้านมะเฟือง ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ โบราณ มีรูปแบบจากลูกหวาย

ลายหลัก ลวดลายเป็นรูปวงกลมลักษณะคล้ายลูกหวายเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง
 แนวนอนมีเส้นตรงต้อออกมาทั้งด้านบนและล่างเชื่อมต่อกันเป็นรูปตาข่าย

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายใน
 ลักษณะเส้นตรงแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 157 ลายหมี่หัวเสือ

ชื่อลาย หมี่หัวเสือ

ที่มา นางเสงี่ยม คำสมวงษา อายุ 70 ปี

ที่อยู่ 5 หมู่ที่ 15 บ้านหนองจิก ตำบลหายโศก อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

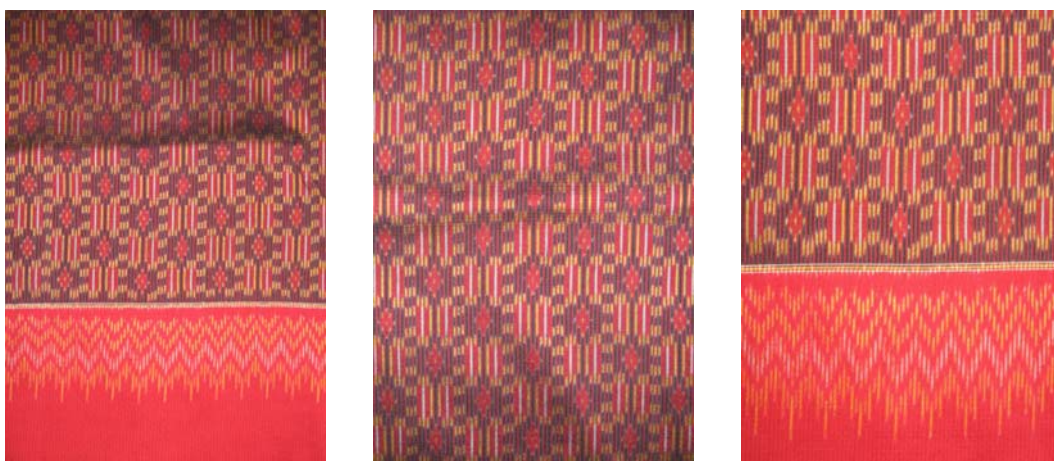
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ ดัดแปลงจากรูปแบบของหัวเสือ แกะลายมาจากหมอนอิง

ลายหลัก ลวดลายถูกบรรจุอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มุมด้านบนและด้านล่างเป็นรูปลักษณะคล้ายรูปหัวใจมีเส้นตรงต่อออกไปตรงปลายของเส้นตรงเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอยู่ตรงมุมพอดี โครงฐานของรูปหัวใจมีเส้นประรูปตัว V ตรงกลางเป็นรูปคล้ายเลข 3 ตรงปลายทั้งด้านบนและด้านล่างมีรูปสามเหลี่ยมต่อกันอยู่ ลักษณะเลข 3 หันหลังชนกันตรงช่องว่างตรงกลางระหว่างเลข 3 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น ด้านซ้ายและขวาของรูปเลข 3 เป็นรูปตั้ง < และ > มีเส้นตรงแนวตั้งต่อตรงปลายทั้ง 2 ด้าน ช่องว่างระหว่างรูปเลข 3 และตั้ง < > จะเป็นเส้นประเรียงต่อกันเป็นรูปตั้ง < และ > ถัดไปบริเวณมุมทั้งด้านซ้ายและขวาเป็นรูปเลข 1 กลับหัวตรงขามีรูปสามเหลี่ยมต่อกัน ด้านนอกของรูปสามเหลี่ยมมีเส้นตรงแนวตั้งต่อออกมา ตรงกลางรูปบริเวณหัวเลข 1 มีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนอยู่ด้านใน มุมทั้งซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น เส้นรอบรูปของสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นเส้นประเรียงต่อกัน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีตรงข้าม ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีเขียว ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 158 ลายหมิงเหลื่อม

ชื่อลาย หมิงเหลื่อม

ที่มา นางลัดดา ประทีป อายุ 41 ปี

ที่อยู่ 48/1 หมู่ที่ 1 บ้านแวง ตำบลบ้านแวง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

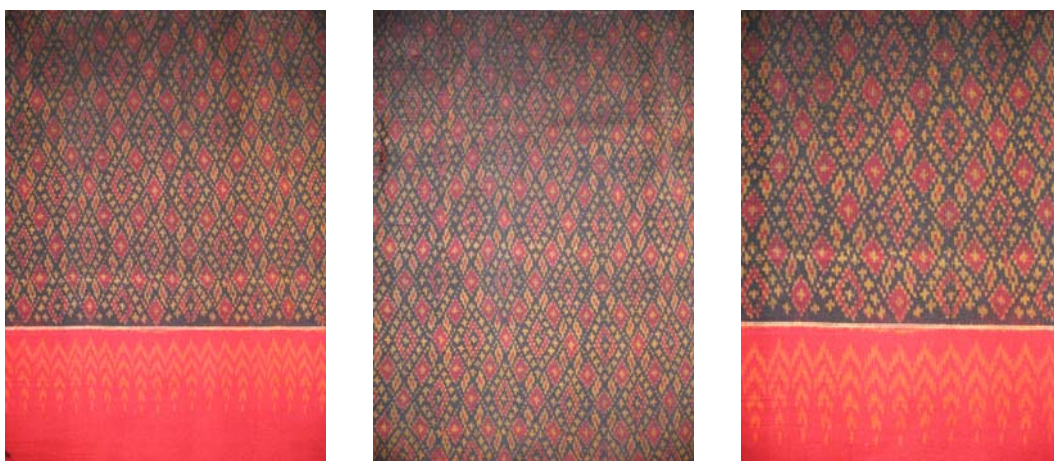
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากลายบนตัวงูเหลื่อม

ลายหลัก ลวดลายเป็นรูปลักษณะคล้ายเครื่องหมาย + ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านบนและด้านล่างของเครื่องหมาย + มีเส้นตรงลากออกมาเชื่อมต่อกันระหว่างลายด้านซ้ายและขวาทั้งบนและล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าตรงกลางมีเส้นตรงแนวตั้ง ด้าน ก ด้านมีเส้นตรงวางอยู่ตามแนวของด้านนั้น ๆ เส้นคั่นระหว่างลวดลายเป็นเส้นตรงแนวนอนสั้น ๆ เรียงต่อกันเป็นเส้นตรงแนวตั้ง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นแบบการเรียงอิฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 159 ลายดาวล้อมเดือน

ชื่อลาย ดาวล้อมเดือน

ที่มา นางลัดดา ประทีป อายุ 41 ปี

ที่อยู่ 48/1 หมู่ที่ 1 บ้านแว้ง ตำบลบ้านแว้ง อำเภอพุทธไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

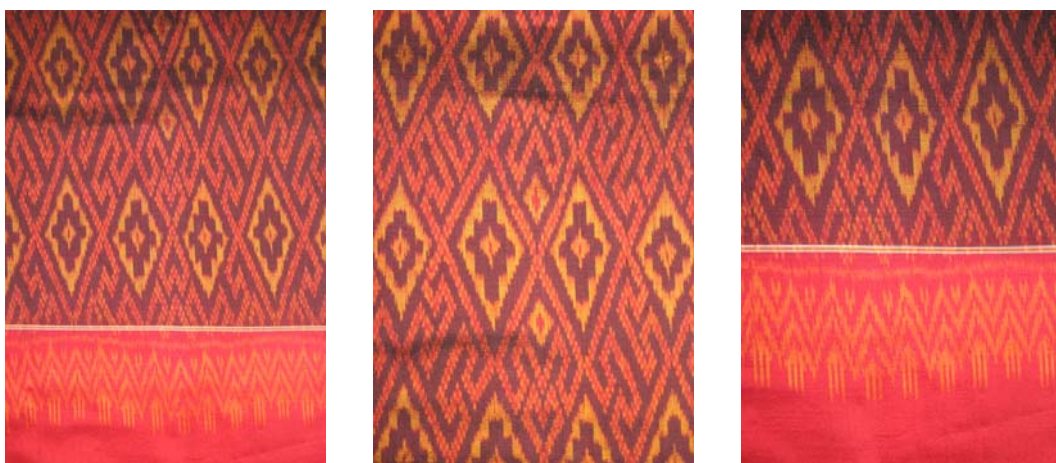
ลักษณะลวดลาย จากธรรมชาติแวดล้อม

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบจากดวงจันทร์และดวงดาว

ลายหลัก ลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลาง เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนภายในเป็นรูปเครื่องหมาย + รอบ ๆ รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูป เครื่องหมาย + เรียงต่อกันตามแนวของเส้นรอบรูปเป็นลักษณะคล้าย ๆ ดาว ซึ่งรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางแทนรูปดาว เส้นรอบรูปเป็นลักษณะของเส้นรอบรูปร่วมกัน มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นเครื่องหมาย + เรียงสลับกันเส้นเฉียงลักษณะหนาเป็นแท่ง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 160 ลายไหมมัดหัวเสื่อ

ชื่อลาย ไหมมัดหัวเสื่อ

ที่มา นางหนูภาพ อัจฉาณรงค์ อายุ 61 ปี

ที่อยู่ 35 หมู่ที่ 3 บ้านศิระระเรต ตำบลมะเฟือง อำเภอพุนพิน จังหวัดบุรีรัมย์

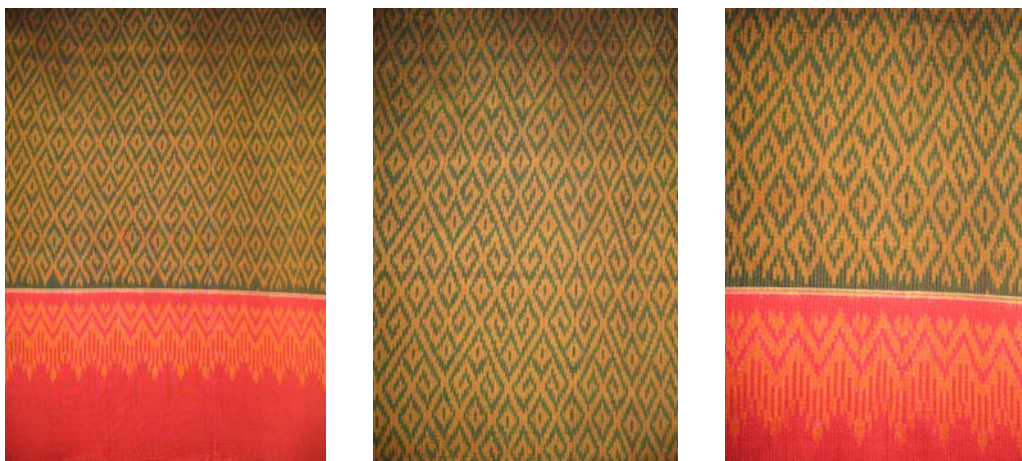
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากหัวเสื่อ เป็นการแกะลายมาจากหมอนอิง

ลายหลัก ลักษณะลวดลายแบ่งออกเป็น 2 แถว คือ แถวที่ 1 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ภายในเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้ง รูปนี้เรียงต่อกันเป็นเส้นตรงแนวนอน ส่วนแถวที่ 2 เป็นรูปขอลักษณะคล้ายตัว H ตะแคงวางเรียงสลับกับรูปขอลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมุมบนเป็นรูปหัวใจกลับหัว ถัดลงมาเป็นรูปคล้าย พ. วางซ้อนอยู่ในตัว V โดยหัวและหางของตัว พ. เชื่อมต่อกับขาทั้ง 2 ของตัว V ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางซ้อนกัน 2 ชั้น

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 161 ลายหมี่ขอหลง

ชื่อลาย หมี่ขอหลง

ที่มา นางเพ็ญพักต์ ฉ่ำไธสง อายุ 42 ปี

ที่อยู่ 78 หมู่ที่ 2 บ้านมะเฟือง ตำบลมะเฟือง อำเภอพุนพิน จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากขอเกี่ยวต่าง ๆ แต่เนื่องจากมัดไปมัดมาหลาย ๆ ขอบันไปคนละทางเวลามัด ทำให้ผู้มัดสับสนหลงลืม จึงได้ชื่อดังกล่าว

ลายหลัก ลวดลายขอถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในมีลักษณะลวดลายตั้งนี้มุมด้านบนและล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้งวางอยู่ ถัดขึ้นมาจากมุมล่าง เป็นรูปขอลักษณะคล้าย 1 หันหลังชนกันส่วนหัวของรูปขอจะอยู่ตรงมุมซ้ายและขวาของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนพอดี การเรียงตัวของลวดลายเป็นลักษณะการเรียงแบบเส้นตรงแนวนอนโดยลวดลายจะเรียงกลับหัวกลับหางกันระหว่างแถวที่เรียงกันขึ้นไปในแนวตั้ง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะเย็นร้อน ได้แก่ สีเขียว สีเหลือง

จากการศึกษาวิเคราะห์ลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอฟุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 100 ผืน มีจำนวนการใช้ประเภทผ้าดังแสดงในตาราง 1

ตาราง 1 แสดงร้อยละของประเภทผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอฟุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ประเภทของผ้าขึ้นตีนแดง	จำนวน	ร้อยละ
	100 ผืน	100
ผ้าขึ้นตีนแดงธรรมดา	88	88
ผ้าขึ้นตีนแดงเก็บตีนดาว	12	12

วิเคราะห์ผลตาราง 1

แสดงว่าประเภทผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอฟุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ พบมากที่สุดคือประเภทผ้าขึ้นตีนแดงแบบธรรมดา ร้อยละ 88 ส่วนผ้าขึ้นตีนแดงแบบเก็บตีนดาวพบมากเป็นอันดับที่ 2 คือร้อยละ 12

จากการศึกษารูปแบบของลวดลายของผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอฟุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 100 ผืน ลักษณะรูปแบบได้ ดังแสดงในตาราง 2

ตาราง 2 แสดงร้อยละของรูปแบบของลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอฟุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

รูปแบบของลวดลาย	จำนวน	ร้อยละ
	100 ผืน	100
ลวดลายโบราณ	78	78
ลวดลายประยุกต์	22	22

วิเคราะห์ผลตาราง 2

แสดงว่ารูปแบบของลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอฟุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ พบมากที่สุดคือประเภทผ้าขึ้นตีนแดงลวดลายแบบโบราณ ร้อยละ 78 รองลงมาคือรูปแบบลวดลายแบบประยุกต์ คือร้อยละ 22

จากการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 100 ผืน โดยแบ่งตามลักษณะลวดลาย ดังนี้

- ลายจากทางศาสนา
- ลายจากสัตว์
- ลายจากพืช
- ลายจากธรรมชาติแวดล้อม
- ลายจากสิ่งของเครื่องใช้
- ลายเบ็ดเตล็ด
- ลายเรขาคณิต

จากการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 100 ผืน ซึ่งพบว่าลักษณะลวดลายผ้าขึ้นตีนแดง แบ่งตามลักษณะลวดลายได้ ดังตาราง 3

ตาราง 3 แสดงร้อยละของลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ จำแนกตาม ลักษณะพื้นผ้าของลวดลาย

ลักษณะลวดลาย	จำนวน 100 ผืน	ร้อยละ
- ลายจากทางศาสนา	16	16
- ลายจากสัตว์	21	21
- ลายจากพืช	12	12
- ลายจากธรรมชาติแวดล้อม	4	4
- ลายจากสิ่งของเครื่องใช้	25	25
- ลายเบ็ดเตล็ด	14	14
- ลายเรขาคณิต	8	8

วิเคราะห์ผลตาราง 3

แสดงว่าลักษณะลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ที่พบมากที่สุดคือ ลักษณะลวดลายจากสิ่งของเครื่องใช้ ร้อยละ 25 รองลงไปตามลำดับได้แก่ ลักษณะลวดลายจากสัตว์ ร้อยละ 21 ลักษณะลวดลายจากศาสนา ร้อยละ 16 ลักษณะลวดลายเบ็ดเตล็ด ร้อยละ 14 ลักษณะ

ลวดลายจากพืช ร้อยละ 12 ลักษณะลวดลายเรขาคณิต ร้อยละ 8 และที่พบน้อยที่สุด คือ ลักษณะลวดลายจากธรรมชาติแวดล้อม ร้อยละ 4

ลักษณะการใช้สีในลวดลายผ้าขึ้นแดงของอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ จากการศึกษาวิเคราะห์ลวดลายผ้าขึ้นแดงของอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 100 ผืน พบลักษณะการใช้สีประกอบลวดลายผ้าขึ้นดินแดง ซึ่งสามารถจำแนกตามลักษณะการใช้สีในลวดลายได้ 5 ประเภท

1. การใช้แม่สีในวงจรัสธรรมชาติ
2. การใช้สีกลาง
3. การใช้วรรณะสี
 - 3.1 การใช้สีวรรณะร้อน
 - 3.2 การใช้สีวรรณะเย็น
4. การใช้สีกลมกลืน
 - 4.1 การใช้สีกลมกลืนของสีตรงข้าม
 - 4.2 การใช้สีกลมกลืนของสีใกล้เคียง
 - 4.3 การใช้สีกลมกลืนจากสภาพคล้ายกัน
 - 4.4 การใช้สีกลมกลืนของสีแยกตรงข้าม
5. การใช้สีตัดกัน

จากการศึกษาวิเคราะห์ลวดลายผ้าขึ้นแดงของอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ พบลักษณะการใช้สีประกอบลวดลาย ดังแสดงในตาราง 4

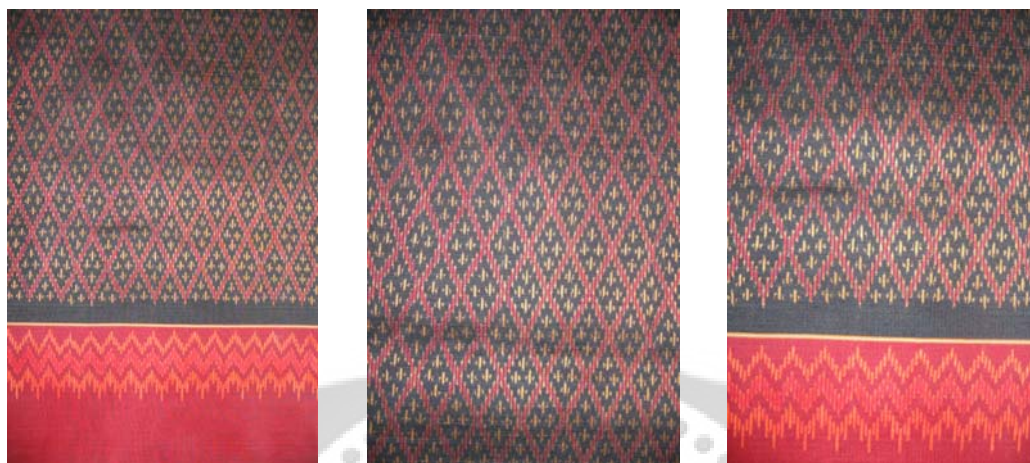
ตาราง 4 แสดงร้อยละการใช้สีในลวดลายผ้าชิ้นแดงของอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

การใช้สีของลวดลาย	จำนวน 100 ผืน	ร้อยละ 100
- สีในวงจรัสธรรมชาติ	-	-
- สีกลาง	1	1
- สีวรรณะร้อน	57	57
- สีวรรณะเย็น	2	2
- สีกลมกลืนของสีตรงข้าม	17	17
- สีกลมกลืนของสีใกล้เคียง	6	6
- สีกลมกลืนจากสภาพคล้ายกัน	-	-
- สีกลมกลืนของสีแยกตรงข้าม	-	-
- สีตัดกัน	17	17

วิเคราะห์ตาราง 4

แสดงว่าการใช้สีในลวดลายผ้าชิ้นแดงของอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 100 ผืน พบมากที่สุด คือ การใช้สีวรรณะร้อน ร้อยละ 57 รองลงไปตามลำดับได้แก่ การใช้สีกลมกลืนของสีตรงข้ามและการใช้สีตัดกัน ร้อยละ 17 การใช้สีกลมกลืนของสีใกล้เคียง ร้อยละ 6 การใช้สีวรรณะเย็น ร้อยละ 2 ที่พบน้อยที่สุดการใช้สีกลาง ส่วนการใช้สีที่ไม่พบเลย คือ การใช้สีในวงจรัสธรรมชาติ การใช้สีกลมกลืนจากสภาพคล้ายกัน การใช้สีกลมกลืนของสีแยกตรงข้าม

ผ้าชิ้นดินแดงอำเภอนาโพธิ์ การวิเคราะห์ลวดลาย

ภาพประกอบ 162 ลายหมี่โคมเจ็ด

ชื่อลาย หมี่โคมเจ็ด

ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

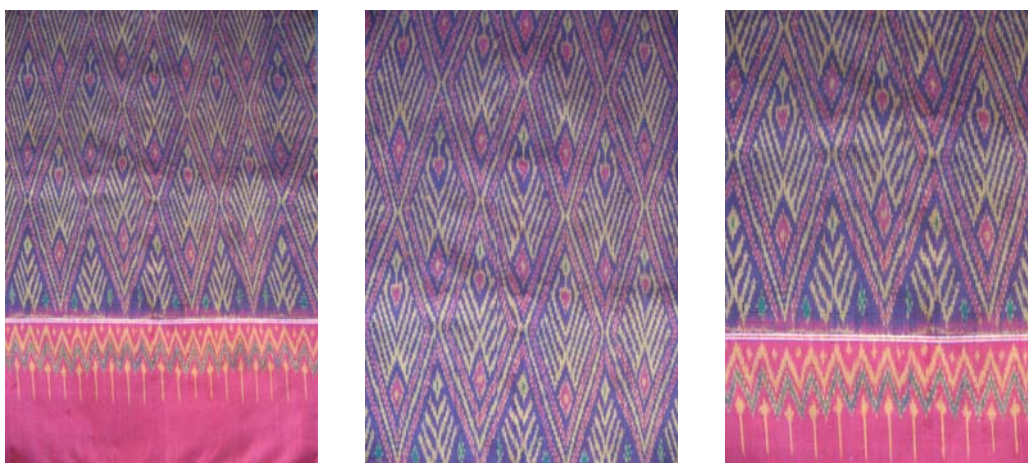
ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ โบราณ ลายโคมนี้มีต้นแบบมาจากโคมที่ชาวอีสานนิยมปล่อยหรือจุดตอนออกพรรษา เช่น มัดหมี่ห้าลำ เรียกว่าโคมห้า มัดหมี่เจ็ดลำเรียกว่าโคมเจ็ด เป็นการเรียกตามมัดหมี่ที่มัด ลายหลัก เป็นการวางเรียงรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนต่อกันเป็นเส้นเฉียง โดยลายจะบรรจุอยู่ภายในสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดเล็ก ๆ อยู่ทั้ง 4 มุมซึ่งรูปสี่เหลี่ยมนี้เรียกว่า โคมเจ็ด

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาต่อกันในแนวเส้นตรงแนวนอน โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง แดง โดยการใช้สีดำมาประกอบ

ภาพประกอบ 163 ลายหมี่กอตะไคร้

ชื่อลาย หมี่กอตะไคร้

ที่มา นางบุญดี ดาวโธสง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

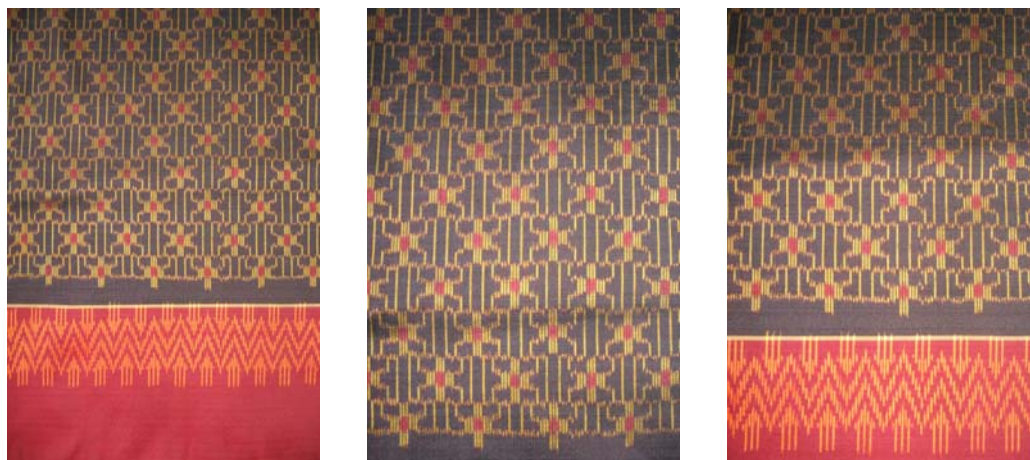
ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากกอตะไคร้

ลายหลัก ลวดลายถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะแบ่งลายออกเป็นดังนี้ มุมล่างสุดของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปวงกลม เส้นรอบรูปเป็นเส้นปะเรียงต่อกันตามแนวเส้นรอบรูป ถัดขึ้นไปเป็นรูปตัว V ครึ่งในแต่ละด้านมีเส้นตรงยาวลากต่อออกไปจำนวนด้านละ 4 ลักษณะคล้ายกอตะไคร้เส้นถัดขึ้นไปจากรูปตัว V ครึ่งเป็นรูปตัว V มีเส้นต่อเฉียงต่อตรงปลายลักษณะคล้ายรูปเพชร ตรงกลางเป็นรูปหัวใจมีเส้นตรงต่อออกไปตรงปลายเส้นตรงเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซึ่งอยู่ตรงมุมบนสุดของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนรูปใหญ่พอดี แถวล่างสุดของลวดลายเป็นรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกันเป็นเส้นหยักฟันปลา ภายในรูปสามเหลี่ยมจะมีรูปคล้ายรูปตัว E ตะแคงหันหลังพิงกัน ด้านซ้ายและขวามีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็กๆ วางอยู่ ด้านบนมีรูปตัว V ถัดขึ้นไปตรงมุมยอดของรูปสามเหลี่ยมเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียวประกอบ

ภาพประกอบ 164 ลายกุญแจเงิน

ชื่อลาย กุญแจเงิน

ที่มา นางแสงเดือน ออมโธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

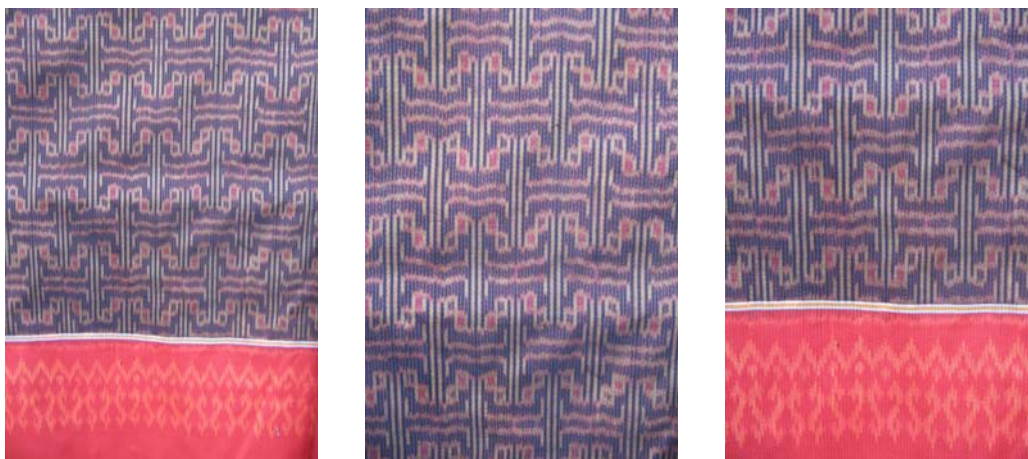
ลักษณะลวดลาย สิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ ประยุกต์

ลายหลัก ลวดลายเป็นรูปเครื่องหมาย + ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขาของเครื่องหมาย + ทั้งด้านซ้ายและขวามีเส้นโค้งต่่อออกมาทั้งด้านบนและด้านล่างไปเชื่อมต่อกับเส้นดั่งกล่าวของลวดลายแถวถัดขึ้นไปและแถวล่าง ส่วนขาบนและล่างของเครื่องหมายบวก จะมีเส้นตรงแนวตั้งต่่อออกมา 2 เส้น ยาวจนถึงขาของอีกรูปในแถวถัดไปอีกหนึ่งแถว ลักษณะคล้ายเส้นกันลายให้มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ระหว่างแถวของลวดลายจะมีเส้นตรงแนวนอนคั่นอยู่

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 165 ลายกุญแจเงิน

ชื่อลาย กุญแจเงิน

ที่มา นางบุญดี ดาวโธสง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

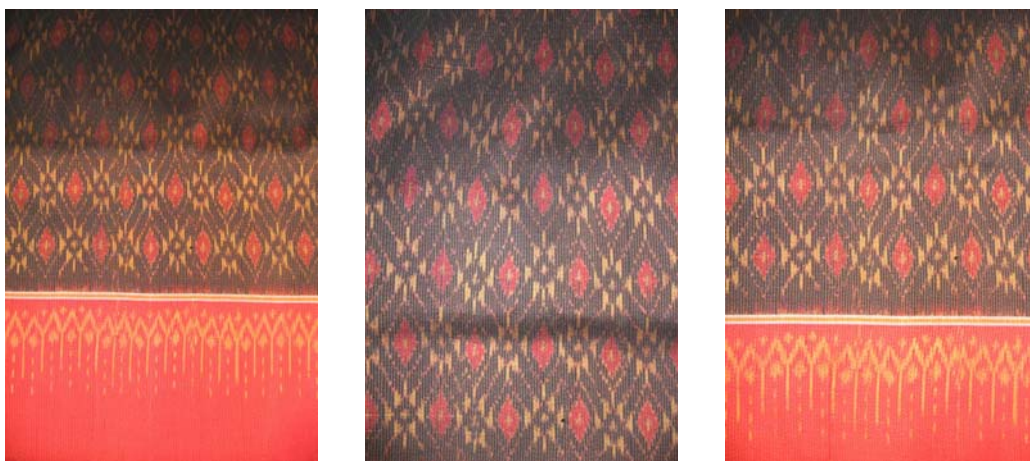
ลักษณะลวดลาย สิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ ประยุกต์

ลายหลัก ลักษณะลวดลายเป็นเส้นตรงแนวตั้งเรียงกัน 3 เส้น ด้านบนและด้านล่างของเส้นตรงทั้งซ้ายและขวามีรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสเรียงต่อกันในลักษณะมุมชนกันมีลักษณะคล้ายเลข 8 ตะแคง ตัวเลข 8 จะเชื่อมต่อกับลายด้านบนทั้งซ้ายและขวา บริเวณตรงกลางของเส้นตรงจะมีเส้นตรงแนวนอน 2 เส้นเรียงขนานกันในแนวนอน ตรงปลายเป็นเส้นตรงแนวตั้งสั้น ๆ ติดอยู่ เส้นตรงนี้จะเรียงชิดกับเส้นตรงในแนวตั้งทั้งซ้ายและขวา

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแบบการเรียงอิฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีน้ำเงิน ใช้สีขาวและชมพูประกอบ

ภาพประกอบ 166 ลายแก้วโงงสายสุริยา

ชื่อลาย แก้วโงงสายสุริยา

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

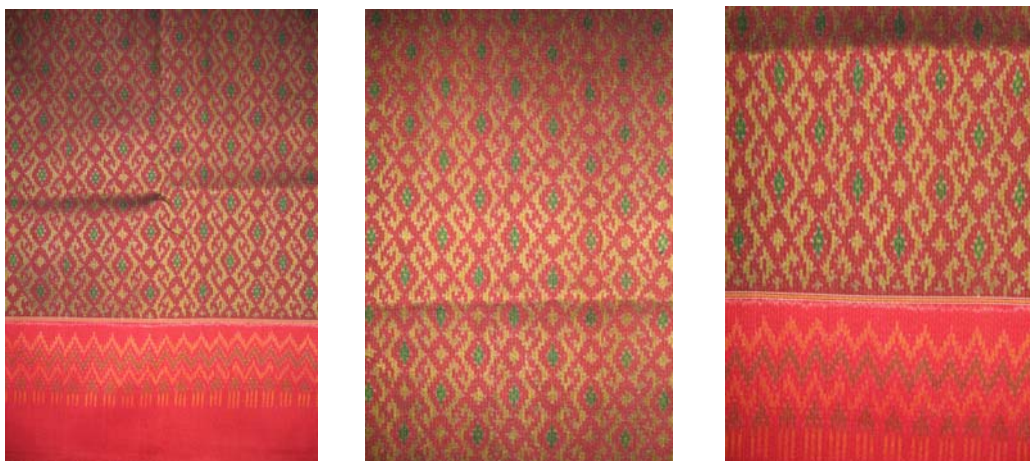
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์

ลายหลัก ลักษณะลวดลายโครงสร้างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนภายในเป็นรูปเครื่องหมาย + ลักษณะเป็นลายลูกแก้ว เส้นรอบรูปทั้ง 4 ด้าน เป็นเส้นตรงเรียงตามแนวของเส้นรอบรูป มุมทั้ง 4 ด้านของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปสุริยาลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยมตะแคงหันมุมยอดชนกันทั้งบนและล่าง ตรงกลางระหว่างมุมที่ชนกันมีเส้นตรงลากต่อออกมาในแนวตั้ง ด้านซ้ายและขวาเป็นรูปสามเหลี่ยมตะแคงหันมุมยอดชนกับฐานรูปสามเหลี่ยมด้านบนและล่าง ตรงกลางของลายสุริยาเป็นเครื่องหมาย + ลักษณะลวดลายแก้วโงงสายสุริยาจะเป็นการใช้เส้นรอบรูปร่วมกัน คือ ส่วนที่เป็นสายโงงสุริยา

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 167 ลายหมี่ขอโคมห้า

ชื่อลาย หมี่ขอโคมห้า

ที่มา นางสะอาด ศิลป์ประกอบ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 12 หมู่ที่ 3 บ้านเก่าโก ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

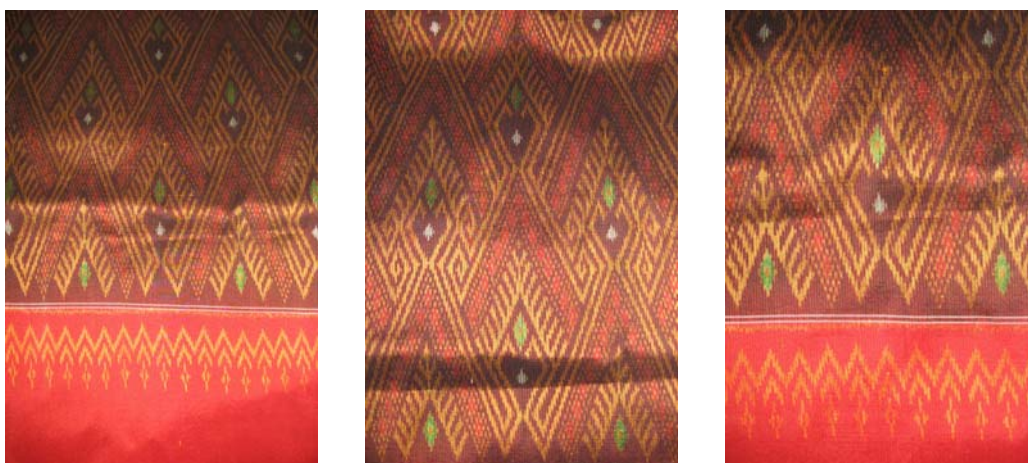
ลักษณะลวดลาย สิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ เป็นการนำเอาลายขอและลายโคมห้าเข้ามาผสมกัน

ลายหลัก ลายขอลักษณะคล้าย 3 ตรงปลายลักษณะคล้าย 1 เรียงต่อกันในแนวตั้ง โดยลายขอหันหน้าและหันหลังเข้าหากันสลับกันไป ตรงปลายของลายขอจะสอดรับกันต่อกันเป็นแนว ตรงกลางระหว่างลายขอจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่ ซึ่งเป็นลักษณะของลายโคมห้า

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีเหลือง

ภาพประกอบ 168 ลายหมี่ขนาค

ชื่อลาย หมี่ขนาค

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากศาสนา

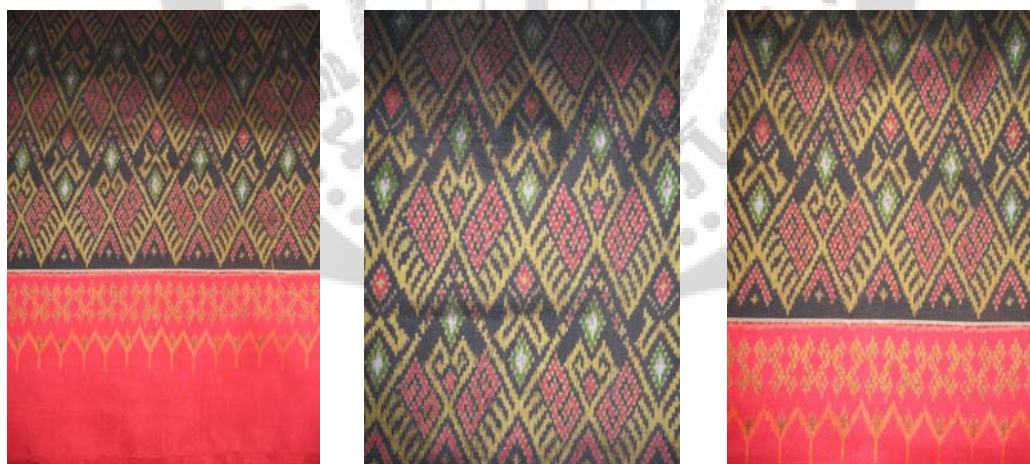
รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากบันไดโบสถ์ในสมัยโบราณ ซึ่งมักประดิษฐ์เป็นรูปตัวนาค โดยหางนาคจะทอดลงมาจากตัวโบสถ์ หัวนาคจะอยู่ที่บันไดขั้นสุดท้าย ประกอบด้วยลายโคมที่ ยี่สิบเอ็ดและลายต้นดอกไม้

ลายหลัก ลักษณะลวดลายแบ่งเป็น 2 แถวหลักดังนี้ แถวที่ 1 ลวดลายบรรจุในรูปคล้ายรูปหัวใจที่มีลักษณะเรียวยาวกลับหัว ภายในบริเวณด้านล่างเป็นรูปนาค 2 ตัวหันหน้าเข้าหากัน ลักษณะคล้ายตัว ป. ตะแคง หัวหัวนาคที่หันหน้าเข้าหากันจะเกิดช่องว่างเป็นรูปหัวใจตรงกลางช่องว่างเป็นรูปจุดสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เนื้อหัวนาคขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปวงกลมวางอยู่ระหว่างหัวนาคทั้ง 2 เนื้อรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนนี้ขึ้นไปเป็นส่วนหัวของตัว ป. ที่ลากยาวขึ้นมาชนกันเกิดเป็นลักษณะรูปตัว V คว่า แต่ละด้านของรูปตัว V คว่ามีเส้นตรงต่อขึ้นมาด้านละ 7 เส้น ตรงกลางบริเวณส่วนที่ต่อกันมีเส้นตรงต่อขึ้นไปตรงปลายเป็นรูปตัว V เนื้อขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะดังที่กล่าวมาเป็นลักษณะของหงอนพญานาค เนื้อหงอนพญานาคขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเรียงต่อกันเป็นรูปตัว V คว่า ส่วนแถวที่ 2 ลวดลายถูกบรรจุในรูปหัวใจว่า บริเวณด้านล่างทั้งซ้ายและขวา เป็นเส้นซึ่งลากต่อมาจากปลายหางของรูปตัว ป. แถวที่ 1 มาเชื่อมต่อกันทั้ง 2 ด้านเป็นรูปหงอนของตัวพญานาคลักษณะเป็นรูปตัว V คว่า แต่ละด้านของรูปตัว V คว่ามีเส้นตรงต่อขึ้นมาด้านละ 6 เส้น ตรงกลางบริเวณส่วนที่ต่อกันมีเส้นตรงต่อขึ้นไปตรงปลายเป็นรูปตัว V

เหนือขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านซ้ายและขวาบริเวณด้านล่าง เป็นรูปขอที่ลากต่อมาจากฐานรูปตัว ป. จากแถวด้านบน เป็นรูปลักษณะคล้าย ไ. กลับหัวในลักษณะตะแคงซ้อนกัน 2 อัน ตรงกลางภายในรูปหัวใจเป็นรูปพญานาคซึ่งเป็นเส้นลากต่อมาจากหางตัว ป. แถวที่ 1 ลักษณะเป็นรูป 1 หันหน้าเข้าหากันเกิดเป็นรูปลักษณะคล้ายรูปหัวใจ ตรงกลางรูปหัวใจเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเหนือหัวพญานาคขึ้นไประหว่างหัวนาคทั้ง 2 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านบนสุดเหนือหงอนพญานาคขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางเรียงกันเป็นรูปตัว V คำว่า แถวล่างสุดเป็นลักษณะสามเหลี่ยมเรียงต่อกันเป็นรูปเส้นหยักฟันปลาภายในบรรจวลดลายเป็นรูปตัว V คำว่า ภายในรูปตัว V ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน แต่ละด้านของรูปตัว V คำว่ามีเส้นตรงต่อขึ้นไปด้านละ 6 เส้น ตรงกลางบริเวณส่วนที่ต่อกันมีเส้นตรงต่อขึ้นไปตรงปลายเป็นรูปตัว V เหนือขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ส่วนบนของลดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเรียงต่อกันเป็นรูปตัว V คำว่า

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลดลายในลักษณะแบบการเรียงอิฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียวและขาวประกอบ

ภาพประกอบ 169 ลายขอพญานาค

ชื่อลาย ขอพญานาค

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

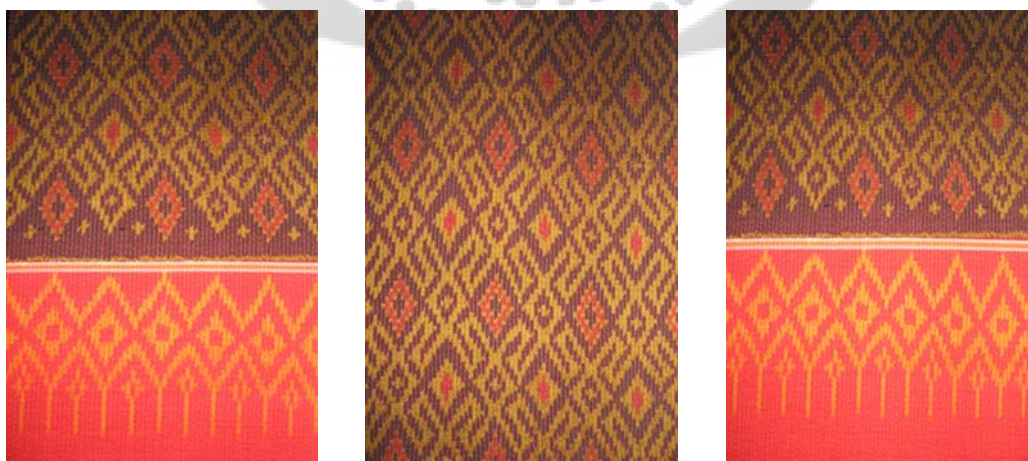
ลักษณะลดลาย จากศาสนา

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากบันไดโบสถ์ในสมัยโบราณ ซึ่งมักประดิษฐ์เป็นรูปตัว
 นาค โดยหางนาคจะทอดลงมาจากตัวโบสถ์ หัวนาคจะอยู่ที่บันไดขั้นสุดท้าย ประกอบด้วยลายโคมที่
 ยี่สิบเอ็ดและลายต้นดอกไม้

ลายหลัก ลักษณะลวดลายแบ่งเป็น 2 แถวหลัก แถวที่ 1 ลวดลายถูกบรรจุอยู่ในรูปหัวใจ
 คว่า ภายในบริเวณด้านล่างของรูปหัวใจทั้งด้านซ้ายและขวาเป็นเส้นตรงแนวเฉียงตรงปลายทั้ง 2 ด้าน
 มีเส้นตรงลากยาวต่อขึ้นไปเป็นเส้นรอบรูป ด้านในเป็นเส้นตรงแนวเฉียงต่อออกมาจำนวน 5 เส้น เนื้อ
 เส้นตรงขึ้นไปเป็นลายขอลักษณะคล้ายรูปตัว S ตะแคง ถัดขึ้นไปเป็นรูปขอลักษณะ 1 หันหน้าเข้า
 หากันเป็นรูปหัวใจภายในรูปหัวใจเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เนื้อรูปหัวใจนี้ขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยม
 ขนมเปียกปูนวางอยู่เหนือระหว่างตัว 1 ที่หันหน้าชนกัน เส้นรอบรูปบริเวณมุมบนเป็นรูปเครื่องหมาย +
 เรียงต่อกันเป็นรูปลักษณะตัว V คว่า แถวที่ 2 ลวดลายถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน วางสลับหว่า
 งอยู่ระหว่างช่องว่างของรูปหัวใจคว่าแถวแรก มุมด้านล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เนื้อรูป
 สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขึ้นไปบริเวณส่วนกลางเป็นรูปคล้ายตัว พ. หัวและหางเป็นลายขอลักษณะ
 เหมือนเลข 1 ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นรูปพญานาค เนื้อตัวพญานาคขึ้นไปเป็นเส้นตรงรูปตัว V ถัดขึ้นไป
 ไปจากรูปตัว V เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อ
 ลวดลายในลักษณะแบบการเรียงอิฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียวและ
 ขาวประกอบ

ภาพประกอบ 170 ลายหมี่ขอพับ

ชื่อลาย หมี่ขอพับ

ที่มา นางบุญดี ดาวโธสง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากขอที่ใช้เกี่ยวหรือแขวนสิ่งของต่าง ๆ

ลายหลัก ลวดลายรูปขอเรียงตัวกันตามแนวเส้นรอบรูปของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซึ่งมีลักษณะดังนี้ รูปขอพับลักษณะคล้ายเลข 5 วางอยู่ในแต่ละด้านของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน รูปลวดลายขอจะเชื่อมต่อกันทั้งผืน ตัวต่อเชื่อมต่อกันระหว่างลายขอในแต่ละมุมของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปคล้ายเครื่องหมาย + ส่วนบริเวณตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + เช่นกัน ลวดลายแฉกกลางสุดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น วางสลับกับรูปขอพับ ด้านซ้ายและขวาเป็นรูปเครื่องหมาย + เล็ก ๆ วางเรียงสลับเป็นแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 171 ลายหมี่ขอพับดอกแก้ว

ชื่อลาย หมี่ขอพับดอกแก้ว

ที่มา นางสุวรรณี สาระถี อายุ 33 ปี

ที่อยู่ 116 หมู่ที่ 12 บ้านโนนตะคร้อ ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากขอที่ใช้เกี่ยวหรือแขนสิ่งของต่าง ๆ

ลายหลัก ลวดลายรูปขอเรียงตัวกันตามแนวเส้นรอบรูปของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซึ่งมีลักษณะดังนี้ รูปขอพับลักษณะคล้ายเลข 5 วางอยู่ในแต่ละด้านของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน รูปลวดลายขอจะเชื่อมต่อกันทั้งผืน ตัวต่อเชื่อมต่อระหว่างลายขอในแต่ละมุมของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปคล้ายเครื่องหมาย + ส่วนบริเวณตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าด้านบนและล่างมีเส้นตรงต่อออกมา ส่วนด้านซ้ายและขวามีรูปสามเหลี่ยมหันมุมยอดเข้าชนด้านดังกล่าวทั้ง 2 ด้านตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีเหลือง

ภาพประกอบ 172 ลายหมี่ขอพับ

ชื่อลาย หมี่ขอพับ

ที่มา นางบุญดี ดาวโรตง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

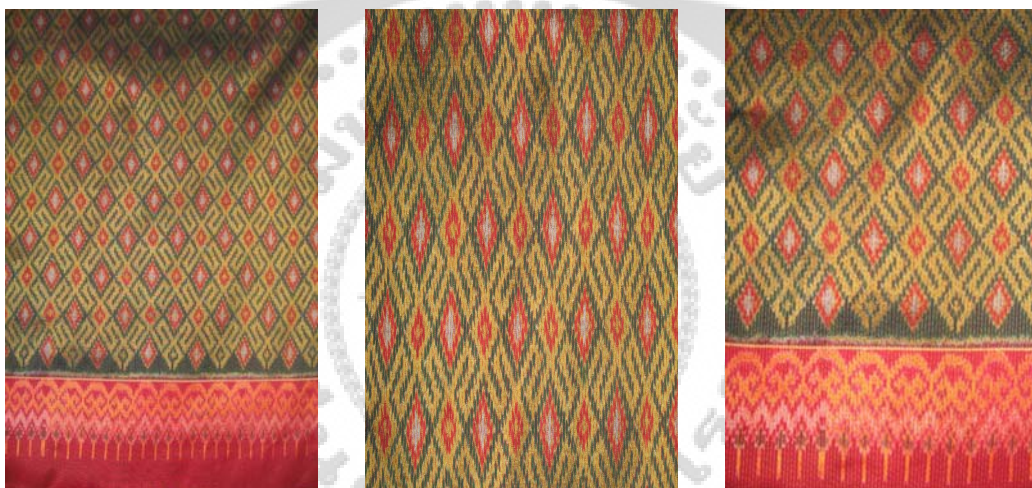
รูปแบบ โบราณ

ลายหลัก ลวดลายเป็นลักษณะของรูปหัวใจ มุมด้านล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + จำนวน 4 รูป เรียงเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเหนือขึ้นไปบริเวณมุมซ้าย

และขวาของรูปหัวใจเป็นรูปขอลักษณะคล้ายเลข 5 ตะแคงพียงกัน ด้านบนของเลข 5 มีเส้นลากต่อออกมาจากทั้งรูปที่อยู่ด้านซ้ายและขวา มาเชื่อมกันตรงมุมด้านล่างของลายเป็นลักษณะของเส้นรอบรูป รูปหัวใจจะเรียงต่อกันเป็นแนวเส้นตรงแนวนอนทำให้เกิดช่องว่างขึ้นระหว่างลายที่เรียงต่อกัน ช่องว่างดังกล่าวจะมีลายรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + จำนวน 4 รูป เรียงเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นเส้นตรงแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 173 ลายหมี่ขोन้อย

ชื่อลาย หมี่ขोन้อย

ที่มา นางสะอาด ศิลป์ประกอบ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 12 หมู่ที่ 3 บ้านเก่าโก ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

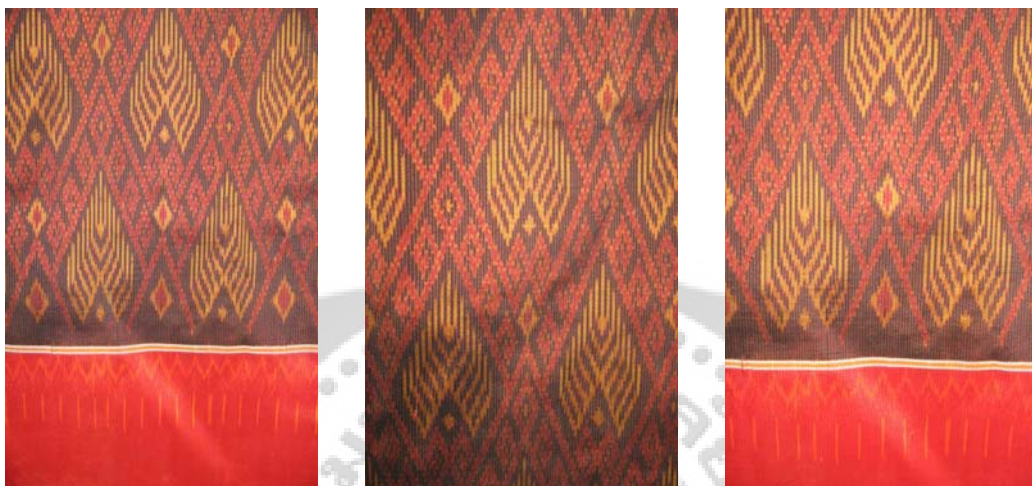
ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากขอที่ใช้เกี่ยวหรือแขนสิ่งของต่าง ๆ

ลายหลัก ลวดลายตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น เส้นรอบรูปเป็นลักษณะรูปขอลคล้ายเลข 5 ตะแคงวางอยู่ทั้ง 4 ด้านของเส้นรอบรูป ส่วนบริเวณมุมทั้ง 4 มุมเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นเครื่องหมาย + วางอยู่ ลักษณะการวางลายจะเป็นการใช้เส้นรอบรูปร่วมกัน โดยเชื่อมต่อกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อ
ลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีเหลือง ใช้สีขาว
ประกอบ

ภาพประกอบ 174 ลายหมี่ขอเม่น

ชื่อลาย หมี่ขอเม่น

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากรูปแบบของตัวเม่น

ลายหลัก ลายหลักถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงกลางเป็นรูปตัวเม่นมีลักษณะเป็นรูปตัว V ครึ่ง ภายในรูปตัว V ครึ่ง มีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่ ถัดลงไปเป็นรูปขอลักษณะเหมือน 1 หันหลังชนกันอยู่และด้านล่างของรูปขอเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น ด้านล่างมุมล่างสุดของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ข้างทั้ง 2 มีเส้นเฉียงต่อออกมาด้านละ 5 เส้นตรงปลายเฉียงมีเส้นตรงแนวตั้งต่ออยู่เหนือขึ้นไปตรงกลางระหว่างเส้นเฉียงทั้ง 2 ด้านเป็นรูปตัว V มีเส้นตรงต่อที่ปลายข้างทั้ง 2 ข้าง ตรงกลางรูปตัว V เป็นรูปสามเหลี่ยมกลับด้าน ด้านฐานหงายขึ้นตรงฐานมีเส้นตรงต่อขึ้นไป 3 เส้นเส้นตรงกลางยาวที่สุด เส้นรอบรูปของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปขอลักษณะคล้ายเลข 1 เรียงต่อกันภายในเส้นขนานมุมทั้ง 4 ด้านเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + ลักษณะเป็นการจัดวางแบบใช้เส้นรอบรูปร่วมกัน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อ
ลวดลายในลักษณะเป็นแบบการเรียงอิฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 175 ลายหมี่ขอพอฟาน

ชื่อลาย หมี่ขอพอฟาน

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว่า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ โบราณ นำลวดลายของมาจัดวางให้เกิดเป็นลวดลายใหม่

ลายหลัก ลักษณะลวดลายเป็นรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกันเป็นรูปเส้นหยักฟันปลา เส้นหยัก
ฟันปลา มีลักษณะเป็นรูปขอคล้าย 1 หันหน้าเข้าหันเรียงต่อกันตามแนวของรูปสามเหลี่ยมมุมด้านบน
และล่างทั้งซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปจุดเล็ก ๆ แถวล่างสุดของลาย
เป็นรูปสามเหลี่ยมลักษณะเป็นรูปตัว V คิว มีรูปขอคล้าย 1 วางเรียงอยู่ที่ขาทั้ง 2 ด้านลักษณะหัน
หน้าเข้าหากัน ตรงยอดของสามเหลี่ยมเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นจุดเล็ก ๆ

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อ
ลวดลายในลักษณะเป็นเส้นตรงแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาว
ประกอบ

ภาพประกอบ 176 ลายหมี่ขอ

ชื่อลาย หมี่ขอ

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

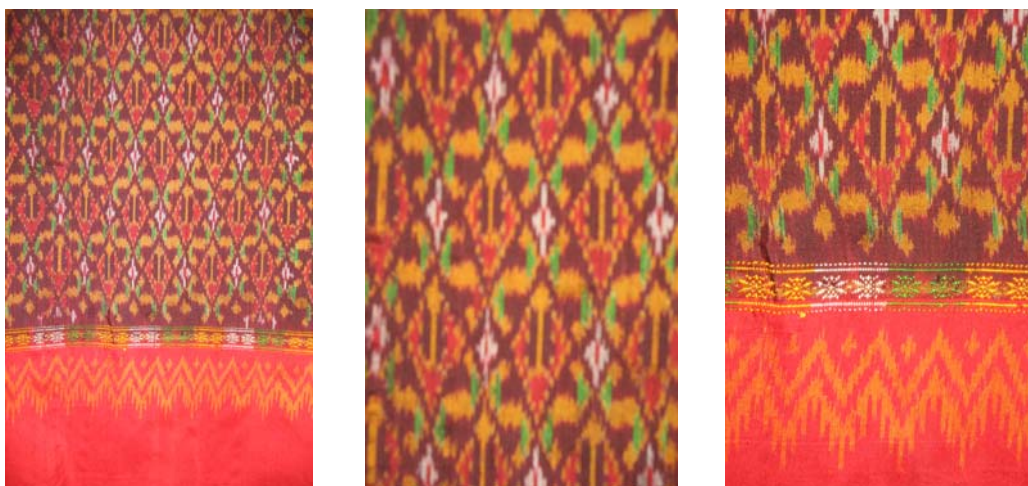
ลักษณะลวดลาย สิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากขอที่ใช้เกี่ยวหรือแขนสิ่งของต่าง ๆ นำมาประยุกต์เข้ากับลายไหมห้า

ลายหลัก ตัวขอเป็นลักษณะคล้าย ไ ตะแคงหันหน้าชนกัน จนเกิดเป็นรูปคล้ายรูปหัวใจ ด้านบนมีเส้นต่อขึ้นไปจนเกิดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงกลางรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนนี้เป็นรูป ลานไหมห้า ซึ่งมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเช่นกัน ส่วนมุมด้านล่างก็จะเป็นรูปไหมห้า เหมือนกัน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อ ลวดลายในลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีน้ำตาลมา ประกอบ

ภาพประกอบ 177 ลายขอสมเรือเก็บตีนดาว

ชื่อลาย ขอสมเรือเก็บตีนดาว

ที่มา นางประคอง ภาสะฐิติ อายุ 65

ที่อยู่ 9 หมู่ที่ 13 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

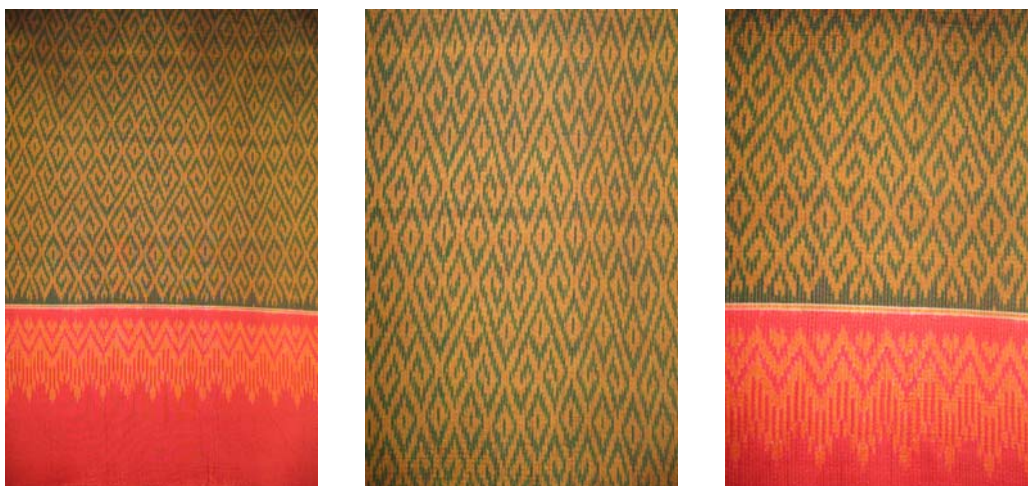
ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ ประยุกต์ รูปแบบจากลักษณะของขอสมเรือ

ลายหลัก ลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในเป็นรูปลักษณะคล้ายตัว S ตะแคง วางอยู่บริเวณด้านซ้ายและขวาของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เหนือขึ้นไปเป็นรูปขอสมเรือมีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยมกลับหัวมุมฐานทั้ง 2 มุมมีรูปสามเหลี่ยมต่อขึ้นไปลักษณะหันด้านฐานเข้าหากัน ตรงกลางเป็นเส้นตรงต่อขึ้นไปปลายเส้นตรงเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซึ่งจะอยู่บริเวณมุมด้านบนบนสุดพอดี ส่วนมุมด้านล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นเส้นตรงแนวตั้ง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีที่ตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีเขียว ใช้สีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 178 ลายหมี่ขอหลง

ชื่อลาย หมี่ขอหลง

ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 -7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

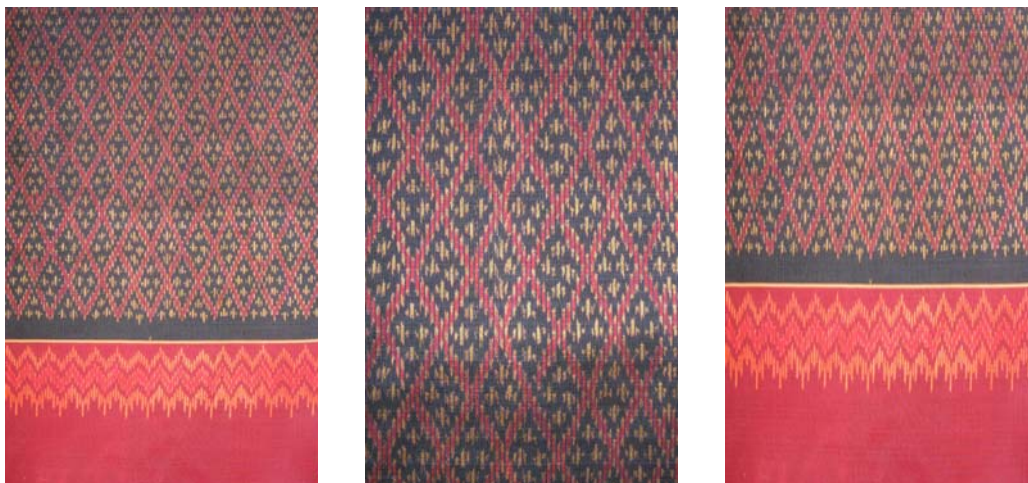
ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากขอเกี่ยวต่าง ๆ แต่เนื่องจากมัดไปมัดมาหลาย ๆ ขอบันไปคนละทางเวลามัด ทำให้ผู้มัดสับสนหลงลืม จึงได้ชื่อดังกล่าว

ลายหลัก ลวดลายขอถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในมีลักษณะลวดลายตั้งนี้ มุมด้านบนและล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้งวางอยู่ ถัดขึ้นมาจากมุมล่าง เป็นรูปขอลักษณะคล้าย 1 หันหลังชนกันส่วนหัวของรูปขอจะอยู่ตรงมุมซ้ายและขวาของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนพอดี การเรียงตัวของลวดลายเป็นลักษณะการเรียงแบบเส้นตรงแนวนอนโดยลวดลายจะเรียงกลับหัวกลับหางกันระหว่างแถวที่เรียงกันขึ้นไปในแนวตั้ง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีเขียว สีเหลือง

ภาพประกอบ 179 ลายหมี่โคมเจ็ด

ชื่อลาย หมี่โคมเจ็ด

ที่มา นางถาวร แผ้วไธสง อายุ 53 ปี

ที่อยู่ 32/1 หมู่ที่ 7 บ้านโคกสูง ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ โบราณ ลายโคมนี้มีต้นแบบมาจากโคมที่ชาวอีสานนิยมปล่อยหรือจุดตอนออกพรรษา เช่น มัดหมี่ห้าลำ เรียกว่าโคมห้า มัดหมี่เจ็ดลำเรียกว่าโคมเจ็ด เป็นการเรียกตามมัดหมี่ที่มัด

ลายหลัก เป็นการวางเรียงรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนต่อกันเป็นเส้นเฉียง โดยลายจะบรรจุอยู่ภายในสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดเล็ก ๆ อยู่ทั้ง 4 มุมซึ่งรูปสี่เหลี่ยมนี้ เรียกว่า โคมเจ็ด

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาต่อกันในแนวเส้นตรงแนวนอน โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง แดง โดยการใช้สีดำมาประกอบ

ภาพประกอบ 180 ลายหมี่โคมห้าเก็บตีนดาว

ชื่อลาย หมี่โคมห้าเก็บตีนดาว

ที่มา นางบุญดี ดาวโธสง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

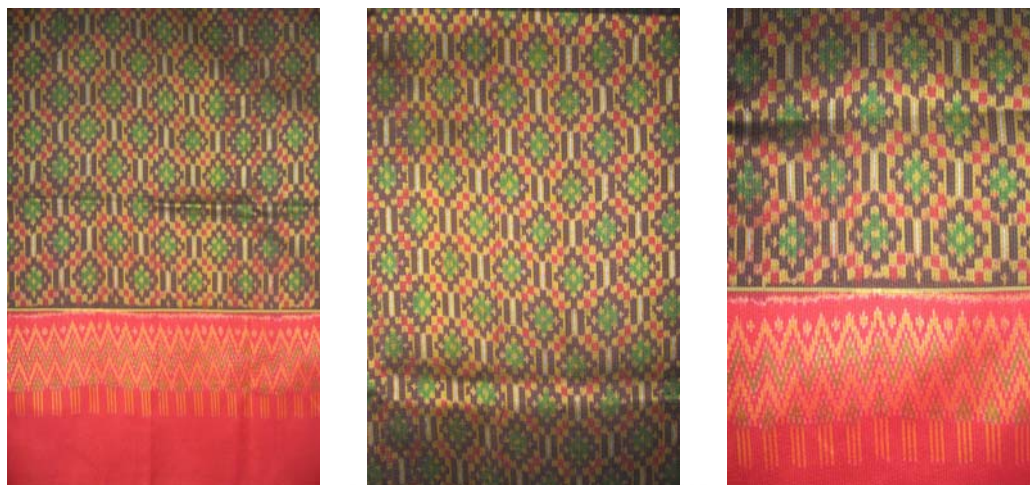
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ โบราณ ลายโคมนี้มีต้นแบบมาจากโคมที่ชาวอีสานนิยมปล่อยหรือจุดตอนออกพรรษา เช่น มัดหมี่ห้าลำ เรียกว่าโคมห้า มัดหมี่เจ็ดลำเรียกว่าโคมเจ็ด เป็นการเรียกตามมัดหมี่ที่มัด

ลายหลัก ลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นเส้นตรงแนวตั้ง จักเรียงกันในแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาต่อกันในแนวเส้นตรงแนวนอน โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง แดง โดยการใช้สีดำมาประกอบ

ภาพประกอบ 181 ลายหมี่เหี้ยม

ชื่อลาย หมี่เหี้ยม

ที่มา นางสาวศอาด ศิลป์ประกอบ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 12 หมู่ที่ 3 บ้านเก่าโก ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

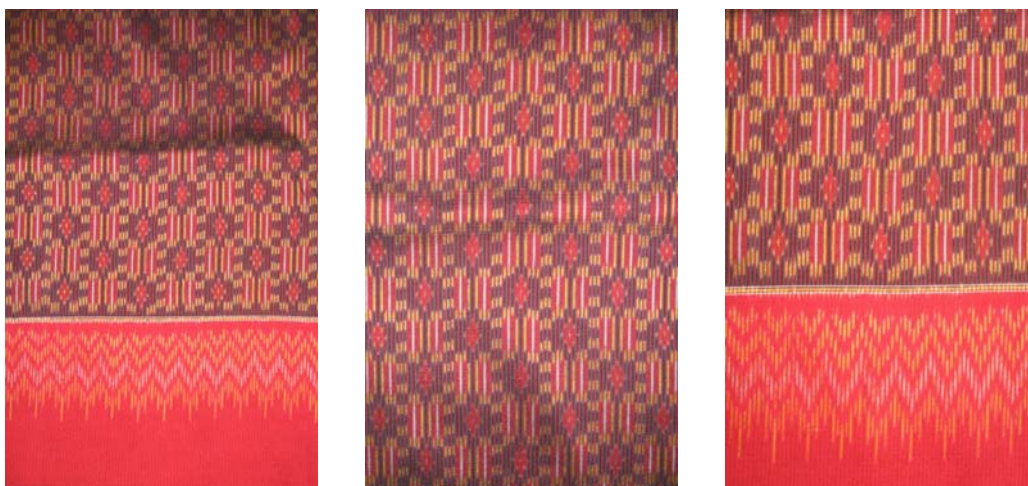
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากรูปแบบลวดลายของงูเหี้ยม

ลายหลัก ลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มีจุดเล็ก ๆ เรียงต่อกันบริเวณเส้นรอบนอกของรูปและตรงกลางรูป ด้านนอกเป็นกรอบสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตรงมุมทั้ง 4 มุมเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสเรียงต่อกันลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยมรูปแบบการจัดวาง 3-2-1 ลวดลายวางเรียงในลักษณะแนวนอนมีเส้นตรงแนวตั้งวางคั่นอยู่และเป็นเส้นเชื่อมต่อระหว่างลาย

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแบบเรียงอิฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีที่ตัดกัน ได้แก่ สีเขียว สีเหลือง สีแดง ใช้สีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 182 ลายหมี่งูเหลือม

ชื่อลาย หมี่งูเหลือม

ที่มา นางสาวศุภาดา ศิลป์ประกอบ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 12 หมู่ที่ 3 บ้านเก่าโก ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

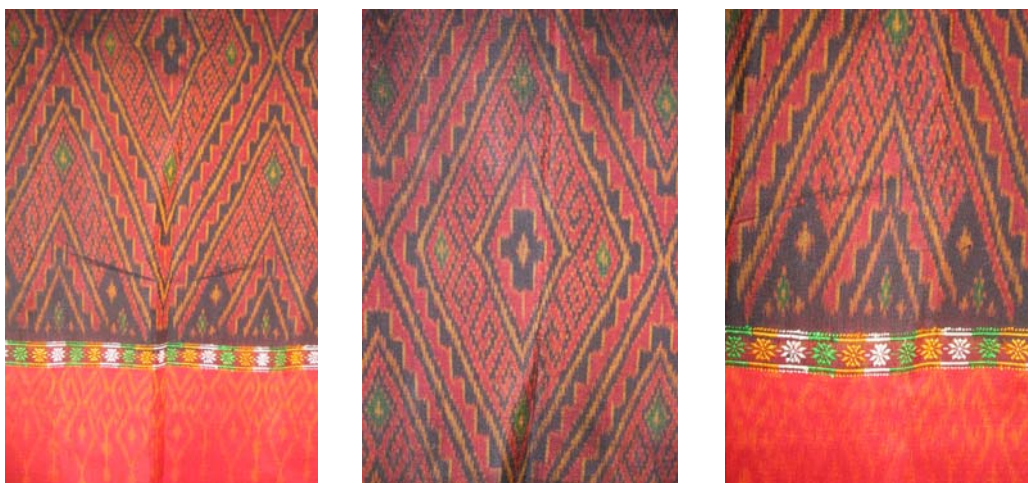
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากลายบนตัวงูเหลือม

ลายหลัก ลวดลายเป็นรูปลักษณะคล้ายเครื่องหมาย + ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านบนและด้านล่างของเครื่องหมาย + มีเส้นตรงลากออกมาเชื่อมต่อกันระหว่างลายด้านซ้ายและขวาทั้งบนและล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าตรงกลางมีเส้นตรงแนวตั้ง ด้าน ก ด้านมีเส้นตรงวางอยู่ตามแนวของด้านนั้น ๆ เส้นคั่นระหว่างลวดลายเป็นเส้นตรงแนวนอนสั้น ๆ เรียงต่อกันเป็นเส้นตรงแนวตั้ง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในวงกลม โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นแบบการเรียงอิฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 183 ลายหมีเขี้ยวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์เก็บตีนดาว

ชื่อลาย หมีเขี้ยวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์เก็บตีนดาว

ที่มา นางประคอง ภาสะฐิติ อายุ 65

ที่อยู่ 9 หมู่ที่ 13 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

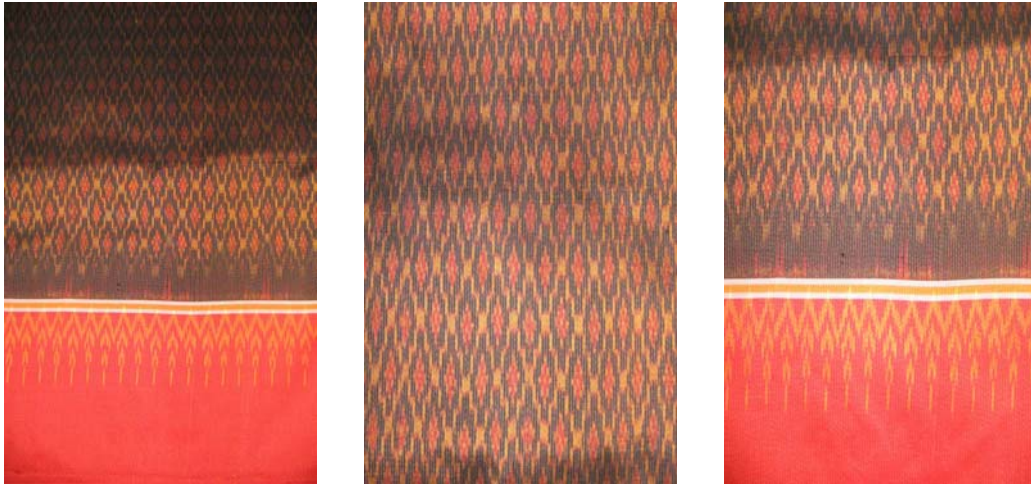
ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ ต้นแบบลวดลายมาจากเขี้ยวหรือฟันเลื่อย (“ เขี้ยว ” ในภาษาอีสาน แปลว่า ฟัน)

ลายหลัก ลักษณะลายบรรจุอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนแบ่งลวดลายเป็น 3 ชั้น คือ ชั้นแรกเป็นรูปสามเหลี่ยมตะแคงเรียงต่อกันเป็นรูปหยักฟันปลาลักษณะคล้ายฟันเลื่อย ตามแนวเส้นรอบรูป ชั้นที่ 2 เป็นกรอบเส้นตรงรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนภายในเป็นรูปลายขอลักษณะ 1 เรียงต่อกันตามแนวเส้นรอบรูปมุมทั้ง 4 มุมเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + ชั้นที่ 3 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + ภายในรูปเครื่องหมาย + ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ ด้านบนและล่างของรูปเครื่องหมาย + มีเส้นตรงต่อออกมา

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในวงกลม โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียวประกอบ

ภาพประกอบ 184 ลายไฉ่ลินลณี

ชื่อลาย ไฉ่ลินลณี

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

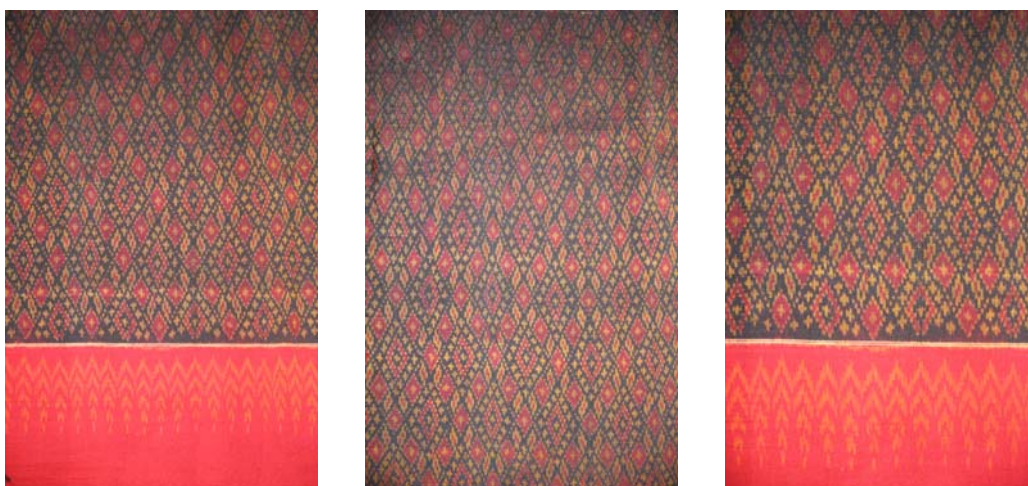
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์ นำเอาลักษณะลายไฉ่มาประยุกต์กับลายโคม

ลายหลัก เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นจุดเล็ก ๆ กรอบด้านนอกเป็นรูปลักษณะเหมือนชั้นบันได 2 ชั้นเรียงต่อกันเป็นรูปคล้ายรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ระหว่างลวดลายในแนวนอนและแนวตั้งมีรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสเล็ก ๆ เชื่อมระหว่างลาย

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในวงกลม โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 185 ลายดาวล้อมเดือน

ชื่อลาย ดาวล้อมเดือน

ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

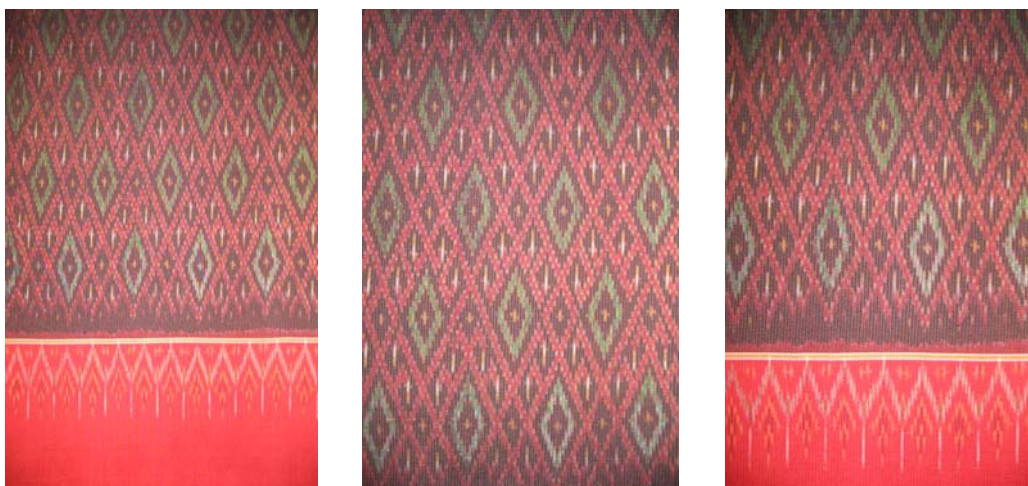
ลักษณะลวดลาย จากธรรมชาติแวดล้อม

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบจากดวงจันทร์และดวงดาว

ลายหลัก ลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลาง เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนภายในเป็นรูปเครื่องหมาย + รอบ ๆ รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปเครื่องหมาย + เรียงต่อกันตามแนวของเส้นรอบรูปเป็นลักษณะคล้าย ๆ ดาว ซึ่งรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางแทนรูปดาว เส้นรอบรูปเป็นลักษณะของเส้นรอบรูปร่วมกัน มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นเครื่องหมาย + เรียงสลับกันเส้นเฉียงลักษณะหนาเป็นแท่ง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 186 ลายดาวล้อมเดือนประยุกต์

ชื่อลาย ดาวล้อมเดือนประยุกต์

ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย ธรรมชาติแวดล้อม

รูปแบบ ประยุกต์ นำเอาลายดาวล้อมเดือนแบบเดิมมาประยุกต์ใหม่

ลายหลัก ลายเดือนมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + เส้นรอบรูปเป็นลักษณะขอ 1 กลับหัวเรียงต่อกันตามแนวเส้นรอบรูป ตรงปลายของรูปขอมีเส้นตรงแนวตั้งต่อออกมา ตรงมุมทั้ง 4 มุมเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + ลักษณะการจักวางเป็นแบบการใช้เส้นรอบรูปร่วมกัน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีที่ตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว ใช้สีเหลืองและขาวประกอบ

ภาพประกอบ 187 ลายหมี่ขอพับ

ชื่อลาย หมี่ขอพับ

ที่มา นางประคอง ภาสะฐิติ อายุ 65

ที่อยู่ 9 หมู่ที่ 13 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

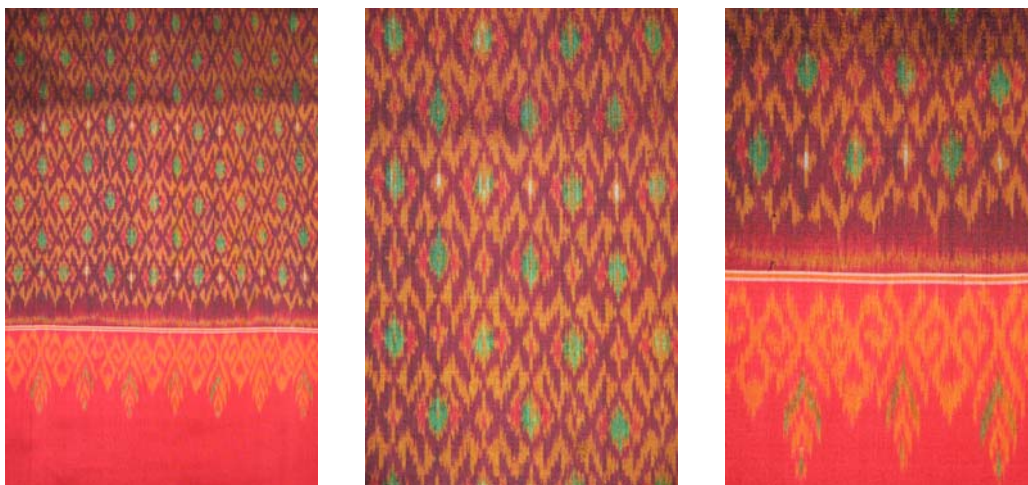
ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากขอที่ใช้เกี่ยวหรือแขวนสิ่งของต่าง ๆ

ลายหลัก ลายขอพับมีลักษณะคล้ายตัวเลข 5 ตะแคงวางเรียงในเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมุมทั้ง 4 มุมเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่ ตรงกลางของรูปลายขอพับเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น ลักษณะลายขอจะเชื่อมต่อกันตลอดทั้งผืน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีที่ตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีเหลือง ใช้ขาวประกอบ

ภาพประกอบ 188 ลายหมีขอพับไหมเจ็ด

ชื่อลาย หมีขอพับไหมเจ็ด

ที่มา นางประคอง ภาสะฐิติ อายุ 65

ที่อยู่ 9 หมู่ที่ 13 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

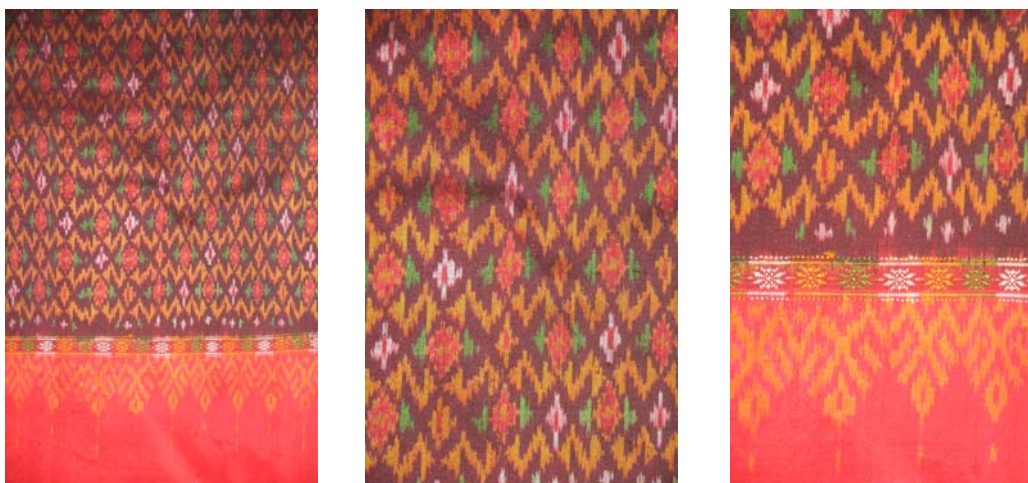
ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากขอที่ใช้เกี่ยวหรือแขวนสิ่งของต่าง ๆ มาประยุกต์กับลวดลายไหมเจ็ด

ลายหลัก ลายขอพับเป็นลักษณะของตัว S ในแนวเส้นตรงแนวนอนบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนทั้งด้านบนและล่าง ตรงกลางระหว่างลายขอพับเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนด้านซ้ายและขวาเป็นรูปสามเหลี่ยมวางอยู่ทั้ง 2 ข้าง ส่วนมุมด้านบนและด้านล่างของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ มีเส้นตรงแนวตั้งต่อออกมาจากตามมุมด้านล่างเชื่อมต่อกับตัวขอพับด้านล่าง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีที่ตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีเหลือง ใช้ขาวประกอบ

ภาพประกอบ 189 ลายตัวไหมเก็บตีนดาว

ชื่อลาย ตัวไหมเก็บตีนดาว

ที่มา นางประคอง ภาสะฐิติ อายุ 65

ที่อยู่ 9 หมู่ที่ 13 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

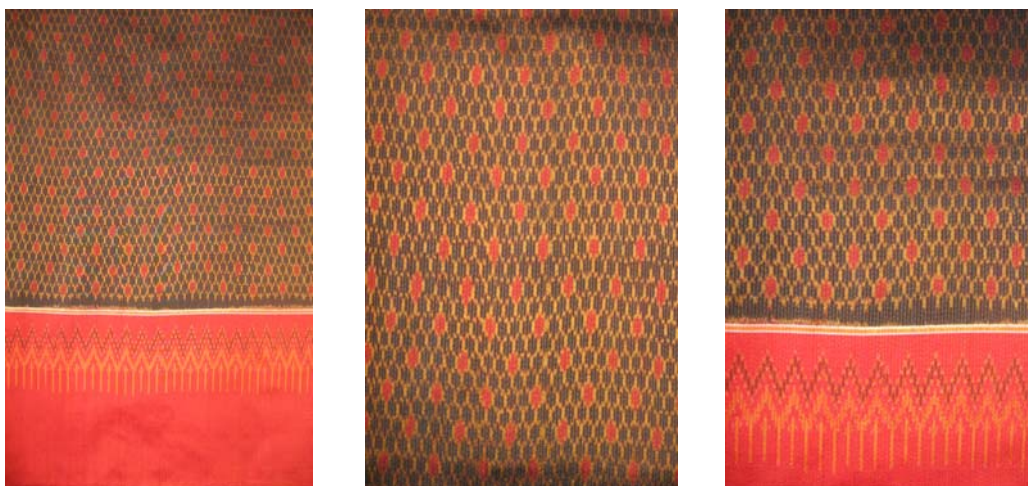
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ ประยุกต์จากลักษณะของตัวไหม

ลายหลัก ลักษณะของตัวไหมเป็นรูปตัว S ตะแคงชนกันเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง
 แนวนอน ส่วนลวดลายที่คั่นระหว่างแถวของตัวไหมบนและล่าง จะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวาง
 สลับกับรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอีกรูปที่มีรูปสามเหลี่ยมวางติดอยู่ทั้งด้านซ้ายและขวา

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อ
 ลวดลายในลักษณะเป็นแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีที่ตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว
 สีเหลือง ใช้ขาวประกอบ

ภาพประกอบ 190 ลายตาข่าย

ชื่อลาย ตาข่าย

ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ ประยุกต์ ต้นแบบลายมาจากตาข่ายที่ใช้ในการดักจับสัตว์

ลายหลัก เป็นรูปวงกลมเรียงต่อกันในแนวเส้นตรงแนวนอน โดยจะเชื่อมต่อกันตลอดทั้งผืน

ลักษณะเหมือนตาข่าย

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปวงกลม

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 191 ลายเต้าน้อยประยุกต์

ชื่อลาย เต้าน้อยประยุกต์

ที่มา นางบุญตี ดาวโธสง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ ประยุกต์มาจากรูปแบบลวดลายเต้าน้อยแบบโบราณ

ลายหลัก ลักษณะตัวเต้าเป็นรูปวงรีมีเส้นเฉียงต่อออกมาทั้ง 4 ด้านลักษณะคล้ายขาเต้าเชื่อมต่อกับตัวอื่นตลอดทั้งผืน ช่องว่างระหว่างตัวเต้าจะมีรูปวงกลมวางสลับอยู่ ส่วนช่องว่างที่เกิดจากการเชื่อมของขาเต้าจะมีรูปวงกลม 2 วงวางอยู่ลักษณะเรียงกันในแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 192 ลายหมี่เต้าน้อย

ชื่อลาย หมี่เต้าน้อย

ที่มา นางบุญตี ดาวโรสง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

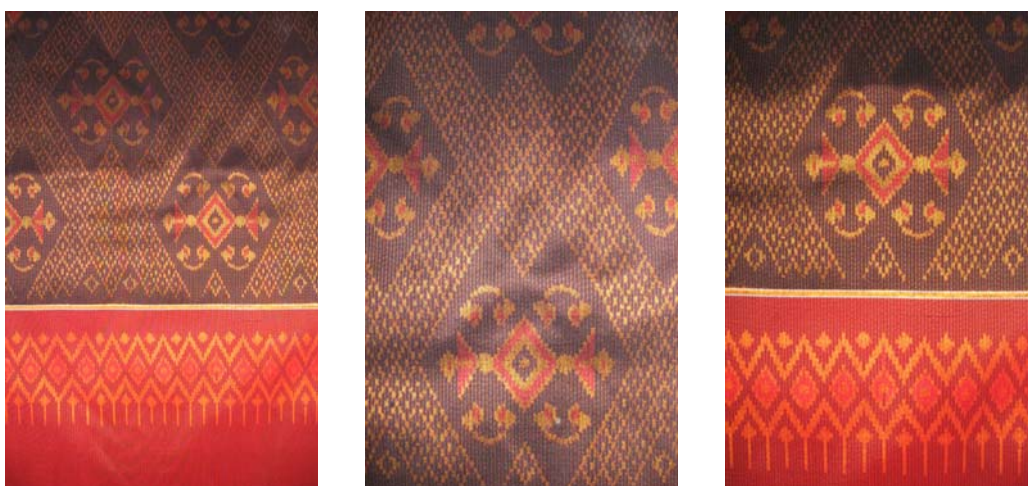
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ จากรูปแบบลักษณะของเต่า

ลายหลัก ลายเต่ามีลักษณะเป็นรูปวงกลม มีเส้นตรงต่อออกทั้งด้านบนและล่างลักษณะเป็นส่วนหัวและหางของเต่า ส่วนของขาจะเป็นเส้นตรงสั้น ๆ ยื่นออกมาทั้ง 4 ด้านของรูปวงกลม

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นเส้นเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 193 ลายโทรศัพท์

ชื่อลาย โทรศัพท์

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

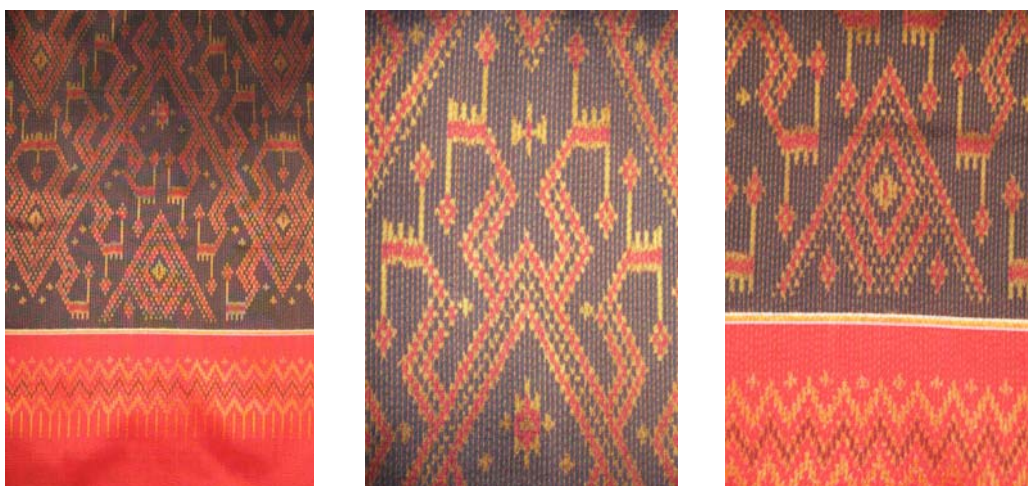
ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ ประยุกต์

ลายหลัก ลายหลักถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เป็นรูปหูโทรศัพท์มีลักษณะเป็นเส้นโค้งปลายทั้ง 2 ข้างมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนติดอยู่ การจัดวางจะวางคู่กันทั้งด้านบนและล่าง ส่วนตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 3 ชั้นตรงกลางเป็นรูปเส้นตรงแนวนอน ด้านซ้ายและขวาเป็นรูปเส้นตรงต่อกออกไปมีสามเหลี่ยมอยู่ที่ปลายทั้ง 2 ด้านต่อจากรูปสามเหลี่ยมเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ ตรงกลางเป็นเส้นตรงแนวตั้งเล็ก ๆ เส้นรอบรูปของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสตรงกลางเป็นจุดเล็ก ๆ เรียงต่อกันตามแนวของเส้นรอบรูปจำนวน 3 แถว ลักษณะการจัดวางเป็นการวางซ้อนกันบริเวณส่วนของมุมทั้งด้านบนและด้านล่างโดยวางให้มีการเหลื่อมล้ำกันมุมจะแทรกเข้าไปอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมของอีกรูปหนึ่ง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 194 ลายหมี่นาคระดิ่ง

ชื่อลาย หมี่นาคระดิ่ง

ที่มา นางประคอง ภาสะฐิติ อายุ 65

ที่อยู่ 9 หมู่ที่ 13 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

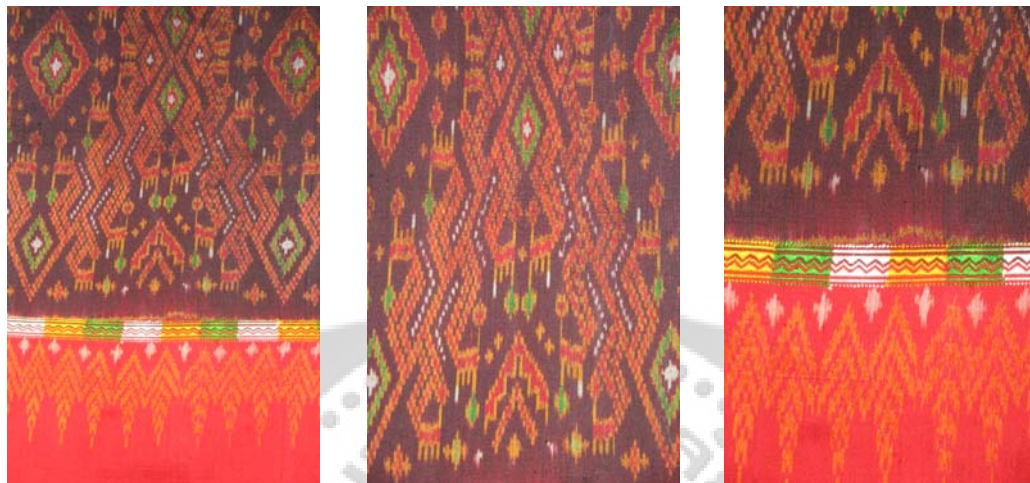
ลักษณะลวดลาย จากศาสนา

รูปแบบ โบราณ ได้รูปแบบของลวดลายมาจากนาคนหลังคาโบสถ์หรือส่วนของซ่อฟ้าของโบสถ์

ลายหลัก ลายนาคถูกบรรจุอยู่ในรูปสามเหลี่ยมที่เรียงต่อกันเป็นรูปเส้นหยักฟันปลา ตัวพญานาคมีลักษณะคล้ายตัว S เรียงต่อกันโดยหันหน้าออกด้านนอกหันหลังให้กันปลายของตัว S ส่วนที่เป็นหัวพญานาคเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าด้านบนมีเส้นตรงต่อออกมา 4 เส้นเส้นหลังสุดยาวที่สุดมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนต่อที่ปลายลักษณะเป็นส่วนหางของพญานาค ด้านล่างมีเส้นตรง 1 เส้นต่อออกมาตรงปลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนติดอยู่เป็นส่วนเคราของพญานาคหรือเป็นส่วนของกระดิ่งที่แขวนไว้บนซ่อฟ้า มุมบนสุดระหว่างตัวพญานาคทั้ง 2 มีรูปลักษณะคล้ายโบว์มีเส้นตรงยาวลากผ่านตรงกลางวางอยู่ ส่วนมุมด้านล่างทั้ง 2 มุม ถัดลงมาจากพญานาคเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้นตรงกลางเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้ง ระหว่างตัวพญานาคที่เรียงเป็นแถวจะมีจุดเล็ก ๆ คั่นอยู่ ส่วนแถวล่างสุดของลายลักษณะลวดลายจะกลับหัวระหว่างลายหลัก กล่าวคือพญานาคจะห้อยหัวลง ระวังตัวของพญานาคจะมีจุดเล็ก ๆ 2 จุดคั่นอยู่ ตรงกลางรูปเป็นรูปสามเหลี่ยม ภายในด้านล่างเป็นรูปสามเหลี่ยมวางคู่กัน 2 รูปตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ถัดขึ้นไปจากรูปสามเหลี่ยมเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 21 ชั้นตรงกลางเป็นเส้นตรงแนวตั้ง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อ
ลวดลายในลักษณะเป็นรูปแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 195 ลายหมี่นาคกระดิ่งเก็บตีนดาว

ชื่อลาย หมี่นาคกระดิ่งเก็บตีนดาว

ที่มา นางประคอง ภาสะฐิติ อายุ 65

ที่อยู่ 9 หมู่ที่ 13 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากศาสนา

รูปแบบ โบราณ ได้รูปแบบของลวดลายมาจากนาคบนหลังคาโบสถ์หรือส่วนของซ่อฟ้า
ของโบสถ์

ลายหลัก ลักษณะตัวพญานาคเป็นรูปตัว S เรียงต่อกันตามแนวของเส้นรอบรูปของรูป
สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน หัวพญานาคเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าตรงปลายทั้งด้านบนและล่างมีเส้นตรงต่อ
ออกมามีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนติดอยู่ที่ปลาย ลักษณะเป็นส่วนหงอนและเศียรของพญานาคหรือ
เป็นส่วนของกระดิ่งที่ห้อยตามซ่อฟ้า ระหว่างตัวพญานาคจะมีเส้นประวางอยู่ตามแนวของรูปตาม
พญานาคมีลักษณะเป็นเส้นเฉียงและ < และ > ส่วนบริเวณส่วนหัวระหว่างพญานาคตัวที่ 1 จากล่าง
จะเป็นรูปเครื่องหมาย + ถัดขึ้นไประหว่างตัวที่ 2 เป็นรูปเครื่องหมาย + 2อันวางเรียงกันตามแนวเฉียง
ส่วนระหว่างตัวที่ 3 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มุมด้านซ้ายและขวามีรูปสามเหลี่ยมติดอยู่ และ
ด้านหลังของหัวพญานาคตัวที่ 3 บริเวณส่วนที่เป็นมุมของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีรูปสี่เหลี่ยมขนม

เปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + วางอยู่ มุมด้านบนและด้านล่างก็เช่นกัน ตรงของของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนภายในเป็นลวดลายคล้ายหยักฟันปลาวางอยู่ตามแนวเส้นรอบรูป ถัดเข้าไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนกันของสีที่ตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 196 ลายนาคข้ามคลอง

ชื่อลาย นาคข้ามคลอง

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

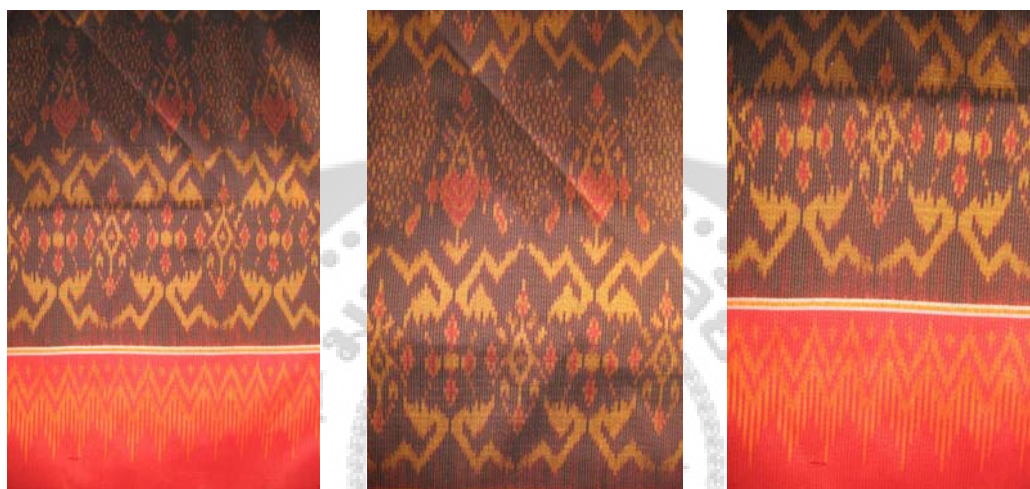
รูปแบบ ประยุกต์ รูปแบบจากพญานาคตามบันไดโบสถ์มาประยุกต์เข้ากับลวดลายต่างๆ

ลายหลัก ลักษณะของตัวพญานาคลักษณะคล้ายตัว พ. ส่วนหัวและหางมีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าเป็นด้านบนมีเส้นตรงต่อออกไปจำนวน 3 เส้นส่วนหัวของพญานาค บริเวณส่วนที่หัวชนกัน จะมีเส้นตรงแนวตั้งยาวตรงปลายด้านบนและล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดเล็ก และใหญ่ต่างกันเป็นตัวเชื่อมลาย ส่วนตรงกลางตัวพญานาคจะมีเส้นตรงต่อขึ้นไปมีรูปตัว V ต่อที่ปลายและเหนือขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนยาวเรียวยาวอยู่ ลักษณะของคลองจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนม

เปียกปูนตรงกลางเป็นจุดวางเรียงต่อกันตามแนวเส้นตรงแนวนอน 3 ชั้น มุมด้านล่างของแถวที่ 1 และมุมบนของแถวที่ 3 มีเส้นตรงต่อออกมา การจัดวางจะวางเรียงลายพญานาคสลับกับลายคลองขึ้นไปตลอดความยาวของผืนผ้า

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 197 ลายหมี่ขนาดน้อย

ชื่อลาย หมี่ขนาดน้อย

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากศาสนา

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากบันไดโบสถ์ในสมัยโบราณ ซึ่งมักประดิษฐ์เป็นรูปตัวนาค โดยหางนาคจะทอดลงมาจากตัวโบสถ์ หัวนาคจะอยู่ที่บันไดชั้นสุดท้าย ประกอบด้วยลายโคมที่ยีลิบเอ็ดและลายต้นดอกไม้

ลายหลัก แถวที่ 1 ตัวพญานาคลักษณะคล้ายเลข 6 กลับหัว หัวนาคเป็นลักษณะรูปสามเหลี่ยมด้านบนของรูปสามเหลี่ยมมีลักษณะเป็นเส้นหยักคล้ายหงอนของพญานาค โดยพญานาคจะหันหน้าเข้าหากันและเออห่างชนกันตรงกลาง เหนือขึ้นไปจากตัวพญานาคแถวที่ 2 จะเป็นลวดลายลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนไม่มีเส้นรอบรูป ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนภายในเป็นรูปเส้นตรงแนวนอน มุมทั้ง 4 มุมมีเส้นตรงต่อออกมาเชื่อมต่อกับรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน รูป

สีเหลี่ยมขนมเปียกปูนด้านล่างจะมีลายขอรูป 1 หน้าหน้าเข้าหากัน ต่อจากมุมซ้ายและขวา ส่วนด้านบน ทั้งซ้ายและขวาเป็นรูปเส้นเฉียงวางคู่กัน จากรูปสีเหลี่ยมขนมเปียกปูนถัดไปด้านซ้ายและขวา จะเป็นลายลักษณะตรงกลางเป็นวงกลม ด้านบนและล่าง ซ้ายและขวาก็เป็นรูปวงกลม วงกลมด้านซ้ายและขวามีเส้นเฉียงต่อออกมา ลักษณะการจัดวางคล้ายรูปดอกไม้ ถัดขึ้นไปแถวที่ 3 เป็นรูปพญานาค ลักษณะเหมือนแถวที่ 1 แต่มีลักษณะกลับหัวลง ถัดขึ้นไปจากแถวที่ 3 เป็นลายคั่นซึ่งมีลักษณะ ดังนี้ เป็นรูปสีเหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้งเรียงต่อกันเป็นรูปห้าเหลี่ยมคล้ายรูปเพชร มุมด้านล่างมีรูปคล้ายสีเหลี่ยมผืนผ้าวางอยู่ทั้งซ้ายและขวา รูปดังกล่าวเรียงแถวในแนวนอนสลับกับ รูปลักษณะคล้ายหัวใจตรงกลางเป็นรูปตัว V ซ้อนกัน 2 ชั้น ด้านล่างของรูปหัวใจมีเส้นตรงต่อออกมา และมีรูปคล้ายรูปหัวใจเล็ก ๆ ต่ออยู่ที่ปลาย ด้านข้างทั้งซ้ายและขวาเป็นรูปสีเหลี่ยมขนมเปียกปูนมีเส้นตรงยื่นออกมาจากมุมทั้งบนและล่างติดอยู่ ด้านบนเป็นรูปตัว V คว่ำตรงกลางด้านซ้ายและขวา เป็นรูปจุดเล็ก ๆ เหนือขึ้นไปเป็นเส้นตรงแนวเฉียงต่อออกมาด้านละ 3 เส้น เหนือเส้นตรงแนวเฉียงขึ้นไปเป็นรูปสีเหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อ ลวดลายในลักษณะเป็นแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 198 ลายหมี่ปักจับน้อย

ชื่อลาย หมี่ปักจับน้อย

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ โบราณ (กระจับ) ต้นแบบลายได้มาจากฝักกระจับที่ขึ้นในน้ำ มีลักษณะคล้ายหัวควาย

ลายหลัก ลักษณะลวดลายเป็นการนำเอาลวดลายคล้ายเครื่องหมาย + ซึ่งเป็นลักษณะของบักจับหรือกระจับ มาเรียงต่อกันเป็นแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นเส้นเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีเหลือง สีน้ำตาล

ภาพประกอบ 199 ลายหมี่บักควาย

ชื่อลาย หมี่บักควาย

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

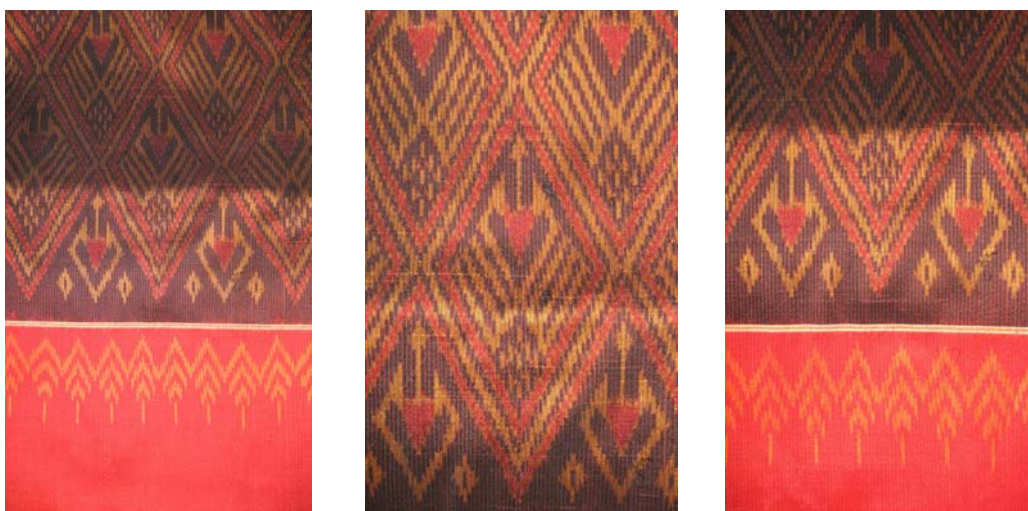
ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ โบราณ มีรูปแบบจากลูกหวาย

ลายหลัก ลวดลายเป็นรูปวงกลมลักษณะคล้ายลูกหวายเรียงต่อกันในแนวเส้นตรงแนวนอนมีเส้นตรงต่อออกมาทั้งด้านบนและล่างเชื่อมต่อกันเป็นรูปตาข่าย

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในวงกลม โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นตรงแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 200 ลายไหมพรม

ชื่อลาย ไหมพรม

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

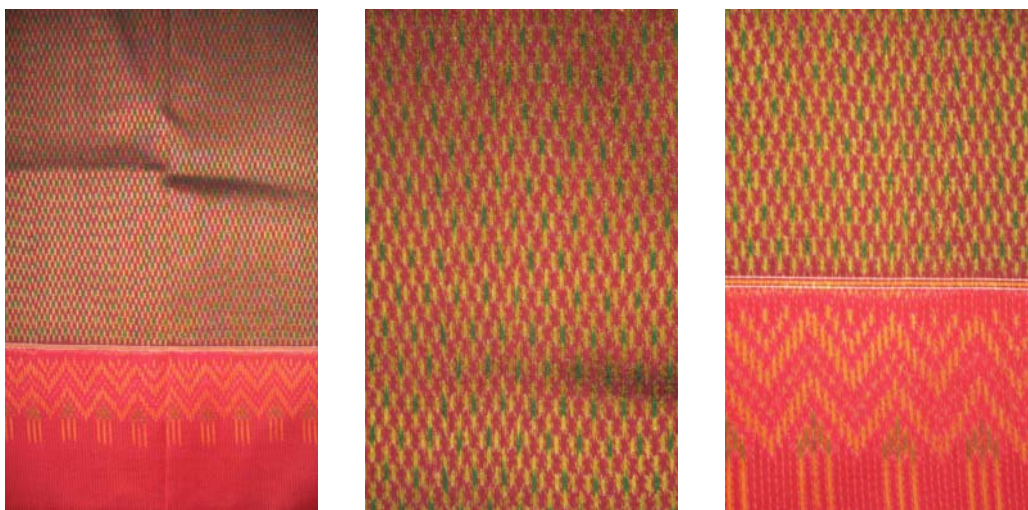
ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ ประยุกต์ รูปแบบมาจากไหมพรม

ลายหลัก ลวดลายบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมุมด้านบนเป็นรูปไหมพรมลักษณะคล้ายรูปหัวใจเส้นตรงตรงต่อขึ้นไปตรงปลายมีรูปสามเหลี่ยมติดอยู่ ลักษณะคล้ายกับก้านของไหมพรม ถัดลงมาเป็นลายลักษณะรูปตัว E ขายาวตะแคง หันหลังพิงกัน ส่วนบริเวณมุมด้านล่างเป็นจุดเล็ก ๆ เรียงต่อกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลวดลายแฉวงสุดเป็นรูปไหมพรมลักษณะเหมือนข้างต้น ด้านล่างซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ทั้งหมดวางอยู่ในรูปสามเหลี่ยม

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 201 ลายหมีปลาชิวน้อย

ชื่อลาย หมีปลาชิวน้อย

ที่มา นางสะอาด ศิลป์ประกอบ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 12 หมู่ที่ 3 บ้านเก่าโก ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

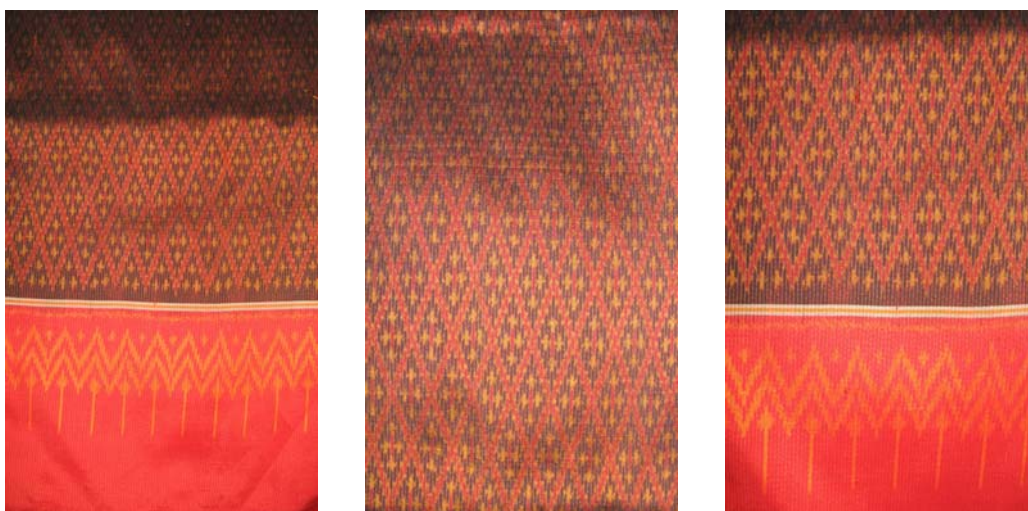
รูปแบบ โบราณ ต้นแบบมาจากลักษณะของตัวปลาชิว

ลายหลัก ลักษณะลายเป็นรูปเครื่องหมาย + เรียงต่อกันตามแนวเส้นตรงแนวนอน

ลักษณะลวดลายจะมีขนาดเล็ก ๆ คล้ายตัวปลาชิว

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแบบการเรียงอิฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีที่ตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีเหลือง

ภาพประกอบ 202 ลายหมีปลาลูกคอก

ชื่อลาย หมีปลาลูกคอก

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

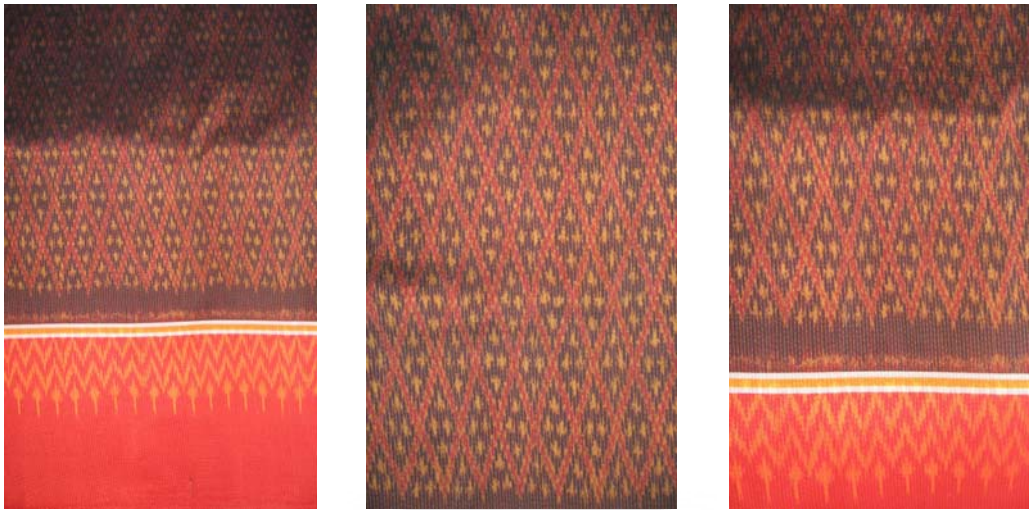
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ รูปแบบมาจากลักษณะของปลาลูกคอก หรือลูกของปลาช่อนที่อาศัยอยู่
กันเป็นฝูง

ลายหลัก ปลาลูกคอก (ลูกปลาช่อน) จะถูกบรรจุอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะ
ของปลาลูกคอกจะเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้งด้านบนและล่าง ซ้ายและขวามีรูปจุดเล็ก ๆ ติดอยู่ลักษณะ
คล้ายรูปเครื่องหมาย +

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายใน
ลักษณะแบบเส้นเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 203 ลายหมีปลาลูกคอก

ชื่อลาย หมีปลาลูกคอก

ที่มา นางสะอาด ศิลป์ประกอบ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 12 หมู่ที่ 3 บ้านเก่าโก ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

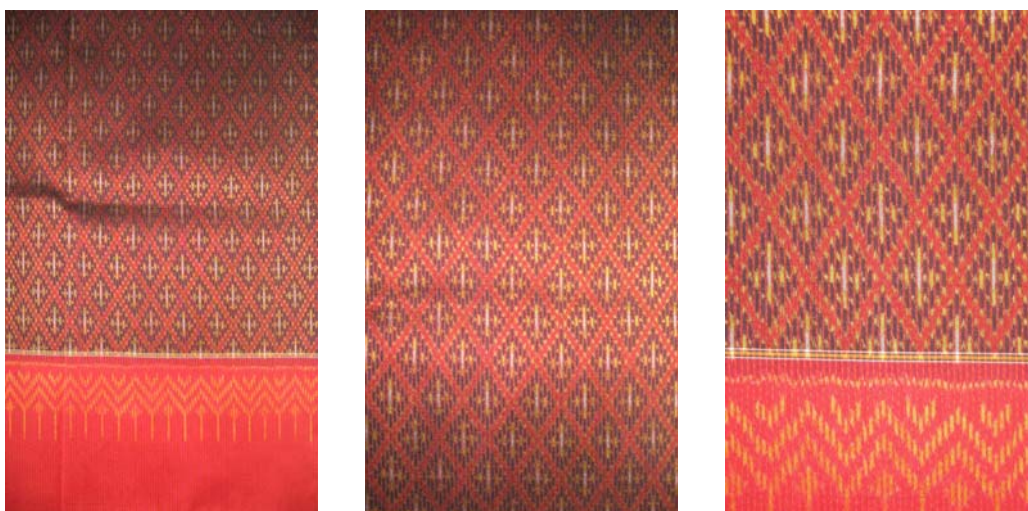
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ รูปแบบมาจากลักษณะของปลาลูกคอก หรือลูกของปลาช่อนที่อาศัยอยู่
กันเป็นฝูง

ลายหลัก ปลาลูกคอก (ลูกปลาช่อน) จะถูกบรรจุอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะ
ของปลาลูกคอกจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ วางอยู่มุมบนและล่าง ซ้ายและขวาของรูป
สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายใน
ลักษณะแบบเส้นเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 204 ลายหมีปลาลูกคอก

ชื่อลาย หมีปลาลูกคอก

ที่มา นางบุญตี ดาวโธสง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

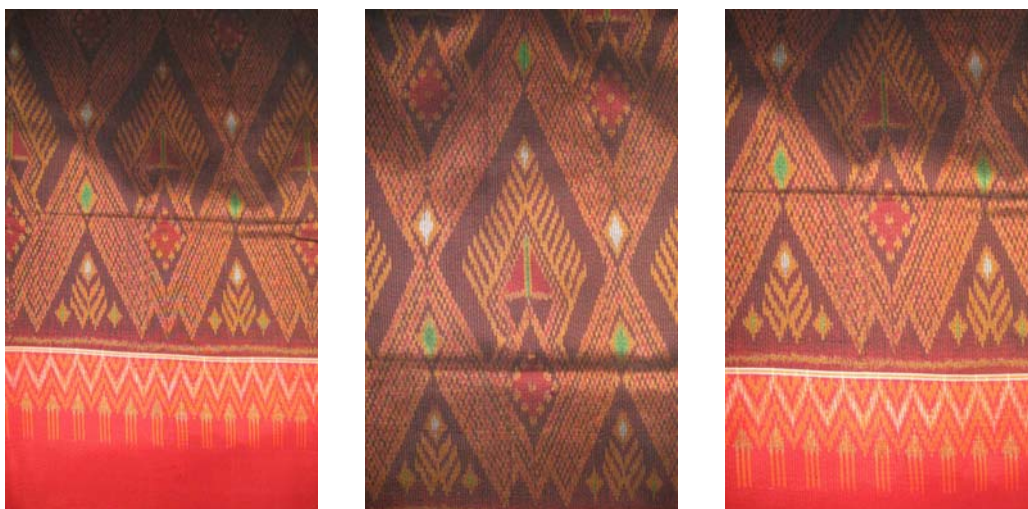
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ รูปแบบมาจากลักษณะของปลาลูกคอก หรือลูกของปลาช่อนที่อาศัยอยู่กันเป็นฝูง

ลายหลัก ปลาลูกคอก (ลูกปลาช่อน) จะถูกบรรจุอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะของปลาลูกคอกจะเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้งด้านบนและล่าง ซ้ายและขวามีรูปจุดเล็ก ๆ ติดอยู่ลักษณะคล้ายรูปเครื่องหมาย +

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแบบเส้นเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 205 ลายพานพุ่ม

ชื่อลาย พานพุ่ม

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว่า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

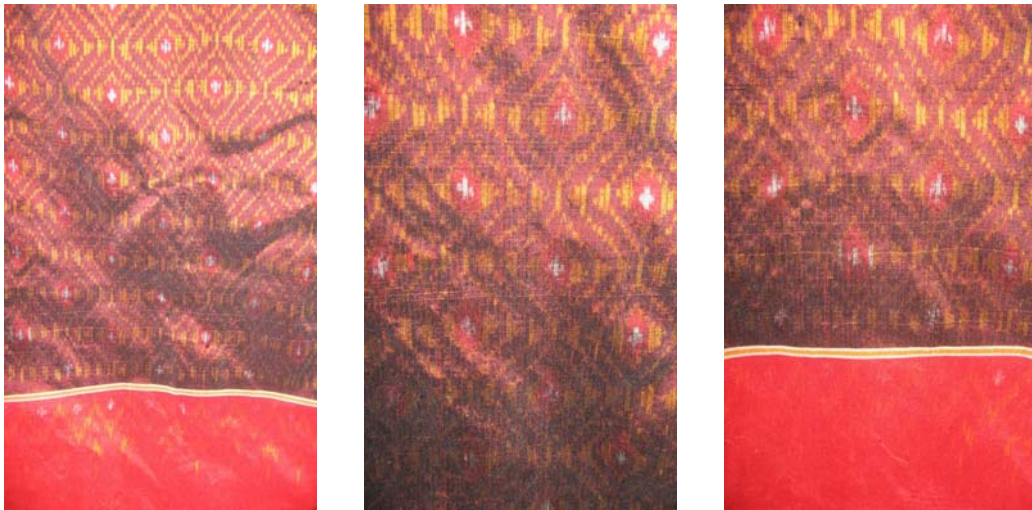
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์ รูปแบบลวดลายมาจากลักษณะของพานพุ่ม

ลายหลัก ลักษณะลวดลายถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ซึ่งเกิดจากการวางเส้นหยักฟันปลาซ้อนกันขึ้นไปในแนวตั้ง ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมุมด้านล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีจุดเล็ก ๆ เรียงตัวกันตามแนวเส้นรอบรูป เหนือขึ้นไปเป็นรูปตัว V ครึ่ง ถัดขึ้นไปอีกเป็นรูปคล้ายรูปหัวใจคว่ำมีเส้นตรงแบ่งครึ่งรูปหัวใจ ด้านซ้ายและขวาของเส้นเป็นรูปสามเหลี่ยม ด้านนอกของรูปหัวใจจะมีเส้นตรงแนวเฉียงต่อออกมาจำนวนด้านละ 9 เส้น ตรงกลางเป็นรูปตัว V เหนือรูปตัว V เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เส้นรอบรูปที่เป็นเส้นหยักฟันปลามีลักษณะลายขอรูป 1 เรียงต่อกัน มุมบนและล่างทั้งซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน แถวกลางสุดเป็นลายลักษณะตัว V คว่ำมีเส้นตรงต่อออกมาจากขาทั้ง 2 ข้าง ข้างละ 2 เส้นถัดขึ้นไปเป็นรูปตัว V มีเส้นตรงเชื่อมต่อกับลายข้างต้นถัดขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านล่างทั้งซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเรียงอัฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียวและขาวประกอบ

ภาพประกอบ 206 ลายพองน้ำ

ชื่อลาย พองน้ำ

ที่มา นางบุญดี ดาวโธสง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากธรรมชาติแวดล้อม

รูปแบบ ประยุกต์จากลักษณะของพองน้ำเวลาน้ำไหล

ลายหลัก ลักษณะรูปพองน้ำเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปวงกลมภายในรูปวงกลมเป็นรูปเครื่องหมาย + มีเส้นตรงต่อออกมาจากมุมบนและล่างเชื่อมลายพองน้ำทั้งผืน รอบ ๆ รูปพองน้ำมีเส้นโค้งในแนวตั้งตรงส่วนโค้งมีรูปสามเหลี่ยมติดอยู่ เชื่อมต่อกับลายพองน้ำทั้งผืน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเรียงอิฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 207 ลายม่านน้ำใหญ่

ชื่อลาย ม่านน้ำใหญ่

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

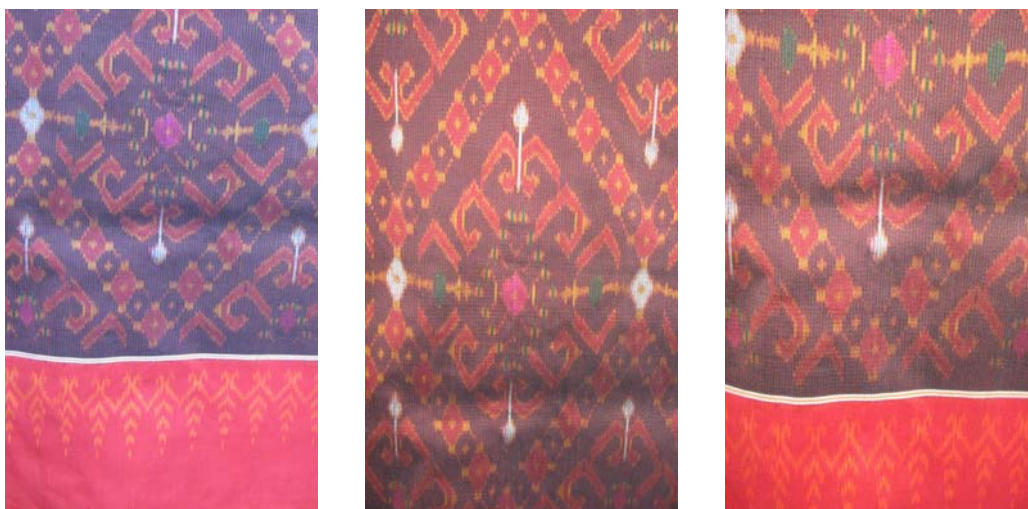
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ ประยุกต์

ลายหลัก ตัวม่านน้ำมีลักษณะคล้ายตัว S หันหน้าเข้าหากันส่วนหางชนกัน ถัดขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอยู่ตรงกลาง ด้านบนและล่าง ซ้ายและขวาของรูปสี่เหลี่ยมนี้ก็เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีเส้นตรงต่อตรงมุมบนแต่ขนาดเล็กกว่าวางอยู่ ด้านทั้ง 4 ด้านของรูปสี่เหลี่ยมมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีเส้นตรงต่อตรงมุมบนวางเรียงรายสลับกับรูปเครื่องหมาย + แถวถัดขึ้นไปเป็นรูปม่านน้ำลักษณะกลับหัวกลับแฉกแรก ตรงช่องว่างบริเวณที่หางชนกันมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 208 ลายแมงมุม

ชื่อลาย แมงมุม

ที่มา นางบุญดี ดาวโธสง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

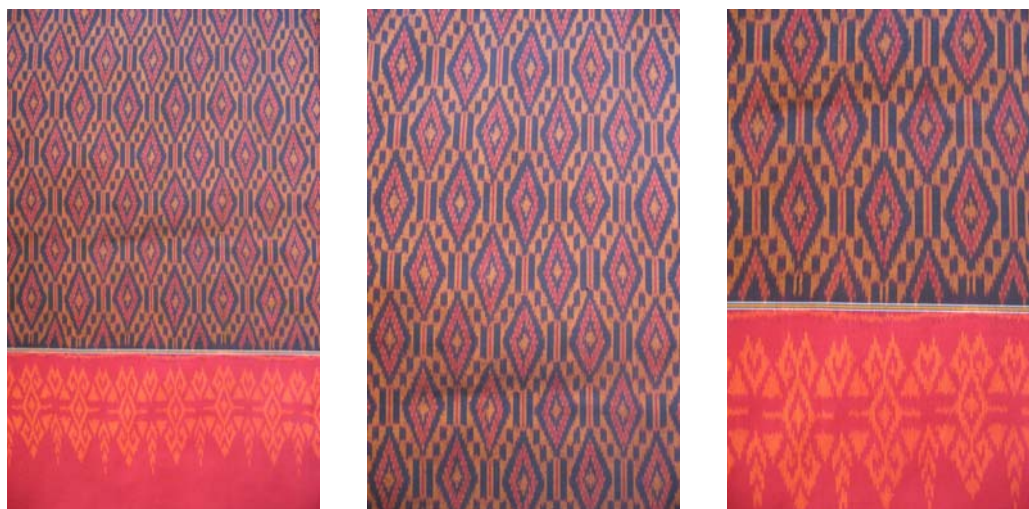
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ ประยุกต์

ลายหลัก ตัวแมงมุมลักษณะลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงกลางเป็นรูปวงกลมรอบ ๆ ด้านบนและล่างมีเส้นเฉียงยื่นออกมาด้านละ 4 เส้น มีรูปวงกลมต่อตรงปลายและมีเส้นตรงแนวตั้งลากผ่านกึ่งกลางวงกลม ส่วนด้านซ้ายและขวาเป็นเส้นโค้ง มีรูปแบบเหมือนกับที่กล่าวมาแล้ว ถัดออกมาเป็นรูปลักษณะคล้าย 3 ตะแคงพิงกันตรงส่วนที่พิงกันมีเส้นตรงต่อออกมาตรงปลายเป็นรูปวงกลมติดอยู่ ส่วนด้านซ้ายและขวา เป็นรูปลักษณะคล้ายตัว V และตัว V คว่ำตรงกลางระหว่างทั้งสอง มีรูปวงกลมมีเส้นตรงแนวนอนลากผ่านกึ่งกลางเชื่อมต่อกับแมงมุมตัวถัดไป รอบ ๆ ตัวแมงมุมเป็นเส้นรอบรูปนั้นมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นจุดวงกลม มีเส้นตรงยื่นออกมาจากมุมทั้ง 4 มุมมีเส้นตรงเชื่อมต่อกันเป็นลักษณะลูกโซ่

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีชมพู ใช้สีขาและสีเขียวประกอบ

ภาพประกอบ 209 ลายหมี่งูเหลือม

ชื่อลาย หมี่งูเหลือม

ที่มา นางถาวร แผ้วไธสง อายุ 53 ปี

ที่อยู่ 32/1 หมู่ที่ 7 บ้านโคกกุ้ง ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

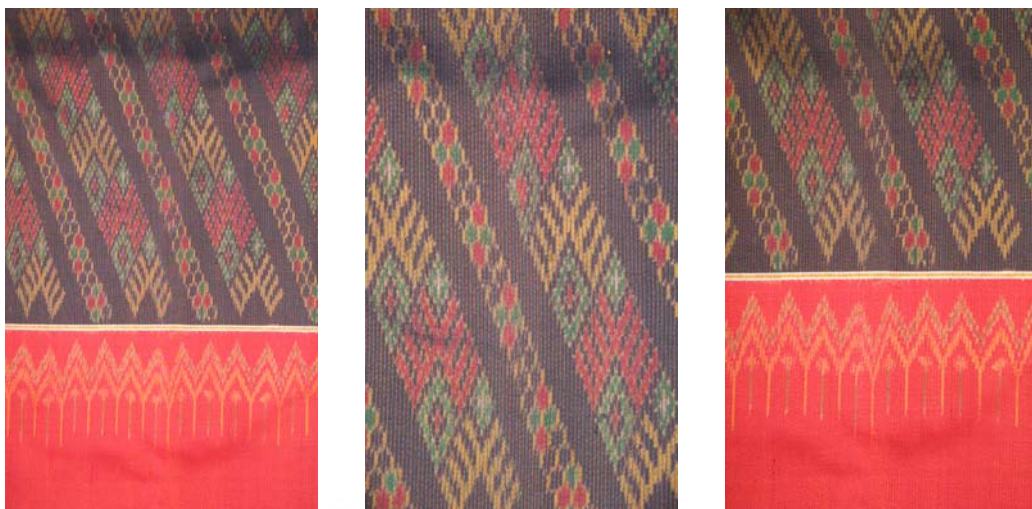
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ ลวดลายมาจากลายบนตัวงูเหลือม

ลายหลัก ลักษณะลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น ด้านนอกเป็นเส้นรอบรูปมีลักษณะเป็นเส้นขนานภายในเป็นลวดลายรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสวางเรียงกันอยู่ทั้ง 4 ด้าน ด้านละ 2 รูป ส่วนมุมทั้งบนและล่าง ซ้ายและขวาสีเส้นตรงแนวตั้งเป็นตัวคั่นและตัวเชื่อมลาย

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 210 ลายไหมใช้กับกอตะไคร้

ชื่อลาย ไหมใช้กับกอตะไคร้

ที่มา นางประคอง ภาสะฐิติ อายุ 65 ปี

ที่อยู่ 9 หมู่ที่ 13 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

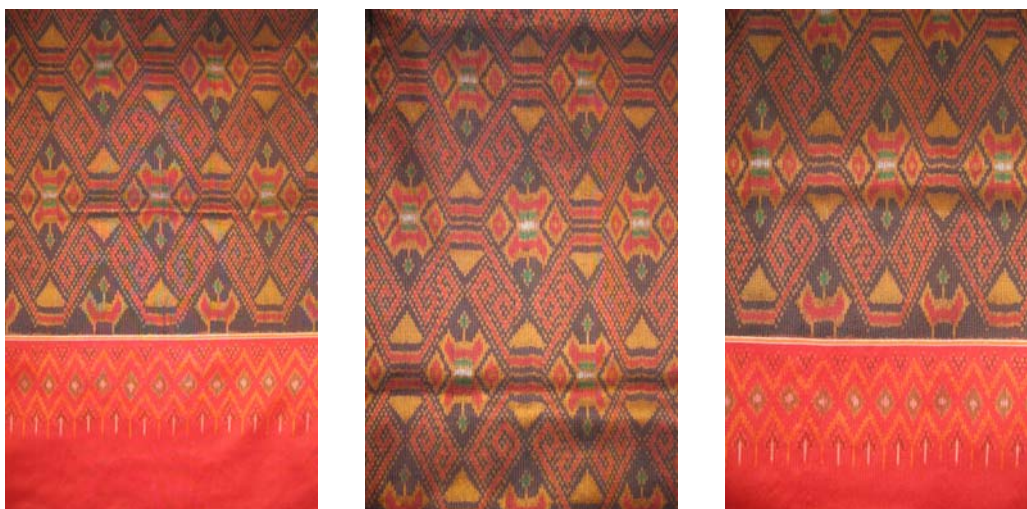
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ โบราณ อนุรักษ์แบบลายมาจากการผสมระหว่างลายไหมใช้กับกอตะไคร้

ลายหลัก ลายกอตะไคร้มีลักษณะรูปแบบคล้ายรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียก มุมด้านล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + ถัดขึ้นไปเป็นรูป V คว่ำมีเส้นตรงแนวเฉียงต่อออกมาด้านละ 4 เส้น ส่วนมุมบนสุดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + ส่วนลายไหมเป็นรูปวงกลมเรียงต่อกัน 2 แถว การวางลวดลายจะวางลายกอตะไคร้สลับกับลายไหมในลักษณะแนวเฉียง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีที่ตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีเหลือง ใช้สีขาวและสีดำประกอบ

ภาพประกอบ 211 ลายกองข้าว

ชื่อลาย กองข้าว

ที่มา นางสาวเดือน ออมโธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ ต้นแบบลายมาจากกองข้าวหรือกระติบข้าวของภาคอีสาน

ลายหลัก ลายกองข้าว (กระติบข้าว) ลักษณะคล้ายตัว X ตรงกลางรูปเป็นเส้นตรง
 แนวนอน 3 เส้น วางเรียงในแนวตั้ง มุมด้านบนและล่างมีเส้นตรงต่อออกมาตรงปลายเป็นรูปสี่เหลี่ยม
 ขนมเปียกปูน ส่วนมุมซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้นตรงกลางเป็นรูป
 เครื่องหมาย - เส้นรอบรูปมีลักษณะเป็นรูปตัว V คว่ำและหางตรงปลายขาทั้ง 2 ข้างมีรูปขอลักษณะ
 เป็น 1 ติดอยู่ วางซ้อนสลับกันอยู่ รอบ ๆ รูปตัว V จะมีเส้นปะวางเรียงตามแนวรูปมุมทั้ง 4 มุมเป็น
 ปลายตัด คือมุมไม่แหลม มุมด้านบนและล่างมีรูปสามเหลี่ยมวางอยู่ ส่วนมุมด้านซ้ายและขวาก็มีรูป
 สามเหลี่ยมวางอยู่เช่นกันแต่มีอยู่ด้านละ 2 รูป

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายใน
 ลักษณะเส้นนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้วรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียวและสี
 ขาวประกอบ

ภาพประกอบ 212 ลายหมี่ขัดหัวเสือ

ชื่อลาย หมี่ขัดหัวเสือ

ที่มา นางประคอง ภาสะฐิติ อายุ 65 ปี

ที่อยู่ 9 หมู่ที่ 13 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

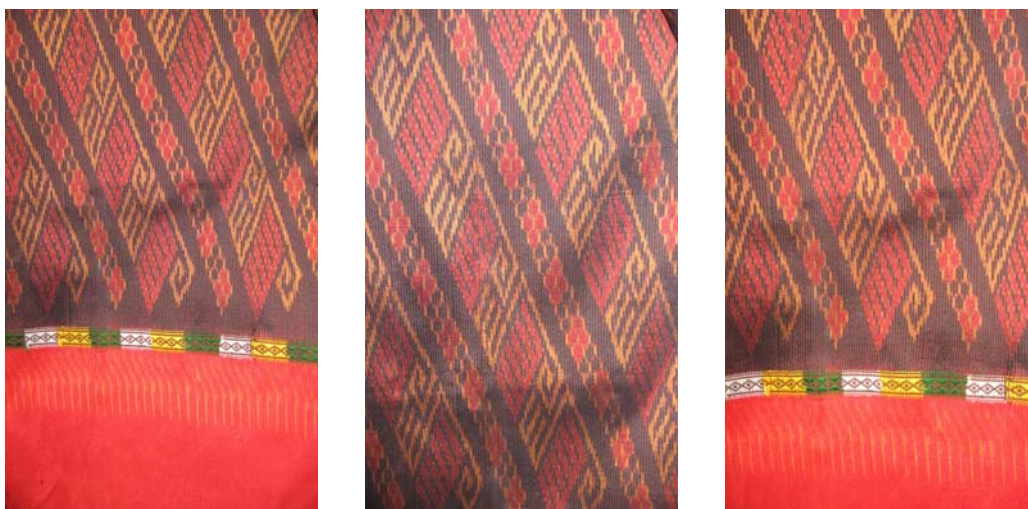
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากหัวเสือ เป็นการแกะลายมาจากหมอนอิง

ลายหลัก ลักษณะลวดลายแบ่งออกเป็น 2 แถว คือ แถวที่ 1 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ภายในเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเส้นตรง แนวตั้ง รูปนี้เรียงต่อกันเป็นเส้นตรงแนวนอน ส่วนแถวที่ 2 เป็นรูปขอลักษณะคล้ายตัว I ตะแคงวาง เรียงสลับกับรูปขอลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมุมบนเป็นรูปหัวใจกลับหัว ถัดลงมาเป็นรูปคล้าย พ. วางซ้อนอยู่ในตัว V โดยหัวและหางของตัว พ. เชื่อมต่อกับขาทั้ง 2 ของตัว V ตรงกลางเป็นรูป สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางซ้อนกัน 2 ชั้น

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายใน ลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 213 ลายเข็มขัดเก็บตีนดาว

ชื่อลาย เข็มขัดเก็บตีนดาว

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

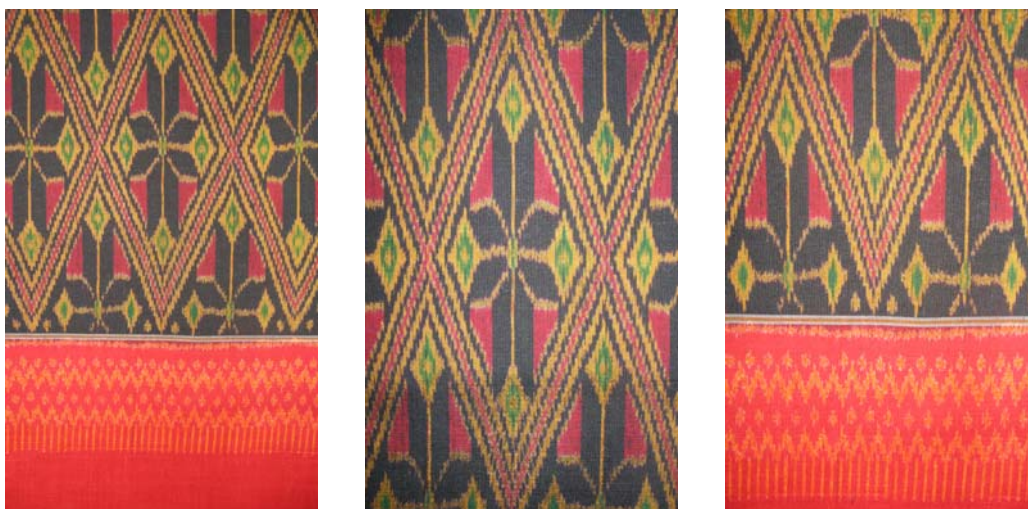
ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ ประยุกต์ มาจากลักษณะของเข็มขัด

ลายหลัก ลายเข้ดขัดเป็นลายลักษณะเส้นตรงแนวเฉียงมีเส้นเฉียงต่อยื่นออกมา 6 เส้น ด้านบนเป็นรูปลักษณะตัว E ปลายมีเส้นตรงยาวต่ออีก 1 เส้นไปเชื่อมต่อกับรูปลักษณะคล้าย ไ กลับหัวพาดอยู่บนลายข้างต้น ลักษณะการวางลายจะนำเอาลวดลายดังกล่าวมาวางสอดประสานกันจนเป็นรูปลักษณะคล้ายเข็มขัด ส่วนลายคั่นจะเป็นรูปโซ่ มีลักษณะเป็นรูปวงกลมต่อกันเป็นเส้น 2 ชั้น

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 214 ลายดอกไม้

ชื่อลาย ดอกไม้

ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ ประยุกต์ รูปแบบจากรูปทรงของดอกไม้

ลายหลัก ลายดอกไม้จะเป็นลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในจะเป็นลายลักษณะเหมือนเครื่องหมาย + ตรงปลายจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น และจะมีรูปคล้ายเครื่องหมาย X วางทับจุดกึ่งกลางของรูปเครื่องหมาย + และมีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางทับอยู่อีกที ปลายของรูป X จะมีสามเหลี่ยมติดอยู่ ด้านนอกเป็นเส้นรอบรูป 2 ชั้น แถวด้านล่างสุดเป็นลายลักษณะครึ่งหนึ่งของลายหลัก

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีที่ตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีเหลือง

ภาพประกอบ 215 ลายตาข่าย

ชื่อลาย ตาข่าย

ที่มา นางถาวร แผ้วไธสง อายุ 53 ปี

ที่อยู่ 32/1 หมู่ที่ 7 บ้านโคกกุ้ง ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

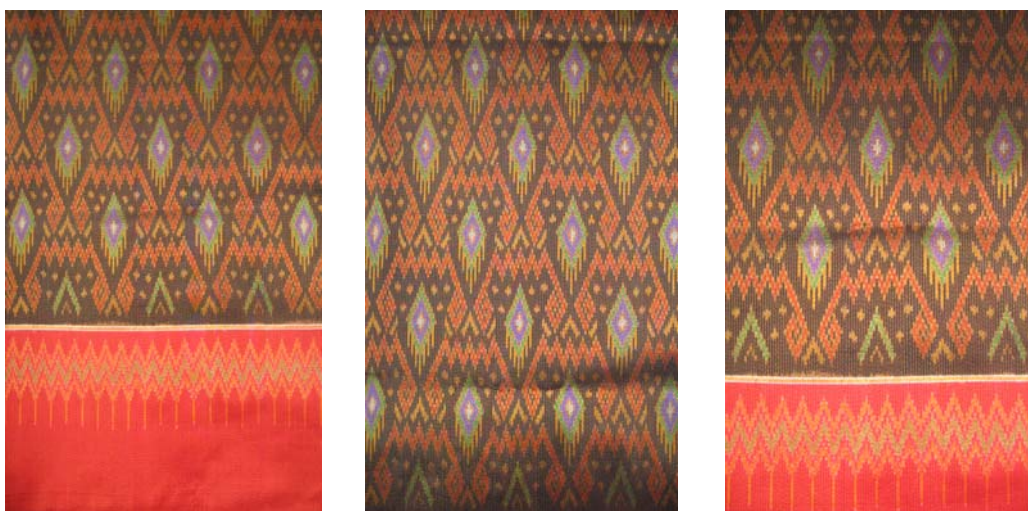
ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ ประยุกต์ รูปแบบของตาข่ายที่ใช้จับสัตว์น้ำ

ลายหลัก ลวดลายเป็นลักษณะวงกลมเรียงต่อกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน โดยมีเส้นโค้งรูปครึ่งวงกลมเป็นตัวเชื่อมระหว่างวงกลมแต่ละวง ตรงกลางภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้งปลายด้านบนและล่างมีจุดเล็ก ๆ ต่ออยู่และด้ายซ้ายและขวาก็เช่นกัน ลักษณะคล้ายรูปเครื่องหมาย +

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 216 ลายตุ้มหู

ชื่อลาย ตุ้มหู

ที่มา นางแสงเดือน ออมโธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์ ต้นแบบมาจากตุ้มหูที่ใส่กัน

ลายหลัก ลายตุ้มหูมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้นตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + ด้านล่างทั้งด้านซ้ายและขวามีเส้นตรงต่อยื่นออกมาด้านละ 3 เส้นและตรงกลางอีก 1 เส้น ลักษณะดังกล่าวคล้ายรูปหางนกยูง เหนือขึ้นไปด้านซ้ายและขวามันมีรูปจุดเล็ก ๆ เรียงต่อกันเป็นลักษณะรูปสามเหลี่ยมอยู่ ถัดขึ้นไปเป็นรูปตัว V คว่ำ 5 ตัวเรียงต่อกันในลักษณะแนวแนว ขาด้านนอกของตัวแรกและตัวสุดท้ายมีเส้นตรงต่อยื่นออกมาตรงปลายเป็นรูป 1 ต่ออยู่บริเวณด้านล่างและจะมีรูปเส้นเฉียงวางอยู่ตรงด้านใน ส่วนช่องว่างที่เป็นรอยต่อระหว่างลายหลักจะเป็นรูปตัว V คว่ำ

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแบบเรียงอิฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีแม่สีในธรรมชาติ ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีน้ำเงิน ใช้สีเขียวและสีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 217 ลายหมี่เต้าน้อย

ชื่อลาย หมี่เต้าน้อย

ที่มา นางประคอง ภาสะฐิติ อายุ 65 ปี

ที่อยู่ 9 หมู่ที่ 13 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ ต้นแบบลวดลายมาจากลักษณะของเต่า

ลายหลัก ลักษณะลวดลายเป็นรูปวงกลมเรียงต่อกันเป็นเส้นตรงแนวนอน ลักษณะของวงกลมจะมีเส้นตรงยื่นออกมาด้านบนและล่างเชื่อมต่อระหว่างลวดลายทั้งผืนลักษณะคล้ายหัวและหางของเต่า ส่วนด้านข้างจะมีเส้นโค้งยื่นออกมาด้านละ 2 เส้นเป็นลักษณะของขาเต่า

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 218 ลายหน้าคนน้อย

ชื่อลาย หน้าคนน้อย

ที่มา นางสาวรณิ สาระถิ อายุ 33 ปี

ที่อยู่ 116 หมู่ที่ 12 บ้านโนนตะคร้อ ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

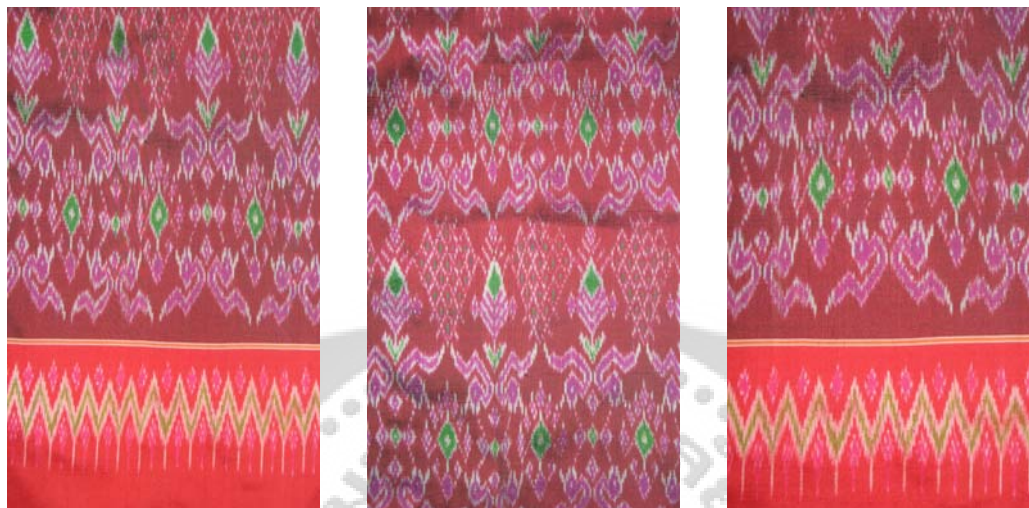
ลักษณะลวดลาย จากศาสนา

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากบันไดโบสถ์ในสมัยโบราณ ซึ่งมักประดิษฐ์เป็นรูปตัวนาค โดยหางนาคจะทอดลงมาจากตัวโบสถ์ หัวนาคจะอยู่ที่บันไดชั้นสุดท้าย ประกอบด้วยลายโคมที่ ยี่สิบเอ็ดและลายต้นดอกไม้

ลายหลัก รูปพญานาคบรรจุอยู่ในรูปหัวใจ ส่วนหัวของพญานาคอยู่บริเวณมุมบนทั้ง 2 มุมของรูปหัวใจลักษณะเป็นรูปคล้าย 1 ตรงปลายมีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าต่ออยู่ ด้านบนจะมีเส้นตรงยื่นออก 4 เส้นเป็นลักษณะของหงอนพญานาค ด้านล่างเป็นรูปสามเหลี่ยมลักษณะคล้ายเศียรของพญานาค ตรงกลางบริเวณด้านในรูปหัวใจเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มุมด้านบนและล่างเป็นลักษณะตัว V ครอบมุมรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอยู่ ด้านแต่ละด้านของรูป V จะมีเส้นตรงยื่นออกมา 3 เส้น เหนือขึ้นไประหว่างรูปดังกล่าวมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ วางอยู่ ส่วนมุมด้านซ้ายและขวาเป็นรูป > และ < ภายในมุมด้านในของรูปจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ วางอยู่ แถวล่างสุดของลวดลายเป็นลักษณะครึ่งหนึ่งของลวดลายหลัก วางสลับกับรูปเส้นตรงแนวตั้งตรงปลายมีรูปวงกลมและบริเวณด้านข้างมีเส้นเฉียงยื่นออกมาด้านละ 2 เส้น ส่วนด้านล่างของรูปทั้งด้านซ้ายและขวาเป็นรูปวงกลมเล็ก ๆ วางอยู่ ลักษณะคล้ายต้นดอกไม้ จะวางโดยลายหลัก 1 ลายสลับกับลายต้นดอกไม้ 2 ต้น

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 219 ลายมังกร

ชื่อลาย มังกร

ที่มา นางประคอง ภาสะฐิติ อายุ 65 ปี

ที่อยู่ 9 หมู่ที่ 13 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากศาสนา

รูปแบบ ประยุกต์ รูปแบบของตัวมังกรในนิยาย

ลายหลัก แถวที่ 1 ตัวมังกรเป็นลักษณะคล้ายตัว 6 กลับหัวหันหลังชนกันเรียงกันในแนวเส้นตรงแนวนอน แถวที่ 2 เป็นลักษณะลวดลายอยู่ระหว่างช่องว่างของตัวมังกรที่หันหน้าเข้าหากัน จะอยู่บริเวณช่วงหัวของมังกรลักษณะเป็นคล้ายฟุ่มรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น มุมด้านบนและด้านล่างมีเส้นตรงต่อออกมาตรงปลายมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน รูปที่อยู่ด้านล่างตรงมุมซ้ายและขวามีเส้นเฉียงต่อขึ้นมาตรงปลายเป็นรูป 1 ส่วนรูปด้านบนมุมด้านบนมีเส้นตรงต่อขึ้นไป มุมด้านซ้ายและขวาของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางมีเส้นเฉียงต่อลักษณะที่มิดลงเชื่อมต่อกับรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมุมบนมีรูปเส้นตรงต่ออยู่ ส่วนด้านซ้ายและขวาของด้านบนมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ มีเส้นตรงต่อตรงมุมบนวางเรียงกันอยู่ด้านละ 2 รูป ด้านข้างทั้งซ้ายและขวาของรูปฟุ่มเป็นลักษณะเส้นเชื่อมลายมังกรเป็นลักษณะรูป > และ < ตรงมุมมีรูปวงกลมช่องว่างด้านในมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนติดอยู่กับรูปวงกลมดังกล่าวและเหนือขึ้นไปทั้งบนและล่าง

เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน แถวที่ 3 เป็นรูปมังกรลักษณะเหมือนแถวที่ 1 แต่ตัวมังกรจะกลับหัว ถัดขึ้นไปจากแถวที่ 3 จะเป็นลายคั่นมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นจุดเล็ก ๆ วางเรียงกันเป็นรูปเพชร วางเรียงสลับกับรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มุมด้านล่างเป็นรูปตัว V ซ้อนกันขึ้นไป 3 ชั้น มุมบนเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านซ้ายและขวาด้านนอกของรูปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ ติดอยู่ ส่วนมุมล่างมีเส้นตรงต่อออกมาปลายเส้นเป็นรูปตัว V ลักษณะคล้ายต้นสน ลายดังกล่าวจะวางเรียงสลับกันไปตลอดความกว้างของผืนผ้า

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีชมพู ใช้สีเขียวและสีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 220 ลายยันต์

ชื่อลาย ยันต์

ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

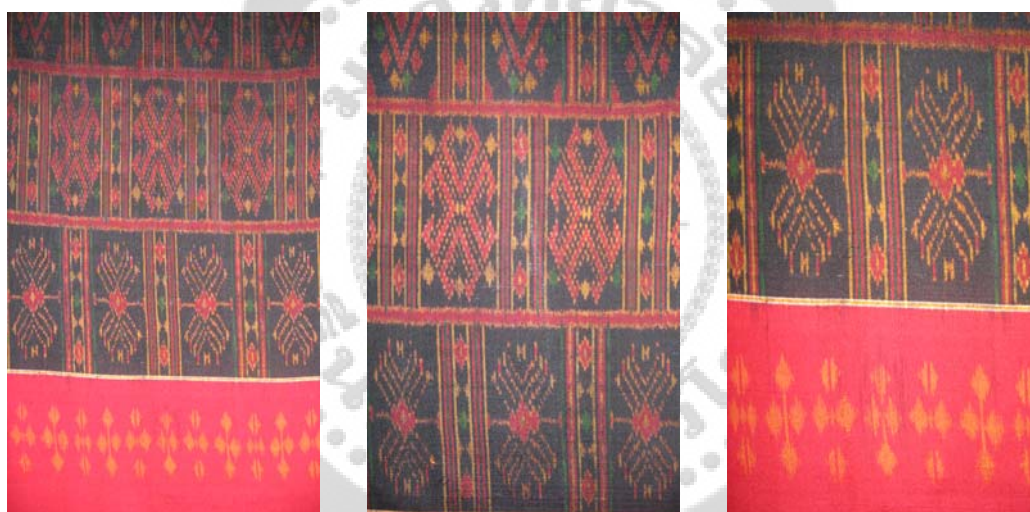
รูปแบบ ประยุกต์ รูปแบบลวดลายมาจากลายยันต์หรือรอยสักตามร่างกาย ที่ติดและสักไว้ป้องกันสิ่งชั่วร้ายหรือภูตผีปีศาจ

ลายหลัก ลักษณะลวดลายเป็นลายที่บรรจุอยู่ในช่องระหว่างเส้นขนาน ลักษณะลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปวงกลมซ้อนกัน 2 ชั้น มุมด้านบนและล่างของรูป

สีเหลี่ยมขนมเปียกปูนมีรูปตัว V ครอบอยู่ ข้างทั้ง 2 ข้างของตัว V มีเส้นโค้งต่อออกมาตรงปลายเส้นโค้ง เป็นรูปเส้นเฉียงและวงกลมติดอยู่ ส่วนมุมซ้ายและขวาของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนบริเวณช่องว่าง ระหว่างลวดลายดังกล่าวเป็นรูปลักษณะคล้ายเครื่องหมายของสายการบินไทยวางอยู่ในเป็นรูป สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีรูปเครื่องหมาย + ต่อที่มุมด้านซ้ายและอีกรูปต่อที่มุมด้านขวาลายยันต์ดังกล่าว จะมีเส้นตรงแนวตั้งลากผ่านกึ่งกลางของลายเชื่อมต่อกับลายด้านบนและล่างตลอดความยาวทั้งผืน ลายคั่นจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเรียงต่อกันในแนวเส้นตรงแนวตั้งภายในเส้นขนาน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายใน ลักษณะแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียว ประกอบ

ภาพประกอบ 221 ลายหน้าต่าง

ชื่อลาย หน้าต่าง

ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์

ลายหลัก ลักษณะลวดลายแบ่งออกเป็น 3 แถว ซึ่งแต่ละแถวจะมีลวดลายไม่เหมือนกัน แถวที่ 1 จะแบ่งลวดลายออกเป็นช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าคล้ายหน้าต่าง ในแต่ละช่องจะบรรจุลวดลายมี ลักษณะตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มุมซ้ายและขวามีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ ติด

อยู่ มีเส้นตรงแนวนอนลากผ่านกึ่งกลางลาย ส่วนด้านบนและล่างมีรูปเส้นเฉียงยื่นออกมาด้านละ 8 เส้นลักษณะคล้ายตัว X ตรงปลายของแต่ละเส้นมีเส้นตรงแนวตั้งต่ออยู่ ระหว่างมุมบนและล่างของตัว X มีรูปคล้ายตัว H วางอยู่ เส้นคั่นระหว่างช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าเป็นเส้นตรง 2 เส้นวางขนานกันในแนวตั้ง ภายในเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางเรียงกันสลับกับรูปสามเหลี่ยมหันมุมยอดเข้าหากันในแนวนอน แถวที่ 2 ลักษณะของการแบ่งช่องและลายที่คั่นช่องแต่ละช่องจะเหมือนแถวที่ 1 ส่วนลายหลักจะมีลักษณะเป็นรูปคล้ายรูปหัวใจ 4 รูปเรียงต่อกันคล้ายกลีบดอกไม้ โดยหันมุมฐานรวมกัน ตรงกลางจุดกึ่งกลางเป็นรูปคล้ายตัว H มุมทั้ง 4 มุมของรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่และรูปหัวใจรูปบนและล่างตรงมุมกลางของรูปก็จะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่เช่นกัน แถวที่ 3 ลักษณะของการแบ่งช่องและลายที่คั่นช่องแต่ละช่องจะเหมือนแถวที่ 1 และแถวที่ 2 ส่วนลายหลักจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 3 ชั้น และมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเรียงต่อกันตามแนวเส้นรอบรูป ส่วนมุมทั้ง 4 มุมของรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าจะมีรูปสามเหลี่ยมวางอยู่ การจัดวางลวดลายจะวางเรียง 1-2-3-1-2-3 แบบนี้ไปเรื่อย ๆ ตลอดความยาวของผืนผ้า

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเรียงอัฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียวประกอบ

ภาพประกอบ 222 ลายสร้อยดอกหมาก

ชื่อลาย สร้อยดอกหมาก

ที่มา นางสาวรณี สาระถี อายุ 33 ปี

ที่อยู่ 116 หมู่ที่ 12 บ้านโนนตะคร้อ ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

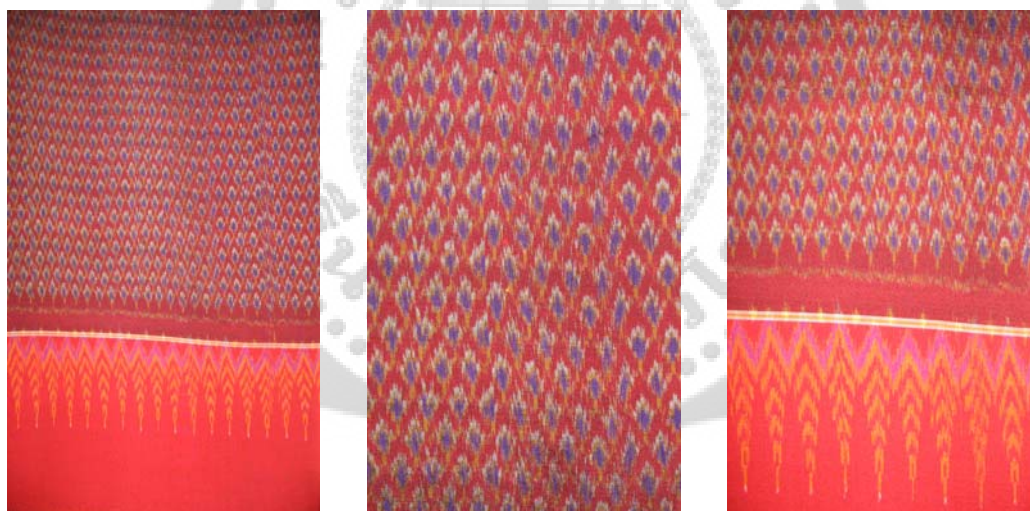
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์ รูปแบบลวดลายประยุกต์จากลายผ้าเอกลักษณ์ของจังหวัดมหาสารคาม

ลายหลัก ลักษณะสร้อยดอกหมากเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มุมด้านล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางซ้อนจนถึงกึ่งกลางของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนข้างต้น ลักษณะการจัดวางลวดลายจะวางเรียงเป็นแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นเดียว

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีแม่สีธรรมชาติ ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีน้ำเงิน

ภาพประกอบ 223 ลายสร้อยดอกหมาก

ชื่อลาย สร้อยดอกหมาก

ที่มา นางสาวแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

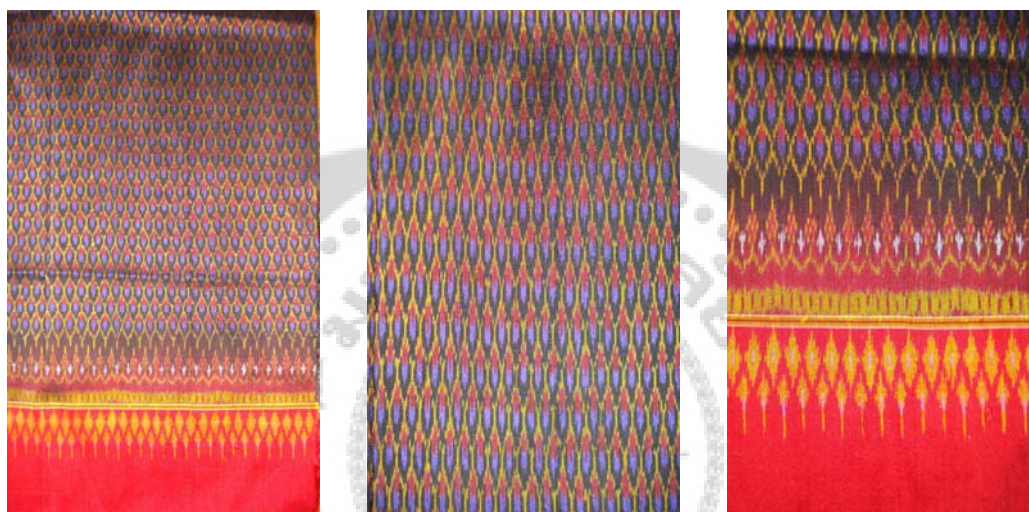
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์ รูปแบบลวดลายประยุกต์จากลายผ้าเอกลักษณ์ของจังหวัดมหาสารคาม

ลายหลัก ลักษณะสร้อยดอกหมากเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มุมด้านล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางซ้อนจนถึงกึ่งกลางของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนข้างต้น ลักษณะการจัดวางลวดลายจะวางเรียงเป็นแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีส้ม สีน้ำเงิน ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 224 ลายสร้อยดอกหมาก

ชื่อลาย สร้อยดอกหมาก

ที่มา นางนงคราญ แปงโรตง อายุ 53 ปี

ที่อยู่ 261 หมู่ที่ 14 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

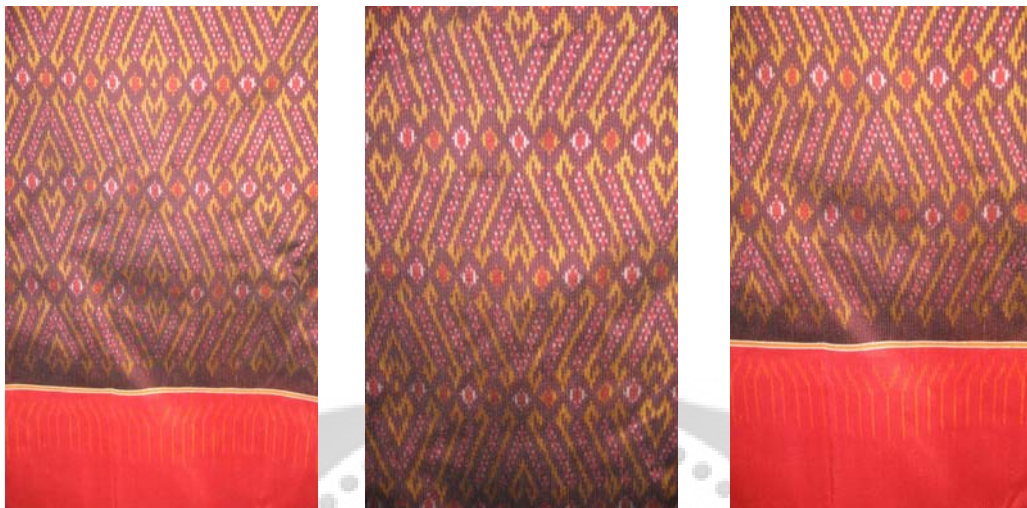
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์ รูปแบบลวดลายประยุกต์จากลายผ้าเอกลักษณ์ของจังหวัดมหาสารคาม

ลายหลัก ลักษณะสร้อยดอกหมากเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มุมด้านบนเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางซ้อนจนถึงกึ่งกลางของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนข้างต้น ลักษณะการจัดวางลวดลายจะวางเรียงเป็นแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเรียงอูฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีแม่สีธรรมชาติ ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีนํ้าเงิน ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 225 ลายขอสระแ่น้อย

ชื่อลาย ขอสระแ่น้อย

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

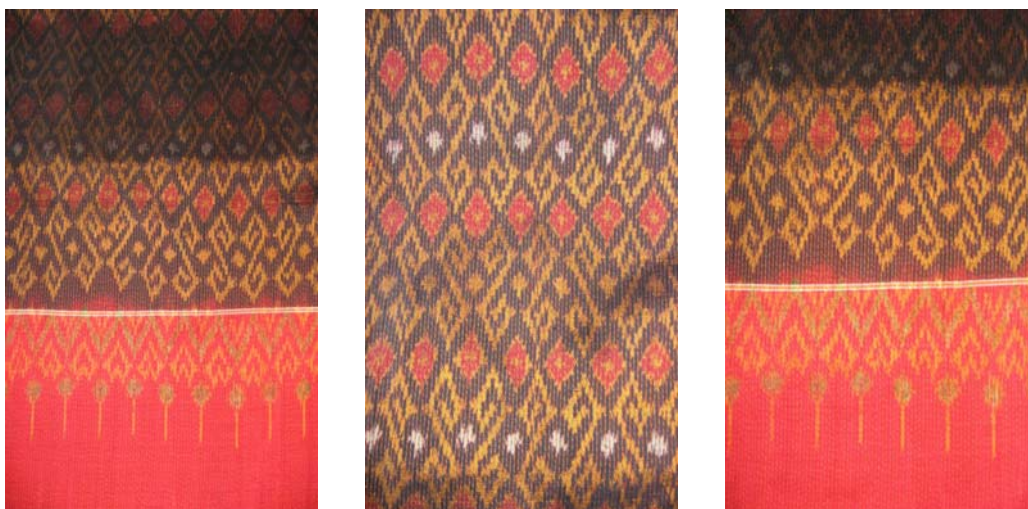
ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์ ลักษณะของรูปแบบลวดลายมาจากสระ แ ในภาษาไทย

ลายหลัก ลักษณะลายเป็นรูปสระ แ ตะแคง ด้านละ 2 ตัว เรียงต่อกันในแนวเส้นตรง แนวนอน ระหว่างช่องว่าที่สระ แ พิงกันจะเกิดเป็นช่องว่าง ด้านล่างของช่องว่างจะเป็นรูปหัวใจ เหนือขึ้นไปเป็นรูปเครื่องหมาย + เรียงต่อกันเป็นรูปตัว V และช่องว่างระหว่างตัวสระ แ ก็จะมีรูปเครื่องหมาย + เรียงต่อกันตามแนวตัวสระ แ เส้นคั่นระหว่างลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางรูปเป็นรูปวงกลมเรียงต่อกันตามแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 226 ลายขอสระแอใหญ่

ชื่อลาย ขอสระแอใหญ่

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

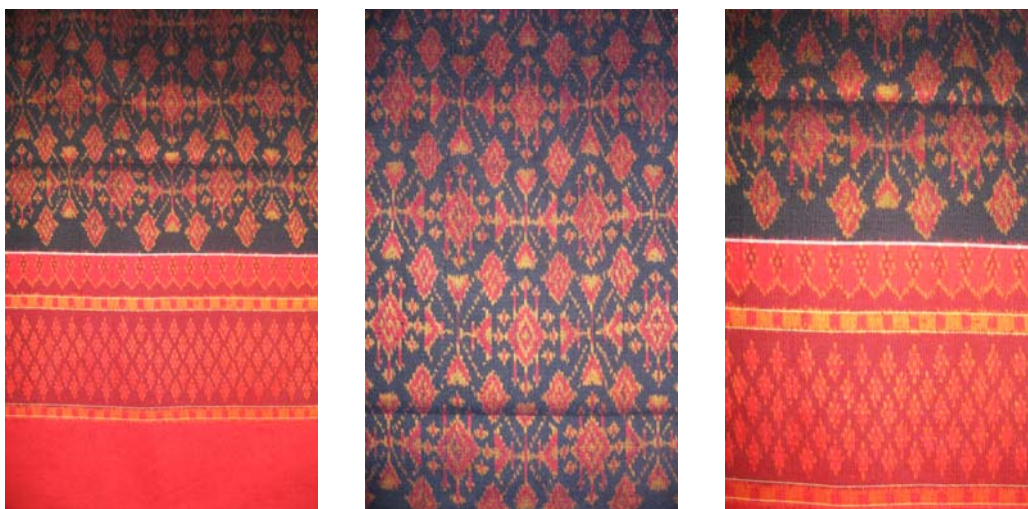
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์ ลักษณะของรูปแบบลวดลายมาจากสระ แอ ในภาษาไทย

ลายหลัก สระ แอ. ลักษณะคล้ายตัว S เรียงต่อกันในแนวเส้นตรงแนวนอนวางสลับระหว่าง
 หันหน้าและหันหลังเข้าหากัน ระหว่างตัวสระ แอ. มีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนคั่นอยู่ เหนือขึ้นไปเป็นลาย
 คั่นลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย – วางเรียงกันเป็นเส้นตรง
 แนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายใน
 ลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาว
 ประกอบ

ภาพประกอบ 227 ลายหมี่กึ่งปักปัก

ชื่อลาย หมี่กึ่งปักปัก

ที่มา นางนงคราญ แป้วไธสง อายุ 53 ปี

ที่อยู่ 261 หมู่ที่ 14 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ โบราณ ดัดแปลงรูปแบบลวดลายมาจากดาวและดวงจันทร์

ลายหลัก ลวดลายจัดเรียงในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงกลางลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น ด้านบนและล่างมีเส้นตรงแนวตั้งต่อยื่นออกมาด้านละ 3 เส้นตรงปลายมีรูปเครื่องหมาย + ส่วนด้านซ้ายและขวาเป็นรูปเครื่องหมาย + เรียงกันตามแนวเส้นรอบรูปถัดออกมาเป็นรูปกึ่งปักปักซึ่งมีลักษณะเป็นครึ่งวงกลมซ้อนกัน 2 ชั้น บริเวณส่วนโค้งของรูปด้านซ้ายและขวามีเส้นตรงแนวตั้งติดอยู่และต่อจากนั้นเป็นเส้นตรงต่อออกไปเชื่อมกับลายกึ่งปักปักจากลวดลายในแนวนอน ส่วนลายกึ่งปักปักที่อยู่ด้านบนและล่างจะมีเส้นตรงต่อออกไปเชื่อมต่อกับลายในแนวตั้ง ถัดออกไปจากลายกึ่งปักปักเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสซ้อนกัน 2 ชั้น ตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + วางสลับระหว่างระหว่างลายกึ่งปักปัก มีเส้นปะเรียงผ่านกึ่งกลางรูปสี่เหลี่ยมดังกล่าวเป็นแนวเส้นรอบรูปของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเรียงอัฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 228 ลายหมีขอกอไผ่

ชื่อลาย หมีขอกอไผ่

ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

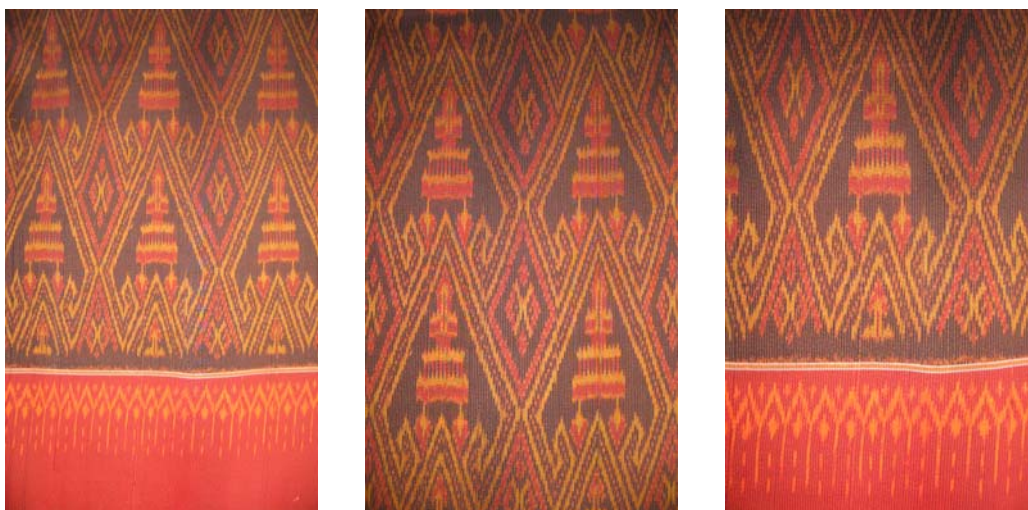
ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ โบราณ ต้นแบบมาจากต้นไผ่

ลายหลัก ลายกอไผ่จะอยู่ด้านล่างสุดของแถว ลักษณะจะเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้งเรียงต่อกัน ในแนวนอนมีขนาดความยาวลดหลั่นกันตรงกลางยาวที่สุด ปลายของเส้นตรงมีเส้นเฉียงต่ออยู่ ส่วนเส้นตรงกลางมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เหนือรูปกอไผ่ขึ้นไปเป็นรูปตัว V ค่ะ มีรูปขอลักษณะคล้ายรูป 1 เรียงตามเส้นด้านบน ตรงมุมมีเส้นตรงแนวตั้งต่อออกไปที่ปลายเส้นมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนติดอยู่ รูปนี้จะครอบรูปกอไผ่อยู่ เหนือรูปนี้ขึ้นไป เป็นรูป W ครอบอยู่อีกทีตรงมุมด้านในของรูปตัว W มีรูปวงกลมวางอยู่ ถัดลงมาจากรูป W เป็นรูปตัว E ค่ะวางอยู่ทั้ง 2 ด้าน ตรงบริเวณส่วนต่อของลายตัว E กับลายถัดไปในแนวนอน ตรงกึ่งกลางเป็นเส้นตรงแนวตั้งตรงปลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ส่วนด้านล่างตรงช่องว่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปวงกลมเรียงสลับกับรูปเส้นตรงแนวตั้งตามแนวของเส้นตรงแนวนอน

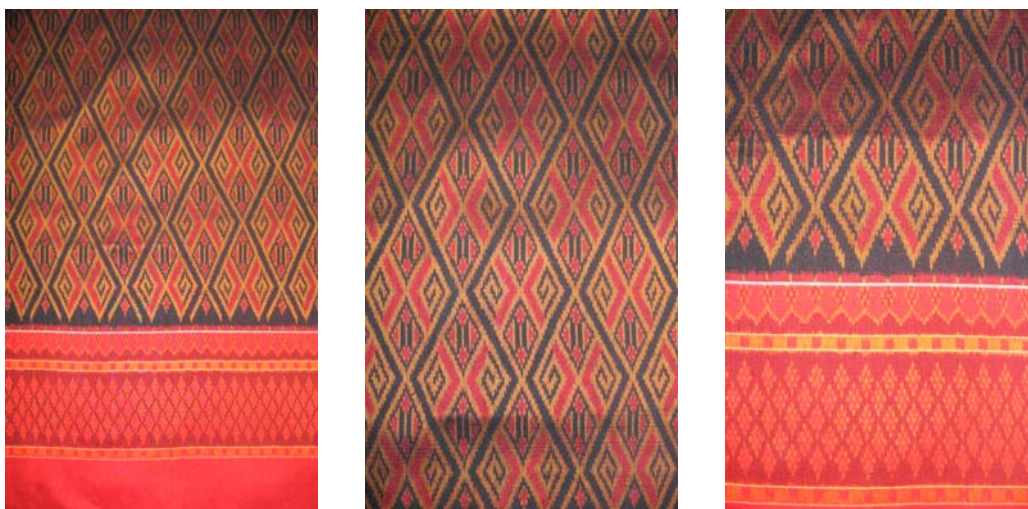
การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 229 ลายหมี่ขอธาตุ

- ชื่อลาย หมี่ขอธาตุ
- ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี
- ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
- ลักษณะลวดลาย จากศาสนา
- รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากจอมธาตุ บรรจุกระดูกคนตาย
- ลายหลัก แถวที่ 1 ลักษณะของลายธาตุบรรจุอยู่ในรูปคล้ายรูปหัวใจกลับหัวลง ลายธาตุมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดลดหลั่นวางเรียงกันขึ้นไปตามแนวตั้ง 3 ชั้น เหนือขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าด้านบนมีรูปสามเหลี่ยมต่อกันอยู่ลักษณะคล้ายยอดของธาตุฐานล่างทั้งซ้ายและขวามีเส้นตรงแนวตั้งต่อลงมาตรงปลายมีรูปหัวใจต่ออยู่ที่ปลาย ถัดลงไปเป็นรูปตัว V คว่ำภายในเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้งตรงปลายมีรูปสามเหลี่ยมติดอยู่ ด้านล่างทั้งซ้ายและขวาเป็นรูปสามเหลี่ยมวางอยู่ เส้นรอบรูปของรูปหัวใจเป็นลักษณะคล้ายรูป ใ. กลับหัว หันหน้าเข้าหากันเป็นรูปคล้ายรูปหัวใจ การจัดวางลวดลายเป็นการเรียงตามแนวเส้นตรงแนวนอน ระหว่างลวดลายจะมีช่องว่างอยู่ทั้งบนและล่าง จะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางรูปเป็นรูปตัว X มุมด้านซ้ายและขวาเป็นรูปสามเหลี่ยมวางอยู่ ส่วนมุมด้านบนและล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน แถวที่ 2 ลักษณะเหมือนแถวที่ 1 แต่ด้านล่างของลายที่เป็นรูปตัว V คว่ำจะเป็นส่วนยอดของลวดลายแถวแรกแทรกเข้ามาแทน
- การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวตั้ง
- การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 230 ลายหมี่ขอลอง

ชื่อลาย หมี่ขอลอง

ที่มา นางนงคราญ แป้วไธสง อายุ 53 ปี

ที่อยู่ 261 หมู่ที่ 14 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากขอเกี่ยวต่าง ๆ แต่เนื่องจากมัดไปมัดมาหลาย ๆ ขอหันไปคนละทางเวลามัด ทำให้ผู้มัดสับสนหลงลืม จึงได้ชื่อดังกล่าว

ลายหลัก ลวดลายถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะลวดลายมุมด้านซ้ายและขวาเป็นรูปลักษณะคล้ายขอรูปเลข 1 ซดอยู่ในมุม ถัดออกมาเป็นรูป $>$ และ $<$ ตรงกลางรูปเป็นรูปตัว X ตรงมุมด้านบนและล่างเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้งตรงปลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านซ้ายและขวาเป็นรูปสามเหลี่ยมตะแคง ลายทั้งหมดเรียงตัวในรูปแบบของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเรียงอูฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีดำประกอบ

ภาพประกอบ 231 ลายหมีเขี้ยวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์

ชื่อลาย หมีเขี้ยวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์

ที่มา นางนงคราญ แป้วไธสง อายุ 53 ปี

ที่อยู่ 261 หมู่ที่ 14 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ เขี้ยวหรือฟันเลื่อยเป็นต้นแบบของลวดลาย

ลายหลัก ลวดลายถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน แบ่งลายออกเป็น 3 ชั้น ชั้นแรกเป็นรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกันตามแนวเส้นรอบรูปลักษณะเป็นลายเขี้ยวเลื่อยหรือฟันเลื่อย ชั้นที่ 2 เป็นเส้นตรงรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนถัดเข้าไปเป็นรูปขอลักษณะเหมือน ใ. วางสอดประสานกันตรงบริเวณมุมของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนทั้งบนและล่าง ต่อจากลายขอเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + วางอยู่ใกล้มุมซ้ายและขวาทั้งด้านบนและด้านล่าง ส่วนมุมทั้ง 4 มุมเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่ ชั้นในสุดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเรียงกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนภายในตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + การจัดวางเรียงลวดลายเป็นลักษณะการวางเรียงในแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียวและสีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 232 ลายคุณนาย

ชื่อลาย คุณนาย

ที่มา นางบุญตี ดาวโธสง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว่า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

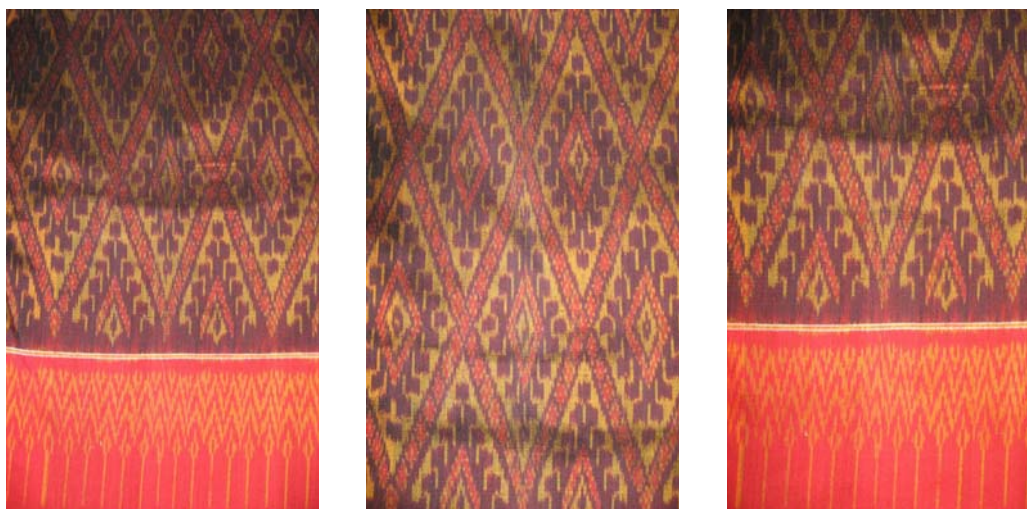
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์

ลายหลัก ลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะภายในรูปเป็นลายรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกันตามแนวเส้นรอบรูปลักษณะคล้ายเส้นหยักฟันปลา ตรงมุมยอดของรูปสามเหลี่ยมมีเส้นลักษณะคล้ายตัว L ต่อยื่นออกมา ตรงกลางของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น ตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + เส้นรอบรูปของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ เรียงต่อกันตามแนวเส้นรอบรูป ลักษณะของเส้นรอบรูปเป็นการใช้เส้นรอบรูปร่วมกันของลาย การวางเรียงลวดลายเป็นการวางแบบในแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 233 ลายคุณนาย

ชื่อลาย คุณนาย

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

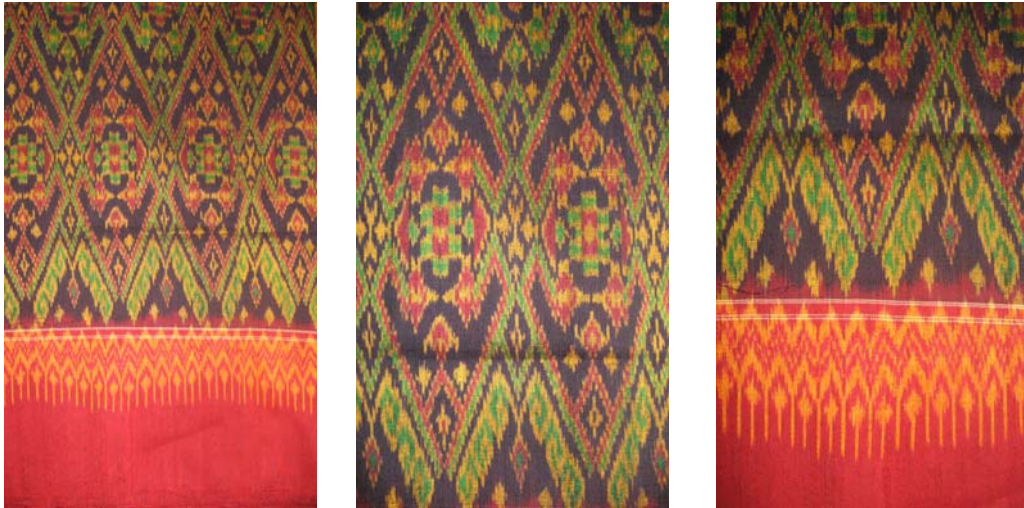
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์

ลายหลัก ลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะภายในรูปเป็นลายรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกันตามแนวเส้นรอบรูปลักษณะคล้ายเส้นหยักฟันปลา ตรงมุมยอดของรูปสามเหลี่ยมมีเส้นลักษณะคล้ายตัว L ต่อยื่นออกมา ตรงกลางของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น ตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + เส้นรอบรูปของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ เรียงต่อกันตามแนวเส้นรอบรูป ลักษณะของเส้นรอบรูปเป็นการใช้เส้นรอบรูปร่วมกันของลาย การวางเรียงลวดลายเป็นการวางแบบในแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 234 ลายหมี่นาค

ชื่อลาย หมี่นาค

ที่มา นางนงคราญ แป้วไธสง อายุ 53 ปี

ที่อยู่ 261 หมู่ที่ 14 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากศาสนา

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากรูปนาค ที่เขียนตามโบสถ์ต่าง ๆ

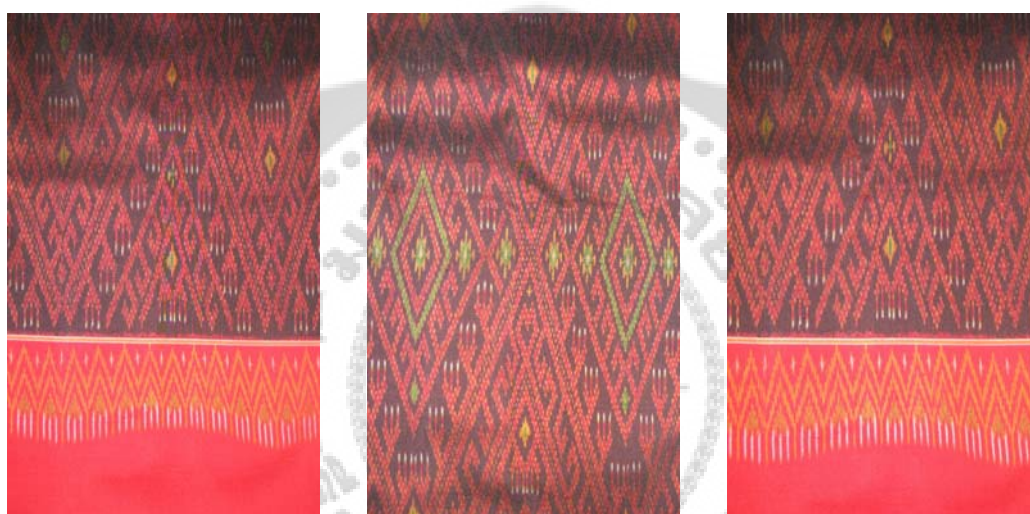
ลายหลัก ตัวพญานาคเป็นขอลคล้ายตัว ใ ตะแคงหันหน้าเข้าหากันตรงหางติดหันลักษณะ

คล้ายรูปหัวใจ ส่วนหัวของพญานาคคล้ายรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมุมด้านบนมีเส้นต่อออก 2 เส้น คล้ายหงอนของพญานาค มุมด้านบนนอกมีเส้นต่อออกมาคล้ายเป็นปากของพญานาค ด้านล่างมุม ภายในของรูปหัวใจเป็นรูปวงกลมมีเส้นต่อออกมาทั้งด้านบนและด้านล่าง ด้านซ้ายและด้านขวา เหนือขึ้นไปเป็นรูปตัว V คว่าครอบรูปดังกล่าวอยู่ ด้านข้างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่ข้างละ 1 รูป มุมของรูปตัว V เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีเส้นตรงแนวตั้งต่อที่มุมบนและมุมซ้าย - ขวา ระหว่างลวดลายนาคส่วนที่เชื่อมต่อกันเป็นลักษณะคล้ายตัว V คว่า ภายในมุมบนสุดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + ถัดลงมาด้านซ้ายและขวาเป็นรูปขอลลักษณะเหมือนเลข 1 เรียงต่อกันด้านละ 3 ตัวเป็นแนวเส้นเฉียง จะมีเส้นเชื่อมระหว่างลายทั้ง 2 ด้านเป็นลักษณะรูปตัว V มุมด้านล่างมีเส้นต่อลงมาตรงปลายเส้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน แถวถัดขึ้นไปด้านบนจากลายพญานาค เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าในแนวตั้งและมีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางพาดในแนวนอนทั้งบนและล่าง ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านซ้ายและขวาของรูปดังกล่าวเป็นรูปสามเหลี่ยมตะแคง ด้านในระหว่างรูปสามเหลี่ยมกับรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าข้างต้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนติดอยู่ รูปนี้จะวางสลับกับรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนภายในมุมด้านซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ ส่วน

มุมบนและล่างเป็นรูปตัว V มีเส้นเชื่อมต่อกันเหนือรูปตัว V เป็นจุดเล็ก ๆ แถวถัดขึ้นไปจากลวดลายนี้ เป็นรูปพญานาคลักษณะเหมือนแถวแรกแต่จะวางในลักษณะกลับหัวกัน จึงทำให้ลวดลายมีลักษณะคล้ายรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดใหญ่ การวางลายจะวางในลักษณะเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีเขียว สีเหลือง ใช้สีแดงและสีดำประกอบ

ภาพประกอบ 235 ลายหมี่ของพลู

ชื่อลาย หมี่ของพลู

ที่มา นางประคอง ภาสะฐิติ อายุ 65 ปี

ที่อยู่ 9 หมู่ที่ 13 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

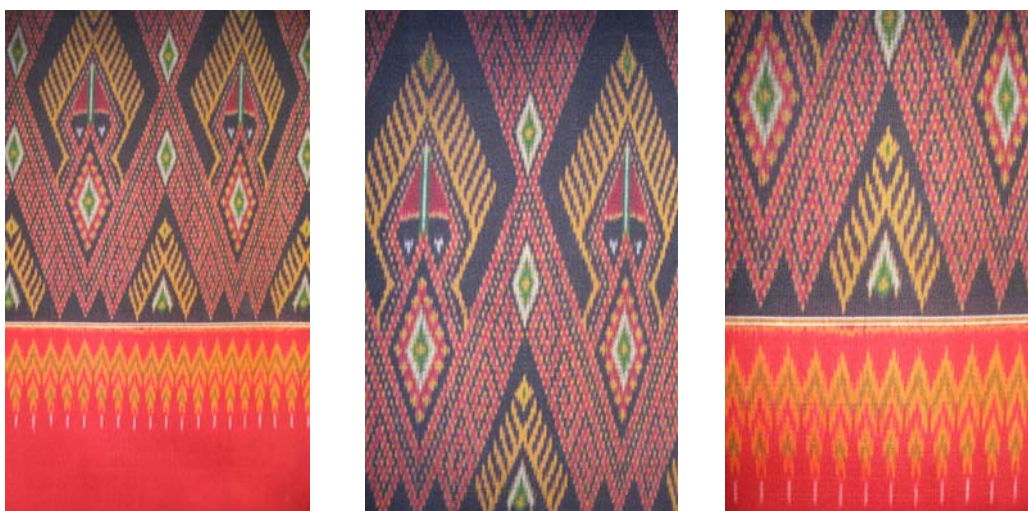
รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากของใส่หมากพลูสมัยก่อนที่ทำจากเขาควาย ลายของพลูส่วนใหญ่จะใช้เป็นลายประกอบในชิ้นดินเผา

ลายหลัก ลายหลักแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ แบบที่ 1 ลวดลายจะวางเรียงในรูปสามเหลี่ยม ภายในจะแบ่งลวดลายออกเป็น 4 ชั้นด้วยกัน ชั้นที่ 1 เป็นรูปขอลักษณะคล้าย 1 วางสลับกลับหัวกลับหางหันหน้าเข้าหากันเรียงตามแนวเส้นรอบรูป ตรงมุมยอดเป็นจุดเล็ก ๆ ชั้นที่ 2 เป็นรูปของพลูมีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยม ด้านฐานมีเส้นตรงต่อออกมา 3 เส้นมุมบนมีเส้นเฉียงต่อเชื่อมกับ

แนวเส้นรอบรูป วางเรียงกันตามแนวเส้นรอบรูป ตรงมุมยอดเป็นสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้ง ชั้นที่ 3 เป็นรูปขอลักษณะคล้ายตัว 1 กลับหัวเรียงต่อกันตามแนวเส้นรอบรูป ชั้นที่ 4 เป็นรูปลักษณะคล้ายตัว V คว่า มุมยอดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีเส้นแนวตั้งอยู่ตรงกลางถัดลงมาเป็นรูปของพลา 2 อันวางอยู่คู่กัน ลายแบบที่ 1 นี้จะวางอยู่ด้านล่างสุดของลวดลายและบนสุดของลวดลาย แบบที่ 2 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดใหญ่ความยาวเต็มผืนผ้า ลักษณะลวดลายภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะแบ่งลายออกเป็น 3 ชั้น ชั้นที่ 1 เป็นรูปของพลาที่มีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยม ด้านฐานมีเส้นตรงต่อออกมา 3 เส้นมุมบนมีเส้นเฉียงต่อเชื่อมกับแนวเส้นรอบรูป วางเรียงกันตามแนวเส้นรอบรูป ชั้นที่ 2 เป็นรูปขอลักษณะคล้ายตัว 1 กลับหัวเรียงต่อกันตามแนวเส้นรอบรูป ตรงมุมซ้ายและขวา ซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีขนาดใหญ่กว่ารูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนที่อยู่มุมด้านบนและด้านล่าง ชั้นที่ 3 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 3 ชั้นตรงกลางเป็นรูปจุดเล็ก ๆ ลักษณะการวางลายเป็นการวางเรียงในแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียวและสีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 236 ลายพานพุ่ม

ชื่อลาย พานพุ่ม

ที่มา นางแสงเดือน ออมโธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

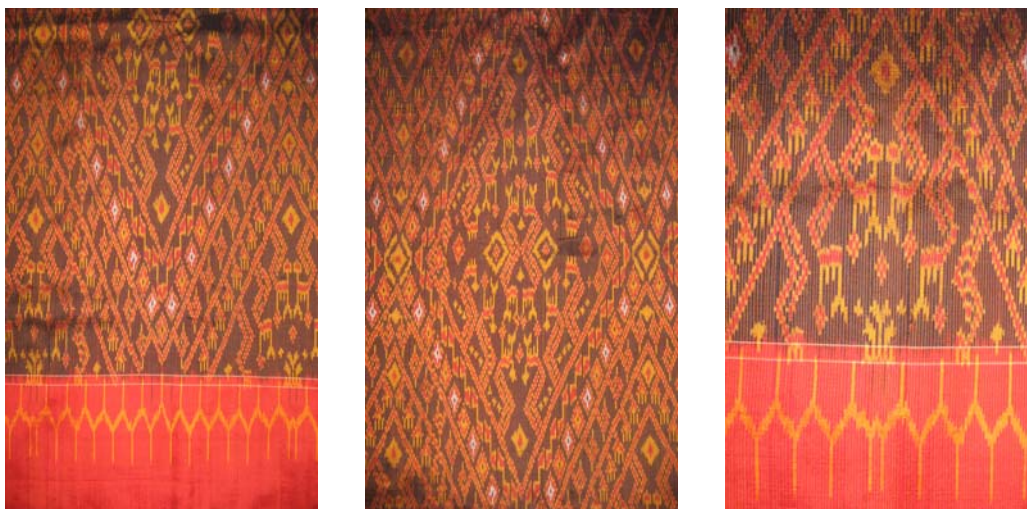
ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ ประยุกต์ ต้นแบบจากลักษณะของพานพุ่ม

ลายหลัก ลักษณะลวดลายถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ซึ่งเกิดจากการวางเส้นหยักฟันปลาซ้อนกันขึ้นไปในแนวตั้ง ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมุมด้านล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีจุดเล็ก ๆ เรียงตัวกันตามแนวเส้นรอบรูป เหนือขึ้นไปเป็นรูปตัว V ครึ่ง ถัดขึ้นไปอีกเป็นรูปคล้ายรูปหัวใจคว่ำมีเส้นตรงแบ่งครึ่งรูปหัวใจ ด้านซ้ายและขวาของเส้นเป็นรูปสามเหลี่ยม ด้านนอกของรูปหัวใจจะมีเส้นตรงแนวเฉียงต่อออกมาจำนวนด้านละ 9 เส้น ตรงกลางเป็นรูปตัว V เหนือรูปตัว V เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เส้นรอบรูปที่เป็นเส้นหยักฟันปลามีลักษณะลายขอรูป 1 เรียงต่อกัน มุมบนและล่างทั้งซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน แถวกลางสุดเป็นลายลักษณะตัว V คว่ำมีเส้นตรงต่อออกมาจากขาทั้ง 2 ข้าง ข้างละ 2 เส้นถัดขึ้นไปเป็นรูปตัว V มีเส้นตรงเชื่อมต่อกับลายข้างต้นถัดขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านล่างทั้งซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเรียงอัฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียวและสีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 237 ลายหมี่นาคแปดสิบเอ็ด

ชื่อลาย หมี่นาคแปดสิบเอ็ด

ที่มา นางนงคราญ แปงไธสง อายุ 53 ปี

ที่อยู่ 261 หมู่ที่ 14 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากศาสนา

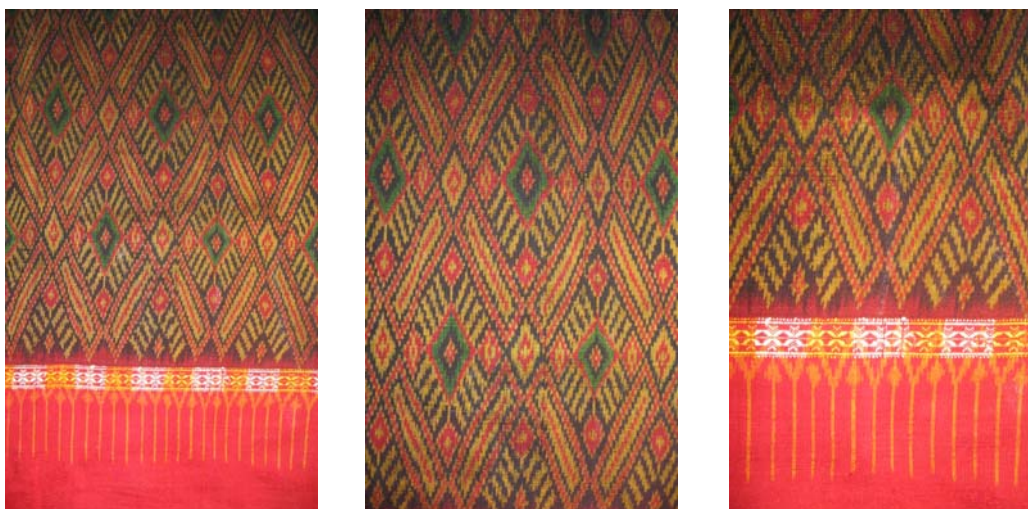
รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากบันไดโบสถ์ในสมัยโบราณ ซึ่งมักประดิษฐ์เป็นรูปตัวนาค โดยหางนาคจะทอดลงมาจากตัวโบสถ์ หัวนาคจะอยู่ที่บันไดชั้นสุดท้าย ประกอบด้วยลายโคมที่ยี่สิบเอ็ดและลายต้นดอกไม้ เป็นการมัดหมี่ 81 ลำ ซึ่งประกอบด้วยลายไม้คัตตาหนู ลายกาบิน ลายบักจับ ลายชองพลู ลายโคมแก้ว ลายเอี้ยคองปอ เป็นต้น

ลายหลัก ลวดลายหลักประกอบด้วยลายอยู่ 2 รูปแบบ คือ แบบที่ 1 อยู่บริเวณแฉกล่างสุดและแฉกบนสุดของลวดลายบนผืนผ้า ลักษณะลวดลายจะเป็นลายที่ถูกบรรจุอยู่ในรูปสามเหลี่ยมที่เรียงต่อกันในแนวเส้นตรงแนวนอนคล้ายเส้นหยักฟันปลา โดยแบ่งลวดลายภายในเป็น 3 ชั้น ชั้นแรกเป็นรูปขอลักษณะเป็นรูป 1 กลับหัวห้อยหัวลงมีเส้นตรงแนวตั้งต่อออกมาจากด้านบนและด้านล่าง เรียงต่อกันตามแนวของเส้นรอบรูป ชั้นที่ 2 เป็นลายชองพลู มีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยม ด้านฐานมีเส้นตรงต่อออกมา 3 เส้นมุมบนมีเส้นเฉียงต่อเชื่อมกับแนวเส้นรอบรูป วางเรียงกันตามแนวเส้นรอบรูปตรงมุมยอดเป็นสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ชั้นที่ 3 เป็นรูปพญานาคห้อยหัวลง ลักษณะของพญานาคคล้ายตัว S ตรงปลายมีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านล่างของรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีเส้นตรงต่อออกมา 4 เส้นแรกและเส้นสุดท้ายยาวที่สุด ปลายของเส้นแรกมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนต่ออยู่ ส่วนปลายเส้นสุดท้ายมีรูปตัว V คว่ำต่ออยู่ ลักษณะเหมือนหงอนพญานาค แต่ละด้านมีพญานาคห้อยอยู่ด้านละ 3

ตัว มุมยอดของรูปสามเหลี่ยมเหนือรูปพญานาคขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ถัดลงมาด้านล่างสุดเป็นรูปเส้นตรง 3 เส้นวางเรียงกันเส้นกลางยาวที่สุดปลายเส้นกลางมีรูปตัว V ต่ออยู่ ด้านข้างรูปตัว V เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ ส่วนเส้นด้านข้างทั้งซ้ายและขวาที่ปลายมีรูปเส้นเฉียงต่ออยู่ และตรงมุมฐานมีจุดเล็ก ๆ รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่ทั้ง 2 มุม ลวดลายหลักแบบที่ 2 ซึ่งเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดใหญ่ความยาวของรูปเท่ากับความยาวของผืนผ้า ลักษณะลวดลายจะถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนโดยแบ่งลายออกเป็น 4 ชั้น คือ ชั้นที่ 1 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางเรียงกันตามแนวของเส้นรอบรูปตรงมุมด้านซ้ายและขวาเป็นรูปเส้นโค้งครอบรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนไว้ ตรงกลางรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปวงกลม ชั้นที่ 2 เป็นชั้นของลายไม้คัตตาหนู ลักษณะไม้คัตตาหนูเป็นเส้นตรงแนวตั้งตรงปลายมีรูปสี่เหลี่ยมคางหมูต่ออยู่ทั้ง 2 ด้าน วางเรียงกันตามแนวของเส้นรอบรูป ชั้นที่ 3 เป็นชั้นของพญานาค ซึ่งมีลักษณะคล้ายตัว S ตรงปลายมีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าต่ออยู่มุมด้านล่างมีเส้นตรงต่อลงมาปลายเส้นตรงมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ ต่ออยู่ ลักษณะเป็นคราของพญานาค ส่วนด้านบนมีเส้นตรงต่อขึ้นไป 4 เส้น เส้นที่นอกสุด 2 เส้นยาวที่สุด เส้นแรกปลายจะต่อด้วยรูปตัว V เส้นที่ 2 มีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ ต่ออยู่ลักษณะเป็นหงอนของพญานาค พญานาคจะเรียงต่อกันตามแนวเส้นรอบรูปด้านละ 3 ตัว ลักษณะหันหน้าเข้าหากัน มุมทั้ง 4 ด้านเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ระหว่างตัวพญานาคจะมีรูปเครื่องหมาย + เรียงต่อกัน 3 รูปวางอยู่ ซึ่งลักษณะนี้เป็นลายกาบิน ชั้นที่ 4 ชั้นในสุดเป็นชั้นของพญานาคเช่นกัน ลักษณะของพญานาคคล้ายตัวเลข 3 หันหน้าชนกัน ปลายของตัวเลข 3 ทั้งบนและล่างมีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าติดอยู่ด้านบนของรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีเส้นตรงต่อขึ้นไป 4 เส้น เส้นที่นอกสุด 2 เส้นยาวที่สุด เส้นแรกปลายจะต่อด้วยรูปตัว V เส้นที่ 2 มีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ ต่ออยู่ลักษณะเป็นหงอนของพญานาค ด้านล่างตรงกลางของรูปหัวพญานาคที่ชนกัน มีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ วางอยู่ทั้งด้านบนและด้านล่าง ส่วนด้านซ้ายและขวาของตัวพญานาคเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางซ้อนกัน 2 ชั้น การจัดวางของลวดลายเป็นการวางแบบเรียงกันตามแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 238 ลายปักแปบเก็บตีนดาว

ชื่อลาย หมี่ปักแปบเก็บตีนดาว

ที่มา นางนงคราญ แป้วไธสง อายุ 53 ปี

ที่อยู่ 261 หมู่ที่ 14 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

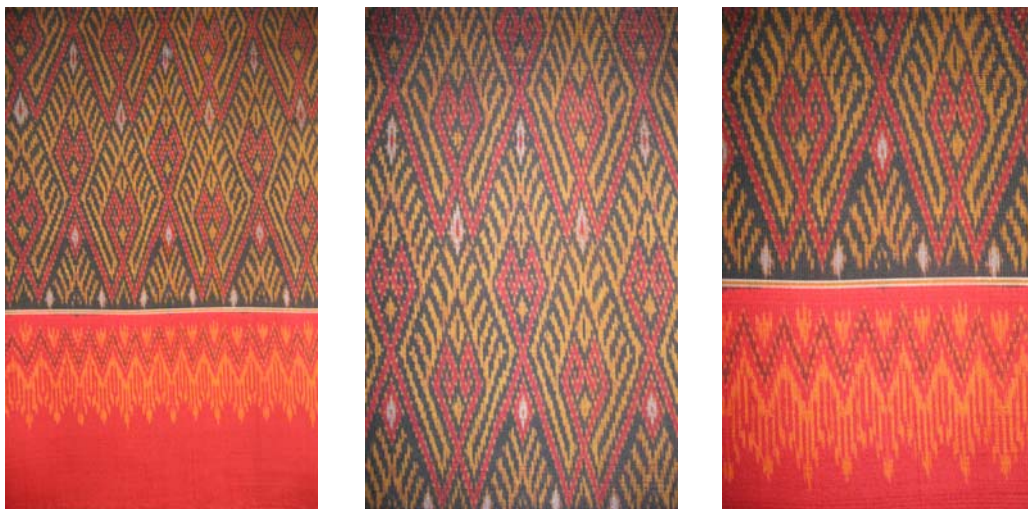
ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากถั่วแปบฝักใหญ่ ประกอบด้วย ลายโคมห้า โคมเจ็ด และลายก้อไผ่ชนกัน

ลายหลัก ลักษณะฝักปักแปบเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าตรงกลางมีเส้นตรงลากผ่านตามแนวยาว วางอยู่ในกรอบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า วางเรียงกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มุมทั้ง 4 มุมเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 3 ชั้น แต่ละด้านของรูปสี่เหลี่ยมดังกล่าวมีเส้นเฉียงยื่นออกมาด้านละ 4 เส้นมุมด้านซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + ส่วนมุมบนและล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเช่นกันแต่มีเส้นตรงต่อเชื่อมกับมุมบนและล่างรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนที่อยู่ตรงกลาง การจัดวางเรียงตามแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียวประกอบ

ภาพประกอบ 239 ลายหมีหวิกล้าย

ชื่อลาย หมีหวิกล้าย

ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากพืช

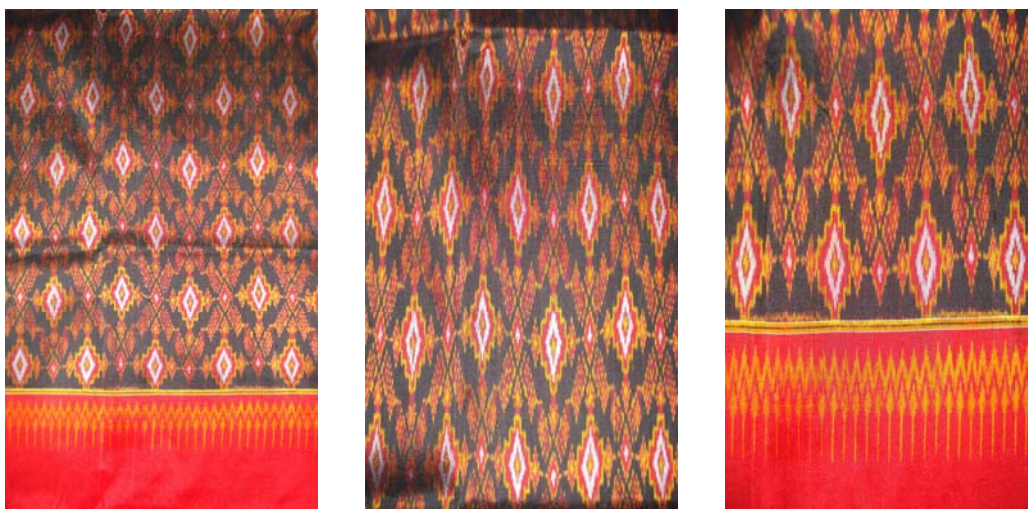
รูปแบบ โบราณ ต้นแบบลายมาจากลักษณะของหวิกล้าย

ลายหลัก ลายหวิกล้ายบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะลายด้านล่างเป็นขอรูป 1

หันหน้าเข้าหากันลักษณะเป็นรูปหัวใจ ภายในรูปหัวใจด้านล่างมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เนื้อรูปหัวใจขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางรูปเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้ง มุมด้านล่างของรูปหัวใจมีเส้นลักษณะคล้ายตัว W ต่ออยู่ หางของตัว W ลากยาวไปเชื่อมกับรูปหัวใจของลายแถวด้านบนทั้งด้านซ้ายและขวา เนื้อรูปหัวใจขึ้นไปเป็นรูปหวิกล้ายลักษณะคล้ายรูปตัว V คว่ำครอบรูปหัวใจอยู่ด้านแต่ละด้านของรูปตัว V มีเส้นเฉียงยื่นต่อออกมาด้านละ 7 เส้นลักษณะเป็นผลกล้าย ตรงกลางเนื้อผลกล้ายขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซึ่งวางอยู่มุมบนสุดพอดี ปลายของตัว V มีเส้นต่อลากยาวออกเชื่อมต่อกับหวิกล้ายของแถวบนทั้งด้านซ้ายและขวา การจัดวางลวดลายเป็นการเรียงแบบเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเรียงอิฐ

การใช้สีโครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 240 ลายหมี่พระเทพ

ชื่อลาย หมี่พระเทพ

ที่มา นางนงคราญ แป้วไธสง อายุ 53 ปี

ที่อยู่ 261 หมู่ที่ 14 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

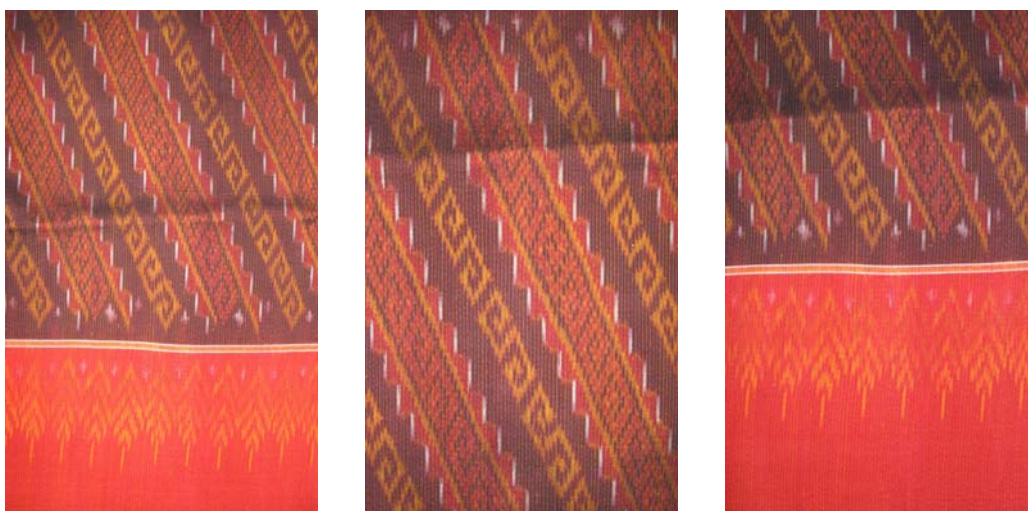
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์ แกะลายมาจากผ้าทรงของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ จึงเรียกว่า “หมี่พระเทพ” ซึ่งรูปแบบเป็นลักษณะของลายดาวล้อมเดือน

ลายหลัก ลายตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าย่อมุมไม้สิบสองตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนภายในเป็นรูปเครื่องหมาย + ด้านซ้าย - ขวาและบน - ล่างของรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางติดอยู่ เส้นรอบรูปเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีจุดเล็ก ๆ กระจายอยู่ภายในเต็ม ในเรียงต่อกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มุมทั้ง 4 มุมมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้นวางอยู่ ลักษณะการจัดวางจะเป็นการวางแบบใช้เส้นรอบรูปพร้อมกัน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สีโครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 241 ลายหมี่ล่าย

ชื่อลาย หมี่ล่าย

ที่มา นางสาวรณิ สาระถี อายุ 33 ปี

ที่อยู่ 116 หมู่ที่ 12 บ้านโนนตะคร้อ ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

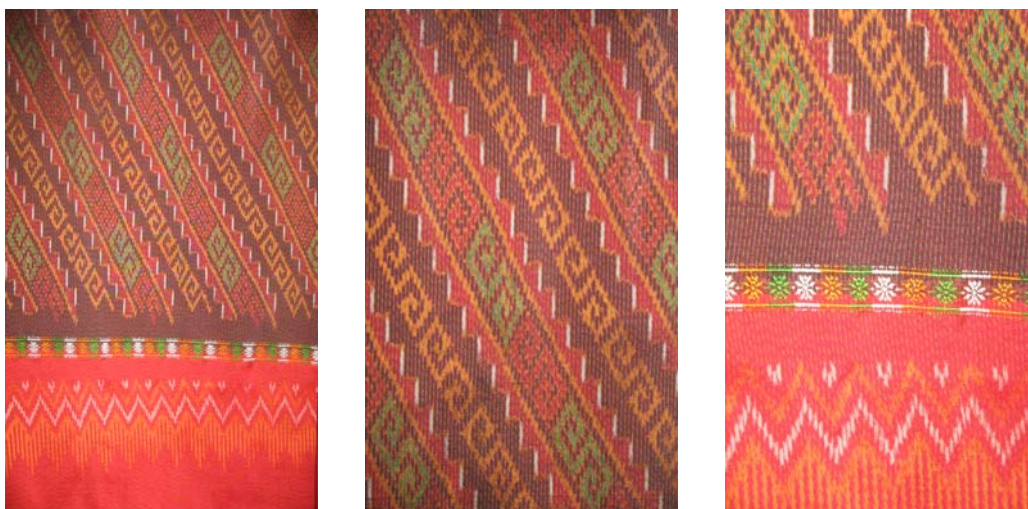
ลักษณะลวดลาย เรขาคณิต

รูปแบบ โบราณ

ลายหลัก ลักษณะลายเป็นเส้นขนานแนวเฉียงด้านนอกของเส้นขนานทั้งบนและล่างเป็นรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกันเป็นรูปเส้นหยักฟันปลาตามแนวเส้นขนาน ภายในเส้นขนานเป็นรูปขอลักษณะคล้ายตัว S เรียงต่อกันตามแนวของเส้นขนาน ลายที่คั่นระหว่างลายหลักเป็นลายขอลักษณะคล้ายตัว S เรียงต่อกันตามแนวของเส้นขนาน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวเฉียง

การใช้สีโครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 242 ลายหมี่ลายเก็บตีนดาว

ชื่อลาย หมี่ลายเก็บตีนดาว

ที่มา นางประคอง ภาสะฐิติ อายุ 65 ปี

ที่อยู่ 9 หมู่ที่ 13 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

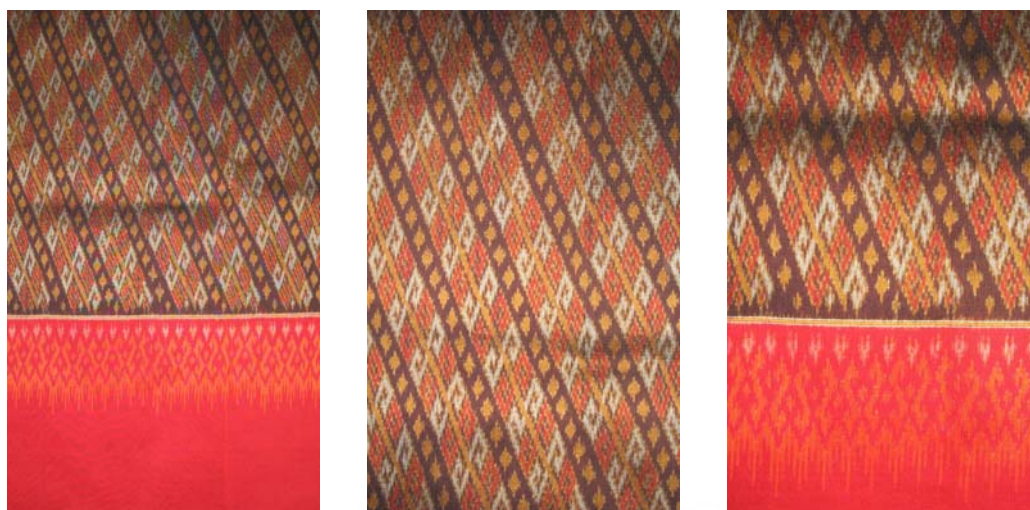
ลักษณะลวดลาย เรขาคณิต

รูปแบบ โบราณ เป็นลายขอลที่เรียงมองเป็นระเบียบ ส่ายล่าย ในภาษาอีสานแปลว่าเป็น เรียงระเบียบ

ลายหลัก ลักษณะลายเป็นเส้นขนานแนวเฉียงด้านนอกของเส้นขนานทั้งบนและล่างเป็นรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกันเป็นรูปเส้นหยักฟันปลาตามแนวเส้นขนาน ภายในเส้นขนานเป็นรูปขอ ลักษณะคล้ายตัว S เรียงต่อกันตามแนวของเส้นขนาน ลายที่คั่นระหว่างลายหลักเป็นลายขอลักษณะคล้ายตัว S เรียงต่อกันตามแนวของเส้นขนาน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวเฉียง

การใช้สีโครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 243 ลายหมี่ล่าย

ชื่อลาย หมี่ล่าย

ที่มา นางสะอาด ศิลป์ประกอบ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 12 หมู่ที่ 3 บ้านเก่าโก ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

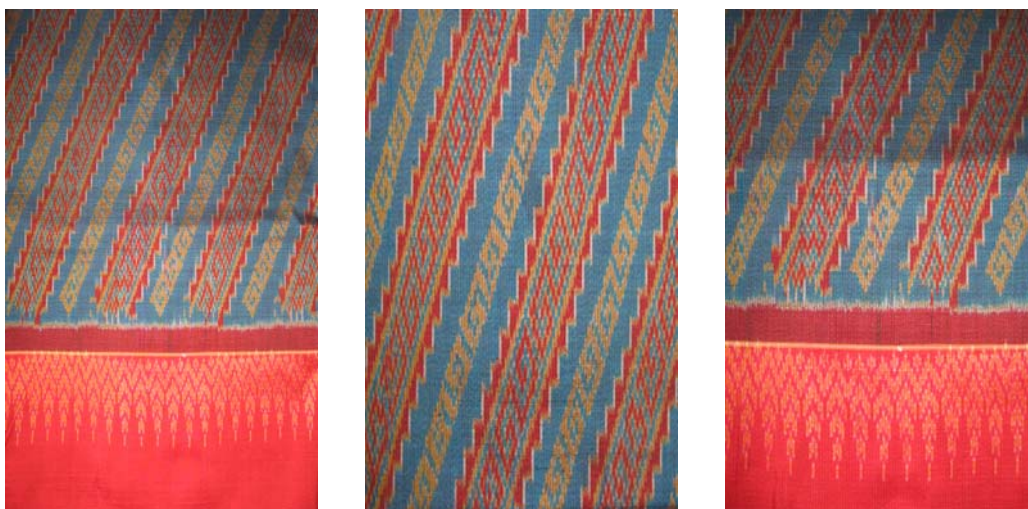
ลักษณะลวดลาย เรขาคณิต

รูปแบบ โบราณ เป็นลายขลุ่ยเรียงมองเป็นระเบียบ ส่ายล่าย ในภาษาอีสานแปลว่าเป็นเรียงระเบียบ

ลายหลัก ลายหลักเป็นรูปขอลักษณะคล้ายตัว S เรียงต่อกันตามแนวเส้นเฉียง มีเส้นตรงลากผ่านกึ่งกลางรูปตลอดความยาวของลาย ลายคั่นระหว่างลายหลักเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เรียงต่อกันตามแนวเส้นเฉียง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวเฉียง

การใช้สีโครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 244 ลายหมี่ล่าย

ชื่อลาย หมี่ล่าย

ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

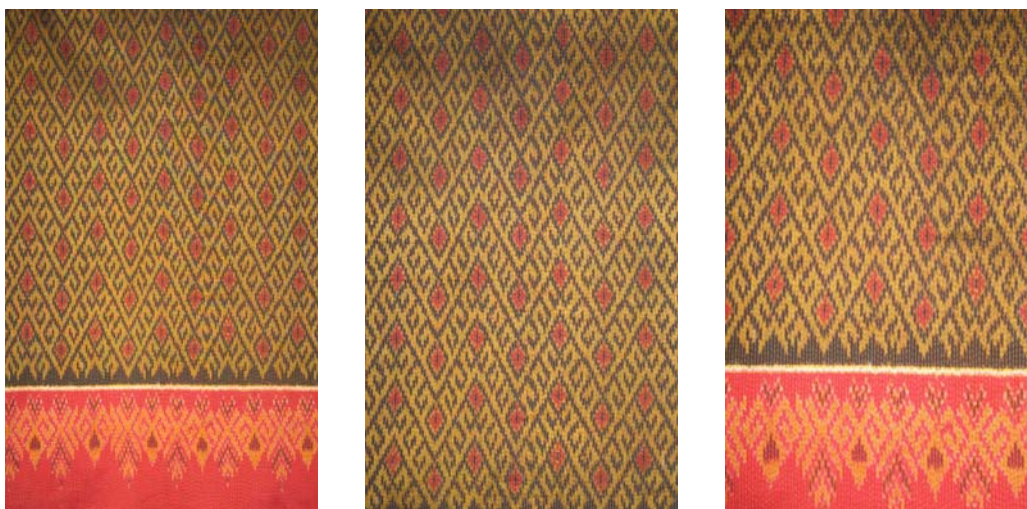
ลักษณะลวดลาย เรขาคณิต

รูปแบบ โบราณ เป็นลายขอลที่เรียงมองเป็นระเบียบ ส่ายล่าย ในภาษาอีสานแปลว่าเป็นเรียงระเบียบ

ลายหลัก ลักษณะลายเป็นเส้นขนานแนวเฉียงด้านนอกของเส้นขนานทั้งบนและล่างเป็นรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกันเป็นรูปเส้นหยักฟันปลาตามแนวเส้นขนาน ภายในเส้นขนานเป็นรูปขอลลักษณะคล้ายตัว S เรียงต่อกันตามแนวของเส้นขนาน ลายที่คั่นระหว่างลายหลักเป็นลายขอลลักษณะคล้ายตัว S เรียงต่อกันตามแนวของเส้นขนาน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวเฉียง

การใช้สีโครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีแม่สีธรรมชาติ ได้แก่ สีแดง สีนํ้าเงิน สีเหลือง

ภาพประกอบ 245 ลายหมี่ลายพาน

ชื่อลาย หมี่ลายพาน

ที่มา นางสาวศอาด ศิลป์ประกอบ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 12 หมู่ที่ 3 บ้านเก่าโก ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

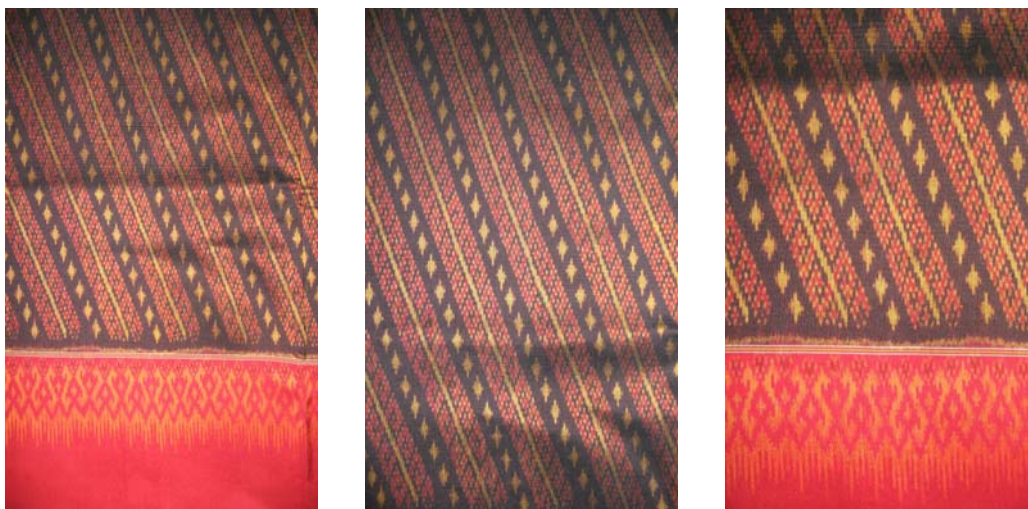
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ โบราณ

ลายหลัก ลักษณะลวดลายเป็นรูปตัว V คว่ำเรียงต่อกันเป็นรูปเส้นหยักฟันปลาตลอดความกว้างของผืนผ้า โดยเส้นหยักฟันปลา มีลักษณะลายขอรูปตัว 1 เรียงต่อกันด้านบนของเส้นหยักฟันปลามุมบนและล่างทั้ง 2 มุมเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้ง ลายด้านล่างสุดของแถว เป็นรูปตัว V คว่ำ มีรูปขอลักษณะเหมือนเลข 1 วางเรียงอยู่ด้านบนมุมบนมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นเส้นตรงแนวตั้ง รูปดังกล่าวมีลักษณะโดยรวมเป็นรูปสามเหลี่ยมที่แทรกอยู่ในช่องภายในของรูปตัว V คว่ำของลายหลัก

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สีโครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 246 ลายหมี่ลาย

ชื่อลาย หมี่ลาย

ที่มา นางสะอาด ศิลป์ประกอบ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 12 หมู่ที่ 3 บ้านเก่าโก ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

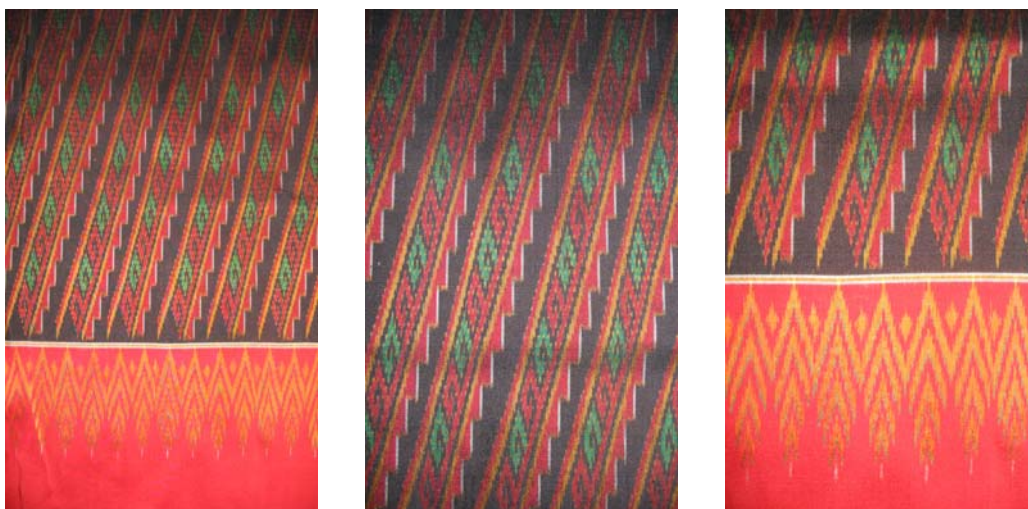
ลักษณะลวดลาย เรขาคณิต

รูปแบบ โบราณ เป็นลายขลุ่ยเรียงมองเป็นระเบียบ ส่ายล่าย ในภาษาอีสานแปลว่าเป็นเรียงระเบียบ

ลายหลัก ลายหลักเป็นรูปขอลักษณะคล้ายตัว S เรียงต่อกันตามแนวเส้นเฉียง มีเส้นตรงลากผ่านกึ่งกลางรูปตลอดความยาวของลาย ลายคั่นระหว่างลายหลักเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เรียงต่อกันตามแนวเส้นเฉียง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 247 ลายหมี่ล่าย

ชื่อลาย หมี่ล่าย

ที่มา นางนงคราญ แปงไธสง อายุ 53 ปี

ที่อยู่ 261 หมู่ที่ 14 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

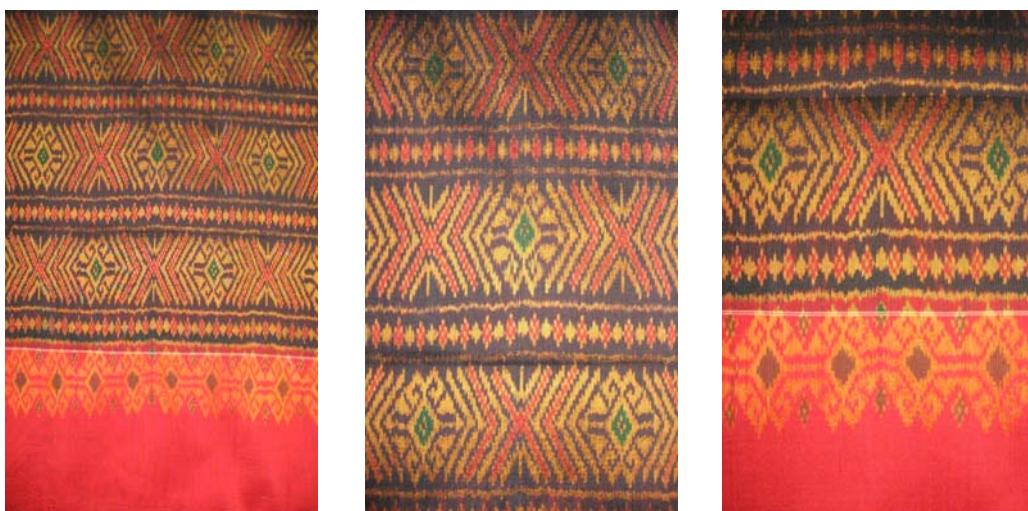
ลักษณะลวดลาย เรขาคณิต

รูปแบบ โบราณ เป็นลายขอลี่เรียงมองเป็นระเบียบ ส่ายล่าย ในภาษาอีสานแปลว่าเป็น เรียงระเบียบ

ลายหลัก ลายหลักเป็นเส้นขนานแนวเฉียง ด้านล่างเป็นรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกันเป็นรูป เส้นหยักฟันปลาเรียงตามแนวเส้นขนาน ด้านในเส้นขนานเป็นรูปขอลักษณะเหมือน 1 เรียงต่อกันตาม แนวเส้นขนาน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายใน ลักษณะแนวเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว ใช้สีขาวและสีเหลือง ประกอบ

ภาพประกอบ 248 ลายหมี่สาม

ชื่อลาย หมี่สาม

ที่มา นางนงคราญ แปงไธสง อายุ 53 ปี

ที่อยู่ 261 หมู่ที่ 14 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์

ลายหลัก ลักษณะของลวดลายวางเรียงตามแนวเส้นตรงแนวนอน โดยลวดลายมีรูปแบบเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + มุมบนและล่างมีเส้นตรงต่อออกไปปลายเส้นตรงมีขอรูปร่าง 1 หันหลังชนกันต่ออยู่ ถัดลงมาเป็นรูปสามเหลี่ยมวางอยู่ด้านละรูปทั้งด้านบนและด้านล่างรวม 4 รูป มุมด้านซ้ายและขวามีเส้นต่อออกไปมีรูปสามเหลี่ยมต่ออยู่ตรงปลาย ด้านข้างทั้งซ้ายและขวามีรูป < และ > เรียงต่อกันตามแนวนอน ด้านละ 4 เส้น ถัดไปเป็นรูปตัว X มุมด้านบนและล่างมีรูปตัว V มีเส้นตรงต่อออกจากมุมด้านใน วางซ้อนอยู่ ลายคั่นระหว่างแถวจะเป็นเส้นขนานแนวนอน ภายในเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางสลับกับวงกลมเรียงต่อกันตามยาวกว้างของผืนผ้า

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียวประกอบ

ภาพประกอบ 249 ลายไหมสีปองเก็บตีนดาว

ชื่อลาย ไหมสีปองเก็บตีนดาว

ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากช่องลมตามฝาบ้าน ในสมัยโบราณที่ทำไว้สำหรับมองออกมาข้างนอก หรือให้แสงแดดเข้าไปในห้องหรือตัวบ้าน ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า ช่องเอี่ยม

ลายหลัก ลักษณะลายเป็นรูปคล้ายเครื่องหมาย + ซึ่งมีขนาดด้านบนและล่างมีขนาดใหญ่กว่าด้านซ้ายและขวา ด้านบนและด้านล่างมีเส้นตรงต่อกันมา ตรงกลางเป็นรูปวงกลม รูปดังกล่าวบรรจุอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน วางเรียงกันตามแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 250 ลายหมี่หัวเสือ

ชื่อลาย หมี่หัวเสือ

ที่มา นางสะอาด ศิลป์ประกอบ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 12 หมู่ที่ 3 บ้านเก่าโก ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

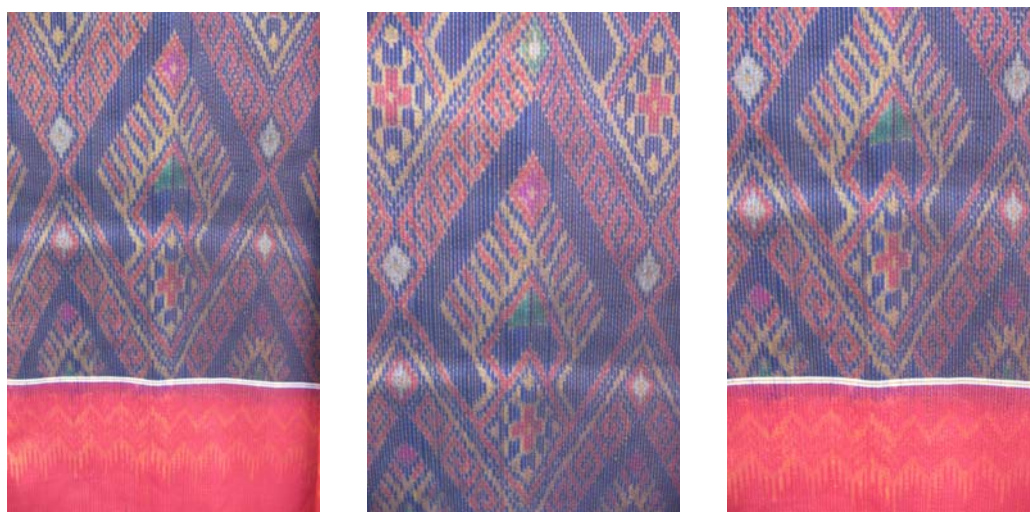
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ ดัดแปลงจากรูปแบบของหัวเสือ แกะลายมาจากหมอนอิง

ลายหลัก ลวดลายถูกบรรจุอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มุมด้านบนและด้านล่างเป็นรูปลักษณะคล้ายรูปหัวใจมีเส้นตรงต่อออกไปตรงปลายของเส้นตรงเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอยู่ตรงมุมพอดี โครงฐานของรูปหัวใจมีเส้นปะรูปตัว V ตรงกลางเป็นรูปคล้ายเลข 3 ตรงปลายทั้งด้านบนและด้านล่างมีรูปสามเหลี่ยมต่อกันอยู่ ลักษณะเลข 3 หันหลังชนกันตรงช่องว่างตรงกลางระหว่างเลข 3 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น ด้านซ้ายและขวาของรูปเลข 3 เป็นรูปตั้ง < และ > มีเส้นตรงแนวตั้งต่อตรงปลายทั้ง 2 ด้าน ช่องว่างระหว่างรูปเลข 3 และตั้ง < > จะเป็นเส้นปะเรียงต่อกันเป็นรูปตั้ง < และ > ถัดไปบริเวณมุมทั้งด้านซ้ายและขวาเป็นรูปเลข 1 กลับหัวตรงขามีรูปสามเหลี่ยมต่อกัน ด้านนอกของรูปสามเหลี่ยมมีเส้นตรงแนวตั้งต่อออกมา ตรงกลางรูปบริเวณหัวเลข 1 มีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนอยู่ด้านใน มุมทั้งซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น เส้นรอบรูปของสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นเส้นปะเรียงต่อกัน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในวงกลม โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีตรงข้าม ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีเขียว ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 251 ลายพานพุ่ม

ชื่อลาย พานพุ่ม

ที่มา นางบุญดี ดาวโธสง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์

ลายหลัก ลักษณะลวดลายถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ซึ่งเกิดจากการวางเส้นหยักฟันปลาซ้อนกันขึ้นไปในแนวตั้ง ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมุมด้านล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีรูปสามเหลี่ยมเรียงอยู่ตามเส้นรอบรูปตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + มีจุดเล็ก ๆ อยู่ภายใน เหนือขึ้นไปเป็นรูปตัว V คว่า ถัดขึ้นไปอีกเป็นรูปคล้ายรูปหัวใจคว่ำ ภายในรูปหัวใจมุมบนเป็นรูปสามเหลี่ยม ด้านนอกของรูปหัวใจจะมีเส้นตรงแนวเฉียงต่อออกมาจำนวนด้านละ 9 เส้น ตรงกลางเป็นรูปตัว V เหนือรูปตัว V เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เส้นรอบรูปที่เป็นเส้นหยักฟันปลามีลักษณะลายขอรูป 1 เรียงต่อกัน มุมบนและล่างทั้งซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน แถวล่างสุดเป็นลายลักษณะตัว V คว่ามีเส้นตรงต่อออกมาจากขาทั้ง 2 ข้าง ข้างละ 2 เส้น ถัดขึ้นไปเป็นรูปตัว V มีเส้นตรงเชื่อมต่อกับลายข้างต้นถัดขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านล่างทั้งซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเรียงอิฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียวและสีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 252 ลายกงเพชร

ชื่อลาย กงเพชร

ที่มา นางบุญดี ดาวโธสง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์

ลายหลัก เป็นลายลักษณะรูปแบบคล้ายรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงกลางรูปเป็นลายเครื่องหมาย + ถัดออกมาด้านนอกมุมด้านซ้ายและขวาเป็นรูปคล้ายรูปวงรีปลายแหลมวางอยู่และมีเส้นตรงลากผ่านกึ่งกลางรูปเชื่อมต่อกันลายถัดไปในแนวนอน ส่วนมุมด้านบนและล่างมีเส้นต่อยื่นออกมาตรงปลายเส้นตรงมีรูป 1 หันหลังชนกันต่ออยู่เหนือขึ้นไประหว่างกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านซ้ายและขวาของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนนี้มีรูปเครื่องหมาย + วางอยู่ทั้ง 2 ด้าน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีชมพู ใช้สีเขียวและสีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 253 ลายดอกไม้

ชื่อลาย ดอกไม้

ที่มา นางบุญตี ดาวโธสง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

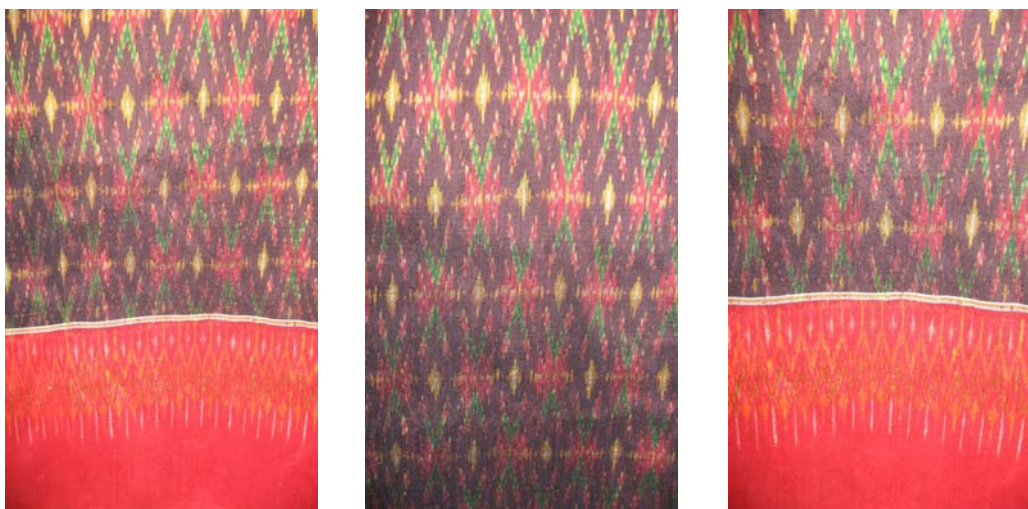
ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ ประยุกต์

ลายหลัก บรรจุอยู่ในเส้นขนานแนวตั้ง ภายในเป็นรูปเส้นโค้ง 2 เส้น วางชิดกันจนเกือบเป็นรูปวงกลม เหนือขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน 4 รูปเรียงต่อกันลักษณะคล้ายรูปดอกไม้ ตรงกลางเป็นเส้นตรงแนวตั้งเชื่อมต่อลายทั้ง 4 ด้านข้างของรูปดอกไม้เป็นรูปสามเหลี่ยมวางอยู่ทั้ง 2 ด้าน เหนือรูปดอกไม้ขึ้นไปเป็นรูปตัว V ค่ะครอปรูปดอกไม้ ลายดังกล่าววางเรียงกันในแนวตั้ง ส่วนลายคั่นจะเป็นลายที่อยู่ในเส้นขนานเช่นกันโดยจะเป็นลายสามเหลี่ยมหันมุมยอดชนกันวางสลับกับรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 3 ชั้น

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีชมพู สีเหลือง

ภาพประกอบ 254 ลายโคมเจ็ดประยุกต์

ชื่อลาย โคมเจ็ดประยุกต์

ที่มา นางบุญตี ดาวโธสง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

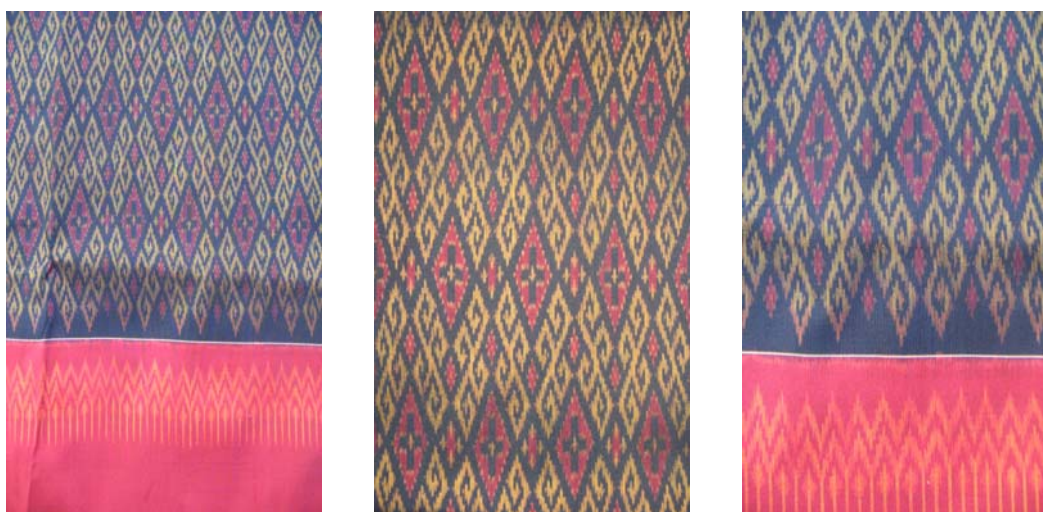
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์ ต้นแบบมาจากโคมที่ชาวอีสานนิยมปล่อยหรือจุดตอนออกพรรษา เช่น มัดหมี่ห้าลำ เรียกว่าโคมห้า มัดหมี่เจ็ดลำเรียกว่าโคมเจ็ด เป็นการเรียกตามมัดหมี่ที่มีมัด

ลายหลัก รูปแบบของโคมเจ็ดจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้ง ด้านซ้ายและขวามีรูปคล้ายตัว X มุมทั้งด้านซ้ายและขวามีรูปสามเหลี่ยม 2 รูปเรียงติดกันกันในแนวนอนวางซ้อนอยู่ ซึ่งรูปดังกล่าวจะวางแทรกไปถึงมุมล่างของรูปโคมเจ็ดของแถวถัดขึ้นไป

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว ใช้สีเหลืองประกอบ

ภาพประกอบ 255 ลายหมี่ขอสี่ปอง

ชื่อลาย หมี่ขอสี่ปอง

ที่มา นางบุญตี ดาวโธสง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

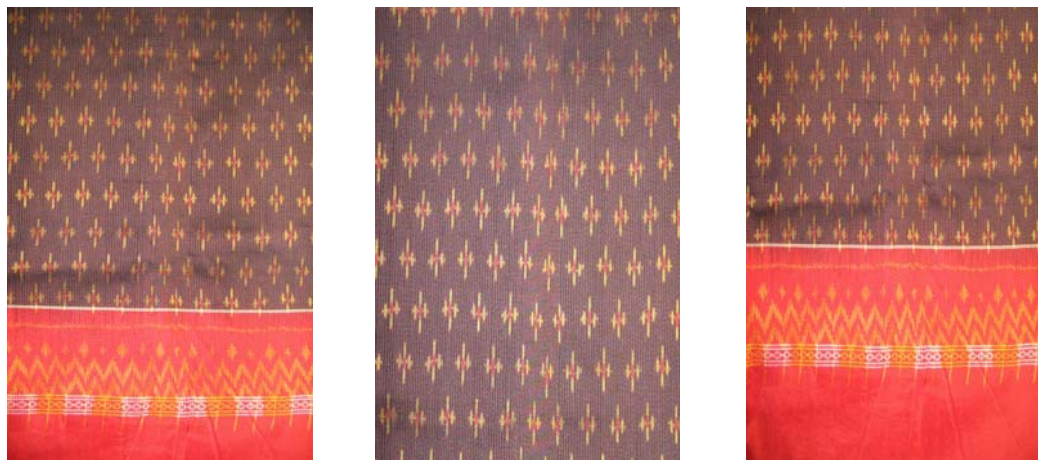
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากช่องลมตามฝาบ้าน ในสมัยโบราณที่ทำไว้สำหรับมองออกมาข้างนอก หรือให้แสงแดดเข้าไปในห้องหรือตัวบ้าน ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า ช่องเอี่ยม

ลายหลัก ลักษณะของลายสี่ปองจะเป็นรูปคล้ายเครื่องหมาย + มีจุดเล็ก ๆ อยู่ตรงกลาง บรรจุกอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เรียงเป็นเส้นตรงแนวนอนสลับกันรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ มีจุดอยู่ตรงกลางเรียงไปตลอดแนวความกว้างของผืนผ้า ส่วนลวดลายที่คั่นระหว่างแถวจะเป็นลวดลายลักษณะของขอเรียงตัวกัน 2 ชั้น ชั้นแรกจะเป็นรูปขอลักษณะคล้ายตัว 5 ตะแคงหันหน้าชนกัน ส่วนชั้นที่ 2 จะเป็นรูปขอลักษณะคล้ายตัว ล. ตะแคงหันหลังชนกัน ตรงกลางมุมบนและด้านซ้ายขวาของรูปขอจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่ รูปขอจะเรียงต่อกันตามแนวเส้นตรงแนวนอนตลอดความกว้างของผืนผ้า

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นตรงแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 256 ลายหมี่ปักจับเก็บตีนดาว

ชื่อลาย หมี่ปักจับเก็บตีนดาว

ที่มา นางสะอาด ศิลป์ประกอบ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 12 หมู่ที่ 3 บ้านเก่าโก ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ โบราณ (กระจับ) ต้นแบบลายได้มาจากฝักกระจับที่ขึ้นในน้ำ มีลักษณะคล้ายหัวควาย

ลายหลัก ลักษณะลวดลายคล้ายเครื่องหมายกากบาท ตรงกลางจะเป็นเส้นตรงแนวตั้ง 1 เส้น ด้านข้างทั้งซ้ายและขวาจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนรูปเล็ก ๆ วางเรียงกันในแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในเป็นรูปแบบการเรียงอิฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 257 ลายม่านน้ำน้อย

ชื่อลาย ม่านน้ำน้อย

ที่มา นางสะอาด ศิลป์ประกอบ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 12 หมู่ที่ 3 บ้านเก่าโก ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

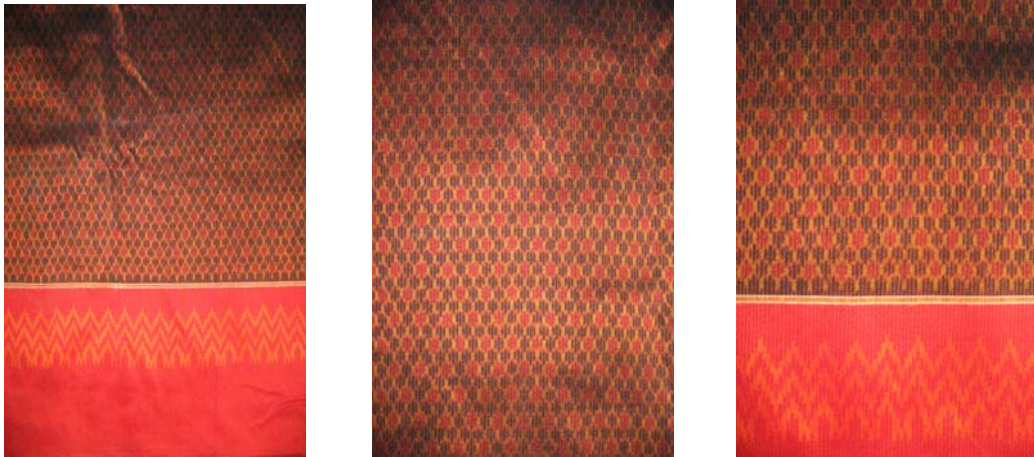
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ ประยุกต์มาจากรูปแบบของสัตว์น้ำเค็ม คือ ตัวม่านน้ำ

ลายหลัก ตัวของม่านน้ำเป็นลักษณะคล้ายตัว S หันหลังชนกันเรียงต่อกันเป็นเส้นตรง
แนวนอน ระหว่างหัวของม่านน้ำมีลายรูปขนมเปียกปูนวางอยู่ ส่วนบริเวณช่องว่างระหว่างหางก็รูป
สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเช่นกัน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อ
ลวดลายในลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง โดยการใช้สี
เขียวมาประกอบ

ภาพประกอบ 258 ลายตาข่าย

ชื่อลาย ตาข่าย

ที่มา นางนงคราญ แป้วไธสง อายุ 53 ปี

ที่อยู่ 261 หมู่ที่ 14 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย สิ่งของเครื่องใช้

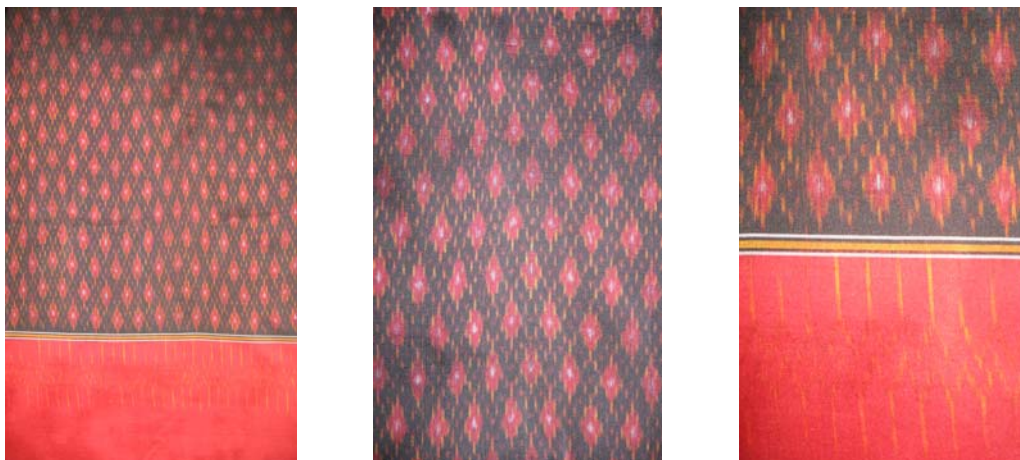
รูปแบบ โบราณ

ลายหลัก ลวดลายเป็นรูปวงกลมเรียงต่อกันในแนวเส้นตรงแนวนอนมีเส้นตรงต่อออกมาทั้ง

ด้านบนและล่างเชื่อมต่อกันเป็นรูปตาข่าย

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในวงกลม โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นตรงแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 259 ลายหมี่บัวกันดน้อย

ชื่อลาย หมี่บัวกันดน้อย

ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ โบราณ เลียนแบบจากลักษณะของสับปะรด

ลายหลัก ลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางเรียงต่อกันในแนวเส้นตรงแนวนอน

ลักษณะลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนคล้าย ๆ รูปสับปะรด ตรงจุดกึ่งกลางรูปจะเป็นจุดเล็ก ๆ รอบ ๆ รูปจะเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้งเรียงสลับกันกับรูปวงกลมเล็ก ๆ ต่อกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน โดยลักษณะจะเป็นกรอบล้อมของรูปสับปะรดซึ่งจะเป็นลักษณะกรอบที่ใช้เส้นรอบรูปร่วมกัน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง โดยใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 260 ลายผ้าฝ้าย

ชื่อลาย ฝ้าย

ที่มา นางนงคราญ แป้วไธสง อายุ 53 ปี

ที่อยู่ 261 หมู่ที่ 14 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

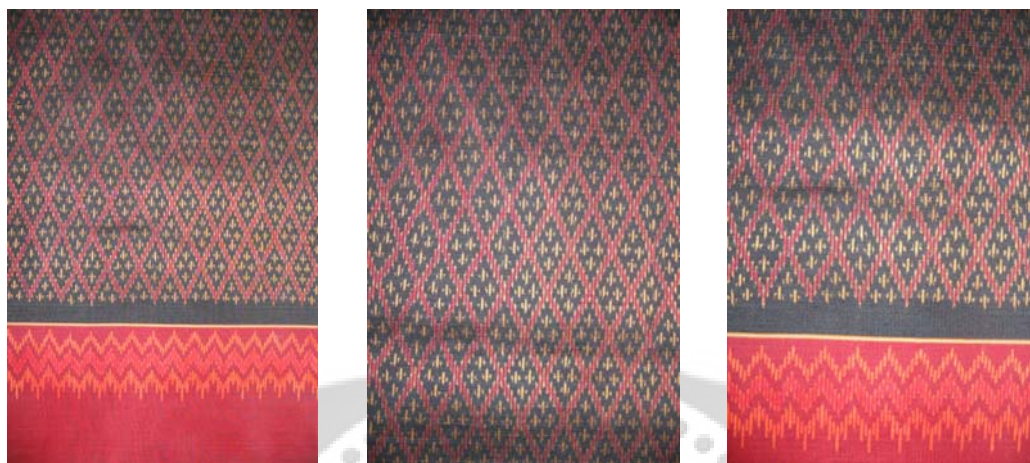
รูปแบบ ประยุกต์ ดัดแปลงมาจากรูปแบบของฝ้าย

ลายหลัก ลักษณะของตัวฝ้าย ตรงกลางบริเวณลำตัวจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านบนและล่างของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะมีเส้นตรงแนวตั้งวางคู่กันอยู่ทั้งซ้ายและด้านขวา ส่วนที่เป็นปีกฝ้ายจะเป็นลักษณะรูปสี่เหลี่ยมคางหมู จำนวนด้านละ 2 รูป โดยจะหันด้านที่สั้นที่สุดเข้าหากัน ตรงบริเวณปลายของปีกฝ้ายจะมีเส้นตรงต่อออกมาทั้ง 4 ปีก จึงทำให้เกิดเป็นลักษณะเส้นตรงแนวตั้งซึ่งรูปฝ้ายก็就会被บรรจุอยู่ในเส้นตั้งตรงนั้น ช่องว่างระหว่างตัวฝ้ายจะมีลายลักษณะคล้าย 1 ต่อออกมาจากด้านข้างปีกทั้ง 4 ปีก โดยจะเป็นลักษณะหันหลังชนกัน บริเวณตรงกลางของรูป 1 ทั้ง 4 รูปจะมีรูปเครื่องหมายกากบาทวางอยู่ ระหว่างแถวของรูปฝ้ายจะมีเส้นตรงแนวนอนคั่นอยู่ทุกแถว

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแบบเรียงอิฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีเขียว สีเหลือง สีม่วง โดยใช้สีขาวประกอบ

ผ้าขึ้นดินแดงอำเภอนาโพธิ์ การวิเคราะห์ลวดลาย

ภาพประกอบ 261 ลายไหมโคมเจ็ด

ชื่อลาย ไหมโคมเจ็ด

ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

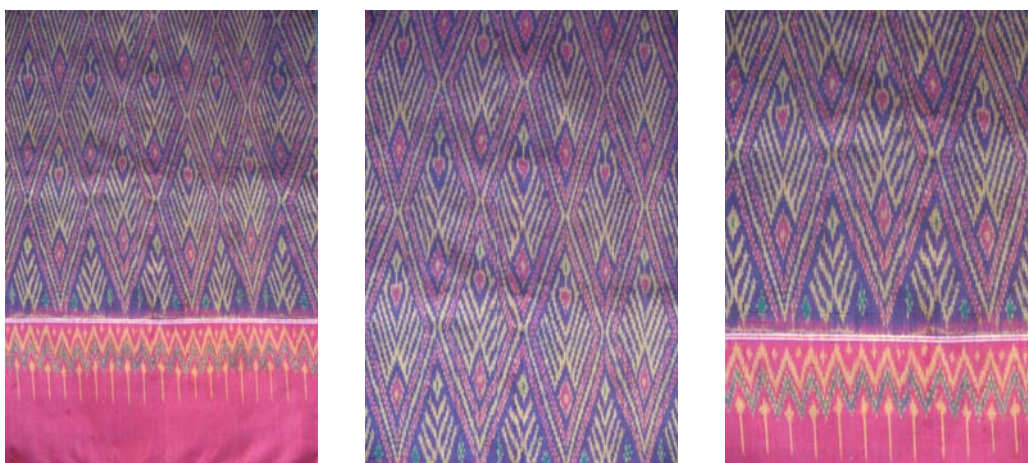
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ โบราณ ลายไหมนี้มีต้นแบบมาจากไหมที่ชาวอีสานนิยมปล่อยหรือจุดตอนออกพรรษา เช่น มัดหมี่ห้าลำ เรียกว่าไหมห้า มัดหมี่เจ็ดลำเรียกว่าไหมเจ็ด เป็นการเรียกตามมัดหมี่ที่มัด

ลายหลัก เป็นการวางเรียงรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนต่อกันเป็นเส้นเฉียง โดยลายจะบรรจุอยู่ภายในสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดเล็ก ๆ อยู่ทั้ง 4 มุมซึ่งรูปสี่เหลี่ยมนี้ เรียกว่า ไคมเจ็ด

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาต่อกันในแนวเส้นตรงแนวนอน โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง แดง โดยการใช้สีดำมาประกอบ

ภาพประกอบ 262 ลายหมี่กอตะไคร้

ชื่อลาย หมี่กอตะไคร้

ที่มา นางบุญดี ดาวโธสง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

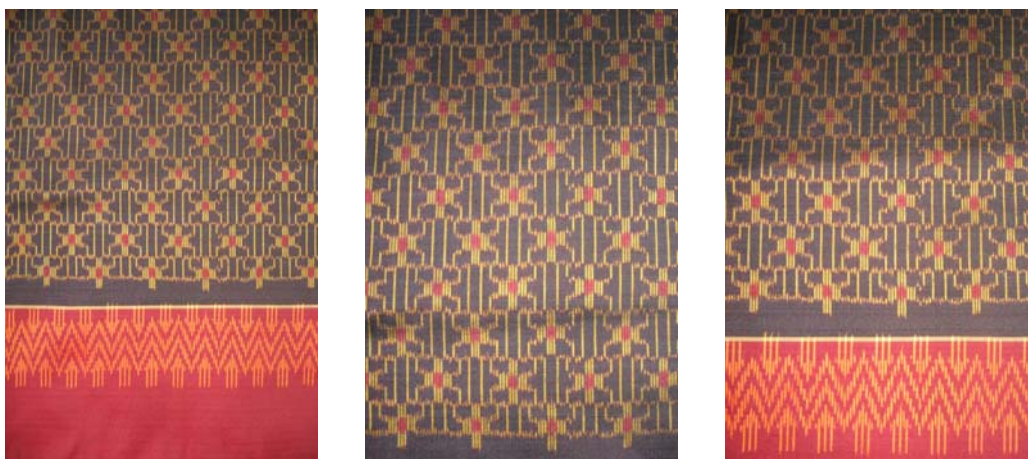
ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากกอตะไคร้

ลายหลัก ลวดลายถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะแบ่งลายออกเป็นดังนี้ มุมล่างสุดของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปวงกลม เส้นรอบรูปเป็นเส้นปะเรียงต่อกันตามแนวเส้นรอบรูป ถัดขึ้นไปเป็นรูปตัว V ครึ่งในแต่ละด้านมีเส้นตรงยาวลากต่อออกไปจำนวนด้านละ 4 ลักษณะคล้ายกอตะไคร้เส้นถัดขึ้นไปจากรูปตัว V ครึ่งเป็นรูปตัว V มีเส้นต่อเฉียงต่อตรงปลายลักษณะคล้ายรูปเพชร ตรงกลางเป็นรูปหัวใจมีเส้นตรงต่อออกไปตรงปลายเส้นตรงเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซึ่งอยู่ตรงมุมบนสุดของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนรูปใหญ่พอดี แถวล่างสุดของลวดลายเป็นรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกันเป็นเส้นหยักฟันปลา ภายในรูปสามเหลี่ยมจะมีรูปคล้ายรูปตัว E ตะแคงหันหลังพิงกัน ด้านซ้ายและขวามีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็กๆ วางอยู่ ด้านบนมีรูปตัว V ถัดขึ้นไปตรงมุมยอดของรูปสามเหลี่ยมเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียวประกอบ

ภาพประกอบ 263 ลายกุญแจเงิน

ชื่อลาย กุญแจเงิน

ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

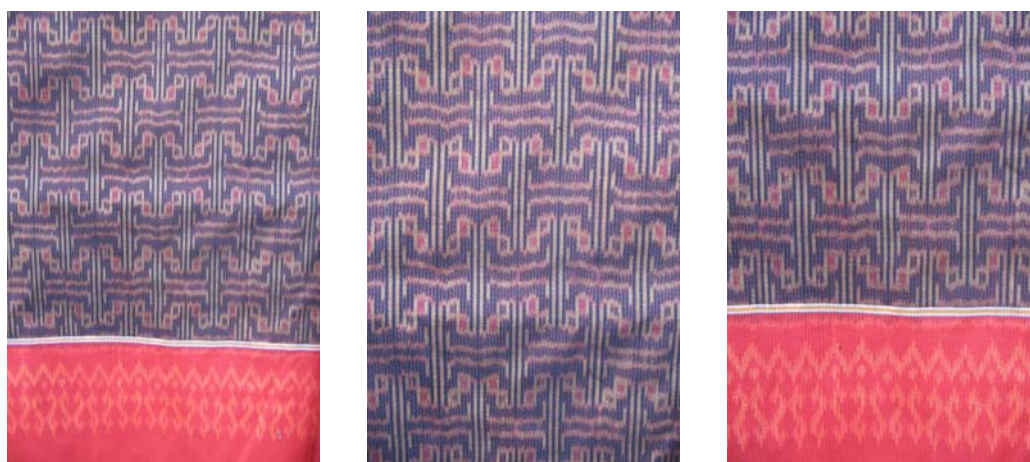
ลักษณะลวดลาย สิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ ประยุกต์

ลายหลัก ลวดลายเป็นรูปเครื่องหมาย + ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขาของเครื่องหมาย + ทั้งด้านซ้ายและขวามีเส้นโค้งต่อออกมาทั้งด้านบนและด้านล่างไปเชื่อมต่อกับเส้นดั่งกล่าวของลวดลายแถวถัดขึ้นไปและแถวล่าง ส่วนขาบนและล่างของเครื่องหมายบวก จะมีเส้นตรงแนวตั้งต่อออกมา 2 เส้น ยาวจนถึงขาของอีกรูปในแถวถัดไปอีกหนึ่งแถว ลักษณะคล้ายเส้นกันลายให้มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ระหว่างแถวของลวดลายจะมีเส้นตรงแนวนอนคั่นอยู่

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 264 ลายกุญแจเงิน

ชื่อลาย กุญแจเงิน

ที่มา นางบุญดี ดาวโธสง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

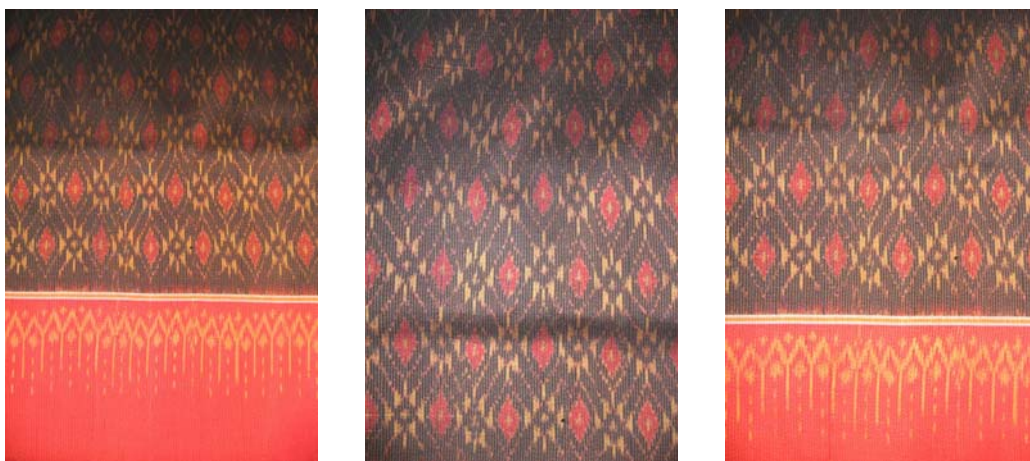
ลักษณะลวดลาย สิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ ประยุกต์

ลายหลัก ลักษณะลวดลายเป็นเส้นตรงแนวตั้งเรียงกัน 3 เส้น ด้านบนและด้านล่างของเส้นตรงทั้งซ้ายและขวามีรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสเรียงต่อกันในลักษณะมุมชนกันมีลักษณะคล้ายเลข 8 ตะแคง ตัวเลข 8 จะเชื่อมต่อกับลายด้านบนทั้งซ้ายและขวา บริเวณตรงกลางของเส้นตรงจะมีเส้นตรงแนวนอน 2 เส้นเรียงขนานกันในแนวนอน ตรงปลายเป็นเส้นตรงแนวตั้งสั้น ๆ ติดอยู่ เส้นตรงนี้จะเรียงชิดกับเส้นตรงในแนวตั้งทั้งซ้ายและขวา

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแบบการเรียงอิฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีน้ำเงิน ใช้สีขาวและชมพูประกอบ

ภาพประกอบ 265 ลายแก้วโงงสายสุริยา

ชื่อลาย แก้วโงงสายสุริยา

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

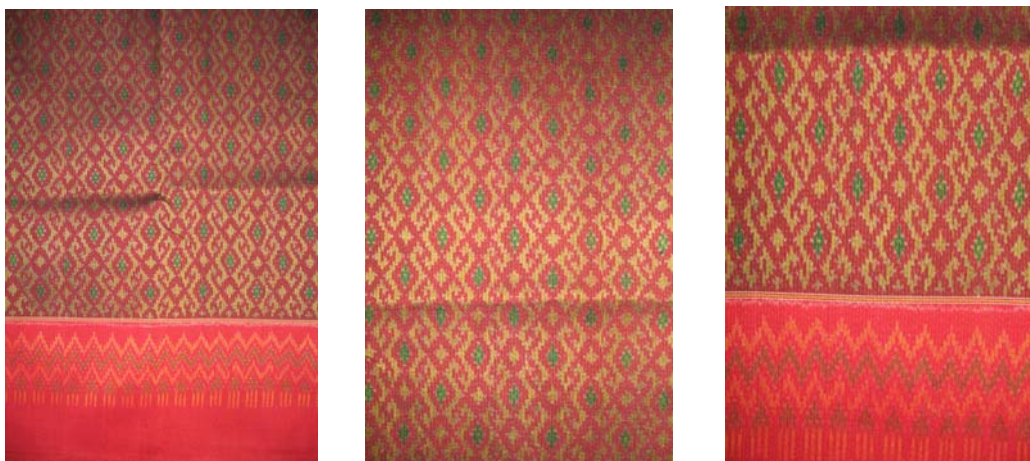
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์

ลายหลัก ลักษณะลวดลายโครงสร้างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนภายในเป็นรูปเครื่องหมาย + ลักษณะเป็นลายลูกแก้ว เส้นรอบรูปทั้ง 4 ด้าน เป็นเส้นตรงเรียงตามแนวของเส้นรอบรูป มุมทั้ง 4 ด้านของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปสุริยาลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยมตะแคงหันมุมยอดชนกันทั้งบนและล่าง ตรงกลางระหว่างมุมที่ชนกันมีเส้นตรงลากต่อออกมาในแนวตั้ง ด้านซ้ายและขวาเป็นรูปสามเหลี่ยมตะแคงหันมุมยอดชนกับฐานรูปสามเหลี่ยมด้านบนและล่าง ตรงกลางของลายสุริยาเป็นเครื่องหมาย + ลักษณะลวดลายแก้วโงงสายสุริยาจะเป็นการใช้เส้นรอบรูปร่วมกัน คือ ส่วนที่เป็นสายโงงสุริยา

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 266 ลายหมี่ขอโคมห้า

ชื่อลาย หมี่ขอโคมห้า

ที่มา นางสะอาด ศิลป์ประกอบ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 12 หมู่ที่ 3 บ้านเก่าโก ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

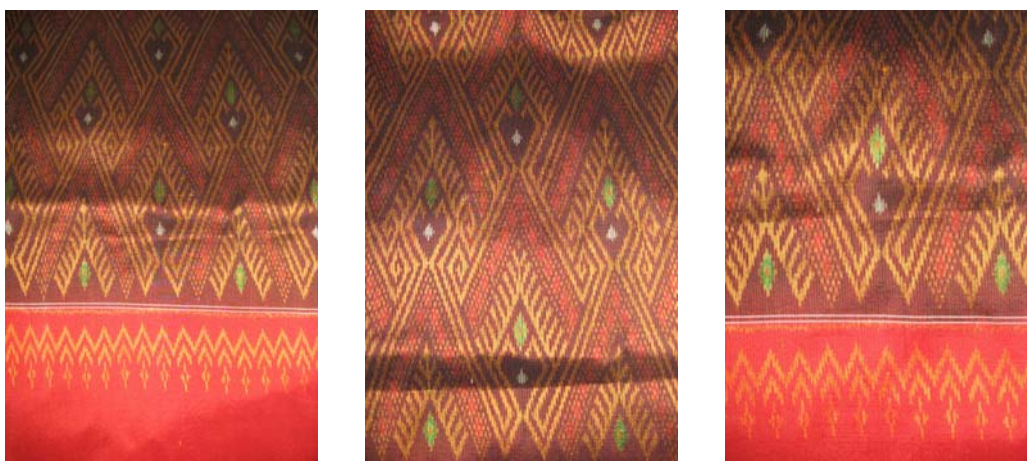
ลักษณะลวดลาย สิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ เป็นการนำเอาลายขอและลายโคมห้าเข้ามาผสมกัน

ลายหลัก ลายขอลักษณะคล้าย 3 ตรงปลายลักษณะคล้าย 1 เรียงต่อกันในแนวตั้ง โดยลายขอหันหน้าและหันหลังเข้าหากันสลับกันไป ตรงปลายของลายขอจะสอดรับกันต่อกันเป็นแนว ตรงกลางระหว่างลายขอจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่ ซึ่งเป็นลักษณะของลายโคมห้า

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีเหลือง

ภาพประกอบ 267 ลายหมีขนาค

ชื่อลาย หมีขนาค

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากศาสนา

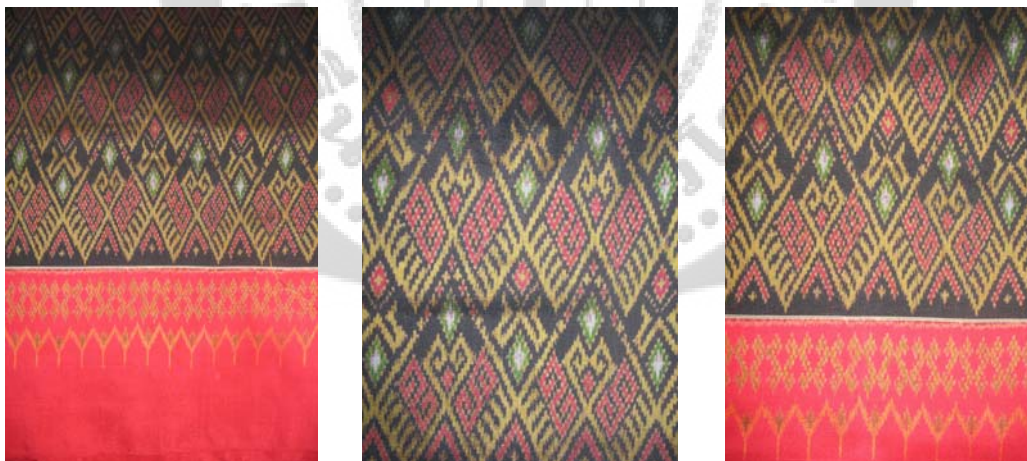
รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากบันไดโบสถ์ในสมัยโบราณ ซึ่งมักประดิษฐ์เป็นรูปตัวนาค โดยหางนาคจะทอดลงมาจากตัวโบสถ์ หัวนาคจะอยู่ที่บันไดขั้นสุดท้าย ประกอบด้วยลายดอกไม้ที่เย็บเอ็ดและลายต้นดอกไม้

ลายหลัก ลักษณะลวดลายแบ่งเป็น 2 แถวหลักดังนี้ แถวที่ 1 ลวดลายบรรจุในรูปคล้ายรูปหัวใจที่มีลักษณะเรียวยาวกลับหัว ภายในบริเวณด้านล่างเป็นรูปนาค 2 ตัวหันหน้าเข้าหากัน ลักษณะคล้ายตัว ป. ตะแคง หัวหัวนาคที่หันหน้าเข้าหากันจะเกิดช่องว่างเป็นรูปหัวใจตรงกลางช่องว่างเป็นรูปจุดสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เนื้อหัวนาคขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปวงกลมวางอยู่ระหว่างหัวนาคทั้ง 2 เนื้อรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนนี้ขึ้นไปเป็นส่วนหัวของตัว ป. ที่ลากยาวขึ้นมาชนกันเกิดเป็นลักษณะรูปตัว V คว่า แต่ละด้านของรูปตัว V คว่ามีเส้นตรงต่อขึ้นมาด้านละ 7 เส้น ตรงกลางบริเวณส่วนที่ต่อกันมีเส้นตรงต่อขึ้นไปตรงปลายเป็นรูปตัว V เนื้อขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะดังที่กล่าวมาเป็นลักษณะของหงอนพญานาค เนื้อหงอนพญานาคขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเรียงต่อกันเป็นรูปตัว V คว่า ส่วนแถวที่ 2 ลวดลายถูกบรรจุในรูปหัวใจว่า บริเวณด้านล่างทั้งซ้ายและขวา เป็นเส้นซึ่งลากต่อมาจากปลายหางของรูปตัว ป. แถวที่ 1 มาเชื่อมต่อกันทั้ง 2 ด้านเป็นรูปหงอนของตัวพญานาคลักษณะเป็นรูปตัว V คว่า แต่ละด้านของรูปตัว V คว่ามีเส้นตรงต่อขึ้นมาด้านละ 6 เส้น ตรงกลางบริเวณส่วนที่ต่อกันมีเส้นตรงต่อขึ้นไปตรงปลายเป็นรูปตัว V

เหนือขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านซ้ายและขวาบริเวณด้านล่าง เป็นรูปขอที่ลากต่อมาจากฐานรูปตัว ป. จากแถวด้านบน เป็นรูปลักษณะคล้าย ไ. กลับหัวในลักษณะตะแคงซ้อนกัน 2 อัน ตรงกลางภายในรูปหัวใจเป็นรูปพญานาคซึ่งเป็นเส้นลากต่อมาจากหางตัว ป. แถวที่ 1 ลักษณะเป็นรูป 1 หันหน้าเข้าหากันเกิดเป็นรูปลักษณะคล้ายรูปหัวใจ ตรงกลางรูปหัวใจเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเหนือหัวพญานาคขึ้นไประหว่างหัวนาคทั้ง 2 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านบนสุดเหนือหงอนพญานาคขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางเรียงกันเป็นรูปตัว V คำว่า แถวล่างสุดเป็นลักษณะสามเหลี่ยมเรียงต่อกันเป็นรูปเส้นหยักฟันปลาภายในบรรจวลดลายเป็นรูปตัว V คำว่า ภายในรูปตัว V ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน แต่ละด้านของรูปตัว V คำว่ามีเส้นตรงต่อขึ้นไปด้านละ 6 เส้น ตรงกลางบริเวณส่วนที่ต่อกันมีเส้นตรงต่อขึ้นไปตรงปลายเป็นรูปตัว V เหนือขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ส่วนบนของลดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเรียงต่อกันเป็นรูปตัว V คำว่า

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลดลายในลักษณะแบบการเรียงอิฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียวและขาวประกอบ

ภาพประกอบ 268 ลายขอพญานาค

ชื่อลาย ขอพญานาค

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

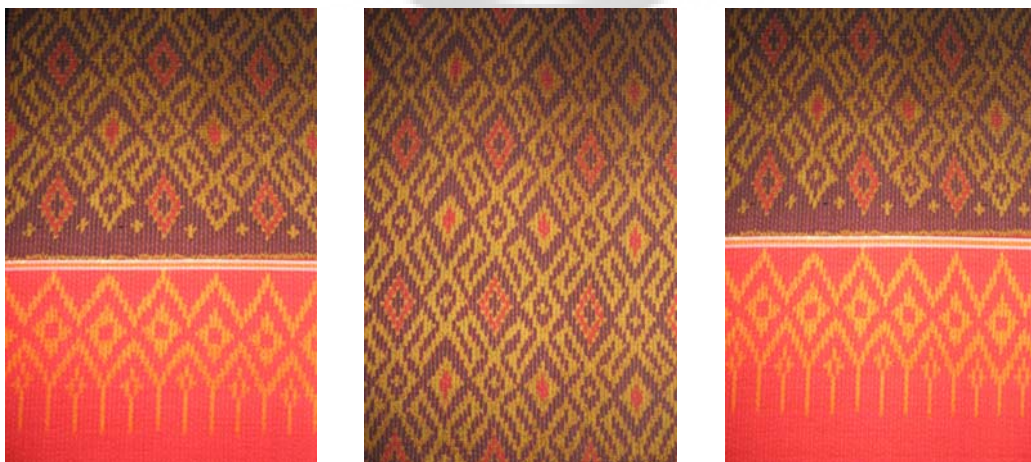
ลักษณะลวดลาย จากศาสนา

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากบันไดโบสถ์ในสมัยโบราณ ซึ่งมักประดิษฐ์เป็นรูปตัวนาค โดยหางนาคจะทอดลงมาจากตัวโบสถ์ หัวนาคจะอยู่ที่บันไดขั้นสุดท้าย ประกอบด้วยลายโคมที่ยีสิบเอ็ดและลายต้นดอกไม้

ลายหลัก ลักษณะลวดลายแบ่งเป็น 2 แถวหลัก แถวที่ 1 ลวดลายถูกบรรจุอยู่ในรูปหัวใจคว่ำ ภายในบริเวณด้านล่างของรูปหัวใจทั้งด้านซ้ายและขวาเป็นเส้นตรงแนวเฉียงตรงปลายทั้ง 2 ด้านมีเส้นตรงลากยาวต่อขึ้นไปเป็นเส้นรอบรูป ด้านในเป็นเส้นตรงแนวเฉียงต่อออกมาจำนวน 5 เส้น เหนือเส้นตรงขึ้นไปเป็นลายขอลักษณะคล้ายรูปตัว S ตะแคง ถัดขึ้นไปเป็นรูปขอลักษณะ 1 หันหน้าเข้าหากันเป็นรูปหัวใจภายในรูปหัวใจเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เหนือรูปหัวใจนี้ขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่เหนือระหว่างตัว 1 ที่หันหน้าชนกัน เส้นรอบรูปบริเวณมุมบนเป็นรูปเครื่องหมาย + เรียงต่อกันเป็นรูปลักษณะตัว V คว่ำ แถวที่ 2 ลวดลายถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน วางสลับหว่างอยู่ระหว่างช่องว่างของรูปหัวใจคว่ำ แถวแรก มุมด้านล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เหนือรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขึ้นไปบริเวณส่วนกลางเป็นรูปคล้ายตัว พ. หัวและหางเป็นลายขอลักษณะเหมือนเลข 1 ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นรูปพญานาค เหนือตัวพญานาคขึ้นไปเป็นเส้นตรงรูปตัว V ถัดขึ้นไปจากรูปตัว V เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแบบการเรียงอิฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียวและขาวประกอบ

ภาพประกอบ 269 ลายหมี่ขอพับ

ชื่อลาย หมี่ขอพับ

ที่มา นางบุญดี ดาวโธสง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากขอที่ใช้เกี่ยวหรือแขวนสิ่งของต่าง ๆ

ลายหลัก ลวดลายรูปขอเรียงตัวกันตามแนวเส้นรอบรูปของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซึ่งมีลักษณะดังนี้ รูปขอพับลักษณะคล้ายเลข 5 วางอยู่ในแต่ละด้านของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน รูปลวดลายขอจะเชื่อมต่อกันทั้งผืน ตัวต่อเชื่อมต่อกันระหว่างลายขอในแต่ละมุมของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปคล้ายเครื่องหมาย + ส่วนบริเวณตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + เช่นกัน ลวดลายแฉ่งกลางสุดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น วางสลับกับรูปขอพับ ด้านซ้ายและขวาเป็นรูปเครื่องหมาย + เล็ก ๆ วางเรียงสลับเป็นแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 270 ลายหมี่ขอพับดอกแก้ว

ชื่อลาย หมี่ขอพับดอกแก้ว

ที่มา นางสุวรรณี สาระถี อายุ 33 ปี

ที่อยู่ 116 หมู่ที่ 12 บ้านโนนตะคร้อ ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากขอที่ใช้เกี่ยวหรือแขนสิ่งของต่าง ๆ

ลายหลัก ลวดลายรูปขอเรียงตัวกันตามแนวเส้นรอบรูปของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซึ่งมีลักษณะดังนี้ รูปขอพับลักษณะคล้ายเลข 5 วางอยู่ในแต่ละด้านของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน รูปลวดลายขอจะเชื่อมต่อกันทั้งผืน ตัวต่อเชื่อมต่อระหว่างลายขอในแต่ละมุมของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปคล้ายเครื่องหมาย + ส่วนบริเวณตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าด้านบนและล่างมีเส้นตรงต่อออกมา ส่วนด้านซ้ายและขวามีรูปสามเหลี่ยมหันมุมยอดเข้าชนด้านดังกล่าวทั้ง 2 ด้านตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีเหลือง

ภาพประกอบ 271 ลายหมี่ขอพับ

ชื่อลาย หมี่ขอพับ

ที่มา นางบุญดี ดาวโรตง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ

ลายหลัก ลวดลายเป็นลักษณะของรูปหัวใจ มุมด้านล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + จำนวน 4 รูป เรียงเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเหนือขึ้นไปบริเวณมุมซ้าย

และขวาของรูปหัวใจเป็นรูปขอลักษณะคล้ายเลข 5 ตะแคงพียงกัน ด้านบนของเลข 5 มีเส้นลากต่อออกมาจากทั้งรูปที่อยู่ด้านซ้ายและขวา มาเชื่อมกันตรงมุมด้านล่างของลายเป็นลักษณะของเส้นรอบรูป รูปหัวใจจะเรียงต่อกันเป็นแนวเส้นตรงแนวนอนทำให้เกิดช่องว่างขึ้นระหว่างลายที่เรียงต่อกัน ช่องว่างดังกล่าวจะมีลายรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + จำนวน 4 รูป เรียงเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นเส้นตรงแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 272 ลายหมี่ขน้อย

ชื่อลาย หมี่ขน้อย

ที่มา นางสะอาด ศิลป์ประกอบ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 12 หมู่ที่ 3 บ้านเก่าโก ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

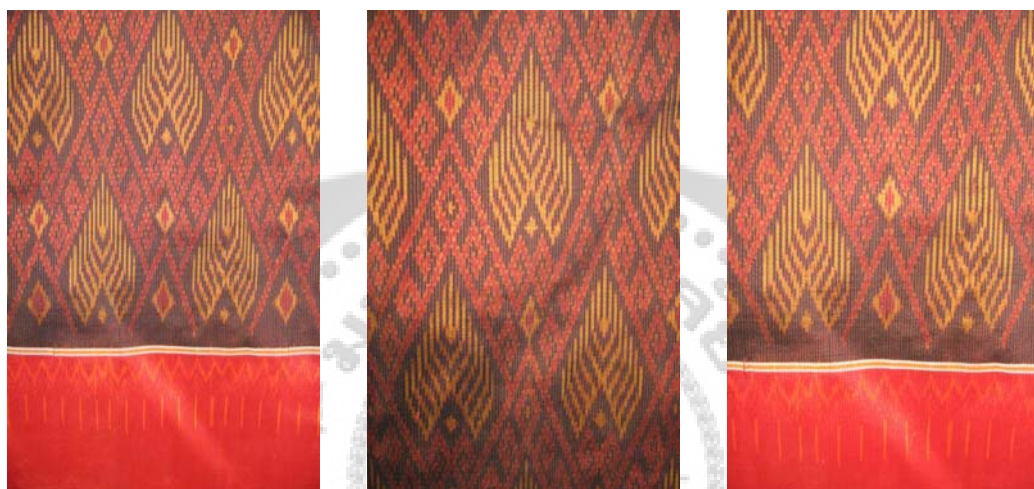
รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากขอที่ใช้เกี่ยวหรือแขวนสิ่งของต่าง ๆ

ลายหลัก ลวดลายตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น เส้นรอบรูปเป็นลักษณะรูปขอลคล้ายเลข 5 ตะแคงวางอยู่ทั้ง 4 ด้านของเส้นรอบรูป ส่วนบริเวณมุมทั้ง 4 มุมเป็นรูป

สีเหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นเครื่องหมาย + วางอยู่ ลักษณะการวางลายจะเป็นการใช้เส้นรอบรูปร่วมกัน โดยเชื่อมต่อกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 273 ลายหมี่ขอเม่น

ชื่อลาย หมี่ขอเม่น

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว่า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากรูปแบบของตัวเม่น

ลายหลัก ลายหลักถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงกลางเป็นรูปตัวเม่นมีลักษณะเป็นรูปตัว V คว่ำ ภายในรูปตัว V คว่ำมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่ ถัดลงไปเป็นรูปขอลักษณะเหมือน 1 หันหลังชนกันอยู่และด้านล่างของรูปขอเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น ด้านล่างมุมล่างสุดของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ข้างทั้ง 2 มีเส้นเฉียงต่อออกมาด้านละ 5 เส้นตรงปลายเฉียงมีเส้นตรงแนวตั้งต่ออยู่เหนือขึ้นไปตรงกลางระหว่างเส้นเฉียงทั้ง 2 ด้านเป็นรูปตัว V มีเส้นตรงต่อที่ปลายข้างทั้ง 2 ข้าง ตรงกลางรูปตัว V เป็นรูปสามเหลี่ยมกลับด้าน ด้านฐานหงายขึ้นตรงฐานมีเส้นตรงต่อขึ้นไป 3 เส้นเส้นตรงกลางยาวที่สุด เส้นรอบรูปของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปขอลักษณะคล้ายเลข 1

เรียงต่อกันภายในเส้นขนานมุมทั้ง 4 ด้านเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + ลักษณะเป็นการจัดวางแบบใบไม้เส้นรอบรูปร่วมกัน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นแบบการเรียงอิฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 274 ลายหมี่ขอพอพาน

ชื่อลาย หมี่ขอพอพาน

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ โบราณ นำลวดลายของมาจัดวางให้เกิดเป็นลวดลายใหม่

ลายหลัก ลักษณะลวดลายเป็นรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกันเป็นรูปเส้นหยักฟันปลา เส้นหยักฟันปลามีลักษณะเป็นรูปขอคล้าย 1 หันหน้าเข้าหันเรียงต่อกันตามแนวของรูปสามเหลี่ยมมุมด้านบน และล่างทั้งซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปจุดเล็ก ๆ แถวล่างสุดของลายเป็นรูปสามเหลี่ยมลักษณะเป็นรูปตัว V ค่ะ มีรูปขอคล้าย 1 วางเรียงอยู่ที่ขาทั้ง 2 ด้านลักษณะหันหน้าเข้าหากัน ตรงยอดของสามเหลี่ยมเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นจุดเล็ก ๆ

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นเส้นตรงแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 275 ลายหมี่ขอ

ชื่อลาย หมี่ขอ

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

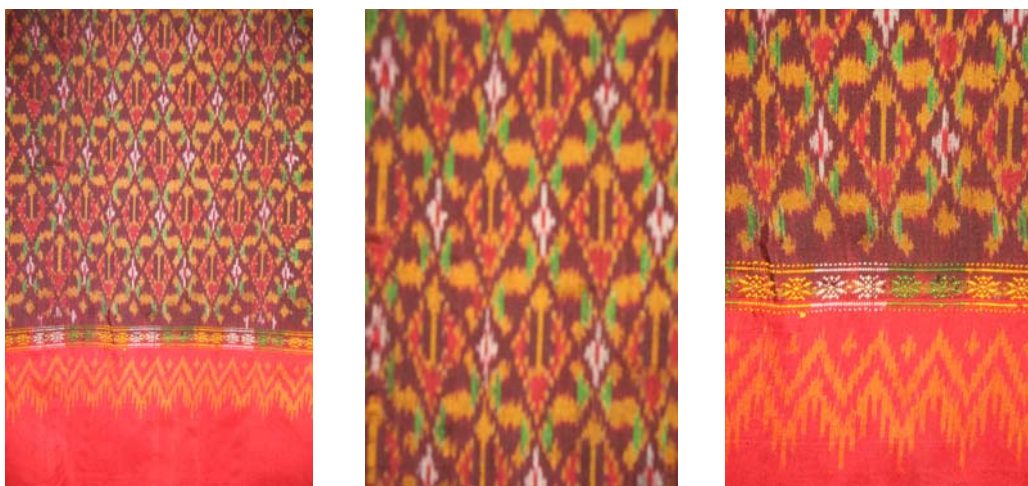
ลักษณะลวดลาย สิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากขอที่ใช้เกี่ยวหรือแขนสิ่งของต่าง ๆ นำมาประยุกต์เข้ากับลายไหมห้า

ลายหลัก ตัวขอเป็นลักษณะคล้าย ไ ตะแคงหันหน้าชนกัน จนเกิดเป็นรูปคล้ายรูปหัวใจ ด้านบนมีเส้นต่อขึ้นไปจนเกิดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงกลางรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนนี้เป็นรูป ลานไหมห้า ซึ่งมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเช่นกัน ส่วนมุมด้านล่างก็จะเป็นรูปไหมห้า เหมือนกัน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อ ลวดลายในลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีน้ำตาลมาประกอบ

ภาพประกอบ 276 ลายขอสมอเรือเก็บตีนดาว

ชื่อลาย ขอสมอเรือเก็บตีนดาว

ที่มา นางประคอง ภาสะฐิติ อายุ 65

ที่อยู่ 9 หมู่ที่ 13 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

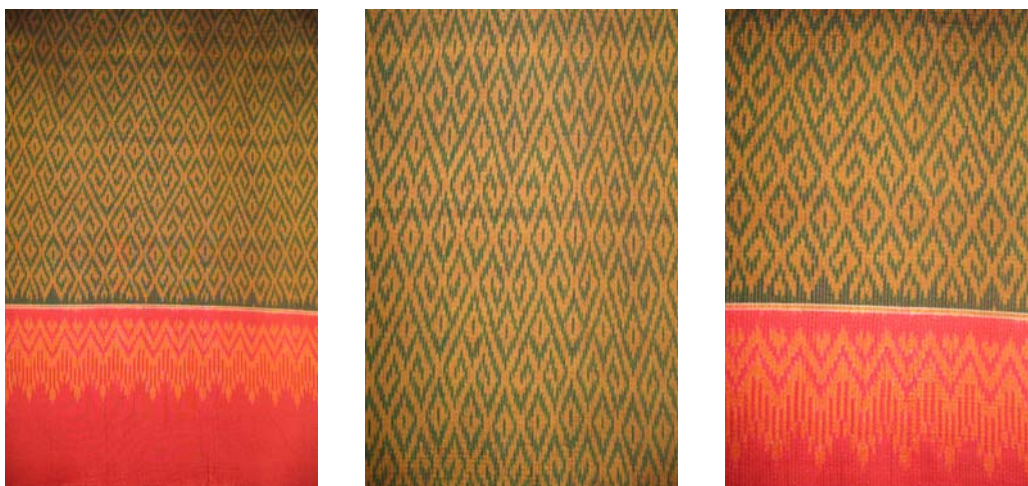
ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ ประยุกต์ รูปแบบจากลักษณะของสมอเรือ

ลายหลัก ลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในเป็นรูปลักษณะคล้ายตัว S ตะแคง วางอยู่บริเวณด้านซ้ายและขวาของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เหนือขึ้นไปเป็นรูปสมอเรือมีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยมกลับหัวมุมฐานทั้ง 2 มุมมีรูปสามเหลี่ยมต่อขึ้นไปลักษณะหันด้านฐานเข้าหากัน ตรงกลางเป็นเส้นตรงต่อขึ้นไปปลายเส้นตรงเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซึ่งจะอยู่บริเวณมุมด้านบนบนสุดพอดี ส่วนมุมด้านล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นเส้นตรงแนวตั้ง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีที่ตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีเขียว ใช้สีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 277 ลายหมี่ขอหลง

ชื่อลาย หมี่ขอหลง

ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 -7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

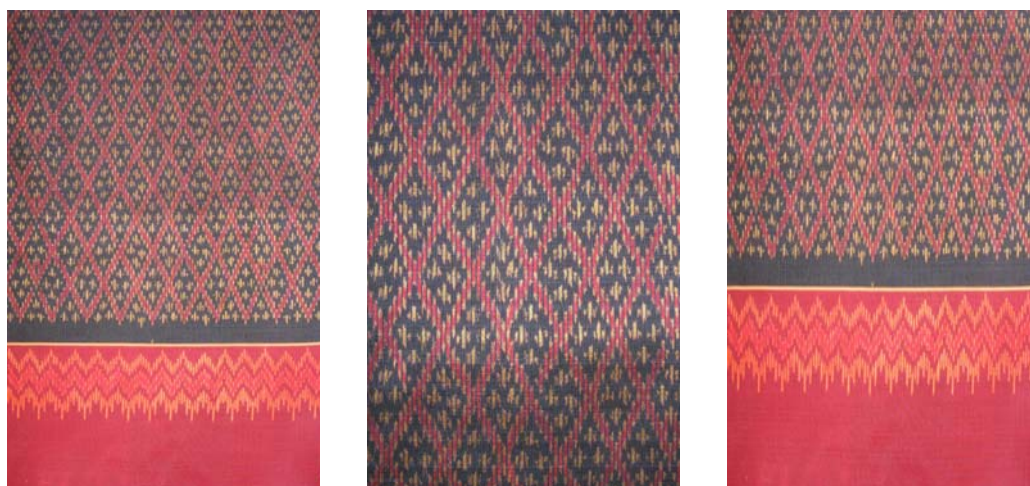
ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากขอเกี่ยวต่าง ๆ แต่เนื่องจากมัดไปมัดมาหลาย ๆ ขอบันไปคนละทางเวลามัด ทำให้ผู้มัดสับสนหลงลืม จึงได้ชื่อดังกล่าว

ลายหลัก ลวดลายขอถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในมีลักษณะลวดลายตั้งนี้มุมด้านบนและล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้งวางอยู่ ถัดขึ้นมาจากมุมล่าง เป็นรูปขอลักษณะคล้าย 1 หันหลังชนกันส่วนหัวของรูปขอจะอยู่ตรงมุมซ้ายและขวาของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนพอดี การเรียงตัวของลวดลายเป็นลักษณะการเรียงแบบเส้นตรงแนวนอนโดยลวดลายจะเรียงกลับหัวกลับหางกันระหว่างแถวที่เรียงกันขึ้นไปในแนวตั้ง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีเขียว สีเหลือง

ภาพประกอบ 278 ลายหมีโคมเจ็ด

ชื่อลาย หมีโคมเจ็ด

ที่มา นางถาวร แผ้วไธสง อายุ 53 ปี

ที่อยู่ 32/1 หมู่ที่ 7 บ้านโคกสูง ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

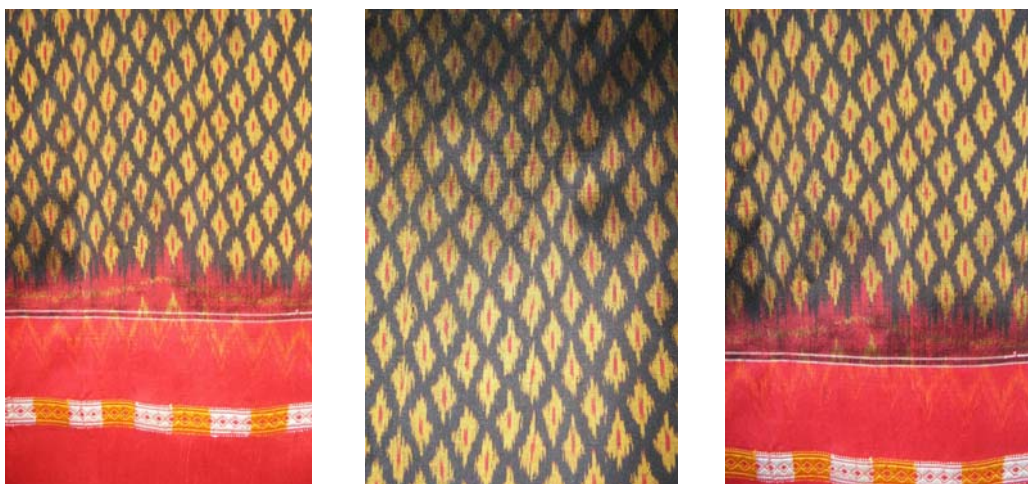
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ โบราณ ลายโคมนี้มีต้นแบบมาจากโคมที่ชาวอีสานนิยมปล่อยหรือจุดตอนออกพรรษา เช่น มัดหมีห้าลำ เรียกว่าโคมห้า มัดหมีเจ็ดลำเรียกว่าโคมเจ็ด เป็นการเรียกตามมัดหมีที่มัด

ลายหลัก เป็นการวางเรียงรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนต่อกันเป็นเส้นเฉียง โดยลายจะบรรจุอยู่ภายในสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดเล็ก ๆ อยู่ทั้ง 4 มุมซึ่งรูปสี่เหลี่ยมนี้ เรียกว่า โคมเจ็ด

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาต่อกันในแนวเส้นตรงแนวนอน โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง แดง โดยการใช้สีดำมาประกอบ

ภาพประกอบ 279 ลายหมี่โคมห้าเก็บตีนดาว

ชื่อลาย หมี่โคมห้าเก็บตีนดาว

ที่มา นางบุญดี ดาวโธสง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ โบราณ ลายโคมนี้มีต้นแบบมาจากโคมที่ชาวอีสานนิยมปล่อยหรือจุดตอนออกพรรษา เช่น มัดหมี่ห้าลำ เรียกว่าโคมห้า มัดหมี่เจ็ดลำเรียกว่าโคมเจ็ด เป็นการเรียกตามมัดหมี่ที่มัดลายหลัก ลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นเส้นตรงแนวตั้ง จักเรียงกันในแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาต่อกันในแนวเส้นตรงแนวนอน โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง แดง โดยการใช้สีดำมาประกอบ

ภาพประกอบ 280 ลายหมี่งูเหลือม

ชื่อลาย หมี่งูเหลือม

ที่มา นางสะอาด ศิลป์ประกอบ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 12 หมู่ที่ 3 บ้านเก่าโก ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

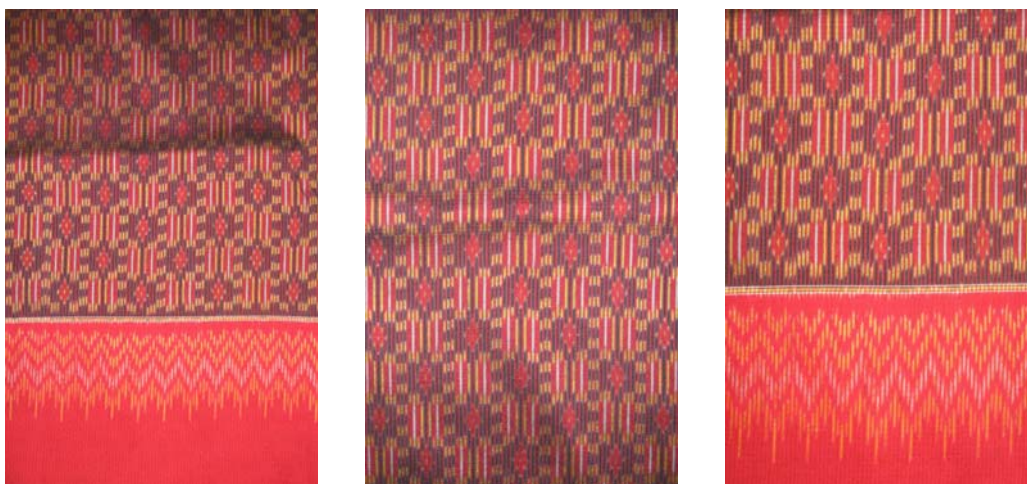
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากรูปแบบลวดลายของงูเหลือม

ลายหลัก ลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มีจุดเล็ก ๆ เรียงต่อกันบริเวณเส้นรอบนอกของรูปและตรงกลางรูป ด้านนอกเป็นกรอบสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตรงมุมทั้ง 4 มุมเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสเรียงต่อกันลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยมรูปแบบการจัดวาง 3 - 2 - 1 ลวดลายวางเรียงในลักษณะแนวนอนมีเส้นตรงแนวตั้งวางคั่นอยู่และเป็นเส้นเชื่อมต่อระหว่างลาย

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแบบเรียงอิฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีที่ตัดกัน ได้แก่ สีเขียว สีเหลือง สีแดง ใช้สีขาวมาประกอบ

ภาพประกอบ 281 ลายหมิงเหลือง

ชื่อลาย หมิงเหลือง

ที่มา นางสะอาด ศิลป์ประกอบ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 12 หมู่ที่ 3 บ้านเก่าโก ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

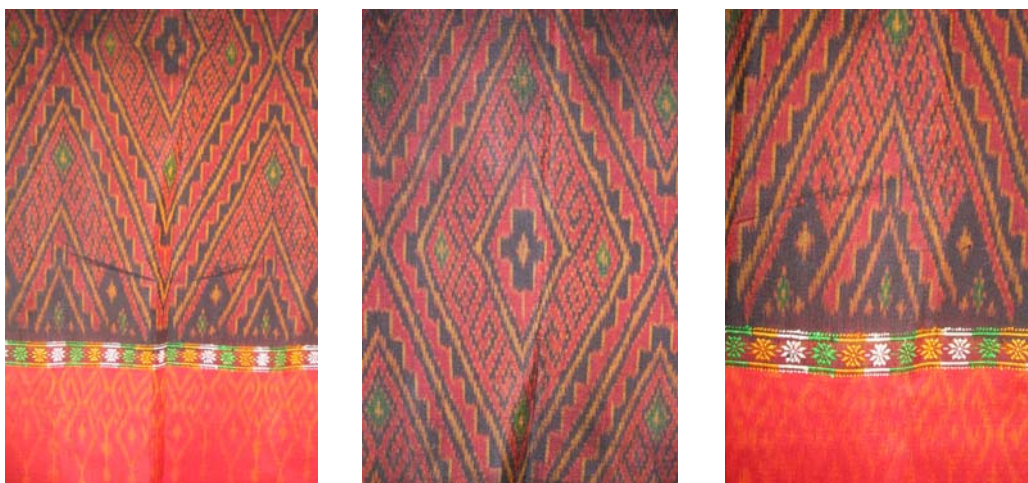
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากลายบนตัวงูเหลือง

ลายหลัก ลวดลายเป็นรูปลักษณะคล้ายเครื่องหมาย + ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านบนและด้านล่างของเครื่องหมาย + มีเส้นตรงลากออกมาเชื่อมต่อกันระหว่างลายด้านซ้ายและขวาทั้งบนและล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าตรงกลางมีเส้นตรงแนวตั้ง ด้าน ก ด้านมีเส้นตรงวางอยู่ตามแนวของด้านนั้น ๆ เส้นคั่นระหว่างลวดลายเป็นเส้นตรงแนวนอนสั้น ๆ เรียงต่อกันเป็นเส้นตรงแนวตั้ง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในวงกลม โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นแบบการเรียงอิฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 282 ลายหมีเขี้ยวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์เก็บตีนดาว

ชื่อลาย หมีเขี้ยวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์เก็บตีนดาว

ที่มา นางประคอง ภาสะฐิติ อายุ 65 ปี

ที่อยู่ 9 หมู่ที่ 13 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

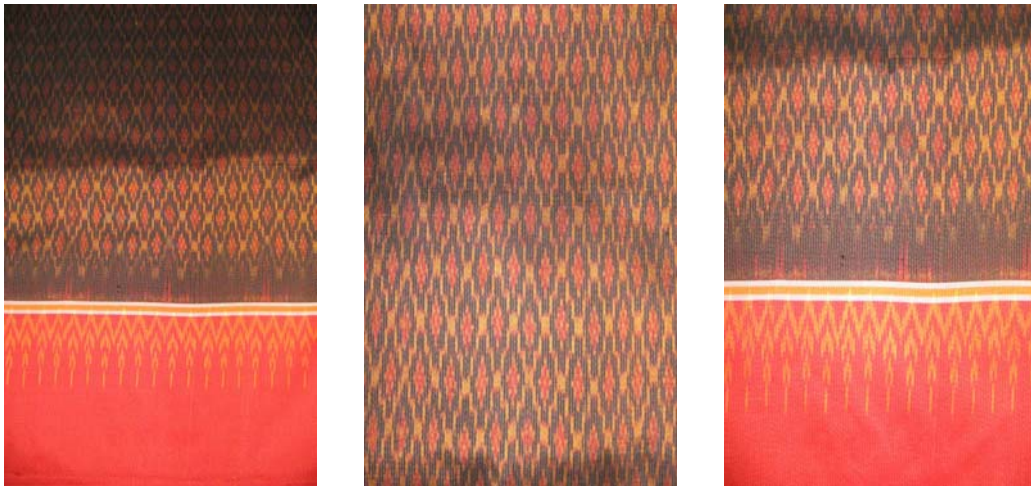
ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ ต้นแบบลวดลายมาจากเขี้ยวหรือฟันเลื่อย (“ เขี้ยว ” ในภาษาอีสาน แปลว่า ฟัน)

ลายหลัก ลักษณะลายบรรจุอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนแบ่งลวดลายเป็น 3 ชั้น คือ ชั้นแรกเป็นรูปสามเหลี่ยมตะแคงเรียงต่อกันเป็นรูปหยักฟันปลาลักษณะคล้ายฟันเลื่อย ตามแนวเส้นรอบรูป ชั้นที่ 2 เป็นกรอบเส้นตรงรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนภายในเป็นรูปลายขอลักษณะ 1 เรียงต่อกันตามแนวเส้นรอบรูปมุมทั้ง 4 มุมเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + ชั้นที่ 3 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + ภายในรูปเครื่องหมาย + ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ ด้านบนและล่างของรูปเครื่องหมาย + มีเส้นตรงต่อออกมา

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในวงกลม โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียวประกอบ

ภาพประกอบ 283 ลายไฉ่ลินลณี

ชื่อลาย ไฉ่ลินลณี

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

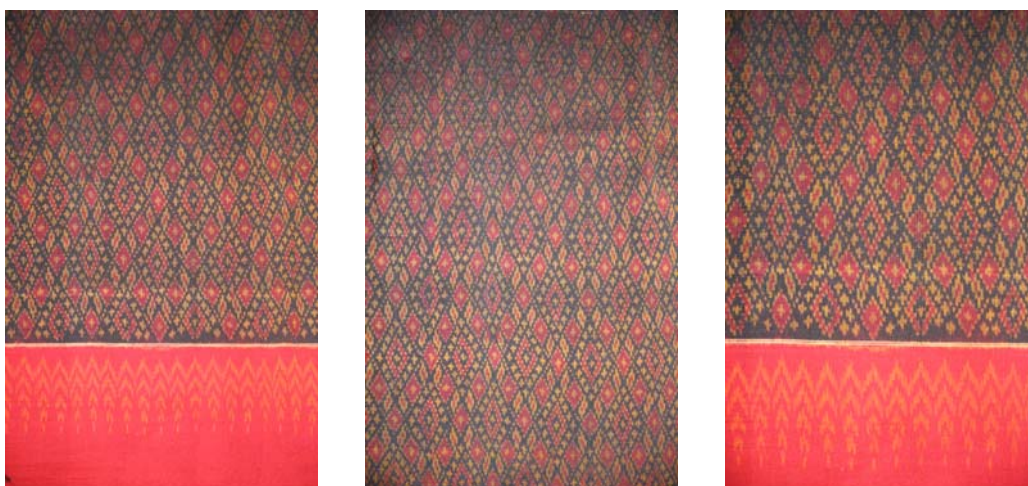
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์ นำเอาลักษณะลายไฉ่มาประยุกต์กับลายโคม

ลายหลัก เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นจุดเล็ก ๆ กรอบด้านนอกเป็นรูปลักษณะเหมือนชั้นบันได 2 ชั้นเรียงต่อกันเป็นรูปคล้ายรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ระหว่างลวดลายในแนวนอนและแนวตั้งมีรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสเล็ก ๆ เชื่อมระหว่างลาย

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในวงกลม โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 284 ลายดาวล้อมเดือน

ชื่อลาย ดาวล้อมเดือน

ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

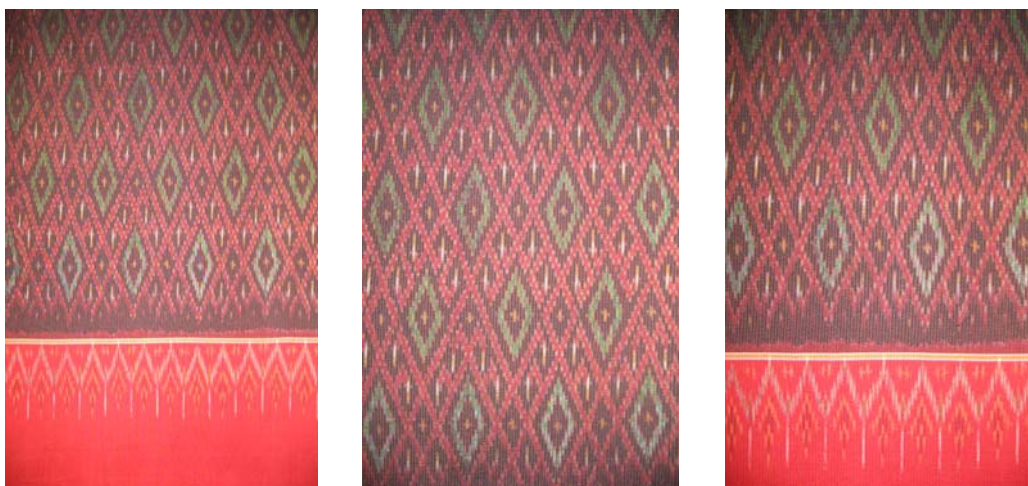
ลักษณะลวดลาย จากธรรมชาติแวดล้อม

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบจากดวงจันทร์และดวงดาว

ลายหลัก ลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลาง เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนภายในเป็นรูปเครื่องหมาย + รอบ ๆ รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปเครื่องหมาย + เรียงต่อกันตามแนวของเส้นรอบรูปเป็นลักษณะคล้าย ๆ ดาว ซึ่งรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางแทนรูปดาว เส้นรอบรูปเป็นลักษณะของเส้นรอบรูปร่วมกัน มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นเครื่องหมาย + เรียงสลับกันเส้นเฉียงลักษณะหนาเป็นแท่ง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 285 ลายดาวล้อมเดือนประยุกต์

ชื่อลาย ดาวล้อมเดือนประยุกต์

ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย ธรรมชาติแวดล้อม

รูปแบบ ประยุกต์ นำเอาลายดาวล้อมเดือนแบบเดิมมาประยุกต์ใหม่

ลายหลัก ลายเดือนมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + เส้นรอบรูปเป็นลักษณะขอ 1 กลับหัวเรียงต่อกันตามแนวเส้นรอบรูป ตรงปลายของรูปขอมีเส้นตรงแนวตั้งต่อออกมา ตรงมุมทั้ง 4 มุมเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + ลักษณะการจักวางเป็นแบบการใช้เส้นรอบรูปร่วมกัน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีที่ตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว ใช้สีเหลืองและขาวประกอบ

ภาพประกอบ 286 ลายหมี่ขอพับ

ชื่อลาย หมี่ขอพับ

ที่มา นางประคอง ภาสะฐิติ อายุ 65

ที่อยู่ 9 หมู่ที่ 13 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากขอที่ใช้เกี่ยวหรือแขวนสิ่งของต่าง ๆ

ลายหลัก ลายขอพับมีลักษณะคล้ายตัวเลข 5 ตะแคงวางเรียงในเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมุมทั้ง 4 มุมเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่ ตรงกลางของรูปลายขอพับเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น ลักษณะลายขอจะเชื่อมต่อกันตลอดทั้งผืน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีที่ตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีเหลือง ใช้ขาวประกอบ

ภาพประกอบ 287 ลายหมีขอพับโคมเจ็ด

ชื่อลาย หมีขอพับโคมเจ็ด

ที่มา นางประคอง ภาสะฐิติ อายุ 65

ที่อยู่ 9 หมู่ที่ 13 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

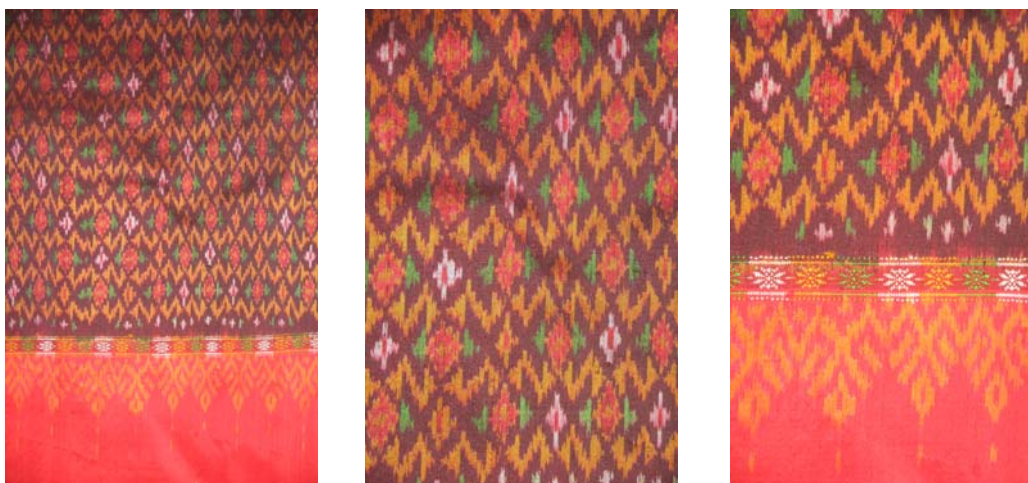
ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากขอที่ใช้เกี่ยวหรือแขวนสิ่งของต่าง ๆ มาประยุกต์กับลวดลายโคมเจ็ด

ลายหลัก ลายขอพับเป็นลักษณะของตัว S ในแนวเส้นตรงแนวนอนบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนทั้งด้านบนและล่าง ตรงกลางระหว่างลายขอพับเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนด้านซ้ายและขวาเป็นรูปสามเหลี่ยมวางอยู่ทั้ง 2 ข้าง ส่วนมุมด้านบนและด้านล่างของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ มีเส้นตรงแนวตั้งต่อออกมาจากทางมุมด้านล่างเชื่อมต่อกับตัวขอพับด้านล่าง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีที่ตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีเหลือง ใช้ขาวประกอบ

ภาพประกอบ 288 ลายตัวไหมเก็บตีนดาว

ชื่อลาย ตัวไหมเก็บตีนดาว

ที่มา นางประคอง ภาสะฐิติ อายุ 65

ที่อยู่ 9 หมู่ที่ 13 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

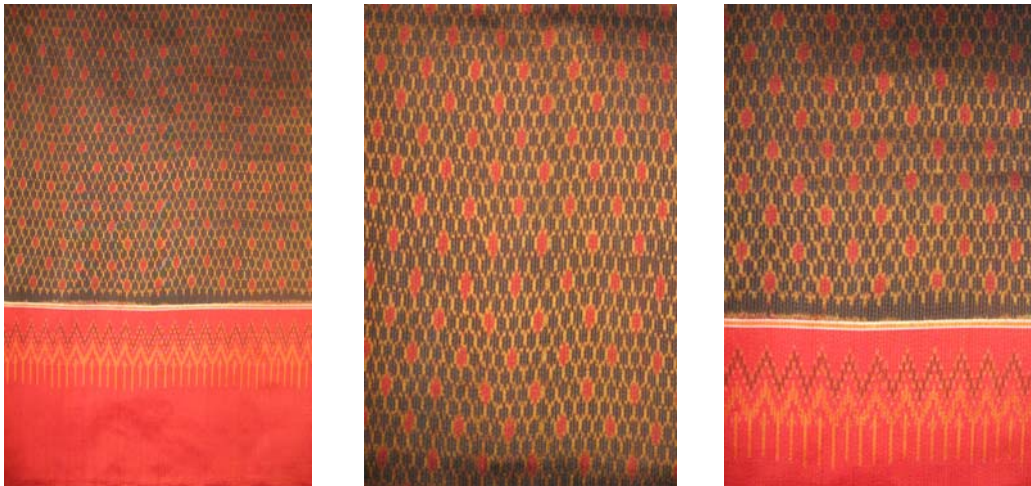
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ ประยุกต์จากลักษณะของตัวไหม

ลายหลัก ลักษณะของตัวไหมเป็นรูปตัว S ตะแคงชนกันเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง แนวนอน ส่วนลวดลายที่คั่นระหว่างแถวของตัวไหมบนและล่าง จะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวาง สลับกับรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอีกรูปที่มีรูปสามเหลี่ยมวางติดอยู่ทั้งด้านซ้ายและขวา

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อ ลวดลายในลักษณะเป็นแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีที่ตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว สี เหลือง ใช้ขาวประกอบ

ภาพประกอบ 289 ลายตาข่าย

ชื่อลาย ตาข่าย

ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

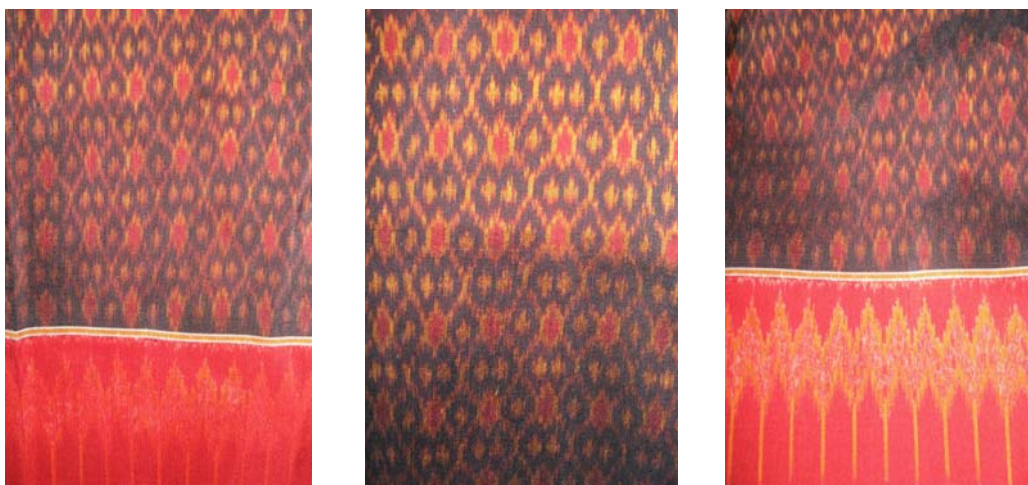
รูปแบบ ประยุกต์ ต้นแบบลายมาจากตาข่ายที่ใช้ในการดักจับสัตว์

ลายหลัก เป็นรูปวงกลมเรียงต่อกันในแนวเส้นตรงแนวนอน โดยจะเชื่อมต่อกันตลอดทั้งผืน

ลักษณะเหมือนตาข่าย

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปวงกลม

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 290 ลายเต้าน้อยประยุกต์

ชื่อลาย เต้าน้อยประยุกต์

ที่มา นางบุญตี ดาวโธสง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ ประยุกต์มาจากรูปแบบลวดลายเต้าน้อยแบบโบราณ

ลายหลัก ลักษณะตัวเต้าเป็นรูปวงรีมีเส้นเฉียงต่อออกมาทั้ง 4 ด้านลักษณะคล้ายขาเต้าเชื่อมต่อกับตัวอื่นตลอดทั้งผืน ช่องว่างระหว่างตัวเต้าจะมีรูปวงกลมวางสลับอยู่ ส่วนช่องว่างที่เกิดจากการเชื่อมของขาเต้าจะมีรูปวงกลม 2 วงวางอยู่ลักษณะเรียงกันในแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 291 ลายหมี่เต้าน้อย

ชื่อลาย หมี่เต้าน้อย

ที่มา นางบุญดี ดาวโธสง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

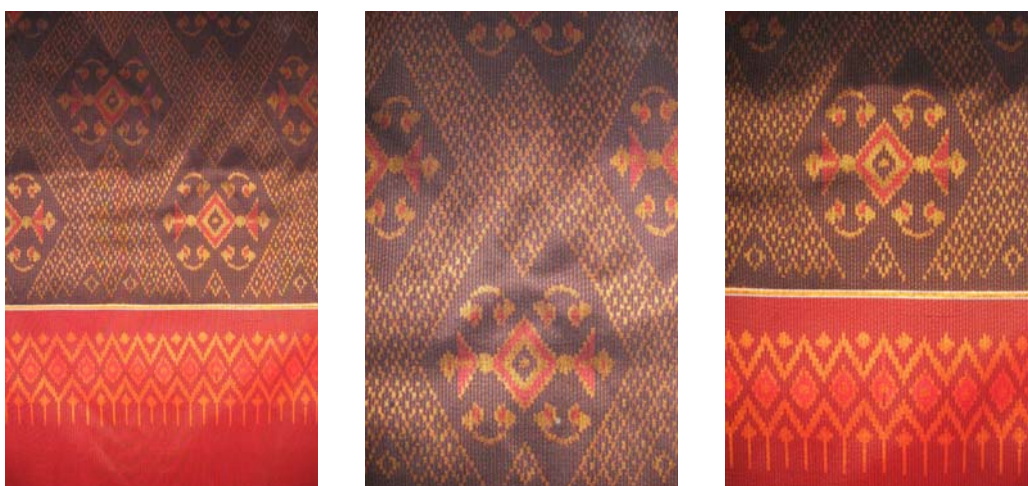
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ จากรูปแบบลักษณะของเต่า

ลายหลัก ลายเต่ามีลักษณะเป็นรูปวงกลม มีเส้นตรงต่อออกทั้งด้านบนและล่างลักษณะเป็นส่วนหัวและหางของเต่า ส่วนของขาจะเป็นเส้นตรงสั้น ๆ ยื่นออกมาทั้ง 4 ด้านของรูปวงกลม

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นเส้นเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 292 ลายไทคัพท์

ชื่อลาย ไทคัพท์

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

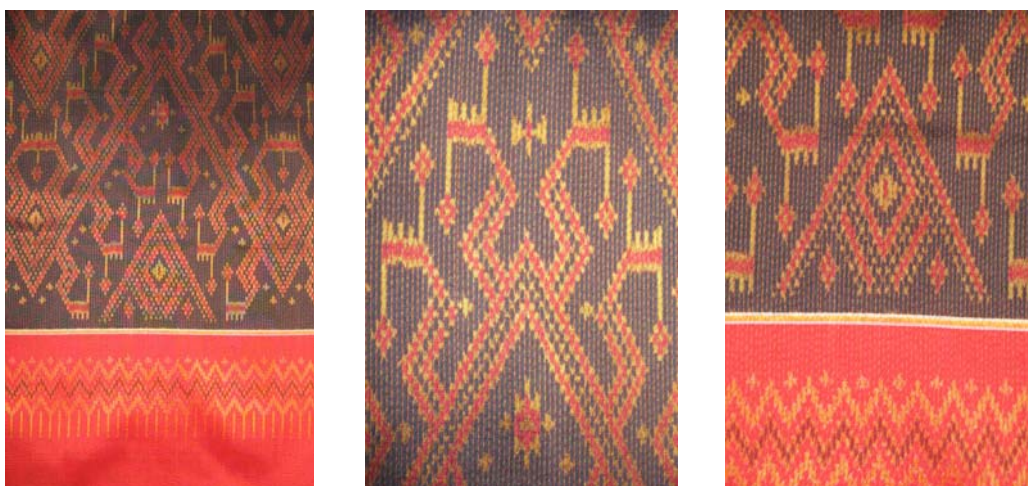
ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ ประยุกต์

ลายหลัก ลายหลักถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เป็นรูปหูไทคัพท์ที่มีลักษณะเป็นเส้นโค้งปลายทั้ง 2 ข้างมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนติดอยู่ การจัดวางจะวางคู่กันทั้งด้านบนและล่าง ส่วนตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 3 ชั้นตรงกลางเป็นรูปเส้นตรงแนวนอน ด้านซ้ายและขวาเป็นรูปเส้นตรงต่อกออกไปมีสามเหลี่ยมอยู่ที่ปลายทั้ง 2 ด้านต่อจากรูปสามเหลี่ยมเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ ตรงกลางเป็นเส้นตรงแนวตั้งเล็ก ๆ เส้นรอบรูปของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสตรงกลางเป็นจุดเล็ก ๆ เรียงต่อกันตามแนวของเส้นรอบรูปจำนวน 3 แถว ลักษณะการจัดวางเป็นการวางซ้อนกันบริเวณส่วนของมุมทั้งด้านบนและด้านล่างโดยวางให้มีการเหลื่อมล้ำกันมุมจะแทรกเข้าไปอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมของอีกรูปหนึ่ง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 293 ลายหมี่นาคระดิ่ง

ชื่อลาย หมี่นาคระดิ่ง

ที่มา นางประคอง ภาสะฐิติ อายุ 65

ที่อยู่ 9 หมู่ที่ 13 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

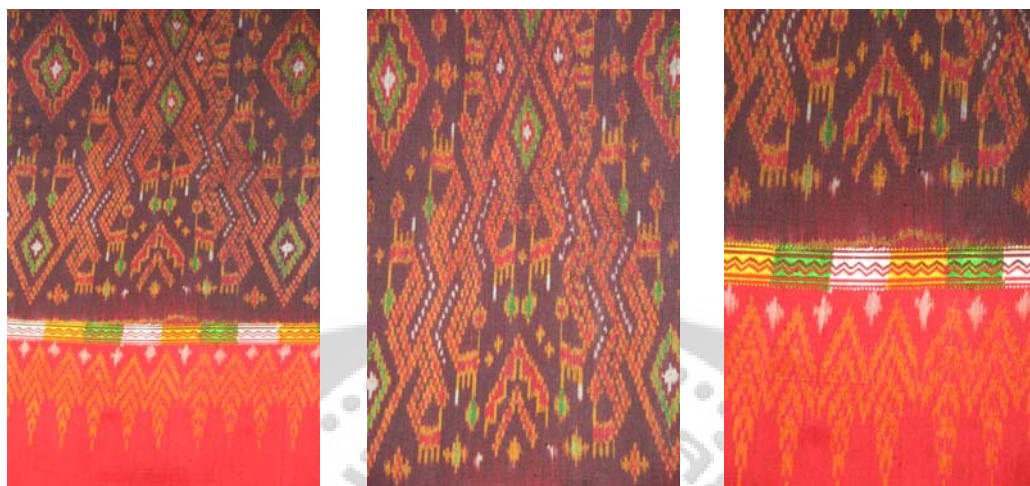
ลักษณะลวดลาย จากศาสนา

รูปแบบ โบราณ ได้รูปแบบของลวดลายมาจากนาคนหลังคาโบสถ์หรือส่วนของซ้อฟ้าของโบสถ์

ลายหลัก ลายนาคระดิ่งบรรจุอยู่ในรูปสามเหลี่ยมที่เรียงต่อกันเป็นรูปเส้นหยักฟันปลา ตัวพญานาคมีลักษณะคล้ายตัว S เรียงต่อกันโดยหันหน้าออกด้านนอกหันหลังให้กันปลายของตัว S ส่วนที่เป็นหัวพญานาคเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าด้านบนมีเส้นตรงต่อออกมา 4 เส้นเส้นหลังสุดยาวที่สุดมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนต่อที่ปลายลักษณะเป็นส่วนหางของพญานาค ด้านล่างมีเส้นตรง 1 เส้นต่อออกมาตรงปลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนติดอยู่เป็นส่วนเคราของพญานาคหรือเป็นส่วนของกระดิ่งที่แขวนไว้บนซ้อฟ้า มุมบนสุดระหว่างตัวพญานาคทั้ง 2 มีรูปลักษณะคล้ายโบว์มีเส้นตรงยาวลากผ่านตรงกลางวางอยู่ ส่วนมุมด้านล่างทั้ง 2 มุม ถัดลงมาจากพญานาคเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้นตรงกลางเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้ง ระหว่างตัวพญานาคที่เรียงเป็นแถวจะมีจุดเล็ก ๆ คั่นอยู่ ส่วนแถวล่างสุดของลายลักษณะลวดลายจะกลับหัวระหว่างลายหลัก กล่าวคือพญานาคจะห้อยหัวลง ะตัวของพญานาคจะมีจุดเล็ก ๆ 2 จุดคั่นอยู่ ตรงกลางรูปเป็นรูปสามเหลี่ยม ภายในด้านล่างเป็นรูปสามเหลี่ยมวางคู่กัน 2 รูปตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ถัดขึ้นไปจากรูปสามเหลี่ยมเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 21 ชั้นตรงกลางเป็นเส้นตรงแนวตั้ง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อ
ลวดลายในลักษณะเป็นรูปแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 294 ลายหมี่นาคระดิ่งเก็บตีนดาว

ชื่อลาย หมี่นาคระดิ่งเก็บตีนดาว

ที่มา นางประคอง ภาสะฐิติ อายุ 65

ที่อยู่ 9 หมู่ที่ 13 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากศาสนา

รูปแบบ โบราณ ได้รูปแบบของลวดลายมาจากนาคนหลังคาโบสถ์หรือส่วนของซ่อฟ้า
ของโบสถ์

ลายหลัก ลักษณะตัวพญานาคเป็นรูปตัว S เรียวต่อกันตามแนวของเส้นรอบรูปของรูป
สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน หัวพญานาคเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าตรงปลายทั้งด้านบนและล่างมีเส้นตรงต่อ
ออกมามีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนติดอยู่ที่ปลาย ลักษณะเป็นส่วนหงอนและเศียรของพญานาคหรือ
เป็นส่วนของกระดิ่งที่ห้อยตามซ่อฟ้า ระหว่างตัวพญานาคจะมีเส้นประวางอยู่ตามแนวของรูปตาม
พญานาคมีลักษณะเป็นเส้นเฉียงและ < และ > ส่วนบริเวณส่วนหัวระหว่างพญานาคตัวที่ 1 จากล่าง
จะเป็นรูปเครื่องหมาย + ถัดขึ้นไประหว่างตัวที่ 2 เป็นรูปเครื่องหมาย + 2 อันวางเรียงกันตามแนวเฉียง
ส่วนระหว่างตัวที่ 3 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มุมด้านซ้ายและขวามีรูปสามเหลี่ยมติดอยู่ และ
ด้านหลังของหัวพญานาคตัวที่ 3 บริเวณส่วนที่เป็นมุมของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีรูปสี่เหลี่ยมขนม
เปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + วางอยู่ มุมด้านบนและด้านล่างก็เช่นกัน ตรงของของรูป

สีเหลี่ยมขนมเปียกปูน เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนภายในเป็นลวดลายคล้ายหยักฟันปลาวางอยู่ตามแนวเส้นรอบรูป ถัดเข้าไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนกันของสีที่ตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 295 ลายนาคข้ามคลอง

ชื่อลาย นาคข้ามคลอง

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์ รูปแบบจากพญานาคตามบันไดโบสถ์มาประยุกต์เข้ากับลวดลายต่างๆ

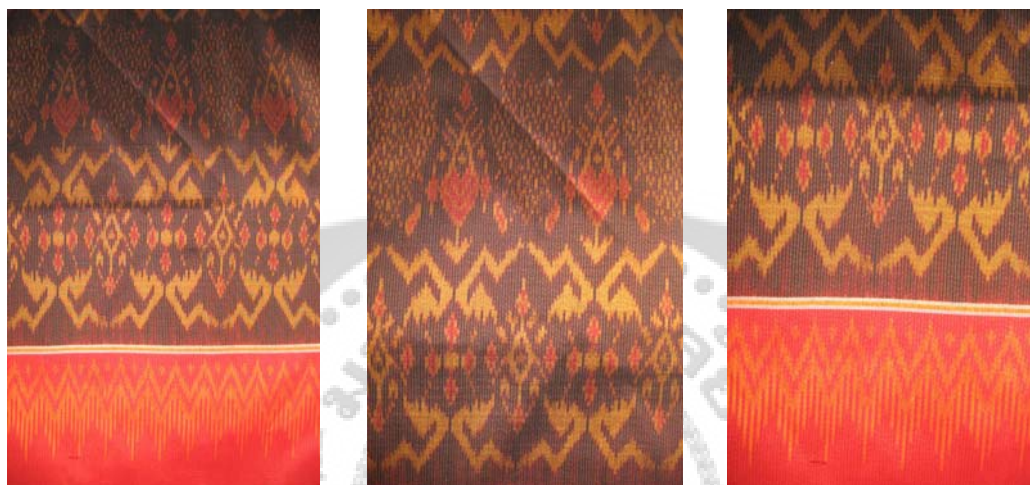
ลายหลัก ลักษณะของตัวพญานาคลักษณะคล้ายตัว พ. ส่วนหัวและหางมีรูป

สี่เหลี่ยมผืนผ้าเป็นด้านบนมีเส้นตรงต่อออกไปจำนวน 3 เส้นส่วนหัวของพญานาค บริเวณส่วนที่หัวชนกัน จะมีเส้นตรงแนวตั้งยาวตรงปลายด้านบนและล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดเล็ก และใหญ่ต่างกันเป็นตัวเชื่อมลาย ส่วนตรงกลางตัวพญานาคจะมีเส้นตรงต่อขึ้นไปมีรูปตัว V ต่อที่ปลายและเหนือขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนยาวเรียวยาวอยู่ ลักษณะของคลองจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นจุดวางเรียงต่อกันตามแนวเส้นตรงแนวนอน 3 ชั้น มุมด้านล่างของแถวที่ 1 และ

มุมบนของแถวที่ 3 มีเส้นตรงต่อออกมา การจัดวางจะวางเรียงลายพญานาคสลับกับลายคลองขึ้นไป ตลอดความยาวของผืนผ้า

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 296 ลายหมี่นาคน้อย

ชื่อลาย หมี่นาคน้อย

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากศาสนา

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากบันไดโบสถ์ในสมัยโบราณ ซึ่งมักประดิษฐ์เป็นรูปตัวนาค โดยหางนาคจะทอดลงมาจากตัวโบสถ์ หัวนาคจะอยู่ที่บันไดขั้นสุดท้าย ประกอบด้วยลายโคมที่ยีลิบเอ็ดและลายต้นดอกไม้

ลายหลัก แถวที่ 1 ตัวพญานาคลักษณะคล้ายเลข 6 กลับหัว หัวนาคเป็นลักษณะรูปสามเหลี่ยมด้านบนของรูปสามเหลี่ยมมีลักษณะเป็นเส้นหยักคล้ายหงอนของพญานาค โดยพญานาคจะหันหน้าเข้าหากันและเอาหางชนกันตรงกลาง เหนือขึ้นไปจากตัวพญานาคแถวที่ 2 จะเป็นลวดลายลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนไม่มีเส้นรอบรูป ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนภายในเป็นรูปเส้นตรงแนวนอน มุมทั้ง 4 มุมมีเส้นตรงต่อออกมาเชื่อมต่อกับรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนด้านล่างจะมีลายขอรูป 1 หันหน้าเข้าหากัน ต่อจากมุมซ้ายและขวา ส่วนด้านบน

ทั้งซ้ายและขวาเป็นรูปเส้นเฉียงวางคู่กัน จากรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนถัดไปด้านซ้ายและขวา จะเป็นลายลักษณะตรงกลางเป็นวงกลม ด้านบนและล่าง ซ้ายและขวาก็เป็นรูปวงกลม วงกลมด้านซ้ายและขวามีเส้นเฉียงต่อออกมา ลักษณะการจัดวางคล้ายรูปดอกไม้ ถัดขึ้นไปแถวที่ 3 เป็นรูปพญานาค ลักษณะเหมือนแถวที่ 1 แต่มีลักษณะกลับหัวลง ถัดขึ้นไปจากแถวที่ 3 เป็นลายคั่นซึ่งมีลักษณะ ดังนี้ เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้งเรียงต่อกันเป็นรูปห้าเหลี่ยมคล้ายรูปเพชร มุมด้านล่างมีรูปคล้ายสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางอยู่ทั้งซ้ายและขวา รูปดังกล่าวเรียงแถวในแนวนอนสลับกับรูปลักษณะคล้ายหัวใจตรงกลางเป็นรูปตัว V ซ้อนกัน 2 ชั้น ด้านล่างของรูปหัวใจมีเส้นตรงต่อออกมา และมีรูปคล้ายรูปหัวใจเล็ก ๆ ต่ออยู่ที่ปลาย ด้านข้างทั้งซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีเส้นตรงยื่นออกมาจากมุมทั้งบนและล่างติดอยู่ ด้านบนเป็นรูปตัว V คว่ำตรงกลางด้านซ้ายและขวา เป็นรูปจุดเล็ก ๆ เหนือขึ้นไปเป็นเส้นตรงแนวเฉียงต่อออกมาด้านละ 3 เส้น เหนือเส้นตรงแนวเฉียงขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 297 ลายหมี่ปักจับน้อย

ชื่อลาย หมี่ปักจับน้อย

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ โบราณ (กระจับ) ต้นแบบลายได้มาจากฝักกระจับที่ขึ้นในน้ำ มีลักษณะคล้าย หัวควาย

ลายหลัก ลักษณะลวดลายเป็นการนำเอาลวดลายคล้ายเครื่องหมาย + ซึ่งเป็นลักษณะของบักจับหรือกระจับ มาเรียงต่อกันเป็นแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นเส้นเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีเหลือง สีน้ำตาล

ภาพประกอบ 298 ลายหมี่บักควาย

ชื่อลาย หมี่บักควาย

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ โบราณ มีรูปแบบจากลูกหวาย

ลายหลัก ลวดลายเป็นรูปวงกลมลักษณะคล้ายลูกหวายเรียงต่อกันในแนวเส้นตรงแนวนอนมีเส้นตรงต่อออกมาทั้งด้านบนและล่างเชื่อมต่อกันเป็นรูปตาข่าย

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในวงกลม โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นตรงแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 299 ลายใบโพธิ์

ชื่อลาย ใบโพธิ์

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

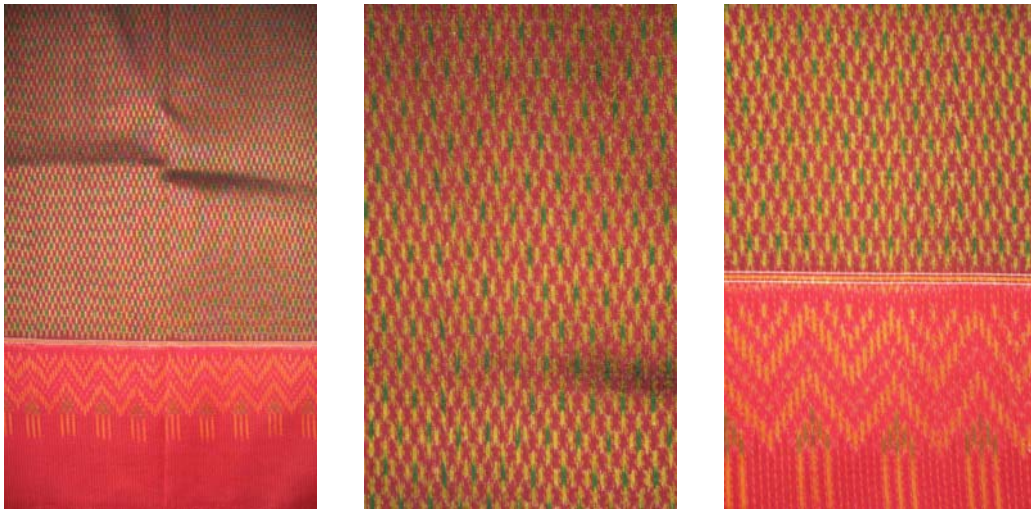
ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ ประยุกต์ รูปแบบมาจากใบโพธิ์

ลายหลัก ลวดลายบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมุมด้านบนเป็นรูปใบโพธิ์ลักษณะคล้ายรูปหัวใจเส้นตรงตรงต่อขึ้นไปตรงปลายมีรูปสามเหลี่ยมติดอยู่ ลักษณะคล้ายกับก้านของใบโพธิ์ ถัดลงมาเป็นลายลักษณะรูปตัว E ขยายวตะแคง หันหลังพิงกัน ส่วนบริเวณมุมด้านล่างเป็นจุดเล็ก ๆ เรียงต่อกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลวดลายแฉวงสุดเป็นรูปใบโพธิ์ลักษณะเหมือนข้างต้น ด้านล่างซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ทั้งหมดวางอยู่ในรูปสามเหลี่ยม

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 300 ลายหมี่ปลาชิวน้อย

ชื่อลาย หมี่ปลาชิวน้อย

ที่มา นางสะอาด ศิลป์ประกอบ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 12 หมู่ที่ 3 บ้านเก่าโก ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ ต้นแบบมาจากลักษณะของตัวปลาชิว

ลายหลัก ลักษณะลายเป็นรูปเครื่องหมาย + เรียงต่อกันตามแนวเส้นตรงแนวนอน

ลักษณะลวดลายจะมีขนาดเล็ก ๆ คล้ายตัวปลาชิว

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายใน

ลักษณะแบบการเรียงอิฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีที่ตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว

สีเหลือง

ภาพประกอบ 301 ลายหมีปลาลูกคอก

ชื่อลาย หมีปลาลูกคอก

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

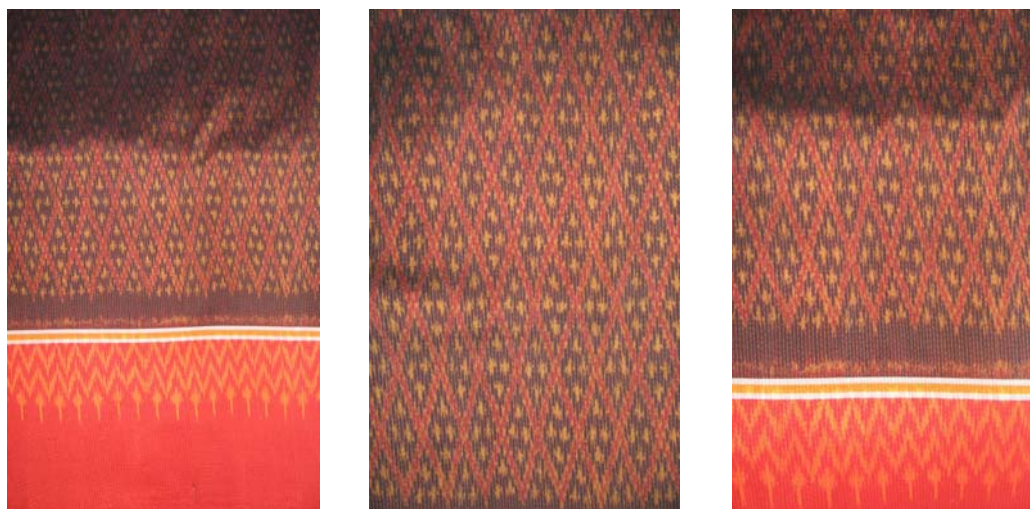
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ รูปแบบมาจากลักษณะของปลาลูกคอก หรือลูกของปลาช่อนที่อาศัยอยู่กันเป็นฝูง

ลายหลัก ปลาลูกคอก (ลูกปลาช่อน) จะถูกบรรจุอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะของปลาลูกคอกจะเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้งด้านบนและล่าง ซ้ายและขวามีรูปจุดเล็ก ๆ ติดอยู่ลักษณะคล้ายรูปเครื่องหมาย +

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแบบเส้นเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 302 ลายหมีปลาฉลามคอก

ชื่อลาย หมีปลาฉลามคอก

ที่มา นางสะอาด ศิลป์ประกอบ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 12 หมู่ที่ 3 บ้านเก่าโก ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

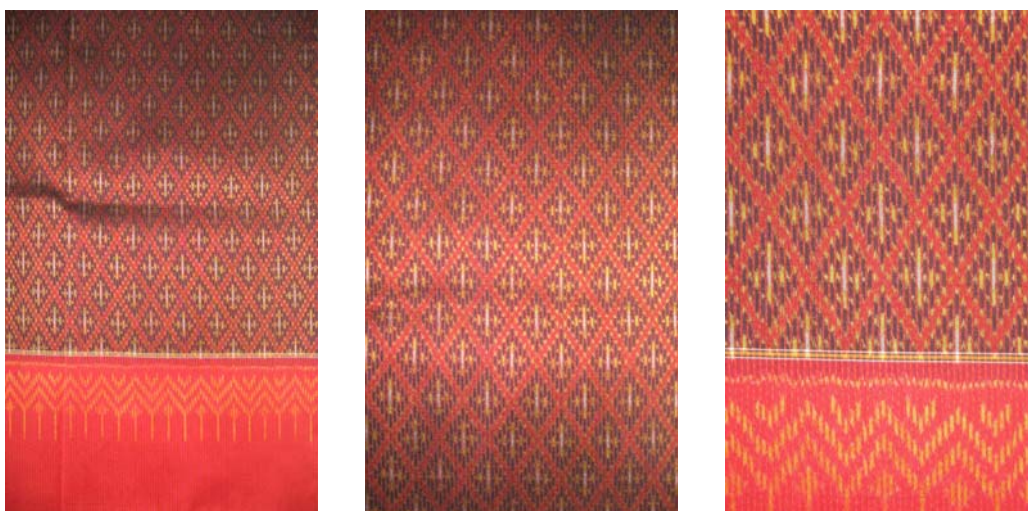
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ รูปแบบมาจากลักษณะของปลาฉลามคอก หรือลูกของปลาช่อนที่อาศัยอยู่กันเป็นฝูง

ลายหลัก ปลาฉลามคอก (ลูกปลาช่อน) จะถูกบรรจุอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะของปลาฉลามคอกจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ วางอยู่มุมบนและล่าง ซ้ายและขวาของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแบบเส้นเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 303 ลายหมู่ปลาลูกคอก

ชื่อลาย หมู่ปลาลูกคอก

ที่มา นางบุญตี ดาวโธสง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

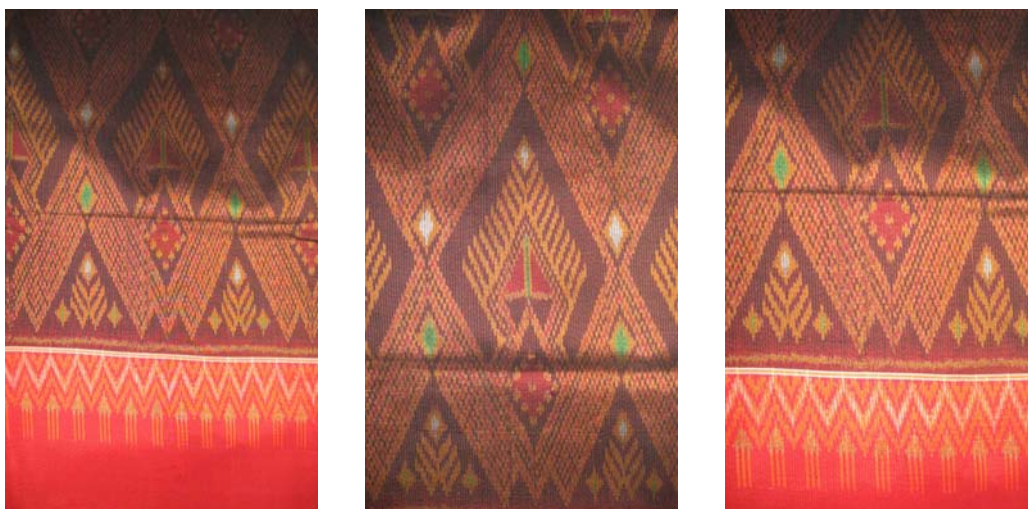
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ รูปแบบมาจากลักษณะของปลาลูกคอก หรือลูกของปลาช่อนที่อาศัยอยู่กันเป็นฝูง

ลายหลัก ปลาลูกคอก (ลูกปลาช่อน) จะถูกบรรจุอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะของปลาลูกคอกจะเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้งด้านบนและล่าง ซ้ายและขวามีรูปจุดเล็ก ๆ ติดอยู่ลักษณะคล้ายรูปเครื่องหมาย +

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแบบเส้นเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 304 ลายพานพุ่ม

ชื่อลาย พานพุ่ม

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว่า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

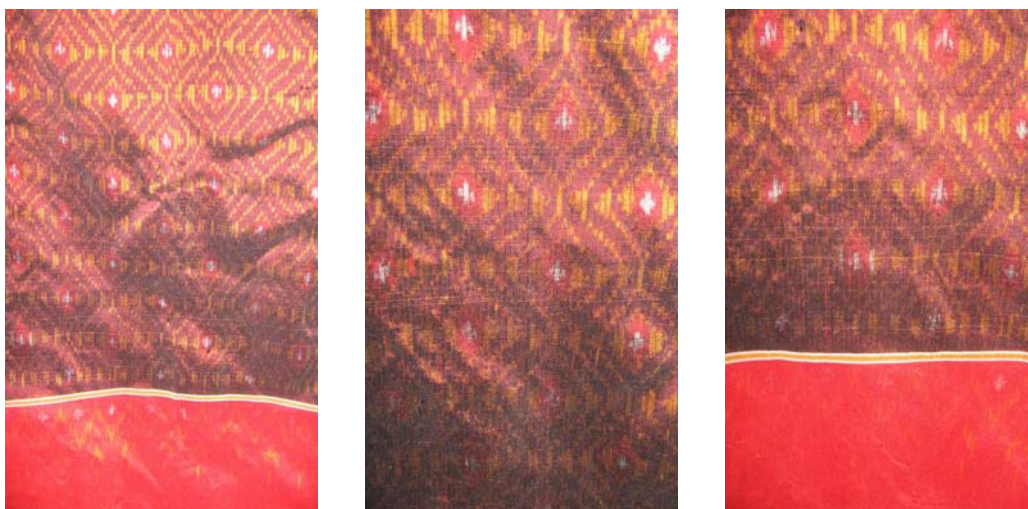
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์ รูปแบบลวดลายมาจากลักษณะของพานพุ่ม

ลายหลัก ลักษณะลวดลายถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ซึ่งเกิดจากการวางเส้นหยักฟันปลาซ้อนกันขึ้นไปในแนวตั้ง ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมุมด้านล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีจุดเล็ก ๆ เรียงตัวกันตามแนวเส้นรอบรูป เหนือขึ้นไปเป็นรูปตัว V ครึ่ง ถัดขึ้นไปอีกเป็นรูปคล้ายรูปหัวใจคว่ำมีเส้นตรงแบ่งครึ่งรูปหัวใจ ด้านซ้ายและขวาของเส้นเป็นรูปสามเหลี่ยม ด้านนอกของรูปหัวใจจะมีเส้นตรงแนวเฉียงต่อออกมาจำนวนด้านละ 9 เส้น ตรงกลางเป็นรูปตัว V เหนือรูปตัว V เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เส้นรอบรูปที่เป็นเส้นหยักฟันปลามีลักษณะลายขอรูป 1 เรียงต่อกัน มุมบนและล่างทั้งซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน แถวกลางสุดเป็นลายลักษณะตัว V คว่ำมีเส้นตรงต่อออกมาจากขาทั้ง 2 ข้าง ข้างละ 2 เส้นถัดขึ้นไปเป็นรูปตัว V มีเส้นตรงเชื่อมต่อกับลายข้างต้นถัดขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านล่างทั้งซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเรียงอิฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียวและขาวประกอบ

ภาพประกอบ 305 ลายพองน้ำ

ชื่อลาย พองน้ำ

ที่มา นางบุญดี ดาวโธสง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

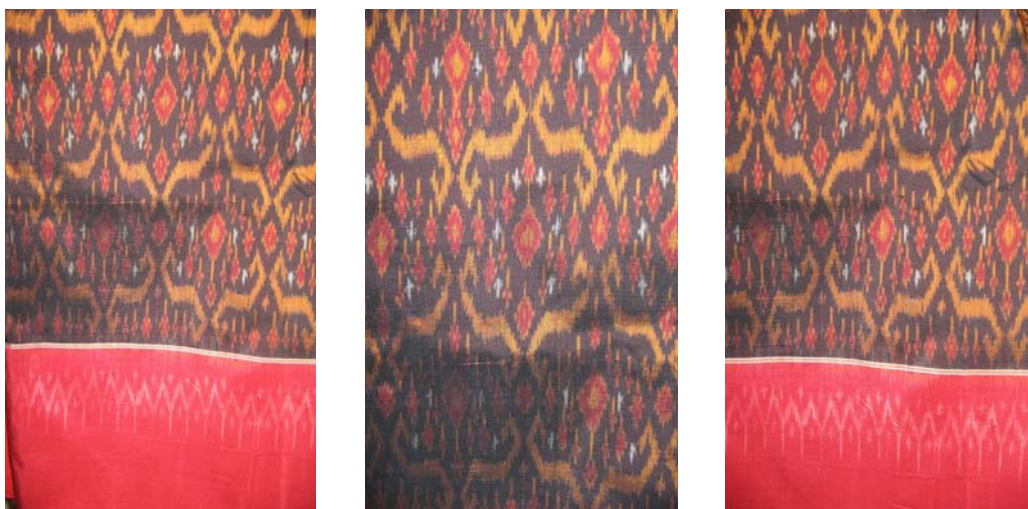
ลักษณะลวดลาย จากธรรมชาติแวดล้อม

รูปแบบ ประยุกต์จากลักษณะของพองน้ำเวลาน้ำไหล

ลายหลัก ลักษณะรูปพองน้ำเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปวงกลมภายในรูปวงกลมเป็นรูปเครื่องหมาย + มีเส้นตรงต่อออกมาจากมุมบนและล่างเชื่อมลายพองน้ำทั้งผืน รอบ ๆ รูปพองน้ำมีเส้นโค้งในแนวตั้งตรงส่วนโค้งมีรูปสามเหลี่ยมติดอยู่ เชื่อมต่อกับลายพองน้ำทั้งผืน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเรียงอิฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 306 ลายม้าน้ำใหญ่

ชื่อลาย ม้าน้ำใหญ่

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

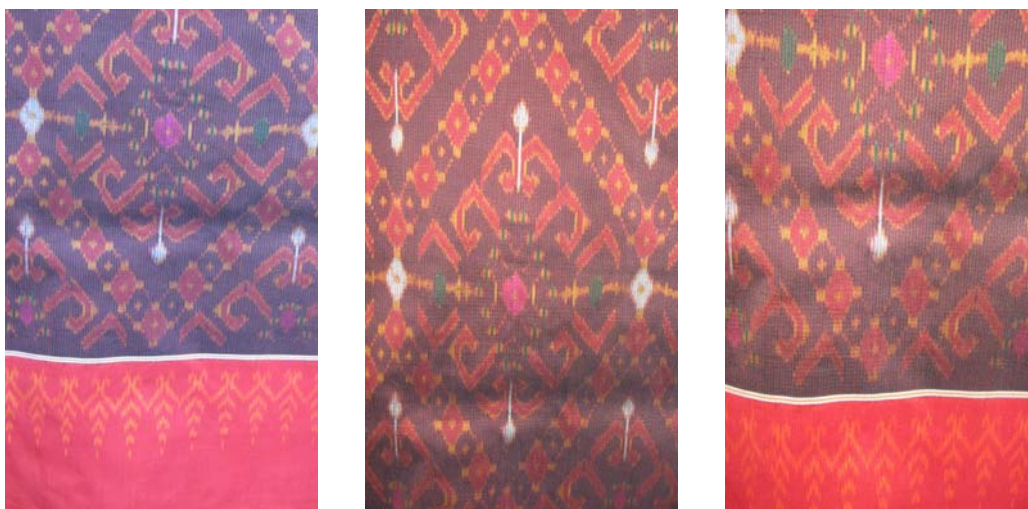
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ ประยุกต์

ลายหลัก ตัวม้าน้ำมีลักษณะคล้ายตัว S หันหน้าเข้าหากันส่วนหางชนกัน ถัดขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอยู่ตรงกลาง ด้านบนและล่าง ซ้ายและขวาของรูปสี่เหลี่ยมนี้ก็เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีเส้นตรงต่อตรงมุมบนแต่ขนาดเล็กกว่าวางอยู่ ด้านทั้ง 4 ด้านของรูปสี่เหลี่ยมมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีเส้นตรงต่อตรงมุมบนวางเรียงรายสลับกับรูปเครื่องหมาย + แถวถัดขึ้นไปเป็นรูปม้าน้ำลักษณะกลับหัวกลับแฉกแรก ตรงช่องว่างบริเวณที่หางชนกันมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 307 ลายแมงมุม

ชื่อลาย แมงมุม

ที่มา นางบุญตี ดาวโธสง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

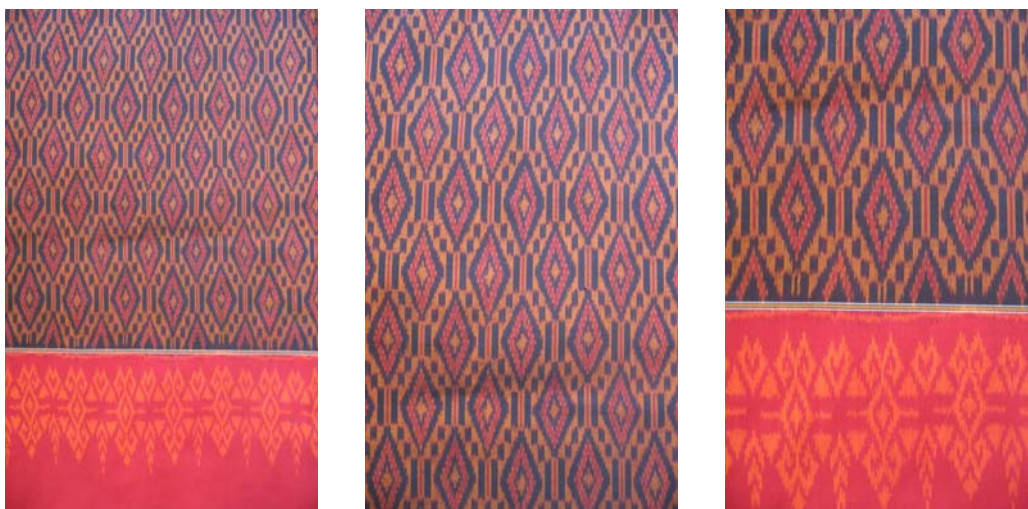
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ ประยุกต์

ลายหลัก ตัวแมงมุมลักษณะลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงกลางเป็นรูปวงกลมรอบ ๆ ด้านบนและล่างมีเส้นเฉียงยื่นออกมาด้านละ 4 เส้น มีรูปวงกลมต่อตรงปลายและมีเส้นตรงแนวตั้งลากผ่านกึ่งกลางวงกลม ส่วนด้านซ้ายและขวาเป็นเส้นโค้ง มีรูปแบบเหมือนกับที่กล่าวมาแล้ว ถัดออกมาเป็นรูปลักษณะคล้าย 3 ตะแคงพิงกันตรงส่วนที่พิงกันมีเส้นตรงต่อออกมาตรงปลายเป็นรูปวงกลมติดอยู่ ส่วนด้านซ้ายและขวา เป็นรูปลักษณะคล้ายตัว V และตัว V คว่ำตรงกลางระหว่างทั้งสอง มีรูปวงกลมมีเส้นตรงแนวนอนลากผ่านกึ่งกลางเชื่อมต่อกับแมงมุมตัวถัดไป รอบ ๆ ตัวแมงมุมเป็นเส้นรอบรูปนั้นมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นจุดวงกลม มีเส้นตรงยื่นออกมาจากมุมทั้ง 4 มุมมีเส้นตรงเชื่อมต่อกันเป็นลักษณะลูกโซ่

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีชมพู ใช้สีขาวและสีเขียวประกอบ

ภาพประกอบ 308 ลายหมี่งูเหลือม

ชื่อลาย หมี่งูเหลือม

ที่มา นางถาวร แผ้วไธสง อายุ 53 ปี

ที่อยู่ 32/1 หมู่ที่ 7 บ้านโคกกุ้ง ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

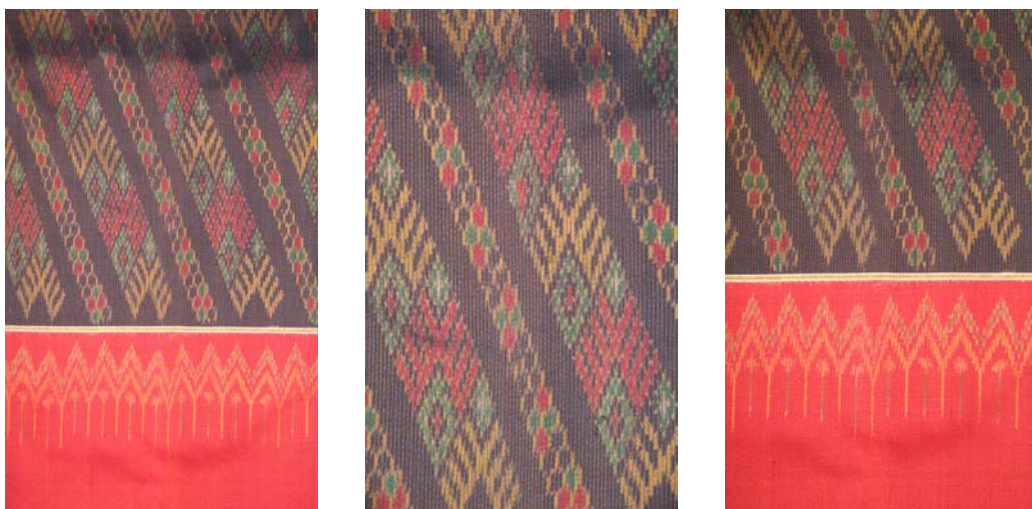
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ ลวดลายมาจากลายบนตัวงูเหลือม

ลายหลัก ลักษณะลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น ด้านนอกเป็นเส้นรอบรูปมีลักษณะเป็นเส้นขนานภายในเป็นลวดลายรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสวางเรียงกันอยู่ทั้ง 4 ด้าน ด้านละ 2 รูป ส่วนมุมทั้งบนและล่าง ซ้ายและขวาสีเส้นตรงแนวตั้งเป็นตัวคั่นและตัวเชื่อมลาย

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 309 ลายหมี่ไช้กับกอตระไคร้

ชื่อลาย หมี่ไช้กับกอตระไคร้

ที่มา นางประคอง ภาสะฐิติ อายุ 65 ปี

ที่อยู่ 9 หมู่ที่ 13 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

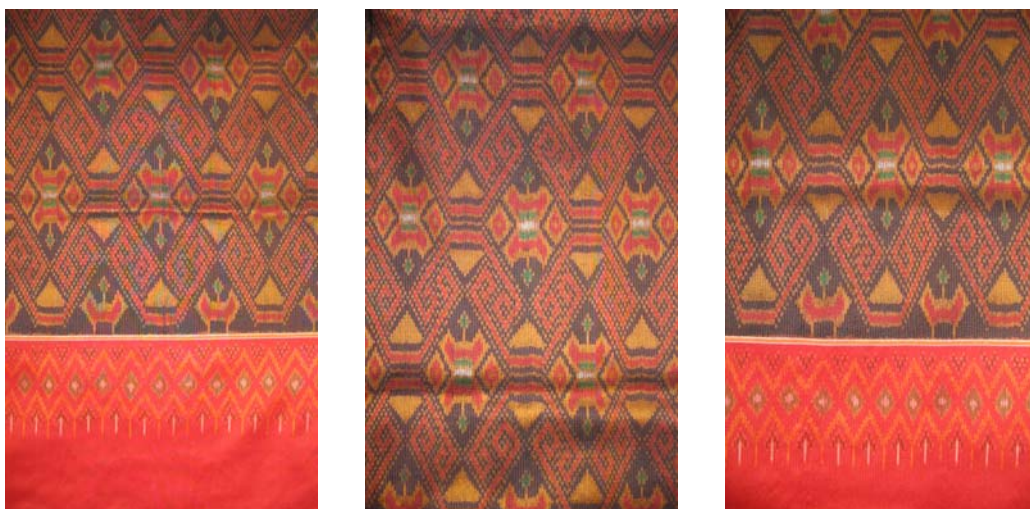
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ โบราณ รูปแบบลายมาจากการผสมระหว่างลายไช้กับกอตระไคร้

ลายหลัก ลายกอตระไคร้มีลักษณะรูปแบบคล้ายรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียก มุมด้านล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + ถัดขึ้นไปเป็นรูป V คว่ำมีเส้นตรงแนวเฉียงต่อออกมาด้านละ 4 เส้น ส่วนมุมบนสุดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + ส่วนลายไช้เป็นรูปวงกลมเรียงต่อกัน 2 แถว การวางลวดลายจะวางลายกอตระไคร้สลับกับลายไช้ในลักษณะแนวเฉียง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีที่ตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีเหลือง ใช้สีขาวและสีดำประกอบ

ภาพประกอบ 310 ลายก่องข้าว

ชื่อลาย ก่องข้าว

ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ ต้นแบบลายมาจากก่องข้าวหรือกระติบข้าวของภาคอีสาน

ลายหลัก ลายก่องข้าว (กระติบข้าว) ลักษณะคล้ายตัว X ตรงกลางรูปเป็นเส้นตรงแนวนอน 3 เส้น วางเรียงในแนวตั้ง มุมด้านบนและล่างมีเส้นตรงต่อกันมาตรงปลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ส่วนมุมซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้นตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย - เส้นรอบรูปมีลักษณะเป็นรูปตัว V คว่ำและหงายตรงปลายขาทั้ง 2 ข้างมีรูปขอลักษณะเป็น 1 ติดอยู่ วางซ้อนสลับกันอยู่ รอบ ๆ รูปตัว V จะมีเส้นปะวางเรียงตามแนวรูปมุมทั้ง 4 มุมเป็นปลายตัด คือมุมไม่แหลม มุมด้านบนและล่างมีรูปสามเหลี่ยมวางอยู่ ส่วนมุมด้านซ้ายและขวาก็มีรูปสามเหลี่ยมวางอยู่เช่นกันแต่มีอยู่ด้านละ 2 รูป

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้วรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียวและสีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 311 ลายหมี่ขัดหัวเสือ

ชื่อลาย หมี่ขัดหัวเสือ

ที่มา นางประคอง ภาสะฐิติ อายุ 65 ปี

ที่อยู่ 9 หมู่ที่ 13 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

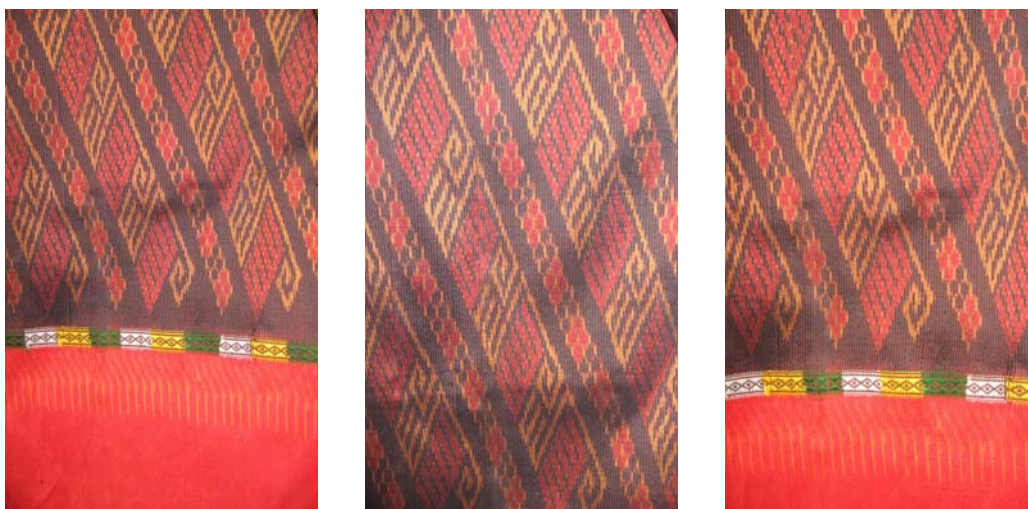
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากหัวเสือ เป็นการแกะลายมาจากหมอนอิง

ลายหลัก ลักษณะลวดลายแบ่งออกเป็น 2 แถว คือ แถวที่ 1 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ภายในเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเส้นตรง แนวตั้ง รูปนี้เรียงต่อกันเป็นเส้นตรงแนวนอน ส่วนแถวที่ 2 เป็นรูปขอลักษณะคล้ายตัว I ตะแคงวาง เรียงสลับกับรูปขอลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมุมบนเป็นรูปหัวใจกลับหัว ถัดลงมาเป็นรูปคล้าย พ. วางซ้อนอยู่ในตัว V โดยหัวและหางของตัว พ. เชื่อมต่อกับขาทั้ง 2 ของตัว V ตรงกลางเป็นรูป สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางซ้อนกัน 2 ชั้น

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายใน ลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 312 ลายเข็มขัดเก็บตีนดาว

ชื่อลาย เข็มขัดเก็บตีนดาว

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

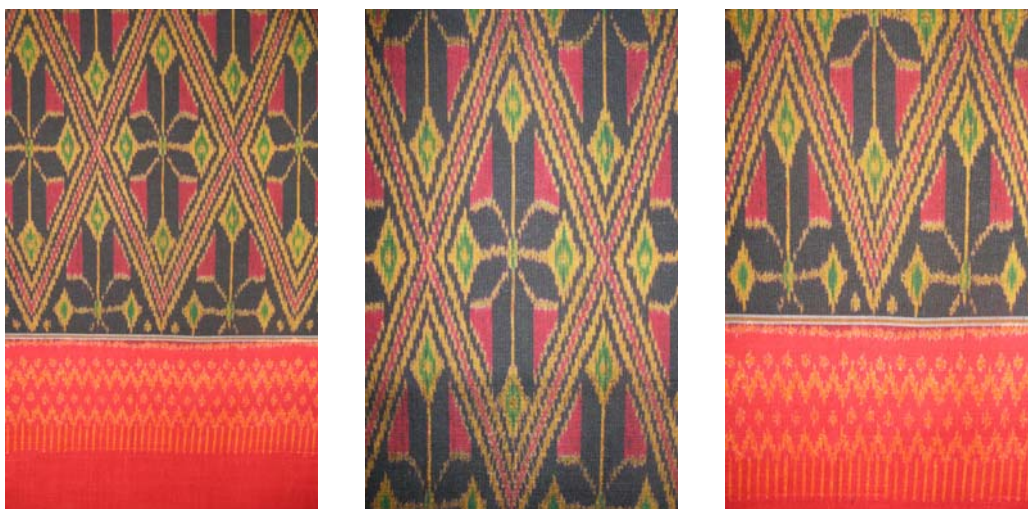
ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ ประยุกต์ มาจากลักษณะของเข็มขัด

ลายหลัก ลายเข็ชต์เป็นลายลักษณะเส้นตรงแนวเฉียงมีเส้นเฉียงต่อยื่นออกมา 6 เส้น ด้านบนเป็นรูปลักษณะตัว E ปลายมีเส้นตรงยาวต่ออีก 1 เส้นไปเชื่อมต่อกับรูปลักษณะคล้าย ใ กลับหัวพาดอยู่บนลายข้างต้น ลักษณะการวางลายจะนำเอาลวดลายดังกล่าวมาวางสอดประสานกันจนเป็นรูปลักษณะคล้ายเข็มขัด ส่วนลายคั่นจะเป็นรูปไข่ มีลักษณะเป็นรูปวงกลมต่อกันเป็นเส้น 2 ชั้น

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 313 ลายดอกไม้

ชื่อลาย ดอกไม้

ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ ประยุกต์ รูปแบบจากรูปทรงของดอกไม้

ลายหลัก ลายดอกไม้จะเป็นลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในจะเป็นลายลักษณะเหมือนเครื่องหมาย + ตรงปลายจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น และจะมีรูปคล้ายเครื่องหมาย X วางทับจุดกึ่งกลางของรูปเครื่องหมาย + และมีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางทับอยู่อีกที ปลายของรูป X จะมีสามเหลี่ยมติดอยู่ ด้านนอกเป็นเส้นรอบรูป 2 ชั้น แถวด้านล่างสุดเป็นลายลักษณะครึ่งหนึ่งของลายหลัก

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีที่ตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีเหลือง

ภาพประกอบ 314 ลายตาข่าย

ชื่อลาย ตาข่าย

ที่มา นางถาวร แผ้วไธสง อายุ 53 ปี

ที่อยู่ 32/1 หมู่ที่ 7 บ้านโคกกุ้ง ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

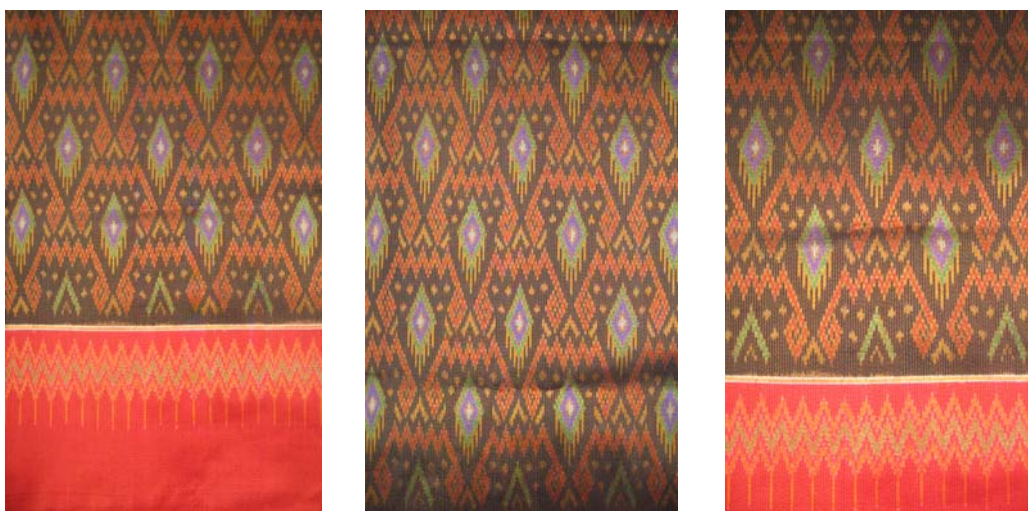
ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ ประยุกต์ รูปแบบของตาข่ายที่ใช้จับสัตว์น้ำ

ลายหลัก ลวดลายเป็นลักษณะวงกลมเรียงต่อกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน โดยมีเส้นโค้งรูปครึ่งวงกลมเป็นตัวเชื่อมระหว่างวงกลมแต่ละวง ตรงกลางภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้งปลายด้านบนและล่างมีจุดเล็ก ๆ ต่ออยู่และด้ายซ้ายและขวาก็เช่นกัน ลักษณะคล้ายรูปเครื่องหมาย +

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 315 ลายตุ้มหู

ชื่อลาย ตุ้มหู

ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์ ต้นแบบมาจากตุ้มหูที่ใส่กัน

ลายหลัก ลายตุ้มหูมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้นตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + ด้านล่างทั้งด้านซ้ายและขวามีเส้นตรงต่อยื่นออกมาด้านละ 3 เส้นและตรงกลางอีก 1 เส้น ลักษณะดังกล่าวคล้ายรูปหางนกยูง เหนือขึ้นไปด้านซ้ายและขวามีรูปจุดเล็ก ๆ เรียงต่อกันเป็นลักษณะรูปสามเหลี่ยมอยู่ ถัดขึ้นไปเป็นรูปตัว V คว่า 5 ตัวเรียงต่อกันในลักษณะแนวแนว ขาด้านนอกของตัวแรกและตัวสุดท้ายมีเส้นตรงต่อออกมาตรงปลายเป็นรูป 1 ต่ออยู่บริเวณด้านล่างและจะมีรูปเส้นเฉียงวางอยู่ตรงด้านใน ส่วนช่องว่างที่เป็นรอยต่อระหว่างลายหลักจะเป็นรูปตัว V คว่า

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแบบเรียงอิฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีแม่สีในธรรมชาติ ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีน้ำเงิน ใช้สีเขียวและสีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 316 ลายหมีเต้าน้อย

ชื่อลาย หมีเต้าน้อย

ที่มา นางประคอง ภาสะฐิติ อายุ 65 ปี

ที่อยู่ 9 หมู่ที่ 13 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ ต้นแบบลวดลายมาจากลักษณะของเต่า

ลายหลัก ลักษณะลวดลายเป็นรูปวงกลมเรียงต่อกันเป็นเส้นตรงแนวนอน ลักษณะของวงกลมจะมีเส้นตรงยื่นออกมาด้านบนและล่างเชื่อมต่อกันระหว่างลวดลายทั้งผืนลักษณะคล้ายหัวและหางของเต่า ส่วนด้านข้างจะมีเส้นโค้งยื่นออกมาด้านละ 2 เส้นเป็นลักษณะของขาเต่า

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 317 ลายหมื่นาคน้อย

ชื่อลาย หมื่นาคน้อย

ที่มา นางสาวรณิ สาระถิ อายุ 33 ปี

ที่อยู่ 116 หมู่ที่ 12 บ้านโนนตะคร้อ ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

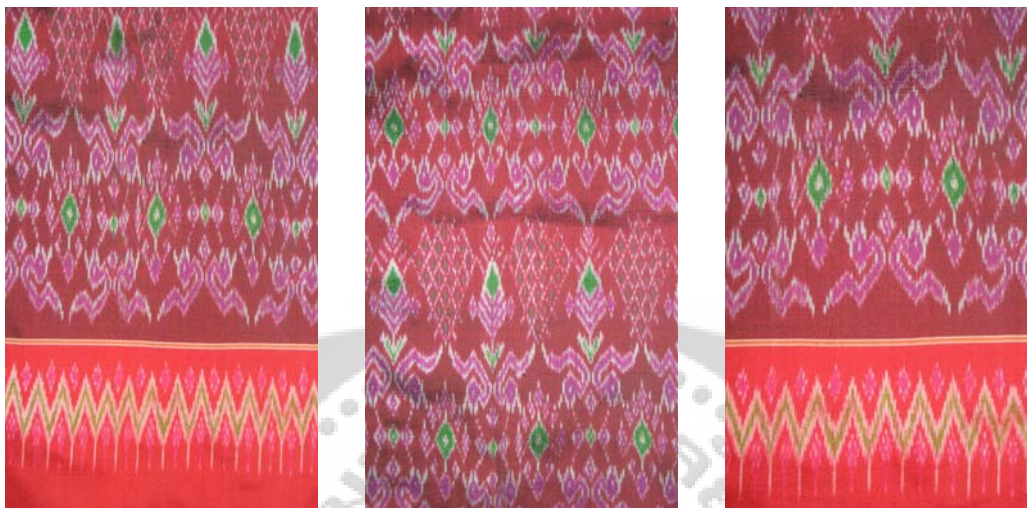
ลักษณะลวดลาย จากศาสนา

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากบันไดโบสถ์ในสมัยโบราณ ซึ่งมักประดิษฐ์เป็นรูปตัวนาค โดยหางนาคจะทอดลงมาจากตัวโบสถ์ หัวนาคจะอยู่ที่บันไดขั้นสุดท้าย ประกอบด้วยลายโคมที่ ยี่สิบเอ็ดและลายต้นดอกไม้

ลายหลัก รูปพญานาคบรรจุอยู่ในรูปหัวใจ ส่วนหัวของพญานาคอยู่บริเวณมุมบนทั้ง 2 มุมของรูปหัวใจลักษณะเป็นรูปคล้าย 1 ตรงปลายมีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าต่ออยู่ ด้านบนจะมีเส้นตรงยื่นออก 4 เส้นเป็นลักษณะของหงอนพญานาค ด้านล่างเป็นรูปสามเหลี่ยมลักษณะคล้ายเศียรของพญานาค ตรงกลางบริเวณด้านในรูปหัวใจเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มุมด้านบนและล่างเป็นลักษณะตัว V ครอบมุมรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอยู่ ด้านแต่ละด้านของรูป V จะมีเส้นตรงยื่นออกมา 3 เส้น เหนือขึ้นไประหว่างรูปดังกล่าวมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ วางอยู่ ส่วนมุมด้านซ้ายและขวาเป็นรูป > และ < ภายในมุมด้านในของรูปจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ วางอยู่ แถวล่างสุดของลวดลายเป็นลักษณะครึ่งหนึ่งของลวดลายหลัก วางสลับกับรูปเส้นตรงแนวตั้งตรงปลายมีรูปวงกลมและบริเวณด้านข้างมีเส้นเฉียงยื่นออกมาด้านละ 2 เส้น ส่วนด้านล่างของรูปทั้งด้านซ้ายและขวาเป็นรูปวงกลมเล็ก ๆ วางอยู่ ลักษณะคล้ายต้นดอกไม้ จะวางโดยลายหลัก 1 ลายสลับกับลายต้นดอกไม้ 2 ต้น

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 318 ลายมังกร

ชื่อลาย มังกร

ที่มา นางประคอง ภาสะฐิติ อายุ 65 ปี

ที่อยู่ 9 หมู่ที่ 13 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากศาสนา

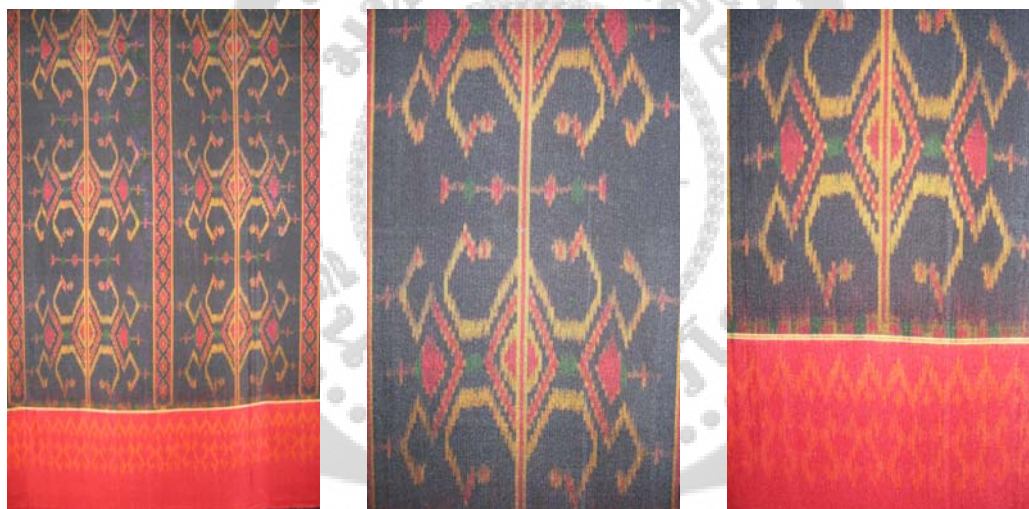
รูปแบบ ประยุกต์ รูปแบบของตัวมังกรในนิยาย

ลายหลัก แถวที่ 1 ตัวมังกรเป็นลักษณะคล้ายตัว 6 กลับหัวหันหลังชนกันเรียงกันในแนวเส้นตรงแนวนอน แถวที่ 2 เป็นลักษณะลวดลายอยู่ระหว่างช่องว่างของตัวมังกรที่หันหน้าเข้าหากัน จะอยู่บริเวณช่วงหัวของมังกรลักษณะเป็นคล้ายฟุ่มรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น มุมด้านบนและด้านล่างมีเส้นตรงต่อออกมาตรงปลายมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน รูปที่อยู่ด้านล่างตรงมุมซ้ายและขวามีเส้นเฉียงต่อขึ้นมาตรงปลายเป็นรูป 1 ส่วนรูปด้านบนบนมุมด้านบนมีเส้นตรงต่อขึ้นไป มุมด้านซ้ายและขวาของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางมีเส้นเฉียงต่อลักษณะที่มิดลงเชื่อมต่อกับรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมุมบนมีรูปเส้นตรงต่ออยู่ ส่วนด้านซ้ายและขวาของด้านบนมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ มีเส้นตรงต่อตรงมุมบนวางเรียงกันอยู่ด้านละ 2 รูป ด้านข้างทั้งซ้ายและขวาของรูปฟุ่มเป็นลักษณะเส้นเชื่อมลายมังกรเป็นลักษณะรูป > และ < ตรงมุมมีรูปวงกลมช่องว่างด้านในมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนติดอยู่กับรูปวงกลมดังกล่าวและเหนือขึ้นไปทั้งบนและล่าง

เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน แถวที่ 3 เป็นรูปมังกรลักษณะเหมือนแถวที่ 1 แต่ตัวมังกรจะกลับหัว ถัดขึ้นไปจากแถวที่ 3 จะเป็นลายคั่นมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นจุดเล็ก ๆ วางเรียงกันเป็นรูปเพชร วางเรียงสลับกับรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มุมด้านล่างเป็นรูปตัว V ซ้อนกันขึ้นไป 3 ชั้น มุมบนเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านซ้ายและขวาด้านนอกของรูปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ ติดอยู่ ส่วนมุมล่างมีเส้นตรงต่อออกมาปลายเส้นเป็นรูปตัว V ลักษณะคล้ายต้นสน ลายดังกล่าวจะวางเรียงสลับกันไปตลอดความกว้างของผืนผ้า

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีชมพู ใช้สีเขียวและสีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 319 ยันต์

ชื่อลาย ยันต์

ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

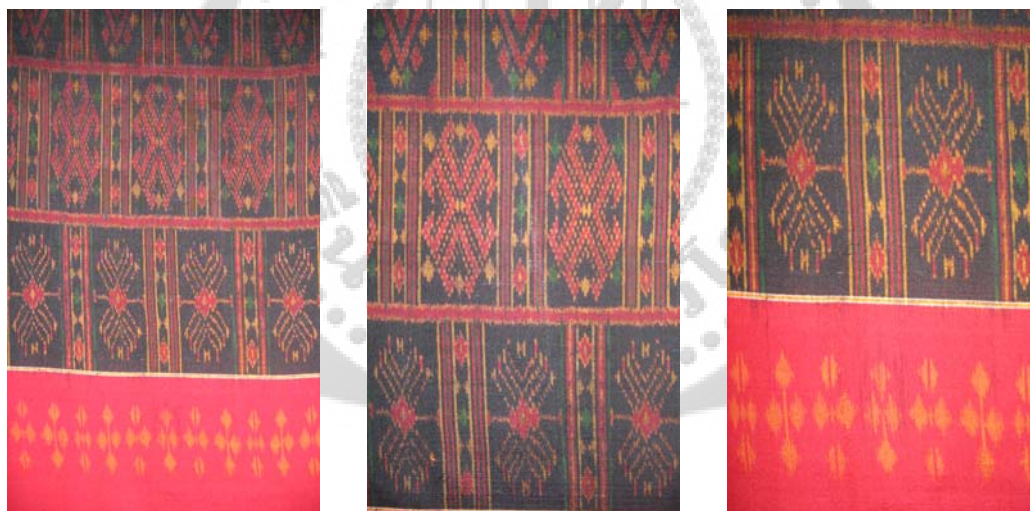
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์ รูปแบบลวดลายมาจากลายยันต์หรือรอยสักตามร่างกาย ที่ติดและสักไว้ป้องกันสิ่งชั่วร้ายหรือภูตผีปีศาจ

ลายหลัก ลักษณะลวดลายเป็นลายที่บรรจุอยู่ภายในช่องระหว่างเส้นขนาน ลักษณะลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปวงกลมซ้อนกัน 2 ชั้น มุมด้านบนและล่างของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีรูปตัว V ครอบอยู่ ข้างทั้ง 2 ข้างของตัว V มีเส้นโค้งต่อออกมาตรงปลายเส้นโค้งเป็นรูปเส้นเฉียงและวงกลมติดอยู่ ส่วนมุมซ้ายและขวาของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนบริเวณช่องว่างระหว่างลวดลายดังกล่าวเป็นรูปลักษณะคล้ายเครื่องหมายของสายการบินไทยวางอยู่ภายในเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีรูปเครื่องหมาย + ต่อที่มุมด้านซ้ายและอีกรูปต่อที่มุมด้านขวาลายยันต์ดังกล่าวจะมีเส้นตรงแนวตั้งลากผ่านกึ่งกลางของลายเชื่อมต่อกับลายด้านบนและล่างตลอดความยาวทั้งผืน ลายคั่นจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเรียงต่อกันในแนวเส้นตรงแนวตั้งภายในเส้นขนาน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียวประกอบ

ภาพประกอบ 320 ลายหน้าต่าง

ชื่อลาย หน้าต่าง

ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์

ลายหลัก ลักษณะลวดลายแบ่งออกเป็น 3 แถว ซึ่งแต่ละแถวจะมีลวดลายไม่เหมือนกัน แถวที่ 1 จะแบ่งลวดลายออกเป็นช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าคล้ายหน้าต่าง ในแต่ละช่องจะบรรจุลวดลายมีลักษณะตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มุมซ้ายและขวามีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ ติดอยู่ มีเส้นตรงแนวนอนลากผ่านกึ่งกลางลาย ส่วนด้านบนและล่างมีรูปเส้นเฉียงยื่นออกมาด้านละ 8 เส้นลักษณะคล้ายตัว X ตรงปลายของแต่ละเส้นมีเส้นตรงแนวตั้งต่ออยู่ ระหว่างมุมบนและล่างของตัว X มีรูปคล้ายตัว H วางอยู่ เส้นคั่นระหว่างช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าเป็นเส้นตรง 2 เส้นวางขนานกันในแนวตั้ง ภายในเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางเรียงกันสลับกับรูปสามเหลี่ยมหันมุมยอดเข้าหากันในแนวนอน แถวที่ 2 ลักษณะของการแบ่งช่องและลายที่คั่นช่องแต่ละช่องจะเหมือนแถวที่ 1 ส่วนลายหลักจะมีลักษณะเป็นรูปคล้ายรูปหัวใจ 4 รูปเรียงต่อกันคล้ายกลีบดอกไม้ โดยหันมุมฐานรวมกัน ตรงกลางจุดกึ่งกลางเป็นรูปคล้ายตัว H มุมทั้ง 4 มุมของรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่และรูปหัวใจรูปบนและล่างตรงมุมกลางของรูปก็จะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่เช่นกัน แถวที่ 3 ลักษณะของการแบ่งช่องและลายที่คั่นช่องแต่ละช่องจะเหมือนแถวที่ 1 และแถวที่ 2 ส่วนลายหลักจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 3 ชั้น และมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเรียงต่อกันตามแนวเส้นรอบรูป ส่วนมุมทั้ง 4 มุมของรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าจะมีรูปสามเหลี่ยมวางอยู่ การจัดวางลวดลายจะวางเรียง 1 – 2 – 3 – 1 – 2 – 3 แบบนี้ไปเรื่อย ๆ ตลอดความยาวของผืนผ้า

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเรียงฉลุ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียวประกอบ

ภาพประกอบ 321 ลายสร้อยดอกหมาก

ชื่อลาย สร้อยดอกหมาก

ที่มา นางสุวรรณี สาระถี อายุ 33 ปี

ที่อยู่ 116 หมู่ที่ 12 บ้านโนนตะคร้อ ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

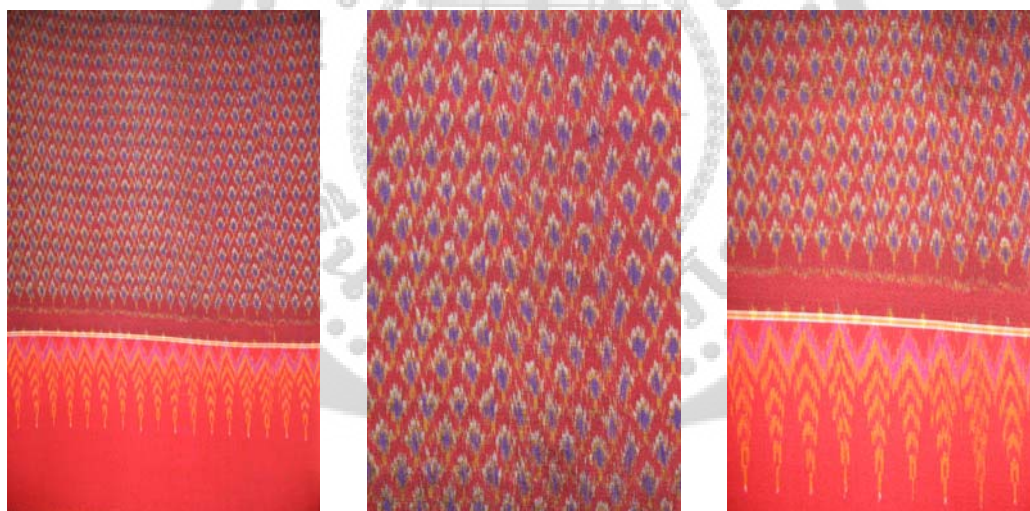
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์ รูปแบบลวดลายประยุกต์จากลายผ้าเอกลักษณ์ของจังหวัดมหาสารคาม

ลายหลัก ลักษณะสร้อยดอกหมากเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มุมด้านล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางซ้อนจนถึงกึ่งกลางของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนข้างต้น ลักษณะการจัดวางลวดลายจะวางเรียงเป็นแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นเดียว

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีแม่สีธรรมชาติ ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีน้ำเงิน

ภาพประกอบ 322 ลายสร้อยดอกหมาก

ชื่อลาย สร้อยดอกหมาก

ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

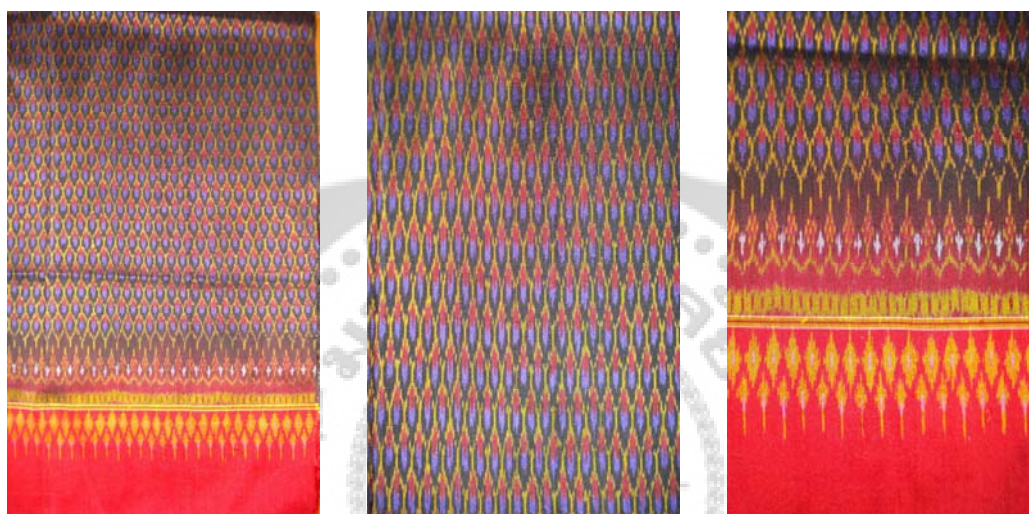
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์ รูปแบบลวดลายประยุกต์จากลายผ้าเอกลักษณ์ของจังหวัดมหาสารคาม

ลายหลัก ลักษณะสร้อยดอกหมากเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มุมด้านล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางซ้อนจนถึงกึ่งกลางของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนข้างต้น ลักษณะการจัดวางลวดลายจะวางเรียงเป็นแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นเดียว

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีส้ม สีน้ำเงิน ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 323 ลายสร้อยดอกหมาก

ชื่อลาย สร้อยดอกหมาก

ที่มา นางนงคราญ แป้วไธสง อายุ 53 ปี

ที่อยู่ 261 หมู่ที่ 14 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

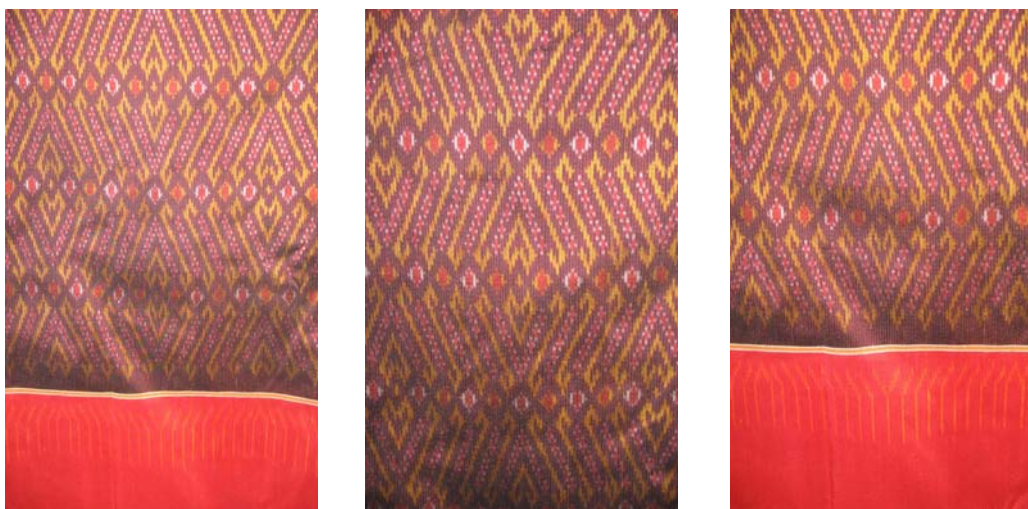
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์ รูปแบบลวดลายประยุกต์จากลายผ้าเอกลักษณ์ของจังหวัดมหาสารคาม

ลายหลัก ลักษณะสร้อยดอกหมากเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มุมด้านบนเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางซ้อนจนถึงกึ่งกลางของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนข้างต้น ลักษณะการจัดวางลวดลายจะวางเรียงเป็นแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเรียงอูฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีแม่สีธรรมชาติ ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีน้ำเงิน ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 324 ลายขอสระแ่น้อย

ชื่อลาย ขอสระแ่น้อย

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

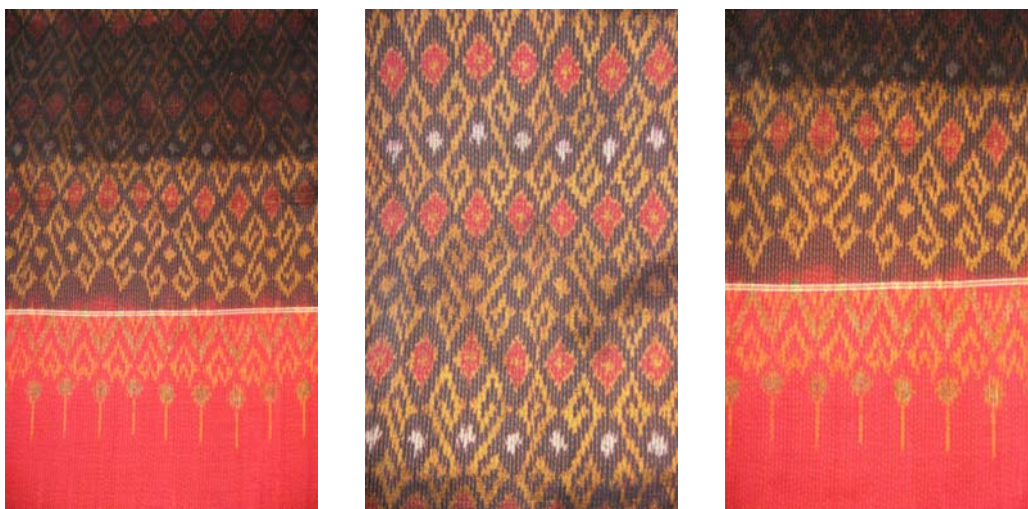
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์ ลักษณะของรูปแบบลวดลายมาจากสระ แ่น ในภาษาไทย

ลายหลัก ลักษณะลายเป็นรูปสระ แ่น ตะแคง ด้านละ 2 ตัว เรียงต่อกันในแนวเส้นตรง แนวนอน ระหว่างช่องว่างที่สระ แ่น พิงกันจะเกิดเป็นช่องว่าง ด้านล่างของช่องว่างจะเป็นรูปหัวใจ เหนือขึ้นไปเป็นรูปเครื่องหมาย + เรียงต่อกันเป็นรูปตัว V และช่องว่างระหว่างตัวสระ แ่น ก็จะมีรูปเครื่องหมาย + เรียงต่อกันตามแนวตัวสระ แ่น เส้นคั่นระหว่างลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางรูปเป็นรูปวงกลมเรียงต่อกันตามแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 325 ลายขอสระแอใหญ่

ชื่อลาย ขอสระแอใหญ่

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

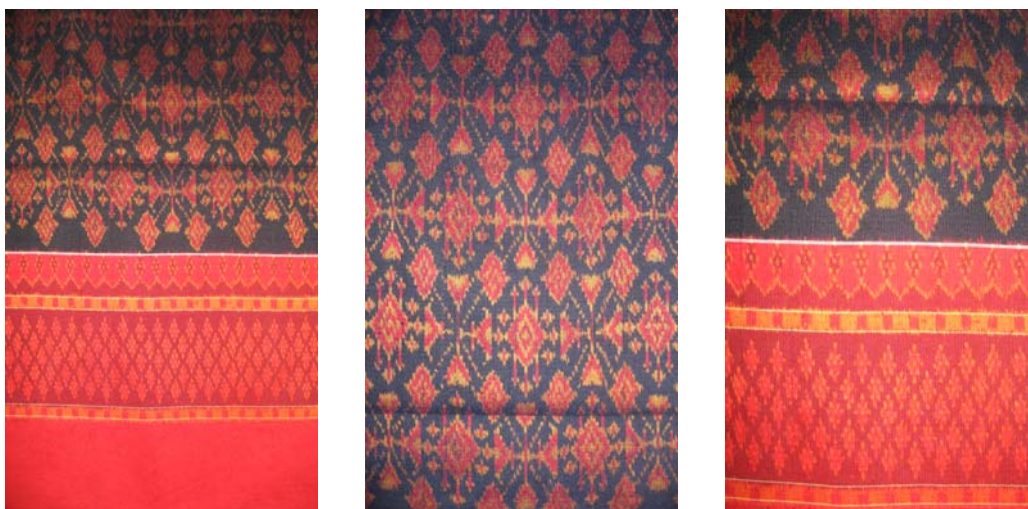
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์ ลักษณะของรูปแบบลวดลายมาจากสระ แอ ในภาษาไทย

ลายหลัก สระ แอ. ลักษณะคล้ายตัว S เรียงต่อกันในแนวเส้นตรงแนวนอนวางสลับระหว่าง
 หันหน้าและหันหลังเข้าหากัน ระหว่างตัวสระ แอ. มีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนคั่นอยู่ เหนือขึ้นไปเป็นลาย
 คั่นลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย – วางเรียงกันเป็นเส้นตรง
 แนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายใน
 ลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาว
 ประกอบ

ภาพประกอบ 326 ลายหมี่เก็บปักปัก

ชื่อลาย หมี่เก็บปักปัก

ที่มา นางนงคราญ แป้วไธสง อายุ 53 ปี

ที่อยู่ 261 หมู่ที่ 14 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ โบราณ ดัดแปลงรูปแบบลวดลายมาจากดาวและดวงจันทร์

ลายหลัก ลวดลายจัดเรียงในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงกลางลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น ด้านบนและล่างมีเส้นตรงแนวตั้งต่อยื่นออกมาด้านละ 3 เส้นตรงปลายมีรูปเครื่องหมาย + ส่วนด้านซ้ายและขวาเป็นรูปเครื่องหมาย + เรียงกันตามแนวเส้นรอบรูปถัดออกมาเป็นรูปก๊ีบปักปักซึ่งมีลักษณะเป็นครึ่งวงกลมซ้อนกัน 2 ชั้น บริเวณส่วนโค้งของรูปด้านซ้ายและขวามีเส้นตรงแนวตั้งติดอยู่และต่อจากนั้นเป็นเส้นตรงต่อออกไปเชื่อมกับลายก๊ีบปักปักจากลวดลายในแนวนอน ส่วนลายก๊ีบปักปักที่อยู่ด้านบนและล่างจะมีเส้นตรงต่อออกไปเชื่อมต่อกับลายในแนวตั้ง ถัดออกไปจากลายก๊ีบปักปักเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสซ้อนกัน 2 ชั้น ตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + วางสลับระหว่างระหว่างลายก๊ีบปักปัก มีเส้นปะเรียงผ่านกึ่งกลางรูปสี่เหลี่ยมดังกล่าวเป็นแนวเส้นรอบรูปของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเรียงอัฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 327 ลายหมี่ชอกอไผ่

ชื่อลาย หมี่ชอกอไผ่

ที่มา นางสาวเดือน ออมโธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

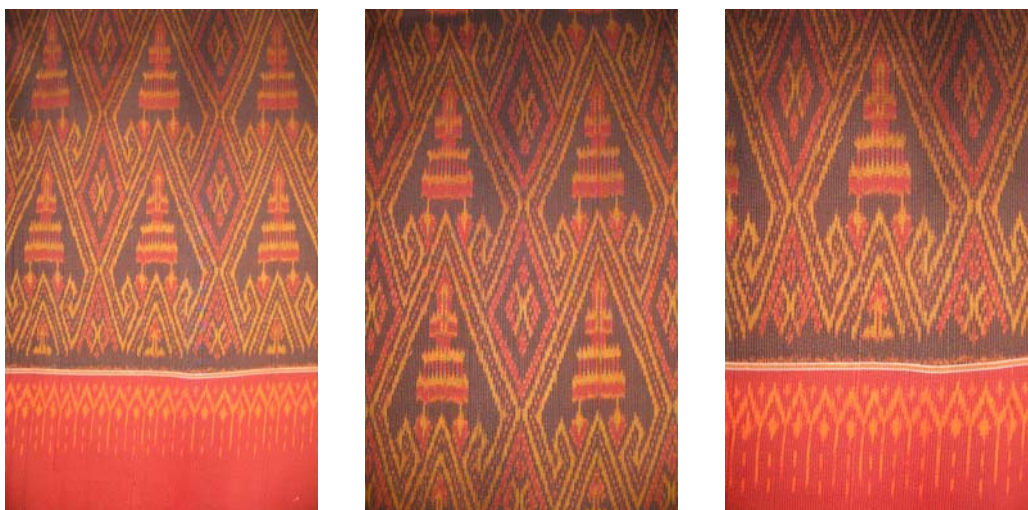
ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ โบราณ ต้นแบบมาจากต้นไผ่

ลายหลัก ลายกอไผ่จะอยู่ด้านล่างสุดของแถว ลักษณะจะเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้งเรียงต่อกัน ในแนวนอนมีขนาดความยาวลดหลั่นกันตรงกลางยาวที่สุด ปลายของเส้นตรงมีเส้นเฉียงต่ออยู่ ส่วนเส้นตรงกลางมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เหนือรูปกอไผ่ขึ้นไปเป็นรูปตัว V คว่า มีรูปขอลักษณะคล้ายรูป 1 เรียงตามเส้นด้านบน ตรงมุมมีเส้นตรงแนวตั้งต่อออกไปที่ปลายเส้นมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนติดอยู่ รูปนี้จะครอบรูปกอไผ่อยู่ เหนือรูปนี้ขึ้นไป เป็นรูป W ครอบอยู่อีกทีตรงมุมด้านในของรูปตัว W มีรูปวงกลมวางอยู่ ถัดลงมาจากรูป W เป็นรูปตัว E คว่าวางอยู่ทั้ง 2 ด้าน ตรงบริเวณส่วนต่อของลายตัว E กับลายถัดไปในแนวนอน ตรงกึ่งกลางเป็นเส้นตรงแนวตั้งตรงปลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ส่วนด้านล่างตรงช่องว่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปวงกลมเรียงสลับกับรูปเส้นตรงแนวตั้งตามแนวของเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 328 ลายหมี่ขอธาตุ

ชื่อลาย หมี่ขอธาตุ

ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากศาสนา

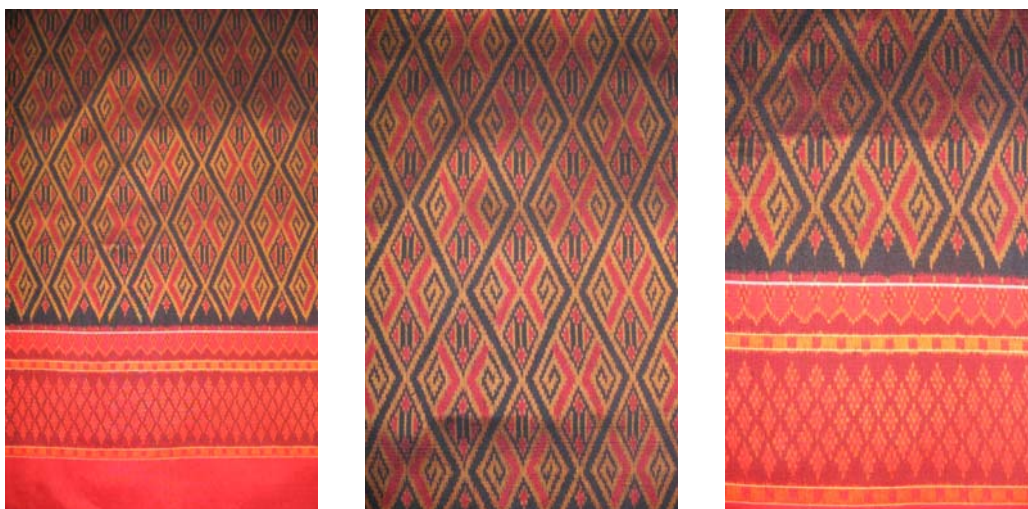
รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากจอมธาตุ บรรจุกระดูกคนตาย

ลายหลัก แถวที่ 1 ลักษณะของลายธาตุบรรจุอยู่ในรูปคล้ายรูปหัวใจกลับหัวลง ลายธาตุมี

ลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดลดหลั่นวางเรียงกันขึ้นไปตามแนวตั้ง 3 ชั้น เหนือขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าด้านบนมีรูปสามเหลี่ยมต่อกันอยู่ลักษณะคล้ายยอดของธาตุฐานล่างทั้งซ้ายและขวามีเส้นตรงแนวตั้งต่อลงมาตรงปลายมีรูปหัวใจต่ออยู่ที่ปลาย ถัดลงไปเป็นรูปตัว V คว่ำภายในเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้งตรงปลายมีรูปสามเหลี่ยมติดอยู่ ด้านล่างทั้งซ้ายและขวาเป็นรูปสามเหลี่ยมวางอยู่ เส้นรอบรูปของรูปหัวใจเป็นลักษณะคล้ายรูป ใ. กลับหัว หันหน้าเข้าหากันเป็นรูปคล้ายรูปหัวใจ การจัดวางลวดลายเป็นการเรียงตามแนวเส้นตรงแนวนอน ระหว่างลวดลายจะมีช่องว่างอยู่ทั้งบนและล่าง จะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางรูปเป็นรูปตัว X มุมด้านซ้ายและขวาเป็นรูปสามเหลี่ยมวางอยู่ ส่วนมุมด้านบนและล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน แถวที่ 2 ลักษณะเหมือนแถวที่ 1 แต่ด้านล่างของลายที่เป็นรูปตัว V คว่ำจะเป็นส่วนยอดของลวดลายแถวแรกแทรกเข้ามาแทน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 329 ลายหมี่ขอลอง

ชื่อลาย หมี่ขอลอง

ที่มา นางนงคราญ แป้วไธสง อายุ 53 ปี

ที่อยู่ 261 หมู่ที่ 14 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

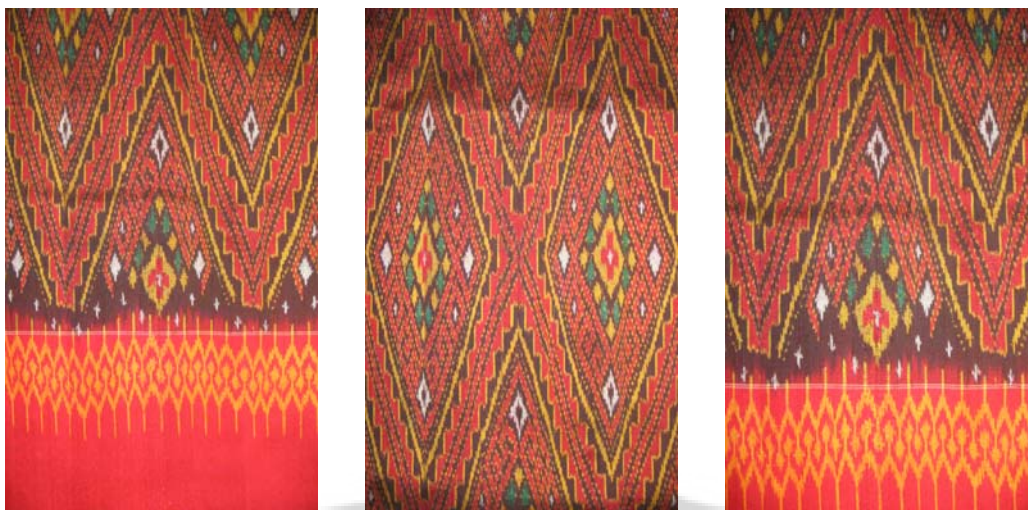
ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากขอเกี่ยวต่าง ๆ แต่เนื่องจากมัดไปมัดมาหลาย ๆ ขอหันไปคนละทางเวลามัด ทำให้ผู้มัดสับสนหลงลืม จึงได้ชื่อดังกล่าว

ลายหลัก ลวดลายถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะลวดลายมุมด้านซ้ายและขวาเป็นรูปลักษณะคล้ายขอรูปเลข 1 ขดอยู่ในมุม ถัดออกมาเป็นรูป > และ < ตรงกลางรูปเป็นรูปตัว X ตรงมุมด้านบนและล่างเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้งตรงปลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านซ้ายและขวาเป็นรูปสามเหลี่ยมตะแคง ลายทั้งหมดเรียงตัวในรูปแบบของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเรียงอูฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีดำประกอบ

ภาพประกอบ 330 ลายหมีเขี้ยวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์

ชื่อลาย หมีเขี้ยวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์

ที่มา นางนงคราญ แปงไธสง อายุ 53 ปี

ที่อยู่ 261 หมู่ที่ 14 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

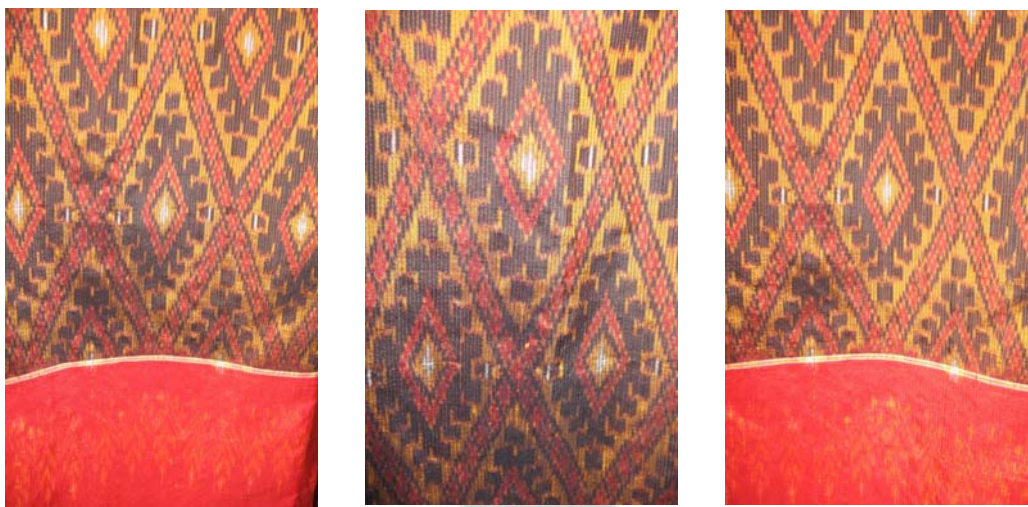
ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ เขี้ยวหรือฟันเลื่อยเป็นต้นแบบของลวดลาย

ลายหลัก ลวดลายถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน แบ่งลายออกเป็น 3 ชั้น ชั้นแรกเป็นรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกันตามแนวเส้นรอบรูปลักษณะเป็นลายเขี้ยวหรือฟันเลื่อย ชั้นที่ 2 เป็นเส้นตรงรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนถัดเข้าไปเป็นรูปขอลักษณะเหมือน น. วางสอดประสานกันตรงบริเวณมุมของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนทั้งบนและล่าง ต่อจากลายขอเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + วางอยู่ใกล้มุมซ้ายและขวาทั้งด้านบนและด้านล่าง ส่วนมุมทั้ง 4 มุมเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่ ชั้นในสุดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเรียงกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนภายในตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + การจัดวางเรียงลวดลายเป็นลักษณะการวางเรียงในแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียวและสีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 331 ลายคุณนาย

ชื่อลาย คุณนาย

ที่มา นางบุญตี ดาวโธสง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว่า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

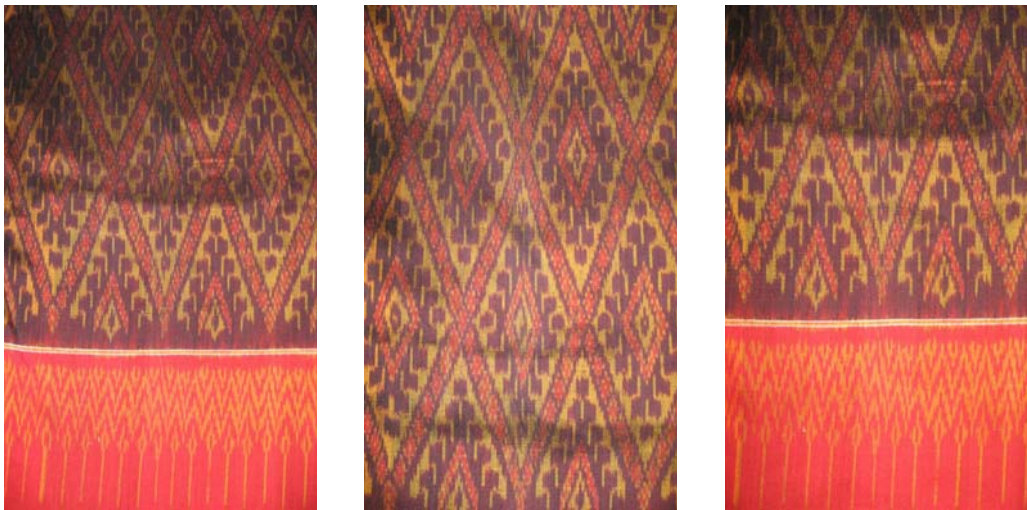
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์

ลายหลัก ลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะภายในรูปเป็นลายรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกันตามแนวเส้นรอบรูปลักษณะคล้ายเส้นหยักฟันปลา ตรงมุมยอดของรูปสามเหลี่ยมมีเส้นลักษณะคล้ายตัว L ต่อยื่นออกมา ตรงกลางของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น ตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + เส้นรอบรูปของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ เรียงต่อกันตามแนวเส้นรอบรูป ลักษณะของเส้นรอบรูปเป็นการใช้เส้นรอบรูปร่วมกันของลาย การวางเรียงลวดลายเป็นการวางแบบในแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 332 ลายคุณนาย

ชื่อลาย คุณนาย

ที่มา นางวิไลวรรณ ร่อเป้า อายุ 30 ปี

ที่อยู่ 24 หมู่ที่ 10 บ้านหนองหว่า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

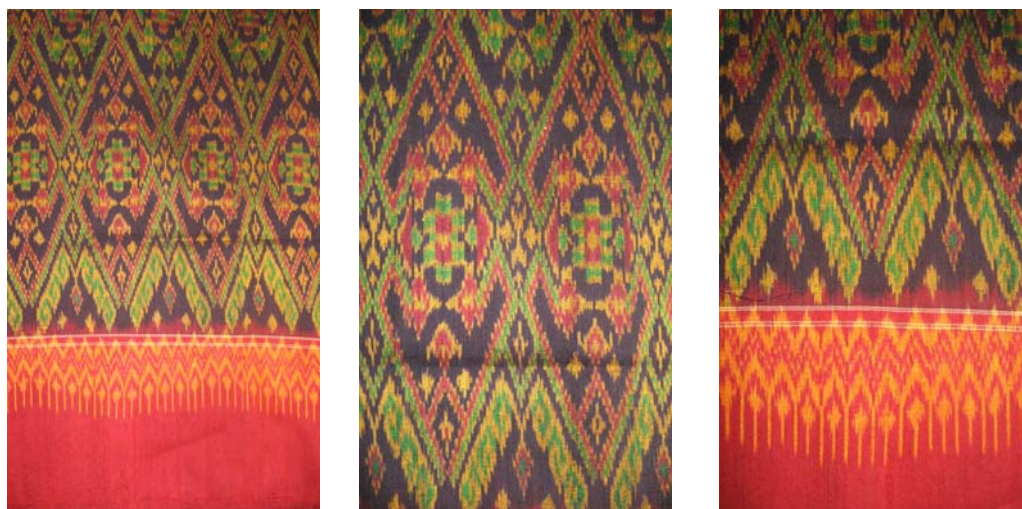
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์

ลายหลัก ลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะภายในรูปเป็นลายรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกันตามแนวเส้นรอบรูปลักษณะคล้ายเส้นหยักฟันปลา ตรงมุมยอดของรูปสามเหลี่ยมมีเส้นลักษณะคล้ายตัว L ต่อยื่นออกมา ตรงกลางของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น ตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + เส้นรอบรูปของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ เรียงต่อกันตามแนวเส้นรอบรูป ลักษณะของเส้นรอบรูปเป็นการใช้เส้นรอบรูปร่วมกันของลาย การวางเรียงลวดลายเป็นการวางแบบในแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 333 ลายหมี่นาค

ชื่อลาย หมี่นาค

ที่มา นางนงคราญ แป้วไธสง อายุ 53 ปี

ที่อยู่ 261 หมู่ที่ 14 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากศาสนา

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากรูปนาค ที่เขียนตามโบสถ์ต่าง ๆ

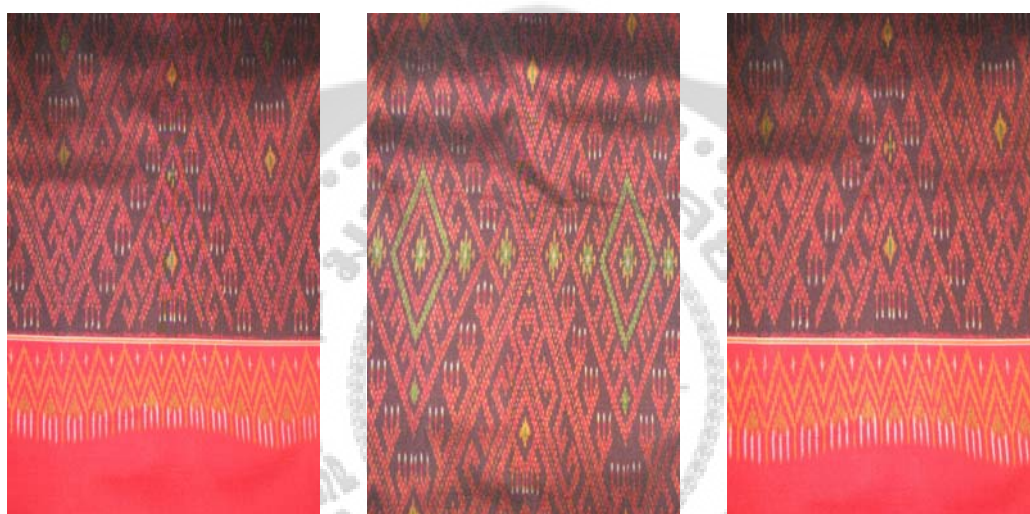
ลายหลัก ตัวพญานาคเป็นขอลคล้ายตัว ใ ตะแคงหันหน้าเข้าหากันตรงหางติดหันลักษณะ

คล้ายรูปหัวใจ ส่วนหัวของพญานาคคล้ายรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมุมด้านบนมีเส้นต่อออก 2 เส้น คล้ายหงอนของพญานาค มุมด้านบนก็มีเส้นต่อออกมาคล้ายเป็นปากของพญานาค ด้านล่างมุมภายในของรูปหัวใจเป็นรูปวงกลมมีเส้นต่อออกมาทั้งด้านบนและด้านล่าง ด้านซ้ายและด้านขวา เหนือขึ้นไปเป็นรูปตัว V คว่าครอบรูปดังกล่าวอยู่ ด้านข้างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่ข้างละ 1 รูป มุมของรูปตัว V เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีเส้นตรงแนวตั้งต่อที่มุมบนและมุมซ้าย - ขวา ระหว่างลวดลายนาคส่วนที่เชื่อมต่อกันเป็นลักษณะคล้ายตัว V คว่า ภายในมุมบนสุดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + ถัดลงมาด้านซ้ายและขวาเป็นรูปขอลลักษณะเหมือนเลข 1 เรียงต่อกันด้านละ 3 ตัวเป็นแนวเส้นเฉียง จะมีเส้นเชื่อมระหว่างลายทั้ง 2 ด้านเป็นลักษณะรูปตัว V มุมด้านล่างมีเส้นต่อลงมาตรงปลายเส้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน แกวัดขึ้นไปด้านบนจากลายพญานาค เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าในแนวตั้งและมีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางพาดในแนวนอนทั้งบนและล่าง ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านซ้ายและขวาของรูปดังกล่าวเป็นรูปสามเหลี่ยมตะแคง ด้านในระหว่างรูปสามเหลี่ยมกับรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าข้างต้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนติดอยู่ รูปนี้จะวางสลับกับรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนภายในมุมด้านซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ ส่วน

มุมบนและล่างเป็นรูปตัว V มีเส้นเชื่อมต่อกันเหนือรูปตัว V เป็นจุดเล็ก ๆ แถวถัดขึ้นไปจากลวดลายนี้ เป็นรูปพญานาคลักษณะเหมือนแถวแรกแต่จะวางในลักษณะกลับหัวกัน จึงทำให้ลวดลายมีลักษณะคล้ายรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดใหญ่ การวางลายจะวางในลักษณะเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีเขียว สีเหลือง ใช้สีแดงและสีดำประกอบ

ภาพประกอบ 334 ลายหมี่ของพญู

ชื่อลาย หมี่ของพญู

ที่มา นางประคอง ภาสะฐิติอายุ 65 ปี

ที่อยู่ 9 หมู่ที่ 13 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากสิ่งของเครื่องใช้

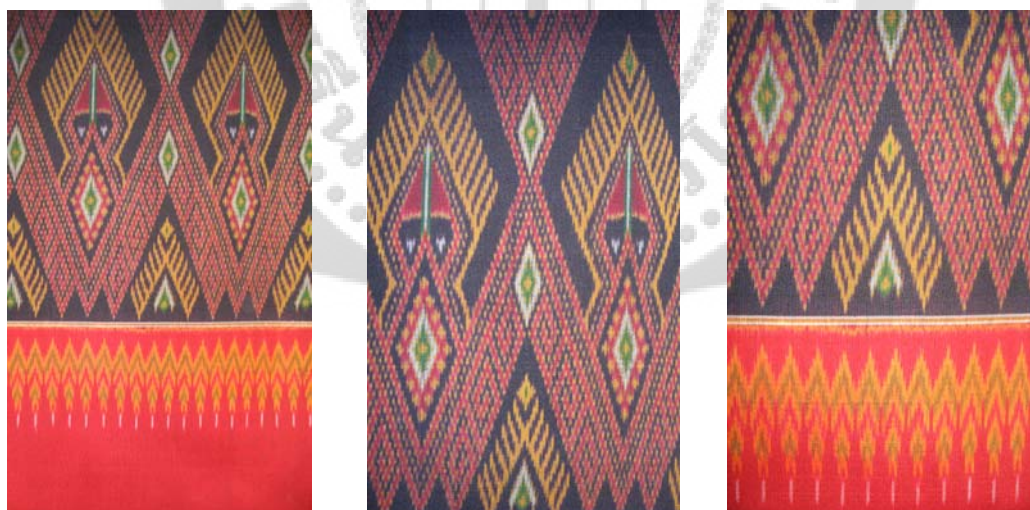
รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากช่องใส่หมากพญูสมัยก่อนที่ทำจากเขาควาย ลายของพญูส่วนใหญ่จะใช้เป็นลายประกอบในชิ้นดินเผา

ลายหลัก ลายหลักแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ แบบที่ 1 ลวดลายจะวางเรียงในรูปสามเหลี่ยม ภายในจะแบ่งลวดลายออกเป็น 4 ชั้นด้วยกัน ชั้นที่ 1 เป็นรูปขอลักษณะคล้าย 1 วางสลับกลับหัวกลับหางหันหน้าเข้าหากันเรียงตามแนวเส้นรอบรูป ตรงมุมยอดเป็นจุดเล็ก ๆ ชั้นที่ 2 เป็นรูปของพญูมีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยม ด้านฐานมีเส้นตรงต่อออกมา 3 เส้นมุมบนมีเส้นเฉียงต่อเชื่อมกับแนวเส้นรอบรูป วางเรียงกันตามแนวเส้นรอบรูป ตรงมุมยอดเป็นสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็น

รูปเส้นตรงแนวตั้ง ชั้นที่ 3 เป็นรูปขอลักษณะคล้ายตัว 1 กลับหัวเรียงต่อกันตามแนวเส้นรอบรูป ชั้นที่ 4 เป็นรูปลักษณะคล้ายตัว V คว่า มุมยอดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีเส้นแนวตั้งอยู่ตรงกลางถัดลงมาเป็นรูปของพลู 2 อันวางอยู่คู่กัน ลายแบบที่ 1 นี้จะวางอยู่ด้านล่างสุดของลวดลายและบนสุดของลวดลาย แบบที่ 2 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดใหญ่ความยาวเต็มผืนผ้า ลักษณะลวดลายภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะแบ่งลายออกเป็น 3 ชั้น ชั้นที่ 1 เป็นรูปของพลูมีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยม ด้านฐานมีเส้นตรงต่อออกมา 3 เส้นมุมบนมีเส้นเฉียงต่อเชื่อมกับแนวเส้นรอบรูป วางเรียงกันตามแนวเส้นรอบรูป ชั้นที่ 2 เป็นรูปขอลักษณะคล้ายตัว 1 กลับหัวเรียงต่อกันตามแนวเส้นรอบรูป ตรงมุมซ้ายและขวา ซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีขนาดใหญ่กว่ารูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนที่อยู่มุมด้านบนและด้านล่าง ชั้นที่ 3 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 3 ชั้นตรงกลางเป็นรูปจุดเล็ก ๆ ลักษณะการวางลายเป็นการวางเรียงในแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียวและสีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 335 ลายพานพุ่ม

ชื่อลาย พานพุ่ม

ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

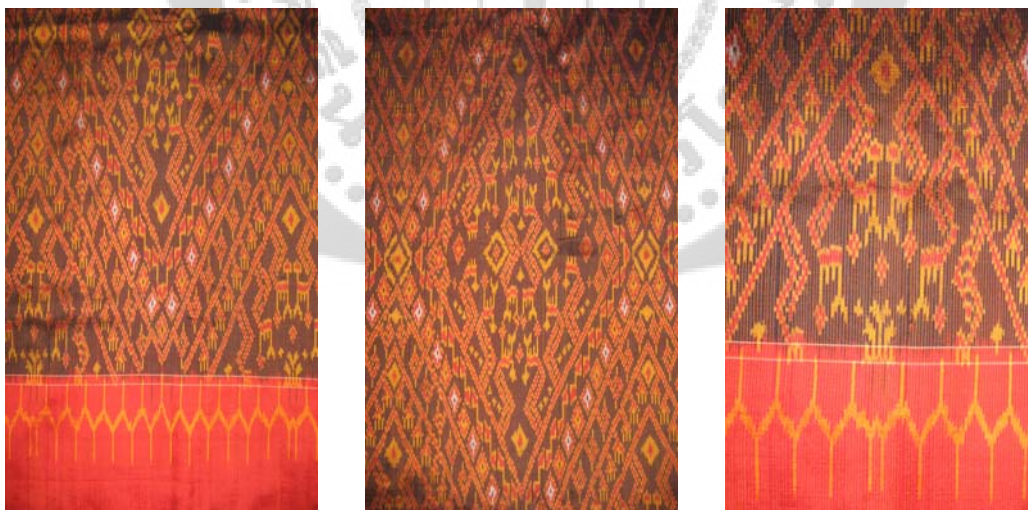
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์ ต้นแบบจากลักษณะของพานพุ่ม

ลายหลัก ลักษณะลวดลายถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ซึ่งเกิดจากการวางเส้นหยักฟันปลาซ้อนกันขึ้นไปในแนวตั้ง ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมุมด้านล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีจุดเล็ก ๆ เรียงตัวกันตามแนวเส้นรอบรูป เหนือขึ้นไปเป็นรูปตัว V คว่า ถัดขึ้นไปอีกเป็นรูปคล้ายรูปหัวใจคว่ำมีเส้นตรงแบ่งครึ่งรูปหัวใจ ด้านซ้ายและขวาของเส้นเป็นรูปสามเหลี่ยม ด้านนอกของรูปหัวใจจะมีเส้นตรงแนวเฉียงต่อออกมาจำนวนด้านละ 9 เส้น ตรงกลางเป็นรูปตัว V เหนือรูปตัว V เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เส้นรอบรูปที่เป็นเส้นหยักฟันปลามีลักษณะลายของรูป 1 เรียงต่อกัน มุมบนและล่างทั้งซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน แถวล่างสุดเป็นลายลักษณะตัว V คว่ามีเส้นตรงต่อออกมาจากขาทั้ง 2 ข้าง ข้างละ 2 เส้นถัดขึ้นไปเป็นรูปตัว V มีเส้นตรงเชื่อมต่อกับลายข้างต้นถัดขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านล่างทั้งซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเรียงอัฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียวและสีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 336 ลายหมี่นาคแปดสิบเอ็ด

ชื่อลาย หมี่นาคแปดสิบเอ็ด

ที่มา นางนงคราญ แป้วไธสง อายุ 53 ปี

ที่อยู่ 261 หมู่ที่ 14 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากศาสนา

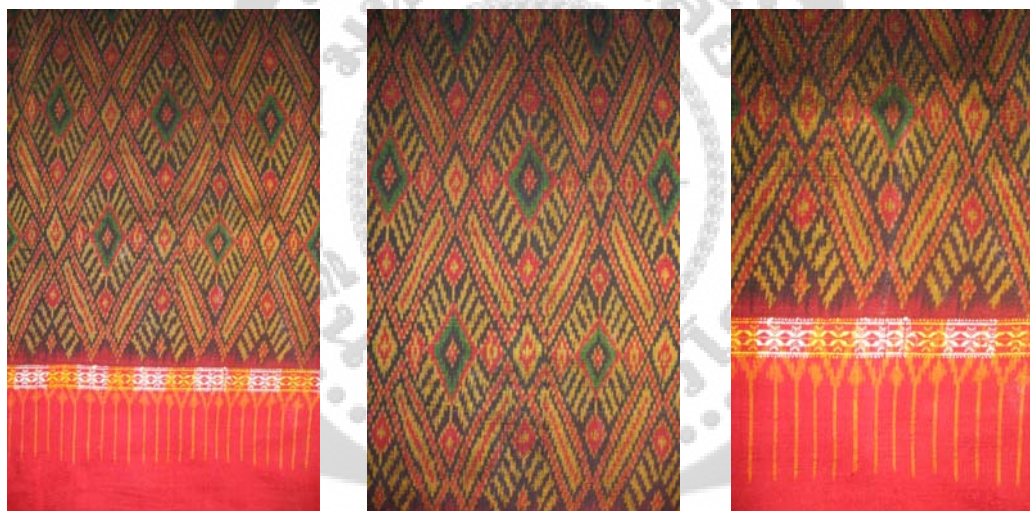
รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากบันไดโบสถ์ในสมัยโบราณ ซึ่งมักประดิษฐ์เป็นรูปตัวนาค โดยหางนาคจะทอดลงมาจากตัวโบสถ์ หัวนาคจะอยู่ที่บันไดขั้นสุดท้าย ประกอบด้วยลายโคมที่ยีสิบเอ็ดและลายต้นดอกไม้ เป็นการมัดหมี่ 81 ลໍ้า ซึ่งประกอบด้วยลายไม้คัตตาหนู ลายกาบิน ลายปักจับ ลายของพลู ลายโคมเก้้า ลายเอี้ยคองปอ เป็นต้น

ลายหลัก ลวดลายหลักประกอบด้วยลายอยู่ 2 รูปแบบ คือ แบบที่ 1 อยู่บริเวณแถวล่างสุดและแถวบนสุดของลวดลายบนผืนผ้า ลักษณะลวดลายจะเป็นลายที่ถูกบรรจุอยู่ในรูปสามเหลี่ยมที่เรียงต่อกันในแนวเส้นตรงแนวนอนคล้ายเส้นหยักฟันปลา โดยแบ่งลวดลายภายในเป็น 3 ชั้น ชั้นแรกเป็นรูปขอลักษณะเป็นรูป 1 กลับหัวห้อยหัวลงมีเส้นตรงแนวตั้งต่อออกมาจากด้านบนและด้านล่าง เรียงต่อกันตามแนวของเส้นรอบรูป ชั้นที่ 2 เป็นลายของพลู มีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยม ด้านฐานมีเส้นตรงต่อออกมา 3 เส้นมุมบนมีเส้นเฉียงต่อเชื่อมกับแนวเส้นรอบรูป วางเรียงกันตามแนวเส้นรอบรูปตรงมุมยอดเป็นสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ชั้นที่ 3 เป็นรูปพญานาคห้อยหัวลง ลักษณะของพญานาคคล้ายตัว S ตรงปลายมีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านล่างของรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีเส้นตรงต่อออกมา 4 เส้นแรกและเส้นสุดท้ายยาวที่สุด ปลายของเส้นแรกมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนต่ออยู่ ส่วนปลายเส้นสุดท้ายมีรูปตัว V คว่าต่ออยู่ ลักษณะเหมือนหงอนพญานาค แต่ละด้านมีพญานาคห้อยอยู่ด้านละ 3 ตัว มุมยอดของรูปสามเหลี่ยมเหนือรูปพญานาคขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ถัดลงมาด้านล่างสุดเป็นรูปเส้นตรง 3 เส้นวางเรียงกันเส้นกลางยาวที่สุดปลายเส้นกลางมีรูปตัว V ต่ออยู่ ด้านข้างรูปตัว V เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ ส่วนเส้นด้านข้างทั้งซ้ายและขวาที่ปลายมีรูปเส้นเฉียงต่ออยู่และตรงมุมฐานมีจุดเล็ก ๆ รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่ทั้ง 2 มุม ลวดลายหลักแบบที่ 2 ซึ่งเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดใหญ่ความยาวของรูปเท่ากับความยาวของผืนผ้า ลักษณะลวดลายจะถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนโดยแบ่งลายออกเป็น 4 ชั้น คือ ชั้นที่ 1 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางเรียงกันตามแนวของเส้นรอบรูปตรงมุมด้านซ้ายและขวาเป็นรูปเส้นโค้งครอบรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนไว้ ตรงกลางรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปวงกลม ชั้นที่ 2 เป็นชั้นของลายไม้คัตตาหนู ลักษณะไม้คัตตาหนูเป็นเส้นตรงแนวตั้งตรงปลายมีรูปสี่เหลี่ยมคางหมูต่ออยู่ทั้ง 2 ด้าน วางเรียงกันตามแนวของเส้นรอบรูป ชั้นที่ 3 เป็นชั้นของพญานาค ซึ่งมีลักษณะคล้ายตัว S ตรงปลายมีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าต่ออยู่มุมด้านล่างมีเส้นตรงต่อลงมาปลายเส้นตรงมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ ต่ออยู่ ลักษณะเป็นเศียรของพญานาค ส่วนด้านบนมีเส้นตรงต่อขึ้นไป 4 เส้น เส้นที่นอกสุด 2 เส้นยาวที่สุด เส้นแรกปลายจะต่อกับรูปตัว V เส้นที่ 2 มีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ ต่ออยู่ลักษณะเป็นหงอนของพญานาค พญานาคจะเรียงต่อกันตามแนวเส้นรอบรูปด้านละ 3 ตัว ลักษณะหันหน้าเข้าหากัน มุมทั้ง 4 ด้านเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ระหว่างตัวพญานาคจะมีรูปเครื่องหมาย + เรียงต่อกัน 3 รูปวางอยู่ ซึ่ง

ลักษณะนี้เป็นลายกาบิน ชั้นที่ 4 ชั้นในสุดเป็นชั้นของพญานาคเช่นกัน ลักษณะของพญานาคคล้าย ตัวเลข 3 หันหน้าชนกัน ปลายของตัวเลข 3 ทั้งบนและล่างมีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าติดอยู่ด้านบนของรูป สี่เหลี่ยมผืนผ้ามีเส้นตรงต่อขึ้นไป 4 เส้น เส้นที่นอกสุด 2 เส้นยาวที่สุด เส้นแรกปลายจะต่อด้วยรูปตัว V เส้นที่ 2 มีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ ต่อดูอยู่ลักษณะเป็นหงอนของพญานาค ด้านล่างตรงกลาง ของรูปหัวพญานาคที่ชนกัน มีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ วางอยู่ทั้งด้านบนและด้านล่าง ส่วน ด้านซ้ายและขวาของตัวพญานาคเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางซ้อนกัน 2 ชั้น การจัดวางของ ลวดลายเป็นการวางแบบเรียงกันตามแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายใน ลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาว ประกอบ

ภาพประกอบ 337 ลายหมี่ปักแปบเก็บตีนดาว

ชื่อลาย หมี่ปักแปบเก็บตีนดาว

ที่มา นางนงคราญ แปวไรสง อายุ 53 ปี

ที่อยู่ 261 หมู่ที่ 14 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

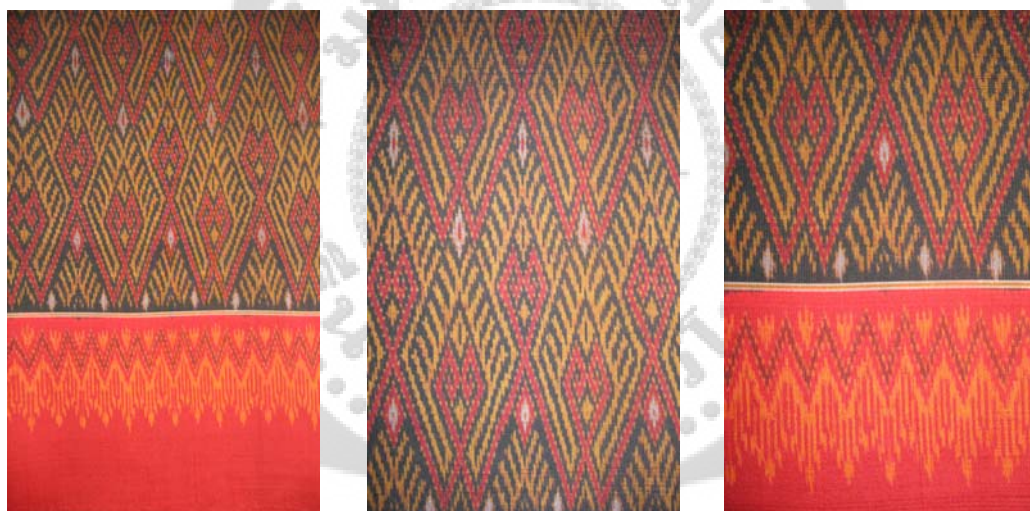
ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากถั่วแปบฝักใหญ่ ประกอบด้วย ลายโคมห้า โคมเจ็ด และ ลายก่อก่ไผ่ชนกัน

ลายหลัก ลักษณะฝักบัวแปบเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าตรงกลางมีเส้นตรงลากผ่านตามแนวยาว วางอยู่ในกรอบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า วางเรียงกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มุมทั้ง 4 มุมเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 3 ชั้น แต่ละด้านของรูปสี่เหลี่ยมดังกล่าวมีเส้นเฉียงยื่นออกมาด้านละ 4 เส้นมุมด้านซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + ส่วนมุมบนและล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเช่นกันแต่มีเส้นตรงต่อเชื่อมกับมุมบนและล่างรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนที่อยู่ตรงกลาง การจัดวางเรียงตามแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียวประกอบ

ภาพประกอบ 338 ลายหมี่หวิกล้าย

ชื่อลาย หมี่หวิกล้าย

ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากพืช

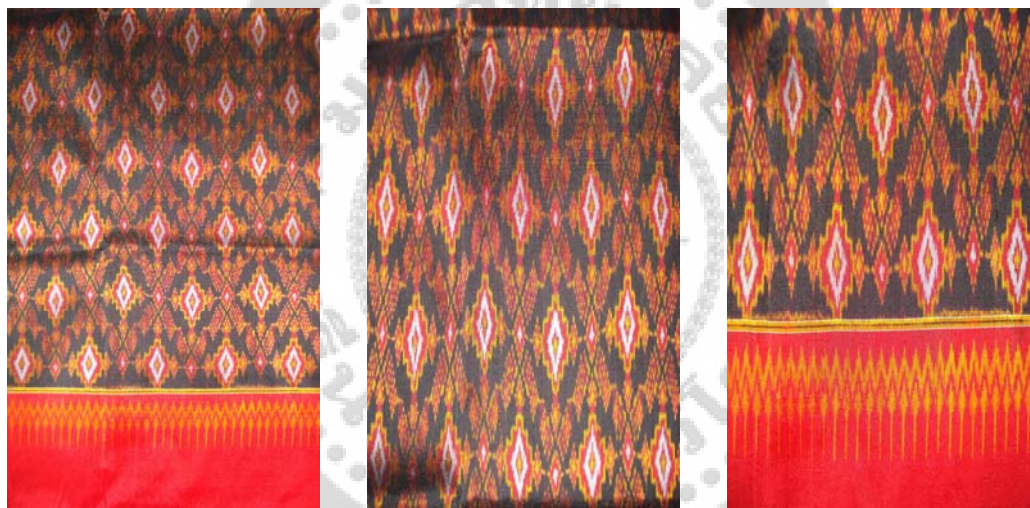
รูปแบบ โบราณ ต้นแบบลายมาจากลักษณะของหวิกล้าย

ลายหลัก ลายหวิกล้ายบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะลายด้านล่างเป็นขอรูป 1 หันหน้าเข้าหากันลักษณะเป็นรูปหัวใจ ภายในรูปหัวใจด้านล่างมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เหนือรูป

หัวใจขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางรูปเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้ง มุมด้านล่างของรูปหัวใจมีเส้นลักษณะคล้ายตัว W ต่อกอยู่ หางของตัว W ลากยาวไปเชื่อมกับรูปหัวใจของลายแถวด้านบนทั้งด้านซ้ายและขวา เหนือรูปหัวใจขึ้นไปเป็นรูปหัวใจด้วยลักษณะคล้ายรูปตัว V คว้าครอบรูปหัวใจอยู่ด้านแต่ละด้านของรูปตัว V มีเส้นเฉียงยื่นต่อออกมาด้านละ 7 เส้นลักษณะเป็นผลกล้วย ตรงกลางเหนือผลกล้วยขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซึ่งวางอยู่มุมบนสุดพอดี ปลายของตัว V มีเส้นต่อลากยาวออกเชื่อมต่อกับหัวใจด้วยของแถวบนทั้งด้านซ้ายและขวา การจัดวางลวดลายเป็นการเรียงแบบเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเรียงอัฐ

การใช้สีโครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 339 ลายหมี่พระเทพ

ชื่อลาย หมี่พระเทพ

ที่มา นางนงคราญ แปงไธสง อายุ 53 ปี

ที่อยู่ 261 หมู่ที่ 14 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์ แกะลายมาจากผ้าทรงของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ จึงเรียกว่า “หมี่พระเทพ” ซึ่งรูปแบบเป็นลักษณะของลายดาวล้อมเดือน

ลายหลัก ลายตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าล้อมมุมไม้สิบสองตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนภายในเป็นรูปเครื่องหมาย + ด้านซ้าย - ขวาและบน - ล่างของรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางติดอยู่ เส้นรอบรูปเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีจุดเล็ก ๆ กระจายอยู่ภายในจนเต็ม ในเรียงต่อกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มุมทั้ง 4 มุมมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้นวางอยู่ ลักษณะการจัดวางจะเป็นการวางแบบใช้เส้นรอบรูปร่วมกัน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 340 ลายหมี่ล่าย

ชื่อลาย หมี่ล่าย

ที่มา นางสาวรณิ สาระถี อายุ 33 ปี

ที่อยู่ 116 หมู่ที่ 12 บ้านโนนตะคร้อ ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย เรขาคณิต

รูปแบบ โบราณ

ลายหลัก ลักษณะลายเป็นเส้นขนานแนวเฉียงด้านนอกของเส้นขนานทั้งบนและล่างเป็นรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกันเป็นรูปเส้นหยักฟันปลาตามแนวเส้นขนาน ภายในเส้นขนานเป็นรูปขอ

ลักษณะคล้ายตัว S เรียงต่อกันตามแนวของเส้นขนาน ลายที่คั่นระหว่างลายหลักเป็นลายขอลักษณะคล้ายตัว S เรียงต่อกันตามแนวของเส้นขนาน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวเฉียง

การใช้สีโครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 341 ลายหมี่ลายเก็บตีนดาว

ชื่อลาย หมี่ลายเก็บตีนดาว

ที่มา นางประคอง ภาสะฐิติ อายุ 65 ปี

ที่อยู่ 9 หมู่ที่ 13 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

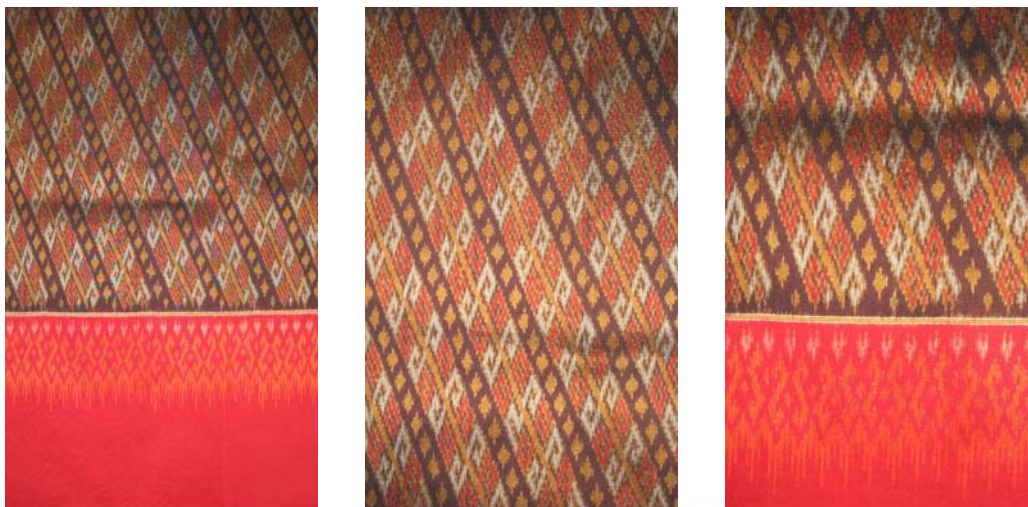
ลักษณะลวดลาย เรขาคณิต

รูปแบบ โบราณ เป็นลายขอลที่เรียงมองเป็นระเบียบ ส่ายลาย ในภาษาอีสานแปลว่าเป็นเรียงระเบียบ

ลายหลัก ลักษณะลายเป็นเส้นขนานแนวเฉียงด้านนอกของเส้นขนานทั้งบนและล่างเป็นรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกันเป็นรูปเส้นหยักฟันปลาตามแนวเส้นขนาน ภายในเส้นขนานเป็นรูปขอลลักษณะคล้ายตัว S เรียงต่อกันตามแนวของเส้นขนาน ลายที่คั่นระหว่างลายหลักเป็นลายขอลลักษณะคล้ายตัว S เรียงต่อกันตามแนวของเส้นขนาน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวเฉียง

การใช้สีโครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 342 ลายหมี่ล่าย

ชื่อลาย หมี่ล่าย

ที่มา นางสะอาด ศิลป์ประกอบ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 12 หมู่ที่ 3 บ้านเก่าโก ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

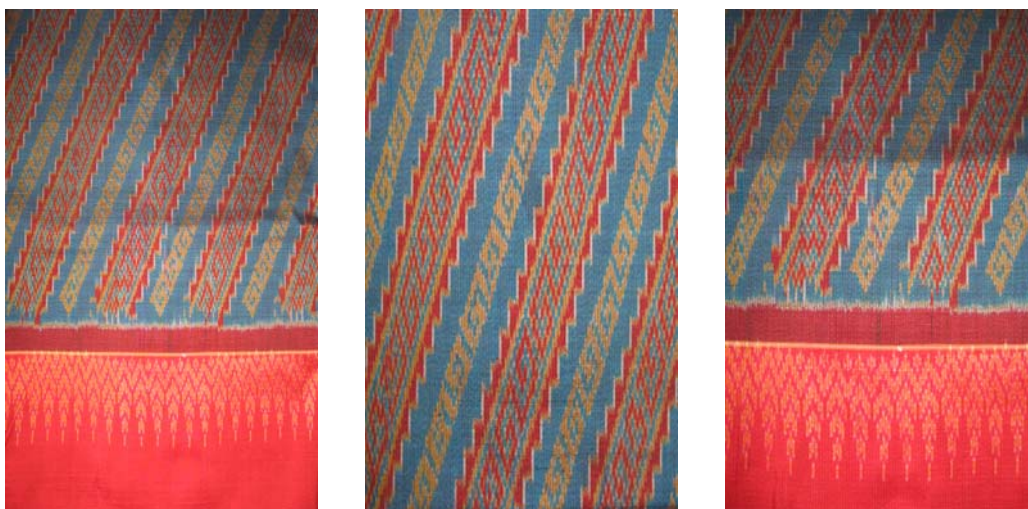
ลักษณะลวดลาย เรขาคณิต

รูปแบบ โบราณ เป็นลายขอที่เรียงมองเป็นระเบียบ ส่ายล่าย ในภาษาอีสานแปลว่าเป็น เรียงระเบียบ

ลายหลัก ลายหลักเป็นรูปขอลักษณะคล้ายตัว S เรียงต่อกันตามแนวเส้นเฉียง มีเส้นตรงลากผ่านกึ่งกลางรูปตลอดความยาวของลาย ลายคั่นระหว่างลายหลักเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เรียงต่อกันตามแนวเส้นเฉียง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายใน ลักษณะแนวเฉียง

การใช้สีโครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 343 ลายหมี่ล่าย

ชื่อลาย หมี่ล่าย

ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

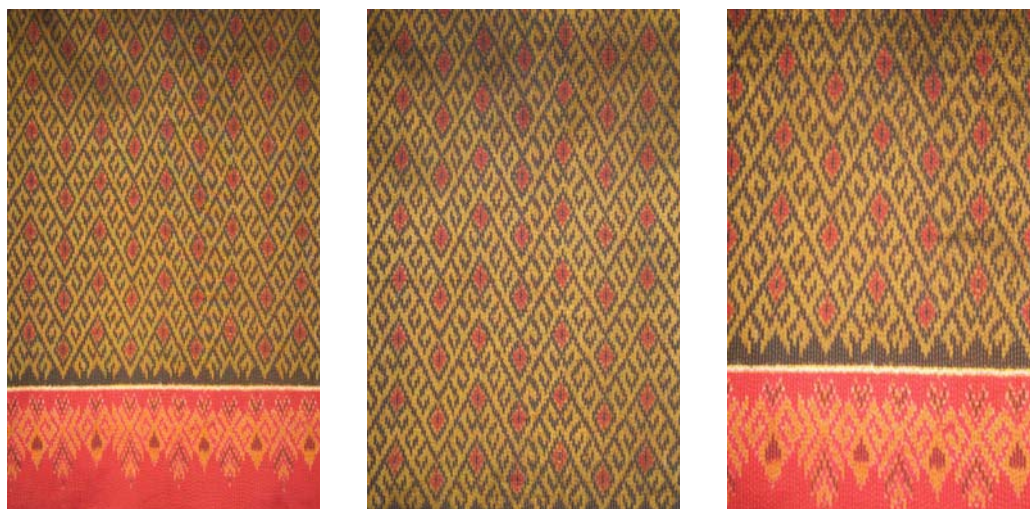
ลักษณะลวดลาย เรขาคณิต

รูปแบบ โบราณ เป็นลายขอที่เรียงมองเป็นระเบียบ ส่ายล่าย ในภาษาอีสานแปลว่า เป็นเรียงระเบียบ

ลายหลัก ลักษณะลายเป็นเส้นขนานแนวเฉียงด้านนอกของเส้นขนานทั้งบนและล่างเป็นรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกันเป็นรูปเส้นหยักฟันปลาตามแนวเส้นขนาน ภายในเส้นขนานเป็นรูปขอลักษณะคล้ายตัว S เรียงต่อกันตามแนวของเส้นขนาน ลายที่คั่นระหว่างลายหลักเป็นลายขอลักษณะคล้ายตัว S เรียงต่อกันตามแนวของเส้นขนาน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีแม่สีธรรมชาติ ได้แก่ สีแดง สีน้ำเงิน สีเหลือง

ภาพประกอบ 344 ลายหมี่ลายพาน

ชื่อลาย หมี่ลายพาน

ที่มา นางสาวศอาด ศิลป์ประกอบ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 12 หมู่ที่ 3 บ้านเก่าโก ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

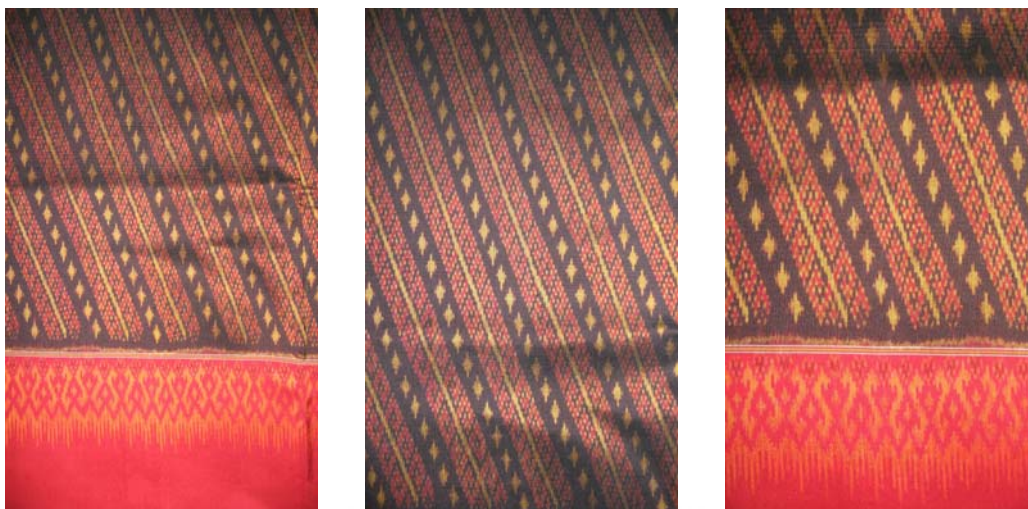
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ โบราณ

ลายหลัก ลักษณะลวดลายเป็นรูปตัว V คำว่าเรียงต่อกันเป็นรูปเส้นหยักฟันปลาตลอดความกว้างของผืนผ้า โดยเส้นหยักฟันปลา มีลักษณะลายขอรูปตัว 1 เรียงต่อกันด้านบนของเส้นหยักฟันปลามุมบนและล่างทั้ง 2 มุมเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้ง ลายด้านล่างสุดของแถว เป็นรูปตัว V คำว่า มีรูปขอลักษณะเหมือนเลข 1 วางเรียงอยู่ด้านบนมุมบนมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นเส้นตรงแนวตั้ง รูปดังกล่าวมีลักษณะโดยรวมเป็นรูปสามเหลี่ยมที่แทรกอยู่ในช่องภายในของรูปตัว V คำว่าของลายหลัก

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 345 ลายหมี่ลาย

ชื่อลาย หมี่ลาย

ที่มา นางสะอาด ศิลป์ประกอบ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 12 หมู่ที่ 3 บ้านเก่าโก ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

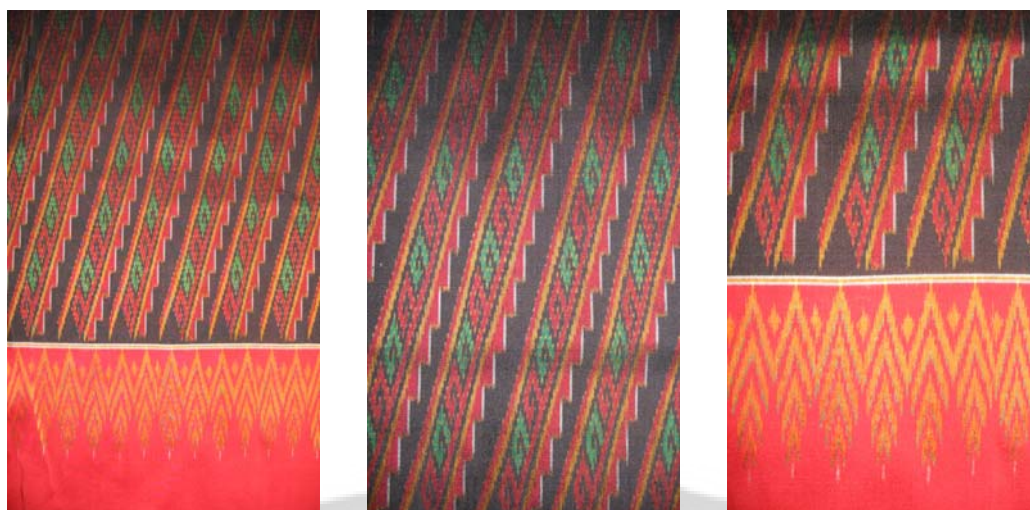
ลักษณะลวดลาย เรขาคณิต

รูปแบบ โบราณ เป็นลายขอที่เรียงมองเป็นระเบียบ ส่ายล่าย ในภาษาอีสานแปลว่าเป็น เรียงระเบียบ

ลายหลัก ลายหลักเป็นรูปขอลักษณะคล้ายตัว S เรียงต่อกันตามแนวเส้นเฉียง มีเส้นตรงลากผ่านกึ่งกลางรูปตลอดความยาวของลาย ลายคั่นระหว่างลายหลักเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เรียงต่อกันตามแนวเส้นเฉียง

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 346 ลายหมี่ล่าย

ชื่อลาย หมี่ล่าย

ที่มา นางนงคราญ แป้วโธสง อายุ 53 ปี

ที่อยู่ 261 หมู่ที่ 14 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

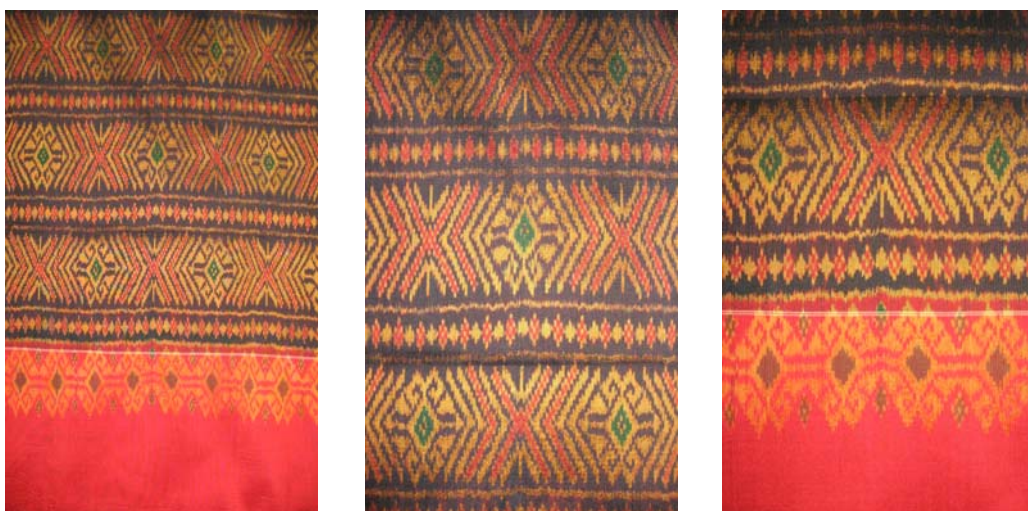
ลักษณะลวดลาย เรขาคณิต

รูปแบบ โบราณ เป็นลายขอที่เรียงมองเป็นระเบียบ ส่ายล่าย ในภาษาอีสานแปลว่าเป็น เรียงระเบียบ

ลายหลัก ลายหลักเป็นเส้นขนานแนวเฉียง ด้านล่างเป็นรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกันเป็นรูป เส้นหยักฟันปลาเรียงตามแนวเส้นขนาน ด้านในเส้นขนานเป็นรูปขอลักษณะเหมือน 1 เรียงต่อกันตาม แนวเส้นขนาน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายใน ลักษณะแนวเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว ใช้สีขาวและสีเหลือง ประกอบ

ภาพประกอบ 347 ลายหมี่สาม

ชื่อลาย หมี่สาม

ที่มา นางนงคราญ แป้วโรตง อายุ 53 ปี

ที่อยู่ 261 หมู่ที่ 14 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์

ลายหลัก ลักษณะของลวดลายวางเรียงตามแนวเส้นตรงแนวนอน โดยลวดลายมีรูปแบบเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + มุมบนและล่างมีเส้นตรงต่อออกไปปลายเส้นตรงมีขอรูปร่าง 1 หันหลังชนกันต่ออยู่ ถัดลงมาเป็นรูปสามเหลี่ยมวางอยู่ด้านละรูปทั้งด้านบนและด้านล่างรวม 4 รูป มุมด้านซ้ายและขวามีเส้นต่อออกไปมีรูปสามเหลี่ยมต่ออยู่ตรงปลาย ด้านข้างทั้งซ้ายและขวามีรูป < และ > เรียงต่อกันตามแนวนอน ด้านละ 4 เส้น ถัดไปเป็นรูปตัว X มุมด้านบนและล่างมีรูปตัว V มีเส้นตรงต่อออกจากมุมด้านใน วางซ้อนอยู่ ลายคั่นระหว่างแถวจะเป็นเส้นขนานแนวนอน ภายในเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางสลับกับวงกลมเรียงต่อกันตามยาวกว้างของผืนผ้า

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สีโครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียวประกอบ

ภาพประกอบ 348 ลายหมี่สีปองเก็บตีนดาว

ชื่อลาย หมี่สีปองเก็บตีนดาว

ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากช่องลมตามฝาบ้าน ในสมัยโบราณที่ทำไว้สำหรับมองออกมาข้างนอก หรือให้แสงแดดเข้าไปในห้องหรือตัวบ้าน ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า ช่องเอี่ยม

ลายหลัก ลักษณะลายเป็นรูปคล้ายเครื่องหมาย + ซึ่งมีขนาดด้านบนและล่างมีขนาดใหญ่กว่าด้านซ้ายและขวา ด้านบนและด้านล่างมีเส้นตรงต่อออกมา ตรงกลางเป็นรูปวงกลม รูปดังกล่าวบรรจุอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน วางเรียงกันตามแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สีโครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 349 ลายหมีหัวเสือ

ชื่อลาย หมีหัวเสือ

ที่มา นางสะอาด ศิลป์ประกอบ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 12 หมู่ที่ 3 บ้านเก่าโก ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

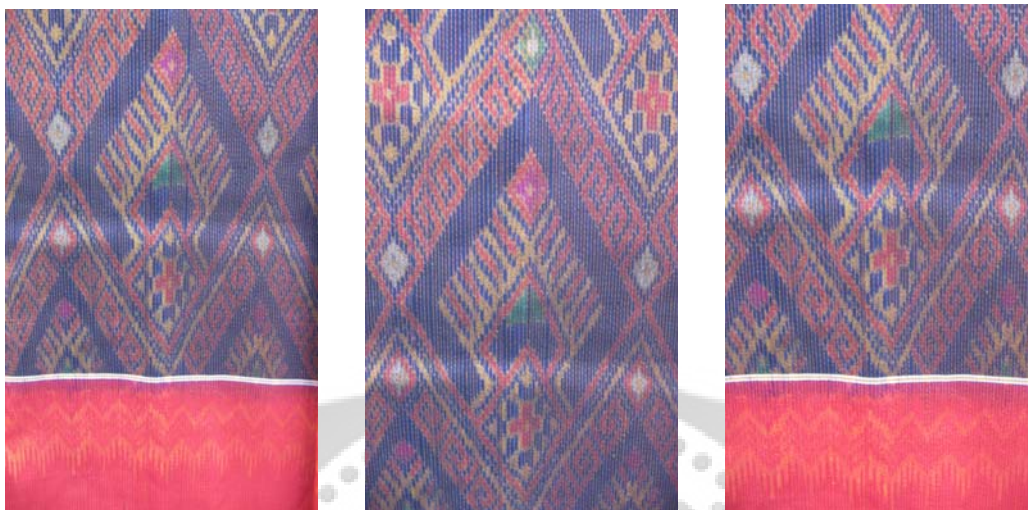
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ โบราณ ดัดแปลงจากรูปแบบของหัวเสือ แกะลายมาจากหมอนอิง

ลายหลัก ลวดลายถูกบรรจุอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มุมด้านบนและด้านล่างเป็นรูปลักษณะคล้ายรูปหัวใจมีเส้นตรงต่อออกไปตรงปลายของเส้นตรงเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอยู่ตรงมุมพอดี โครงฐานของรูปหัวใจมีเส้นปะรูปตัว V ตรงกลางเป็นรูปคล้ายเลข 3 ตรงปลายทั้งด้านบนและด้านล่างมีรูปสามเหลี่ยมต่อกัน ลักษณะเลข 3 หันหลังชนกันตรงช่องว่างตรงกลางระหว่างเลข 3 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น ด้านซ้ายและขวาของรูปเลข 3 เป็นรูปตั้ง < และ > มีเส้นตรงแนวตั้งต่อตรงปลายทั้ง 2 ด้าน ช่องว่างระหว่างรูปเลข 3 และตั้ง < > จะเป็นเส้นปะเรียงต่อกันเป็นรูปตั้ง < และ > ถัดไปบริเวณมุมทั้งด้านซ้ายและขวาเป็นรูปเลข 1 กลับหัวตรงขามีรูปสามเหลี่ยมต่อกัน ด้านนอกของรูปสามเหลี่ยมมีเส้นตรงแนวตั้งต่อออกมา ตรงกลางรูปบริเวณหัวเลข 1 มีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนอยู่ด้านใน มุมทั้งซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น เส้นรอบรูปของสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นเส้นปะเรียงต่อกัน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในวงกลม โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีตรงข้าม ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีเขียว ใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 350 ลายพานพุ่ม

ชื่อลาย พานพุ่ม

ที่มา นางบุญดี ดาวโธสง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

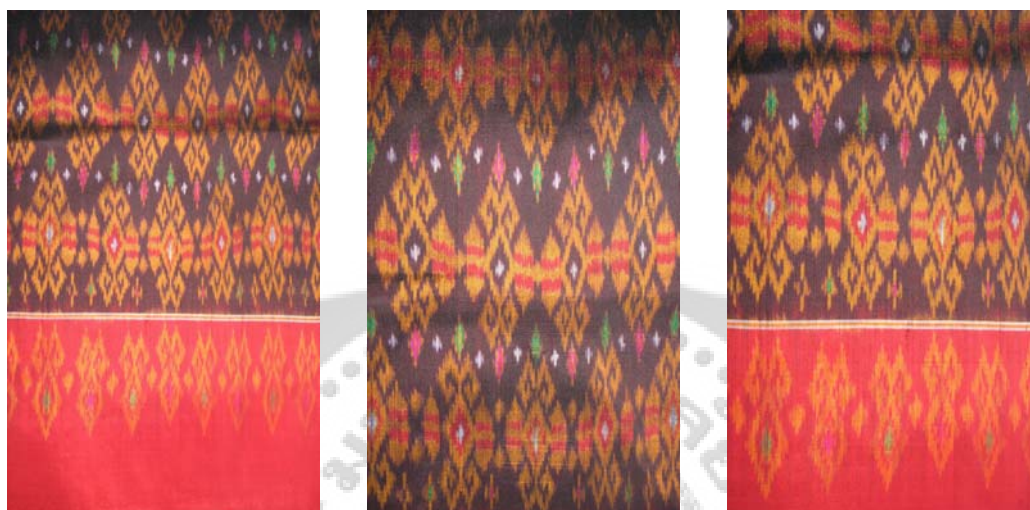
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์

ลายหลัก ลักษณะลวดลายถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ซึ่งเกิดจากการวางเส้นหยักฟันปลาซ้อนกันขึ้นไปในแนวตั้ง ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมุมด้านล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีรูปสามเหลี่ยมเรียงอยู่ตามเส้นรอบรูปตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย + มีจุดเล็ก ๆ อยู่ภายใน เหนือขึ้นไปเป็นรูปตัว V คว่า ถัดขึ้นไปอีกเป็นรูปคล้ายรูปหัวใจคว่ำ ภายในรูปหัวใจมุมบนเป็นรูปสามเหลี่ยม ด้านนอกของรูปหัวใจจะมีเส้นตรงแนวเฉียงต่อออกมาจำนวนด้านละ 9 เส้น ตรงกลางเป็นรูปตัว V เหนือรูปตัว V เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เส้นรอบรูปที่เป็นเส้นหยักฟันปลามีลักษณะลายขอรูป 1 เรียงต่อกัน มุมบนและล่างทั้งซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน แถวล่างสุดเป็นลายลักษณะตัว V คว่ำมีเส้นตรงต่อออกมาจากขาทั้ง 2 ข้าง ข้างละ 2 เส้นถัดขึ้นไปเป็นรูปตัว V มีเส้นตรงเชื่อมต่อกับลายข้างต้นถัดขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านล่างทั้งซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเรียงอิฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีเขียวและสีขาวยประกอบ

ภาพประกอบ 351 ลายกงเพชร

ชื่อลาย กงเพชร

ที่มา นางบุญดี ดาวโธสง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์

ลายหลัก เป็นลายลักษณะรูปแบบคล้ายรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงกลางรูปเป็นลายเครื่องหมาย + ถัดออกมาด้านนอกมุมด้านซ้ายและขวาเป็นรูปคล้ายรูปวงรีปลายแหลมวางอยู่และมีเส้นตรงลากผ่านกึ่งกลางรูปเชื่อมต่อกับลายถัดไปในแนวนอน ส่วนมุมด้านบนและล่างมีเส้นต่อยื่นออกมาตรงปลายเส้นตรงมีรูป 1 หันลงชนกันต่ออยู่เหนือขึ้นไประหว่างกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านซ้ายและขวาของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนนี้มีรูปเครื่องหมาย + วางอยู่ทั้ง 2 ด้าน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีชมพู ใช้สีเขียวและสีขาวยประกอบ

ภาพประกอบ 352 ลายดอกไม้

ชื่อลาย ดอกไม้

ที่มา นางบุญตี ดาวโธสง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

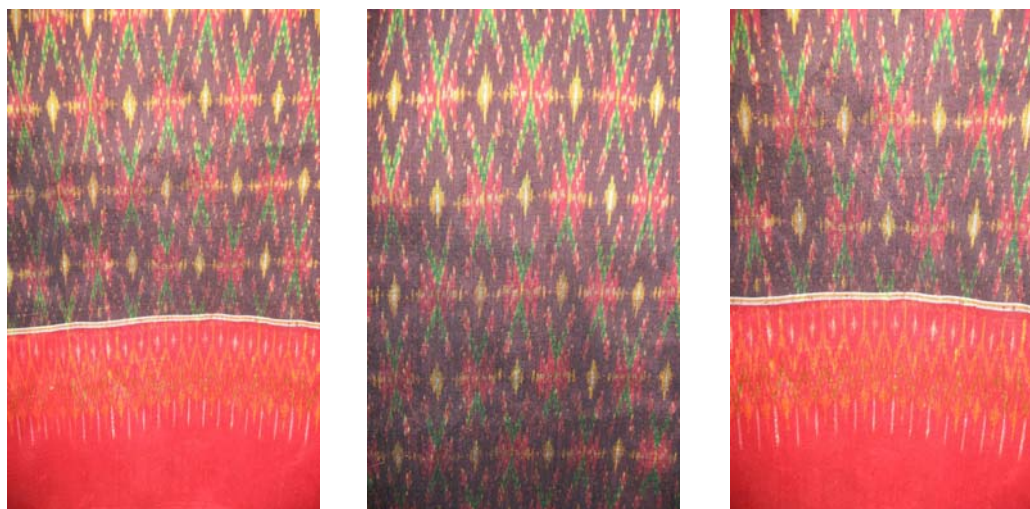
ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ ประยุกต์

ลายหลัก บรรจุอยู่ในเส้นขนานแนวตั้ง ภายในเป็นรูปเส้นโค้ง 2 เส้น วางชิดกันจนเกือบเป็นรูปวงกลม เหนือขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน 4 รูปเรียงต่อกันลักษณะคล้ายรูปดอกไม้ ตรงกลางเป็นเส้นตรงแนวตั้งเชื่อมต่อลายทั้ง 4 ด้านข้างของรูปดอกไม้เป็นรูปสามเหลี่ยมวางอยู่ทั้ง 2 ด้าน เหนือรูปดอกไม้ขึ้นไปเป็นรูปตัว V คว่ำครอบรูปดอกไม้ ลายดังกล่าววางเรียงกันในแนวตั้ง ส่วนลายคั่นจะเป็นลายที่อยู่ในเส้นขนานเช่นกันโดยจะเป็นลายสามเหลี่ยมหันมุมยอดชนกันวางสลับกับรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 3 ชั้น

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีชมพู สีเหลือง

ภาพประกอบ 353 ลายโคมเจ็ดประยุกต์

ชื่อลาย โคมเจ็ดประยุกต์

ที่มา นางบุญตี ดาวโธสง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

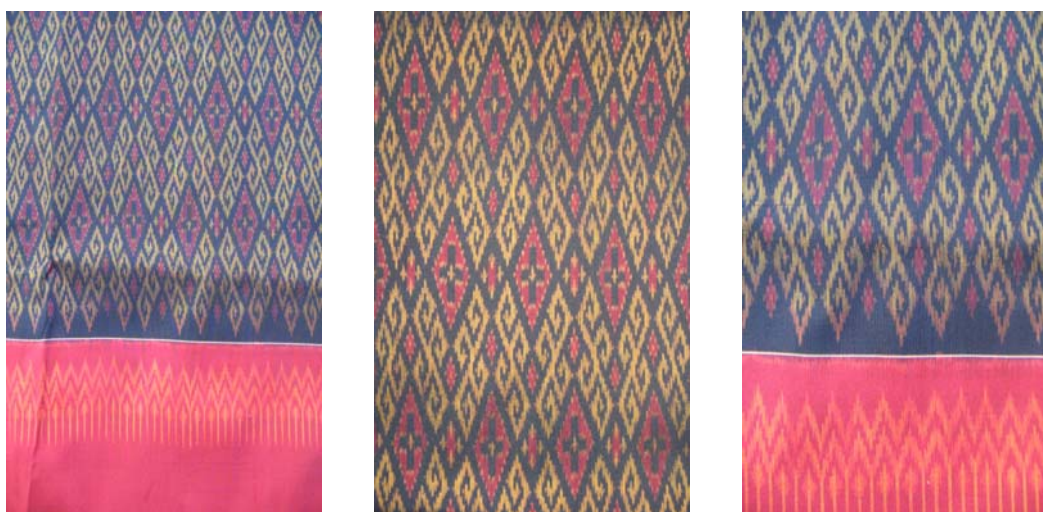
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ ประยุกต์ ต้นแบบมาจากโคมที่ชาวอีสานนิยมปล่อยหรือจุดตอนออกพรรษา เช่นมัดหมี่ห้าลำ เรียกว่าโคมห้า มัดหมี่เจ็ดลำเรียกว่าโคมเจ็ด เป็นการเรียกตามมัดหมี่ที่มัด

ลายหลัก รูปแบบของโคมเจ็ดจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้ง ด้านซ้ายและขวามีรูปคล้ายตัว X มุมทั้งด้านซ้ายและขวามีรูปสามเหลี่ยม 2 รูปเรียงติดกันกันในแนวนอนวางซ้อนอยู่ ซึ่งรูปดังกล่าวจะวางแทรกไปถึงมุมล่างของรูปโคมเจ็ดของแถวถัดขึ้นไป

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเขียว ใช้สีเหลืองประกอบ

ภาพประกอบ 354 ลายหมีขอสีปอง

ชื่อลาย หมีขอสีปอง

ที่มา นางบุญตี ดาวโธสง อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 215 หมู่ที่ 11 บ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

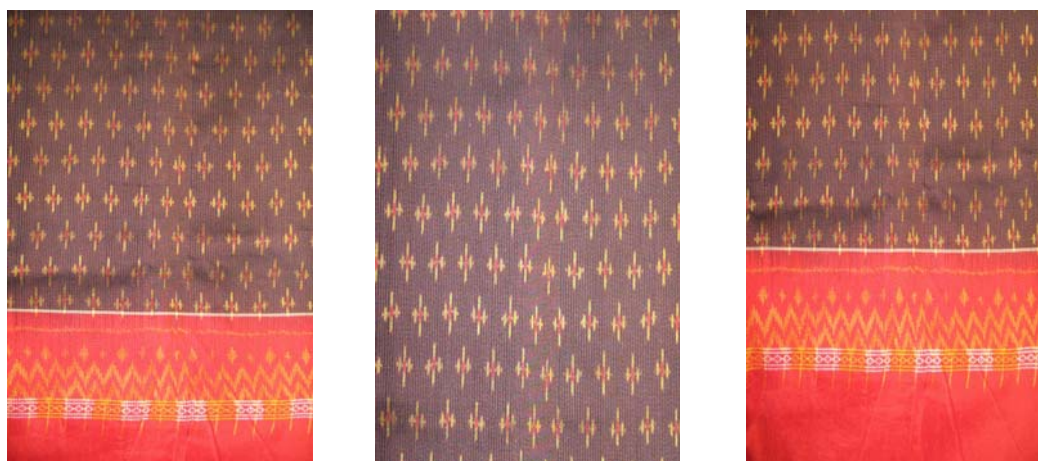
ลักษณะลวดลาย เบ็ดเตล็ด

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากช่องลมตามฝาบ้าน ในสมัยโบราณที่ทำไว้สำหรับมองออกมาข้างนอก หรือให้แสงแดดเข้าไปในห้องหรือตัวบ้าน ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า ช่องเอี่ยม

ลายหลัก ลักษณะของลายสีปองจะเป็นรูปคล้ายเครื่องหมาย + มีจุดเล็ก ๆ อยู่ตรงกลาง บรรจุอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เรียงเป็นเส้นตรงแนวนอนสลับกับรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ มีจุดอยู่ตรงกลางเรียงไปตลอดแนวความกว้างของผืนผ้า ส่วนลวดลายที่คั่นระหว่างแถวจะเป็นลวดลายลักษณะของขอเรียงตัวกัน 2 ชั้น ชั้นแรกจะเป็นรูปขอลักษณะคล้ายตัว 5 ตะแคงหันหน้าชนกัน ส่วนชั้นที่ 2 จะเป็นรูปขอลักษณะคล้ายตัว ล. ตะแคงหันหลังชนกัน ตรงกลางมุมบนและด้านซ้ายขวาของรูปขอจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่ รูปขอจะเรียงต่อกันตามแนวเส้นตรงแนวนอนตลอดความกว้างของผืนผ้า

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นตรงแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 355 ลายหมี่ปักจับเก็บตีนดาว

ชื่อลาย หมี่ปักจับเก็บตีนดาว

ที่มา นางสะอาด ศิลป์ประกอบ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 12 หมู่ที่ 3 บ้านเก่าโก ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ โบราณ (กระจับ) ต้นแบบลายได้มาจากฝักกระจับที่ขึ้นในน้ำ มีลักษณะคล้ายหัวควาย

ลายหลัก ลักษณะลวดลายคล้ายเครื่องหมายกากบาท ตรงกลางจะเป็นเส้นตรงแนวตั้ง 1 เส้น ด้านข้างทั้งซ้ายและขวาจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนรูปเล็ก ๆ วางเรียงกันในแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในเป็นรูปแบบการเรียงอิฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 356 ลายม่านน้ำน้อย

ชื่อลาย ม่านน้ำน้อย

ที่มา นางสะอาด ศิลป์ประกอบ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 12 หมู่ที่ 3 บ้านเก่าโก ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

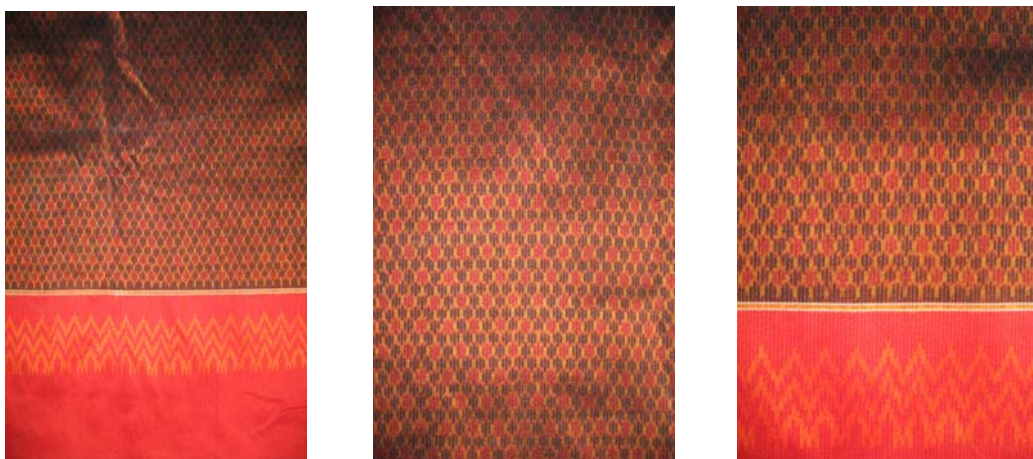
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ ประยุกต์มาจากรูปแบบของสัตว์น้ำเค็ม คือ ตัวม่านน้ำ

ลายหลัก ตัวของม่านน้ำเป็นลักษณะคล้ายตัว S หันหลังชนกันเรียงต่อกันเป็นเส้นตรง
แนวนอน ระหว่างหัวของม่านน้ำมีลายรูปขนมเปียกปูนวางอยู่ ส่วนบริเวณช่องว่างระหว่างหางก็รูป
สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเช่นกัน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อ
ลวดลายในลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง โดยการใช้สี
เขียวมาประกอบ

ภาพประกอบ 357 ลายตาข่าย

ชื่อลาย ตาข่าย

ที่มา นางนงคราญ แป้วไธสง อายุ 53 ปี

ที่อยู่ 261 หมู่ที่ 14 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

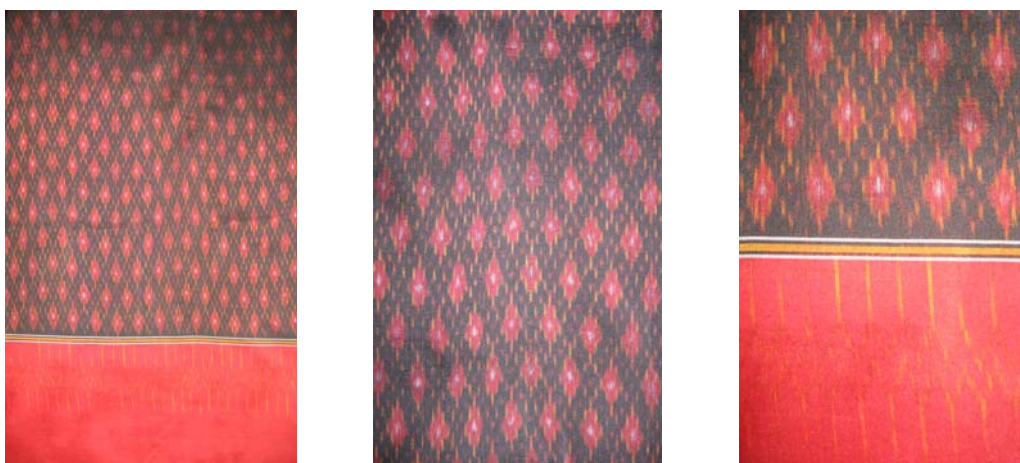
ลักษณะลวดลาย สิ่งของเครื่องใช้

รูปแบบ โบราณ

ลายหลัก ลวดลายเป็นรูปวงกลมเรียงต่อกันในแนวเส้นตรงแนวนอนมีเส้นตรงต่อออกมาทั้ง
ด้านบนและล่างเชื่อมต่อกันเป็นรูปตาข่าย

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในวงกลม โดยการต่อลวดลายใน
ลักษณะเส้นตรงแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ภาพประกอบ 358 ลายหมี่ปักน้ดน้อย

ชื่อลาย หมี่ปักน้ดน้อย

ที่มา นางแสงเดือน ออมไธสง อายุ 38 ปี

ที่อยู่ 119/6 - 7 หมู่ที่ 1 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย จากพืช

รูปแบบ โบราณ เลียนแบบจากลักษณะของสับปะรด

ลายหลัก ลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางเรียงต่อกันในแนวเส้นตรงแนวนอน

ลักษณะลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนคล้าย ๆ รูปสับปะรด ตรงจุดกึ่งกลางรูปจะเป็นจุดเล็ก ๆ

รอบ ๆ รูปจะเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้งเรียงสลับกันกับรูปวงกลมเล็ก ๆ ต่อกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

โดยลักษณะจะเป็นกรอบล้อมของรูปสับปะรดซึ่งจะเป็นลักษณะกรอบที่ใช้เส้นรอบรูปร่วมกัน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง โดยใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 359 ลายผีเสื้อ

ชื่อลาย ผีเสื้อ

ที่มา นางนงคราญ แป้วไธสง อายุ 53 ปี

ที่อยู่ 261 หมู่ที่ 14 บ้านนาโพธิ์ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

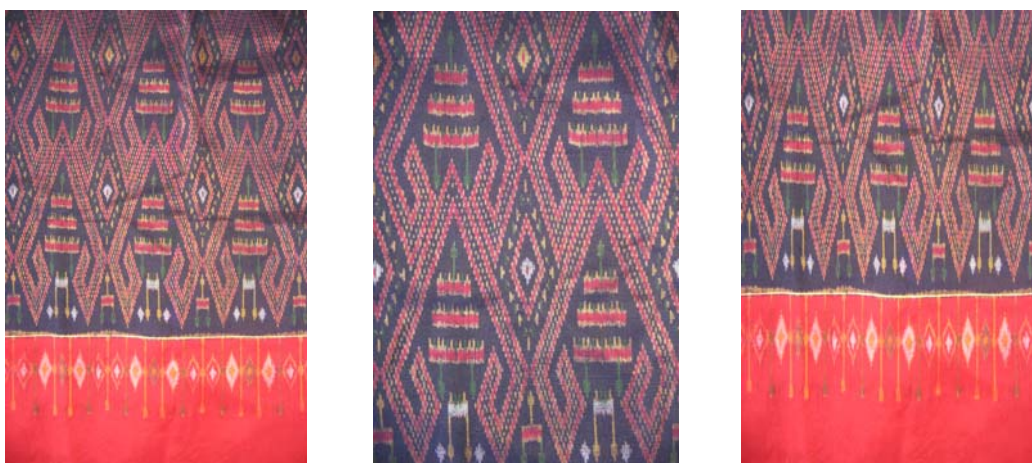
ลักษณะลวดลาย จากสัตว์

รูปแบบ ประยุกต์ ดัดแปลงมาจากรูปแบบของผีเสื้อ

ลายหลัก ลักษณะของตัวผีเสื้อ ตรงกลางบริเวณลำตัวจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านบนและล่างของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะมีเส้นตรงแนวตั้งวางคู่กันอยู่ทั้งซ้ายและด้านขวา ส่วนที่เป็นปีกผีเสื้อจะเป็นลักษณะรูปสี่เหลี่ยมคางหมู จำนวนด้านละ 2 รูป โดยจะหันด้านที่สั้นที่สุดเข้าหากัน ตรงบริเวณปลายของปีกผีเสื้อจะมีเส้นตรงต่อออกมาทั้ง 4 ปีก จึงทำให้เกิดเป็นลักษณะเส้นตรงแนวตั้งซึ่งรูปผีเสื้อก็就会被บรรจุอยู่ในเส้นตั้งตรงนั้น ช่องว่างระหว่างตัวผีเสื้อจะมีลายลักษณะคล้าย 1 ต่อออกมาจากด้านข้างปีกทั้ง 4 ปีก โดยจะเป็นลักษณะหันหลังชนกัน บริเวณตรงกลางของรูป 1 ทั้ง 4 รูปจะมีรูปเครื่องหมายกากบาทวางอยู่ ระหว่างแถวของรูปผีเสื้อจะมีเส้นตรงแนวนอนคั่นอยู่ทุกแถว

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแบบเรียงอิฐ

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะเย็น ได้แก่ สีเขียว สีเหลือง สีม่วง โดยใช้สีขาวประกอบ

ภาพประกอบ 360 ลายหมี่ขอธาตุ

ชื่อลาย หมี่ขอธาตุ

ที่มา นางสะอาด ศิลป์ประกอบ อายุ 54 ปี

ที่อยู่ 12 หมู่ที่ 3 บ้านเก่าโก ตำบลบ้านคู อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะลวดลาย ศาสนา

รูปแบบ โบราณ มีต้นแบบมาจากจอมธาตุ บรรจุกะตุกคนตาย

ลายหลัก ลายธาตุหรือฉัตรถูกบรรจุในรูปคล้ายรูปไบโพธิ์ หรือรูปหัวใจกลับหัว เส้นรอบ

นอกของรูปไบโพธิ์ลักษณะคล้าย ไก่กลับหัวลงหันหน้าเข้าหัน เส้นกลางรูปเป็นเส้นปะ ลักษณะของลายธาตุหรือฉัตรเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดความยาวลดหลั่นกัน ด้านบนมีเส้นตรงต่อขึ้นไป เรียงต่อกันในแนวตั้ง จำนวน 3 ชั้น ส่วนชั้นบนสุดจะเป็นเส้นตรงกลางยาวที่สุดตรงปลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ส่วนด้านล่างทั้งซ้ายและขวาเป็นรูปเส้นตรงต่อออกมาตรงปลายด้านล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ไบโพธิ์จะวางซ้อนเรียงกันในลักษณะแนวตั้ง ช่องว่างระหว่างแถวจะเกิดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในจะเป็นรูปสามเหลี่ยมตะแคงวางเรียงกันตามแนวของเส้นรอบรูป ตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางซ้อนกัน 3 ชั้น ส่วนบริเวณด้านล่างสุดของลวดลายจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีเส้นตรงต่อด้านบนจำนวน 7 เส้น ส่วนด้านล่างเป็นเส้นตรงต่อบริเวณมุมทั้งซ้ายและขวาตรงปลายเส้นมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านข้างทั้งซ้ายและขวาก็จะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน วางเรียงสลับกับรูปที่มีลักษณะคล้าย ๆ กันต่างกันที่อีกรูปไม่มีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่ด้านข้างของเส้นตรงด้านล่างรูปและมีเส้นตรงต่อออกมาจากด้านบนเป็นเส้นยาวและมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนต่ออยู่ที่ปลาย

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีส้ม ใช้สีขาว มาประกอบ

จากการศึกษาวิเคราะห์ลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 100 ผืน มีจำนวนการใช้ประเภทผ้าดังแสดงในตาราง 5

ตาราง 5 แสดงร้อยละของประเภทผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ประเภทของผ้าขึ้นตีนแดง	จำนวน 100 ผืน	ร้อยละ
ผ้าขึ้นตีนแดงธรรมดา	90	90
ผ้าขึ้นตีนแดงเก็บตีนดาว	10	10

วิเคราะห์ผลตาราง 5

แสดงว่าประเภทผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ พบมากที่สุดคือประเภทผ้าขึ้นตีนแดงแบบธรรมดา ร้อยละ 90 ส่วนผ้าขึ้นตีนแดงแบบเก็บตีนดาวพบมากเป็นอันดับที่ 2 คือ ร้อยละ 10

จากการศึกษารูปแบบของลวดลายของผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 100 ผืน ลักษณะรูปแบบได้ ดังแสดงในตาราง 6

ตาราง 6 แสดงร้อยละของรูปแบบของลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

รูปแบบของลวดลาย	จำนวน 100 ผืน	ร้อยละ
ลวดลายโบราณ	63	63
ลวดลายประยุกต์	37	37

วิเคราะห์ผลตาราง 6

แสดงว่ารูปแบบของลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ พบมากที่สุดคือ ประเภทผ้าขึ้นตีนแดงลวดลายแบบโบราณ ร้อยละ 63 รองลงมาคือรูปแบบลวดลายแบบประยุกต์ คือ ร้อยละ 37

จากการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 100 ผืน โดยแบ่งตามลักษณะลวดลาย ดังนี้

- ลายจากทางศาสนา
- ลายจากสัตว์
- ลายจากพืช
- ลายจากธรรมชาติแวดล้อม
- ลายจากสิ่งของเครื่องใช้
- ลายเบ็ดเตล็ด
- ลายเรขาคณิต

จากการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 100 ผืน ซึ่งพบว่าลักษณะลวดลายผ้าขึ้นตีนแดง แบ่งตามลักษณะลวดลายได้ ดังตาราง 7

ตาราง 7 แสดงร้อยละของลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำแนกตาม ลักษณะพื้นผ้าของลวดลาย

ลักษณะลวดลาย	จำนวน 100 ผืน	ร้อยละ
- ลายจากทางศาสนา	11	11
- ลายจากสัตว์	17	17
- ลายจากพืช	12	12
- ลายจากธรรมชาติแวดล้อม	3	3
- ลายจากสิ่งของเครื่องใช้	20	20
- ลายเบ็ดเตล็ด	28	28
- ลายเรขาคณิต	9	9

วิเคราะห์ผลตาราง 7

แสดงว่าลักษณะลวดลายผ้าขึ้นแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ที่พบมากที่สุดคือ ลักษณะลวดลายเบ็ดเตล็ด ร้อยละ 28 รองลงไปตามลำดับได้แก่ ลักษณะลวดลายจากสิ่งของเครื่องใช้ ร้อยละ 20 ลักษณะลวดลายจากสัตว์ ร้อยละ 17 ลักษณะลวดลายจากพืช ร้อยละ 12 ลักษณะลวดลายจากศาสนา ร้อยละ 11 ลักษณะลวดลายเรขาคณิต ร้อยละ 9 และที่พบน้อยที่สุด คือ ลักษณะลวดลายจากธรรมชาติแวดล้อม ร้อยละ 3

ลักษณะการใช้สีในลวดลายผ้าขึ้นแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ จากการศึกษาวิเคราะห์ลวดลายผ้าขึ้นแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 100 ผืน พบลักษณะการใช้สีประกอบลวดลายผ้าขึ้นดินแดง ซึ่งสามารถจำแนกตามลักษณะการใช้สีในลวดลายได้ 5 ประเภท

1. การใช้แม่สีในวงจรสีธรรมชาติ
2. การใช้สีกลาง
3. การใช้วรรณะสี
 - 3.1 การใช้สีวรรณะร้อน
 - 3.2 การใช้สีวรรณะเย็น
4. การใช้สีกลมกลืน
 - 4.1 การใช้สีกลมกลืนของสีตรงข้าม
 - 4.2 การใช้สีกลมกลืนของสีใกล้เคียง
 - 4.3 การใช้สีกลมกลืนจากสภาพคล้ายกัน
 - 4.4 การใช้สีกลมกลืนของสีแยกตรงข้าม
5. การใช้สีตัดกัน

จากการศึกษาวิเคราะห์ลวดลายผ้าขึ้นแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ พบลักษณะการใช้สีประกอบลวดลาย ดังแสดงในตาราง 8

ตาราง 8 แสดงร้อยละการใช้สีในลวดลายผ้าชิ้นแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

การใช้สีของลวดลาย	จำนวน 100 ผืน	ร้อยละ 100
- สีแม่สีในวงจรัสธรรมชาติ	4	4
- สีกลาง	-	-
- สีวรรณะร้อน	75	75
- สีวรรณะเย็น	3	3
- สีกลมกลืนของสีตรงข้าม	9	9
- สีกลมกลืนของสีใกล้เคียง	-	-
- สีกลมกลืนจากสภาพคล้ายกัน	-	-
- สีกลมกลืนของสีแยกตรงข้าม	-	-
- สีตัดกัน	9	9

วิเคราะห์ตาราง 8

แสดงว่าการใช้สีในลวดลายผ้าชิ้นแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 100 ผืน พบมากที่สุด คือ การใช้สีวรรณะร้อน ร้อยละ 75 รองลงไปตามลำดับได้แก่ การใช้สีกลมกลืนของสีตรงข้าม และการใช้สีตัดกัน ร้อยละ 9 การใช้สีแม่สีในวงจรัสธรรมชาติ ร้อยละ 4 ที่พบน้อยที่สุดการใช้สีวรรณะเย็น ร้อยละ 3 ส่วนการใช้สีที่ไม่พบเลย คือ การใช้สีกลาง การใช้สีกลมกลืนของสีใกล้เคียง การใช้สีกลมกลืนจากสภาพคล้ายกัน และการใช้สีกลมกลืนของสีแยกตรงข้าม

เปรียบเทียบลวดลายและการใช้สีผ้าชิ้นดินแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

จากการศึกษาวิเคราะห์ลวดลายผ้าชิ้นดินแดง และการใช้สีของลวดลายผ้าชิ้นดินแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวนทั้งสิ้น 200 ผืน โดยแบ่งเปรียบเทียบในเรื่อง

1. ลักษณะลวดลายผ้าชิ้นดินแดง
2. การใช้สีของลวดลายผ้าชิ้นดินแดง

1. ลักษณะลวดลายผ้าขึ้นตีนแดง

ลวดลายผ้าขึ้นตีนแดง เป็นองค์ประกอบของผ้าขึ้นตีนแดง ที่ทำให้ผ้าขึ้นตีนแดงมีความงดงามยิ่งขึ้น ลายที่มีชื่อเรียกตามลักษณะของลวดลายที่ปรากฏทำให้เกิดความเหมือน ความแตกต่างกันในผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

การศึกษาวเคราะห์ในลวดลายหลักในอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ สามารถจำแนกเปรียบเทียบลักษณะลวดลายหลัก โดยวิเคราะห์ในประเด็น

- ลักษณะลวดลายที่เรียกชื่อเหมือนกันแต่ลายไม่เหมือนกัน
- ลักษณะลวดลายที่เรียกชื่อไม่เหมือนกันแต่ลายเหมือนกัน

การศึกษาวเคราะห์ในลวดลายหลักในอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ อำเภอละ 100 ผืนรวมทั้งสิ้น 200 ผืนซึ่งสามารถเปรียบเทียบลวดลายหลักที่เรียกชื่อเหมือนกันแต่ลวดลายไม่เหมือนกัน ดังแสดงในตาราง 9

ตาราง 9 แสดงการเปรียบเทียบลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงที่เรียกชื่อเหมือนกันแต่ลายไม่เหมือนกันในอำเภอ
พุกไทสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะ	ชื่อลาย	จำนวน		ลักษณะลายที่มีชื่อเรียกเหมือนกันแต่ลายไม่เหมือนกัน	
		จำนวน	ร้อยละ	ลายของอำเภอพุกไทสง	ลายของอำเภอนาโพธิ์
		200	100		
จากสัตว์	แมงมุม	2	1	 <p>ลายแมงมุม</p>	 <p>ลายแมงมุม</p>
จากพืช	ดอกไม้	3	1.50	 <p>ลายดอกไม้</p>	 <p>ลายดอกไม้</p> <p>ลายดอกไม้</p>

ตาราง 9 (ต่อ)

ลักษณะ	ชื่อลาย	จำนวน		ลักษณะลายที่มีชื่อเรียกเหมือนกันแต่ลายไม่เหมือนกัน	
		จำนวน	ร้อยละ	ลายของอำเภอพุทไธสง	ลายของอำเภอนาโพธิ์
		200	100		
จากพืช	หวีกล้วย	3	1.50	 <p>ลายหวีกล้วย</p> <p>ลายหวีกล้วย</p>	 <p>ลายหวีกล้วย</p>
ศาสนา	খনาค	3	1.50	 <p>ลายখনาค</p> <p>ลายখনาค</p>	 <p>ลายখনาค</p>

ตาราง 9 (ต่อ)

ลักษณะ	ชื่อลาย	จำนวน		ลักษณะลายที่มีชื่อเรียกเหมือนกันแต่ลายไม่เหมือนกัน	
		จำนวน	ร้อยละ	ลายของอำเภอพุทไธสง	ลายของอำเภอนาโพธิ์
		200	100		
สิ่งของ เครื่องใช้	ขอ ของพลู	2	1		
				ลายขอของพลู	ลายขอของพลู
	ตาข่าย	2	1		
				ลายตาข่าย	ลายตาข่าย
เบ็ดเตล็ด	โคมเจ็ด	2	1		
				ลายโคมเจ็ด	ลายโคมเจ็ด

ตาราง 9 (ต่อ)

ลักษณะ	ชื่อลาย	จำนวน		ลักษณะลายที่มีชื่อเรียกเหมือนกันแต่ลายไม่เหมือนกัน	
		จำนวน	ร้อยละ	ลายของอำเภอฟุทไธสง	ลายของอำเภอนาโพธิ์
		200	100		
	ขอ พอพาน	2	1		
				ลายขอพอพาน	ลายขอพอพาน

วิเคราะห์ตาราง 9

ลักษณะลวดลายที่เรียกชื่อเหมือนกันแต่ลวดลายไม่เหมือนกันในผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอฟุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ กล่าวโดยสรุป ลวดลายทางศาสนา 3 ผืน ร้อยละ 1.50 ลวดลายจากสัตว์ 2 ผืน ร้อยละ 1 ลวดลายจากพืช 6 ผืน ร้อยละ 3 ลวดลายจากสิ่งของเครื่องใช้ 4 ผืน ร้อยละ 2 ลวดลายเบ็ดเตล็ด 4 ผืน ร้อยละ 2

ลวดลายทางศาสนา จำนวน 1 ลาย คือ

ลายขอพญานาค พบในอำเภอฟุทไธสง 2 ผืน และอำเภอนาโพธิ์ 1 ผืน

ลายหลัก ผ้าทั้ง 3 ผืน มีลายหลักไม่เหมือนกันโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ ของอำเภอฟุทไธสงเป็นลักษณะของหมีล่าและหมีคั่น ตัวของพญานาคจะเป็นลักษณะคล้ายตัว S วางเรียงกันตามแนวเส้นเฉียงในผ้าขึ้นตีนแดงที่เป็นลักษณะของหมีล่า ส่วนผ้าขึ้นตีนแดงที่เป็นลักษณะของหมีคั่น ตัวของพญานาคจะเรียงตัวกันเป็นแนวเส้นตรงแนวตั้งภายในเส้นขนานที่เป็นเส้นคั่น ส่วนลายหลักของอำเภอนาโพธิ์ตัวพญานาคจะมีลักษณะคล้ายตัว พ. ลักษณะการวางเรียงลวดลายตัวพญานาคจะอยู่ในสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน โดยวางเรียงสลับกันแบบเรียงอิฐ

การจัดวาง การจัดวางไม่เหมือนกัน คือ

- อำเภอกุฑโทสง โครงสร้างของลวดลายนำมาเรียงต่อกันในลักษณะเส้นตรงแนวตั้งและเส้น
เฉียง

- อำเภอนาโพธิ์ โครงสร้างของลวดลายนำมาเรียงต่อกันในลักษณะการเรียงอิฐ
การใช้สีโครงสร้างของการใช้สีไม่เหมือนกัน คือ

- อำเภอกุฑโทสงโครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะเย็นและวรรณะร้อน ใช้สีชมพู สีฟ้า
และสีขาวประกอบ

- อำเภอนาโพธิ์โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ใช้สีเขียวและสีขาวประกอบ

ลวดลายจากสัตว์ จำนวน 1 ลาย คือ

ลายแมงมุม พบในอำเภอกุฑโทสง 1 ผืน และอำเภอนาโพธิ์ 1 ผืน

ลายหลัก ลายแมงมุมของอำเภอกุฑโทสงรูปแมงมุมจะถูกบรรจุอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียก
ปูน ลักษณะของตัวแมงมุมตรงกลางจะเป็นรูปวงกลมมีรูปเส้นตรงเรียงต่อกันออกมาด้านละ 3 เส้น
จากนั้นก็จะเป็นลักษณะคล้ายรูปตัว C บริเวณมุมทั้ง 4 ด้านจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ส่วนรูปที่
อยู่มุมบนและล่างจะมีเส้นตรงต่อออกมาจากกลางรูปวงกลมที่เป็นตัวของแมงมุม ส่วนลายแมงมุม
ของอำเภอนาโพธิ์ ตัวแมงมุมลักษณะลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงกลางเป็นรูปวงกลม รอบ ๆ
ด้านบนและล่างมีเส้นเฉียงยื่นออกมาด้านละ 4 เส้น มีรูปวงกลมต่อตรงปลายและมีเส้นตรงแนวตั้งลาก
ผ่านกึ่งกลางวงกลม ส่วนด้านซ้ายและขวาเป็นเส้นโค้ง มีรูปแบบเหมือนกับที่กล่าวมาแล้ว ถัดออกมา
เป็นรูปลักษณะคล้าย 3 ตะแคงพิงกันตรงส่วนที่พิงกันมีเส้นตรงต่อออกมาตรงปลายเป็นรูปวงกลมติด
อยู่ ส่วนด้านซ้ายและขวา เป็นรูปลักษณะคล้ายตัว V และตัว V คว่ำตรงกลางระหว่างทั้งสอง มีรูป
วงกลมมีเส้นตรงแนวอนลากผ่านกึ่งกลางเชื่อมต่อกับแมงมุมตัวถัดไป

การจัดวาง เหมือนกัน คือ

- โครงสร้างของลวดลายนำมาเรียงต่อกันในลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สีโครงสร้างของการใช้สีเหมือนกัน คือ

- โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ใช้สีชมพู สีเขียว และสีขาวประกอบ

ลวดลายจากพืช จำนวน 2 ลาย คือ

ลายดอกไม้ พบในอำเภอกุฑโทสง 1 ผืน และอำเภอนาโพธิ์ 2 ผืน

ลายหลัก ลายดอกไม้ของอำเภอกุฑโทสง แต่ละดอกจะมีกลีบเป็นลักษณะของรูปวงรี จำนวน
8 รูปเรียงต่อกันเป็นรูปกลีบดอก ตรงกลางเป็นรูปวงรีอีกวงเป็นเกสรของดอกไม้ ดอกไม้จะวางเรียงกัน
ในลักษณะเส้นเฉียง ส่วนลวดลายดอกไม้ของอำเภอนาโพธิ์มีลักษณะบรรจุอยู่ในเส้นขนานแนวตั้ง

ภายในเป็นรูปเส้นโค้ง 2 เส้น วางชิดกันจนเกือบเป็นรูปวงกลม เหนือขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน 4 รูปเรียงต่อกันลักษณะคล้ายรูปดอกไม้ ตรงกลางเป็นเส้นตรงแนวตั้งเชื่อมต่อปลายทั้ง 4 ด้านข้างของรูปดอกไม้เป็นรูปสามเหลี่ยมวางอยู่ทั้ง 2 ด้าน เหนือรูปดอกไม้ขึ้นไปเป็นรูปตัว V คำว่าครอบรูปดอกไม้ ลายดังกล่าววางเรียงกันในแนวตั้ง ส่วนอีกลายมีลักษณะเป็นลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในจะเป็นลายลักษณะเหมือนเครื่องหมาย + ตรงปลายจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้น และจะมีรูปคล้ายเครื่องหมาย X วางทับจุดกึ่งกลางของรูปเครื่องหมาย + และมีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางทับอยู่อีกที่ ปลายของรูป X จะมีสามเหลี่ยมติดอยู่

การจัดวาง ไม่เหมือนกัน คือ

- อำเภอพุทไธสง โครงสร้างของลวดลายนำมาเรียงต่อกันในลักษณะเส้นเฉียง
- อำเภอนาโพธิ์ โครงสร้างของลวดลายนำมาเรียงต่อกันในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนและแบบเส้นตรงแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างของการใช้สีไม่เหมือนกัน คือ

- อำเภอพุทไธสง โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ใช้สีขาวประกอบ
- อำเภอนาโพธิ์ โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกันและสีวรรณะร้อน ใช้ขาวประกอบ
- ลายหวิกล้วย พบในอำเภอพุทไธสง 2 ผืน และอำเภอนาโพธิ์ 1 ผืน

ลายหลัก ลายหวิกล้วยของอำเภอพุทไธสง มีลักษณะลวดลายถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะลวดลายที่อยู่ภายในมีลักษณะ มุมด้านบนเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ ถัดลงมาด้านซ้ายและขวาเป็นรูปสามเหลี่ยมตะแคงหันฐานเข้าหากันแต่ไม่ชนกันมีช่องว่างตรงกลาง ด้านล่างตรงช่องว่างมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดเดียวกันกับมุมด้านบนวางอยู่ ถัดลงมาเป็นรูปลักษณะคล้ายตัว V ขาแต่ละด้านจะมีเส้นตรงต่อออกมาด้านละ 7 เส้น มีลักษณะคล้ายหวิกล้วย ถัดลงมามุมด้านล่างสุดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้นวางอยู่ ส่วนอีกลายมีลักษณะลวดลายถูกบรรจุอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมุมด้านล่างจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดครึ่งหนึ่งของรูปใหญ่วางอยู่ ตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย X มุมทั้ง 4 มุมของเครื่องหมาย X จะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ วางอยู่ ส่วนมุมด้านบนของรูปสี่เหลี่ยมใหญ่จะเป็นรูปคล้ายตัว V คำว่าภายในจะมีเส้นเฉียงทแยงขึ้นจากเส้นด้านล่างข้างละ 4 เส้น ตรงกลางเป็นเส้นตรงปลายเส้นจะมีรูป V ต่ออยู่ เหนือขึ้นไปเป็นจุดสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ซึ่งลวดลายดังกล่าวมีลักษณะคล้ายหวิกล้วย รอบ ๆ ลวดลายดังกล่าวจะมีเส้นปะวางเรียงตามลวดลาย ส่วนลวดลายแฉวงล่างสุดจะเป็นลักษณะครึ่งหนึ่งของลวดลายใหญ่ คือ มีลักษณะเป็นสามเหลี่ยมเรียงต่อกันเป็นรูปหยักฟันปลา ภายในเป็นรูปตัว V คำว่าและมีเส้นเฉียงทแยงขึ้นจากเส้นด้านล่างข้างละ 4 เส้น ตรงกลางเป็นเส้นตรงปลายเส้นจะมีรูป V ต่ออยู่ เหนือขึ้นไปเป็นจุดสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านล่างตรงกลางเป็นรูปตัว V เหนือขึ้นไปเป็นจุดสี่เหลี่ยม

ขนมเปียกปูนเล็ก ๆ ด้ายซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน รอบ ๆ ลวดลายดังกล่าวจะมีเส้นปะวางเรียงตามลวดลาย ส่วนลวดลายของอำเภอนาโพธิ์มีลักษณะลายหวีกด้วยบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะลายด้านล่างเป็นขอรูป 1 หน้าหน้าเข้าหากันลักษณะเป็นรูปหัวใจ ภายในรูปหัวใจด้านล่างมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เหนือรูปหัวใจขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางรูปเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้ง มุมด้านล่างของรูปหัวใจมีเส้นลักษณะคล้ายตัว W ต่ออยู่ หางของตัว W ลากยาวไปเชื่อมกับรูปหัวใจของลายแถวด้านบนทั้งด้านซ้ายและขวา เหนือรูปหัวใจขึ้นไปเป็นรูปหวีกด้วยลักษณะคล้ายรูปตัว V คว่ำครอบรูปหัวใจอยู่ ด้านแต่ละด้านของรูปตัว V มีเส้นเฉียงยื่นต่อออกมาด้านละ 7 เส้น ลักษณะเป็นผลคล้าย ตรงกลางเหนือผลคล้ายขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซึ่งวางอยู่มุมบนสุดพอดี ปลายของตัว V มีเส้นต่อลากยาวออกไปเชื่อมต่อกับหวีกด้วยของแถวบนทั้งด้านซ้ายและขวา การจัดวางลวดลายเป็นการเรียงแบบเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง ไม่เหมือนกัน คือ

- อำเภอพุทไธสง โครงสร้างของลวดลายนำมาเรียงต่อกันในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

- อำเภอนาโพธิ์ โครงสร้างของลวดลายนำมาเรียงต่อกันในลักษณะเป็นแบบการเรียงอิฐ

การใช้สี โครงสร้างของการใช้สีเหมือนกัน คือ

- โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ใช้สีขาวและสีเขียวประกอบ

ลวดลายจากสิ่งของเครื่องใช้ จำนวน 2 ลาย คือ

ลายขอของพลู พบในอำเภอพุทไธสง 1 ผืน และอำเภอนาโพธิ์ 1 ผืน

ลายหลัก ลักษณะลายของพลูของอำเภอพุทไธสง มีลักษณะการวางลวดลายอยู่ในรูปคล้ายใบโพธิ์หรือรูปหัวใจ ภายในจะบรรจุลายซึ่งในแต่ละแถวจะมีลายแตกต่างกันไป โดยจัดวางเรียงสลับกัน โดยมีรายละเอียดของลวดลายในแต่ละแถว คือ แถวที่ 1 ภายในรูปหัวใจด้านล่างจะเป็นรูปคล้ายตัว V มีเส้นตรงต่อขึ้นมา 3 เส้น เส้นตรงกลางยาวที่สุดตรงปลายเส้นจะมีรูปตัว V ต่อตรงปลายด้านบนจะเป็นรูป เส้นตรงแนวตั้ง 1 เส้น ส่วน 2 เส้นที่อยู่ด้านซ้ายและขวาตรงปลายจะมีเส้นเฉียงต่อออกไปทั้งสองเส้น ถัดออกมาเป็นรูปขอคล้าย ๒. หน้าหน้าชนกันและปลายของ ๒. ลากยาวออกไปกลายเป็นเส้นรอบนอกของรูปหัวใจอีกรูปของแถวชั้นบน นอกสุดจะเป็นเส้นรอบรูปแต่ส่วนบนจะไม่ต่อกันลักษณะคล้ายรูปตัว V มีเส้นเฉียงหน้าหน้าเข้าหากันต่อปลายด้านบน ส่วนแถวที่ 2 ภายในรูปหัวใจจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้นตรงกลางเป็นเส้นตรงแนวตั้ง ถัดออกมาเป็นรูปขอคล้าย ๒. หน้าหน้าชนกันและปลายของ ๒. ลากยาวออกไปกลายเป็นเส้นรอบนอกของรูปหัวใจอีกรูปของแถวชั้นบน ส่วนด้านบนสุดเป็นเส้นรอบรูปที่ลากยาวต่อจากปลาย ๒. แถวล่าง จะเป็นเส้นรอบรูปแต่ส่วนบนจะไม่

ต่อกันลักษณะคล้ายรูปตัว V มีเส้นเฉียงหันหน้าเข้าหากันต่อปลายด้านบน ส่วนช่องว่างระหว่างรอยต่อของแถว จะเกิดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะเป็นลักษณะรูปย่อมุมไม้สิบสอง ตรงกลางจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ส่วนด้านในสุดเป็นคล้ายวงกลม รูปสี่เหลี่ยมนี้วางเรียงต่อกันในแนวตั้ง ส่วนลดตายด้านล่างสุดของแถวจะเป็นรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง เกิดเป็นลักษณะเส้นหยักฟันปลา มุมบนของสามเหลี่ยมแต่รูปจะมีเส้นตรงต่อออกไปปลายเส้นตรงจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนต่ออยู่ละมุมบนสุดของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะมีเส้นตรงต่อออกมาเช่นกัน ส่วนลดตายของอำเภอนาโพธิ์มีลักษณะลายหลักแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ แบบที่ 1 ลดตายจะวางเรียงในรูปสามเหลี่ยม ภายในจะแบ่งลดตายออกเป็น 4 ชั้นด้วยกัน ชั้นที่ 1 เป็นรูปขอลักษณะคล้าย 1 วางสลับกลับหัวกลับหางหันหน้าเข้าหากันเรียงตามแนวเส้นรอบรูป ตรงมุมยอดเป็นจุดเล็ก ๆ ชั้นที่ 2 เป็นรูปขอพุ่มมีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยม ด้านฐานมีเส้นตรงต่อออกมา 3 เส้นมุมบนมีเส้นเฉียงต่อเชื่อมกับแนวเส้นรอบรูป วางเรียงกันตามแนวเส้นรอบรูป ตรงมุมยอดเป็นสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้ง ชั้นที่ 3 เป็นรูปขอลักษณะคล้ายตัว 1 กลับหัวเรียงต่อกันตามแนวเส้นรอบรูป ชั้นที่ 4 เป็นรูปขอลักษณะคล้ายตัว V คว่ำ มุมยอดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีเส้นแนวตั้งอยู่ตรงกลางถัดลงมาเป็นรูปขอพุ่ม 2 อันวางอยู่คู่กัน ลายแบบที่ 1 นี้จะวางอยู่ด้านล่างสุดของลดตายและบนสุดของลดตาย แบบที่ 2 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดใหญ่ความยาวเต็มผืนผ้า ลักษณะลดตายภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะแบ่งลายออกเป็น 3 ชั้น ชั้นที่ 1 เป็นรูปขอพุ่มมีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยม ด้านฐานมีเส้นตรงต่อออกมา 3 เส้นมุมบนมีเส้นเฉียงต่อเชื่อมกับแนวเส้นรอบรูป วางเรียงกันตามแนวเส้นรอบรูป ชั้นที่ 2 เป็นรูปขอลักษณะคล้ายตัว 1 กลับหัวเรียงต่อกันตามแนวเส้นรอบรูปตรงมุมซ้ายและขวา ซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีขนาดใหญ่กว่ารูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนที่อยู่มุมด้านบนและด้านล่าง ชั้นที่ 3 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 3 ชั้น ตรงกลางเป็นรูปจุดเล็ก ๆ ลักษณะการวางลายเป็นการวางเรียงในแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง ไม่เหมือนกัน คือ

- อำเภอพุทไธสง โครงสร้างของลดตายนำมาเรียงต่อกันในลักษณะเป็นแบบการเรียงอิฐ
- อำเภอนาโพธิ์ โครงสร้างของลดตายนำมาเรียงต่อกันในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนม

เปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างของการใช้สีเหมือนกัน คือ

- โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ใช้สีขาวและสีเขียวประกอบ
- ลายตาข่าย พบในอำเภอพุทไธสง 1 ผืน และอำเภอนาโพธิ์ 1 ผืน

ลายหลัก ลักษณะของลายตาข่ายของอำเภอพุทไธสง ลดตายเป็นรูปวงกลมเรียงต่อกัน

ในแนวเส้นตรงแนวนอนมีเส้นตรงต่อออกมาทั้งด้านบนและล่างเชื่อมต่อกันเป็นรูปตาข่าย ส่วนของอำเภอ

นาโพธิ์ลวดลายเป็นลักษณะวงกลมเรียงต่อกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน โดยมีเส้นโค้งรูปครึ่งวงกลมเป็นตัวเชื่อมระหว่างวงกลมแต่ละวง ตรงกลางภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้งปลายด้านบนและล่างมีจุดเล็ก ๆ ต่อกันและด้านซ้ายและขวาก็เช่นกัน ลักษณะคล้ายรูปเครื่องหมาย + การจัดวาง ลักษณะการจัดวางไม่เหมือนกัน

- อําเภอพุทไธสง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในวงกลม โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นตรงแนวนอน

- อําเภอนาโพธิ์ โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างการใช้สีมีลักษณะเหมือนกัน

- โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ลวดลายเบ็ดเตล็ด จำนวน 2 ลาย คือ

ลายโคมเจ็ด พบในอําเภอพุทไธสง 1 ผืน และอําเภอนาโพธิ์ 1 ผืน

ลายหลัก อําเภอพุทไธสงลายโคมเจ็ดจะถูกจัดวางอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน โดยวางเรียงกันเป็นเส้นตรงแนวนอน โดยรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะใช้เส้นรอบรูปร่วมกัน ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอีกรูปซ้อนอยู่ ซึ่งสี่เหลี่ยมนี้เป็นลักษณะของโคมเจ็ด ส่วนอําเภอนาโพธิ์รูปแบบของโคมเจ็ดจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้ง ด้านซ้ายและขวามีรูปคล้ายตัว X มุมทั้งด้านซ้ายและขวามีรูปสามเหลี่ยม 2 รูปเรียงติดกันกันในแนวนอนวางซ้อนอยู่ ซึ่งรูปดังกล่าวจะวางแทรกไปถึงมุมล่างของรูปโคมเจ็ดของแถวถัดขึ้นไป

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางไม่เหมือนกัน

- อําเภอพุทไธสง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนวเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

- อําเภอนาโพธิ์ โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างของสีมีลักษณะเหมือนกัน

- โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีเขียว โดยใช้สีดำและสีเหลืองมาประกอบ

- ลายขอพอกพาน พบในอําเภอพุทไธสง 1 ผืน และอําเภอนาโพธิ์ 1 ผืน

ลายหลัก ลวดลายของอําเภอพุทไธสงเป็นลักษณะการจัดวางเรียงตัว พ. เป็นแนวเส้นตรง ในแนวนอน ระหว่างหัวและหางของ พ. จะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ คั่นอยู่ ซึ่งเป็น

ลักษณะของลายโคมห้า ลวดลายของอำเภอนาโพธิ์ลักษณะลวดลายเป็นรูปตัว V คว่ำเรียงต่อกันเป็นรูปเส้นหยักฟันปลายาวตลอดความกว้างของผืนผ้า โดยเส้นหยักฟันปลามีลักษณะลายขอรูปตัว 1 เรียงต่อกันด้านบนของเส้นหยักฟันปลามุมบนและล่างทั้ง 2 มุมเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้ง ลายด้านล่างสุดของแถว เป็นรูปตัว V คว่ำ มีรูปขอลักษณะเหมือนเลข 1 วางเรียงอยู่ด้านบนมุมบนมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นเส้นตรงแนวตั้ง รูปดังกล่าวมีลักษณะโดยรวมเป็นรูปสามเหลี่ยมที่แทรกอยู่ในช่องภายในของรูปตัว V คว่ำของลายหลัก

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางมีลักษณะเหมือนกัน

- โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างการใช้สีมีลักษณะไม่เหมือนกัน

- อำเภอพุกุโธสง โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีตรงข้ามกันได้แก่ สีแดง สีเขียว

- อำเภอนาโพธิ์ โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

การศึกษาวิเคราะห์ในลวดลายหลักในอำเภอพุกุโธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ อำเภอละ 100 ผืนรวมทั้งสิ้น 200 ผืนซึ่งสามารถเปรียบเทียบลวดลายหลักที่เรียกชื่อไม่เหมือนกันแต่ลวดลายเหมือนกัน ดังแสดงในตาราง 10

ตาราง 10 แสดงการเปรียบเทียบลวดลายผ้าขึ้นดินแดงที่เรียกชื่อไม่เหมือนกันแต่ลวดลายเหมือนกันใน
อำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

จำนวน		ลักษณะลวดลายที่เรียกชื่อไม่เหมือนกันแต่ ลวดลายเหมือนกัน	ชื่อที่ใช้เรียกลวดลาย	
จำนวน	ร้อยละ	ตัวอย่างลวดลาย	อำเภอพุทไธสง	อำเภอนาโพธิ์
200	100			
8	4	 <p>อำเภอพุทไธสง</p> <p>อำเภอนาโพธิ์</p>	- นาคพระ อาทิตย์	- นาคน้อย

ตาราง 10 (ต่อ)

จำนวน		ลักษณะลวดลายที่เรียกชื่อไม่เหมือนกันแต่ ลวดลายเหมือนกัน	ชื่อที่ใช้เรียกลวดลาย	
จำนวน	ร้อยละ		อำเภอพุทไธสง	อำเภอนาโพธิ์
200	100	ตัวอย่างลวดลาย		
		 <p>อำเภอพุทไธสง</p> <p>อำเภอนาโพธิ์</p>	- นาคเชิงเทียน	- ม้าน้ำใหญ่

ตาราง 10 (ต่อ)

จำนวน		ลักษณะลวดลายที่เรียกชื่อไม่เหมือนกันแต่ ลวดลายเหมือนกัน	ชื่อที่ใช้เรียกลวดลาย	
จำนวน	ร้อยละ		อำเภอพุทไธสง	อำเภอนาโพธิ์
200	100	ตัวอย่างลวดลาย		
		 <p>อำเภอพุทไธสง</p> <p>อำเภอนาโพธิ์</p>	- หมี่ลาย	- เข็มขัด

ตาราง 10 (ต่อ)

จำนวน		ลักษณะลวดลายที่เรียกชื่อไม่เหมือนกันแต่ ลวดลายเหมือนกัน	ชื่อที่ใช้เรียกลวดลาย	
จำนวน	ร้อยละ		อำเภอพุทไธสง	อำเภอนาโพธิ์
200	100	ตัวอย่างลวดลาย		
		 <p>อำเภอนาโพธิ์</p> <p>อำเภอพุทไธสง</p>	- โคมเจ็ด	- ปลาอุกคอก

วิเคราะห์ตาราง 10

ลักษณะลวดลายที่เรียกชื่อไม่เหมือนกันแต่ลวดลายเหมือนกันในผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 200 ผืน พบจำนวน 8 ผืน ร้อยละ 4 กล่าวโดยสรุป

ลายนาคพระอาทิตย์กับลายนาคน้อย

ลายหลัก รูปพญานาคบรรจุกอยู่ในรูปหัวใจ ส่วนหัวของพญานาคอยู่บริเวณมุมบนทั้ง 2 มุม ของรูปหัวใจลักษณะเป็นรูปคล้าย 1 ตรงปลายมีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าต่ออยู่ ด้านบนจะมีเส้นตรงยื่นออก 4 เส้นเป็นลักษณะของหงอนพญานาค ด้านล่างเป็นรูปสามเหลี่ยมลักษณะคล้ายเศียรของพญานาค ตรงกลางบริเวณด้านในรูปหัวใจเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มุมด้านบนและล่างเป็นลักษณะตัว V ครอบ มุมรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอยู่ ด้านแต่ละด้านของรูป V จะมีเส้นตรงยื่นออกมา 3 เส้น เหนือขึ้นไป ระหว่างรูปดังกล่าวมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ วางอยู่ ส่วนมุมด้านซ้ายและขวาเป็นรูป > และ < ภายในมุมด้านในของรูปจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ วางอยู่ แถวล่างสุดของลวดลายเป็น ลักษณะครึ่งหนึ่งของลวดลายหลัก วางสลับกับรูปเส้นตรงแนวตั้งตรงปลายมีรูปวงกลมและบริเวณ ด้านข้างมีเส้นเฉียงยื่นออกมาด้านละ 2 เส้น ส่วนด้านล่างของรูปทั้งด้านซ้ายและขวาเป็นรูปวงกลม เล็ก ๆ วางอยู่ ลักษณะคล้ายต้นดอกไม้ จะวางโดยลายหลัก 1 ลายสลับกับลายต้นดอกไม้ 2 ต้น

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายใน ลักษณะแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ลายนาคเชิงเทียนกับลายม้าน้ำใหญ่

ลายหลัก ตัวนาคและตัวม้าน้ำมีลักษณะคล้ายตัว S หันหน้าเข้าหากันส่วนหางชนกัน ถัด ขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอยู่ตรงกลาง ด้านบนและล่าง ซ้ายและขวาของรูปสี่เหลี่ยมนี้จะเป็น รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีเส้นตรงต่อตรงมุมบนแต่ขนาดเล็กกว่าวางอยู่ ด้านทั้ง 4 ด้านของรูปสี่เหลี่ยม มีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีเส้นตรงต่อตรงมุมบนวางเรียงรายสลับกับรูปเครื่องหมาย + แถวถัดขึ้นไป เป็นรูปม้าน้ำลักษณะกลับหัวกลับแฉกแรก ตรงช่องว่างบริเวณที่หางชนกันมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน วางอยู่

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลาย ในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาว ประกอบ

หมี่ล่ายกับลายเข็มขัด

ลายหลัก ลายเข็มขัดเป็นลายลักษณะเส้นตรงแนวเฉียงมีเส้นเฉียงต่อยื่นออกมา 6 เส้น ด้านบนเป็นรูปลักษณะตัว E หางมีเส้นตรงยาวต่ออีก 1 เส้นไปเชื่อมต่อกับรูปลักษณะคล้าย ไก่กลับหัว

พาดอยู่บนลายข้างต้น ลักษณะการวางลายจะนำเอาลวดลายดังกล่าวมาวางสอดประสานกันจนเป็นรูปลักษณะคล้ายเข็มขัด ส่วนลายคั่นจะเป็นรูปโซ่ มีลักษณะเป็นรูปวงกลมต่อกันเป็นเส้น 2 ชั้น

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อนและสีตัดกัน

ลายโคมเจ็ดกับลายปลาอุกคอก

ลายหลัก จะถูกบรรจุอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะของปลาอุกคอกจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ วางอยู่มุมบนและล่าง ซ้ายและขวาของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแบบเส้นเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

การศึกษาวิเคราะห์ผ้าขึ้นตีนแดงในอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ อำเภอละ 10 ผืนรวมทั้งสิ้น 200 ผืน ซึ่งสามารถเปรียบเทียบประเภทของผ้าขึ้นตีนแดง ดังแสดงในตาราง 11

ตาราง 11 แสดงการเปรียบเทียบประเภทของผ้าขึ้นตีนแดงในอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

อำเภอ	ขึ้นตีนแดงธรรมดา		ขึ้นตีนแดงเก็บตีนดาว		คิดเป็นร้อยละรวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
200 ผืน	178	89	22	11	200	100
อำเภอพุทไธสง	88	44	12	6	100	50
อำเภอนาโพธิ์	90	45	10	5	100	50

วิเคราะห์ผลตาราง 11

ประเภทของผ้าขึ้นตีนแดงในอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ที่พบมากที่สุดคือ ผ้าขึ้นตีนแดงประเภทธรรมดา จำนวน 178 ผืน ร้อยละ 89 ส่วนที่พบน้อยที่สุดคือ ผ้าขึ้นตีนแดงประเภทเก็บตีนดาว จำนวน 22 ผืน ร้อยละ 11

จากการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพูทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 200 ผืน โดยแบ่งตามลักษณะลวดลาย ดังนี้

- ลายจากทางศาสนา
- ลายจากสัตว์
- ลายจากพืช
- ลายจากธรรมชาติแวดล้อม
- ลายจากสิ่งของเครื่องใช้
- ลายเบ็ดเตล็ด
- ลายเรขาคณิต

จากการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพูทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 200 ผืน ซึ่งพบว่าลักษณะลวดลายผ้าขึ้นตีนแดง แบ่งตามลักษณะลวดลายได้ ดังตาราง 12

ตาราง 12 แสดงร้อยละของลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของปูทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำแนกตามลักษณะผืนผ้าของลวดลาย

ลักษณะลวดลาย	ร้อยละ					
	อำเภอพูทไธสง		อำเภอนาโพธิ์		คิดเป็นร้อยละ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
จำนวน 200 ผืน	100	50	100	50	200	100
- ลายจากทางศาสนา	16	8	11	5.5	27	13.5
- ลายจากสัตว์	21	10.5	17	8.5	38	19
- ลายจากพืช	12	6	12	6	24	12
- ลายจากธรรมชาติแวดล้อม	4	2	3	1.5	7	3.5
- ลายจากสิ่งของเครื่องใช้	25	12.5	20	10	45	22.5
- ลายเบ็ดเตล็ด	14	7	28	14	42	21
- ลายเรขาคณิต	8	4	9	4.5	17	8.5

วิเคราะห์ผลตาราง 12

ลักษณะลวดลายผ้าขึ้นดินแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ สามารถเปรียบเทียบลักษณะลวดลาย พบมากที่สุด คือ ลายจากสิ่งของเครื่องใช้ จำนวน 45 ผืน ร้อยละ 22.5 รองลงไปตามลำดับได้แก่ ลายเบ็ดเตล็ด จำนวน 42 ผืน ร้อยละ 21 ลายจากสัตว์ จำนวน 38 ผืน ร้อยละ 19 ลายจากทางศาสนา จำนวน 27 ผืน ร้อยละ 13.5 ลายจากพืช จำนวน 24 ผืน ร้อยละ 12 ลายเรขาคณิต จำนวน 17 ผืน ร้อยละ 8.5 และที่พบน้อยที่สุด คือ ลายจากธรรมชาติแวดล้อม จำนวน 7 ผืน ร้อยละ 3.5

ลักษณะการใช้สีในลวดลายผ้าขึ้นดินแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ จากการศึกษาวិเคราะห์ลวดลายผ้าขึ้นดินแดงอำเภอพุทไธสง และของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 200 ผืน พบลักษณะการใช้สีประกอบลวดลายผ้าขึ้นดินแดง ซึ่งสามารถจำแนกตามลักษณะการใช้สีในลวดลายได้ 5 ประเภท

1. การใช้แม่สีในวงจรัสธรรมชาติ
2. การใช้สีกลาง
3. การใช้วรรณะสี
 - 3.1 การใช้สีวรรณะร้อน
 - 3.2 การใช้สีวรรณะเย็น
4. การใช้สีกลมกลืน
 - 4.1 การใช้สีกลมกลืนของสีตรงข้าม
 - 4.2 การใช้สีกลมกลืนของสีใกล้เคียง
 - 4.3 การใช้สีกลมกลืนจากสภาพคล้ายกัน
 - 4.4 การใช้สีกลมกลืนของสีแยกตรงข้าม
5. การใช้สีตัดกัน

จากการศึกษาวิเคราะห์ลวดลายผ้าขึ้นดินแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ พบลักษณะการใช้สีประกอบลวดลาย ดังแสดงในตาราง 13

ตาราง 13 แสดงร้อยละการใช้สีในลวดลายผ้าขึ้นแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

การใช้สีของลวดลาย	ร้อยละ					
	อำเภอพุทไธสง		อำเภอนาโพธิ์		คิดเป็นร้อยละ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
	จำนวน 200 ผืน					
	100	50	100	50	200	100
- แม่สีในวงจรัสธรรมชาติ	-	-	4	2	4	2
- สีกลาง	1	0.5	-	-	1	0.5
- สีวรรณะร้อน	57	28.5	75	37.5	132	66
- สีวรรณะเย็น	2	1	3	1.5	5	2.5
- สีกลมกลืนของสีตรงข้าม	17	8.5	9	4.5	26	13
- สีกลมกลืนของสีใกล้เคียง	6	3	-	-	6	3
- สีกลมกลืนจากสภาพใกล้เคียง	-	-	-	-	-	-
- สีกลมกลืนของสีแยกตรงข้าม	-	-	-	-	-	-
- สีตัดกัน	17	8.5	9	4.5	26	13

วิเคราะห์ผลตาราง 13

การใช้สีในลวดลายผ้าขึ้นดินแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ สามารถเปรียบเทียบได้ผลดังนี้ พบมากที่สุด คือ การใช้สีวรรณะร้อน จำนวน 132 ผืน ร้อยละ 66 รองลงไปตามลำดับได้แก่ การใช้สีกลมกลืนของสีตรงข้ามและการใช้สีตัดกัน จำนวน 26 ผืน ร้อยละ 13 การใช้สีกลมกลืนของสีใกล้เคียง จำนวน 6 ผืน ร้อยละ 3 การใช้สีวรรณะเย็น จำนวน 5 ผืน ร้อยละ 2.5 การใช้แม่สีในวงจรัสธรรมชาติ จำนวน 4 ผืน ร้อยละ 2 ที่พบน้อยที่สุด คือ การใช้สีกลาง จำนวน 1 ผืน ร้อยละ 0.5 ส่วนที่ไม่พบเลย คือ การใช้สีกลมกลืนจากสภาพใกล้เคียงและการใช้สีกลมกลืนของสีแยกตรงข้าม

จากผลการศึกษาวิเคราะห์ลวดลายของผ้าขึ้นดินแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ สามารถสรุปได้ดังนี้

อำเภอพุทไธสง

ประเภท

ประเภทผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ พบมากที่สุดคือประเภทผ้าขึ้นตีนแดงแบบธรรมดา ร้อยละ 88 ส่วนผ้าขึ้นตีนแดงแบบเก็บตีนดาวพบมากเป็นอันดับที่ 2 คือ ร้อยละ 12

รูปแบบ

รูปแบบของลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ พบมากที่สุดคือประเภทผ้าขึ้นตีนแดงลวดลายแบบโบราณ ร้อยละ 78 รองลงมาคือรูปแบบลวดลายแบบประยุกต์ คือ ร้อยละ 22

ลักษณะลวดลาย

ลักษณะลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ที่พบมากที่สุดคือ ลักษณะลวดลายจากสิ่งของเครื่องใช้ ร้อยละ 25 รองลงไปตามลำดับได้แก่ ลักษณะลวดลายจากสัตว์ ร้อยละ 21 ลักษณะลวดลายจากศาสนา ร้อยละ 16 ลักษณะลวดลายเบ็ดเตล็ด ร้อยละ 14 ลักษณะลวดลายจากพืช ร้อยละ 12 ลักษณะลวดลายเรขาคณิต ร้อยละ 8 และที่พบน้อยที่สุด คือ ลักษณะลวดลายจากธรรมชาติแวดล้อม ร้อยละ 4

การใช้สีของลวดลาย

การใช้สีในลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 100 ผืน พบมากที่สุด คือ การใช้สีวรรณะร้อน ร้อยละ 57 รองลงไปตามลำดับได้แก่ การใช้สีกลมกลืนของสีตรงข้ามและการใช้สีตัดกัน ร้อยละ 17 การใช้สีกลมกลืนของสีใกล้เคียง ร้อยละ 6 การใช้สีวรรณะเย็น ร้อยละ 2 ที่พบน้อยที่สุดการใช้สีกลาง ส่วนการใช้สีที่ไม่พบเลย คือ การใช้สีในวงจรสีธรรมชาติ การใช้สีกลมกลืนจากสภาพคล้ายกัน การใช้สีกลมกลืนของสีแยกตรงข้าม

อำเภอนาโพธิ์

ประเภท

ประเภทผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ พบมากที่สุดคือประเภทผ้าขึ้นตีนแดงแบบธรรมดา ร้อยละ 90 ส่วนผ้าขึ้นตีนแดงแบบเก็บตีนดาวพบมากเป็นอันดับที่ 2 คือ ร้อยละ 10

รูปแบบ

รูปแบบของลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ พบมากที่สุดคือประเภทผ้าขึ้นตีนแดงลวดลายแบบโบราณ ร้อยละ 63 รองลงมาคือรูปแบบลวดลายแบบประยุกต์ คือ ร้อยละ 37

ลักษณะลวดลาย

ลักษณะลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ที่พบมากที่สุดคือ ลักษณะลวดลายเบ็ดเตล็ด ร้อยละ 28 รองลงไปตามลำดับได้แก่ ลักษณะลวดลายจากสิ่งของเครื่องใช้ ร้อยละ

20 ลักษณะลวดลายจากสัตว์ ร้อยละ 17 ลักษณะลวดลายจากพืช ร้อยละ 12 ลักษณะลวดลายจากศาสนา ร้อยละ 11 ลักษณะลวดลายเรขาคณิต ร้อยละ 9 และที่พบน้อยที่สุด คือ ลักษณะลวดลายจากธรรมชาติแวดล้อม ร้อยละ 3

การใช้สีของลวดลาย

การใช้สีในลวดลายผ้าชิ้นแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 100 ผืน พบมากที่สุด คือ การใช้สีวรรณะร้อน ร้อยละ 75 รองลงไปตามลำดับได้แก่ การใช้สีกลมกลืนของสีตรงข้ามและการใช้สีตัดกัน ร้อยละ 9 การใช้สีแม่สีในวงจรสีธรรมชาติ ร้อยละ 4 ที่พบน้อยที่สุดการใช้สีวรรณะเย็น ร้อยละ 3 ส่วนการใช้สีที่ไม่พบเลย คือ การใช้สีกลาง การใช้สีกลมกลืนของสีใกล้เคียง การใช้สีกลมกลืนจากสภาพคล้ายกัน และการใช้สีกลมกลืนของสีแยกตรงข้าม

เปรียบเทียบผ้าชิ้นดินแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ประเภท

ประเภทของผ้าชิ้นดินแดงในอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ที่พบบมากที่สุด คือ ผ้าชิ้นดินแดงประเภทธรรมดา จำนวน 178 ผืน ร้อยละ 89 ส่วนที่พบน้อยที่สุด คือ ผ้าชิ้นดินแดงประเภทเก็บตีนดาว จำนวน 22 ผืน ร้อยละ 11

ลักษณะลวดลาย

ลักษณะลวดลายผ้าชิ้นดินแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ สามารถเปรียบเทียบลักษณะลวดลาย พบมากที่สุด คือ ลายจากสิ่งของเครื่องใช้ จำนวน 45 ผืน ร้อยละ 22.5 รองลงไปตามลำดับได้แก่ ลายเบ็ดเตล็ด จำนวน 42 ผืน ร้อยละ 21 ลายจากสัตว์ จำนวน 38 ผืน ร้อยละ 19 ลายจากทางศาสนา จำนวน 27 ผืน ร้อยละ 13.5 ลายจากพืช จำนวน 24 ผืน ร้อยละ 12 ลายเรขาคณิต จำนวน 17 ผืน ร้อยละ 8.5 และที่พบน้อยที่สุด คือ ลายจากธรรมชาติแวดล้อม จำนวน 7 ผืน ร้อยละ 3.

การใช้สีของลวดลาย

การใช้สีในลวดลายผ้าชิ้นดินแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ สามารถเปรียบเทียบได้ผลดังนี้ พบมากที่สุด คือ การใช้สีวรรณะร้อน จำนวน 132 ผืน ร้อยละ 66 รองลงไปตามลำดับได้แก่ การใช้สีกลมกลืนของสีตรงข้ามและการใช้สีตัดกัน จำนวน 26 ผืน ร้อยละ 13 การใช้สีกลมกลืนของสีใกล้เคียง จำนวน 6 ผืน ร้อยละ 3 การใช้สีวรรณะเย็น จำนวน 5 ผืน ร้อยละ 2.5 การใช้แม่สีในวงจรสีธรรมชาติ จำนวน 4 ผืน ร้อยละ 2 ที่พบน้อยที่สุด คือ การใช้สีกลาง จำนวน 1 ผืน ร้อยละ 0.5 ส่วนที่ไม่พบเลย คือ การใช้สีกลมกลืนจากสภาพใกล้เคียงและการใช้สีกลมกลืนของสีแยกตรงข้าม

ลวดลายที่ไม่เหมือนกันแต่มีชื่อเรียกเหมือนกัน

ลักษณะลวดลายที่เรียกชื่อเหมือนกันแต่ลวดลายไม่เหมือนกันในผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ กล่าวโดยสรุป ลวดลายทางศาสนา 3 ผืน ร้อยละ 1.50 ชื่อลายชอนาค ลวดลายจากสัตว์ 2 ผืน ร้อยละ 1 ชื่อลายแมงมุม ลวดลายจากพืช 6 ผืน ร้อยละ 3 ชื่อลายหูกกล้วยและลายดอกไม้ ลวดลายจากสิ่งของเครื่องใช้ 4 ผืน ร้อยละ 2 ชื่อลายขอของพลู ลวดลายเบ็ดเตล็ด 4 ผืน ร้อยละ 2 ชื่อลายตาข่ายและลายโคมเจ็ด

ลวดลายที่เหมือนกันแต่มีชื่อเรียกไม่เหมือนกัน

ลักษณะลวดลายที่เรียกชื่อไม่เหมือนกันแต่ลวดลายเหมือนกันในผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 200 ผืน พบจำนวน 8 ผืน ร้อยละ 4

ลายนาคพระอาทิตย์กับลายนาคน้อย

ลายหลัก รูปพญานาคบรรจุอยู่ในรูปหัวใจ ส่วนหัวของพญานาคอยู่บริเวณมุมบนทั้ง 2 มุมของรูปหัวใจลักษณะเป็นรูปคล้าย 1 ตรงปลายมีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าต่ออยู่ ด้านบนจะมีเส้นตรงยื่นออก 4 เส้นเป็นลักษณะของหงอนพญานาค ด้านล่างเป็นรูปสามเหลี่ยมลักษณะคล้ายเศียรของพญานาค ตรงกลางบริเวณด้านในของรูปหัวใจเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มุมด้านบนและล่างเป็นลักษณะตัว V ครอบมุมรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอยู่ ด้านแต่ละด้านของรูป V จะมีเส้นตรงยื่นออกมา 3 เส้น เหนือขึ้นไประหว่างรูปดังกล่าวมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ วางอยู่ ส่วนมุมด้านซ้ายและขวาเป็นรูป > และ < ภายในมุมด้านในของรูปจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ วางอยู่ แถวล่างสุดของลวดลายเป็นลักษณะครึ่งหนึ่งของลวดลายหลัก วางสลับกับรูปเส้นตรงแนวตั้งตรงปลายมีรูปวงกลมและบริเวณด้านข้างมีเส้นเฉียงยื่นออกมาด้านละ 2 เส้น ส่วนด้านล่างของรูปทั้งด้านซ้ายและขวาเป็นรูปวงกลมเล็ก ๆ วางอยู่ ลักษณะคล้ายต้นดอกไม้ จะวางโดยลายหลัก 1 ลายสลับกับลายต้นดอกไม้ 2 ต้น

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ลายนาคเชิงเทียนกับลายม้าน้ำใหญ่

ลายหลัก ตัวนาคและตัวม้าน้ำมีลักษณะคล้ายตัว S หันหน้าเข้าหากันส่วนหางชนกัน ถัดขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอยู่ตรงกลาง ด้านบนและล่าง ซ้ายและขวาของรูปสี่เหลี่ยมนี้ก็เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีเส้นตรงต่อตรงมุมบนแต่ขนาดเล็กกว่าวางอยู่ ด้านทั้ง 4 ด้านของรูปสี่เหลี่ยมมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีเส้นตรงต่อตรงมุมบนวางเรียงรายสลับกับรูปเครื่องหมาย + แถวถัดขึ้นไปเป็นรูปม้าน้ำลักษณะกลับหัวกลับแตร ตรงช่องว่างบริเวณที่หางชนกันมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

หมี่ล่ายกับลายเข็มขัด

ลายหลัก ลายเข็ชต์ขัดเป็นลายลักษณะเส้นตรงแนวเฉียงมีเส้นเฉียงต่อยื่นออกมา 6 เส้น ด้านบนเป็นรูปลักษณะตัว E หายมีเส้นตรงยาวต่ออีก 1 เส้นไปเชื่อมต่อกับรูปลักษณะคล้าย ไก่กลับหัว พาดอยู่บนลายข้างต้น ลักษณะการวางลายจะนำเอาลวดลายดังกล่าวมาวางสอดประสานกันจนเป็นรูปลักษณะคล้ายเข็มขัด ส่วนลายคั่นจะเป็นรูปไข่ มีลักษณะเป็นรูปวงกลมต่อกันเป็นเส้น 2 ชั้น

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อนและสีตัดกัน

ลายโคมเจ็ดกับลายปลาอุกคอก

ลายหลัก จะถูกบรรจุอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะของปลาอุกคอกจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ วางอยู่มุมบนและล่าง ซ้ายและขวาของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแบบเส้นเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

จากการศึกษาวิเคราะห์และการสัมภาษณ์ผู้ทอผ้าขึ้นดินแดงของอำเภอพุทไธสงและอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ สามารถสรุปผลการศึกษานี้ได้ดังนี้

ประเภทของผ้าขึ้นดินแดง

ประเภทของผ้าขึ้นดินแดงผู้ทอนิยมทอเป็นผ้าขึ้นดินแดงแบบธรรมดาไม่เก็บตีนดาวเนื่องจากวิธีการและขั้นตอนเก็บตีนทำได้ยากและช้า เพราะต้องใช้เส้นไหมมาจากโดยการใช่เส้นไหมรอยเข้ากับเข็มแล้วทำให้เกิดลวดลายบริเวณตีนผ้าขึ้น โดยส่วนมากนิยมใช้ไหมสามสี คือ สีขาว เหลือง เขียว ลวดลายที่นิยมใช้ในเก็บตีนดาวก็จะเป็นลายที่สืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณ เช่น ลายพัวดอกอ้ง (พวงดอกอ้ง) หรือลายเอี้ยต่างๆ ผู้ทอที่ไม่ชำนาญ ประสบการณ์ในการทอผ้าขึ้นดินแดงไม่มากพอจึงไม่นิยมเก็บตีนดาว และผู้ที่ทอผ้าขึ้นดินแดงเพื่อการค้าจะไม่นิยมเก็บตีนดาวเพราะต้องทอผ้าขึ้นดินแดงให้ทันต่อความต้องการของลูกค้า นอกจากจะมีลูกค้าที่ต้องการให้ทอแบบเก็บตีนดาวผู้ทอจึงจะทอออกมา

ผ้าชิ้นดินแดงแบบเก็บดินดาวที่ปรากฏอยู่ในวิจัยครั้งนี้โดยส่วนมากเป็นผ้าชิ้นที่ผู้ทอทอขึ้นเพื่อเก็บไว้ใช้เองหรือเก็บรักษาเอาไว้เพื่อเป็นสมบัติของลูกหลาน เนื่องด้วยการเก็บดินดาวเป็นวิธีการที่ยากจึงมีผู้ที่ทำได้น้อยและผู้ที่สามารถเก็บดินดาวได้ก็จะเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการทอผ้าชิ้นดินแดงยาวนานหลายปี ต้องมีฝีมือที่ชำนาญมาก

รูปแบบของลวดลาย

รูปแบบลวดลายที่นิยมในการทอผ้าชิ้นดินแดงยังคงเป็นลวดลายโบราณทั้งอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ เป็นลายที่สืบทอดกันมาซึ่งจะเป็นลวดลายเอกลักษณ์ของผ้าชิ้นดินแดง เช่น ลายขอต่างๆ ลายแฉ่วเลื้อย ลายนาคกระดิ่งหรือลายขอข้อฟ้า ลายม่านน้ำหรือลายขอเชิงเทียน ลายหมี่ล่าย เป็นต้น จากการสัมภาษณ์ผู้ทอทำให้ทราบว่าลวดลายอื่นๆที่นำมาทอบนผ้าชิ้นดินแดงจะไม่สวยเท่าลวดลายดั้งเดิมอันเป็นเอกลักษณ์ของผ้าชิ้นดินแดง ผู้ทอบางคนนำลายประยุกต์หรือลวดลายจากผ้าชิ้นอื่นๆ มาทอเป็นลวดลายบนผ้าชิ้นดินแดงก็จะได้ไม่ได้รับความนิยมเท่าที่ควรหรือถ้าได้รับความนิยมก็จะเป็นเพียงระยะเวลาสั้นๆ หรือถ้าเป็นการทอเพื่อการจำหน่ายก็จะได้รับความนิยมในระยะเวลาที่ไม่ยาวนานไม่เป็นที่นิยมของลูกค้ายกเว้นลวดลายโบราณดั้งเดิม ผู้ทอส่วนมากให้ความคิดเห็นตรงกันว่า ลวดลายของผ้าชิ้นดินแดงสวยที่สุดเมื่ออยู่บนผ้าชิ้นดินแดง นำไปทอเป็นผ้าชนิดอื่นก็จะไม่สวยเท่าอยู่บนผ้าชิ้นดินแดง เช่นเดียวกับลวดลายของผ้าชิ้นชนิดอื่นเมื่อนำมาทอบนผ้าชิ้นดินแดงก็จะทำให้ผ้าชิ้นดินแดงไม่สวยเท่าลวดลายอันเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมของผ้าชิ้นดินแดง มีผู้นำลวดลายเอกลักษณ์ประจำจังหวัดมหาสารคามซึ่งเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ติดกับอำเภอนาโพธิ์ คือลายสร้อยดอกหมากมาทอบนผ้าชิ้นดินแดง แต่ก็ไม่ได้รับความนิยมจึงเลิกทอในที่สุด

อาจารย์นงคราญ แผลวไธสง ครูวิทยะฐานะชำนาญการพิเศษ โรงเรียนชุมชนบ้านนาโพธิ์ ให้ความคิดเห็นว่า ลวดลายของผ้าชิ้นดินแดงต้องเป็นลวดลายดั้งเดิมนั้นจึงจะทำให้ผ้าชิ้นดินแดงมีความสวยที่สุด ลวดลายประยุกต์ต่างๆ ที่ทอนั้นจะได้รับความนิยมในระยะเวลาที่ไม่ยาวนานนัก ลวดลายโบราณจะมีเสน่ห์และความงดงาม จากภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษที่นำสิ่งของใกล้ตัวมาผูกให้เกิดเป็นลวดลายต่างๆ และจัดลวดลายลงบนผืนผ้าชิ้นดินแดงอันมีรูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งการทอผ้าชิ้นดินแดงในสมัยโบราณนิยมใช้ฟืม 35 ในการทอจึงทำให้ผ้าชิ้นดินแดงในสมัยโบราณมีขนาดหน้ากว้างของผ้าชิ้นแคบมากจึงเป็นข้อกำหนดอีกอย่างในการจัดวางลวดลาย ลวดลายจึงได้รับการจัดวางได้เหมาะสมลงตัวอย่างสวยงามมาตั้งแต่โบราณ เมื่อมีการนำลวดลายอื่นๆ มาทอบนผ้าชิ้นดินแดงจึงต้องมีการปรับขนาดลวดลายและจำนวนลำของการมัดหมี่ จึงอาจจะทำให้ลวดลายมีความคาดเคลื่อนไม่สวยงามเหมือนต้นแบบลายที่นำมาเป็นแบบ

อีกหนึ่งประเด็นที่สำคัญ คือการสืบสืบทอดการทอผ้าชิ้นดินแดงและการถ่ายทอดการมัดหมี่ลวดลายของผ้าชิ้นดินแดงจะนิยมใช้ลวดลายโบราณในการถ่ายทอดให้กับผู้สืบทอด โดยการฝึกมัดหมี่

ลวดลายโบราณจนชำนาญ ดังนั้นผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจึงมรดกความชำนาญและถนัดในการมัดหมี่และ ทอลวดลายแบบโบราณมากกว่า ลวดลายแบบประยุกต์ต้องออกแบบลวดลายใหม่ คำนวณจำนวนลำ ในการมัดหมี่ใหม่ ทำให้ใช้เวลามากในขั้นตอนนี้ การทอก็จะยืดเวลาออกไปอีกอาจจะทำให้ล่าช้าเสร็จ ไม่ทันฤดูกาลทำนา

การใช้สีของลวดลาย

สีที่ปรากฏบนลวดลายผ้าชิ้นดินแดงในการวิจัยครั้งนี้โดยส่วนมากเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ซึ่งเป็นลักษณะเอกลักษณ์เฉพาะของผ้าชิ้นดินแดง หัวชิ้นและตีนชิ้นเป็นสีแดง ตัวชิ้นเป็นสีดำหรือสีน้ำตาล เข้ม หมัดหมี่สีเหลือง แดง ขาว มีเขียวปนบ้าง จากการสัมภาษณ์ผู้ทอได้ข้อสรุป คือ ลวดลายสีของ ผ้าชิ้นดินแดงต้องเป็นลวดลายแบบโบราณจึงจะทำให้ผ้าชิ้นดินแดงมีความสวยงามสมบูรณ์ที่สุด การทอ ผ้าชิ้นดินแดงจึงนิยมใช้สีของผืนผ้าและลวดลายเป็นสีเอกลักษณ์ตามแบบโบราณ ส่วนสีประยุกต์อื่นๆ จะไม่ได้รับความนิยมทั้งในการทอขึ้นเพื่อใช้เองหรือเพื่อการจำหน่าย แต่หากมีปรากฏให้เห็นบางเพราะ ความชื่นชอบส่วนตัวของผู้ทอ

สีที่ปรากฏบนลวดลายของผ้าชิ้นดินแดงมาตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน คือ สีแดง สีเขียว สี เหลือง และสีขาวบนผืนผ้าสีดำหรือน้ำตาลเข้ม เนื่องด้วยสมัยโบราณการทอและการย้อมผ้าใช้สี ธรรมชาติในการย้อมเส้นไหม วัสดุธรรมชาติในท้องถิ่นที่จะนำมาเป็นวัตถุดิบในการทำสีย้อมผ้าที่มีอยู่ ไม่กี่ชนิด จึงเป็นข้อจำกัดในการใช้สีในลวดลาย เมื่อมีการถ่ายทอดให้ลูกหลานจึงยึดถือเอารูปแบบสีดั้ง เดิมในการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของผ้าชิ้นดินแดง แม้ในปัจจุบันมีสีเคมี หลากหลายสีเกิดขึ้นมาให้เลือกมากมาย แต่ผู้ทอยังคงนิยมใช้สีตามรูปแบบโบราณถือเป็นการอนุรักษ์ รูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์ของผ้าชิ้นดินแดงไว้เป็นอย่างดี

การเปรียบเทียบลวดลายของอำเภอพุทไธสงและอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

จากการศึกษาวิเคราะห์และสัมภาษณ์ผู้ทอเรื่องการเปรียบเทียบลวดลายของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ในหัวข้อลวดลายที่ไม่เหมือนกันแต่มีชื่อเรียกเหมือนกัน และลวดลาย ที่เหมือนกันแต่มีชื่อเรียกไม่เหมือนกัน ได้ข้อสรุปดังนี้

- ลวดลายที่ไม่เหมือนกันแต่มีชื่อเรียกเหมือนกัน เนื่องจากการตั้งชื่อลวดลายจะตั้งจากชื่อ ต้นแบบของลวดลายเป็นหลัก เช่น ต้นแบบเป็นรูปผีเสื้อก็จะเรียกลาย ผีเสื้อ ต้นแบบเป็นปลีกกล้วยก็จะ เรียกลายปลีกกล้วย เป็นต้น ลายที่ไม่เหมือนกันแต่มีชื่อเรียกเหมือนกันส่วนมากจะเป็นลวดลายประยุกต์ ดังนั้นลวดลายที่เกิดขึ้นจึงเป็นไปตามจินตนาการของผู้มัดหมี่ในแต่ละท้องที่ และการตั้งชื่อลายก็จะตั้ง ตามต้นแบบลายอย่างทีกล่าวมาข้างต้น จึงมีความเหมือนกันในเรื่องของการตั้งชื่อลวดลายเพราะใช้ ต้นแบบลวดลายเหมือนกัน ซึ่งบางครั้งผู้มัดหมี่ก็จะนำลวดลายแบบโบราณมาประยุกต์ดัดแปลงลาย

ใหม่แต่ยังใช้ชื่อเรียกคล้ายเช่นเดิมจึงทำให้ลายไม่เหมือนกัน เช่น ลายนาคน้อย เป็นการนำลายนาคน้อย มาประยุกต์จัดวางลายแบบใหม่ไม่เหมือนลายโบราณ

- ลวดลายที่เหมือนกันแต่มีชื่อเรียกไม่เหมือนกัน เนื่องด้วยพื้นที่เดิมของอำเภอนาโพธิ์เคยเป็น ตำบลตำบลหนึ่งที่ขึ้นกับอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ทางราชการเห็นว่ามีการปกครองมาก และมีเขต การปกครองกว้างขวางยากแก่การปกครองดูแลจึงได้อนุมัติแยกพื้นที่ออกมาเป็นกิ่งอำเภอนาโพธิ์ เมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2524 และได้รับการยกฐานะให้เป็นอำเภอ เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2531 ดังนั้น ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม หรือแม้กระทั่งนามสกุล (นามสกุลดั้งเดิมของคนพุทไธสงจะลง ท้ายด้วย คำว่า “ไธสง” เช่น สอนไธสง เมินไธสง พร้าวไธสง เป็นต้น) จึงมีความเหมือนกัน รวมทั้ง วัฒนธรรมการทอผ้าผ้าขึ้นดินแดงไม่ว่าจะเป็นรูปแบบ ลวดลาย การใช้สีและเอกลักษณ์ของผ้าขึ้นดิน แดงของชาวอำเภอนาโพธิ์ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษดั้งเดิมซึ่งเป็นชาวอำเภอพุทไธสง จึงทำ ให้การเรียกชื่อลวดลายของผ้าขึ้นดินแดงมีความเหมือนกันเป็นส่วนมาก ส่วนลายที่เหมือนกันแต่มีชื่อ เรียกไม่เหมือนกันเหตุผลเพราะ

- นาคพระอาทิตย์และลายนาคน้อย ลายดั้งเดิมชื่อ ลายนาคน้อย แต่ผู้ทอในอำเภอพุทไธสง เรียกชื่อ ลายนาคพระอาทิตย์ เพราะ ตรงกลางมีลายลักษณะเหมือนพระอาทิตย์จึงตั้งชื่อลายให้เป็นการ ง่ายต่อการจดจำลายของช่างมัดหมี่ และคนทั่วไป

- ลายนาคเชิงเทียน หรือลายม้าน้ำใหญ่ ซึ่งเป็นลวดลายดั้งเดิม เป็นลายเอกลักษณ์ของ อำเภอพุทไธสง ซึ่งอำเภอพุทไธสง เรียกลายนาคเชิงเทียน เพราะมีลักษณะลายนาคประกอบกับ ลักษณะเหมือนเชิงเทียนที่อยู่ในโบสถ์ ซึ่งในสมัยโบราณชาวบ้านธรรมดาคงไม่รู้จักม้าน้ำ ส่วนชื่อลาย ม้าน้ำใหญ่มาตั้งที่หลังเนื่องจากผู้ทอหรือผู้มัดหมี่ในปัจจุบันมองว่าลายมีลักษณะคล้ายม้าน้ำ

- หมี่ลาย หรือลายเข็มขัด เดิมชื่อลายหมี่ลาย เจ้าของผ้าได้ให้ข้อมูลว่าตั้งชื่อลายเพราะ ลักษณะเหมือนเข็มขัด ให้ง่ายต่อความเข้าใจและการจำลายของคนต่างพื้นที่เพราะเจ้าของผ้าเป็นผู้ทอ เพื่อจำหน่าย ซึ่งเป็นผู้ทอเพียงคนเดียวในกลุ่มประชากรตัวอย่างที่เรียกชื่อลายนี้แตกต่างจากคนอื่น

- ลายโคมเจ็ด หรือลายปลาลูกคอก ชื่อลายเดิมคือ ลายโคมเจ็ด ได้มีการตั้งชื่อเรียกใหม่ว่า ลายปลาลูกคอกเนื่องจากลักษณะลายและสีเหมือนปลาลูกคอก คือ ลูกของปลาช่อนที่รวมกันอยู่เป็น กลุ่ม มีลำตัวสีแดง

เหตุผลของการเรียกชื่อลายไม่เหมือนกันเพราะเพื่อให้ง่ายต่อการจดจำและง่ายต่อการนึกถึง รูปแบบลักษณะของลวดลาย ซึ่งการตั้งชื่อลายมันขึ้นอยู่กับเหตุผลของแต่ละท้องถิ่นและตัวผู้ทอเอง บาง ลายเช่น ลายขอธาตุ ก็เปลี่ยนชื่อใหม่เป็นลายฉัตร เพราะมีลักษณะเหมือนฉัตรมากกว่าธาตุที่บรรจุ กระจุกคนตายและชื่อไม่เป็นมงคลเลยมีการเรียกชื่อใหม่ ปัจจุบันลายขอธาตุหรือลายฉัตรไม่นิยมทอ มี ทอที่หมู่บ้านแวง อำเภอพุทไธสงเพียงที่เดียว เนื่องด้วยทางสำนักราชวังขอไม่ให้ทอลายนี้เพราะชื่อลาย

เป็นของสูงไม่ควรนำมาไว้บนผ้าขึ้น และอีกกลายคือลายขอช่อฟ้าหรือลายนาคระดิ่ง เดิมชื่อลายขอช่อฟ้า ต้นแบบลายมาจากช่อฟ้า ไบระกาของพระอุโบสถ ซึ่งเป็นของสูงไม่ควรนำมาตั้งเป็นช่อลวดลายบนผ้าขึ้น จึงได้เรียกชื่อใหม่ว่าลายนาคระดิ่ง เพราะลักษณะลายมีรูปพญานาคคาบกระดิ่งอยู่จึงเรียกชื่อลายตามลักษณะของลายนาค

การอนุรักษ์ผ้าขึ้นตีนแดง

จากการสัมภาษณ์ผู้ทอและหน่วยงานทางราชการ เช่น นายกเทศมนตรีตำบลพุทไธสง นายจีระศักดิ์ เฮงสวัสดิ์ นายกเทศมนตรีตำบลนาโพธิ์ นายวรพงษ์ บาลไธสง เรื่องการอนุรักษ์ผ้าขึ้นตีนแดงในอำเภพุทไธสงและอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยสรุปคือ

การอนุรักษ์ผ้าขึ้นตีนแดงนอกจากการอนุรักษ์ในเรื่องรูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์ของผ้าขึ้นตีนแดงแล้ว ยังมีการรณรงค์ให้ใช้ผ้าขึ้นตีนแดงในทุกเทศกาล งานประเพณีหรืองานบุญต่างๆ ชาวบ้านและหน่วยงานทางราชการได้ร่วมใจกันนุ่งผ้าขึ้นตีนแดงไปร่วมงาน บางหน่วยงาน เช่น เทศบาลตำบลพุทไธสง ได้ใช้ผ้าขึ้นตีนแดงเป็นผ้าสำหรับตัดชุดให้ราชการและพนักงานทุกคนเพื่อใช้ใส่ไปร่วมงานประเพณีต่างๆ เทศบาลตำบลนาโพธิ์ ได้มีการจัดงานใหม่อำเภอนาโพธิ์ขึ้นทุกปีเพื่อเป็นการเผยแพร่ผ้าขึ้นตีนแดงให้เป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไป อีกทั้งการจัดประกวดเทพีในเทศกาลต่างๆ มีการกำหนดให้ผู้เข้าร่วมประกวดนุ่งผ้าขึ้นตีนแดงเท่านั้น การร่วมมือทั้งทางภาครัฐ เอกชน และประชาชนทำให้ผ้าขึ้นตีนแดงกลับมามีชื่อเสียงอีกครั้ง จากที่เคยสาบสูญไปเมื่อในอดีตที่ผ่านมา

ศูนย์หัตถกรรมผ้าไหม ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในพื้นที่อำเภอนาโพธิ์ เป็นการรวมกลุ่มของผู้ทอผ้าขึ้นตีนแดงเพื่อส่งเสริมสนับสนุนและเผยแพร่ผ้าขึ้นตีนแดงในระดับประเทศและต่างประเทศ เนื่องด้วยทางศูนย์หัตถกรรมผ้าไหมได้รับทราบกยุงพระราชทานจากสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เป็นการยืนยันความสวยงามและเอกลักษณ์เพียงหนึ่งเดียวในประเทศของผ้าขึ้นตีนแดง อีกทั้งทางศูนย์หัตถกรรมผ้าไหมมีการนำผ้าขึ้นตีนแดงไปออกร้านในสถานที่ต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ จึงทำให้ผ้าขึ้นตีนแดงเป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงในวงกว้างมากขึ้น

ชาวบ้านในอำเภพุทไธสงและอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ อันถือว่าผ้าขึ้นตีนแดงเป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่น และเป็นเอกลักษณ์ประจำจังหวัดบุรีรัมย์ต่างก็ให้ความร่วมมือกับทางหน่วยงานภาครัฐเป็นอย่างดีในการร่วมอนุรักษ์ผ้าขึ้นตีนแดง จะเห็นได้จากไม่ว่าจะเป็นงานประเพณีอะไร ทุกคนต่างร่วมใจนุ่งผ้าขึ้นตีนแดงไปร่วมงานทุกครั้ง ผู้ทอเองก็ภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์ รักษารูปแบบดั้งเดิมตามแบบโบราณไม่ว่าจะเป็นลวดลาย สีอันเป็นเอกลักษณ์ของผ้าขึ้นตีนแดงเอาไว้ให้ลูกหลานรุ่นหลัง

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาค้นคว้าเรื่อง “ การศึกษาวิเคราะห์ลวดลายชั้นดินแดงของอำเภอฟุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ” ในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าตามหัวข้อดังนี้

1. สังเขปของการศึกษาค้นคว้า
2. สรุปผลการศึกษาค้นคว้า
3. อภิปรายผล
4. ข้อเสนอแนะ

สังเขปของการศึกษาค้นคว้า

จุดมุ่งหมายของการศึกษา

เพื่อศึกษาวิเคราะห์ผ้าชั้นดินแดงของอำเภอฟุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ในประเด็น

1. ลักษณะลวดลาย
2. ลักษณะการใช้สีของลวดลาย
3. เปรียบเทียบลวดลายและการใช้สีในอำเภอฟุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
4. การอนุรักษ์ผ้าชั้นดินแดง

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่อำเภอฟุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ศึกษาลวดลายผ้าชั้นดินแดงของอำเภอฟุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตของเนื้อหาในการศึกษาในครั้งนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์ลวดลายผ้าชั้นดินแดงของอำเภอฟุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ในประเด็น

- 1.1 วิเคราะห์ลักษณะลวดลายผ้าชั้นดินแดง

1.2 ลักษณะการใช้สีที่ประกอบลวดลาย

1.3 เปรียบเทียบลวดลายและการใช้สีของผ้าขึ้นดินแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์และแยกวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่างในแต่ละอำเภอ

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา

2.1 ผ้าขึ้นดินแดงของอำเภอพุทไธสง จำนวน 100 ผืน บ้านศิระระแตร บ้านมะเฟือง บ้านพุทไธสง บ้านแวง บ้านสระแวง บ้านโนนสะอาด บ้านหนองจิก

2.2 ผ้าขึ้นดินแดงของอำเภอนาโพธิ์ จำนวน 100 ผืน บ้านนาโพธิ์ บ้านโนนตระคร้อ บ้านโคกกรุง บ้านเก่าโก บ้านหนองหว่า

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง คือ ประชากรทั้งหมดที่เป็นผ้าขึ้นดินแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยมีวิธีการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster or Area Sampling) จาก 2 อำเภอ จำนวน 200 ผืน

1. ผ้าขึ้นดินแดงของอำเภอพุทไธสง จำนวน 100 ผืน บ้านศิระระแตร บ้านมะเฟือง บ้านพุทไธสง บ้านแวง บ้านสระแวง บ้านโนนสะอาด บ้านหนองจิก

2. ผ้าขึ้นดินแดงของอำเภอนาโพธิ์ จำนวน 100 ผืน บ้านนาโพธิ์ บ้านโนนตระคร้อ บ้านโคกกรุง บ้านเก่าโก บ้านหนองหว่า

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentry Surrey) ผู้วิจัยได้รวบรวมค้นคว้าด้านเอกสาร ได้แก่

1.1 เอกสารเกี่ยวกับชุมชน

1.2 เอกสารเกี่ยวกับการทอผ้ามัดหมี่

1.3 เอกสารเกี่ยวกับผ้าไหม

1.4 เอกสารเกี่ยวกับลายผ้าอีสาน

1.5 ผลงานวิจัย

1.6 ตำราวิชาการ รายงาน

1.7 การค้นคว้า ศึกษาจากผู้รู้

1.8 เอกสารข้อมูลจากทางราชการ

2. เก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Work)

การจัดเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยใช้วิธีศึกษาในเชิงคุณภาพ (Qualitative Approach) โดยวิธีการเก็บข้อมูลดังนี้

2.1 การสังเกตการณ์ (Observation)

ผู้วิจัยเข้าไปในหมู่บ้านในอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลของลวดลายขึ้นดินแดง โดยเก็บข้อมูลจากการบันทึกเรื่องราวต่างๆ และบันทึกภาพผลงานลวดลายขึ้นดินแดงที่พบในแหล่งนั้นๆ

2.2 การสัมภาษณ์ (Interview)

ผู้วิจัยจะใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) โดยสอบถามผู้นำชุมชน ประชาชน และผู้ที่เกี่ยวข้อง

2.2.1 สัมภาษณ์ช่างทอผ้าและผู้เป็นเจ้าของผลงานขึ้นดินแดง

2.2.2 สัมภาษณ์ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน

2.3 การบันทึกข้อมูล

ผู้วิจัยทำการบันทึกข้อมูลในขณะสังเกตการณ์พูดคุยหรือสัมภาษณ์ การบันทึกข้อมูลแบ่งเป็น 3 ส่วน

2.3.1 การบันทึกข้อมูลเป็นลายลักษณ์อักษร

2.3.2 การบันทึกข้อมูลด้วยเครื่องบันทึกเสียง

2.3.3 การบันทึกข้อมูลโดยใช้กล้องถ่ายรูป เพื่อบันทึกผลงานลวดลายขึ้นดินแดง

การเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้เลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อประกอบข้อมูล ได้จากการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์จากช่างทอผ้า และผู้เป็นเจ้าของผลงานขึ้นดินแดง สำหรับผู้ที่ให้ข้อมูลสำคัญดังกล่าว เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสนใจ มีประสบการณ์ ทั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านผ้าขึ้นดินแดงที่เป็นที่ยอมรับในชุมชนนั้นๆ ได้แก่

ผู้ให้ข้อมูลอำเภอพุทไธสง ประกอบด้วย

1. นางหนูภาพ	อาจจำนง	อายุ	60	ปี
2. นางทองใส	สังข์สีแก้ว	อายุ	37	ปี
3. นางนางสมร	สุริกร	อายุ	68	ปี
4. นางทองดี	อุ้มไธสง	อายุ	65	ปี
5. นางหยาด	มาลานนท์	อายุ	58	ปี
6. นางลัดดา	ประทีป	อายุ	55	ปี

7. นางละพิน	อ้นไธสง	อายุ	55	ปี
8. นางสาวเนียง	อิงไธสง	อายุ	57	ปี
9. นางชำนาญ	ฉวีวงษ์	อายุ	54	ปี
10. นางราตรี	ฉัตรไธสง	อายุ	42	ปี
11. นางบุญล้น	วารี	อายุ	57	ปี
12. นางเพ็ญพักต์	จ๋าไธสง	อายุ	45	ปี
13. นางสาวมะลิ	ศิลป์ประกอบ	อายุ	34	ปี
14. นางมณี	ช่อไธสง	อายุ	65	ปี
15. นางเสงี่ยม	คำสมวงษา	อายุ	70	ปี
16. นางทองทิพย์	แสงอินทร์	อายุ	54	ปี
17. นางสมจิตร	ลุนไธสง	อายุ	50	ปี
18. นางจำนงค์	กุลไธสง	อายุ	68	ปี

ผู้ให้ข้อมูลอำเภอนาโพธิ์ ประกอบด้วย

1. นางแสงเดือน	ออมไธสง	อายุ	39	ปี
2. นางสุวรรณี	สารเกี	อายุ	54	ปี
3. นางถาวร	แผ้วไธสง	อายุ	55	ปี
4. นางประคอง	ภาสะฐิติ	อายุ	65	ปี
5. นางสะอาด	ศิลป์ประกอบ	อายุ	58	ปี
6. นางวิไลวรรณ	ร่อเป้า	อายุ	30	ปี
7. นางนงคราญ	แป้วไธสง	อายุ	55	ปี

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ผู้วิจัยได้มีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ(Qualitative Data) โดยแบ่งออกเป็นส่วนดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร และการสัมภาษณ์ นำข้อมูลจากการที่ได้สังเกตมาทำการวิเคราะห์เนื้อหา โดยจำแนกออกเป็นหมวดหมู่ ที่ระบุไว้ในขอบเขตการวิจัยพร้อมหลักฐานรายละเอียด
2. การวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง มีการดำเนินการวิเคราะห์ดังนี้
 - 2.1 วิเคราะห์ลักษณะลดหลายผ้าขึ้นตีนแดง โดยแบ่งตามลักษณะลดหลาย ดังนี้

- ลายจากทางศาสนา

- ลายจากสัตว์
- ลายจากพืช
- ลายจากธรรมชาติแวดล้อม
- ลายเบ็ดเตล็ด
- ลายประยุกต์

2.2 ลักษณะการใช้สีที่ประกอบลวดลายด้าน

3. เปรียบเทียบลวดลายและการใช้สีของผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์และแยกวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่างในแต่ละอำเภอด้าน

- ลักษณะลวดลายที่เรียกชื่อเหมือนกันแต่ลายไม่เหมือนกัน
- ลักษณะลวดลายที่เรียกชื่อไม่เหมือนกันแต่ลายเหมือนกัน

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งที่จะบรรยายข้อเท็จจริง (Facts) ต่างๆ โดยการนำเสนอข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) ตลอดจนแปลความหมายรูปแบบลวดลายขึ้นตีนแดง โดยรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ภาพถ่าย การค้นคว้าจากเอกสารและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยตารางแสดงสถิติร้อยละ

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

จากการศึกษาวิเคราะห์ลวดลายขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ อำเภอละ 100 ผืน รวมทั้งสิ้น 200 ผืน ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

ประเภทของขึ้นตีนแดง

1. จากผลการศึกษาแสดงว่าประเภทผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ พบมากที่สุดคือประเภทผ้าขึ้นตีนแดงแบบธรรมดา ร้อยละ 88 ส่วนผ้าขึ้นตีนแดงแบบเก็บตีนดาวพบมากเป็นอันดับที่ 2 คือ ร้อยละ 12

2. จากผลการศึกษาแสดงว่าประเภทผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ พบมากที่สุดคือประเภทผ้าขึ้นตีนแดงแบบธรรมดา ร้อยละ 90 ส่วนผ้าขึ้นตีนแดงแบบเก็บตีนดาวพบมากเป็นอันดับที่ 2 คือ ร้อยละ 10

สรุปประเภทของผ้าขึ้นตีนแดงในอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ที่พบมากที่สุด คือ ผ้าขึ้นตีนแดงประเภทธรรมดา จำนวน 178 ผืน ร้อยละ 89 ส่วนที่พบน้อยที่สุด คือ ผ้าขึ้นตีนแดงประเภทเก็บตีนดาว จำนวน 22 ผืน ร้อยละ 11

รูปแบบของลวดลาย

1. ผลการศึกษาารูปแบบของลวดลายผ้าขึ้นดินแดงของอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ พบมากที่สุดคือประเภทผ้าขึ้นดินแดงลวดลายแบบโบราณ ร้อยละ 78 รองลงมาคือรูปแบบลวดลายแบบประยุกต์ คือ ร้อยละ 22

1.1 ลวดลายแบบโบราณ จำนวน 78 ผืน ได้แก่ หมี่นาคระดิ่ง, หมี่ขอชาวห้าเก็บตีนดาว, หมี่ขอชาวห้า, หมี่ขอดอกแก้ว, หมี่ขอทบ, หมี่ขอพังพาด, หมี่ขอหลง, หมี่สบเปิด, หมี่โคมเจ็ด, หมี่กีบักบก หมี่นาคระดิ่ง, หมี่นาคระดิ่งเก็บตีนดาว, นาคเชิงเทียน (มังกรเชิงเทียน หรือลายม้าน้ำ), หมี่นาคซ้อน, หมี่บันไดลิง, หมี่เขี้ยวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์, หมี่เขี้ยวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์เก็บตีนดาว, หมี่เขี้ยวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์, หมี่ปลาลูกคอก, หมี่งูเหลือม, หมี่ม้าน้ำ, หมี่ขอโคมห้า, หมี่ดาวล้อมเดือน, หมี่สบเปิด, หมี่ขอหลง, หมี่ขอหลง, หมี่ขอธาตุเก็บตีนดาว, หมี่เขี้ยวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์, หมี่ไม้คัตตาหนู, หมี่โคมเจ็ด, หมี่วงช้าง, หมี่โซ่, หมี่โซ่, หมี่นาคระดิ่งเก็บตีนดาว, หมี่บักนัดน้อย, หมี่บักนัดน้อย, ม้าน้ำน้อย, หมี่แมงมุม, หมี่สบเปิด, หมี่ขอ, หมี่เขี้ยวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์, หมี่เขี้ยวเลื่อยหรือหมี่บันไดสวรรค์เก็บตีนดาว, หมี่ขอโคมห้า, หมี่ขอธาตุหรือหมี่ขอฉัตรเก็บตีนดาว, หมี่ขอของพลู, หมี่ขอขนาด, หมี่ขอหุพระเก็บตีนดาว, หมี่เขี้ยวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์หมี่ตาข่าย, หมี่ขอธาตุหรือหมี่ขอฉัตร, หมี่ขอธาตุหรือหมี่ขอฉัตร, หมี่นาครหัวซ้อน, หมี่บักจับเก็บตีนดาว, หมี่ล่าย, หมี่ล่าย, หมี่ล่าย, หมี่ล่ายเก็บตีนดาว, หมี่ล่ายเก็บตีนดาว, หมี่ล่าย, หมี่ล่าย, หมี่ล่าย, หมี่สบเปิด, หมี่สี่ป่อง, หมี่สี่ป่อง, หมี่สี่ป่อง, หมี่สี่ป่อง, หมี่หวีกล้วย, หมี่หวีกล้วย, หมี่กอตระไคร้, หมี่ขอพับ, หมี่บักจับน้อย, หมี่บักหวาย, หมี่หัวเสือ, หมี่งูเหลือม, ดาวล้อมเดือน, หมี่ขีดหัวเสือหมี่ขอหลง

1.2 ลวดลายแบบประยุกต์ 22 ผืน ได้แก่ กงเพชร, กงลาย, ขอการบินไทยเรขาคณิต, ขอปลาหมึก, ขอพอพาน, ขอสายการบินไทย, ขออกนก, กงลาย, ลายน้ำไหล, ลายนกยูง, นาคพระอาทิตย์, ดอกไม้, น้ำไหล, ฝี่เสื้อ, ฝี่เสื้อดอกไม้, ฝี่เสื้อเก็บตีนดาว, ขอสายการบินไทย, ขอขนาด, ขอสระแฉ, นาคพระอาทิตย์, ฝี่เสื้อดอกไม้, สานตะขอปลาหมึกเกี่ยว, หัวใจโบโพธิ์

2. ผลการศึกษาแสดงว่ารูปแบบของลวดลายผ้าขึ้นดินแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ พบมากที่สุดคือประเภทผ้าขึ้นดินแดงลวดลายแบบโบราณ ร้อยละ 63 รองลงมาคือรูปแบบลวดลายแบบประยุกต์ คือ ร้อยละ 37

2.1 ลวดลายแบบโบราณ จำนวน 63 ผืน ได้แก่ หมี่โคมเจ็ด, หมี่กอตระไคร้, หมี่ขอโคมห้า, หมี่ขอขนาด, ขอพญานาค, หมี่ขอพับ, หมี่ขอพับดอกแก้ว, หมี่ขอพับ, หมี่ขอพับ, หมี่ขอพับ, หมี่ขอมน, หมี่ขอพอพาน, หมี่ขอ, หมี่ขอหลง, หมี่โคมเจ็ด, หมี่โคมห้าเก็บตีนดาว, หมี่งูเหลือม, หมี่งูเหลือม, หมี่เขี้ยวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์เก็บตีนดาว, ดาวล้อมเดือน, หมี่ขอพับ, หมี่ขอพับโคมเจ็ด, หมี่เต้าน้อย, หมี่นาคระดิ่ง, หมี่นาคระดิ่งเก็บตีนดาว, หมี่นาคน้อย, หมี่บักจับน้อย, หมี่บักหวาย, หมี่ปลาชิวน้อย, หมี่ปลาลูกคอก

, หมี่ปลาลูกคอก, หมี่ปลาลูกคอก, หมี่งูเหลือม, หมี่ไซ้กับกอตะไคร้, ก่องข้าว, หมี่ขัดหัวเสือ, หมี่เต่า
น้อย, หมี่นาคน้อย, หมี่กีบกับก, หมี่ชอกอไผ่, หมี่ชอธาตุ, หมี่ชอหลง, หมี่เขี้ยวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์,
หมี่นาค, หมี่ชองพลุ, หมี่นาคแปดสิบเอ็ด, หมี่บักแปบเก็บตีนดาว, หมี่หวีกล้วย, หมี่ล่าย, หมี่ล่ายเก็บ
ตีนดาว, หมี่ล่าย, หมี่ล่าย, หมี่ล่ายพาน, หมี่ล่าย, หมี่ล่าย, หมี่สี่ปองเก็บตีนดาว, หมี่หัวเสือ, หมี่ขอสี่
ปอง, หมี่บักจับเก็บตีนดาว, ตาข่าย, หมี่บักนัดน้อย, หมี่ชอธาตุ

2.2 ลวดลายแบบประยุกต์ 37 ผืน กุญแจจีน, กุญแจจีน, แก้วโยงสายสุรียา, ขอสสมอเรือ
เก็บตีนดาว, โซลินลัน, ดาวล้อมเดือนประยุกต์, ตัวไหมเก็บตีนดาว, ตาข่าย, เต่าน้อยประยุกต์,
โทรศัพท์, นาคข้ามคลอง, ไบโพธิ์, พานพุ่ม, ฟองน้ำ, ม้าน้ำใหญ่, แมงมุม, เข็มขัดเก็บตีนดาว, ดอกไม้,
ตาข่าย, ตุ่มหู, มังกร, ยันต์, หน้าต่าง, สร้อยดอกหมาก, สร้อยดอกหมาก, สร้อยดอกหมาก, ขอสระแอ
น้อย, ขอสระแอใหญ่, คุณนาย, คุณนาย, พานพุ่ม, หมี่พระเทพ, หมี่สาม, พานพุ่ม, กงเพชร, ดอกไม้,
โคมเจ็ดประยุกต์, ม้าน้ำน้อย, ฝี่เสื่อ

ลักษณะลวดลาย

1. จากการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์
จำนวน 100 ผืน โดยแบ่งตามลักษณะลวดลาย ดังนี้

- ลายจากทางศาสนา
- ลายจากสัตว์
- ลายจากพืช
- ลายจากธรรมชาติแวดล้อม
- ลายจากสิ่งของเครื่องใช้
- ลายเบ็ดเตล็ด
- ลายเรขาคณิต

1.1 ลายจากศาสนา จำนวน 16 ผืน ได้แก่ หมี่นาคกระดิ่ง, หมี่นาคกระดิ่ง, หมี่นาค
กระดิ่งเก็บตีนดาว, นาคเชิงเทียน (มังกรเชิงเทียน หรือลายม้าน้ำ), หมี่นาคซ้อน, นาคพระอาทิตย์, หมี่
ชอธาตุเก็บตีนดาว, หมี่นาคสะดุ้งเก็บตีนดาว, หมี่ชอธาตุหรือหมี่ชอฉัตรเก็บตีนดาว, หมี่ชอนาค, ขอ
นาค, หมี่ชอหุพระเก็บตีนดาว, หมี่ชอธาตุหรือหมี่ชอฉัตร, หมี่ชอธาตุหรือหมี่ชอฉัตร, นาคพระอาทิตย์,
หมี่นาคหัวซ้อน

1.2 ลายจากสัตว์ จำนวน 21 ผืน ได้แก่ ขอลาหมึก, ขอกนก, หมี่สบเปิด, ลายนกยูง,
หมี่ปลาลูกคอก, หมี่งูเหลือม, ม้าน้ำ, หมี่สบเปิด, หมี่วงช้าง, ฝี่เสื่อ, ฝี่เสื่อดอกไม้, ฝี่เสื่อเก็บตีนดาว,

ม้าน้ำน้อย, แมงมุม, หมี่สบเปิด, ฝี่เสือดอกไม้, หมี่สบเปิด, สานตะขอปลาหมึกเกี่ยว, หมี่หัวเสือ, หมี่งูเหลือม, หมี่ขัดหัวเสือ

1.3 ลายจากพืช จำนวน 12 ฝืน ได้แก่ หมี่ชอดอกแก้ว, หมี่กีบปักบก, ดอกไม้, หมี่ปักนัดน้อย, หมี่ปักนัดน้อย, หมี่ปักจับเก็บตีนดาว, หมี่หวีกกล้วย, หมี่หวีกกล้วย, หัวใจใบโพธิ์, หมี่กอตระไคร้, หมี่ปักจับน้อย, หมี่ปักหวาย

1.4 ลายจากธรรมชาติแวดล้อม จำนวน 4 ฝืน ได้แก่ ลายน้ำไหล, หมี่ดาวล้อมเดือน, น้ำไหล, ดาวล้อมเดือน

1.5 ลายจากสิ่งของเครื่องใช้ จำนวน 25 ฝืน ได้แก่ หมี่ขอชาวห้าเก็บตีนดาว, หมี่ขอชาวห้า, หมี่ขอทบ, หมี่ขอพังพาด, หมี่ขอหลง, หมี่โคมเจ็ด, หมี่บันไดลิง, หมี่แขวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์, หมี่แขวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์เก็บตีนดาว, หมี่แขวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์, หมี่ขอโคมห้า, หมี่ขอหลง, หมี่ขอหลง, หมี่แขวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์, หมี่ไม้คัตตาหนู, หมี่โคมเจ็ด, หมี่ไซ้, หมี่ไซ้, หมี่ขอ, หมี่แขวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์, หมี่แขวเลื่อยหรือหมี่บันไดสวรรค์เก็บตีนดาว, หมี่ขอโคมห้า, หมี่ขอของพลู, หมี่แขวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์, หมี่ตาข่าย, หมี่ขอพับ, หมี่ขอหลง

1.6 ลายเบ็ดเตล็ด จำนวน 14 ฝืน ได้แก่ กงเพชร, กงลาย, ขอการบินไทย, ขอพอพาน, ขอสายการบินไทย, กงลาย, ขอสายการบินไทย, ขอสระแอ, หมี่สี่ปอง, หมี่สี่ปอง, หมี่สี่ปอง, หมี่สี่ปอง

1.7 ลายเรขาคณิต จำนวน 8 ฝืน ได้แก่ หมี่ล่าย, หมี่ล่าย, หมี่ล่าย, หมี่ล่ายเก็บตีนดาว, หมี่ล่ายเก็บตีนดาว, หมี่ล่าย, หมี่ล่าย, หมี่ล่าย

2. จากการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะลวดลายผ้าขึ้นต้นแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 100 ฝืน โดยแบ่งตามลักษณะลวดลาย ดังนี้

- ลายจากทางศาสนา

- ลายจากสัตว์
- ลายจากพืช
- ลายจากธรรมชาติแวดล้อม
- ลายจากสิ่งของเครื่องใช้
- ลายเบ็ดเตล็ด
- ลายเรขาคณิต

2.1 ลายจากศาสนา จำนวน 11 ฝืน ได้แก่ หมี่ขอนาค, ขอพญานาค, หมี่นาคกระดิ่ง, หมี่นาคกระดิ่งเก็บตีนดาว, หมี่นาคน้อย, หมี่นาคน้อย, มังกร, หมี่ขอธาตุ, หมี่นาค, หมี่นาคแปดสิบเจ็ด, หมี่ขอธาตุ

2.2 ลายจากสัตว์ จำนวน 17 ผืน ได้แก่ หมี่ขอมเเมน, หมี่งูเหลือม, หมี่งูเหลือม, ตัวไหมเก็บตีนดาว, เต้าน้อยประยุกต์, หมี่เต้าน้อย, หมี่ปลาช่อนน้อย, หมี่ปลาช่อนน้อย, หมี่ปลาช่อนน้อย, หมี่ปลาช่อนน้อย, หมี่ปลาช่อนน้อย, ม้าน้ำใหญ่, แมงมุม, หมี่งูเหลือม, หมี่ซัดหัวเสือ, หมี่เต้าน้อย, หมี่หัวเสือ, ม้าน้ำน้อย, ฝี่เสื่อ

2.3 ลายจากพืช จำนวน 12 ผืน ได้แก่ หมี่กอตตะไคร้, หมี่บักจับน้อย, หมี่บักหวาย, ใบโพธิ์, ดอกไม้, หมี่กีบักบก, หมี่ชอกอไผ่, หมี่บักแปบเก็บตีนดาว, หมี่หวิกล้วย, ดอกไม้, หมี่บักจับเก็บตีนดาว, หมี่บักจับน้อย

2.4 ลายจากธรรมชาติแวดล้อม จำนวน 3 ผืน ได้แก่ ดาวล้อมเดือน, ดาวล้อมเดือนประยุกต์, ฟองน้ำ

2.5 ลายจากสิ่งของเครื่องใช้ จำนวน 20 ผืน ได้แก่ กุญแจเงิน, กุญแจเงิน, หมี่ขอมโคมห้า, หมี่ขอมพับ, หมี่ขอมพับ, หมี่ขอมน้อย, หมี่ขอมหลง, หมี่แขว่เลื่อยหรือบันไดสวรรค์เก็บตีนดาว, หมี่ขอมพับ, หมี่ขอมพับโคมเจ็ด, ตาข่าย, โทรศัพท, ก่องข้าว, เข็มขัดเก็บตีนดาว, ตาข่าย, หมี่ขอมหลง, หมี่แขว่เลื่อยหรือบันไดสวรรค์, หมี่ชองพลู, หมี่ลายพาน, ตาข่าย

2.6 ลายเบ็ดเตล็ด จำนวน 28 ผืน ได้แก่ หมี่โคมเจ็ด, แก้วโยงสายสุริยา, หมี่ขอมพับดอกแก้ว, หมี่ขอมพองาน, หมี่ขอม, ขอมสมอเรือเก็บตีนดาว, หมี่โคมเจ็ด, หมี่โคมห้าเก็บตีนดาว, ไซ่ลินลิน, นาคข้ามคลอง, พานพุ่ม, หมี่ไซ่กับกอตตะไคร้, ตุ่มหู, ยันต์, หน้าต่าง, สร้อยดอกหมาก, ขอสระแอนน้อย, สร้อยดอกหมาก, หมี่สาม, หมี่สี่ปองเก็บตีนดาว, พานพุ่ม, กงเพชร, โคมเจ็ดประยุกต์, หมี่ขอมสี่ปอง, ขอสระแอนใหญ่, คุณนาย, คุณนาย, พานพุ่ม, หมี่พระเทพ

2.7 ลายเรขาคณิต จำนวน 9 ผืน ได้แก่ หมี่ลาย, หมี่ลายเก็บตีนดาว, หมี่ลาย, หมี่ลาย, หมี่ลาย, หมี่ลาย, หมี่ลาย, หมี่ลาย, หมี่ลาย

การผลการศึกษาสรุปลักษณะลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ สามารถเปรียบเทียบลักษณะลวดลาย พบมากที่สุด คือ ลายจากสิ่งของเครื่องใช้ จำนวน 45 ผืน ร้อยละ 22.5 รองลงไปตามลำดับได้แก่ ลายเบ็ดเตล็ด จำนวน 42 ผืน ร้อยละ 21 ลายจากสัตว์ จำนวน 38 ผืน ร้อยละ 19 ลายจากทางศาสนา จำนวน 27 ผืน ร้อยละ 13.5 ลายจากพืช จำนวน 24 ผืน ร้อยละ 12 ลายเรขาคณิต จำนวน 17 ผืน ร้อยละ 8.5 และที่พบน้อยที่สุด คือ ลายจากธรรมชาติแวดล้อม จำนวน 7 ผืน ร้อยละ 3.5

ลักษณะการใช้สี

1. การใช้สีในลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 100 ผืน พบมากที่สุด คือ การใช้สีวรรณะร้อน ร้อยละ 57 รองลงไปตามลำดับได้แก่ การใช้สีกลมกลืนของสีตรงข้ามและการใช้สีตัดกัน ร้อยละ 17 การใช้สีกลมกลืนของสีใกล้เคียง ร้อยละ 6 การใช้สีวรรณะเย็น ร้อยละ 2 ที่

พบน้อยที่สุดการใช้สีกลาง ส่วนการใช้สีที่ไม่พบเลย คือ การใช้สีในวงจรัสธรรมชาติ การใช้สีกลมกลืนจากสภาพคล้ายกัน การใช้สีกลมกลืนของสีแยกตรงข้าม

1.1 สีในวงจรัสธรรมชาติ ไม่พบ

1.2 สีกลาง จำนวน 1 ผืน ได้แก่ ม่านน้ำ

1.3 สีวรรณะร้อน จำนวน 57 ผืน ได้แก่ กงเพชร, ขอการบินไทย, หมี่ขอพังพาด หมี่สบเปิด, นาคพระอาทิตย์, หมี่บันไดลิง, หมี่แขวงเลื่อยหรือบันไดสวรรค์ เก็บตีนดาว, หมี่ปลาลูกคอก, หมี่งูเหลือม, หมี่ขอหลง, หมี่ขอธาตุเก็บตีนดาว, หมี่แขวงเลื่อยหรือบันไดสวรรค์, หมี่ไม้คัดตาหนู, หมี่ไซ้, หมี่ไซ้, หมี่นาคนาคตั้งเก็บตีนดาว, น้ำไหล, หมี่บักนัดน้อย, หมี่บักนัดน้อย, ผีเสื้อดอกไม้, ผีเสื้อเก็บตีนดาว, ม่านน้ำน้อย, แมงมุม, หมี่สบเปิด, หมี่แขวงเลื่อยหรือบันไดสวรรค์, หมี่แขวงเลื่อยหรือหมี่บันไดสวรรค์เก็บตีนดาว, หมี่ขอโคมห้า, หมี่ขอธาตุหรือหมี่ขอจักรเก็บตีนดาว, หมี่ขอของพลู, ขอสระแอ, หมี่ขอหุพระเก็บตีนดาว, หมี่แขวงเลื่อยหรือบันไดสวรรค์, หมี่ตาข่าย, หมี่ขอธาตุหรือหมี่ขอจักร, นาคพระอาทิตย์, หมี่บักจับเก็บตีนดาว, ผีเสื้อดอกไม้, หมี่ล่าย, หมี่ล่าย, หมี่ล่าย, หมี่ล่ายเก็บตีนดาว, หมี่สบเปิด, หมี่สีปอง, หมี่สีปอง, หมี่สีปอง, หมี่หวิกล้วย, หัวใจใบโพธิ์, หมี่กอตระไคร้, หมี่ขอพับ, หมี่บักจับน้อย, หมี่บักหวาย, หมี่งูเหลือม, ดาวล้อมเดือน, หมี่ขัดหัวเสือ, หมี่ขอหลง

1.4 สีวรรณะเย็น จำนวน 2 ผืน ได้แก่ ผีเสื้อ, ขอสายการบินไทย

1.5 สีกลมกลืนของสีตรงข้าม จำนวน 17 ผืน ได้แก่ หมี่ขอดอกแก้ว, ขอปลาหมึก, ขอพอพาน, ขอสายการบินไทย, หมี่ขอหลง, ขอกนก, หมี่โคมเจ็ด, ลายนกยูง, หมี่หัวเสือ, หมี่โคมเจ็ด, หมี่วงช้าง, ดอกไม้, หมี่ขอ, หมี่ขอขนาด, ขอนาค, หมี่ตาข่าย, หมี่นาค

1.6 สีกลมกลืนของสีใกล้เคียง จำนวน 6 ผืน ได้แก่ กงลาย, หมี่ขอทบ, กงลาย, หมี่ล่าย, หมี่ล่าย, หมี่ล่าย

1.7 สีกลมกลืนจากสภาพคล้ายกัน ไม่พบ

1.8 สีกลมกลืนของสีแยกตรงข้าม ไม่พบ

1.9 สีตัดกัน จำนวน 17 ผืน ได้แก่ หมี่ขอชาวห้าเก็บตีนดาว, หมี่ขอชาวห้า, หมี่กีบักบก, หมี่นาคกระดิ่งเก็บตีนดาว, นาคเชิงเทียน (มังกรเชิงเทียน หรือลายม่านน้ำ), หมี่นาคซ้อน, หมี่แขวงเลื่อยหรือบันไดสวรรค์, ลายน้ำไหล, หมี่ขอโคมห้า, หมี่ดาวล้อมเดือน, หมี่สบเปิด, หมี่ขอหลง, นาคหัวซ้อน, หมี่ล่ายเก็บตีนดาว, หมี่ล่าย, สานตะขอปลาหมึกกล้วย, หมี่หวิกล้วย

2. การใช้สีในลวดลายผ้าจีนแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 100 ผืน พบมากที่สุด คือ การใช้สีวรรณะร้อน ร้อยละ 75 รองลงไปตามลำดับได้แก่ การใช้สีกลมกลืนของสีตรงข้ามและการใช้สีตัดกัน ร้อยละ 9 การใช้สีแม่สีในวงจรัสธรรมชาติ ร้อยละ 4 ที่พบน้อยที่สุดการใช้สีวรรณะเย็น

ร้อยละ 3 ส่วนการใช้สีที่ไม่พบเลย คือ การใช้สีกลาง การใช้สีกลมกลืนของสีใกล้เคียง การใช้สีกลมกลืนจากสภาพคล้ายกัน และการใช้สีกลมกลืนของสีแยกตรงข้าม

2.1 สีในวงจรัสสีธรรมชาติ จำนวน 4 ผืน ได้แก่ ตุ่มหู, สร้อยดอกหมาก, สร้อยดอกหมาก, หมี่ล่าย

2.2 สีกลาง ไม่พบ

2.3 สีวรรณะร้อน จำนวน 75 ผืน ได้แก่ หมี่โคมเจ็ด, หมี่กอดตะไคร้, กุญแจเงิน, แก้วโยง สายสุรียา, หมี่ชอนาค, ขอพญานาค, หมี่ชอพับ, หมี่ชอพับ, หมี่ชอเม่น, หมี่ชอพอพาน, หมี่ชอ, หมี่โคมเจ็ด, หมี่โคมห้าเก็บตีนดาว, หมี่งูเหลือม, หมี่แขวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์เก็บตีนดาว, ไช่ลินลนีนี, ดาวล้อมเดือน, ตาข่าย, เต้าน้อยประยุกต์, หมี่เต้าน้อย, โทศัพท, หมี่นาคกระดิ่ง, นาคข้ามคลอง, หมี่นาคน้อย, หมี่บักจับน้อย, หมี่บักหวาย, โบโพธิ์, หมี่ปลาลูกคอก, หมี่ปลาลูกคอก, หมี่ปลาลูกคอก, พานพุ่ม, ฟองน้ำ, ม้าน้ำใหญ่, แมงมุม, หมี่งูเหลือม, ก่องข้าว, หมี่ขัดหัวเสือ, เข็มขัดเก็บตีนดาว, ตาข่าย, หมี่เต้าน้อย, หมี่นาคน้อย, มังกร, ยันต์, หน้าต่าง, ขอสระแอน้อย, ขอสระแอนใหญ่, หมี่กีบักบก, หมี่ชอกอไผ่, หมี่ชอธาตุ, หมี่ชอหลง, หมี่แขวเลื่อยหรือบันไดสวรรค์, คุณนาย, คุณนาย, หมี่ชองพลุ, พานพุ่ม, หมี่นาคแปดสิบเอ็ด, หมี่บักแปบเก็บตีนดาว, หมี่หวีกล้วย, หมี่พระเทพ, หมี่ล่าย, หมี่ล่าย, หมี่ล่ายพาน, หมี่ล่าย, หมี่สาม, หมี่สีปองเก็บตีนดาว, พานพุ่ม, กงเพชร, หมี่ชอสีปอง, หมี่บักจับเก็บตีนดาว, ม้าน้ำน้อย, ตาข่าย, หมี่บักนคน้อย, หมี่ชอธาตุ, หัวเสือ, หมี่ล่าย

2.4 สีวรรณะเย็น จำนวน 3 ผืน ได้แก่ กุญแจเงิน, หมี่ชอหลง, ฝี่เสื้อ

2.5 สีกลมกลืนของสีตรงข้าม ไม่พบ

2.6 สีกลมกลืนของสีใกล้เคียง ไม่พบ

2.7 สีกลมกลืนจากสภาพคล้ายกัน ไม่พบ

2.8 สีกลมกลืนของสีแยกตรงข้าม ไม่พบ

2.9 สีตัดกัน จำนวน 17 ผืน ได้แก่ หมี่ชอโคมห้า, หมี่ชอพับดอกแก้ว, หมี่ชอน้อย, ขอสมเรือเก็บตีนดาว, หมี่งูเหลือม, ดาวล้อมเดือนประยุกต์, หมี่ชอพับ, หมี่ชอพับโคมเจ็ด, ตัวไหมเก็บตีนดาว, หมี่นาคกระดิ่งเก็บตีนดาว, หมี่ปลาชิวน้อย, หมี่ชอกับกอดตะไคร้, สร้อยดอกหมาก, หมี่ล่ายเก็บตีนดาว, ดอกไม้, โคมเจ็ดประยุกต์, ดอกไม้

จากการศึกษาสรุปการใช้สีในลวดลายผ้าชิ้นตีนแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ สามารถเปรียบเทียบได้ผลดังนี้ พบมากที่สุด คือ การใช้สีวรรณะร้อน จำนวน 132 ผืน ร้อยละ 66 รองลงไปตามลำดับได้แก่ การใช้สีกลมกลืนของสีตรงข้ามและการใช้สีตัดกัน จำนวน 26 ผืน ร้อยละ 13 การใช้สีกลมกลืนของสีใกล้เคียง จำนวน 6 ผืน ร้อยละ 3 การใช้สีวรรณะเย็น จำนวน 5 ผืน ร้อยละ 2.5 การใช้แม่สีในวงจรัสสีธรรมชาติ จำนวน 4 ผืน ร้อยละ 2 ที่พบน้อยที่สุด คือ การใช้สีกลาง

จำนวน 1 ผืน ร้อยละ 0.5 ส่วนที่ไม่พบเลย คือ การใช้สีกลมกลืนจากสภาพใกล้เคียงและการใช้สีกลมกลืนของสีแยกตรงข้าม

การเปรียบเทียบลวดลาย

การศึกษาวិเคราะห์หิ้งในลวดลายหลักในอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ สามารถจำแนกเปรียบเทียบลักษณะลวดลายหลัก โดยวิเคราะห์หิ้งในประเด็น

- ลักษณะลวดลายที่เรียกชื่อเหมือนกันแต่ลายไม่เหมือนกัน
- ลักษณะลวดลายที่เรียกชื่อไม่เหมือนกันแต่ลายเหมือนกัน

1. ลักษณะลวดลายที่เรียกชื่อเหมือนกันแต่ลายไม่เหมือนกัน

ลักษณะลวดลายที่เรียกชื่อเหมือนกันแต่ลวดลายไม่เหมือนกันในผ้าชิ้นดินแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ กล่าวโดยสรุป ลวดลายทางศาสนา 3 ผืน ร้อยละ 1.50 ลวดลายจากสัตว์ 2 ผืน ร้อยละ 1 ลวดลายจากพืช 6 ผืน ร้อยละ 3 ลวดลายจากสิ่งของเครื่องใช้ 4 ผืน ร้อยละ 2 ลวดลายเบ็ดเตล็ด 4 ผืน ร้อยละ 2

1.1 ลวดลายทางศาสนา จำนวน 1 ลาย คือ

1.1.1 ลายขอพญานาค พบในอำเภอพุทไธสง 2 ผืน และอำเภอนาโพธิ์ 1 ผืน

ลายหลัก ผ้าทั้ง 3 ผืน มีลายหลักไม่เหมือนกันโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ ของอำเภอพุทไธสงเป็นลักษณะของหมีล่าและหมีคั่น ตัวขอพญานาคจะเป็นลักษณะคล้ายตัว S วางเรียงกันตามแนวเส้นเฉียงในผ้าชิ้นดินแดงที่เป็นลักษณะของหมีล่า ส่วนผ้าชิ้นดินแดงที่เป็นลักษณะของหมีคั่น ตัวขอพญานาคจะเรียงตัวกันเป็นแนวเส้นตรงแนวตั้งภายในเส้นขนานที่เป็นเส้นคั่น ส่วนลายหลักของอำเภอนาโพธิ์ตัวพญานาคจะมีลักษณะคล้ายตัว พ. ลักษณะการวางเรียงลวดลายตัวพญานาคจะอยู่ในสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน โดยวางเรียงสลับกันแบบเรียงอิฐ

การจัดวาง การจัดวางไม่เหมือนกัน คือ

- อำเภอพุทไธสง โครงสร้างของลวดลายนำมาเรียงต่อกันในลักษณะเส้นตรงแนวตั้งและเส้นเฉียง
- อำเภอนาโพธิ์ โครงสร้างของลวดลายนำมาเรียงต่อกันในลักษณะการเรียงอิฐ การใช้สี โครงสร้างของการใช้สีไม่เหมือนกัน คือ
- อำเภอพุทไธสงโครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะเย็นและวรรณะร้อน ใช้สีชมพู สีฟ้า และสีขาวประกอบ

- ลำเออนาโพธิ์โครงสร้างสี่ส่วนรวมเป็นการใช้สี่วรรณะร้อน ใช้สี่เขียวและสี่ขาวประกอบ

1.2 ลวดลายจากสัตว์ จำนวน 1 ลาย คือ

1.2.1 ลายแมงมุม พบในลำเออนาโพธิ์ 1 ผืน และลำเออนาโพธิ์ 1 ผืน

ลายหลักลายแมงมุมของลำเออนาโพธิ์รูปแมงมุมจะถูกบรรจุอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะของตัวแมงมุมตรงกลางจะเป็นรูปวงกลมมีรูปเส้นตรงเรียงต่อกัน ออกมาด้านละ 3 เส้นจากนั้นก็จะเป็นลักษณะคล้ายรูปตัว C บริเวณมุมทั้ง 4 ด้านจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ส่วนรูปที่อยู่มุมบนและล่างจะมีเส้นตรงต่อออกมาจากกลางรูปวงกลมที่เป็นตัวของแมงมุม ส่วนลายแมงมุมของลำเออนาโพธิ์ ตัวแมงมุมลักษณะลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงกลางเป็นรูปวงกลม รอบ ๆ ด้านบนและล่างมีเส้นเฉียงยื่นออกมาด้านละ 4 เส้น มีรูปวงกลมต่อตรงปลายและมีเส้นตรงแนวตั้งลากผ่านกึ่งกลางวงกลม ส่วนด้านซ้ายและขวาเป็นเส้นโค้ง มีรูปแบบเหมือนกับที่กล่าวมาแล้ว ถัดออกมาเป็นรูปลักษณะคล้าย 3 ตะแคงพิกันตรงส่วนที่พิกันมีเส้นตรงต่อออกมาตรงปลายเป็นรูปวงกลมติดอยู่ ส่วนด้านซ้ายและขวา เป็นรูปลักษณะคล้ายตัว V และตัว V คว่ำตรงกลางระหว่างทั้งสอง มีรูปวงกลมมีเส้นตรงแนวนอนลากผ่านกึ่งกลางเชื่อมต่อกับแมงมุมตัวถัดไป

การจัดวาง เหมือนกัน คือ

1.2.2 โครงสร้างของลวดลายนำมาเรียงต่อกันในลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างของการใช้สีเหมือนกัน คือ

- โครงสร้างสี่ส่วนรวมเป็นการใช้สี่วรรณะร้อน ใช้สี่ชมพู สี่เขียว และสี่ขาวประกอบ

1.3 ลวดลายจากพืช จำนวน 2 ลาย คือ

1.3.1 ลายดอกไม้ พบในลำเออนาโพธิ์ 1 ผืน และลำเออนาโพธิ์ 2 ผืน

ลายหลักลายดอกไม้ของลำเออนาโพธิ์ แต่ละดอกจะมีกลีบเป็นลักษณะของรูปวงรี จำนวน 8 รูปเรียงต่อกันเป็นรูปกลีบดอก ตรงกลางเป็นรูปวงรีอีกวงเป็นเกสรของดอกไม้ ดอกไม้จะวางเรียงกันในลักษณะเส้นเฉียง ส่วนลวดลายดอกไม้ของลำเออนาโพธิ์มีลักษณะบรรจุอยู่ในเส้นขนานแนวตั้ง ภายในเป็นรูปเส้นโค้ง 2 เส้น วางชิดกันจนเกือบเป็นรูปวงกลม เหนือขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน 4 รูปเรียงต่อกันลักษณะคล้ายรูปดอกไม้ ตรงกลางเป็นเส้นตรงแนวตั้งเชื่อมต่อกันทั้ง 4 ด้านข้างของรูปดอกไม้เป็นรูปสามเหลี่ยมวางอยู่ทั้ง 2 ด้าน เหนือรูปดอกไม้ขึ้นไปเป็นรูปตัว V คว่ำครอบรูปดอกไม้ ลายดังกล่าววางเรียงกันในแนวตั้ง ส่วนอีกลายมีลักษณะเป็นลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในจะเป็นลายลักษณะเหมือนเครื่องหมาย + ตรงปลายจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียก

ป้อนซ้อนกัน 2 ชั้น และจะมีรูปคล้ายเครื่องหมาย X วางทับจุดกึ่งกลางของรูปเครื่องหมาย + และมีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางทับอยู่อีกที่ ปลายของรูป X จะมีสามเหลี่ยมติดอยู่

การจัดวาง ไม่เหมือนกัน คือ

- อำเภอพุทไธสง โครงสร้างของลวดลายนำมาเรียงต่อกันในลักษณะเส้นเฉียง
- อำเภอนาโพธิ์ โครงสร้างของลวดลายนำมาเรียงต่อกันในลักษณะเป็นรูป

สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนและแบบเส้นตรงแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างของการใช้สีไม่เหมือนกัน คือ

- อำเภอพุทไธสง โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ใช้สีขาวประกอบ
- อำเภอนาโพธิ์ โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกันและสีวรรณะร้อน ใช้

ขาวประกอบ

- ลายหวิกล้อย พบในอำเภอพุทไธสง 2 ผืน และอำเภอนาโพธิ์ 1 ผืน

ลายหลักลายหวิกล้อยของอำเภอพุทไธสง มีลักษณะลวดลายถูกบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะลวดลายที่อยู่ภายในมีลักษณะ มุมด้านบนเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ ถัดลงมาด้านซ้ายและขวาเป็นรูปสามเหลี่ยมตะแคงหันฐานเข้าหากันแต่ไม่ชนกันมีช่องว่างตรงกลาง ด้านล่างตรงช่องว่าง มีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดเดียวกันกับมุมด้านบนวางอยู่ ถัดลงมาเป็นรูปลักษณะคล้ายตัว V ขาแต่ละด้านจะมีเส้นตรงต่อออกมาด้านละ 7 เส้น มีลักษณะคล้ายหวิกล้อย ถัดลงมามุมด้านล่างสุดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้นวางอยู่ ส่วนอีกลายมีลักษณะลวดลายถูกบรรจุอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมุมด้านล่างจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดครึ่งหนึ่งของรูปใหญ่วางอยู่ ตรงกลางเป็นรูปเครื่องหมาย X มุมทั้ง 4 มุมของเครื่องหมาย X จะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ วางอยู่ ส่วนมุมด้านบนของรูปสี่เหลี่ยมใหญ่จะเป็นรูปคล้ายตัว V คว่า ภายในจะมีเส้นเฉียงทแยงขึ้นจากเส้นด้านล่างข้างละ 4 เส้น ตรงกลางเป็นเส้นตรงปลายเส้นจะมีรูป V ต่ออยู่ เหนือขึ้นไปเป็นจุดสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ซึ่งลวดลายดังกล่าวมีลักษณะคล้ายหวิกล้อย รอบ ๆ ลวดลายดังกล่าวจะมีเส้นปะวางเรียงตามลวดลาย ส่วนลวดลายแฉกล่างสุดจะเป็นลักษณะครึ่งหนึ่งของลวดลายใหญ่ คือ มีลักษณะเป็นสามเหลี่ยมเรียงต่อกันเป็นรูปหยักฟันปลา ภายในเป็นรูปตัว V คว่า และมีเส้นเฉียงทแยงขึ้นจากเส้นด้านล่างข้างละ 4 เส้น ตรงกลางเป็นเส้นตรงปลายเส้นจะมีรูป V ต่ออยู่ เหนือขึ้นไปเป็นจุดสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ด้านล่างตรงกลางเป็นรูปตัว V เหนือขึ้นไปเป็นจุดสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ ด้านซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนรอบ ๆ ลวดลายดังกล่าวจะมีเส้นปะวางเรียงตามลวดลาย ส่วนลวดลายของอำเภอนาโพธิ์มีลักษณะลายหวิกล้อยบรรจุในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะลายด้านล่างเป็นขอรูป 1 หน้าหน้าเข้าหากันลักษณะเป็นรูปหัวใจ ภายในรูปหัวใจด้านล่างมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เหนือรูปหัวใจขึ้นไปเป็นรูป

สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางรูปเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้ง มุมด้านล่างของรูปหัวใจมีเส้นลักษณะคล้ายตัว W ต่อกันอยู่ หางของตัว W ลากยาวไปเชื่อมกับรูปหัวใจของลายแถวด้านบนทั้งด้านซ้ายและขวา เหนือรูปหัวใจขึ้นไปเป็นรูปหัวใจด้วยลักษณะคล้ายรูปตัว V คว่ำครอบรูปหัวใจอยู่ ด้านแต่ละด้านของรูปตัว V มีเส้นเฉียงยื่นต่อออกมาด้านละ 7 เส้นลักษณะเป็นผลกล้วย ตรงกลางเหนือผลกล้วยขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซึ่งวางอยู่มุมบนสุดพอดี ปลายของตัว V มีเส้นต่อลากยาวออกเชื่อมต่อกับหัวกล้วยของแถวบนทั้งด้านซ้ายและขวา การจัดวางลวดลายเป็นการเรียงแบบเส้นตรงแนวนอน

การจัดวางไม่เหมือนกัน คือ

- อำเภอพุทไธสง โครงสร้างของลวดลายนำมาเรียงต่อกันในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

- อำเภอนาโพธิ์ โครงสร้างของลวดลายนำมาเรียงต่อกันในลักษณะเป็นแบบการเรียงอิฐ

การใช้สี โครงสร้างของการใช้สีเหมือนกัน คือ

- โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ใช้สีขาวและสีเขียวประกอบ

1.4 ลวดลายจากสิ่งของเครื่องใช้ จำนวน 2 ลาย คือ

1.4.1 ลายขอของพลู พบในอำเภอพุทไธสง 1 ผืน และอำเภอนาโพธิ์ 1 ผืน

ลายหลักลักษณะลายขอของพลูของอำเภอพุทไธสง มีลักษณะการวางลวดลายอยู่ในรูปคล้ายใบโพธิ์หรือรูปหัวใจ ภายในจะบรรจุลายซึ่งในแต่ละแถวจะมีลายแตกต่างกันไป โดยจัดวางเรียงสลับกัน โดยมีรายละเอียดของลวดลายในแต่ละแถว คือ แถวที่ 1 ภายในรูปหัวใจด้านล่างจะเป็นรูปคล้ายตัว V มีเส้นตรงต่อขึ้นมา 3 เส้น เส้นตรงกลางยาวที่สุดตรงปลายเส้นจะมีรูปตัว V ต่อตรงปลายด้านบนจะเป็นรูป เส้นตรงแนวตั้ง 1 เส้น ส่วน 2 เส้นที่อยู่ด้านซ้ายและขวาตรงปลายจะมีเส้นเฉียงต่อออกไปทั้งสองเส้น ถัดออกมาเป็นรูปขอคล้าย ใ หันหน้าชนกันและปลายของ ใ ลากยาวออกไปกลายเป็นเส้นรอบนอกของรูปหัวใจอีกรูปของแถวชั้นบน นอกสุดจะเป็นเส้นรอบรูปแต่ส่วนบนจะไม่ต่อกันลักษณะคล้ายรูปตัว V มีเส้นเฉียงหันหน้าเข้าหากันต่อปลายด้านบน ส่วนแถวที่ 2 ภายในรูปหัวใจจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 2 ชั้นตรงกลางเป็นเส้นตรงแนวตั้ง ถัดออกมาเป็นรูปขอคล้าย ใ หันหน้าชนกันและปลายของ ใ ลากยาวออกไปกลายเป็นเส้นรอบนอกของรูปหัวใจอีกรูปของแถวชั้นบน ส่วนด้านบนสุดเป็นเส้นรอบรูปที่ลากยาวต่อจากปลาย ใ แถวล่าง จะเป็นเส้นรอบรูปแต่ส่วนบนจะไม่ต่อกันลักษณะคล้ายรูปตัว V มีเส้นเฉียงหันหน้าเข้าหากันต่อปลายด้านบน ส่วนช่องว่างระหว่างรอยต่อของแถว จะเกิดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะเป็นลักษณะรูปย่อมุมไม้สิบสอง ตรงกลางจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ส่วนด้านในสุดเป็นคล้ายวงกลม รูปสี่เหลี่ยมนี้วางเรียงต่อกันในแนวตั้ง ส่วนลวดลายด้านล่างสุดของแถวจะเป็นรูปสามเหลี่ยม

เรียงต่อกันในแนวเส้นตรงเกิดเป็นลักษณะเส้นหยักฟันปลา มุมบนของสามเหลี่ยมแต่รูปจะมีเส้นตรงต่อออกไปปลายเส้นตรงจะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนต่ออยู่ละมุมบนสุดของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะมีเส้นตรงต่อออกมาเช่นกัน ส่วนลวดลายของอำเภอนาโพธิ์มีลักษณะลายหลักแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ แบบที่ 1 ลวดลายจะวางเรียงในรูปสามเหลี่ยม ภายในจะแบ่งลวดลายออกเป็น 4 ชั้นด้วยกัน ชั้นที่ 1 เป็นรูปขอลักษณะคล้าย 1 วางสลับกลับหัวกลับหางหันหน้าเข้าหากันเรียงตามแนวเส้นรอบรูป ตรงมุมยอดเป็นจุดเล็ก ๆ ชั้นที่ 2 เป็นรูปของพุ่มมีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยม ด้านฐานมีเส้นตรงต่อออกมา 3 เส้นมุมบนมีเส้นเฉียงต่อเชื่อมกับแนวเส้นรอบรูป วางเรียงกันตามแนวเส้นรอบรูป ตรงมุมยอดเป็นสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นรูปเส้นตรงแนวตั้ง ชั้นที่ 3 เป็นรูปขอลักษณะคล้ายตัว 1 กลับหัวเรียงต่อกันตามแนวเส้นรอบรูป ชั้นที่ 4 เป็นรูปลักษณะคล้ายตัว V คว่า มุมยอดเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีเส้นแนวตั้งอยู่ตรงกลางตัดลงมาเป็นรูปของพุ่ม 2 อันวางอยู่คู่กัน ลายแบบที่ 1 นี้จะวางอยู่ด้านล่างสุดของลวดลายและบนสุดของลวดลาย แบบที่ 2 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนขนาดใหญ่ความยาวเต็มผืนผ้า ลักษณะลวดลายภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะแบ่งลายออกเป็น 3 ชั้น ชั้นที่ 1 เป็นรูปของพุ่มมีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยม ด้านฐานมีเส้นตรงต่อออกมา 3 เส้นมุมบนมีเส้นเฉียงต่อเชื่อมกับแนวเส้นรอบรูป วางเรียงกันตามแนวเส้นรอบรูป ชั้นที่ 2 เป็นรูปขอลักษณะคล้ายตัว 1 กลับหัวเรียงต่อกันตามแนวเส้นรอบรูปตรงมุมซ้ายและขวา ซ้ายและขวาเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีขนาดใหญ่กว่ารูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนที่อยู่มุมด้านบนและด้านล่าง ชั้นที่ 3 เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกัน 3 ชั้นตรงกลางเป็นรูปจุดเล็ก ๆ ลักษณะการวางลายเป็นการวางเรียงในแนวเส้นตรงแนวนอน

การจัดวาง ไม่เหมือนกัน คือ

- อำเภอกุเทนโรตง โครงสร้างของลวดลายนำมาเรียงต่อกันในลักษณะเป็นแบบ

การเรียงอิฐ

- อำเภอนาโพธิ์ โครงสร้างของลวดลายนำมาเรียงต่อกันในลักษณะเป็นรูป

สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างของการใช้สีเหมือนกัน คือ

- โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ใช้สีขาวและสีเขียวประกอบ

- ลายตาข่าย พบในอำเภอกุเทนโรตง 1 ผืน และอำเภอนาโพธิ์ 1 ผืน

ลายหลักลักษณะของลายตาข่ายของอำเภอกุเทนโรตง ลวดลายเป็นรูปวงกลม

เรียงต่อกันในแนวเส้นตรงแนวนอนมีเส้นตรงต่อออกมาทั้งด้านบนและล่างเชื่อมต่อกันเป็นรูปตาข่าย ส่วนของอำเภอนาโพธิ์ลวดลายเป็นลักษณะวงกลมเรียงต่อกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน โดยมีเส้นโค้งรูปครึ่งวงกลมเป็นตัวเชื่อมระหว่างวงกลมแต่ละวง ตรงกลางภายในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเป็นรูป

เส้นตรงแนวตั้งปลายด้านบนและล่างมีจุดเล็ก ๆ ต่อกันและด้านซ้ายและขวาก็เช่นกัน ลักษณะคล้ายรูป
เครื่องหมาย +

การจัดวาง ลักษณะการจัดวางไม่เหมือนกัน

- อำเภอพุทไธสง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในวงกลม
โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นตรงแนวนอน

- อำเภอนาโพธิ์ โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง
โดยการต่อ ลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การใช้สี โครงสร้างการใช้สีมีลักษณะเหมือนกัน

- โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

1.5 ลวดลายเบ็ดเตล็ด จำนวน 2 ลาย คือ

1.5.1 ลายโคมเจ็ด พบในอำเภอพุทไธสง 1 ผืน และอำเภอนาโพธิ์ 1 ผืน

ลายหลัก อำเภอพุทไธสงลายโคมเจ็ดจะถูกจัดวางอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียก
ปูน โดยวางเรียงกันเป็นเส้นตรงแนวนอน โดยรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะใช้เส้นรอบรูปร่วมกัน ภายใน
รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอีกรูปซ้อนอยู่ ซึ่งสี่เหลี่ยมนี้เป็นลักษณะของ
โคมเจ็ด ส่วนอำเภอนาโพธิ์รูปแบบของโคมเจ็ดจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตรงกลางเป็นรูป
เส้นตรงแนวตั้ง ด้านซ้ายและขวามีรูปคล้ายตัว X มุมทั้งด้านซ้ายและขวามีรูปสามเหลี่ยม 2 รูปเรียง
ติดกันกันในแนวนอนวางซ้อนอยู่ ซึ่งรูปดังกล่าวจะวางแทรกไปถึงมุมล่างของรูปโคมเจ็ดของแถวถัดขึ้น
ไป

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางไม่เหมือนกัน

- อำเภอพุทไธสง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในแนว
เส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

- อำเภอนาโพธิ์ โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง
โดยการต่อ ลวดลายในลักษณะแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างของสีมีลักษณะเหมือนกัน

- โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีตัดกัน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีเขียว โดยใช้
สีดำและสีเหลืองมาประกอบ

- ลายขอพอพาน พบในอำเภอพุทไธสง 1 ผืน และอำเภอนาโพธิ์ 1 ผืน

ลายหลักลวดลายของอำเภอพุทไธสงเป็นลักษณะการจัดวางเรียงตัว พ. เป็น
แนวเส้นตรง ในแนวนอน ระหว่างหัวและหางของ พ. จะมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ คั่นอยู่ ซึ่ง
เป็นลักษณะของลายโคมห้า ลวดลายของอำเภอนาโพธิ์ลักษณะลวดลายเป็นรูปตัว V คิวี่เรียงต่อกัน

เป็นรูปเส้นหยักฟันปลาขาดความกว้างของฟันผ้า โดยเส้นหยักฟันปลามีลักษณะลายของรูปตัว 1 เรียงต่อกันด้านบนของเส้นหยักฟันปลามุมบนและล่างทั้ง 2 มุมเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลาง เป็นรูปเส้นตรงแนวตั้ง ลายด้านล่างสุดของแถว เป็นรูปตัว V คว่า มีรูปขอลักษณะเหมือนเลข 1 วาง เรียงอยู่ด้านบนมุมบนมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตรงกลางเป็นเส้นตรงแนวตั้ง รูปดังกล่าวมีลักษณะ โดยรวมเป็นรูปสามเหลี่ยมที่แทรกอยู่ในช่องภายในของรูปตัว V คว่าของลายหลัก

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางมีลักษณะเหมือนกัน

- โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อ ลวดลายในลักษณะ แนวนอน

การใช้สี โครงสร้างการใช้สีมีลักษณะไม่เหมือนกัน

- อำเภอพุทไธสง โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีกลมกลืนของสีตรงข้ามกันได้แก่ สี แดง สีเขียว

- อำเภอนาโพธิ์ โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สี เหลือง

2. ลักษณะลวดลายที่เรียกชื่อไม่เหมือนกันแต่ลายเหมือนกัน

ลักษณะลวดลายที่เรียกชื่อไม่เหมือนกันแต่ลวดลายเหมือนกันในผ้าชิ้นดินแดงของอำเภอ พุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 200 ผืน พบจำนวน 8 ผืน ร้อยละ 4 กล่าวโดยสรุป

2.1 ลายนาคระอาทิตย์กับลายนาคน้อย

ลายหลัก รูปพญานาคบรรจุอยู่ในรูปหัวใจ ส่วนหัวของพญานาคอยู่บริเวณมุมบนทั้ง 2 มุมของรูปหัวใจลักษณะเป็นรูปคล้าย 1 ตรงปลายมีรูปสี่เหลี่ยมฟันผ้าต่อกัน ด้านบนจะมีเส้นตรงยื่น ออก 4 เส้นเป็นลักษณะของหงอนพญานาค ด้านล่างเป็นรูปสามเหลี่ยมลักษณะคล้ายเศียรของ พญานาค ตรงกลางบริเวณด้านในรูปหัวใจเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มุมด้านบนและล่างเป็น ลักษณะตัว V ครอบมุมรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอยู่ ด้านแต่ละด้านของรูป V จะมีเส้นตรงยื่นออกมา 3 เส้น เหนือขึ้นไประหว่างรูปดังกล่าวมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ วางอยู่ ส่วนมุมด้านซ้ายและขวา เป็นรูป > และ < ภายในมุมด้านในของรูปจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ วางอยู่ แถวล่างสุด ของลวดลายเป็นลักษณะครึ่งหนึ่งของลวดลายหลัก วางสลับกับรูปเส้นตรงแนวตั้งตรงปลายมีรูป วงกลมและบริเวณด้านข้างมีเส้นเฉียงยื่นออกมาด้านละ 2 เส้น ส่วนด้านล่างของรูปทั้งด้านซ้ายและ ขวาเป็นรูปวงกลมเล็ก ๆ วางอยู่ ลักษณะคล้ายต้นดอกไม้ จะวางโดยลายหลัก 1 ลายสลับกับลายต้น ดอกไม้ 2 ต้น

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

- ลายนาคเชิงเทียบกับลายม้าน้ำใหญ่

ลายหลัก ตัวนาคและตัวม้าน้ำมีลักษณะคล้ายตัว S หันหน้าเข้าหากันส่วนหางชนกัน ถัดขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอยู่

ตรงกลาง ด้านบนและล่าง ซ้ายและขวาของรูปสี่เหลี่ยมนี้ก็เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีเส้นตรงต่อตรงมุมบนแต่ขนาดเล็กกว่าวางอยู่ ด้านทั้ง 4 ด้านของรูปสี่เหลี่ยมมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีเส้นตรงต่อตรงมุมบนวางเรียงสลับกับรูปเครื่องหมาย + แถวถัดขึ้นไปเป็นรูปม้าน้ำลักษณะกลับหัวกลับแฉกตรงช่องว่างบริเวณที่หางชนกันมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนวางอยู่

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาวประกอบ

- หมี่คล้ายกับลายเข็มขัด

ลายหลัก ลายเข้ดขัดเป็นลายลักษณะเส้นตรงแนวเฉียงมีเส้นเฉียงต่อยื่นออกมา 6 เส้น ด้านบนเป็นรูปลักษณะตัว E หางมีเส้นตรงยาวต่ออีก 1 เส้นไปเชื่อมต่อกับรูปลักษณะคล้าย ไก่กลับหัวพาดอยู่บนลายข้างต้น ลักษณะการวางลายจะนำเอาลวดลายดังกล่าวมาวางสอดประสานกันจนเป็นรูปลักษณะคล้ายเข็มขัด ส่วนลายคั่นจะเป็นรูปไข่ มีลักษณะเป็นรูปวงกลมต่อกันเป็นเส้น 2 ชั้น

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะเส้นเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อนและสีตัดกัน

- ลายโคมเจ็ดกับลายปลาอุกคอก

ลายหลัก จะถูกบรรจุอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะของปลาอุกคอกจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ วางอยู่มุมบนและล่าง ซ้ายและขวาของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะแบบเส้นเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาวิเคราะห์ลวดลายของผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพูทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ สามารถสรุปได้ดังนี้

อำเภอพูทไธสง

1. ประเภท

ประเภทผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพูทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ พบมากที่สุดคือประเภทผ้าขึ้นตีนแดงแบบธรรมดา ร้อยละ 88 ส่วนผ้าขึ้นตีนแดงแบบเก็บตีนดาวพบมากเป็นอันดับที่ 2 คือ ร้อยละ 12

2. รูปแบบ

รูปแบบของลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพูทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ พบมากที่สุดคือประเภทผ้าขึ้นตีนแดงลวดลายแบบโบราณ ร้อยละ 78 รองลงมาคือรูปแบบลวดลายแบบประยุกต์ คือ ร้อยละ 22

3. ลักษณะลวดลาย

ลักษณะลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพูทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ที่พบมากที่สุดคือ ลักษณะลวดลายจากสิ่งของเครื่องใช้ ร้อยละ 25 รองลงไปตามลำดับได้แก่ ลักษณะลวดลายจากสัตว์ ร้อยละ 21 ลักษณะลวดลายจากศาสนา ร้อยละ 16 ลักษณะลวดลายเบ็ดเตล็ด ร้อยละ 14 ลักษณะลวดลายจากพืช ร้อยละ 12 ลักษณะลวดลายเรขาคณิต ร้อยละ 8 และที่พบน้อยที่สุด คือ ลักษณะลวดลายจากธรรมชาติแวดล้อม ร้อยละ 4

4. การใช้สีของลวดลาย

การใช้สีในลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอพูทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 100 ผืน พบมากที่สุด คือ การใช้สีวรรณะร้อน ร้อยละ 57 รองลงไปตามลำดับได้แก่ การใช้สีกลมกลืนของสีตรงข้ามและการใช้สีตัดกัน ร้อยละ 17 การใช้สีกลมกลืนของสีใกล้เคียง ร้อยละ 6 การใช้สีวรรณะเย็น ร้อยละ 2 ที่พบน้อยที่สุดการใช้สีกลาง ส่วนการใช้สีที่ไม่พบเลย คือ การใช้สีในวงจรัสีธรรมชาติ การใช้สีกลมกลืนจากสภาพคล้ายกัน การใช้สีกลมกลืนของสีแยกตรงข้าม

อำเภอนาโพธิ์

1. ประเภท

ประเภทผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ พบมากที่สุดคือประเภทผ้าขึ้นตีนแดงแบบธรรมดา ร้อยละ 90 ส่วนผ้าขึ้นตีนแดงแบบเก็บตีนดาวพบมากเป็นอันดับที่ 2 คือ ร้อยละ 10

2. รูปแบบ

รูปแบบของลวดลายผ้าขึ้นดินแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ พบมากที่สุดคือ ประเภทผ้าขึ้นดินแดงลวดลายแบบโบราณ ร้อยละ 63 รองลงมาคือรูปแบบลวดลายแบบประยุกต์ คือ ร้อยละ 37

3. ลักษณะลวดลาย

ลักษณะลวดลายผ้าขึ้นดินแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ที่พบมากที่สุดคือ ลักษณะลวดลายเบ็ดเตล็ด ร้อยละ 28 รองลงไปตามลำดับได้แก่ ลักษณะลวดลายจากสิ่งของเครื่องใช้ ร้อยละ 20 ลักษณะลวดลายจากสัตว์ ร้อยละ 17 ลักษณะลวดลายจากพืช ร้อยละ 12 ลักษณะลวดลายจากศาสนา ร้อยละ 11 ลักษณะลวดลายเรขาคณิต ร้อยละ 9 และที่พบน้อยที่สุด คือ ลักษณะลวดลายจากธรรมชาติแวดล้อม ร้อยละ 3

4. การใช้สีของลวดลาย

การใช้สีในลวดลายผ้าขึ้นดินแดงของอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 100 ผืน พบมากที่สุด คือ การใช้สีวรรณะร้อน ร้อยละ 75 รองลงไปตามลำดับได้แก่ การใช้สีกลมกลืนของสีตรงข้ามและการใช้สีตัดกัน ร้อยละ 9 การใช้สีแม่สีในวงจรสีธรรมชาติ ร้อยละ 4 ที่พบน้อยที่สุดการใช้สีวรรณะเย็น ร้อยละ 3 ส่วนการใช้สีที่ไม่พบเลย คือ การใช้สีกลาง การใช้สีกลมกลืนของสีใกล้เคียง การใช้สีกลมกลืนจากสภาพคล้ายกัน และการใช้สีกลมกลืนของสีแยกตรงข้าม

เปรียบเทียบผ้าขึ้นดินแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

1. ประเภท

ประเภทของผ้าขึ้นดินแดงในอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ที่พบมากที่สุด คือ ผ้าขึ้นดินแดงประเภทธรรมดา จำนวน 178 ผืน ร้อยละ 89 ส่วนที่พบน้อยที่สุด คือ ผ้าขึ้นดินแดงประเภทเก็บตีนดาว จำนวน 22 ผืน ร้อยละ 11

2. ลักษณะลวดลาย

ลักษณะลวดลายผ้าขึ้นดินแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ สามารถเปรียบเทียบลักษณะลวดลาย พบมากที่สุด คือ ลายจากสิ่งของเครื่องใช้ จำนวน 45 ผืน ร้อยละ 22.5 รองลงไปตามลำดับได้แก่ ลายเบ็ดเตล็ด จำนวน 42 ผืน ร้อยละ 21 ลายจากสัตว์ จำนวน 38 ผืน ร้อยละ 19 ลายจากทางศาสนา จำนวน 27 ผืน ร้อยละ 13.5 ลายจากพืช จำนวน 24 ผืน ร้อยละ 12 ลายเรขาคณิต จำนวน 17 ผืน ร้อยละ 8.5 และที่พบน้อยที่สุด คือ ลายจากธรรมชาติแวดล้อม จำนวน 7 ผืน ร้อยละ 3.5

3. การใช้สีของลวดลาย

การใช้สีในลวดลายผ้าขึ้นดินแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ สามารถเปรียบเทียบได้ผลดังนี้ พบมากที่สุด คือ การใช้สีวรรณะร้อน จำนวน 132 ผืน ร้อยละ 66 รองลงไปตามลำดับได้แก่ การใช้สีกลมกลืนของสีตรงข้ามและการใช้สีตัดกัน จำนวน 26 ผืน ร้อยละ 13 การใช้สีกลมกลืนของสีใกล้เคียง จำนวน 6 ผืน ร้อยละ 3 การใช้สีวรรณะเย็น จำนวน 5 ผืน ร้อยละ 2.5 การใช้แม่สีในวงจสีธรรมชาติ จำนวน 4 ผืน ร้อยละ 2 ที่พบน้อยที่สุด คือ การใช้สีกลาง จำนวน 1 ผืน ร้อยละ 0.5 ส่วนที่ไม่พบเลย คือ การใช้สีกลมกลืนจากสภาพใกล้เคียงและการใช้สีกลมกลืนของสีแยกตรงข้าม

4. ลวดลายที่ไม่เหมือนกันแต่มีชื่อเรียกเหมือนกัน

ลักษณะลวดลายที่เรียกชื่อเหมือนกันแต่ลวดลายไม่เหมือนกันในผ้าขึ้นดินแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ กล่าวโดยสรุป ลวดลายทางศาสนา 3 ผืน ร้อยละ 1.50 ชื่อลายขอนาค ลวดลายจากสัตว์ 2 ผืน ร้อยละ 1 ชื่อลายแมงมุม ลวดลายจากพืช 6 ผืน ร้อยละ 3 ชื่อลายหวีกล้วยและลายดอกไม้ ลวดลายจากสิ่งของเครื่องใช้ 4 ผืน ร้อยละ 2 ชื่อลายขอของพลู ลวดลายเบ็ดเตล็ด 4 ผืน ร้อยละ 2 ชื่อลายตาข่ายและลายโคมเจ็ด

5. ลวดลายที่เหมือนกันแต่มีชื่อเรียกไม่เหมือนกัน

ลักษณะลวดลายที่เรียกชื่อไม่เหมือนกันแต่ลวดลายเหมือนกันในผ้าขึ้นดินแดงของอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 200 ผืน พบจำนวน 8 ผืน ร้อยละ 4

6. ลายนาคพระอาทิตย์กับลายนาคน้อย

ลายหลัก รูปนาคบรรจุนอยู่ในรูปหัวใจ ส่วนหัวของนาคอยู่บริเวณมุมบนทั้ง 2 มุมของรูปหัวใจลักษณะเป็นรูปคล้าย 1 ตรงปลายมีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าต่ออยู่ ด้านบนจะมีเส้นตรงยื่นออก 4 เส้นเป็นลักษณะของหงอนนาค ด้านล่างเป็นรูปสามเหลี่ยมลักษณะคล้ายเคราของนาค ตรงกลางบริเวณด้านในรูปหัวใจเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มุมด้านบนและล่างเป็นลักษณะตัว V ครอบมุมรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอยู่ ด้านแต่ละด้านของรูป V จะมีเส้นตรงยื่นออกมา 3 เส้น เหนือขึ้นไประหว่างรูปดังกล่าวมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ วางอยู่ ส่วนมุมด้านซ้ายและขวาเป็นรูป > และ < ภายในมุมด้านในของรูปจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ วางอยู่ แถวล่างสุดของลวดลายเป็นลักษณะครึ่งหนึ่งของลวดลายหลัก วางสลับกับรูปเส้นตรงแนวตั้งตรงปลายมีรูปวงกลมและบริเวณด้านข้างมีเส้นเฉียงยื่นออกมาด้านละ 2 เส้น ส่วนด้านล่างของรูปทั้งด้านซ้ายและขวาเป็นรูปวงกลมเล็ก ๆ วางอยู่ ลักษณะคล้ายต้นดอกไม้ จะวางโดยลายหลัก 1 ลายสลับกับลายต้นดอกไม้ 2 ต้น

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลาย
ในลักษณะแนวตั้ง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

7. ลายนาคเชิงเทียบกับลายม้าน้ำใหญ่

ลายหลัก ตัวนาคและตัวม้าน้ำมีลักษณะคล้ายตัว S หันหน้าเข้าหากันส่วนหางชนกัน
ถัดขึ้นไปเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนอยู่ตรงกลาง ด้านบนและล่าง ซ้ายและขวาของรูปสี่เหลี่ยมนี้ก็จะ
เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีเส้นตรงต่อตรงมุมบนแต่ขนาดเล็กกว่าวางอยู่ ด้านทั้ง 4 ด้านของรูป
สี่เหลี่ยมมีรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนมีเส้นตรงต่อตรงมุมบนวางเรียงรายสลับกับรูปเครื่องหมาย + แถว
ถัดขึ้นไปเป็นรูปม้าน้ำลักษณะกลับหัวกลับแฉกแรก ตรงช่องว่างบริเวณที่หางชนกันมีรูปสี่เหลี่ยมขนม
เปียกปูนวางอยู่

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลาย
ในลักษณะแนวนอน

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง ใช้สีขาว
ประกอบ

8. หมี่ล่ายกับลายเข็มขัด

ลายหลัก ลายเข็มขัดเป็นลายลักษณะเส้นตรงแนวเฉียงมีเส้นเฉียงต่อยื่นออกมา 6 เส้น
ด้านบนเป็นรูปลักษณะตัว E หงายมีเส้นตรงยาวต่ออีก 1 เส้นไปเชื่อมต่อกับรูปลักษณะคล้าย ใ กลับ
หัวพาดอยู่บนลายข้างต้น ลักษณะการวางลายจะนำเอาลวดลายดังกล่าวมาวางสอดประสานกันจน
เป็นรูปลักษณะคล้ายเข็มขัด ส่วนลายคั่นจะเป็นรูปโซ่ มีลักษณะเป็นรูปวงกลมต่อกันเป็นเส้น 2 ชั้น

การจัดวาง โครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลาย
ในลักษณะเส้นเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อนและสีตัดกัน

9. ลายโคมเจ็ดกับลายปลาอุกคอก

ลายหลัก จะถูกบรรจุอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลักษณะของปลาอุกคอกจะเป็นรูป
สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเล็ก ๆ วางอยู่มุมบนและล่าง ซ้ายและขวาของรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน
การจัดวางโครงสร้างการจัดวางนำลวดลายมาเรียงต่อกันในเส้นตรง โดยการต่อลวดลายในลักษณะ
แบบเส้นเฉียง

การใช้สี โครงสร้างสีส่วนรวมเป็นการใช้สีวรรณะร้อน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง

ข้อเสนอแนะ

1. จากผลการศึกษาวิเคราะห์ลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงของอำเภอฟุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ชี้ให้เห็นว่าลักษณะลวดลายผ้าขึ้นตีนแดงแบบมัดหมี่ กรรมวิธี รูปแบบ และสีสันทันที่ปรากฏบนผืนผ้าขึ้นเป็นเอกลักษณ์ของชาวอำเภอฟุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ แสดงถึงภูมิปัญญาที่สืบทอดตั้งแต่บรรพบุรุษ ควรช่วยกันฟื้นฟู และปลูกฝังค่านิยมให้ชนรุ่นหลังได้เห็นคุณค่าช่วยกันอนุรักษ์วัฒนธรรมการทอผ้าขึ้นตีนแดงให้คงอยู่สืบไป

2. นักวิชาการควรมีการศึกษาวิจัย และเผยแพร่ความรู้เรื่องราวของผ้าขึ้นตีนแดงให้กว้างขวาง ทั้งนี้ระดับองค์กรภาครัฐและเอกชนควรช่วยกันส่งเสริมด้านการผลิต การตลาดอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้จะช่วยส่งเสริมรายได้แล้วยังเป็นการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมการทอผ้าของคนในชุมชนอีกด้วย เนื่องจากผ้าขึ้นตีนแดงเคยจะสูญหายไปจากชุมชนแล้ว

3. ควรมีการส่งเสริมอนุรักษ์ลวดลายอันเป็นเอกลักษณ์ของผ้าขึ้นตีนแดงเอาไว้ ไม่พึงประยุกต์รูปแบบลวดลายทอขึ้นเพื่อขายตามกระแสนิยมในท้องตลาด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับลวดลายดั้งเดิมและควรมีการเก็บบันทึกเอาไว้เป็นหลักฐานเพื่อให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษา

4. ในท้องถิ่นควรมีการรักษาและส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์ของผ้าขึ้นตีนแดงเอาไว้ ไม่ว่าจะในรูปแบบหรือว่าลวดลายอันเป็นเอกลักษณ์ไม่ให้เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสนิยมของท้องตลาด

5. ควรปลูกจิตสำนึกให้คนรุ่นหลังหันมาช่วยกันอนุรักษ์ผ้าขึ้นตีนแดง มีการส่งเสริมให้มีการใช้ผ้าขึ้นตีนแดงในงานต่าง ๆ มากขึ้น รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนการทอผ้าขึ้นตีนแดงทั้งในด้านเพื่อการค้าและใช้สอยในชีวิตประจำวัน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2544). **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดบุรีรัมย์**. กรุงเทพฯ: ศูนย์ภูษามาศพรวัว.
- โครงการสืบสานมรดกไทย. (2542). **เครื่องปั้นดินเผา**. กรุงเทพฯ: องค์การค้าคุรุสภา.
- ทรงพันธ์ วรรณมาศ. (ม.ป.ป.) **ผ้าไทยลายอีสาน**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ธนาคารกรุงเทพ. (2530). **ลักษณะไทย: ภูมิหลัง**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- (2530). **ลักษณะไทย: วัฒนธรรมพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- นวลลออ ทินานนท์. (2543). **ศิลปะพื้นบ้านไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์หนังสือประกอบการสอน คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พัชราณี วัฒนชัย. (2546). **การศึกษาวิเคราะห์ลวดลายผ้าของกลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวครั้งในจังหวัดภาคกลางของประเทศไทย**. ปริญญาโท ศศ.ม. (ศิลปศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2543). **ผ้าทอพื้นเมืองในภาคอีสาน**. นครปฐม: โครงการพัฒนาผ้าทอพื้นเมืองในทุกจังหวัด มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2538). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- (2530). **พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ อังกฤษ – ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ: เพื่อพิมพ์.
- สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2545). **ผ้าไทย ... สายใยแห่งภูมิปัญญา ... รู้คุณค่าเศรษฐกิจไทย**. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- สำนักงานส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติคณะกรรมการแต่งกายไทย. (2550). **วิวัฒนาการและเอกลักษณ์ประจำชาติ การแต่งกายไทย วิวัฒนาการจากอดีตสู่ปัจจุบัน เล่ม ๑**. กรุงเทพฯ: สำนักงานส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติ.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. (2538). **ศิลปหัตถกรรม**. กรุงเทพฯ: ต้นอ่อน.
- วิลาวัลย์ วีรานุกิตติ. (ม.ป.ป.). **มัดหมี่ไทย...สายใยชนบท**. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- อรไท ผลดี. (2549). **ลวดลายผ้าไทย มรดกร่วมสมัยเป็นเอกลักษณ์ของเผ่าไทย ผ้าไทย**. Di6 กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- อ้อยทิพย์ พลศรี. (2545). **การออกแบบลวดลาย**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- <http://phathai.tripod.com>

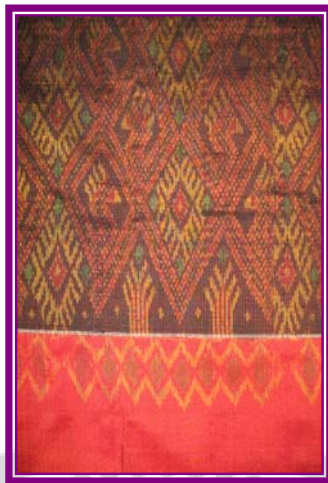
ภาคผนวก

ลวดลายผ้าขึ้นดินแดงของอำเภอพุทธไธสง

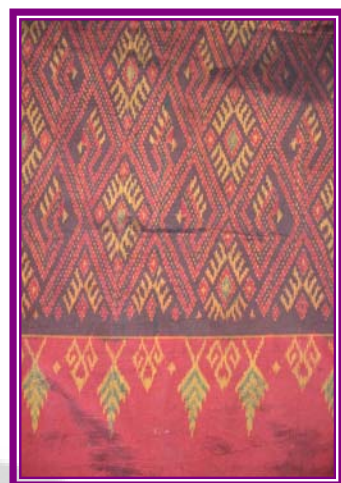
ลายจากทางศาสนา

ลายขอนาค

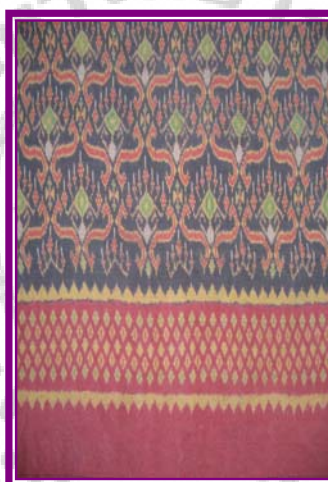
ลายนาคพระอาทิตย์

ลายนาคพระอาทิตย์

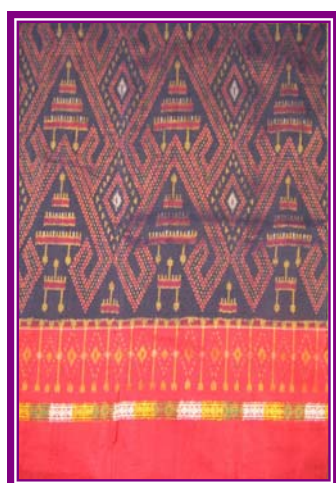
ลายหูกพระ

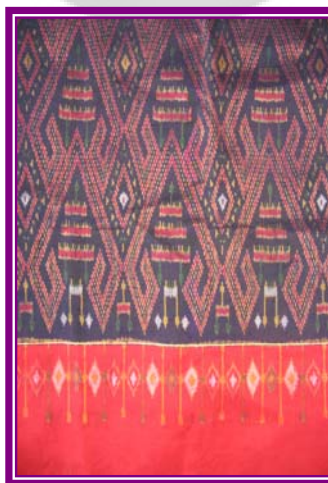
ลายนาคเข็งเทียน

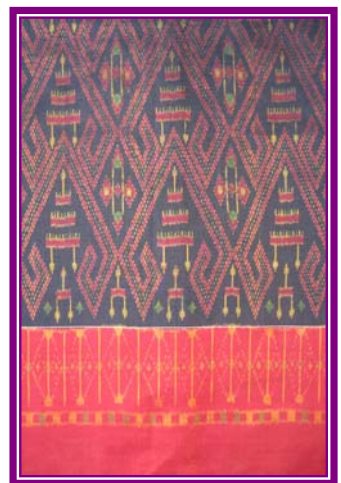
ลายขอธาตุ

ลายขอธาตุหรือขอฉัตร

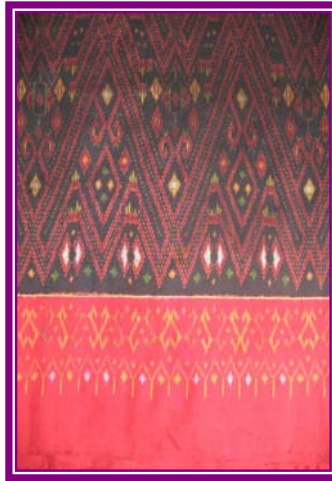
ลายขอธาตุหรือขอฉัตร

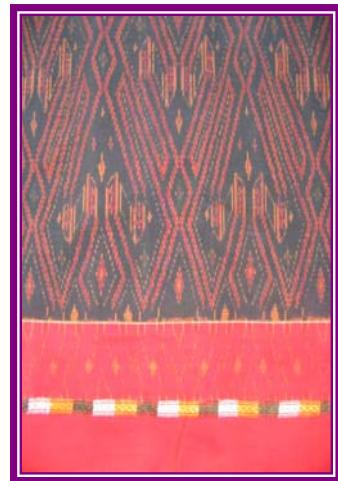
ลายขอธาตุหรือขอฉัตร

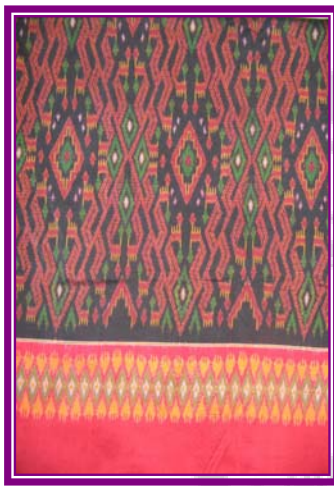
ลายนาคหัวซ็อน

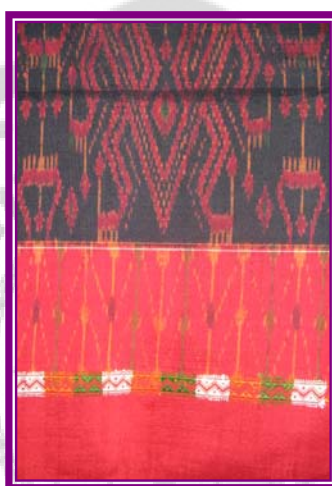
ลายนาคหัวซ็อน

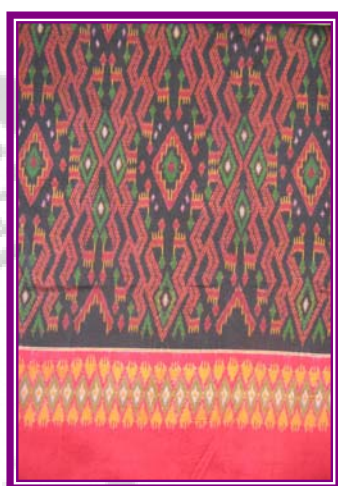
ลายนาคสะดุ้ง

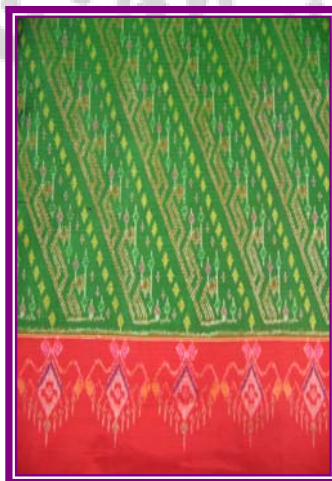
ลายนาคกระดิ่งหรือขอช่อฟ้า

ลายนาคกระดิ่งหรือขอช่อฟ้า

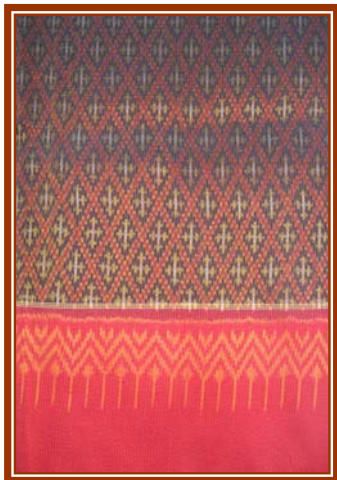

ลายนาคกระดิ่งหรือขอช่อฟ้า

ลายขอนาค

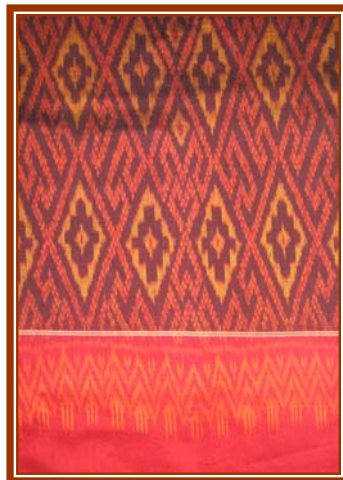
ลายจากสัตว์

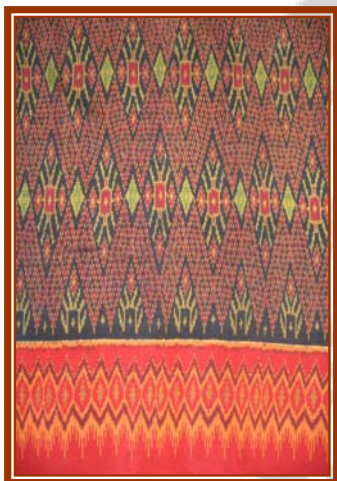
ลายปลาชุกคอก

ลายหัวเสือ

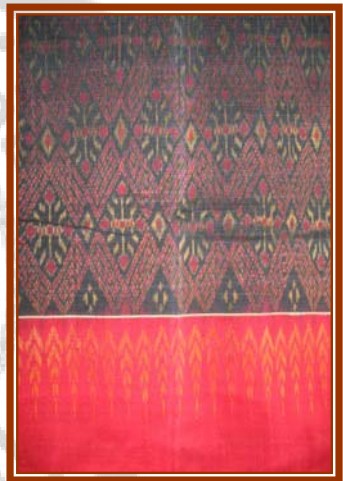
ลายขีดหัวเสือ

ลายปลาหมึก

ลายसानตะขอปลาหมึกเกี่ยว

ลายแมงมุม

ลายม้าน้ำ

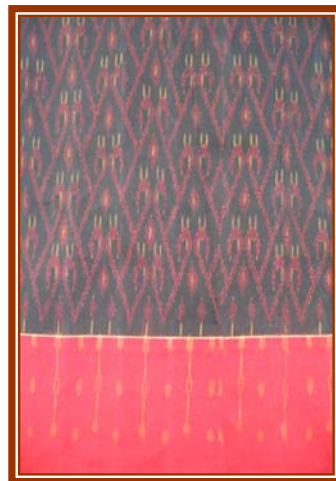
ลายม้าน้ำน้อย

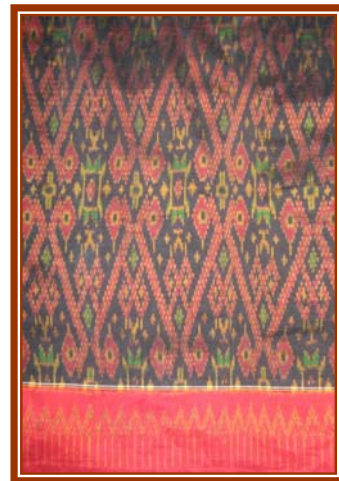
ลายวงช้าง

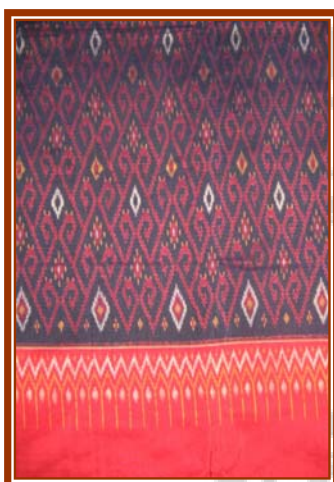
ลายสบเบ็ด

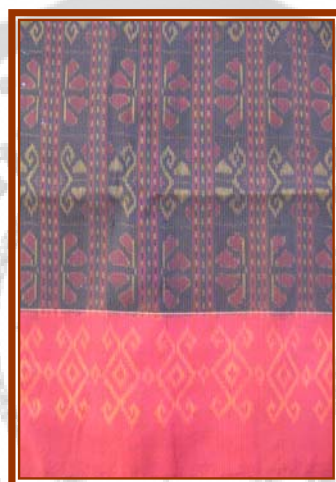
ลายสบเบ็ด

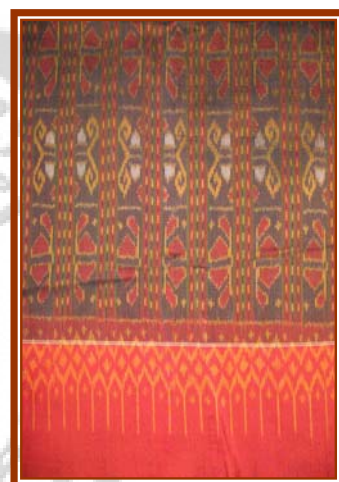
ลายสบเบ็ด

ลายสบเบ็ด

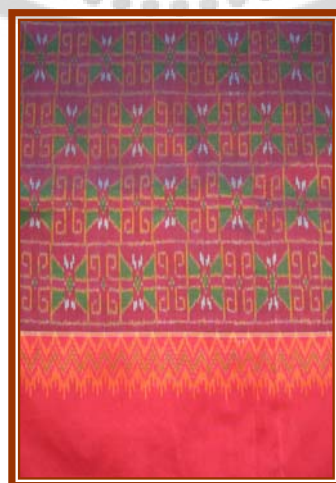
ลายผีเสื้อกับดอกไม้

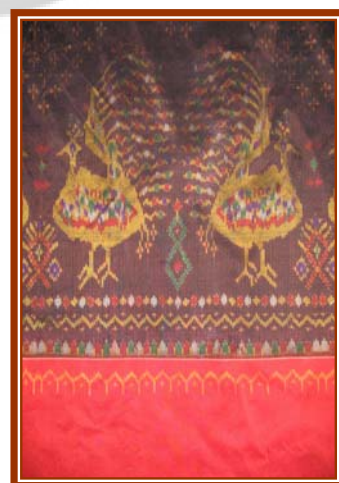
ลายผีเสื้อกับดอกไม้

ลายผีเสื้อ

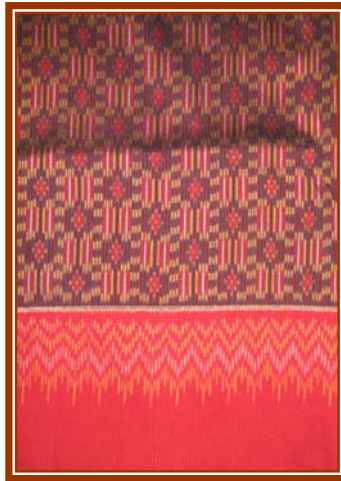
ลายผีเสื้อ

ลายนกยูง

ลายขออกนก

ลายงูเหลือม

ลายงูเหลือม

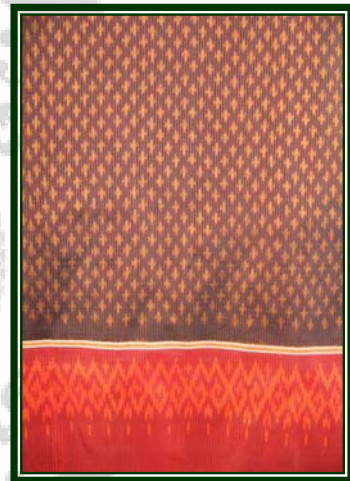
ลายจากพืช

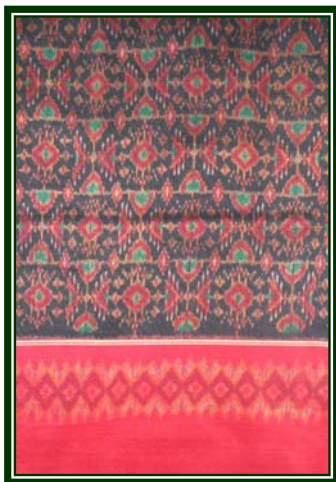
ลายบั๊กหวาย

ลายบั๊กจับ

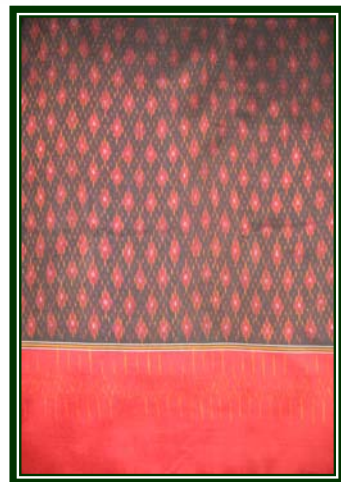
ลายบั๊กจับน้อย

ลายก๊ีบบั๊กบก

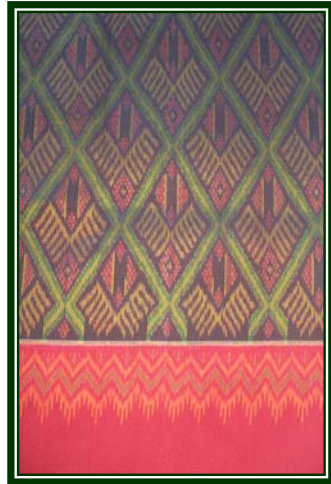
ลายบั๊กนัดน้อย

ลายบั๊กนัดน้อย

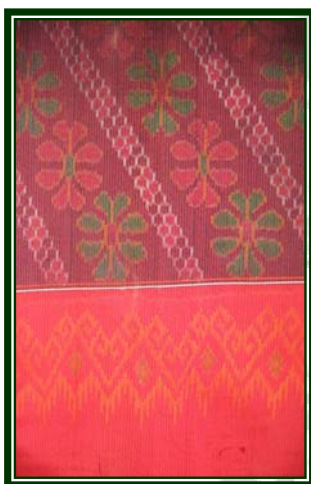
ลายหวีกล้วย

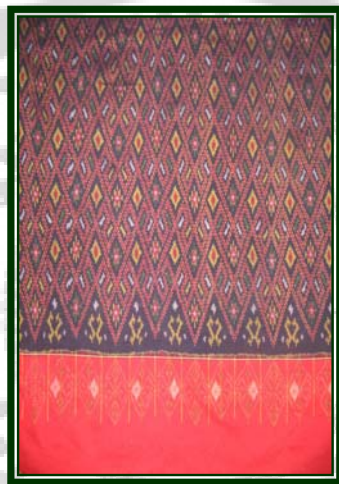
ลายหวีกล้วย

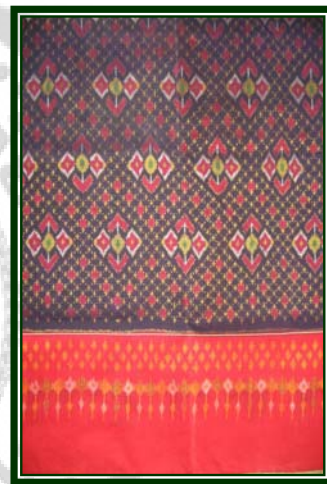
ลายกอดระไคร้

ลายดอกไม้

ลายขอพับดอกแก้ว

หัวใจใบโพธิ์

ลายจากธรรมชาติแวดล้อม

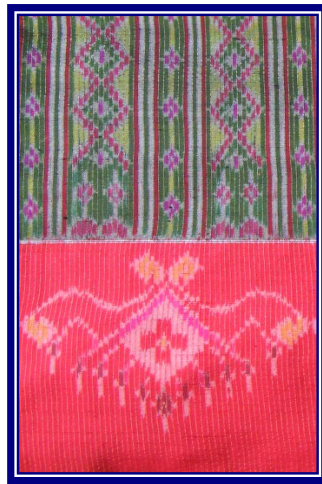
ลายน้ำไหล

ลายดาวล้อมเดือน

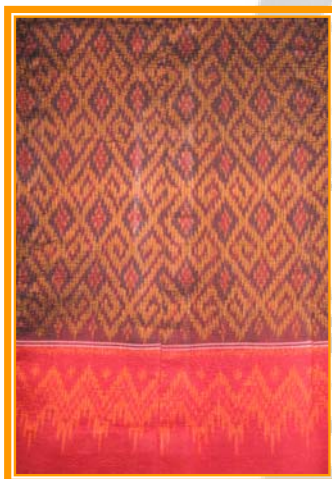

ลายดาวล้อมเดือน

ลายน้ำไหล

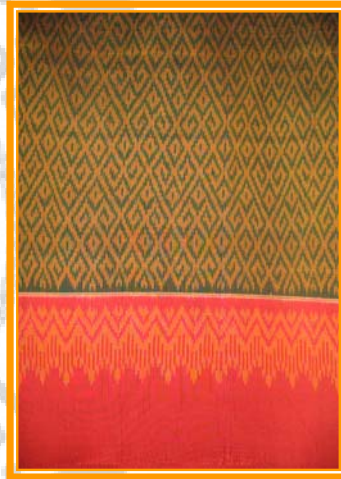
ลายจากสิ่งของเครื่องใช้

ลายขอชาวห้า

ลายขอพับ

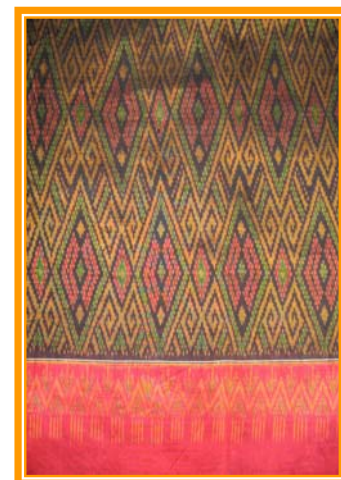
ลายขอหลง

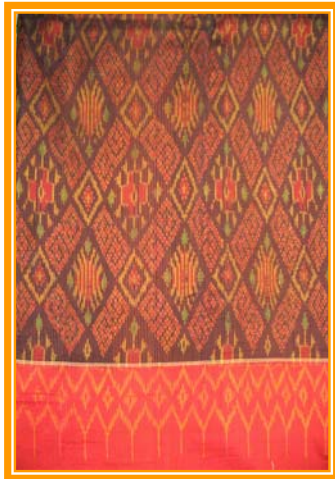
ลายขอชาวห้า

ลายโซ่

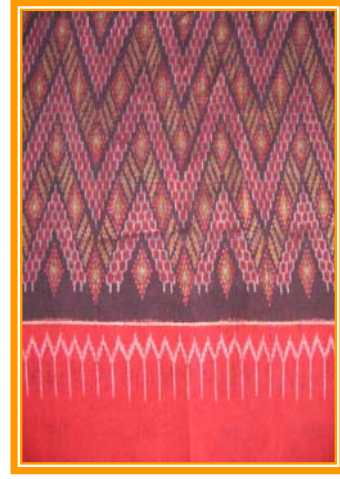
ลายหมี่ขอ

ลายขอหลง

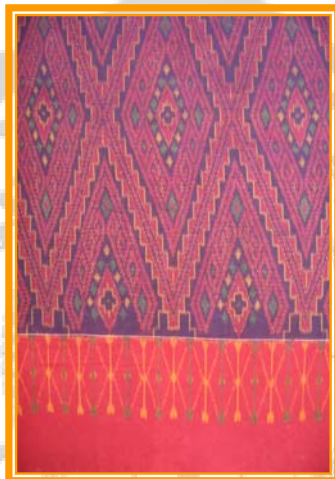
ลายขอหลง

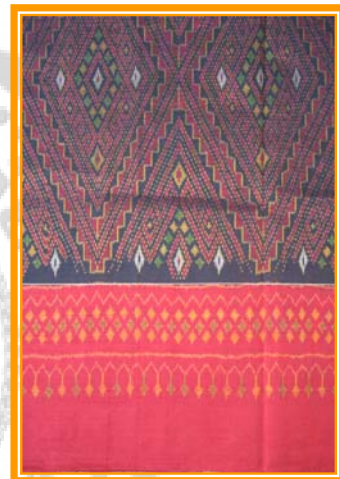
ลายโซ่

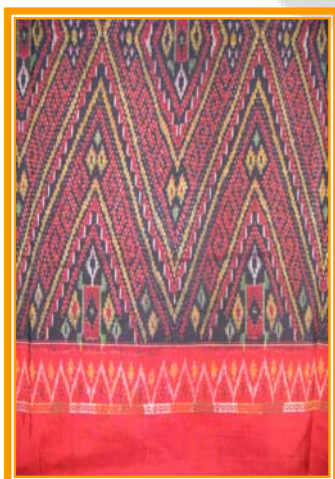
ลายแห้วเลื่อย

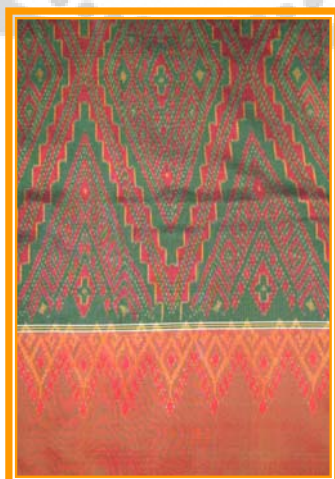
ลายแห้วเลื่อย

ลายแห้วเลื่อย

ลายแห้วเลื่อย

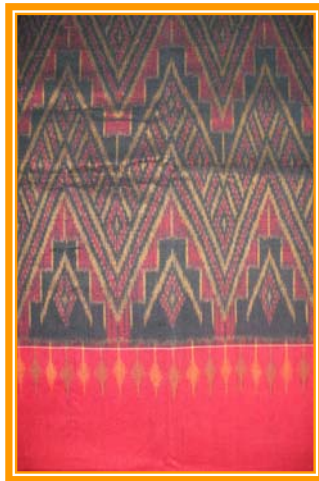
ลายแห้วเลื่อย

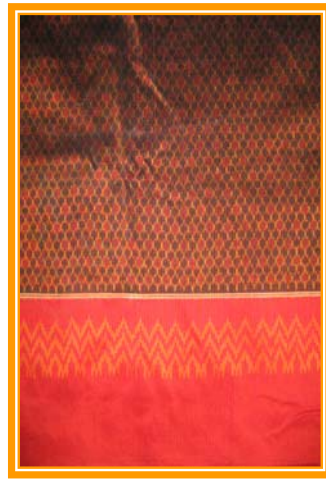
ลายแห้วเลื่อย

ลายแห้วเลื่อย

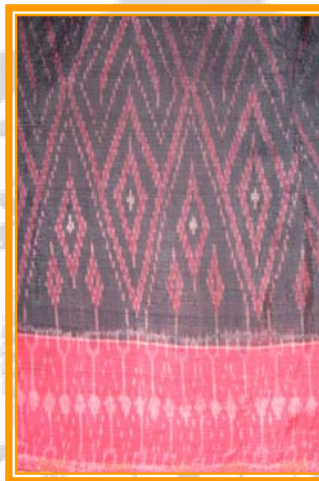
ลายบันไดลิง

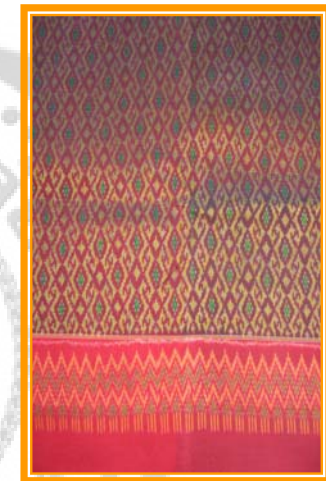
ลายตาข่าย

ลายไม้ค้ำตาหนู

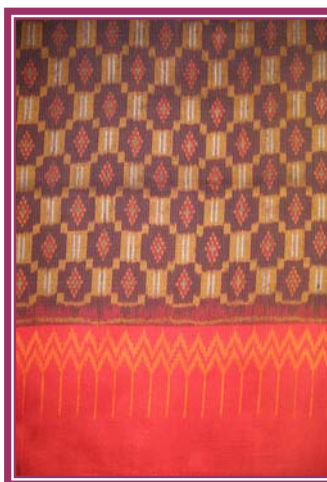

ลายขอพังพาด

ลายขอโคมห้า

ลายเบ็ดเตล็ด

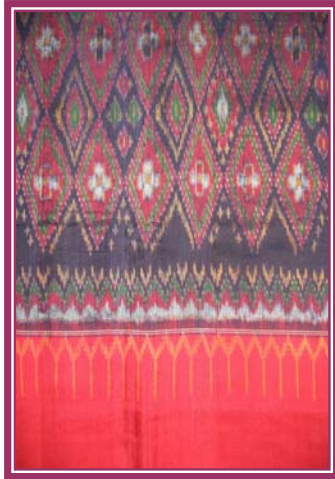
ลายกงลาย

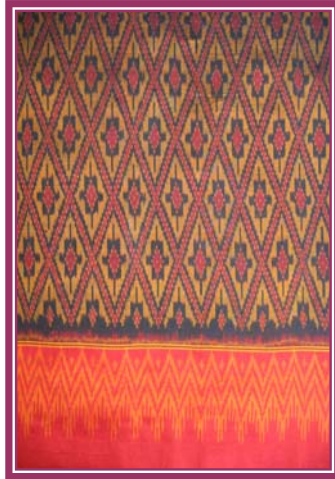
ลายกงเพชร

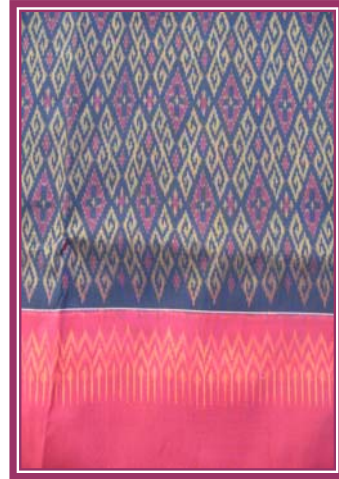
ลายกงลาย

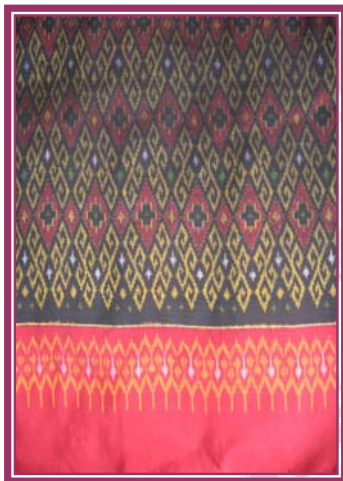
ลายสีปอง

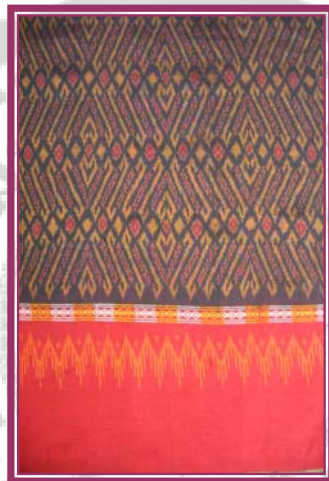
ลายสีปอง

ลายสีปอง

ลายสีปอง

ลายขอสระแฉ่

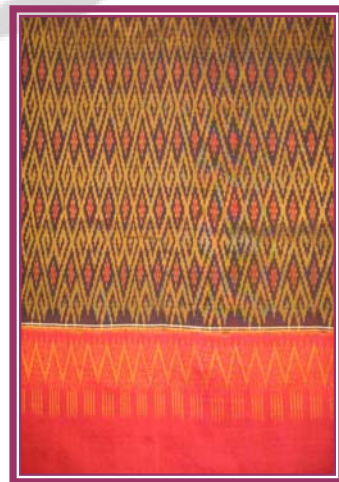
ลายขอพอพาน

ลายโคมห้า

ลายโคมเจ็ด

ลายขอโคมห้า

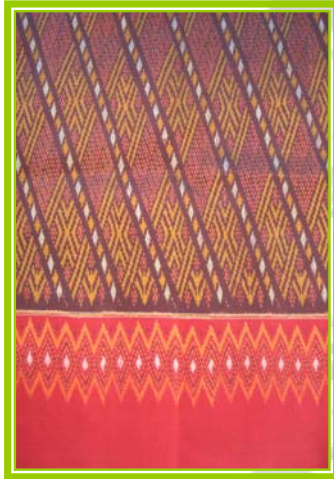

ลายขอกการบิน

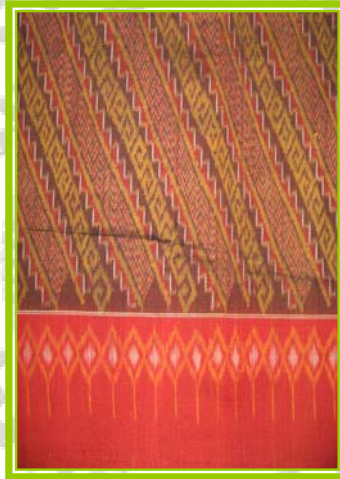

ลายขอกการบิน

ลายเรขาคณิต

ลายล่าย

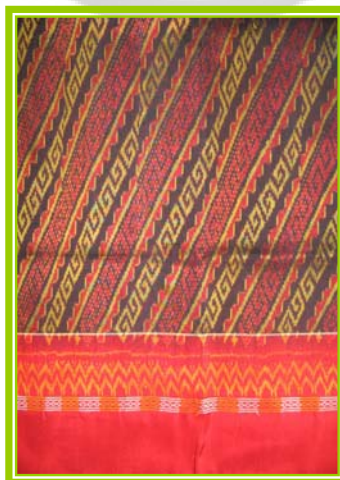
ลายล่าย

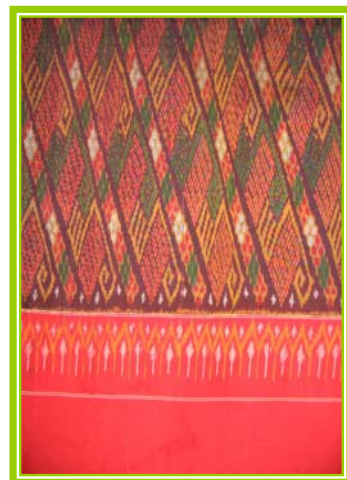
ลายล่าย

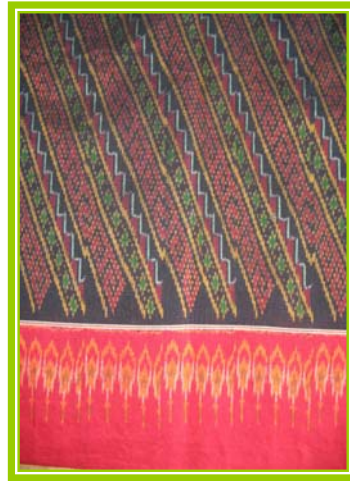
ลายล่าย

ลายล่าย

ลายล่าย

ลายล่าย

ลายล่าย

ลวดลายผ้าขึ้นดินแดงของอำเภอนาโพธิ์

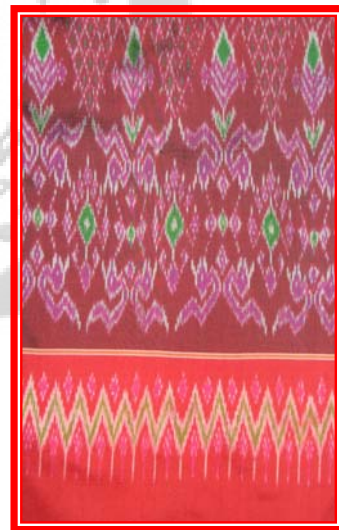
ลายจากทางศาสนา

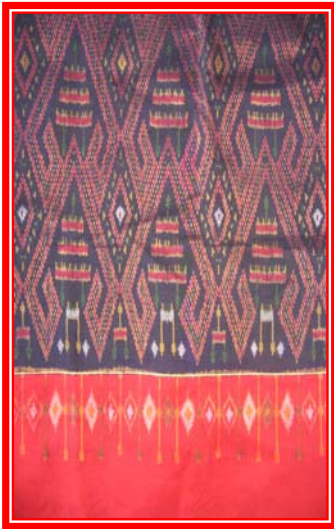
ลายนาคแปดสิบเอ็ด

ลายนาคน้อย

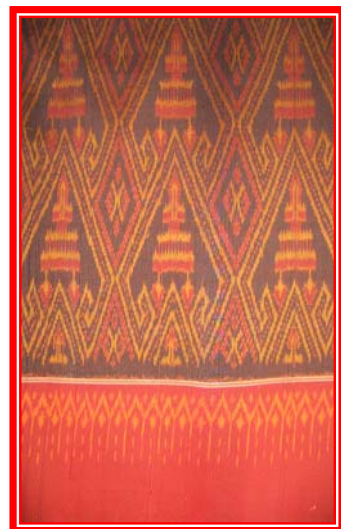
ลายมังกร

ลายขอธาตุ

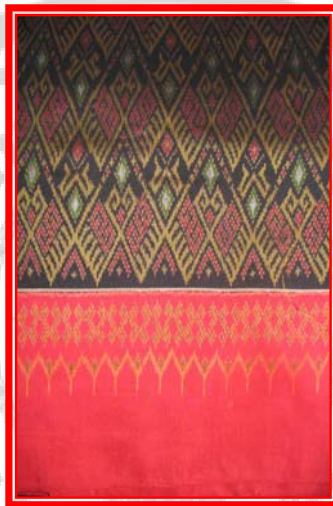
ลายหมี่นาค

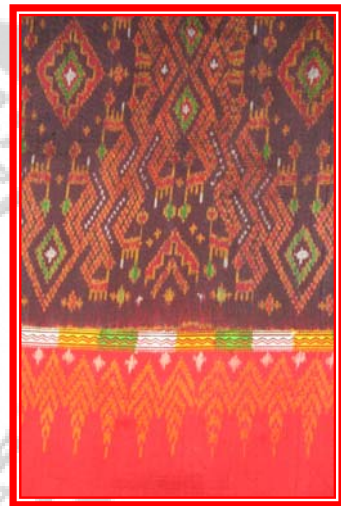
ลายขอธาตุ

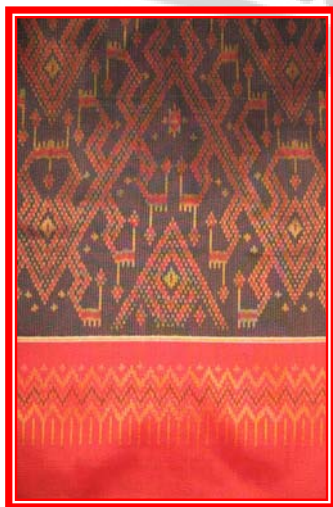
ลายนาคน้อย

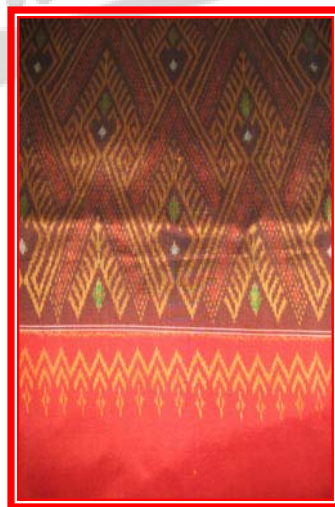
ลายขอพญานาค

ลายนาคกระดิ่ง

ลายนาคกระดิ่ง

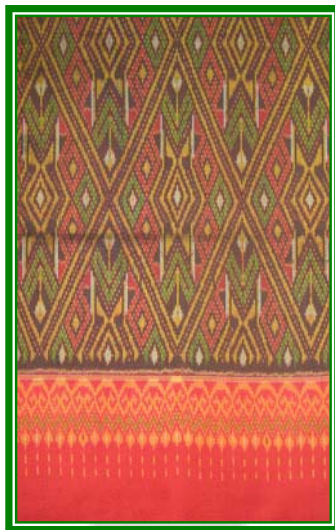

ลายขอนาค

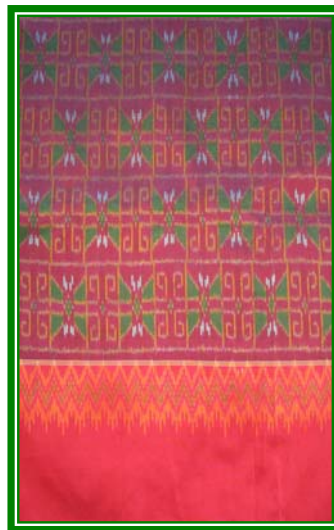
ลายจากสัตว์

ลายงูเหลือม

ลายหัวเสือ

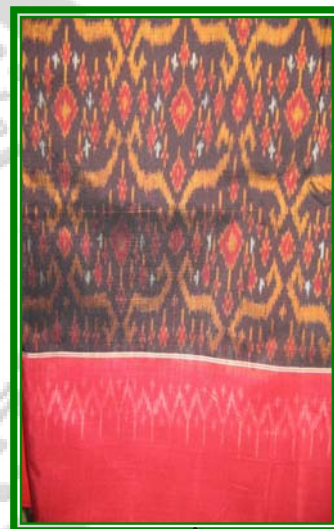
ลายผีเสื้อ

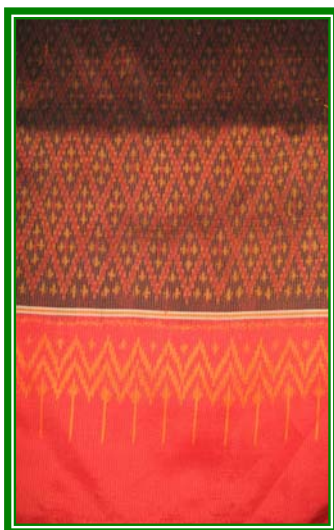
ลายแมงมุม

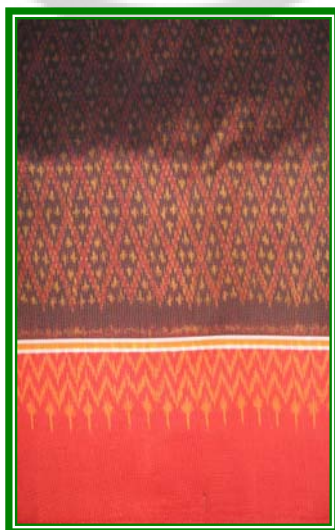
ลายตัวไหม

ลายม้าน้ำใหญ่

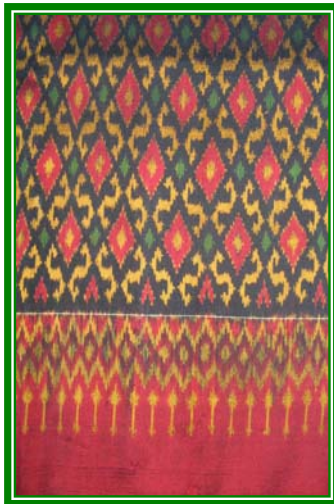
ลายปลาอุกคอก

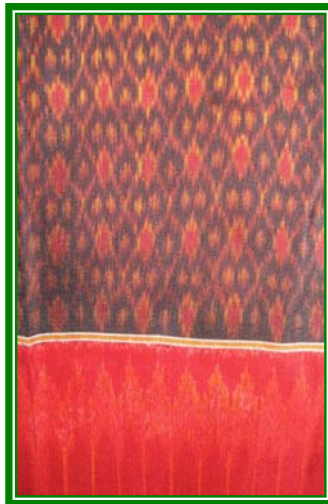
ลายปลาอุกคอก

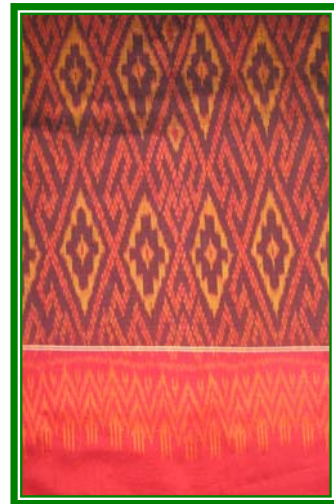
ลายขอเม่น

ลายม่านน้ำน้อย

ลายเต่าประยุกต์

ลายขัดหัวเสือ

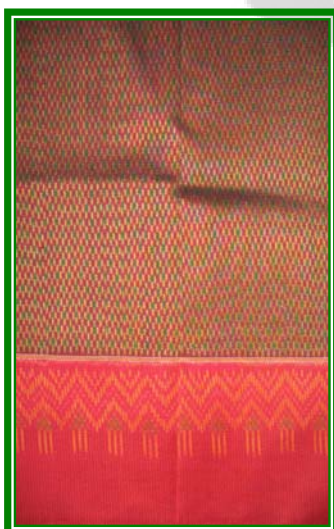
ลายเต่าน้อย

ลายปลาอุกคอก

ลายงูเหลือม

ลายปลาชิว

ลายเต่าน้อย

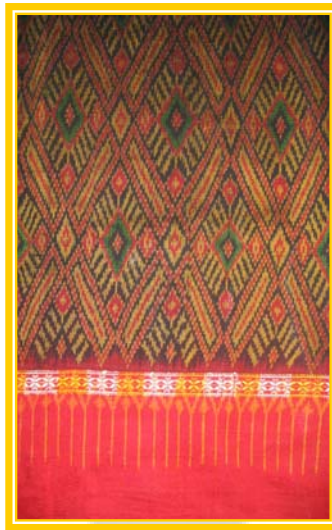

ลายงูเหลือม

ลายจากพืช

ลายกีบ้นักบก

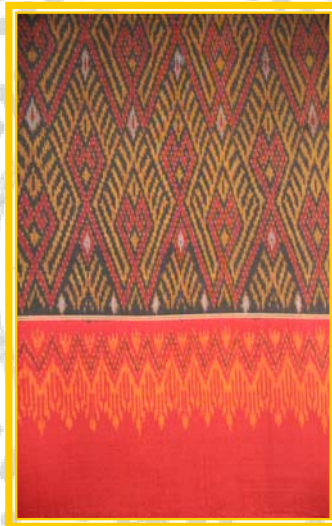
ลายนักแปบ

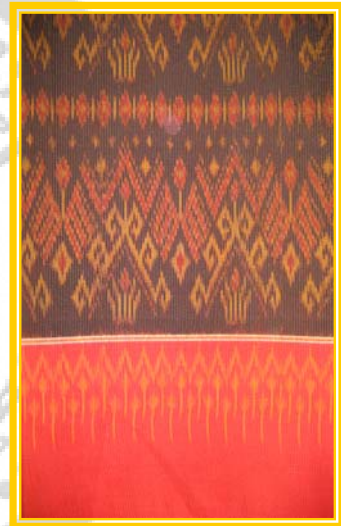
ลายนักจับ

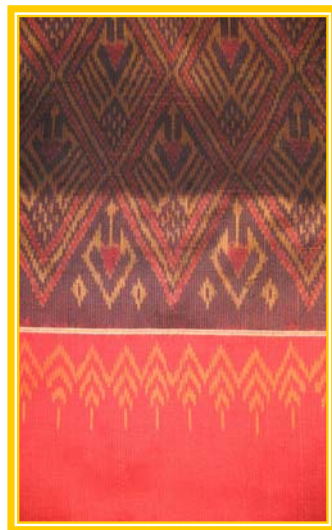
ลายกอดระไคว้

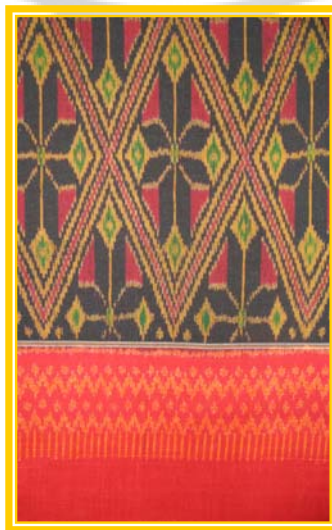
ลายหวิกล้วย

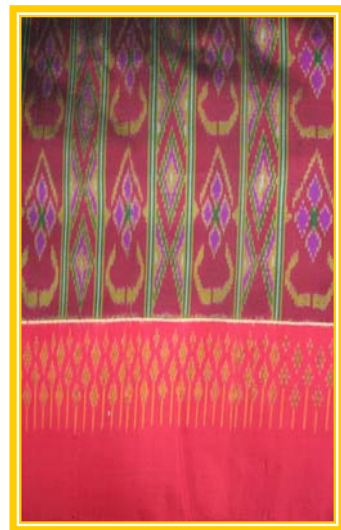
ลายชอกอไฝ

ลายใบโพธิ์

ลายดอกไม้

ลายดอกไม้

ลายปักน้ดน้อย

ลายปักหวาย

ลายปักจับน้อย

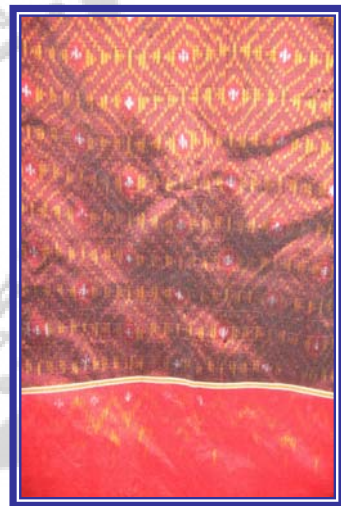
ลายจากธรรมชาติแวดล้อม

ลายดาวล้อมเดือน

ลายดาวล้อมเดือน

ลายฟองน้ำ

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นายไกรศักดิ์ ไกรธนกฤต
วัน เดือน ปีเกิด	10 เมษายน 2522
สถานที่เกิด	ตำบลมะเฟือง อำเภอพุนพิน จังหวัดบุรีรัมย์
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	เลขที่ 1 หมู่ 7 ซอยจอมทอง 19 ถนนรัตนกวี แขวงจอมทอง เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร 10150
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	ครู วิทยาลัยนานาชาติ
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนวัดบางขุนเทียนนอก (ศิลปเดชาศึกษาคาร) เลขที่ 1 หมู่ 7 ซอยจอมทอง 19 ถนนรัตนกวี แขวงจอมทอง เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร 10150
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2534	ประถมศึกษาปีที่ 6 จาก โรงเรียนบ้านพุนพิน
พ.ศ. 2537	มัธยมศึกษาตอนต้น จาก โรงเรียนพุนพิน
พ.ศ. 2540	มัธยมศึกษาตอนปลาย จาก โรงเรียนพุนพิน
พ.ศ. 2544	กศ.บ (ศิลปศึกษา) จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พ.ศ. 2555	กศ.ม (ศิลปศึกษา) จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ